משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
מינהל החינוך הדתי
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

יחידה ראשונה

אתר האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים:
www.edu.gov.il/tal/portal

ירושלים התשע"א - 2011

כתיבה ועריכה:

הרב ד"ר **יוחאי רודיק**
הרב **זאב קרוב**

ועדת ההיגוי:

פרופ' **בנימין גרוס** – יו"ר
גב' **חיה וישליצקי**
ד"ר **אשר שכטר**

תודתנו
לרבנים **איתיאל גולד, יוני לביא**
על המסירות, הייעוץ והעזרה
בהכנת הספר

תיאום והתקנה לדפוס:
רמי אלגרבלי

עריכת הלשון:
גב' **עטרה סמואל**

טיפול בזכויות יוצרים:
גב' **אורנה יונס**

עיצוב גרפי:
סטודיו "**שחר שושנה" מקבוצת "סקורפיו 88"**

תודתנו
למורים ולתלמידים שהשתתפו בניסוי
והחכימו אותנו בהארותיהם

© כל הזכויות שמורות למשרד החינוך, ירושלים, התשע"א

"**מעלות**" - הוצאת ספרים בע"מ רח' קרליבך 29 תל-אביב טל' 03-5614121

תוכן העניינים

מבוא לתלמידים	5
אדם מחפש את עצמו	**7 - 29**
מבוא - חיים ללא מטרה	8 - 11
האדם מחפש תוכן לחייו	12
מדוע מחפש אדם משמעות לחייו?	13 - 16
אדם ומשמעות חייו - אין דבר העומד בפני הרצון	17 - 18
מהי משמעות החיים?	18 - 27
מקורות להרחבה	28 - 29
אני מאמין	**31 - 85**
מבוא	32
חשיבות לימוד האמונה	33 - 46
מבוא - מהי אמונה?	47 - 48
מהי הגדרת האמונה ומיהו אדם מאמין?	49 - 57
כיצד מגיעים לאמונה?	58 - 62
אמונה ומימוש עצמי	63 - 64
הפרט והכלל בעולם האמונה	65 - 68
עם ישראל – מאמינים בני מאמינים	69 - 83
מקורות להרחבה	84 - 85
"להיות טוב יותר" - אמונה ומידות	**87 - 133**
מבוא - מהו ההבדל בין האדם לבעלי החיים?	88 - 89
האם המוסר טבוע באדם מראשית היוולדו?	90 - 95
דרכי התמודדות עם יצרים שליליים	96 - 99
מהו הקשר בין עולם האמונה ובין מידות האדם?	100 - 103
גאווה וענווה	104 - 107
כיצד נרכוש את מידת הענווה?	108 - 109
האם ענווה פירושה התבטלות עצמית?	110 - 112
שמחה	113 - 114
השמחה בעולמו של המאמין	115 - 119
השמחה ותהליך התשובה	119

21/06/2011 14:32:52

3 הצרה 20.indd

אהבת ישראל ואהבת האדם	120
מה זאת אהבה?	121 - 124
מהו הקשר בין אהבת ה' לבין האמונה?	125 - 131
מקורות להרחבה	132 - 133
אמונה בשעת משבר	**135 - 177**
מבוא	136 - 137
האם מותר לאדם מאמין לשאול שאלות?	138 - 144
דרכי התמודדות של אדם מאמין עם משבר	144 - 155
משבר הכפירה והחילון	156 - 160
מגמות חילון בקרב הנוער הדתי - מדגם סיבות וגורמים	161 - 166
על התשובה	167 - 174
מקורות להרחבה	175 - 177
אמונה, תרבות ויצירה	**179 - 191**
מבוא	180
חשיבות העיסוק באמנות ויצירה	181 - 183
האמנות ככלי ביטוי לעבודת ה'	184 - 189
מקורות להרחבה	190 - 191
גאולה וימות המשיח	**193 - 221**
מבוא	194 - 195
מהות ימות המשיח	195 - 199
מדוע עלינו לצפות לגאולה ולימות המשיח?	200 - 204
סימני הגאולה ומאפייניה	205 - 207
גאולה ותשובה	208 - 211
האם מדינת ישראל היא ראשית צמיחת גאולתנו?	211 - 221
החיים והמוות	**223 - 234**
עולם הבא	224 - 227
מהו עולם הבא?	228 - 232
השחרור מיראת המוות ומשמעות החיים	233 - 234
שלמי תודה	235

הצרה 20.indd 4 21/06/2011 14:32:53

מבוא לתלמידים

אחת מאבני היסוד בעולמו של החינוך הדתי היא **לימוד אמונה**.

אמונה וגאולה הוא ספר חדש ללימוד מחשבת ישראל, שבו מרוכזים נושאים ותכנים מעולמם הרוחני של תלמידים* בבתי ספר דתיים.

הלומדים מתוך ספר לימוד זה יעסקו אי"ה **במשמעות החיים**, בדרכים להגיע ל**אמונה בבורא עולם**, בדרכים ל**שיפור המידות**, בדרכים ל**חיזוק האמונה בשעת משבר**, ב**אמונה כבסיס לעיסוק באמנות**, בתהליכי **גאולת ישראל** ובשאלת **החיים והמוות**.

תלמידים ותלמידות יקרים,

מטרת כל אחד או אחת מכם בלימוד על פי **אמונה וגאולה** אינה אמורה להיות רק "להספיק חומר לבגרות ולהוכיח ידיעות בבחינה", אלא לעיין, לדון ולקיים בירור מעמיק בנושאים המעניינים ומסקרנים ואפילו מטרידים אתכם.

לשם כך צירפנו ל**מובאות מהמקורות** הכלולות בספר דברי הסבר קצרים, ולצידן שאלות לחידוד העיון, ואחרי המובאות מהמקורות הצענו **נושאים לדיון**.

צירפנו למקורות סיכום קצר בתחילת המקור או בגוף המקור - הסיכום נכתב בצבע כחול.

הנושאים והתכנים הכלולים בספר מזמנים היווצרות דו-שיח ביניכם לבין מוריכם או מורותיכן, ובעיקר, עשויים הם להפוך את הלימוד ל"**תורת חיים" אישית**, שתדריך כל אחד ואחת מכם בעתיד, בדרכו בחיים גם מחוץ למסגרת בית הספר.

כדי שנוכל להצליח בהשגת המטרה, אתם מתבקשים לפתוח את הלב, להקשיב ולהתמודד, ובעיקר לחזק את השאיפה ואת כוח הרצון שלכם להתקדם ולעלות בדרך העולה בית א-ל.

אני בטוח כי אם נלך יחד בדרך זו, בע"ה נעשה ונצליח.

בברכה רבה,
הרב ד"ר **יואי רודיק**
מפמ"ר מחשבת ישראל

---

* **הערה כללית:** הספר **אמונה וגאולה** מיועד לתלמידים ולתלמידות.
כדי להימנע מאריכות דברים, מנוסחות בו פניות אל הלומדות כאל הלומדים - בלשון רבים.

הצרה 20.indd 5 21/06/2011 14:32:54

הצרה 20.indd 6 21/06/2011 14:32:55

פרק ראשון

אדם מחפש את עצמו

מגע 20.indd 7 21/06/2011 14:33:01

א ד ם מ ח פ ש א ת ע צ מ ו

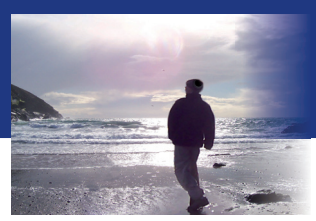

א נשים רבים מחפשים את משמעות החיים. יש התוהים על משמעות חייהם בשעה שהם חושבים על מעגל החיים, המתחיל עם לידת האדם ומסתיים במותו, ויש המבקשים את משמעות החיים בזמן שהם מתבוננים בטבע, בנפלאות הבריאה. אלו ואלו מבקשים לדעת מהי הדרך הנכונה לחיות את החיים ולהפיק מהם את המרב והמיטב.

נעיין להלן בקטע ממכתב שכתב בחור צעיר, בשנות העשרה לחייו, אשר בו נחשפות מחשבותיו על החיים, על משמעותם ועל הדרכים לנצלם.

חכמת הלב:

"אם אני הנני אני משום שאני הנני אני,
ואתה הנך אתה משום שאתה הנך אתה -
הרי אני הנני אני ואתה הנך אתה.
אבל אם אני הנני אני משום שאתה הנך אתה ואתה הנך אתה משום שאני הנני אני -
הרי שאני איננני אני ואתה אינך אתה".

(מנחם מנדל מקוצק)

מבוא - חיים ללא מטרה

אֲנִי חַי – אֲבָל בְּעוֹלָם שָׁבוּר וְהָרוּס. אֲנִי לוֹמֵד – וְאֵינִי לוֹמֵד דָּבָר. מַדּוּעַ אֲנִי כָּזֶה וְלֹא אַחֵר? אֲנִי מֻצַּר עַל עַצְמִי, שֶׁאֵינִי כְּכָל הַשְּׁאָר. לֹא פַּעַם חָשַׁבְתִּי עַל כָּךְ: אֲנִי נוֹלָד, חַי, וַאֲפִלּוּ יוֹצֵר – וּלְבַסּוֹף מֵת. אֵהָפֵךְ לְעָפָר, לְמִדְרַס רַגְלָם שֶׁל אֲחֵרִים, שֶׁיָּמוּתוּ גַּם הֵם כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ מַעְגָּל, שֶׁאֵין לוֹ סוֹף, שֶׁל חַיִּים וָמָוֶת, וְאִם אֲנִי קַיָּם לְשֵׁם הַמָּוֶת – מַדּוּעַ אֲנִי חַי בְּכָלָל? מַדּוּעַ אֲנִי נוֹלָד? הֲרֵי טוֹב יוֹתֵר הָיָה, שֶׁלֹּא לְהִוָּלֵד כְּלָל.

כֹּחַ הַחַיִּים דּוֹחֵף אוֹתִי לְהוֹסִיף וּלְהִתְקַיֵּם. אוּלַי הַסִּבָּה הַיְחִידָה, שֶׁאֲנִי חַי, הִיא לְנַסּוֹת לִמְצֹא תְּשׁוּבוֹת לַשְּׁאֵלוֹת הַמְּצִיקוֹת לִי...

אֲנִי נֶאֱכָל מִבִּפְנִים. אֲנִי חַי לְלֹא תַּכְלִית, כּוֹאֵב וְזוֹעֵק. אֲנִי בְּמַצָּב שֶׁל יֵאוּשׁ.

בְּרֶגַע זֶה אֲנִי שׁוֹכֵב לִישׁוֹן. עוֹד מֻקְדָּם. מֻקְדָּם מִדַּי. מַדּוּעַ אֵינִי רוֹצֶה לְהִשָּׁאֵר עֵר? מִפְּנֵי שֶׁאֵין לִי דָּבָר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּעוֹדִי עֵר. לְלָמֹד? – לְשֵׁם מַה? אֵינִי רוֹאֶה טַעַם בְּכָךְ. לִקְרֹא? מַה לִּקְרֹא? לְשֵׁם מַה? מָה אַרְוִיחַ מִמַּה שֶּׁאַחֵרִים כּוֹתְבִים? הֵם כּוֹתְבִים עַל עִנְיָנֵיהֶם, רַעְיוֹנוֹתֵיהֶם, חַיֵּיהֶם. אֵין בְּכָךְ כְּדֵי לְפַתֵּר אֶת בְּעָיַת חַיַּי.

אִם כֵּן, לְהֵרָדֵם? – לְשֵׁם מַה? כְּדֵי לָקוּם מָחָר וְלַחְזֹר עַל הַתַּהֲלִיךְ שֶׁנִּית. הַאִם זָקוּק אֲנִי לְשֵׁינָה? הֲרֵי אֵין אֲנִי עָיֵף כְּלָל. זֶהוּ רֶגַע שֶׁל רֵיקָנוּת רֶגַע שֶׁאֵין בּוֹ כְּלוּם. רֶגַע נִצְחִי...

...כְּבָר כְּמֵעַט בַּת שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. הַאִם מְסֻגֶּלֶת אַתְּ לְהַאֲמִין, שֶׁחַיִּית כְּבָר כְּמֵעַט רֶבַע מַכָּל תְּקוּפַת חַיַּיִךְ? לְחֶרֶק, הַחַי רַק יָמִים מוּעָטִים, נִדְמֶה נַדַּאי שֶׁהוּא חַי תְּקוּפַת זְמַן עֲצוּמָה. אוּלַי מִסִּבָּה זוֹ נִרְאֶה לָנוּ, שֶׁיֵּשׁ לָנוּ עוֹד נֶצַח שָׁלֵם שֶׁל חַיִּים.

הָאָדָם אֵינוֹ חַי לְעוֹלָם וְעָלָיו לְנַצֵּל כְּמִדַּת יְכָלְתּוֹ אֶת תְּקוּפַת חַיָּיו. עָלָיו לְהִשְׁתַּדֵּל לְמַצּוֹת

1. אילו שאלות קיום עיקריות הטרידו את הכותב?
2. מהו לדעתכם, "ניצול החיים" - הסבירו והדגימו.

20.indd 8 הצרה
21/06/2011 14:33:14

3. האם מסוגל אדם מאמין לענות תשובה מספקת לכותב המכתב? – נמקו את התשובה.

> אוֹתָם עַד תֵּמָם. כֵּיצַד לְמַצוֹת אוֹתָם, אֵינִי יָכֹל לוֹמַר לָךְ. אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ בְּבֵרוּר, הֲרֵי שְׁמַחֲצִית מֵחִידַת הַחַיִּים הָיְתָה נִפְתֶּרֶת. אֲנִי רַק יוֹדֵעַ, שֶׁאֵינִי רוֹצֶה לְהַגִּיעַ לְגִיל מְסֻיָּם, לְהִסְתַּכֵּל סָבִיב וּלְגַלּוֹת פִּתְאֹם שֶׁלֹּא יָצַרְתִּי דָּבָר, שֶׁאֲנִי כְּכָל שְׁאָר בְּנֵי הָאָדָם שֶׁאָצִים וְרָצִים כְּמוֹ חֲרָקִים, אָצוֹא וָשׁוֹב, וּלְעוֹלָם אֵינָם עוֹשִׂים דָּבָר, חוֹזְרִים עַל שְׁגְרַת חַיֵּיהֶם וְיוֹרְדִים אֵלַי קֶבֶר בְּהַשְׁאִירָם צֶאֱצָאִים, שֶׁרַק יַחְזְרוּ עַל הַ'לֹּא-כְלוּמְיוּת' שֶׁלָּהֶם עַצְמָם".
>
> נתניהו י', *מכתבי יוני*, עמ' 16–21

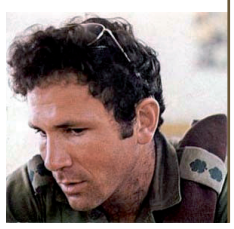

יוני נתניהו, ה' יְקוּם דמו, מפקד סיירת מטכ"ל, שנהרג בידי מחבלים במבצע אנטבה (בשנת תשל"ו), חשף בדבריו את אחת השאלות העיקריות בדבר הקיום האנושי: **מהי תכלית החיים?**

מצד אחד נוח לאדם "לזרום" עם החיים, לאכול, לישון, לֵהָנוֹת ולא לעסוק בשאלות פילוסופיות עמוקות שעניינן מהות החיים ותכליתם. מצד אחר, אדם מרגיש כי חיים ללא מטרה, ללא משמעות, ללא אידיאלים, פירושם במובן מסוים לחיות "סתם" מכוח השגרה וההרגל, כנזכר לעיל: אָצִים וְרָצִים כְּמוֹ חֲרָקִים, אָצוֹא וָשׁוֹב, וּלְעוֹלָם אֵינָם עוֹשִׂים דָּבָר, חוֹזְרִים עַל שְׁגְרַת חַיֵּיהֶם וְיוֹרְדִים אֵלַי קֶבֶר בְּהַשְׁאִירָם צֶאֱצָאִים, שֶׁרַק יַחְזְרוּ עַל הַ'לֹּא - כְלוּמְיוּת' שֶׁלָּהֶם עַצְמָם.

שאלות לדיון

1. מדוע סבור הכותב כי הוא חי ב"עולם שבור והרוס"?
2. הביעו במשפטים אחדים את תחושותיו ומחשבותיו של אחד מאותם בני אדם ש"אצים ורצים כמו חרקים" (מדוע רץ האדם? לאן הוא רץ? מהו סדר היום שלו? כיצד הוא מרגיש בתוך אורח חיים כזה?). נמקו את דבריכם.
3. בדבריו מזכיר הכותב את חשיבות היצירה האישית: "לְהִסְתַּכֵּל סָבִיב וּלְגַלּוֹת פִּתְאֹם שֶׁלֹּא יָצַרְתִּי דָּבָר", מהי החשיבות ביצירה? כיצד היא עשויה להעניק משמעות לחיים?
4. מדוע, בתקופות מסוימות בחייו, עלול אדם להרגיש חוסר משמעות לחייו?
5. הסבירו כיצד אפשר להבין את העובדה שיש אנשים שאינם מוטרדים משאלות הקיום והמשמעות של חייהם, ויש אחרים ששאלות אלו אינן נותנות להם מנוח.

ננסה למצוא בדבריו של הרב **אלימלך בר-שאול**, המובאים להלן, מענה לשאלותינו. אפשר להכתיר את דבריו בכותרת: **אנשי פנים ואנשי חוץ**.

הצרה 20.indd 9 21/06/2011 14:33:16

הרב אלימלך בר שאול [1]

"מצווה ולב", עמ' 149-150

קיימים שני סוגי אנשים: "איש הפנים" ו"איש החוץ". איש החוץ שקוע בעולם החיצוני ומזניח את עולמו הפנימי, איש הפנים שקוע בעולמו הפנימי-נפשי ובאמצעותו הוא מתבונן בעולם.

4. אילו מעלות ואילו חסרונות אפשר למנות אצל "איש החוץ"?

5. מדוע מתגבש לאדם אופי של "איש חוץ"?

6. מהו לדעתכם יתרונו של "איש החוץ" על "איש הפנים"?

הַחַיִּים וְהַמַּעֲשִׂים מְלַמְּדִים אוֹתָנוּ, שֶׁיֶּשְׁנָם אַנְשֵׁי פְּנִים וְאַנְשֵׁי חוּץ. וְסִימָנִים מֻבְהָקִים לִשְׁנֵי טִפּוּסֵי יְסוֹד אֵלֶּה. **אִישׁ הַחוּץ** – הוּא זֶה שֶׁכֻּלּוֹ אוֹ רֻבּוֹ מֻפְנֶה כְּלַפֵּי עוֹלָם חוּץ. פָּתוּחַ וּמְפֻלָּשׁ (=פָּתוּחַ מִשְּׁנֵי צְדָדָיו) לִרְשׁוּת הָרַבִּים. כָּל דָּבָר גָּדוֹל וְקָטָן, שֶׁהֵם מִתְרַחֲשִׁים בִּסְבִיבָתוֹ אוֹ בִּקְצֵה הָאֹפֶק וּמֵעֵבֶר לוֹ, מוֹתְחִים אֶת סַקְרָנוּתוֹ עַד הַגְּבוּל הָאַחֲרוֹן, וְהוּא מוֹצֵא בָּהֶם עִנְיָן רָב, "עוֹלָמוֹת" מְלֵאִים, וְיוֹתֵר מִזֶּה: אֶת עוֹלָמוֹ הוּא כֻּלּוֹ. **וְרַק "פִּנָּה" אַחַת אֵינָהּ מְעַנְיֶנֶת אוֹתוֹ כֹּל עִקָּר: פִּנַּת נַפְשׁוֹ הוּא. הוּא תָּמִיד הוֹמֶה וּמְהַמֶּה וְרוֹעֵשׁ וְגוֹעֵשׁ אֶצֶל הַכֹּל – וְאֵינוֹ מָצוּי אֶצֶל עַצְמוֹ.** עַל כְּתֹבֶת נַפְשׁוֹ לֹא נִרְאֶהוּ וְלֹא נִמְצָאֵהוּ. עִם כָּל הָעוֹלָם הַמִּזְדַּמֵּן לוֹ הוּא נִפְגָּשׁ וּמִשְׁתַּעֲשֵׁעַ, וְעִם עַצְמוֹ אֵינוֹ נִפְגָּשׁ עֵדֶן וְעֵדָנִים. הַשָּׁהִיָּה בְּמֶחְצַת נַפְשׁוֹ מְטִילָה עָלָיו שִׁעֲמוּם, וְהוּא בּוֹרֵחַ הֵימֶנּוּ בְּכָל כֹּחוֹ וּרְצוֹנוֹ. אִישׁ זֶה וַדַּאי שֶׁהוּא רָחוֹק לְפִי מַצָּבוֹ מִמְּפֻנֶּה שֶׁל תְּשׁוּבָה – מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחוֹק מִנַּפְשׁוֹ. וְאֵין הַתְּשׁוּבָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּמִי שֶׁמָּצוּי אֵצֶל נַפְשׁוֹ. וַאֲפִלּוּ הוּא בֶּן תּוֹרָה, אֲפִלּוּ שֶׁהוּא מֵאֵלֶּה שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "וְלֵב כְּסִילִים לֹא כֵן – אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁתּוֹרָתָן מְבַחוּץ וְאֵינָהּ מִבִּפְנִים" (**לקוטי מדרשים**, בית המדרש, חדר חמישי, 162). וְלָכֵן אֵין בּוֹ "לַחְלוּחִית שֶׁל תּוֹרָה" (שם). תּוֹרָתוֹ יְבֵשָׁה מִשּׁוּם שֶׁנַּפְשׁוֹ יְבֵשָׁה. תּוֹרָתוֹ לֹא נִסְפְּגָה בְּנַפְשׁוֹ, וְנַפְשׁוֹ לֹא טָבְלָה בְּתוֹרָתוֹ. עַל מִפְתַּן הַנֶּפֶשׁ נִשְׁאֲרָה וְלֹא נִכְנְסָה פְּנִימָה.

בְּרַם אִישׁ הַפְּנִים הוּא טִפּוּס שׁוֹנֶה לַחֲלוּטִין. הוּא, עִקָּרוֹ בִּפְנִים וְרַק גּוּפוֹ נוֹטֶה לַחוּץ. הוּא מֵהֵיכָלוֹ הַפְּנִימִי אֵינוֹ יוֹצֵא. וְגַם בְּצֵאתוֹ לִפְרָקִים רְחוֹקִים – יְצִיאַת מִקָּצָתוֹ הִיא, וְרַק דֶּרֶךְ עֲרָאִי. כֻּלּוֹ מְכֻנָּס בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁלּוֹ, **וְאֵין לוֹ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה מֵאֲשֶׁר הֱיוֹתוֹ אֵצֶל עַצְמוֹ, וְאֵין שׂוּם דָּבָר מְעַנְיֵן אוֹתוֹ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר נַפְשׁוֹ הוּא. בָּהּ הוּא רוֹאֶה אֶת עוֹלָמוֹ וְהִנֵּה הוּא כֹּה גָּדוֹל וְעָשִׁיר. וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵין עוֹלָם הַחוּץ זָר לוֹ, אֶלָּא שֶׁמִּתּוֹךְ נַפְשׁוֹ וְדֶרֶךְ נַפְשׁוֹ הוּא רוֹאֶה אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּשְׁלַל צְבָעָיו, בְּכָל אוֹרוֹתָיו וְצִלָּלָיו.** חוּשִׁים שֶׁהֵם קְרוֹבִים לַנֶּפֶשׁ, וְאֵינָם סְתָם הֶפְקֵר לְכָל מַרְאֶה וּמִשְׁמָע, הֲרֵיהֶם מְמֹרָקִים, מְחֻדָּדִים וּמְמֹרָטִים בְּיוֹתֵר, וְהַנֶּפֶשׁ מִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם וּמַכְפִּילָה אֶת כֹּחָם פִּי כַּמָּה.

וְאָדָם זֶה שֶׁהוּא מָצוּי קָרוֹב אֵצֶל נַפְשׁוֹ, אֲפִלּוּ אִם נִפְרְמוּ (=נִפְתְּחוּ) קְרוּמֵי נַפְשׁוֹ מֵחֲמַת סְטִיּוֹת שֶׁל דֵּעוֹת וּמַעֲשִׂים, וַאֲפִלּוּ אִם חָלוּ בָּהֶם קְרָעִים רְצִינִיִּים, אֵצֶל נַפְשׁוֹ הוּא. וְלָכֵן יַרְגִּישׁ מִיָּד בְּאוֹתָן פְּרִימוֹת וּבְאוֹתָם קְרָעִים, וְהוּא יְזַדָּעֲזַע עֲמֻקּוֹת נוֹכַח תּוֹפָעוֹת אֵלֶּה

1 **הרב אלימלך בר-שאול** (ה'תרע"א-ה'תשכ"ד, 1911–1964): למד בישיבת "עץ חיים" וישיבת "חברון" בירושלים. שימש כרב ומחנך בישיבת "הדרום" ברחובות ובשנת תשי"א-1951 נבחר לרבה של רחובות ולאב בית הדין. פיתח וטיפח מערכת קשרים מיוחדת עם הדור הצעיר. ספריו המפורסמים: **מצווה ולב, מערכי לב, מן הבאר, ריח מים** (ספריו עוסקים בהגות והלכה).

הצרה 20.indd 10 21/06/2011 14:33:17

שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם אִיּוּם לְמַפֹּלֶת רוּחָנִית, וְסוֹפוֹ לִצְלֹל לְתוֹךְ מַעֲמַקֵּי נַפְשׁוֹ וּלְהַעֲלוֹת מִתּוֹכָם חַיּוּת פְּנִימִית, כְּדֵי אֲרוּכָה וּמַרְפֵּא עַד אִחוּי וְהַשְׁלָמָה".

7. אדם בוגר הוא אדם שיודע לאבחן את אישיותו. האם את או אתה "איש פנים" או "איש חוץ" (ואולי – "טיפוס משולב..")?

בססו את התשובה על דוגמאות.

[5] "איש החוץ" אינו מוצא זמן לעסוק בעולמו הפנימי ולהתעמק באישיותו. לעומתו "איש הפנים" שקוע בעולמו הפנימי ומפתח את כוחות נפשו. שני הטיפוסים מתעניינים בעולם ובהוויה הסובבת אותם, אולם לעולם התשובה והמחשבה הרוחנית הכוללת גם את שאלות משמעות החיים וייעוד האדם עלי אדמות, קרוב יותר "איש הפנים" מ"איש החוץ".

הצרה 20.indd 11 21/06/2011 14:33:19

האדם מחפש תוכן לחייו

הפסיכולוג היהודי **ויקטור פרנקל**[2] כתב בספרו **האדם מחפש משמעות** על אודות אנשים שהצליחו לשרוד את השואה ולא איבדו את רצון החיים. אותם אנשים הציבו לעצמם **מטרה שלמענה רצו** להמשיך לחיות, ודבקותם במטרה נתנה לחייהם משמעות.

חכמת הלב:
"הבורא מתחבא – כדי שהאדם יחפש אחריו...".
(רבי נחמן מברסלב)

הענקת משמעות לחיים עוזרת לאדם להתמודד עם משברים

"אֶמֶת, חִפּוּשֵׂי הָאָדָם אַחַר פֵּשֶׁר וַעֲרָכִים עֲלוּלִים לְעוֹרֵר מִתְיחוּת פְּנִימִית וְלֹא לְהַשְׁרוֹת שִׁוּוּי מִשְׁקָל פְּנִימִי. אוּלָם מִתְיחוּת זוֹ עַצְמָהּ הִיא תְּנַאי קֹדֶם הֶכְרֵחִי לִבְרִיאוּת הַנֶּפֶשׁ. הֲרֵינִי מֵעֵז לוֹמַר, כִּי אֵין לְךָ דָּבָר בָּעוֹלָם, שֶׁעֲשׂוּי לַעֲזֹר לָאָדָם לְהִתְגַּבֵּר אַף עַל הַגָּרוּעַ מִכֹּל, כְּמוֹ הַיְדִיעָה כִּי יֵשׁ פֵּשֶׁר לְחַיָּיו. הַרְבֵּה חָכְמָה גְּנוּזָה בְּמַאֲמַר נִצְשֶׁה: **"מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְמַה שֶׁלְּמַעַנוֹ יִחְיֶה, הוּא יוּכַל לָשֵׂאת כִּמְעַט כָּל אֵיךְ"**. בְּמִלִּים אֵלֶּה רוֹאֶה אֲנִי סִכְּמָה שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה לְכָל פְּסִיכוֹתֶרַפְיָה. בְּמַחֲנוֹת הָרִכּוּז הַנָּאצִיִּים רָאִינוּ (וְדָבָר זֶה נִתְאַשֵּׁר עַל יְדֵי פְּסִיכִיאַטְרִים אֲמֶרִיקָנִיִּים בְּיַפָּן וּבְקוֹרֵאָה), כִּי אֵלֶּה שֶׁיָּדְעוּ כִּי מְצַפֶּה לָהֶם תַּפְקִיד שֶׁעֲלֵיהֶם לְקַיֵּמוֹ, הָיוּ מְסֻגָּלִים לָצֵאת מֵהֶם חַיִּים.

אֲנִי עַצְמִי, כְּשֶׁהֻבְיאוּ אוֹתִי אֶל מַחֲנֵה הָרִכּוּז בְּאוֹשְׁוִיץ, הִפְקַרְתִּי כְּתַב יָד שֶׁהָיָה מוּכָן לְפָרְסוּם. אֵין סָפֵק, כִּי רְצוֹנִי הָעַז לִכְתֹּב מֵחָדָשׁ כְּתַב יָד זֶה הוּא שֶׁסִּיְּעַנִי לַעֲמֹד בְּתְּלָאוֹת הַמַּחֲנֶה. לְמָשָׁל, כְּשֶׁחָלִיתִי בְּטִיפּוּס, שִׂרְבַּטְתִּי עַל גַּבֵּי פִּסּוֹת נְיָר קְטַנּוֹת רְשׁוּמוֹת רַבּוֹת שֶׁנּוֹעֲדוּ לַעֲזֹר לִי לִכְתֹּב אֶת כְּתַב הַיָּד מֵחָדָשׁ, אִם אֶזְכֶּה לִחְיוֹת עַד יוֹם הַשִּׁחְרוּר. בְּטוּחַנִי כִּי שִׁחְזוּר זֶה שֶׁל כְּתַב יָדִי הָאָבוּד בְּחֶשְׁכַּת צְרִיפוֹ שֶׁל מַחֲנֵה רִכּוּז בָּאנָארִי עָמַד לִי לִגְבֹּר עַל סַכָּנַת הַהִתְמוֹטְטוּת."

(ו' פרנקל, *האדם מחפש משמעות*, עמ' 126)

5 מדוע החיפוש אחרי פשר החיים ומשמעותם עלול לעורר מתח פנימי?

8 כיצד מסייעת השאלה "לָמָּה" לשאת כל "איך"? – פרטו את תשובתכם.

10 מדוע לדעתכם, מחפש האדם תוכן לחייו?

שאלות לדיון

1. מהי הגדרת המושג **משמעות החיים**? במה שונה מושג זה מ**הנאות החיים**?
2. מדוע קיים באדם הצורך להעניק משמעות לחייו?
3. האם קיים קשר בין הזהות העצמית של אדם לבין חיפוש משמעות לחייו?

---

2 **ויקטור פרנקל** (ה'תרס"ה–ה'תשנ"ז, 1905–1997): רופא ופסיכולוג יהודי נודע, חי ופעל בווינה, ניצול שואה. בעקבות חייו במחנות הריכוז פיתח גישה טיפולית מיוחדת – לוגותראפיה. לפי גישה זו, המפתח לבריאות נפשית היא מציאת משמעות לחיים. בספרו **האדם מחפש משמעות** מציג פרנקל את חוויותיו בשואה ואת מסקנותיו הפסיכולוגיות ממנה.

הצרה 20.indd 12 21/06/2011 14:33:20

מדוע מחפש אדם משמעות לחייו?

החתירה המתמדת של האדם להעניק לחייו תוכן ומשמעות (חומרית, רוחנית או שילוב של שניהם יחד) מעוררת את השאלה: מהו המקור לחתירה זו? יש אנשים **המייצרים לעצמם משמעות** שתעניק תוכן לחייהם (מחקר, ארוחה טובה, הצלחה בלימודים) ויש הסבורים כי **המשמעות קיימת** בעומק החיים והמשימה המוטלת על האדם היא לחשוף אותה. להלן, באמצעות מגוון מקורות, נעמוד על מניעיה של החתירה לחיפוש משמעות החיים.

חכמת הלב:
"אשר ברא אלוקים לעשות" (בראשית ב', ג') – הקב"ה ברא את האדם כדי שהוא יתקן את עצמו, שיעשה ויעצב את עצמו".
(רבי יחזקאל הלברשטאם)

נעיין תחילה בדבריו של **הלל צייטלין**, הוגה דעות יהודי שנספה בשואה.

הלל צייטלין[3]

"על גבול שני עולמות", עמ' 41 – 42

נשמת האדם הטהורה איננה מניחה לו לשקוע בעוונות ובמעשים שליליים

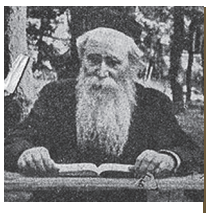

"מוּסַר כְּלָיוֹת וְהִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה. אֵין לְךָ יוֹם, שֶׁבּוֹ לֹא תַּבִּיעַ הַנְּשָׁמָה אֹמֶר. אֵין לְךָ יוֹם, שֶׁבּוֹ לֹא תִּמְצָא הַחֲרָטָה מָקוֹם בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינֶנּוּ מִתְכַּוֵּן לְכָךְ כְּלָל. אֵין לְךָ שָׁעָה, שֶׁבָּהּ לֹא יַעֲבֹר בּוֹ אֵיזֶה הִרְהוּר תְּשׁוּבָה, וְלוּ גַּם קַל, וְלוּ גַּם כִּרְפְרוּף שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס כְּלָל.

מֵאַיִן כָּל אֵלֶּה? – אוֹתִיּוֹת פְּזוּרוֹת הֵן מֵאִמְרַת אֱלֹהִים הַגְּדוֹלָה וְהַצְּרוּפָה; הֵד בַּת הַקּוֹל הַיּוֹצֵאת בְּכָל יוֹם וּמַכְרִיזָה: שׁוּבוּ, בָּנִים שׁוֹבָבִים; הֵד הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ, שֶׁהִיא בַּת מֶלֶךְ לְפִי טִבְעָהּ וְלֹא תּוּכַל נְשׁוֹא רֶפֶשׁ הַחַיִּים.

מְבַקְּשִׁים סִבּוֹת סוֹצְיָאלִיּוֹת, וּבְכָלָל – 'אֱנוֹשִׁיּוֹת בְּיוֹתֵר', לְמוּסַר הַכְּלָיוֹת וְהִרְהוּרֵי הַתְּשׁוּבָה. אֲבָל מֵאַיִן זוֹ **הַתְּמִידוּת**, זוֹ **הָעִקְשׁוּת** שֶׁל הַחֲרָטָה, הַפּוֹעֶלֶת לַמְרוֹת רְצוֹנוֹ וְשִׂכְלוֹ שֶׁל אָדָם? מֵאַיִן אוֹתוֹ הַקּוֹל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק: "חֲזֹר בְּךָ, חֲזֹר בְּךָ"?

בְּנֵי אָדָם מַשְׁתִּיקִים אֶת הַקּוֹל, גּוֹעֲרִים בּוֹ, מְבַקְּשִׁים 'לְהִשְׁתַּחְרֵר' מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי חֲטָאִים חֲדָשִׁים, מְסִיחִים דַּעַת מִמֶּנּוּ. הֵם עוֹשִׂים עַצְמָם כְּלֹא שׁוֹמְעִים, שׁוֹקְעִים עוֹד יוֹתֵר בְּתוֹעֲבוֹת הַחַיִּים, אֲבָל הוּא אֵינֶנּוּ פוֹסֵק מִלִּרְדֹּף אוֹתָם וּמִלְּהַדְרִיכָם מְנוּחָה.

אַף זֹאת: מֵאַיִן בָּאָה **הַיִּרְאָה** הַנּוֹפֶלֶת עַל אָדָם בְּבוֹאוֹ לַחְטֹא? מֵאַיִן הַהַרְגָּשָׁה כְּאִלּוּ מִישֶׁהוּ רוֹאֶה אֶת מַעֲשָׂיו הַמְּגֻנִּים?

אָמְנָם 'מִתְגַּבְּרִים' בְּנֵי אָדָם עַל 'דִּמְיוֹן' זֶה וּמוֹסִיפִים לַחְטֹא, אֲבָל סוֹף סוֹף פַּחַד זֶה מֵאַיִן הוּא בָּא?

הֲאֵין כָּל זֶה חֶסֶד הָאֱלֹהִים? הַאֵין הָאָדָם שׁוֹמֵעַ, אִם אָזְנַיִם לוֹ, בְּעֶצֶם רְתִיחַת הַחֵטְא: "חֲדַל, בְּנִי, וְאַל תַּעֲשֶׂה זֹאת"?...

11. מה רצה הלל צייטלין ללמדנו על משמעות החיים?

3 ר' **הלל צייטלין** (ה'תרל"א-ה'תש"ב, 1871–1942): הוגה דעות וסופר, במהלך חייו עסק רבות בענייני אמונה וכתב מאמרים רבים בנושאי אמונה. היה ציר בקונגרס הציוני החמישי, בסוף חייו חי בגטו ורשה. הוא נרצח ע"י הגרמנים בדרך לטרבלניקה.

20.indd 13 הצרה
21/06/2011 14:33:21

הצימאון והגעגועים לעולם רוחני, וחוסר הסיפוק מתענוגות העולם, מקורם בנשמת האדם החצובה מעולמות עליונים.

כְּלְיוֹן-הַנֶּפֶשׁ וְגַעְגּוּעֵי-עוֹלָם. מֵאַיִן הַגַּעְגּוּעִים הַקּוֹרְעִים אֶת הַלֵּב, הַהֶמְיָה אֲשֶׁר לֹא תִּתֵּן דּוֹמִי לָאָדָם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה? מֵאַיִן הַצְּמָאוֹן אֲשֶׁר יַרְגִּישׁ כָּל אִישׁ בַּעַל נֶפֶשׁ, צְמָאוֹן עוֹלָמִי, צְמָאוֹן הַשּׁוֹתֶה אֶת לְשַׁד הָאָדָם, צְמָאוֹן אֲשֶׁר כָּל הָאוֹצָרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כָּל הָעֹנֶג, הַטּוֹב וְהַיֹּפִי שֶׁבָּעוֹלָם, לֹא יַרְוֵהוּ אַף בְּמְעַט מִן הַמְּעַט? עַל מַה יֶּהֱמֶה לֵב הָאָדָם? אֶל מַה הוּא שׁוֹאֵף כָּל כָּךְ? אֶל מַה הוּא עוֹרֵג? מַה הוּא מְבַקֵּשׁ? וּמַה הוּא זֶה הַמּוֹסֵךְ בְּלֵב הָאָדָם תּוּגָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, ׳מָרָה שְׁחוֹרָה׳, אֲשֶׁר כָּל שִׂמְחָה שֶׁבָּעוֹלָם לֹא תְּגָרְשֶׁנָּה, אוֹ יוֹתֵר נָכוֹן – שֶׁפּוֹרֶצֶת וְחוֹרֶגֶת מִמִּסְגְּרוֹתֶיהָ **דַּוְקָא** בְּשָׁעַת הַשִּׂמְחָה הַיּוֹתֵר עֲצוּמָה?

וְעוֹד: מִי שָׂשָׂם לֵב אֶל טֶבַע הַגַּעְגּוּעִים, מִי שֶׁהִסְתַּכֵּל הֵיטֵב אֶל תּוֹךְ עַצְמוֹ, אֶל הַגָּנוּז וְטָמוּן בְּכִלְיוֹן נַפְשׁוֹ, הוּא יֵדַע, כִּי לֹא אֶל מַה שֶּׁכָּאן אָנוּ מִתְגַּעְגְּעִים, כִּי אֶל מַה **שֶּׁלֹּא** כָּאן, אֶל מַה שֶּׁאֵינֶנּוּ יְכוֹלִים לְכַנּוֹת בְּשֵׁם, אֶל מַה שֶּׁלֹּא יָחוּלוּ עָלָיו אֹמֶר וּדְבָרִים. יֵשׁ אֲשֶׁר טוֹעִים הִנֵּנוּ וְחוֹשְׁבִים, שֶׁעִקַּר חִשְׁקֵנוּ הוּא אֶל אֵיזֶה דָּבָר חִיצוֹנִי, וְאוּלָם כֵּיוָן שֶׁנִּמְלָא חִשְׁקֵנוּ, כֵּיוָן שֶׁהִשַּׂגְנוּ אֶת הַדָּבָר שֶׁחָשַׁקְנוּ בּוֹ, מִיָּד אָנוּ רוֹאִים, כִּי בְּעִקָּר לֹא אוֹתוֹ חָפַצְנוּ, לֹא אֵלָיו עָרְגָה נַפְשֵׁנוּ, כִּי אִם אֶל אֵיזֶה דָּבָר אַחֵר. וְהִנֵּה הִשַּׂגְנוּ גַּם אֶת הַדָּבָר הָאַחֵר הַהוּא, וְהָעֲרִיגָה לֹא חָדֵלָה. מִתְחַבְּטִים אָנוּ בְּתַאֲוֹוֹת וּתְשׁוּקוֹת אֵין קֵץ – **וְהַצְּמָאוֹן אֵינוֹ פּוֹסֵק בְּמְעַט מִן הַמְּעַט. הֶוֵה אוֹמֵר: לֹא אֶל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ תְּחִלָּה וְתִכְלָה, מַשֶּׁהוּ מֻקָּף וּמֻגְדָּר בְּטִבְעוֹ וְקָרוֹב לְחוּשֵׁינוּ וּתְפִיסָתֵנוּ אָנוּ מִתְגַּעְגְּעִים, כִּי אִם אֶל מַה שֶּׁאֵין לוֹ תְּחִלָּה וְתִכְלָה, שֶׁנִּמְצָא מֵעֵבֶר לְכָל הַגְּבוּלִים. מֵעֵבֶר לְכָל הָ׳אֲנוֹשִׁי׳ וְהַ׳טִּבְעִי׳, מֵעֵבֶר לְכָל הַ׳יֵּשׁ׳ וְהַ׳קַּיָּם׳ וְהַנִּתְפָּס״.**

12. מהו מקור הגעגועים וכליון הנפש של האדם?

13. נסו להיזכר באירוע מסוים שבו הקשבתם ל״קול הפנימי״ שלכם.

תארו את האירוע.

14. מהו הקשר בין דברי צייטלין במובאה שקראתם לבין משמעות החיים?

הלל צייטלין הדגיש בדבריו כי האדם מחפש משמעות לחייו, מאחר שבגופו נמצאת נשמה גדולה שאיננה מסתפקת במשמעות חיצונית רגעית אלא שואפת ומתגעגעת ל״משהו״ אין-סופי.

הנשמה זקוקה **למשמעות שתתאים לרמתה הרוחנית.** היעדר משמעות לחיים (בניגוד למציאת משמעות הגורמת שמחה), ובעיקר מצב של אי-סיפוק רוחני לנשמה, עלולים להביא (במצבים מסוימים) לידי תחושת תסכול וחוסר שלימות.

המהר״ל, בספרו **תפארת ישראל**, מזהה את רצון האדם לחפש משמעות לחייו כחלק מהרצון ל״מימוש עצמי״ (בשפת דורנו). לדעת המהר״ל מקור החיפוש אחר משמעות החיים הוא צורך של האדם לבטא **בפועל** את הפוטנציאל הרוחני שטמון בו, ובאמצעות מימוש הפוטנציאל - להגיע אל השלמות.

הצרה 20.indd 14 21/06/2011 14:33:21

מהר״ל[4]

תפארת ישראל, פרק ג׳

תפקיד האדם להוציא את הפוטנציאל הרוחני שטמון בו מהכח אל הפועל

פנים בית כנסת המהר״ל מפראג

15. מהו ההבדל בין האדם לבין העליונים (מלאכים) ושאר הנבראים (התחתונים) בעניין מימוש עצמי והגעה אל השלימות?

16. מהו הדמיון בין האדם לבין אדמה?

17. מהי משמעות השם ״בהמה״ בהקשר מימוש שלימותה?

18. מהו ההבדל בין האדם לבין הבהמה בעניין ההגעה אל השלמות?

הָאָדָם עִם מַעֲלַת נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, אֲשֶׁר כְּבָר אָמַרְנוּ כִּי יֵשׁ לוֹ נֶפֶשׁ אֱלֹהִית בְּפֹרָט שֶׁלֹּא נִמְצָא בְּכָל נַפְשׁוֹת הַתַּחְתּוֹנִים (=הַנִּבְרָאִים בָּעוֹלָם הַזֶּה), **אַל יְקַבֵּל אוֹנָאָה בְּעַצְמוֹ לוֹמַר, כִּי יֵשׁ לוֹ מַעֲלָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה בְּפֹעַל, וְיַחְשֹׁב בְּנַפְשׁוֹ: ״שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי אַף אִם אֲנִי יוֹשֵׁב בְּטֶל מִבְּלִי עָמָל כְּלָל״**, הֲרֵי הַמַּעֲלָה שֶׁלּוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ יָגֵן עָלָיו, עַל מְקוֹמוֹ יְשִׁיבֶנּוּ וְעַל כֵּנוֹ יַחְזִירֶנּוּ, כִּי מֻשָּׁלוֹ יִתֵּן לוֹ וְאֵין צָרִיךְ לְקִנּוֹת לוֹ שׁוּם מַעֲלָה. דָּבָר זֶה מַחְשֶׁבֶת פְּגוּל; לֹא יֵרָצֶה וְלֹא יַחְשֹׁב כָּךְ, כִּי הוּא טָעוּת בְּנַפְשׁוֹ כִּי אֵין מַעֲלַת נַפְשׁוֹ הָאַחֲרוֹנָה בְּפֹעַל (=אֵינָהּ בָּאָה לִידֵי בִּטּוּי מַעֲשִׂי), וְהוּא מְיֻחָד מִבֵּין כָּל הַנִּמְצָאִים עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים שֶׁאֵין מַעֲלָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה בְּפֹעַל. וְכִי יַעֲלֶה עַל דַּעַת הָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה נִמְצָא לָאָדָם מַעֲלָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה בְּפֹעַל, כִּי זֶהוּ מַדְרֵגַת הָעֶלְיוֹנִים שֶׁהֵם בְּפֹעַל אֲבָל הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי חֹמֶר (=עֲשׂוּיִים מֵחֹמֶר) אֵינָם בְּפֹעַל. **וְדָבָר זֶה יַכְרִיחַ, כִּי אֵין לָאָדָם מַעֲלָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה עַד שֶׁנֶּחְשַׁב מַדְרֵגָתוֹ בֵּין הָעֶלְיוֹנִים, וְיִהְיֶה לוֹ ״מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה״, רַק שֶׁנִּבְרָא בְּכֹחַ וְאֵינוֹ בְּפֹעַל, שֶׁאֵין לוֹ מַעֲלָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה בְּפֹעַל.**

לשון אדמה, ממנה נברא האדם, מלמדת על דברים גנוזים (כגון: צמחים, אילנות) היוצאים מהכח אל הפועל, בנגוד לבהמה (בה- מה) שאין בפנימיותה כחות נסתרים הזקוקים לממוש.

וְנִמְצָא לְךָ הַהֶפְרֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בֵּין הָאָדָם וּבֵין כָּל הַנִּמְצָאִים הַתַּחְתּוֹנִים וְהָעֶלְיוֹנִים. כִּי הָעֶלְיוֹנִים שְׁלֵמוּתָם בְּפֹעַל וְאֵינָם צְרִיכִים לְהוֹצִיא שְׁלֵמוּתָם אֶל הַפֹּעַל, וְהַתַּחְתּוֹנִים, זוֹלַת הָאָדָם, אֵין לָהֶם גַּם כֵּן יְצִיאָה אֶל הַפֹּעַל, כִּי מַה שֶּׁנִּבְרְאוּ, עָלָיו אֵין הִשְׁתַּנּוּת וְיִצִיאָה לַפֹּעַל בָּהֶם. אַךְ הָאָדָם הוּא בְּכֹחַ וְיוֹצֵא אֶל הַפֹּעַל. וְיֵרָאֶה שֶׁשְּׁמוֹ מוֹרֶה עַל דָּבָר הָעַצְמִי לוֹ, שֶׁהוּא מְיֻחָד בּוֹ הָאָדָם מִכֹּל, וְזֶה שֶׁהוּא נִקְרָא אָדָם עַל שֶׁהוּא עָפָר מִן הָאֲדָמָה. וְעַתָּה יֵשׁ לִשְׁאֹל וְכִי כָּל שְׁאָר הַנִּמְצָאִים אֵינָם מִן הָאֲדָמָה שֶׁיִּקָּרֵא הָאָדָם בְּיִחוּד בְּשֵׁם אָדָם עַל שֵׁם שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה. אֲבָל עִנְיַן הָאָדָם מִתְיַחֵס בְּיוֹתֵר אֶל הָאֲדָמָה, וְזֶה כִּי הָאֲדָמָה הִיא מְיֻחֶדֶת בְּזֶה שֶׁהִיא בְּכֹחַ וְיֵשׁ בָּהּ יְצִיאָה לַפֹּעַל שֶׁל כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יוֹצְאִים מִמֶּנָּה צְמָחִים וְאִילָנוֹת וּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים וְהִיא בְּכֹחַ לְכָל זֶה, וְזֶהוּ עִנְיַן הָאָדָם שֶׁהוּא בְּכֹחַ וְיוֹצֵא שְׁלֵמוּתוֹ אֶל הַפֹּעַל. וּלְפִיכָךְ שְׁמוֹ רָאוּי לוֹ שֶׁיִּהְיֶה מִשְׁתַּתֵּף עִם הָאֲדָמָה שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת לָצֵאת מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל בְּפֵרוֹת וּצְמָחִים וְכָל אֲשֶׁר שַׁיָּךְ אֵלֶיהָ, וְכֵן הוּא הָאָדָם יוֹצֵא כֹּחוֹ אֶל הַפֹּעַל...

וּלְפִיכָךְ, שְׁמוֹ שֶׁנִּקְרָא בַּשֵּׁם אָדָם עַל שֵׁם אֲדָמָה, נָאֶה לוֹ וְהוּא נָאֶה לִשְׁמוֹ. וְהַבְּהֵמָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם בְּהֵמָה עַל שֵׁם בָּ״ה מָ״ה. רָצָה לוֹמַר כִּי שְׁלֵמוּת דָּבָר שֶׁנִּבְרָא עָלָיו נִמְצָא בָּהּ אַף עַל גַּב שֶׁאֵינוֹ שְׁלֵמוּת גָּמוּר, מִכָּל מָקוֹם דָּבָר זֶה נִמְצָא עִמָּהּ, וְזֶהוּ בָּהּ מָה, כִּי דָּבָר מָה נִמְצָא עִמָּהּ. הֲרֵי שֶׁכָּל אֶחָד יוֹרֶה שְׁמוֹ עָלָיו.

---

4 **רבי יהודה ליוואי, מהר״ל** (ה׳ר״פ-ה׳שע״ט, 1520–1619): רב, הוגה דעות, פילוסוף ופרשן, בקי ומעמיק בספרות חז״ל ובקבלה. כמו כן, היה בעל ידע רב במדעי הטבע, במתמטיקה ובאסטרונומיה. משנת 1598 עמד בראש הקהילה היהודית בפראג. כתב ספרי מחשבה רבים במיוחד, ביניהם: **תפארת ישראל, נצח ישראל, גבורות ה׳, נתיבות עולם, חידושי אגדות על הש״ס**. ספריו מבוססים על מדרשי חז״ל.

הצרה 20.indd 15 21/06/2011 14:33:22

מצבת קבורתו של המהר״ל מפראג.

אדם שלא הספיק לממש את יכולותיו ונפטר מהעולם, זוכה לעולם הבא, מכיוון שפטירתו היא בגופו ואילו השכר מיועד לנשמתו.

אָמְנָם אַל תִּטְעֶה בִּדְבָרִים אֵלּוּ לִשְׁלֹל הַשְׁלֵמוּת מִמִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיּוּצִיא שְׁלֵמוּתוֹ אֶל הַפֹּעַל, אֲשֶׁר הָלַךְ לְעוֹלָמוֹ קֹדֶם שֶׁהוֹצִיא שְׁלֵמוּת שֶׁלּוֹ אֶל הַפֹּעַל, אֵין אָנוּ שׁוֹלְלִים הָעוֹלָם הַבָּא מִמֶּנּוּ כְּלָל, אִם יֵשׁ בּוֹ הֲכָנָה אֶל הַשְׁלֵמוּת וָמֵת, שֶׁאָנוּס הָיָה שֶׁלֹּא הוֹצִיא שְׁלֵמוּת שֶׁלּוֹ לַפֹּעַל, כְּאָמְרָם ז״ל (תלמוד בבלי **ברכות** ו׳ ע״א) חָשַׁב לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנֶאֱנַס יֵשׁ לוֹ עַל זֶה שָׂכָר כְּאִלּוּ עָשָׂה הַמִּצְוָה. וְזֶה מִצַּד כִּי הַשָּׂכָר לֶעָתִיד הוּא לַנְּשָׁמָה, וְכַאֲשֶׁר הוּא אָנוּס לֹא הָיָה עִכּוּב זֶה מִצַּד הַנְּשָׁמָה רַק לַגּוּף וּלְכָךְ נוֹתְנִין לַנְּשָׁמָה שָׂכָר כְּאִלּוּ עָשָׂה הַמִּצְוָה...

השלימות העליונה ניתנת למימוש רק אחרי המוות ולא בעולם הזה שבו האדם מחובר אל החומר (גופו).

כִּי הָאָדָם נִבְרָא לְעָמָל, שֶׁאֵין לוֹ שְׁבִיתָה וְהַשְׁלָמָה כְּלָל, וְעִם שֶׁהוּא יוֹצֵא אֶל הַפֹּעַל נִשְׁאָר עוֹד תָּמִיד בְּכֹחַ, שֶׁאִם הָיָה נִמְצָא שְׁלֵמוּתוֹ בְּפֹעַל לֹא הָיָה נִקְרָא זֶה עָמָל כִּי לְשׁוֹן עָמָל בָּא עַל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ הֲנָחָה (=מְנוּחָה) וְלֹא יָבֹא אֶל תַּכְלִית הַנָּחָה.

וְכֵן הָאָדָם כָּל זְמַן הֱיוֹתוֹ מְחֻבָּר עִם הַחֹמֶר אֵינוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֹעַל עַד אֲשֶׁר הוּא נִפְרָד מִן הַחֹמֶר וְאָז נִמְצָא בְּפֹעַל.

וּבַמִּדְרָשׁ (**קהלת רבה** פ״ו) ״גַּם הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא״, לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹדַעַת שֶׁכָּל אֲשֶׁר תִּיגַע לְעַצְמָהּ תִּיגַע, לְפִיכָךְ אֵינָהּ שְׂבֵעָה מִצְווֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים.

אָמַר רַבִּי לֵוִי: מָשָׁל לְעִירוֹנִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי בַּת מְלָכִים, אַף עַל פִּי שֶׁמַּאֲכִילָהּ כָּל מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ, אֵינוֹ יוֹצֵא חוֹבָתוֹ. לָמָּה? שֶׁהִיא בַּת מְלָכִים. כָּךְ כָּל מַה שֶׁיִּפְעֹל הָאָדָם עִם נַפְשׁוֹ אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ. לָמָּה? לְפִי שֶׁהִיא מִלְמַעְלָה.

וּבְאוּר עִנְיָן זֶה, כִּי הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת שֶׁהִיא מִלְמַעְלָה וְעוֹמֶדֶת בַּתַּחְתּוֹנִים, תָּמִיד הִיא מִשְׁתּוֹקֶקֶת אֶל הַתּוֹרָה וְאֶל הַמִּצְוֹת בְּמַה שֶׁהִיא בַּתַּחְתּוֹנִים. וְדָבָר זֶה לְחֶסְרוֹן מַדְרֵגָה נֶחְשָׁב לָהּ, שֶׁהִיא עֶצֶם נֶפֶשׁ אֱלֹהִי מִלְמַעְלָה עוֹמֶדֶת בַּתַּחְתּוֹנִים, וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא חֶסֶר מִשְׁתּוֹקֵק אֶל הַשְׁלָמָה, וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה הֵם הַשְׁלָמָה אֶל הַנֶּפֶשׁ וּבִשְׁבִיל כָּךְ מִשְׁתּוֹקֶקֶת הַנֶּפֶשׁ אֶל הַתּוֹרָה וְאֶל הַמִּצְוֹת לָצֵאת אֶל הַפֹּעַל וְלִהְיוֹת מֻשְׁלָם״.

19. מדוע תינוק שמת בינקותו זוכה לעולם הבא למרות שלא הייתה לו אפשרות לממש בחיים את הפוטנציאל הרוחני הטמון בו?

20. המילה שלמות מבטאה בלשוננו מצב מוחלט, שאינו ניתן להוספה או להפחתה. לא כן בלשון המהר״ל.

מתי לפי דבריו, יכול אדם להגיע אל השלמות?

הצרה 20.indd 16 21/06/2011 14:33:23

אדם ומשמעות חייו - אין דבר העומד בפני הרצון

הרב **שמשון רפאל הירש**, מייסד שיטת **תורה עם דרך ארץ** שהתמודד עם מגמותיהן הרוחניות של תנועות ההשכלה והרפורמה בגרמניה קבע, בניגוד להשקפת הנצרות, כי ייעודו של האדם הוא לתקן את עצמו ולזכך את החיים הגשמיים. ה"חטא הקדמון" אינו מונע מהאדם לתקן את עצמו ולהגיע אל השלמות. להלן תמצית פירושו לפסוק בבראשית ג', י"ט: "בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב".

הרב שמשון רפאל הירש[5]

פירוש לספר בראשית ג', י"ט

חטא אדם הראשון ("החטא הקדמון") אינו מונע מן האדם למלא את תפקידו לטהר את עצמו ולהגיע לשלמות, זאת, בניגוד לנצרות הסבורה כי "חטא אדם הראשון" טבוע בנו לעולם והאדם אינו יכול להינצל מקללתו

"הַדִּין הָאֱלֹהִי גָּזַר קְלָלָה עַל הָאֲדָמָה וְעַל הַנָּחָשׁ; אַךְ אֵין בּוֹ רֶמֶז לַקְּלָלָה שֶׁנֶּאֱמְרָה עַל הָאָדָם. הָאָדָם לֹא נִתְקַלֵּל כָּל עִקָּר. דָּבָר לֹא נִשְׁתַּנָּה בְּיִעוּדוֹ הַנַּעֲלֶה וּבְכָשְׁרוֹ לְמַלֵּא אֶת יִעוּדוֹ. רַק הַתְּנָאִים הַחִיצוֹנִיִּים נִשְׁתַּנּוּ – לְמַעֲנוֹ וּלְטוֹבָתוֹ; נִתְחַלְּפָה הַזִּירָה, שֶׁעָלֶיהָ יְמַלֵּא אֶת תַּפְקִידוֹ. וְאִלּוּ הַתַּפְקִיד עַצְמוֹ, יְעוּדוֹ הָאֱלֹהִי וְכָשְׁרוֹ לְמַלְאוֹ, לֹא נִשְׁתַּנּוּ כְּמְלוֹא נִימָה. גַּם הַיּוֹם נִבְרָא כָּל אָדָם בְּטָהֳרָה – כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּשָׁעָתוֹ; גַּם הַיּוֹם נוֹלָד כָּל יֶלֶד כְּמַלְאָךְ, לְמַעַן יִחְיֶה וְיִהְיֶה לְאָדָם, הֲרֵי זוֹ אַחַת מִנְּקֻדּוֹת הַיְּסוֹד שֶׁל תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל וְחַיֵּי הַיְּהוּדִי. אוּלָם, מַה נּוֹאֲשֶׁת תִּקְוַת הָאָדָם, מְשֻׁטּוֹעִים כָּפְרוּ בְּטָהֳרָתוֹ. הִנֵּה, עַל יְסוֹד מַעֲשֶׂה גַּן עֵדֶן בָּדוּ לָהֶם שֶׁקֶר, הַחוֹתֵר תַּחַת עֲתִידוֹ הַמּוּסָרִי שֶׁל הָאָדָם. מִכָּאן לָמְדוּ אֶת אֱמוּנַת הַחֵטְא הַקַּדְמוֹן; עַל יְסוֹד זֶה בָּנוּ בְּנָיָן רוּחָנִי, אֲשֶׁר הַיְּהוּדִי מִתְנַגֵּד לוֹ מֵעֻצֶּם מַהוּתוֹ. אֱמֶת, הַחֵטְא הַזֶּה הוֹרִישׁ לְכָל צֶאֱצָאֵי אָדָם תַּפְקִיד חָדָשׁ בְּתַכְלִית: עֲלֵיהֶם לִחְיוֹת בָּאֲדָמָה, שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנָּה הַהַרְמוֹנְיָה עִם הָאָדָם; שֶׁכֵּן הַחֵטְא הַזֶּה חוֹזֵר וְנִשְׁנֶה בְּכָל עֵת; וּבְעֻצֶּם הַנִּגּוּד בֵּין הָאָדָם לָאֲדָמָה וּב"אֱמוּנֵי הַהִתְנַזְּרוּת" הַתְּלוּיִים בּוֹ, יִתְחַנֵּךְ הָאָדָם לִקְרַאת הַשְׁלֵמוּת הַמּוּסָרִית, שֶׁתִּסְלֹל אֶת הַדֶּרֶךְ לְשׁוּבוֹ אֶל גַּן עֵדֶן. **אַךְ אִם סְבוּרִים עַל יְסוֹד זֶה, שֶׁהַחֵטְא "טָבוּעַ" בָּאָדָם, שֶׁאִבֵּד אֶת כָּשְׁרוֹ לִהְיוֹת טוֹב, שֶׁנֶּאֱלַץ מֵעַתָּה לַחֲטֹא – הֲרֵי הַיַּהֲדוּת מוֹחָה עַל כָּךְ מִחָאָה נִמְרֶצֶת. הָאָדָם כְּפֹרֶט וְהָאֱנוֹשׁוּת כְּכֻלָּל, יְכוֹלִים בְּכָל עֵת לַחֲזֹר אֶל ה' וְלָשׁוּב לְגַן עֵדֶן עֲלֵי אֲדָמוֹת. לְשֵׁם כָּךְ אֵין צֹרֶךְ בְּאֶמְצָעֵי אַחֵר – פְּרָט לְנֶאֱמָנוּת לַחוֹבָה, שֶׁכָּל אָדָם מְסֻגָּל לָהּ.** לְשֵׁם כָּךְ אֵין צֹרֶךְ בִּמְתַוֵּךְ שֶׁמֵּת וְחָזַר וְקָם לִתְחִיָּה.

21. מהי המחלוקת בין היהדות והנצרות ("הטועים") בעניין "החטא הקדמון"?

22. מהו תפקיד האדם בעולם לפי דברי רש"ר הירש?

---

5 הרב **שמשון רפאל הירש** (ה'תקס"ח–ה'תרמ"ח, 1808–1888): מייסד ומנהיג של האורתודוקסיה החדשה (השקפה הדוגלת בקיום מלא של המצוות, אך מקיימת קשר גם עם העולם המודרני), שנאבקה בתנועת הרפורמה בגרמניה. בשנת 1850 עבר לפרנקפורט כדי לשמש רב בקהילה חדשה - "עדת ישורון", ושם גם הקים וניהל בית ספר יהודי, שפעל לפי חזונו והתבסס על העיקרון של "תורה עם דרך ארץ" - שילוב לימודי קודש ולימודים כלליים. רש"ר הירש טיפח את השילוב של קודש וחול, של אורח חיים דתי קפדני והשכלה כללית ומעורבות בחיים הכלליים. רש"ר הירש תרגם את חמישה חומשי תורה לגרמנית וחיבר להם ביאור, וכן תרגם וביאר את ספר **תהלים**. נוסף על אלה פרסם גם שני ספרים המציגים את השקפותיו על היהדות: **איגרות צפון וחורב**.

17 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:33:23

עַל כָּךְ יָעִידוּ כָּל תּוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל. מֵהֶן לָמַדְנוּ, כִּי ה׳ קָרוֹב אֶל אָדָם טָהוֹר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה קָרוֹב אֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן קֹדֶם הַחֵטְא. אַבְרָהָם, מֹשֶׁה, יְשַׁעְיָהוּ וְיִרְמְיָהוּ לֹא זָכוּ בְּקִרְבַת ה׳ אֶלָּא בִּזְכוּת נֶאֱמָנוּתָם לְחוֹבָתָם. הָעִקָּר הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַיַּהֲדוּת הוּא הָאֵל הַיָּחִיד הַחָפְשִׁי; בְּצִדּוֹ וּבְסָמוּךְ לוֹ הָעִקָּר הַשֵּׁנִי: הָאָדָם הַטָּהוֹר הַחָפְשִׁי; תּוֹרַת הַחֵטְא הַקַּדְמוֹן הִיא טָעוּת מְצַעֶרֶת שֶׁל אֱמוּנָה זָרָה. כִּסְבוּרִים הֵם שֶׁהַחֵטְא טָבוּעַ בָּאָדָם כְּתוֹצָאָה מִן הַחֵטְא הַזֶּה; וְאֵין הָאָדָם יָכוֹל לְהִנָּצֵל מִקְּלָלַת הַחֵטְא, אֶלָּא בִּזְכוּת הָאֱמוּנָה בְּעֲבֻדָּה מְסֻיֶּמֶת. אוּלָם, אֵין זֶכֶר בְּמַעֲשֵׂה גַּן עֵדֶן לַקְּלָלָה הָאֲמוּרָה עַל הָאָדָם. וְגַם הַיּוֹם מִתְנוֹדֵד כָּל יְהוּדִי לִפְנֵי ה׳: ״נִשְׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא״; וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּי – לִשְׁמָרָהּ בְּקִרְבִּי בְּטָהֳרָה וּלְהַחְזִירָהּ לְיָדְךָ בְּטָהֳרָה.

וְכָךְ הוֹרוּ חֲכָמֵינוּ: ״אֵין דּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ כְּאַבְרָהָם, אֵין דּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ כְּיַעֲקֹב, כְּמֹשֶׁה, כִּשְׁמוּאֵל״ (**בראשית רבה** נ״ו, ט׳). בְּכָל דּוֹר וּבְכָל תְּקוּפָה יָכוֹל הָאָדָם לַעֲלוֹת לְפִסְגַּת הַמּוּסָר וְהָרוּחַ״.

מהי משמעות החיים?

אחת השאלות העיקריות המעסיקות את ״האדם החושב״ היא שאלת משמעות חייו ותכליתם. יש אנשים הסבורים כי מטרת חייהם היא ניצול מֵרַבִּי של הנאות החיים לסוגיהן. רובנו מבינים כי הפוטנציאל הרוחני הטמון באדם אינו מסתפק בהנאות החיים כמטרה בלעדית, ולפיכך אנו מוצאים גישות מגוונות באשר לשאלת המשמעות שיש להעניק לחיי אדם.

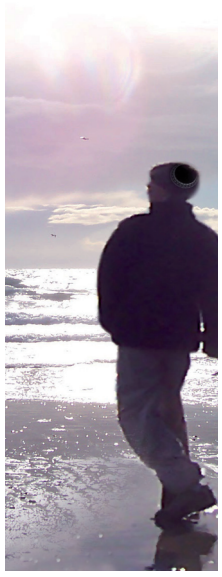

להלן נעיין בארבעה מקורות מדבריהם של גדולי ישראל העוסקים בשאלה זו:

א. הרמב״ם - ב**הקדמה לפירוש המשנה**;

ב. הרמח״ל - בספרו **מסילת ישרים**;

ג. הרב אליהו דסלר - בספרו **מכתב מאליהו**;

ד. הראי״ה קוק - בספרו **מוסר אביך**.

נפתח במובאה מדברי ה**רמב״ם**. בהקדמתו ל**פירוש המשנה** עסק הרמב״ם ב״תכלית הנמצאים בעולם״ ובעיקר בשאלה: ״למה נמצא (=קיים) האדם ומה הייתה כוונת יצירתו״.

הצרה 20.indd 18 21/06/2011 14:33:24

רמב"ם[6]

הקדמה לפירוש המשנה

כל דבר במציאות יש לו מטרה. כלי מלאכה נוצרו לתכלית ידועה, בניגוד לנבראים שלא תמיד נוכל לדעת את תכלית יצירתם

דַּע כִּי הַקַּדְמוֹנִים חָקְרוּ חֲקִירָה עֲצוּמָה – בַּאֲשֶׁר נִתַּן לָהֶם מִן הַחָכְמָה וְטוּב הַמַּחְשָׁבָה – עַד שֶׁנִּתְקַיֵּם אֶצְלָם: **שֶׁכָּל דָּבָר נִמְצָא יִצְטָרֵךְ עַל כָּל פָּנִים לִהְיוֹת לוֹ תַּכְלִית** (=מַטָּרָה) **אֲשֶׁר בִּשְׁבִילָהּ הָיְתָה מְצִיאוּתוֹ, כִּי לֹא לְדָבָר רֵיק נִמְצְאוּ הַנִּמְצָאִים.** וְכַאֲשֶׁר נִתְקַיֵּם לָהֶם זֶה הַדִּין הַכְּלָלִי, הִתְחִילוּ לְחַלֵּק כָּל הַנִּמְצָאִים לָדַעַת תַּכְלִית כָּל מִין מִן הַמִּינִים, וְרָאוּ: כִּי כָּל נִמְצָא שֶׁהוּא מְלָאכוּתִי, רְצוֹנִי לוֹמַר, הֶעָשׂוּי עַל יְדֵי מְלָאכָה, תַּכְלִיתוֹ יְדוּעָה וְאֵין צֹרֶךְ בָּעִנְיָן הַהוּא לַחֲקִירָה. שֶׁהָאוּמָן לֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה אִם אֵין תַּכְלִיתָהּ מְצֻיֶּרֶת בְּנַפְשׁוֹ. וְהַמָּשָׁל בְּזֶה, כְּמוֹ שֶׁאֹמַר: שֶׁהַמַּשּׂוֹר לֹא עֲשָׂאוֹ הַנַּפָּח אֶלָּא אַחֲרֵי אֲשֶׁר חָשַׁב בְּלִבּוֹ, אֵיךְ יוּכַל לְהַפְרִיד דְּבָקֵי הָעֵץ. עַד שֶׁנִּגְלָה לְלִבּוֹ צוּרַת הַמַּשּׂוֹר, וְהֵחֵל לַעֲשׂוֹתוֹ כְּדֵי לַחְתֹּךְ בּוֹ. אִם כֵּן נֵדַע, כִּי כַּוָּנַת הַמַּשּׂוֹר – לַהֲנִיפוֹ עַל הָעֵץ, וְכַוָּנַת הַקֶּרְדֹּם – לַחְתֹּךְ בּוֹ, וְכַוָּנַת הַמַּחַט – לְחַבֵּר בּוֹ בֶּגֶד לְבֶגֶד, וְכֵן לְכָל הַדְּבָרִים הַנִּמְצָאִים מְצִיאָה מְלָאכִית. אֲבָל מַה שֶּׁהִמְצִיאַתּוּ הַמְּלָאכָה הָאֱלֹהִית וְהַחָכְמָה הַטִּבְעִית, כְּגוֹן: מִינֵי הָאֵילָנוֹת וְהָעֲשָׂבִים, וּמִינֵי מַחְצְבֵי הָאֲדָמָה, וּמִינֵי הָאֲבָנִים וּמִינֵי הַחַיּוֹת, **יֵשׁ מֵהֶם – אֲשֶׁר תַּכְלִית מְצִיאוּתוֹ נֶעֱלֶמֶת וְאֵין יוֹדֵעַ אוֹתָהּ כְּלָל, אֶלָּא אִם כֵּן תִּוָּדַע בַּנְּבוּאָה, אוֹ בְּכֹחַ הָעֲתִידוֹת; אֲבָל בַּחֲקִירַת הַדַּעַת אִי אֶפְשָׁר.** מִפְּנֵי שֶׁאֵין בִּיכֹלֶת הָאָדָם לַחְקֹר עַד שֶׁיָּבִין וְיֵדַע לְאֵיזֶה טַעַם הִמְצִיא הַטֶּבַע קְצָת הַנִּמְלוֹת בִּכְנָפַיִם, וּמֵהֶן – בְּלִי כְּנָפַיִם; וּלְאֵיזֶה טַעַם הִמְצִיא גַּם כֵּן תּוֹלָעִים מְרֻבֵּי רַגְלַיִם, וַאֲחֵרִים מְעוּטֵי רַגְלַיִם; וּמַה הִיא תַּכְלִית זֹאת הַתּוֹלַעַת וְזוֹ הַנִּמְלָה? אֲבָל בִּדְבָרִים שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מְאֹלָּה וּפָעֳלָם יוֹתֵר גָּלוּי – אָמְנָם, בִּידִיעַת תַּכְלִית בְּרִיאָתָם יִגָּלֶה יִתְרוֹן אַנְשֵׁי הַחָכְמָה; וְעַל פִּי שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר חָכָם וּגְדָל הַתְּשׁוּקָה וְזַךְ הָרַעְיוֹן לִלְמֹד – כְּךָ תִּהְיֶה יְדִיעָתוֹ יוֹתֵר גְּמוּרָה.

וְעַל כֵּן כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁלֹמֹה מִן הַחָכְמָה מַה שֶּׁהִבְטִיחוֹ בָּהּ – יָדַע מִסּוֹדוֹת בְּרִיאַת אֵלֶּה הַמִּינִים מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לָאָדָם לָדַעַת מִדֶּרֶךְ שֶׁהוּא אָדָם, וְדִבֶּר עַל תַּכְלִית יְצִירַת הָאֵילָנוֹת וְהָעֲשָׂבִים וּמִינֵי הַחַיִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "וַיְדַבֵּר עַל הָעֵצִים מִן הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף וְעַל הָרֶמֶשׂ וְעַל הַדָּגִים" (**מלכים** א' ה', י"ג) וְהָיָה זֶה לְעֵד שֶׁהָיְתָה בּוֹ רוּחַ אֱלֹהִית. וְאָמַר אַחַר כָּךְ: "וַיָּבֹאוּ מִכָּל הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֶת חָכְמַת שְׁלֹמֹה" (שם, י"ד).

23. הסבירו את המשפט "הדברים הנמצאים מציאה מלאכית".

24. מדוע לדעתכם כל המציאות נבראה דווקא עבור האדם?

6 **רבי משה בן מימון, הרמב"ם** (ד'תתצ"ח-ד'תתקס"ד, 1138–1204): מגדולי הפוסקים וההוגים בכל הדורות, מדען, רופא ומנהיג, אחד האישים הנערצים ביותר בעולם התורה. חיבר ספרי הלכה ומחשבה חשובים, אשר הבולטים מביניהם הם: **פירוש המשנה**, **משנה תורה** – חיבור הלכתי מקיף על כל תחומי ההלכה, מהווה בסיס לכל עולם ההלכה שנכתב אחריו. **מורה נבוכים** – חיבור הגותי העוסק ביסודות הפילוסופיים של היהדות. על עוצמתו האינטלקטואלית והישגיו הנדירים זכה לכינוי "הנשר הגדול" וגם לקביעה כי "ממשה [רבנו] עד משה [בן מימון] לא קם כמשה" [בן מימון]. תנאי חייו ועבודתו של רמב"ם היו קשים ורצופי תלאות, אך לא מנעו ממנו ליצור ולכתוב ספרים מקיפים וחדשניים בתחום ההלכה והפילוסופיה היהודית, להתכתב עם מנהיגים ופשוטי עם ולשמש מנהיג לקהילות ישראל.

19 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:33:24

כלל הנבראים נוצרו לתועלת האדם

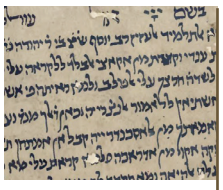
כתב ידו של הרמב"ם
הנשר הגדול

אַךְ עַל דֶּרֶךְ כְּלָל יֵשׁ לָדַעַת: שֶׁכָּל הַנִּמְצָאִים שֶׁתַּחַת גַּלְגַּל הַיָּרֵחַ נִמְצְאוּ בִּשְׁבִיל הָאָדָם לְבַדּוֹ, וְכָל מִינֵי הַחַיּוֹת: יֵשׁ מֵהֶם – לְמַאֲכָלוֹ, כְּצֹאן וּבָקָר וְזוּלָתָם; וְיֵשׁ מֵהֶם לְתוֹעֶלְתּוֹ בְּזוּלַת הַמַּאֲכָלִים, כְּמוֹ הַחֲמוֹר – לָשֵׂאת עָלָיו מַה שֶּׁלֹּא יוּכַל לְהוֹלִיךְ בְּיָדוֹ; וְהַסּוּסִים – לְהַגִּיעַ בָּהֶם מַהֲלַךְ דֶּרֶךְ רְחוֹקָה בְּיָמִים מוּעָטִים. וּמֵהֶם – מִינִים שֶׁלֹּא נֵדַע לָהֶם תּוֹעֶלֶת, וְיֵשׁ בָּהֶם תּוֹעֶלֶת לָאָדָם, וְלֹא יַכִּיר אוֹתָהּ. וְכֵן הָאִילָנוֹת וְהַצְּמָחִים: מֵהֶם – לְמַאֲכָלוֹ, וּמֵהֶם – לְרַפְּאוֹתוֹ מִמַּחֲלוֹתָיו. וְכֵן הָעֲשָׂבִים וּשְׁאָר הַמִּינִים. וְכָל מַה שֶּׁתִּמְצָא מִן הַחַיּוֹת וְהַצְּמָחִים שֶׁאֵין לָהֶם תּוֹעֶלֶת וְאֵין בָּהֶם מָזוֹן – לְפִי מַחְשַׁבְתְּךָ – דַּע שֶׁהַדָּבָר הַהוּא לְחֶלְשַׁת שִׂכְלֵנוּ; וְאִי–אֶפְשָׁר לְכָל עֵשֶׂב וּלְכָל פְּרִי, וּלְכָל מִין מִבַּעֲלֵי הַחַיִּים – מִן הַפִּילִים עַד הַתּוֹלָעִים – שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם תּוֹעֶלֶת לָאָדָם...

25. מהי תכלית בריאת האדם לפי דברי הרמב"ם?

לאילנות ולבעלי חיים נועדו יכולות פעולה, אחת או שתיים בלבד, בניגוד לאדם שיש לו יכולות פעולה רבות. תכלית האדם היא: הכרת העניינים הרוחניים.

וְכַאֲשֶׁר מָצְאוּ שֶׁתַּכְלִית כָּל אֵלּוּ הָעִנְיָנִים – הִיא מְצִיאוּת הָאָדָם, הֻצְרַכְנוּ לַחְקֹר כְּמוֹ כֵן: לָמָּה נִמְצָא הָאָדָם? וּמָה הָיְתָה כַּוָּנַת יְצִירָתוֹ? וְכַאֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ לַחְקֹר בְּעִנְיָן זֶה מָצְאוּ לָאָדָם פְּעָלִים רַבִּים מְאֹד. **שֶׁהֲרֵי כָּל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים וְהָאִילָנוֹת יֵשׁ לָהֶם פֹּעַל אֶחָד בִּלְבַד, אוֹ שְׁנֵי פְּעָלִים;** כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים הַדְּקָלִים, שֶׁאֵין לָהֶם פֹּעַל אֶלָּא לְהוֹצִיא הַתְּמָרִים, וְכֵן שְׂאָר הָאִילָנוֹת. וְכֵן הַחַיּוֹת: נִמְצָא מֵהֶם מִי שֶׁיֵּאָרֵג בִּלְבַד, כְּמוֹ הָעַכָּבִישׁ, וּמִי שֶׁיִּבְנֶה, כְּמוֹ הַסְּנוּנִית (וְהִיא צִפּוֹר דְּרוֹר הַמְקַנֶּנֶת בַּבָּתִּים בִּזְמַן הַחֹם); וּמִי שֶׁיִּטְרֹף כַּאֲרִיֵה. **אֲבָל הָאָדָם יַעֲשֶׂה מַעֲשִׂים רַבִּים מִשְׁתַּנִּים זֶה מִזֶּה.** וְחָקְרוּ עַל כָּל פְּעֻלּוֹתָיו פֹּעַל פֹּעַל, לָדַעַת תַּכְלִית בְּרִיאָתוֹ מֵאֵלֶּה הַפְּעָלִים וּמָצְאוּ – כִּי תַּכְלִיתוֹ פֹּעַל אֶחָד בִּלְבַד וּבִשְׁבִילוֹ נִבְרָא; וּשְׂאָר פְּעָלָיו הֵם רַק לְקַיֵּם עֶמְדָּתוֹ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלַם בּוֹ הַפֹּעַל הָאֶחָד הַהוּא. וְהַפֹּעַל הַזֶּה הוּא: **לְצַיֵּר בְּנַפְשׁוֹ סוֹדוֹת הַמֻּשְׂכָּלוֹת וְלָדַעַת הָאֱמִתּוֹת כְּפִי מַה שֶּׁהֵן עָלָיו... אֲבָל עִם צִיּוּר הַמֻּשְׂכָּלוֹת יִתְחַיֵּב לְהַרְחִיק רֹב הַתַּעֲנוּגִים הַגּוּפִיִּים. כִּי תְּחִלַּת הַשֵּׂכֶל יְצַיֵּר: שֶׁחֶרְבַּן הַנֶּפֶשׁ בְּתִקּוּן הַגּוּף וְתִקּוּן הַנֶּפֶשׁ בְּחֶרְבַּן הַגּוּף.** שֶׁהָאָדָם כְּשֶׁיִּהְיֶה רוֹדֵף תַּאֲוֹות וּמַגְבִּיר הַמַּרְגָּשׁוֹת עַל הַמֻּשְׂכָּלוֹת וּמַעֲבִיד שִׂכְלוֹ לְתַאֲווֹתָיו עַד שֶׁיַּחְזֹר לִהְיוֹת כַּבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא תְצַיֵּר לְנַפְשָׁהּ אֶלָּא הָאֲכִילָה וְהַתַּשְׁמִישׁ וְהַתַּשְׁמִישׁ – בּוֹ לֹא יִתְוַדַּע אָז הַכֹּחַ הָאֱלֹהִי, רוֹצֶה לוֹמַר: הַשֵּׂכֶל, וְיָשׁוּב אָז כְּאִלּוּ הוּא בְּרִיָּה גְּזוּרָה שׁוֹחָה בְּתוֹךְ יָם הַהֵיוֹלִי (וּפֵירוּשׁ יָם הַיּוֹלִי – תֹּהוּ).

26. לפי האמור במובאה, מהו היחס בין הגוף והנפש?

שלימות האדם מתבטאת "בחכמה" (עניינים רוחניים) ו"במעשה" (תיקון העולם). כדי להגיע אל השלימות צריך לפרוש מתענוגות העולם הגשמיים.

וְנִתְבָּרֵר מֵאֵלּוּ הַמֻּקְדָּמוֹת (=הַהַקְדָּמוֹת), כִּי תַּכְלִית הָעוֹלָם וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ הוּא: אִישׁ חָכָם וְטוֹב. וְכַאֲשֶׁר יִתְבָּרֵר לָאִישׁ שֶׁהוּא מִמִּין הָאָדָם – הַחָכְמָה וְהַמַּעֲשֶׂה, רְצוֹנִי לוֹמַר: "הַחָכְמָה" – לְצַיֵּר בְּשִׂכְלוֹ אֱמִתּוּת הַדְּבָרִים כְּפִי שֶׁהֵם עָלָיו וּלְהַשִּׂיג כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לָאָדָם לְהַשִּׂיגוֹ; וְ"הַמַּעֲשֶׂה" – הוּא תִּקּוּן וְיִשּׁוּר הַדְּבָרִים הַטִּבְעִיִּים, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁטוּף בַּתַּעֲנוּגִים, וְשֶׁלֹּא יִקַּח מֵהֶם אֶלָּא מַה שֶּׁיִּהְיֶה בּוֹ תִּקּוּן גּוּפוֹ וְתִקּוּן מִדּוֹתָיו כֵּלָן; וְעַל כֵּן, הָאִישׁ שֶׁיִּהְיֶה עַל עִנְיָן זֶה – הוּא הַתַּכְלִית וְהוּא הַחֵפֶץ".

הצרה 20.indd 20
21/06/2011 14:33:25

רמח״ל - **רבי משה חיים לוצאטו** התייחס בספרו **מסילת ישרים** אל חובתו ומטרת חייו של האדם. בפרק א׳ הדגיש הרמח״ל כי חובת האדם ומטרתו היא ״להתענג על ה׳ ולהנות מזיו שכינתו״. לעומת זאת, בפרק י״ט קבע כי המטרה העיקרית בחיי האדם היא פעולתו ועבודתו למען הגדלת כבודו של הקב״ה בעולם. נעיין בדברי הרמח״ל להלן בעמוד הבא.

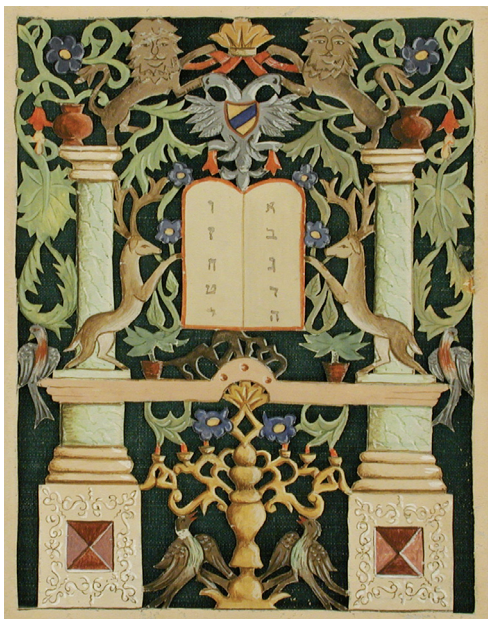

מגזרת נייר מגליציה,
המאה ה-19.

מאוסף המוזיאון לאמנות יהודית
על שם סיר אייזיק וליידי וולפסון,
היכל שלמה ירושלים.
צלם: שלמה קשטן

הצרה 20.indd 21
21/06/2011 14:33:26

מצבת הרמח״ל בטבריה

רבי משה חיים לוצאטו[7]

(רמח״ל) מסילת ישרים, פרק א׳

בבאור כלל חובת האדם בעולמו

העולם הזה מהווה הכנה לעולם הבא באמצעות התמודדות האדם עם תאוות חומריות והתגברותו עליהן.

יְסוֹד הַחֲסִידוּת וְשׁוֹרֶשׁ הָעֲבוֹדָה הַתְּמִימָה הוּא, שֶׁיִּתְבָּרֵר וְיִתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם **מַה חוֹבָתוֹ בְּעוֹלָמוֹ**, וּלְמָה צָרִיךְ שֶׁיָּשִׂים מַבָּטוֹ וּמְגַמָּתוֹ בְּכָל אֲשֶׁר הוּא עֹמֵל כָּל יְמֵי חַיָּיו. **וְהִנֵּה מַה שֶּׁהוֹרוּנוּ הַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוּא, שֶׁהָאָדָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא לְהִתְעַנֵּג עַל ה׳ וְלֵהָנוֹת מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ, שֶׁזֶּהוּ הַתַּעֲנוּג הָאֱמִתִּי וְהָעִדּוּן הַגָּדוֹל מִכָּל הָעִדּוּנִים שֶׁיְּכוֹלִים לְהִמָּצֵא, וּמְקוֹם הָעִדּוּן הַזֶּה בֶּאֱמֶת הוּא הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי הוּא הַנִּבְרָא בַּהֲכָנָה הַמְצְטָרֶכֶת לַדָּבָר הַזֶּה. אַךְ הַדֶּרֶךְ כְּדֵי לְהַגִּיעַ אֶל מְחוֹז חֶפְצֵנוּ זֶה, הוּא זֶה הָעוֹלָם,** וְהוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (**אבות** ד׳, ט״ז): הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא. וְהָאֱמְצָעִים הַמַּגִּיעִים אֶת הָאָדָם לַתַּכְלִית הַזֶּה הֵם הַמִּצְוֹות אֲשֶׁר צִוָּנוּ עֲלֵיהֶן הָאֵל יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וּמְקוֹם עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹות הוּא רַק הָעוֹלָם הַזֶּה. **עַל כֵּן הוּשַׂם הָאָדָם בְּזֶה הָעוֹלָם בַּתְּחִלָּה, כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי הָאֱמְצָעִים הָאֵלֶּה הַמְזְדַּמְּנִים לוֹ כָּאן יוּכַל לְהַגִּיעַ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הוּכַן לוֹ, שֶׁהוּא הָעוֹלָם הַבָּא,** לְרִוּוּת שָׁם בַּטּוּב אֲשֶׁר קָנָה לוֹ עַל יְדֵי אֱמְצָעִים אֵלֶּה, וְהוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תלמוד בבלי **ערובין** כ״ב ע״א): הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וּמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם.

וּכְשֶׁתִּסְתַּכֵּל בַּדָּבָר תִּרְאֶה, כִּי הַשְׁלֵמוּת הָאֱמִתִּי הוּא רַק הַדְּבֵקוּת בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהוּא מַה שֶּׁהָיָה דָּוִד הַמֶּלֶךְ אוֹמֵר (**תהלים** ע״ג, כ״ח): ״וַאֲנִי קִרְבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב״, וְאוֹמֵר (**שם** כ״ז, ד׳): ״אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת ה׳ אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ, שִׁבְתִּי בְּבֵית ה׳ כָּל יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה׳״ וכו׳, כִּי רַק זֶה הוּא הַטּוֹב, וְכָל זוּלַת זֶה שֶׁיַּחְשְׁבוּהוּ בְּנֵי הָאָדָם לְטוֹב אֵינוֹ אֶלָּא הֶבֶל וְשָׁוְא נִתְעָה. אָמְנָם לְכְשֶׁיִּזְכֶּה אָדָם לַטּוֹבָה הַזֹּאת, רָאוּי שֶׁיַּעֲמֹל רִאשׁוֹנָה וְיִשְׁתַּדֵּל בִּיגִיעוֹ לְקָנוֹתָהּ. וְהַיְנוּ, שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכֹחַ מַעֲשִׂים שֶׁתּוֹלַדְתָּם זֶה הָעִנְיָן, וְהֵם הֵם הַמִּצְוֹות.

וְהִנֵּה שָׁמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם בְּמָקוֹם שֶׁרַבִּים בּוֹ הַמַּרְחִיקִים אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. וְהֵם הֵם הַתַּאֲווֹת הַחָמְרִיּוֹת, אֲשֶׁר אִם יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶן הִנֵּה הוּא מִתְרַחֵק וְהוֹלֵךְ מִן הַטּוֹב הָאֱמִתִּי. וְנִמְצָא שֶׁהוּא מוּשָׂם בֶּאֱמֶת בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה, כִּי כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם בֵּין לְטוֹב בֵּין לְמוּטָב (=לְרַע) הִנֵּה הֵם נִסְיוֹנוֹת לָאָדָם. הָעֲנִי מִצַּד אֶחָד וְהָעֹשֶׁר מִצַּד אֶחָד, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (**משלי** ל׳, ט׳): ״פֶּן אֶשְׂבַּע וְכִחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי מִי ה׳, וּפֶן אִוָּרֵשׁ וְגָנַבְתִּי וְתָפַשְׂתִּי שֵׁם אֱלֹהָי״. הַשַּׁלְוָה מִצַּד אֶחָד וְהַיִּסּוּרִין מִצַּד אֶחָד, עַד שֶׁנִּמְצֵאת הַמִּלְחָמָה אֵלָיו פָּנִים וְאָחוֹר. וְאִם יִהְיֶה לְבֵן חַיִל וְינַצַּח הַמִּלְחָמָה מִכָּל הַצְּדָדִין – הוּא יִהְיֶה הָאָדָם הַשָּׁלֵם אֲשֶׁר יִזְכֶּה לִדְבֵקָה בְּבוֹרְאוֹ, וְיֵצֵא מִן הַפְּרוֹזְדוֹר הַזֶּה וְיִכָּנֵס בַּטְּרַקְלִין לְאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים. וּכְפִי הַשִּׁעוּר אֲשֶׁר כָּבַשׁ אֶת יִצְרוֹ וְתַאֲווֹתָיו וְנִתְרַחֵק מִן הַמַּרְחִיקִים אוֹתוֹ מֵהַטּוֹב וְנִשְׁתַּדֵּל לְדָבְקָה בּוֹ – כֵּן יַשִּׂיגֵהוּ וְיִשְׂמַח בּוֹ...״

27. מהו ההבדל בין משמעות החיים לפי דברי הרמח״ל לבין משמעותם לפי דברי הרמב״ם בהקדמה לפירושו למשנה?

28. נסו להוכיח את דברי הרמח״ל: ״זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא״.

29. מהו החיסרון בהגדרת משמעות החיים כמכוונת ל״קבלת גמול בעולם הבא״?

7 רבי **משה חיים לוצאטו**, רמח״ל (ה׳תס״ז - ה׳תק״ז, 1707 – 1747): איש מוסר, מקובל, משורר ומחזאי. נולד באיטליה ובסוף ימיו עלה לארץ ישראל ונקבר בטבריה. ספריו המפורסמים: **מסילת ישרים, דרך ה׳, דעת תבונות**.

הצרה 20.indd 22 23/06/2011 16:47:19

רמח"ל, מסילת ישרים, פרק י"ט

המטרה העיקרית של האדם בעולם הזה היא הגדלת כבוד ה' בעולם.

30. תארו פעולות ממשיות שאפשר לעשות כדי להגדיל את כבוד ה' בעולם.

...וַדַּאי שֶׁמִּי שֶׁמִּתְכַּוֵּן בַּעֲבוֹדָתוֹ לְטַהֵר נַפְשׁוֹ לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ, לְמַעַן תִּזְכֶּה לָשֶׁבֶת אֶת פָּנָיו בְּכָלָל הַיְשָׁרִים וְהַחֲסִידִים, לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ, וּלְקַבֵּל הַגְמוּל אֲשֶׁר בָּעוֹלָם הַבָּא – לֹא נוֹכַל לוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה כַּוָּנָה זוֹ רָעָה, **אָכֵן לֹא נוֹכַל לוֹמַר גַּם כֵּן שֶׁתִּהְיֶה הַיּוֹתֵר טוֹבָה, כִּי עַד שֶׁהָאָדָם מִתְכַּוֵּן לְטוֹבַת עַצְמוֹ, סוֹף סוֹף עֲבוֹדָתוֹ לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ. אַךְ הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית הַמְצוּיָה בַּחֲסִידִים אֲשֶׁר טָרְחוּ וְהִשְׁתַּדְּלוּ לְהַשִּׂיגָהּ, הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם עוֹבֵד רַק לְמַעַן אֲשֶׁר כְּבוֹדוֹ שֶׁל הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא יִגְדַּל וְיִרְבֶּה,** וְזֶה יִהְיֶה אַחַר שֶׁהִתְגַּבֵּר בְּאַהֲבָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, **וְיִהְיֶה חוֹמֵד וּמִתְאַוֶּה אֶל הַגְּדֻלַּת כְּבוֹדוֹ, וּמִצְטַעֵר עַל כָּל שֶׁיִּמָּעֵט מִמֶּנּוּ,** כִּי אָז יַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ לְתַכְלִית זֶה, שֶׁלְּפָחוֹת מִצִּדּוֹ יִהְיֶה כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ מִתְגַּדֵּל, וְיִתְאַוֶּה שֶׁכָּל שְׁאָר בְּנֵי הָאָדָם יִהְיוּ כְּמוֹ כֵן, וְיִצְטַעֵר וְיִתְאַנַּח עַל מַה שֶּׁמְּמַעֲטִים שְׁאָר בְּנֵי הָאָדָם, וְכָל שֶׁכֵּן עַל מַה שֶּׁמְּמַעֵט הוּא עַצְמוֹ בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּאֹנֶס אוֹ בְּחֶלְשַׁת הַטֶּבַע, אֲשֶׁר קָשֶׁה לוֹ לִשְׁמֹר מִן הַחֲטָאִים בְּכָל עֵת, כְּעִנְיַן הַכָּתוּב (**קהלת** ז', כ'): "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא".

31. מדוע לדעתכם עדיפה בעיני הרמח"ל הגדלת כבוד ה' על פני התענגות על ה'?

וְדָבָר זֶה בֵּאֲרוּהוּ בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ זָכוּר לָטוֹב. אָמְרוּ (**אליהו רבה** פ"ד):

כָּל חָכָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּבַר תּוֹרָה לַאֲמִתּוֹ, וּמִתְאַנֵּחַ עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעַל כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כָּל יָמָיו, וּמִתְאַוֶּה וּמֵצֵר לִכְבוֹד יְרוּשָׁלַיִם וְלִכְבוֹד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְלִישׁוּעָה שֶׁתִּצְמַח בְּקָרוֹב, וּלְכִנּוּס גָּלֻיּוֹת – זוֹכֶה לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּדָבָרָיו וכו'. **נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁזֹּאת הִיא הַכַּוָּנָה הַמְעֻלָּה שֶׁהִיא רְחוֹקָה לְגַמְרֵי מִכָּל הֲנָאַת עַצְמוֹ, וְאֵינָהּ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ שֶׁל מָקוֹם וּלְקִדּוּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ הַמִּתְקַדֵּשׁ בִּבְרִיּוֹתָיו בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ.** וְעַל זֶה אָמְרוּ (**זהר,** משפטים): אֵיזֶהוּ חָסִיד? הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ!

32. מדוע הגלות והחורבן גורמים למיעוט כבודו של ה' יתברך?

וְהִנֵּה הֶחָסִיד כָּזֶה, מִלְּבַד הָעֲבוֹדָה שֶׁהוּא עוֹבֵד בְּמַעֲשֶׂה מִצְוֹתָיו עַל הַכַּוָּנָה הַזֹּאת, הִנֵּה וַדַּאי צָרִיךְ שֶׁיִּצְטַעֵר תָּמִיד צַעַר מַמָּשׁ עַל הַגָּלוּת וְעַל הַחָרְבָּן מִצַּד מַה שֶּׁזֶּה גּוֹרֵם מִעוּט כְּבְיָכוֹל לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיִתְאַוֶּה לַגְּאֻלָּה לְפִי שֶׁבָּהּ יִהְיֶה עִלּוּי לִכְבוֹד שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ. וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר ה"תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ" שֶׁהֵבִיאָנוּ לְמַעְלָה: וּמִתְאַוֶּה וּמֵצֵר לִכְבוֹד יְרוּשָׁלַיִם וכו'. וְיִתְפַּלֵּל תָּמִיד עַל גְּאֻלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וַהֲשָׁבַת כְּבוֹד שָׁמַיִם לָעִלּוּי.

לאדם יש אחריות על מצב העולם ותפקידו לעשות את המוטל עליו ללא התחשבות בתוצאות תפילתו.

וְאִם יֹאמַר אָדָם: מִי אֲנִי וּמָה אֲנִי סָפוּן, שֶׁאֶתְפַּלֵּל עַל הַגָּלוּת וְעַל יְרוּשָׁלַיִם? הֲמִפְּנֵי תְּפִלָּתִי יְכֻנְּסוּ הַגָּלוּיוֹת וְתִצְמַח הַיְשׁוּעָה? תְּשׁוּבָתוֹ בְּצִדּוֹ, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ (תלמוד בבלי **סנהדרין** ל"ז, ע"א): לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי, כְּדֵי שֶׁכָּל אֶחָד יֹאמַר: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם! וּכְבָר נֶחְתַּם רוּחַ הוּא לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּהְיוּ בָּנָיו מְבַקְּשִׁים וּמִתְפַּלְּלִים עַל זֹאת, וְאַף שֶׁלֹּא תֵּעָשֶׂה בַּקָּשָׁתָם מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַזְּמַן אוֹ מֵאֵיזֶה טַעַם שֶׁיִּהְיֶה – הִנֵּה הֵם עָשׂוּ אֶת שֶׁלָּהֶם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמֵחַ בָּזֶה".

הצרה 20.indd 23 21/06/2011 14:33:28

הרב **אליהו דסלר**, אחד מגדולי תורת המוסר בדורות האחרונים, מזהה את הנתינה ואת עשיית החסד כתכלית בריאת העולם. מידת החסד היא רצונו של הבורא, לעשות חסד עם ברואיו. לכן כל אדם שמעוניין לזכות באור השכינה צריך לרכוש את מידת הנתינה ולהיטיב עם הזולת. לאהבת הזולת ופיתוח תכונת הנתינה לאחרים קיימת חשיבות רבה לבניין החברה ולגיבושה הן עבור הנוער והן עבור המבוגרים.

הרב אליהו דסלר[8]

מכתב מאליהו, חלק א', עמ' 32-33, 37, 144-145

קונטרס החסד

פרק א. ידבר בנותן ובנוטל

כח "הנתינה" הוא ממידותיו של בורא עולם וכח "הנטילה" מקורו ב"אהבת עצמו" (אגואיזם)

"כַּאֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם, עָשָׂהוּ לִנוֹתֵן וְנוֹטֵל. כֹּחַ הַנְּתִינָה הוּא כֹּחַ עֶלְיוֹן מִמִּדּוֹת יוֹצֵר הַכֹּל בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְרַחֵם וּמֵטִיב וְנוֹתֵן, מִבְּלִי קַבֵּל דָּבָר בְּתָמוּרָה; (הֵן לֹא יֶחְסַר לוֹ כְּלוּם, כַּכָּתוּב: "אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ" (**איוב** ל"ה, ז') רַק שֶׁאָנוּ מַבִּיעִים לוֹ אֶת תּוֹדָתֵנוּ, אֲשֶׁר זֶה שֹׁרֶשׁ עֲבוֹדָתֵנוּ לוֹ) וְכָכָה עָשָׂה אֶת הָאָדָם, 5 כַּכָּתוּב: "בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם", כִּי יוֹצֵל לְרַחֵם וּלְהֵטִיב וְלִתֵּן.

אֲבָל כֹּחַ הַנְּטִילָה, הוּא אֲשֶׁר יִתְאַוֶּה הָאָדָם לִמְשֹׁךְ אֵלָיו אֶת כָּל הַבָּא בְּתְחוּמוֹ, כֹּחַ זֶה הוּא אֲשֶׁר יִקְרְאוּהוּ בְּנֵי הָאָדָם "אַהֲבַת עַצְמוֹ", וְהוּא שֹׁרֶשׁ כָּל הָרָעוֹת.

10 יֵשׁ אֲשֶׁר יִקַּח וְלֹא יְשַׁלֵּם מְאוּמָה, הוּא הַנִּקְרָא גַּזְלָן, אִם בְּכֹחַ יִגְזֹל; אוֹ גַּנָּב, אִם בְּבִלְי דַּעַת הַבְּעָלִים יִקַּח; אוֹ רַמַּאי, כְּשֶׁיִּגְנֹב דַּעַת בְּנֵי הָאָדָם, וְיַסֵּתֵּם לָהֶת לוֹ מִדַּעְתָּם. הַמַּפְסִידִים הָאֵלֶּה הֵם כְּלָלִיִּים וּפְרָטִיִּים.

הַכְּלָלִיִּים – עוֹשֵׁי הַמִּלְחָמוֹת, רוֹצְחֵי עַמִּים, וְאֵין שׁוֹפֵט לָמוֹ בָּאָדָם, זוֹלַת הָאֵל יִת' 15 (=יִתְבָּרַךְ) לְבַדּוֹ.

וְהַפְּרָטִיִּים – אֲשֶׁר מִיחִידִים יִגְזְלוּ. הֵמָּה אֲשֶׁר שָׂמוּ לָהֶם בְּנֵי הָאָדָם שׁוֹפְטִים לְהַעֲנִישָׁם, לְמַעַן הִנָּצֵל מֵרִשְׁעָתָם, וְעוֹד יְלַמְּדוּ דַּעַת אֶת הָעָם לְהַרְגִּישׁ בַּצָּדֶק, גַּם כִּי יֵבוֹשׁ הָאָדָם מֵעֲשׂוֹת עָוֶל. אֲבָל שֹׁרֶשׁ הָרַע – שֶׁהוּא כֹּחַ הַנְּטִילָה, עוֹדֶנּוּ בִּמְקוֹמוֹ יַעֲמֹד; וְעַל כֵּן אַל תַּאֲמִין 20 בָּאָדָם וּבַצִּבְילִיזַצְיָה שֶׁלּוֹ, כִּי תַּחַת מַעֲטֶה זֶה יִרַמֶּה וְיִגְנֹב, וְיִגְזֹל וְיִרְצַח. הֵן כְּבָר גִּלּוּ חז"ל אֶת תַּרְמִיתוֹ, בְּאָמְרָם: "אִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ" (**אבות** פ"ג, מ"ב). וְיֵשׁ גַּם אֲשֶׁר אֵין עָוֶל בְּיָדָם כְּלָל נֶגֶד רֵעֵיהֶם בְּמַה שֶׁיִּקְחוּ, אֶלָּא שֶׁאוֹהֲבִים לִטֹּל מִבְּלִי שַׁלֵּם בְּתְמוּרָה; כְּגוֹן אוֹהֲבֵי הַמַּתָּנוֹת וְהַיְרֻשּׁוֹת וּנְטִילַת הַצְּדָקָה, וְאוֹהֲבֵי הַבֶּצַע וְהָרְוָחִים הַגְּדוֹלִים. גַּם כָּל אֵלֶּה בַּנּוֹטְלִים יִתְחַשְּׁבוּ, וַעֲלֵיהֶם אָמַר הֶחָכָם מִכָּל אָדָם: "וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת

33. מדוע, לדעתכם, "כח הנטילה" ו"כח הנתינה" הם כוחות מרכזיים בבניין העולם או להפך – בקלקולו?

(הדגימו דבריכם בדוגמאות מחיי יום-יום).

8 הרב **אליהו דסלר** (ה'תרנ"ב-ה'תשי"ג, 1892–1953): כיהן כראש כולל אברכים בגייטסהאד (אנגליה) ולאחר מכן כמשגיח רוחני בישיבת פוניבז' בבני ברק. פעל רבות לשיקום עולם התורה לאחר השואה ונחשב לאחד מגדולי תנועת המוסר במאה ה-20. ספר המוסר המפורסם שלו נקרא **מכתב מאליהו**.

24 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:33:29

יִחְיֶה״ (**משלי** ט״ו, כ״ז). שְׁנֵי הַכֹּחוֹת הָאֵלֶּה – הַנְּתִינָה וְהַנְּטִילָה – הֵם שָׁרְשֵׁי כָּל הַמִּדּוֹת וְכָל הַמַּעֲשִׂים. וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ מְמֻצָּע בְּזֶה, כִּי נֶפֶשׁ הָאָדָם לְעוֹלָם תִּשְׁאַף לְאֶחָד מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִים וּבְתִשּׁוּקַת הַלֵּב הַפְּנִימִית אֵין פְּשָׁרוֹת. זֶה הַכְּלָל: אֵין מְמֻצָּע בְּהִתְעַנְיְנוּת. נִמְצָא שֶׁבְּכָל מַעֲשֶׂה, בְּכָל דִּבּוּר, וּבְכָל מַחְשָׁבָה – אִם לֹא בְּנוֹגֵעַ לִפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ מִבְּלִי שַׂיָּכוּת
5 לַמְּצִיאוּת מְחוּצָה לוֹ – הִנֵּהוּ אִם מִתְחַסֵּד וְנוֹתֵן, אוֹ חוֹטֵף וְנוֹטֵל. וּכְעֵין זֶה אִיתָא בְּחוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת (**שער עבודת האלקים**, פ״ד), שֶׁבִּפְנִים הַלֵּב אֵין לָנוּ דְּבַר הָרְשׁוּת, אֶלָּא אוֹ חוֹבָה אוֹ אִסּוּר...

פרק ה. ואהבת לרעך כמוך

10 הִתְבָּאֵר בַּפֶּרֶק הַקּוֹדֵם, כִּי לְכָל אָדָם יֵשׁ נִיצוֹץ כֹּחַ הַנְּתִינָה. וְזֶה, כִּי לֹא נִתְּנָה רְשׁוּת לְכֹחַ הַנְּטִילָה לְבַטֵּל גַּם אֶת הַנִּיצוֹץ הַזֶּה; שֶׁאִלְמָלֵא כֵּן הָיָה הָעוֹלָם חָרֵב: לֹא הָיוּ נוֹשְׂאִים נָשִׁים וְלֹא הָיוּ מְגַדְּלִים בָּנִים. עַל כֵּן גָּזַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי נִיצוֹץ זֶה לֹא יִפָּרֵד מִבְּנֵי הָאָדָם לְעוֹלָמִים. אוּלָם יַעַן כִּי מְעַט מְאֹד הוּא עִנְיַן הַנְּתִינָה אֲשֶׁר בָּהֶם, עַל כֵּן יִבְחֲרוּ בַּאֲשֶׁר יִמְצְאוּ חֵן בְּעֵינֵיהֶם; לָהֶם יִתְּנוּ וְיֵטִיבוּ, וְאוֹתָם יֹאהֲבוּ, אֶת אֵלֶּה יַחְשְׁבוּ כְּאֵלּוּ שֶׁלָּהֶם הֵמָּה:
15 מִשְׁפַּחְתָּם, קְרוֹבֵיהֶם, רֵעֵיהֶם וְחַבְרֵיהֶם; אַךְ אֶת שְׁאָר בְּנֵי הָאָדָם, לְנָכְרִים וְזָרִים יַחְשֹׁבוּ; יִתְנַהֲגוּ עִמָּהֶם בְּמִדַּת הַנְּטִילָה, יִתְחָרוּ בָּהֶם וְיַחְטְפוּ מֵהֶם כְּכָל אֲשֶׁר יוּכַל.

כוח הנתינה יוצר אהבה וחיבור בין אנשים.

אַךְ יִתְבּוֹנֵן נָא הָאָדָם, כִּי לַאֲשֶׁר יִתֵּן, יֹאהַב; וְגַם יִהְיֶה לוֹ חֵלֶק בּוֹ, וְיִדְבַּק אֵלָיו, כָּאָמוּר, וְאָז יַבְחִין וְיָבִין, כִּי זֶה אֲשֶׁר זָר נֶחְשַׁב לוֹ, הוּא רַק מֵאֲשֶׁר טֶרֶם נָתַן לוֹ, וְעוֹד לֹא הֵטִיב
20 **עִמּוֹ. אִם יַתְחִיל נָא לְהֵטִיב אֶת כָּל אֲשֶׁר יִמְצָא, כִּי אָז יַרְגִּישׁ אֲשֶׁר כֻּלָּם הֵמָּה קְרוֹבָיו, כֻּלָּם אֲהוּבָיו, כִּי בְּכֻלָּם יֵשׁ לוֹ חֵלֶק, וּבְכֻלָּם הִתְפַּשְׁטָה עַצְמוּתוֹ.**

לָאָדָם אֲשֶׁר יִזְכֶּה לְהַגִּיעַ אֶל הַמַּדְרֵגָה הַמְּעֻלָּה הַזֹּאת, מוּבָנָה הִיא כִּפְשׁוּטָהּ מִצְוַת הַתּוֹרָה: ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״ – ״כָּמוֹךָ״ בְּלִי שׁוּם הֶפְרֵשׁ...

25

פרק ד. תיקון הבריאה בתוכנה, תלוי בכח הנתינה

כְּתִיב ״עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה״. וּמְבֹאָר בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים שְׁתֵּי הַבְחָנוֹת בָּזֶה:
(א) כִּי הַתַּכְלִית וְהַכַּוָּנָה בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם, הַיְנוּ עֲמָקָה שֶׁאֶפְשָׁר לְבָשָׂר וָדָם לְהַכִּירָהּ, הִיא
30 רְצוֹן הַבּוֹרֵא לְהִתְחַסֵּד עִם בְּרוּאָיו וּלְהַנּוֹת אוֹתָם מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ.
(ב) כִּי בְּכָל רֶגַע נוֹתֵן וּמַשְׁפִּיעַ כָּל מִינֵי טוֹבָה לִבְרוּאָיו, בְּלִי הֶפְסֵק וְקֵץ.
הֲרֵי שֶׁהַנְהָגַת ה׳ יִתְבָּרַךְ עִמָּנוּ כֻּלָּהּ נְתִינָה.
וְאָנוּ? אִם נִהְיֶה רַק עוֹמְדִים וּמְקַבְּלִים טוֹבָתוֹ, וּמְבַקְּשִׁים עוֹד וָעוֹד – ״הַב הַב!״ – הֲלֹא אָנוּ הוֹלְכִים וְנִדְבָּקִים בַּנְּטִילָה וְאַהֲבַת עַצְמֵנוּ, שֶׁמִּזֶּה בָּאָה כְּפִיַּת טוֹבָה, וְטִמְטוּם הַלֵּב נֶגֶד כָּל
35 מֻשָּׂג רוּחָנִי כַּמְּבֹאָר לְעֵיל. אִם כֵּן יוּפַר חָס וְשָׁלוֹם כָּל הַתַּכְלִית **כִּי אֵיךְ נֵהָנֶה מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא תַּעֲנוּג רוּחָנִי, וּתְלוּיָה בְּהַכָּרַת חַסְדּוֹ יתּ׳ הַבִּלְתִּי בַּעַל תַּכְלִית – אִם נֵלֵךְ וְנִתְרַחֵק מִן הַחֶסֶד? כִּי לֹא יַכִּיר הַחֶסֶד אֶלָּא מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶסֶד**; כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה כַּאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן בְּמִי שֶׁשָּׁקוּעַ בַּנְּטִילָה, שֶׁאִם הוּא רוֹאֶה אֲחֵרִים עוֹשִׂים חֶסֶד, אֵינוֹ מַאֲמִין כְּלָל שֶׁכָּךְ הוּא,

34. מהו חידושו של הרב דסלר בעניין הפסוק ״ואהבת לרעך כמוך״ לפי המובאה מדבריו.

35. מדוע קיים קשר בין הדבקות בבורא עולם לבין עשיית החסד?

הצרה 20.indd 25
21/06/2011 14:33:31

קופת צדקה מכסף,
פולין, המאה ה-18.

מאוסף
המוזאון לאמנות יהודית
על שם סיר אייזיק ולוידי
וולפסון,
היכל שלמה ירושלים.
צלם: שלמה קשטן

אֶלָּא עוֹשֶׂה חֶשְׁבּוֹנוֹת וְאֶמְדָּנוֹת, "מַה הֵם רוֹצִים לְהַשִּׂיג ע"י חַסְדָּם?" כִּי הֲנָאָה פְּשׁוּטָה אֶצְלוֹ שֶׁהַכֹּל כָּמוֹהוּ; כִּי לֹא יֵדַע כְּלָל מַה זֶּה חֶסֶד, עַל כֵּן אֵינוֹ מוֹדֶה שֶׁיֵּשׁ דָּבָר כָּזֶה. וּכְלָל הוּא, שֶׁאֵין אָדָם מַשִּׂיג בְּמִדּוֹת הַשי"ת אֶלָּא לְפִי מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ כְּעֵין אוֹתָן הַמִּדּוֹת, כְּדִכְתִיב "עִם **חָסִיד** תִּתְחַסָּד" – שֶׁרַק הֶחָסִיד מַכִּיר חַסְדּוֹ יִתְבָּרַךְ.

5 וְאִם כֵּן אֵיךְ תִּתְקַיֵּם הַתַּכְלִית שֶׁיֵּהָנוּ הַנִּבְרָאִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה?
אֵין תִּקּוּן לְזֶה אֶלָּא לְהִשְׁתַּדֵּל לִקְנוֹת אֶת כֹּחַ הַנְּתִינָה...

הֲרֵי שֶׁכֹּחַ הַנְּתִינָה הוּא שֶׁנּוֹתֵן תִּקּוּן וְתַכְלִית לַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ. כִּי בְּזֶה כְּבָר בָּטֵל כָּל פֵּרוּד שֶׁל
10 **בַּקָּשַׁת עַצְמוֹ שֶׁל הַנִּבְרָא, וְחֶסֶד שֶׁל מַעְלָה בָּא אֶל תַּכְלִיתוֹ. וְזֶה עוֹד כַּוָּנָה בַּכָּתוּב "עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה", שֶׁחֶסֶד הַנִּבְרָאִים נוֹתֵן 'מְקוֹם חֲלוּת' לְחֶסֶד שֶׁל מַעְלָה".**

חכמת הלב:

"מעשה ברבי שמחה בונים מפשיסחא שנסע בדרך בעגלה. שקעה העגלה בבוץ ולא זזה. ביקש העגלון מרבי שמחה בונים לעזור לו לחלץ את עגלתו. 'איני יכול' השיב לו רבי שמחה. 'יכול אתה אבל אינך רוצה' השיב לו העגלון. מאותה שעה היה רבי שמחה מוכיח את עצמו: יכול אתה אבל אינך רוצה...".

(סיפור חסידי)

הצרה 20.indd 26 21/06/2011 14:33:31

הרב אברהם יצחק הכהן קוק (הראי"ה קוק)[9]

מוסר אביך, פרק ב', סעיף ב'

הדרך המעשית להענקת משמעות לחיים וההדרכה להידבקות בה' היא - "בכל דרכיך דעהו". אדם צריך להשתדל לעבוד את ה' ולדעת אותו בכל פעולה שהוא עושה. בדרך זו נמצא עובד את ה' בכל מעשיו.

בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ. צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אֶת הקב"ה בְּתוֹךְ הַדְּרָכִים שֶׁהוּא מִתְנַהֵג בָּהֶם. כְּשֶׁהוּא עוֹסֵק בִּתְפִלָּה אָז יְבַקֵּשׁ אֶת הקב"ה בַּהֲבָנַת עִנְיְנֵי תְּפִלָּתוֹ וְכַוָּנָה רְצוּיָה בֶּאֱמוּנַת הַלֵּב בְּאוֹתָם הָעִנְיָנִים שֶׁל תְּפִלָּתוֹ, וְלֹא יְבַקֵּשׁ אֶת הַיְדִיעָה בַּשָּׁעָה הַהִיא בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים, כִּי **כֵּיוָן שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה זוֹ הקב"ה כְּבְיָכוֹל שׁוֹרֶה מִצִּדּוֹ בְּזוֹ הָעֲבוֹדָה**[5] **דַּוְקָא וּבָהּ יִמְצָאֶנּוּ וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר.** וּכְשֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה יֵדַע שֶׁיִּמְצָא אֶת הקב"ה בְּהִיוֹתוֹ מַעֲמִיק וּמְעַיֵּן לְהָבִין דָּבָר עַל בֵּרְיוֹ וְלִזְכֹּר וּלְשַׁנֵּן הֵיטֵב, וּבְזֶה הוּא יוֹדֵעַ אוֹתוֹ יִתְ' בְּתוֹרָתוֹ וְלֹא בְּאֹפֶן אַחֵר, כִּי בְּשָׁעָה זוֹ הוּא מִתְגַּלֶּה בָּעֲבוֹדָה זוֹ. וְכֵן בִּהְיוֹתוֹ עָסוּק בגמ"ח (=בִּגְמִילוּת חֲסָדִים) לְהֵיטִיב לַחֲבֵרוֹ, אָז יְבַקֵּשׁ אֶת הקב"ה רַק בְּהַעֲמָקַת עֶצָּה אֵיךְ לְהֵיטִיב לוֹ טוֹבָה גְּדוֹלָה הֲגוּנָה וְקַיֶּמֶת. וְכֵן בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁעוֹשֶׂה הֲרֵי בֶּאֱמֶת אֵין דָּבָר בָּעוֹלָם[10] שֶׁאֵינוֹ לִכְבוֹדוֹ יִתְ'... כְּשֶׁיִּשְׁתַּדֵּל בְּכָל שִׂכְלוֹ וְכֹחוֹתָיו לַעֲשׂוֹת אֶת מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת בְּכָל צְדָדֵי הַשְּׁלֵמוּת, וְנִמְצָא שֶׁהוּא יוֹדֵעַ אֶת השי"ת בְּכָל הַדְּרָכִים".

למדנו לעיל ארבע דעות המתייחסות אל **משמעות החיים** – אל תכליתם. **הדעה הראשונה** היתה דעת **הרמב"ם** בהקדמתו למשנה. לפי הרמב"ם תכלית יצירת האדם היא "לצייר בנפשו סודות המושכלות... כי תכלית העולם וכל אשר בו הוא איש חכם וטוב" - **פיתוח השכל והחכמה.**

הדעה השנייה היתה דעת **הרמח"ל** המזהה את משמעות החיים ותכלית הבריאה בדביקות האדם בקב"ה ובפעולת האדם למען הגדלת כבוד ה' בעולם. הרמח"ל הדגיש כי המטרה השנייה - **הגדלת כבוד ה'** - היא המטרה **העיקרית. הדעה השלישית** היתה דעת הרב **אליהו דסלר** בספרו **מכתב מאליהו**. לדעתו תכלית העולם היא **החסד והנתינה לזולת**, ורק באמצעות "**כוח הנתינה**" יהיה תיקון לעולם.

הדעה הרביעית היתה דעת **הראי"ה קוק** בספרו **מוסר אביך**. החידוש העיקרי בדבריו "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" – הוא: **לכוון** את כל **פעולות האדם** (כולל פעולותיו בתחומי חולין) **לעבודת ה'** ולמילוי רצונו. יש לשים לב כי בניגוד לדעות הקודמות, הדגש העיקרי במקור זה הוא **הדרך המעשית** באמצעותה יוכל האדם להעניק משמעות לחייו וממנה ניתן להסיק על תכלית חייו של האדם.

---

9 הרב **אברהם יצחק הכהן קוק, הראי"ה קוק** (ה'תרכ"ה-ה'תרצ"ה, 1865–1935): אחד מאנשי הרוח וההלכה הגדולים והמשפיעים במאה ה-20, איש חזון, מקובל ופוסק הלכה, סופר ומשורר, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל ומדמויות המופת של הציונות הדתית. הראי"ה קוק עלה לארץ בעלייה השנייה וגילה יחס אוהד לאנשי היישוב החדש ולהתיישבות העובדת בארץ ישראל. הוא היה מעורה בחיי היישוב היהודי בארץ, ובכלל זה בתחום החינוך, והקים בירושלים את ישיבת "מרכז הרב".

27 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:33:33

מקורות להרחבה

מקור ראשון:

חשיבות המודעות לעצמיות האדם ו"האני" שלו

אלקים

מָתַי שַׁבְתִּי וּמָצָאתִי שׁוּב אֶת אֱלֹהַי עַל מְנַת שֶׁלֹּא אֲאַבְּדֶנּוּ עוֹד? אֵיֶנֶּנִּי זוֹכֶרֶת עוֹד.

אוּלַי בַּמָּקוֹם שָׁם נִגְמָרִים הַסּוֹפִים וּמַתְחִילוֹת הַהַתְחָלוֹת מֵחָדָשׁ; אוּלַי בַּמָּקוֹם שֶׁנִּגְמָרִים הַיֵּאוּשִׁים וּמַתְחִילוֹת הַתִּקְווֹת, וּכְבָר לָמַדְתִּי שֶׁאֵין הַדְּבָרִים עֲשׂוּיִים קְצָווֹת, שֶׁאֵין הֵם עֲשׂוּיִים נְגוּדִים, שֶׁהַכֹּל עָשׂוּי בְּעֶצֶם עִגּוּלִים - עִגּוּלִים, סוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר תְּחִלָּתוֹ שֶׁל הַשֵּׁנִי.

וְאוּלַי בַּיּוֹם שֶׁבּוֹ חָזַרְנוּ וְשַׁבְנוּ אֶל הַהוֹרִים?

וְאוּלַי בַּיּוֹם כַּאֲשֶׁר חָדַלְנוּ מֵהַצְחוֹקִים?

וְאוּלַי כַּאֲשֶׁר הֶקִיצוֹנוּ וּמָצָאנוּ עַצְמֵנוּ חֲדָשִׁים, בְּלִי יְדִידִים, וְאָז לֹא נוֹתַר לָנוּ אֶלָּא לָשׁוּב וְלַחְזֹר אֶל עַצְמֵנוּ, עַד הַסּוֹף וְעַד כְּאֵב, לְתָמִיד, וְיִהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה! וְאָז, כְּשֶׁשַּׁבְנוּ אֶל עַצְמֵנוּ מְדַעַת, פָּסַקְנוּ לְעוֹלָם לְחַפֵּשׂ אוֹתוֹ בַּמְּקוֹמוֹת הַבְּלְתִּי נְכוֹנִים.

וְאָז הֵבַנְתִּי כִּי זֶה לֹא הוּא שֶׁהוֹלֵךְ אוֹ בָּא, זֶה אֲנַחְנוּ שֶׁמַּשְׁגִּיחִים אוֹ שֶׁאֵינֶנּוּ מַשְׁגִּיחִים, זֶה אֲנַחְנוּ שֶׁזּוֹנְחִים אוֹ שֶׁאֵינֶנּוּ זוֹנְחִים. וְהֵחֵלּוּ לָשׁוּב הָאֲבֵדוֹת:

חָזַרְנוּ לְהַאֲזִין, וְנִזְכַּרְנוּ בְּכָל הַשֵּׁמוֹת, וְיָדַעְנוּ שׁוּב לִבְכּוֹת. וּלְפֶתַע רָאִינוּ כִּי אָנוּ הָפַכְנוּ לִהְיוֹת מוֹרִים, לֹא מְשׁוּם שֶׁאֲנַחְנוּ מֻסְמָכִים, וְלֹא מִשּׁוּם שֶׁאָנוּ בֶּאֱמֶת יוֹדְעִים, אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁבֵּינְתַיִם נוֹלְדוּ הַרְבֵּה קְטַנִּים חֲדָשִׁים וְרָאִינוּ כִּי יֵשׁ וַאֲחֵרִים נְבוֹכִים יוֹתֵר מֵאִתָּנוּ.

וְאָז יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ בַּדֶּרֶךְ לֹא אוֹכַל לִשְׁאֹל אִם שָׁמַע אוֹ רָאָה וְאִם נָכוֹן, וְאָז יָדַעְתִּי כִּי אֲנִי יוֹדַעַת.

וְאָז יָדַעְתִּי כִּי הָאֱלֹהִים הוּא: לְהִתְפַּעֵם מֵחָדָשׁ, וְלָשִׁיר בְּצִלְילִים נְכוֹנִים, וּלְהַאֲזִין, כִּי הוּא ה"לְאַט" וְה"כָּל יוֹם מֵחָדָשׁ" וְ"לִהְיוֹת אַתָּה עַצְמְךָ", וְלֶאֱכֹל בְּסַכִּין וּבְמַזְלֵג גַּם כְּשֶׁאֵין אִישׁ יוֹשֵׁב מָמוּל.

וְהַיּוֹם כַּאֲשֶׁר הֶקִיצוֹתִי, וּבַחוּץ הָיָה כְּמוֹ כָּל יוֹם מֵחָדָשׁ הָאוֹר וְהַבֹּקֶר, וְהַיְלָדִים שֶׁל אֶתְמוֹל, רָצִיתִי לוֹמַר: תּוֹדָה אֱלֹהִים שֶׁאַתָּה קַיָּם, שֶׁאַתָּה קַיָּם בְּכָל הַצוּרוֹת, שֶׁאַתָּה קַיָּם מִפְּנֵי, וּבְגָלַל, אוֹ דַּוְקָא וַאֲפִלּוּ לַמְּרוֹת!

אסתר קל, *לאט*, הוצאת מודן, תל-אביב

הצרה 20.indd 28 21/06/2011 14:33:33

מקור שני:

סיפור על אשת חסד

זְקֵנָה אַחַת הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, צַדֶּקֶת וַחֲכָמָה הָיְתָה, וְהָיְתָה בּוֹחֶרֶת לָהּ מִצְווֹת שֶׁאֵין לָהֶן דּוֹרְשִׁים. לְשֶׁעָבָר כְּשֶׁהָיְתָה בַּעֲלַת נְכָסִים, עָשְׂתָה חֶסֶד בְּמָמוֹנָהּ – צְדָקָה בַּסֵּתֶר, חֶסֶד בְּצִנְעָה, וְאֵין אָדָם יוֹדֵעַ בַּמֶּה עוֹסֶקֶת, אֲבָל הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁהִיא בַּעֲלַת מַעֲשִׂים, אוֹ שֶׁמְּבַקֶּרֶת חוֹלִים, אוֹ שֶׁמְּכַנֶּסֶת יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל לְחַלֵּק לָהֶם מִגְדָּנוֹת, כְּדֵי לַעֲנוֹת "אָמֵן" עַל בִּרְכָתָם.

לְאַחַר שֶׁהַזְקֵנָה מָסְרָה כַּסְפָּהּ לְחֶבְרָה שֶׁל גמ"ח, הַחֶבְרָה מַלְוָה וְגוֹבָה, וּמְטַפֶּלֶת עִם הַלּוֹוִים.

מִשֶּׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר לָהּ מִכַּסְפָּהּ אֶלָּא כְּדֵי מְזוֹנוֹתֶיהָ, הִתְחִילָה עוֹשָׂה חֶסֶד בְּגוּפָהּ. מְהַלֶּכֶת הִיא בְּסְמְטָאוֹת יְרוּשָׁלַיִם, חֲגוּרָה בְּסִינוֹר אָרֹךְ, כְּשֶׁהוּא מִשְׁתַּלְשֵׁל עַד לְרַגְלֶיהָ. מְקֻשָּׁט הוּא סִינוֹר בְּשָׁנֵי כִּיסִים, כִּיס אֶחָד מִימִינוֹ שֶׁל סִינוֹר וְכִיס שֵׁנִי מִשְּׂמֹאלוֹ. סְדוּר תְּפִלָּה בְּיָדָהּ וּשְׂפָתֶיהָ נָעוֹת וְדוֹבְבוֹת פְּסוּקֵי תְּהִלִּים, מְסַיֶּמֶת אֶת "הַיּוֹם" שֶׁלֹּא הִסְפִּיקָה לְסַיֵּם אוֹתוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. אֶת הִלּוּכֶיהָ שֶׁל יוֹם הִיא מְסַיֶּמֶת עַל יַד הַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי וְגוֹמֶרֶת אֶת הַתְּחִנּוֹת הַנֶּאֱמָרוֹת עַל יַד הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים.

וּמַה חֶסֶד בָּחֳרָה לַעֲשׂוֹת בְּגוּפָהּ הַכָּפוּף? – מְהַלֶּכֶת הִיא בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת וְכוֹנֶסֶת "שֵׁמוֹת" הַפְּזוּרִים עַל הָאָרֶץ וּמַצִּילָתָן מִן הַבְּזָיוֹן, וְעוֹשָׂה חֶסֶד עִם הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַבְּלוּעִים בֵּין הַ"שֵׁמוֹת" הַקְּרוּעִים. אֶת הַ"שֵׁמוֹת" הַקְּרוּעִים הִיא כּוֹנֶסֶת לַכִּיס הַיְמָנִי שֶׁבְּסִינוֹרָהּ. וְהַכִּיס הַשֵּׁנִי מַה שְּׁמֵשׁ לָהּ? – בְּכִיס זֶה הִיא כּוֹנֶסֶת כָּל קְלָפָה שֶׁל פְּרִי אוֹ יָרָק, אוֹ שִׁבְרֵי זְכוּכִית, אוֹ כָּל מַכְשׁוֹל הַזְּרוּקִים בְּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבְנֵי אָדָם מְצוּיִים לְהִתָּקֵל בָּהֶם. וְהִיא – הַזְּקֵנָה – מְרִימָה מִן הָאָרֶץ וּמְנִיחָה אוֹתָן לַכִּיס הַשְּׂמָאלִי שֶׁבְּסִינוֹרָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ בָּהֶן בְּנֵי אָדָם, וְלֹא יַחְלִיקוּ הַתִּינוֹקוֹת בְּמִרוּצָתָן וְיִנָּזְקוּ. אֶת הַ"שֵׁמוֹת" הָיְתָה גּוֹנֶזֶת בַּגְּנִיזָה שֶׁבְּתַחְתִּית הַבִּימָה אֲשֶׁר עָלֶיהָ מְנִיחִים אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה כְּדֵי לִקְרֹא בּוֹ. וְאֶת הַקְּלִיפוֹת וְהַמַּכְשׁוֹלִים הַזְּרוּקִים, הִיא מוֹלִיכָתָן לְמָקוֹם שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִים שָׁם.

זְקֵנָה זוֹ הֶאֱרִיכָה יָמִים, וְקֹדֶם שֶׁנִּפְטְרָה לְבֵית עוֹלָמָהּ, עָלְתָה לְבֵית הַדִּין אֲשֶׁר בְּחֶבְרַת רַבִּי יְהוּדָא הֶחָסִיד וּבָקְשָׁה לִכְתֹּב לָהּ צַוָּאָתָהּ. וְהָיוּ תְּמֵהִים מַה יֵּשׁ לָהּ לְצַוּוֹת? שֶׁמָּא אוֹצָר מָצְאָה? כָּתְבוּ לָהּ וְלֹא הִרְבּוּ לִכְתֹּב, שֶׁלֹּא שָׁאֲלָה אֶלָּא בַּקָּשָׁה אַחַת: לְאַחַר אֲרִיכוּת יָמֶיהָ, כְּשֶׁתַּחְזִיר נִשְׁמָתָהּ לְגִנְזֵי מְרוֹמִים, יִשְׁתַּמְּשׁוּ בַּסִּינוֹר שֶׁלָּהּ הַמְקֻשָּׁט בִּשְׁנֵי כִּיסִים, כְּתַכְרִיכִין לְגוּפָהּ. הוּא שִׁמֵּשׁ לָהּ בְּחַיֶּיהָ וְהוּא יְשַׁמֵּשׁ לָהּ לְאַחַר פְּטִירָתָהּ... וְכָתְבוּ, וְחָתְמוּ וְשָׁלְחוּ אֶת צַוָּאָתָהּ לְ"חֶבְרָה קַדִּישָׁא".

לֹא יָצְאוּ יָמִים רַבִּים, וְנִפְטְרָה מִתּוֹךְ זְקֵנָה. הָלְכוּ אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם אַחֲרֵי מִטָּתָהּ וְסִפְּרוּ בְּשִׁבְחָהּ, וְאַב בֵּית הַדִּין מַסְפִּיד אוֹתָהּ וּמַקְרִיא אֶת צַוָּאָתָהּ...

לְאַחַר יָמִים הוֹפִיעָה בַּחֲלוֹם לְפָנֵי אַב בֵּית הַדִּין וְסִפְּרָה לוֹ: "בְּעָלְמָא דְּקִשׁוֹט שָׁקְלוּ לָהּ זְכֵיוֹתֶיהָ וְשָׁקְלוּ אֶת הַכִּיסִים בְּמֹאזְנַיִם שֶׁל פָּז, וְהָיָה כִּיס שֶׁל שְׂמֹאל, שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ לְהָסִיר מַכְשׁוֹל, מַכְרִיעַ אֶת הַכֹּל – לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא"...

הרב **ירמיהו רלב"ג**, *עשות חסד*, עמ' קכ"ה–קכ"ו

הצרה 20.indd 29
21/06/2011 14:33:34

mam 20.indd 30 21/06/2011 14:26:34

פ ר ק ש נ י

אני מאמין

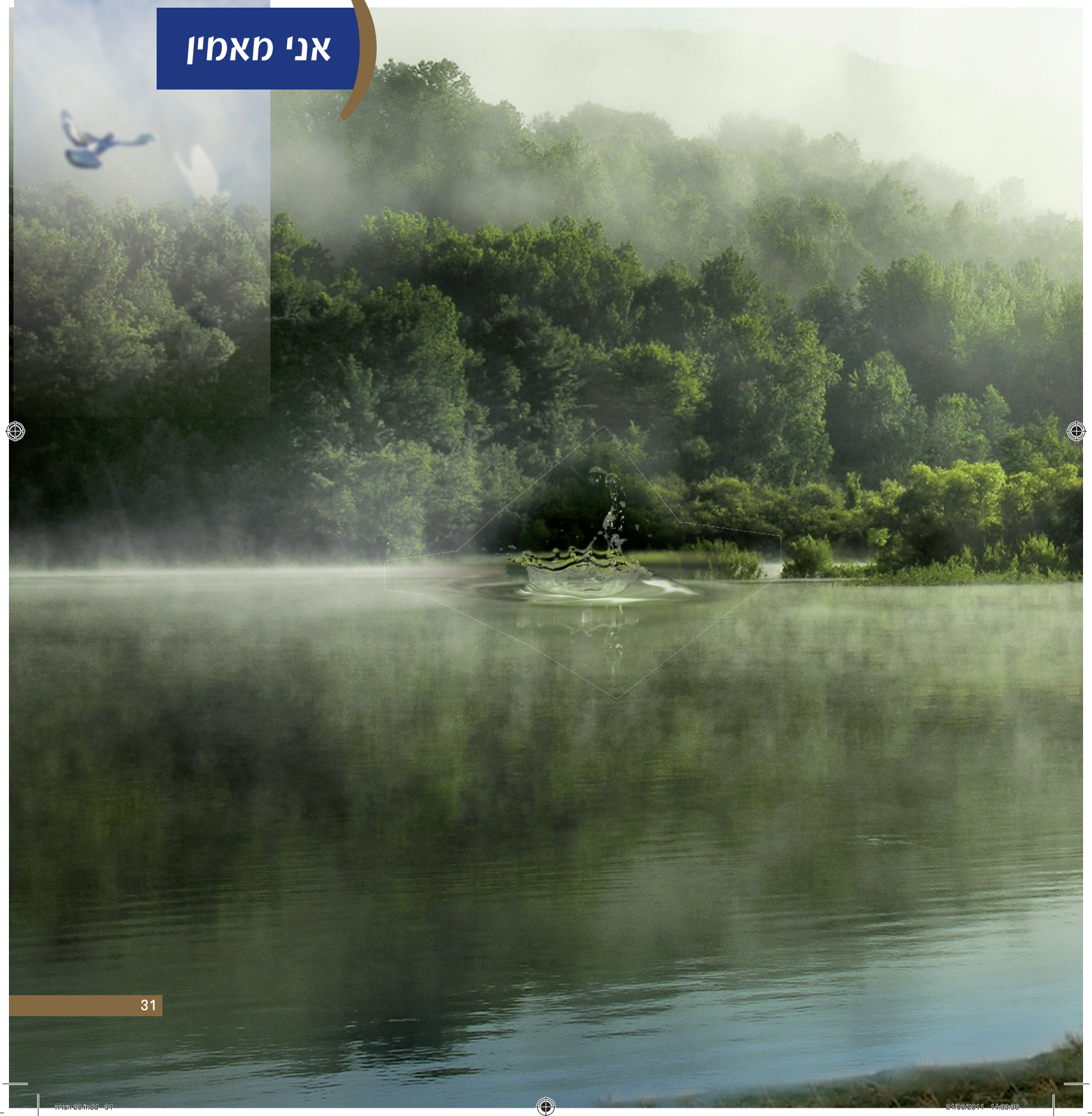

א נ י מ א מ י ן

מ ב ו א

אז שחר ההיסטוריה ועד התקופה המודרנית היו רוב האנשים **מאמינים.** הם האמינו בכוחות הטבע, בגרמי השמים ובאלים מסוגים שונים ומשונים. מי שרצה להעמיד בסימן שאלה את האמונה שהייתה מובנת מאליה, היה צריך להיות אדם בעל מחשבה עצמאית, נועז וביקורתי.

בעידן החדש התחולל שינוי משמעותי - האמונה כבר אינה נחלת הכלל. לעתים תכופות אנו עדים לגילויי כפירה בגוונים שונים. פתאום נשאלות שאלות שבעבר לא העז איש להעלות על דל שפתיו. נוצרה מציאות שבה **אי-האמונה** הפכה ל"אמונה" הרווחת, ובעבור אי-האמונה אין כלל צורך במחשבה. במקרים רבים **כדי להגיע לאמונה צריך אדם להיות מחפש, מעמיק, חושב ומעמיד בספק את עקרונות אי-האמונה.** אם בעבר רווחה האמונה כמורשת אבות, בתרבות הכללית, כיום היא מוכרחת להיות **נרכשת** מתוך חיפוש, מתוך געגועים, מתוך ייסורים, מתוך התגברות ומתוך מאבק.

מהי בכלל אמונה? האם היא כוח נפש שייתכן שנולדת איתו ו"או שיש לך את זה או שלא"?

האם זהו רגש שאפשר לפתח, דבר שאפשר להוכיח מבחינה שכלית? או אולי משהו אחר לגמרי?

האם "אמונה תמימה" היא מושג שאבד עליו הכלח או שעדיין יש לה מקום ותפקיד במציאות ימינו? מה היחס בין אמונה לקיום המצוות ("דתי בלב" לעומת "העיקר זה המעשים")? האם אלה דברים שקשורים זה בזה או שאפשרי זה בלא זה?

- מהו הקשר בין אמונה ומוסר? האם ייתכן שאדם הוא דמות מוסרית גם אם אינו מאמין?
- האם קשיים ואסונות ומציאות של רוע בעולם מערערים את האמונה או שהם עשויים להיות דווקא מנוף לחיזוקה?
- מהי משמעות תופעת הכפירה שהולכת ומתפשטת בדורות האחרונים, ומה משמעותה עבורנו קהל המאמינים?
- האם לימוד אמונה ומחשבת ישראל זה עוד 'מקצוע לבגרות' או לימוד חיוני לבניית אישיות חיה, מעמיקה ומתמודדת במציאות?

אלו הן רק כמה שאלות על קצה המזלג ואנו בטוחים שיש לכם שאלות נוספות רבות שחשוב לכם לברר ולהבין. להלן ננסה ללמוד ביחד את יסודותיה של סוגיית האמונה.

הצרה 20.indd 32 21/06/2011 14:33:50

חשיבות לימוד האמונה

חכמת הלב:
"עיקר האמונה - בלב, וצריכים לעמול שתתפשט בכל האיברים".
(רבי נחמן מברסלב)

אחת השאלות העיקריות המעסיקות את עולמו של יהודי מאמין היא השאלה: האם מוטלת עליו חובה להעמיק את אמונתו וללמוד את שורשיה הפילוסופיים והנפשיים, או שאין צורך ללמוד אמונה ואפשר להסתפק ב"אמונה הטבעית" הטבועה בנפשותינו, כתוצאה מהיותנו ברואים בצלמו של בורא עולם?

בדיון בשאלה חשובה זו נתייחס לשתי שיטות מרכזיות:

הראשונה היא שיטתו של **רבי יהודה הלוי – ריה"ל** (1074-1141), אחד מגדולי המחשבה היהודית, שהביע בשיריו את צער האומה הישראלית בגלות ואת געגועיה לשוב לארץ ישראל.

את הגותו ניסח ריה"ל בספרו החשוב **הכוזרי** שאותו הגדיר:

"ספר תשובות לטענות נגד הדת המושפלת והבאת ראיות להגנה עליה".

השיטה השנייה היא גישתו של **רבי נחמן מברסלב** (1772-1810), נינו של **רבי ישראל בעל שם טוב - הבעש"ט**, שייסד את חסידות ברסלב. רבי נחמן נודע בכוח מחשבתו המעמיק שהתבטא בכתביו **ליקוטי מוהר"ן** ו**סיפורי מעשיות**, שבהם הביע את הגותו ואת מחשבותיו המבוססות רובן על ספרות הקבלה.

נעיין בשתי השיטות וננסח את יסודותיהן המרכזיים ואת ההבדלים ביניהן. נדון בשאלה: האם במובאות שלהלן מדובר במחלוקת עקרונית קוטבית בין ריה"ל לרבי נחמן או ששניהם מסכימים בעניין הצורך ללמוד אמונה והמחלוקת ביניהם היא בעניין העיסוק בהיבטים **הפילוסופיים - שכליים** של האמונה?

ספר תורה ותיק, בגדד 1898.

מאוסף המוזיאון לאמנות יהודית
על שם סיר אייזיק ולילי וולפסון,
היכל שלמה ירושלים.
צלם: שלמה קשטן

20.indd 33 הצרה
21/06/2011 14:33:57

רבי יהודה הלוי (ריה"ל)[1]

"הכוזרי", מאמר שני סעיף כ"ו, ומאמר חמישי סעיפים א'-ב'

המאמין התמים עדיף על החוקר, אולם בעל הנפש הנבוכה והמתלבט בִּסְפֵקות, לו ראוי המחקר והעיון.

מאמר שני, סעיף כ"ו

אמר החבר:

...אֵין אֲנִי טוֹעֵן וְאוֹמֵר בְּהֶחְלֵט – חָלִילָה לִי מֵאֵל! – כִּי בַּוַּדַּאי הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת הִיא הַסֵּדֶר הַזֶּה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי – לְהֵפֶךְ! אֶל נָכוֹן נֶעְלָם הַדָּבָר וְנַעֲלֶה מִזֶּה, אוֹמֵר אֲנִי: תּוֹרַת הָאֱלֹהִים הִיא, וּמִי שֶׁקִּבְּלָהּ בְּתָמִימוּת, בְּלִי הִתְפַּלְפְּלוּת וּבְלִי הִתְחַכְּמוּת, מֵעֶלֶּה הוּא מִן הַמִּתְחַכֵּם וְהַחוֹקֵר; אַךְ מִי שֶׁנָּטָה מִן הַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה הַזֹּאת אֶל הַמֶּחְקָר, מוּטָב לוֹ כִּי יְבַקֵּשׁ טַעַם לַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְסוֹדָם בַּחָכְמָה הָאֱלֹהִית מֵאֲשֶׁר יַעַזְבֵם לִסְבָרוֹת רָעוֹת וְלִסְפֵקוֹת הַמְּבִיאִים אֶת הָאָדָם לָאֲבַדּוֹן.

מאמר חמישי, סעיפים א', ב'

אמר הכוזרי:

...כִּי מִתּוֹךְ שֶׁחָסַרְתִּי אֶת הַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה, וְהִיא הָאֱמוּנָה הַטְּהוֹרָה, הַבָּאָה לֹא בְּדֶרֶךְ הַחֲקִירָה, וּכְבָר הָיוּ לִי מִקֹּדֶם סְפֵקוֹת וּסְבָרוֹת מְשֻׁלִּי, וְעָמַדְתִּי בְּמַשָּׂא וּמַתָּן עֲלֵיהֶם עִם פִּילוֹסוֹפִים וְעִם אַנְשֵׁי אֱמוּנוֹת שׁוֹנוֹת וְדָתוֹת שׁוֹנוֹת, רָאוּי הַדָּבָר כִּי אֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַמַּדָּע וְאֶתְלַמֵּד בְּמֻלָּאכֶת הַוּכּוּחַ, לְמַעַן אֵדַע לְהָשִׁיב עַל הַדֵּעוֹת הַנִּפְסָדוֹת וְלֹא אֶשָּׂאֵר בְּבַעֲרוּת. כִּי אֵין הַמְּסֹרֶת טוֹבָה כִּי אִם לַנֶּפֶשׁ הַשְּׁלֵוָה, וְאִלּוּ הַנֶּפֶשׁ הַנְּבוֹכָה – יוֹתֵר רָאוּי לָהּ הַמֶּחְקָר – בְּיִחוּד אִם מֶחְקָר זֶה מַגִּיעַ בְּסוֹפוֹ אֶל אֱמוּת הַמְּסֹרֶת, כִּי אָז תִּתְאַחֵדְנָה אֵצֶל הָאָדָם שְׁתֵּי הַמַּדְרֵגוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת: הַמַּדָּע וְהַמְּסֹרֶת גַּם יַחַד.

אמר החבר:

וְכִי יֵשׁ בְּתוֹכֵנוּ נֶפֶשׁ שְׁלֵוָה שֶׁאֵינָהּ נִפְתֶּרֶת לַדֵּעוֹת הַשּׁוֹנוֹת הַמְנַסְּרוֹת בָּעוֹלָם – דֵּעוֹת חַכְמֵי הַטֶּבַע וְהָאִצְטַגְנִינִים... בֵּימֵינוּ אֵין אָדָם מַגִּיעַ אֶל הָאֱמוּנָה כִּי אִם לְאַחַר שֶׁעָבַר אֶת כָּל מַדְרֵגוֹת הַכְּפִירָה הַמְרֻבּוֹת – אַךְ "יְמֵי הַחַיִּים קְצָרִים, וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה", וְרַק יְחִידִים, וְהֵם הַמּוּעָטִים, נִתְּנָה לָהֶם מַתְּנַת הָאֱמוּנָה מִטֶּבַע: הַלָּלוּ אֵין כָּל הַדֵּעוֹת הָהֵן פּוֹגְעוֹת בָּהֶם, כִּי עוֹמְדִים הֵם מִיָּד עַל מְקוֹם הַטָּעוּת אֲשֶׁר בָּהֶן".

1. האם את או אתה משתייכים לאלה "המקבלים את התורה בתמימות" או שאתם זקוקים לחקירה וללימוד? – בססו את תשובתכם על דוגמאות.
2. סכמו בלשונכם את המניעים ללימוד אמונה לפי גישתו של ריה"ל.
3. האם ריה"ל מצדד בלימוד האמונה והחקירה השכלית או דוגל ב"אמונה תמימה"?

1 **רבי יהודה הלוי, ריה"ל** (1085–1140): נמנה עם חשובי הוגי הדעות וגדולי המשוררים שקמו לעם ישראל. ריה"ל חי את רוב שנותיו בספרד ופעל בה בתחומים שונים: חיבר שירים רבים, עסק בפעילות ציבורית, שימש כרופא ופיתח תפיסה רוחנית ומחשבתית מיוחדת במינה. גולת הכותרת של יצירתו המחשבתית היא **ספר הכוזרי**. ספר זה נחשב לאחד מהספרים המרכזיים והמשפיעים ביותר על המחשבה היהודית. ריה"ל טען כי האמונה היהודית שונה במהותה מן הפילוסופיה, לעומתו הרמב"ם (שחי מעט אחריו), ניסה לשלב בין היהדות לפילוסופיה. לקראת סוף חייו גמלה בלב ריה"ל החלטה לעלות לארץ, על אף הקשיים המרובים לעשות זאת באותה תקופה. הוא הפליג למצרים ומשם תכנן להמשיך לארץ. במצרים התעכב לתקופה מסוימת ולא ידוע אם אכן הצליח להגיע לבסוף לארץ או מת במצרים. לפי האגדה, הגיע ריה"ל לירושלים ושם נדרס ע"י פרש ערבי.

הצרה 20.indd 34 21/06/2011 14:34:00

רבי נחמן מברסלב[2]

"ליקוטי מוהר"ן" תנינא (אות י"ט)

אסור לחקור חקירות פילוסופיות והעיקר הוא עבודת ה' בתמימות וקיום מצוות.

חסידי ברסלב
מתפללים
על יד ציון הרב

4. מהו השוני בין גישת רבי נחמן לגישת ריה"ל ביחס למחקר פילוסופי של האמונה?

"עִקַּר הַתַּכְלִית וְהַשְּׁלֵמוּת הוּא רַק לַעֲבֹד ה' בִּתְמִימוּת גָּמוּר בְּלִי שׁוּם חָכְמוֹת כְּלָל. כִּי יֵשׁ מֶחְקָרִים שֶׁאוֹמְרִים שֶׁעִקַּר הַתַּכְלִית וְהָעִוּוּ"ב הוּא רַק לָדַעַת כָּל דָּבָר כְּמוֹת שֶׁהוּא וכו'. וּלְדַעְתָּם הָרָעָה עִקַּר הַשָּׂגַת הַתַּכְלִית הוּא ע"י חֲקִירוֹת וְחָכְמוֹת חִיצוֹנִיּוֹת שֶׁלָּהֶם. אֲבָל בֶּאֱמֶת אֲצִלֵּנוּ עִקַּר הַשָּׂגַת הַתַּכְלִית הוּא רַק ע"י אֱמוּנָה וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לַעֲבֹד ה' עַל פִּי הַתּוֹרָה בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת. וְעַל יְדֵי זֶה בְּעַצְמוֹ זוֹכִין לְמַה שֶׁזּוֹכִין עַיִן לֹא רָאָתָה וכו'. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (**תהלים** קי"א) "רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'", שֶׁעִקַּר "רֵאשִׁית" לְקַדֵּימַת הַחָכְמָה הוּא רַק יִרְאַת ה' שֶׁצָּרִיךְ לְהַקְדִּים הַיִּרְאָה לְהַחָכְמָה וכו'.

בֶּאֱמֶת הוּא אִסּוּר גָּדוֹל מְאֹד לִהְיוֹת מְחַקֵּר חָס וְשָׁלוֹם וְלִלְמוֹד סִפְרֵי הַחָכְמוֹת חָס וְשָׁלוֹם. רַק הַצַּדִּיק הַגָּדוֹל מְאֹד הוּא יָכוֹל לְהַכְנִיס עַצְמוֹ בְּזֶה, לִלְמוֹד הַשֵּׁבַע חָכְמוֹת. כִּי מִי שֶׁנִּכְנָס בְּתוֹךְ הַחָכְמוֹת הַלָּלוּ ח"ו יָכֹל לִפֹּל שָׁם. כִּי יֵשׁ אֶבֶן נֶגֶף בְּכָל חָכְמָה וְחָכְמָה וכו'".

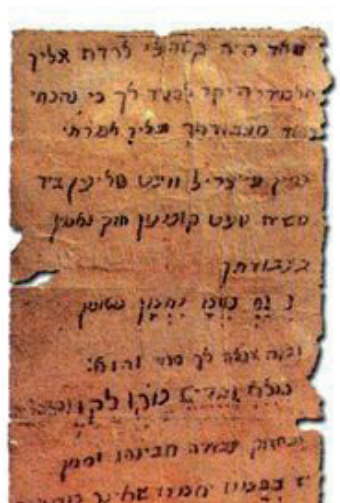

פתק זה התגלה
112 שנים לאחר מות ר' נחמן מברסלב.
לטענת ר' ישראל אודסר - שגילהו -
מדובר בכתב ידו של ר' נחמן מברסלב.

---

2 **ר' נחמן מברסלב** (ה'תקל"ב-ה'תק"ע, 1772-1810): היה נינו של הבעל שם טוב, מייסד החסידות ונמנה עם המנהיגים הבולטים בתנועה זו. בגיל צעיר מאוד - בטרם מלאו לו עשרים – נעשה מנהיג של חבורת חסידים; ובמהלך חייו הקצרים יצר דרך חדשה בחסידות, שבזמנה עוררה תסיסה והתנגדות. הוא השאיר אחריו דרשות רבות, שעיקרן בספר **ליקוטי מוהר"ן**, וכן סיפורי מעשיות, עצות, תפילות וספרי שיחות. עד היום ישנה השפעה רבה לכתביו.

35 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:34:02

ציון רס"ג בסורא

רב סעדיה גאון (רס"ג)[3]

ההקדמה לספר "אמונות ודעות"

רס"ג הציג לפני הקוראים אנשים מסוגים שונים ודרכים שונות אל האמונה.

5. סכמו בלשונכם את ארבע קבוצות האנשים שרס"ג ייעד להם את ספרו.

כיצד קשורים הדברים ללימוד אמונה?

6. הדגימו בדוגמאות אקטואליות "מאמינים (ש)אין אמונתם צרופה".

"...וַאֲשֶׁר הֱבִיאַנִי לְבָאֵר דָּבָר זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁרָאִיתִי רַבִּים מִבְּנֵי אָדָם בְּאֹפֶן זֶה בֶּאֱמוּנוֹתֵיהֶם וְדֵעוֹתֵיהֶם, מֵהֶם (1) **מִי שֶׁכְּבָר הִגִּיעַ אֶל הָאֱמֶת וְהוּא יוֹדְעוֹ וְשָׂמֵחַ,** וְעָלָיו אָמַר הַנָּבִיא: "נִמְצְאוּ דְבָרֶיךָ וָאֹכְלֵם וַיְהִי דְבָרְךָ לִי לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת לִבָּבִי" (**ירמיה** ט"ו, ט"ז).

5 וּמֵהֶם (2) **מִי שֶׁכְּבָר הִגִּיעַ אֶל הָאֱמֶת וְיֵשׁ לוֹ בוֹ סְפֵקוֹת וְאֵינוֹ בָּרוּר לוֹ וְאֵינוֹ מַחְזִיק בּוֹ,** וְעָלָיו אָמַר הַנָּבִיא: "אֻכְתָּב–לוֹ רֻבֵּי תוֹרָתִי כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ" (**הושע** ח', י"ב).

וּמֵהֶם (3) **מִי שֶׁכְּבָר אֵמֵת אֶת הַשָּׁוְא מִתּוֹךְ דִּמְיוֹן שֶׁהוּא הָאֱמֶת וַהֲרֵי הוּא מַחְזִיק בַּשָּׁוְא**
10 **וְעוֹזֵב אֶת הַיָּשָׁר,** וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר: "אַל יַאֲמֵן בַּשָּׁוְא נִתְעָה כִּי שָׁוְא תִּהְיֶה תְמוּרָתוֹ" (**איוב** ט"ו, ל"א).

וּמֵהֶם (4) **מִי שֶׁהִנְהִיג אֶת עַצְמוֹ בְּשִׁטָּה מְסֻיֶּמֶת זְמַן מְסֻיָּם וּדְחָאָהּ בְּגִלַּל סְתִירָה שֶׁמָּצָא בָּהּ, וְעָבַר לְשִׁטָּה אַחֶרֶת זְמַן מְסֻיָּם, וּפָרַשׁ מִמֶּנָּה בְּגִלַּל דָּבָר מוּזָר שֶׁבָּהּ, וְעָבַר לְאַחֶרֶת**
15 **זְמַן מְסֻיָּם, וַעֲזָבָהּ בְּגִלַּל עִנְיָן נִפְסָד שֶׁמָּצָא בָּהּ, וַהֲרֵי הוּא נָבוֹךְ בְּתַהְפּוּכוֹת כָּל יָמָיו,** וַהֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְמִי שֶׁרוֹצֶה לָלֶכֶת אֶל עִיר וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת הַדֶּרֶךְ אֵלֶיהָ, וְהָיָה מְהַלֵּךְ פַּרְסָה בְּשָׁבִיל זֶה, וְנָבוֹךְ וְחוֹזֵר, וּמְהַלֵּךְ בַּשֵּׁנִי פַּרְסָה וְנָבוֹךְ וְחוֹזֵר, וְכָךְ בַּשְּׁלִישִׁי וּבָרְבִיעִי, וְעָלָיו אָמַר הַכָּתוּב: "עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא יָדַע לָלֶכֶת אֶל עִיר" (**קהלת** י', ט"ו), כְּלוֹמַר: כַּאֲשֶׁר לֹא יָדַע.

20 **רס"ג מציג את הסיבות לכתיבת ספרו "אמונות ודעות", ומדגיש כי החקירה השכלית איננה תחליף ללימוד התורה וספרי הנבואה. ספרו מיועד לאנשים שטבעו בים הספקות ואין צוללן שיוציאם ממעמקים.**

25 וְכַאֲשֶׁר עָמַדְתִּי עַל יְסוֹדוֹת אֵלּוּ וְרֹעַ תּוֹצָאוֹתֵיהֶן, לִבִּי יָחִיל עַל מִינֵי מִין הָאָדָם, וְתֶהֱמֶה נַפְשִׁי לְאוּמָתֵנוּ, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִמַּה שֶׁרָאִיתִי בִּזְמַנִּי זֶה אֲשֶׁר **רַבִּים מִן הַמַּאֲמִינִים אֵין אֱמוּנָתָם צְרוּפָה וְדֵעוֹתֵיהֶם בִּלְתִּי נְכוֹנוֹת, וְרַבִּים מִמַּאֲמִינֵי הַשָּׁוְא מִתְפָּאֲרִים בַּהֶבֶל, וְיֵשׁ שֶׁמִּתְפָּאֲרִים עַל בַּעֲלֵי הָאֱמֶת וְהֵם הַתּוֹעִים. וְרָאִיתִי בְּנֵי אָדָם כָּאֵלּוּ טָבְעוּ בְּיַם הַסְּפֵקוֹת וּכְבָר הֵצִיפוּ אוֹתָם מֵימֵי הַפְּקָפוּקִים, וְאֵין אָמוֹדַאי שֶׁיַּעֲלֵם מִמַּעֲמַקֵּיהֶם,** וְלֹא שׁוֹחֶה
30 יַחְזִיק בִּידֵיהֶם שֶׁיַּעַבְרוּם, וְיֵשׁ בְּיָדִי מִמַּה שֶׁלִּמְּדַנִי אֱלֹהַי מַה שֶׁאֶסְעָדֵם בּוֹ, וּבִיכָלְתִּי מִמַּה שֶׁחֲנַנִי מַה שֶׁאֶסְמְכֵם בּוֹ, וְרָאִיתִי שָׁחוֹבָה עָלַי לְעָזְרָם...

וְאִם יֹאמַר אָדָם הֵיאַךְ נַשְׁלִיט עָלֵינוּ אֶת הָעִיּוּן בַּמַּדָּעִים וְדִיּוּקָן עַד שֶׁנִּקְבְּעֵם לָנוּ לְדֵעָה כְּפִי שֶׁיִּתְכּוֹנְנוּ וְיִתְאַשְּׁרוּ וַהֲרֵי בְּנֵי אָדָם מַכְחִישִׁים מְלָאכָה זוֹ, וּבְעֵינֵיהֶם הָעִיּוּן מֵבִיא לִידֵי

3 **רב סעדיה גאון**, רס"ג (ד'תרמ"ב – ד'תש"ב, 882-942): יוצרה של תקופה חדשה בהיסטוריה ובחיי הרוח של עם ישראל (התקופה המדעית-פילוסופית). רס"ג התמודד, בספרו **אמונות ודעות**, עם הצורך של עולם היהדות בתקופתו לבסס את יסודות היהדות על שיטה פילוסופית מעמיקה מול הקראים והכופרים, שצמחו מתוך עולמה של היהדות, ומול הדתות האחרות, שטענו כי זמנה של היהדות חלף ועבר מן העולם.

הצרה 20.indd 36
21/06/2011 14:34:02

כְּפִירָה וּמוֹצִיא אֶל הָאֶפִּיקוֹרְסוּת. אוֹמַר, אֵין זֶה אֶלָּא בְּעֵינֵי הֲמוֹנֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה הֲמוֹנֵי הָאָרֶץ הַזּוֹ חוֹשְׁבִים שֶׁכָּל מִי שֶׁהָלַךְ אֶל אֶרֶץ הוֹדוּ מִתְעַשֵּׁר...

וְאִם יֹאמַר, הֲרֵי גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הִזְהִירוּ מִזֶּה, וּבְפָרָט הָעִיּוּן בְּרֵאשִׁית הַזְּמַן וְרֵאשִׁית הַמָּקוֹם, וְהוּא אָמְרָם: "כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, רָאוּי לוֹ כְּאִלּוּ לֹא בָּא לָעוֹלָם – מַה לְּמַטָּה מַה לְּמַעְלָה מַה לְּפָנִים מַה לְּאָחוֹר" (משנה **חגיגה** פ"ב, מ"א). נֹאמַר בְּעֶזְרַת הָרַחְמָן, כִּי הָעִיּוּן הָאֲמִתִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּמְנְעוּנוּ מִמֶּנּוּ, וַהֲרֵי בּוֹרְאֵנוּ כְּבָר צִוָּנוּ עָלָיו עִם הַמָּסֹרֶת הָאֲמִתִּית, כְּאָמְרוֹ: "הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ" (**ישעיה** מ', כ"א)...

אֲבָל מָנְעוּ מִלְּהָנִיחַ סִפְרֵי הַנְּבִיאִים בַּצַּד וּלְהַחְזִיק בְּמַה שֶּׁיֵּרָאֶה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִדַּעַת עַצְמוֹ בְּהַעֲלוֹתוֹ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ עִנְיְנֵי רֵאשִׁית הַמָּקוֹם וְהַזְּמַן, כִּי מִי שֶׁמְּעַיֵּן בְּאֹפֶן זֶה אֶפְשָׁר שֶׁיְּכַוֵּין אֶל הָאֱמֶת וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּטְעֶה, וְעַד אֲשֶׁר יַשִּׂיג אֶת הָאֱמֶת הֲרֵי הוּא לְלֹא אֱמוּנָה, וַאֲפִלּוּ אִם יַגִּיעַ אֶל הָאֱמוּנָה אֵין בְּטָחוֹן שֶׁלֹּא תֵּעָקֵר מִמֶּנּוּ בְּגַלַל אֵיזוֹ טָעוּת שֶׁתֵּרָאֶה לוֹ וְתַפְסִיד לוֹ דֵּעוֹתָיו, וַהֲרֵי כָּלָנוּ מַסְכִּימִים שֶׁהָעוֹשֶׂה כֵּן טוֹעֶה וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בַּעַל עִיּוּן, אֲבָל חוֹקְרִים אָנוּ קֹהֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמְעַיְּנִים שֶׁלֹּא בַּדֶּרֶךְ הַזּוֹ, וְהִיא אֲשֶׁר אַזְכִּירֶנָּה וַאֲבָאֲרֶנָּה בְּעֶזְרַת הָרַחְמָן.

דַּע, יָחִנְךָ ה', אַתָּה הַמְעַיֵּן בְּסֵפֶר זֶה, כִּי מַה שֶּׁאֲנַחְנוּ חוֹקְרִים וּמְעַיְּנִים בְּעִנְיְנֵי אֱמוּנָתֵנוּ הוּא לִשְׁנֵי עִנְיָנִים, הָאֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּתְאַמֵּת לָנוּ בַּפֹּעַל מַה שֶּׁיָּדַעְנוּ מִפִּי נְבִיאֵי ה' בִּידִיעָה. וְהַשֵּׁנִי כְּדֵי שֶׁנְּשִׁיב לְכָל מִי שֶׁיִּטְעַן עָלֵינוּ בְּעִנְיְנֵי אֱמוּנָתֵנוּ. כִּי ה' וְיִתְעָלֶה לִמְּדָנוּ כָּל מַה שֶּׁנְּחוּץ לָנוּ בְּעִנְיְנֵי אֱמוּנָתֵנוּ בְּאֶמְצָעוּת נְבִיאָיו, אֲחֲרֵי אֲשֶׁר אִמֵּת לָהֶם אֶת הַנְּבוּאָה עַל יְדֵי הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים, אָז צִוָּנוּ שֶׁנֵּדַע אוֹתָם הָעִנְיָנִים וְנִשְׁמְרֵם, וְהוֹדִיעָנוּ כִּי כַּאֲשֶׁר אָנוּ מְעַיְּנִים וְחוֹקְרִים יוֹצִיא לָנוּ הָעִיּוּן הָאֲמִתִּי הַשָּׁלֵם בְּכָל דָּבָר כְּכָל אֲשֶׁר הוֹדִיעָנוּ בְּדִבְרֵי שְׁלִיחָיו, וְנָתַן לָנוּ בְּטָחוֹן שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁתִּהֵא נֶגְדֵּנוּ הוֹכָחָה מִצַּד הַמַּכְחִישִׁים אֶת דָּתֵנוּ, וְלֹא טַעֲנָה מִצַּד הַמְפַקְפְּקִים בֶּאֱמוּנָתֵנוּ, וְזֶהוּ אָמְרוֹ בְּמַה שֶּׁהוֹדִיעָנוּ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים מְחֻדָּשִׁים וְהוּא הַבּוֹרֵא חִדְּשָׁם, הוּא אֶחָד אֵין עִמּוֹ אַחֵר: "כֹּה אָמַר ה' מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ ה' צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים" (**שם** מ"ד, ו')...

וּבְהֶכְרֵחַ צָרִיךְ לְסַפֵּחַ לְעִנְיָן זֶה דָּבָר שֶׁאֵין לַעֲבֹר מֵעָלָיו, וְהוּא שֶׁנִּשְׁאַל וְנֹאמַר: **אִם כָּל עִנְיְנֵי הַדָּת יֻשְׁגוּ בַּחֲקִירָה וּבָעִיּוּן הַנָּכוֹן וּכְפִי שֶׁהוֹדִיעָנוּ ה', מַה הִיא נְקֻדַּת הַחָכְמָה שֶׁנִּתַּנָּם לָנוּ בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה, וְעָשָׂה עַל כָּךְ מוֹפְתֵי הָאוֹתוֹת הַגְּלוּיִים לֹא הַמּוֹפְתִים הַשִּׂכְלִיִּים?** וְנָשִׁיב בְּסִיּוּעַ ה' יִתְעָלֶה הַתְּשׁוּבָה הַשְּׁלֵמָה וְנֹאמַר, מִפְּנֵי שֶׁיָּדוּעַ לִפְנֵי הֶחָכָם שֶׁהַלִּמּוּדִים הַנִּלְמָדִים עַל יְדֵי הָעִיּוּן לֹא יַגִּיעוּ לִשְׁלֵמוּתָם אֶלָּא בְּזֶמֶן מְמוּשָׁךְ, וְשֶׁהוּא אִם יַפְנֶה אוֹתָנוּ אֲלֵיהֶם בִּידִיעַת הַדָּת, הָיִינוּ נִשְׁאָרִים זְמַן רָב לְלֹא דָּת עַד אֲשֶׁר תִּשְׁלַם לָנוּ הַמְּלָאכָה וְיִסְתַּיֵּם הָעֵסֶק בָּהּ, וְאֶפְשָׁר שֶׁרַבִּים מִמֶּנּוּ לֹא תִשְׁלַם לָהֶם הַמְּלָאכָה מֵחֲמַת חֶסְרוֹנָם, וְיֵשׁ שֶׁלֹּא יִסְתַּיֵּם לוֹ הָעֵסֶק בָּהּ מֵחֲמַת קֹצֶר רוּחוֹ, אוֹ שֶׁיִּשְׁתַּלְּטוּ עָלָיו הַסְּפֵקוֹת וְיִבְיאוּהוּ בְּמְבוּכָה וַיְעַצְּרוּהוּ, **וּלְפִיכָךְ שְׁחֵרֵר אוֹתָנוּ, יִתְהַדֵּר וְיִתְרוֹמֵם, מִיָּד מִכָּל הַטְּרָדוֹת הָאֵלֶּה, וְשִׁגֵּר אֵלֵינוּ אֶת שְׁלִיחוֹ וּמְסָרָם לָנוּ בְּדֶרֶךְ הוֹדָעָה, וְהֶרְאָנוּ בְּעֵינֵינוּ עֲלֵיהֶם אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים מַה שֶּׁלֹּא יִשְׁלֹט בָּהֶם סָפֵק, וְלֹא תִמְצֵא שׁוּם דֶּרֶךְ לִדְחִיָּתָם,** כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם" (**שמות** כ', י"ט). וְדִבֵּר עִם שְׁלוּחוֹ בְּנוֹכְחוּתֵנוּ, וְעָשָׂה הַדָּבָר מְחַיֵּב

7. מה היו הגורמים לכתיבת הספר "אמונות ודעות"?

8. מה הן שתי הסיבות לחקירת האמונה וללימודה?

9. מדוע ניתנה הנבואה אם אפשר להגיע ל"ענייני הדת" בדרך החקירה?

20.indd 37 הצרה
21/06/2011 14:34:03

לְהַאֲמִינוֹ תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם" (**שמות** י״ט, ט׳). וְלָכֵן נִתְחַיַּבְנוּ מִיָּד לְקַבֵּל עִנְיְנֵי הַדָּת עִם כָּל מַה שֶּׁנִּכְלָל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר נִתְבָּרֵר בַּהוֹכָחָה הַמּוּחְשִׁית, וְנִתְחַיַּבְנוּ לְקַבְּלוֹ כְּפִי שֶׁנִּמְסַר לָנוּ בִּרְאָיַת הַמָּסֹרֶת הַנֶּאֱמָנָה כְּמוֹ שֶׁנִּבָּאֵר, וְנִצְטַוֵּינוּ לְעַיֵּן לְאִטֵּנוּ עַד אֲשֶׁר יֵשַׂג לָנוּ הַדָּבָר בְּאִיּוּן, וְלֹא זָזְנוּ מֵאוֹתוֹ הַמַּעֲמָד
5 עַד אֲשֶׁר נִתְקַיְּמָה לָנוּ הַהוֹכָחָה בּוֹ וְנִתְחַיַּבְנוּ לְהַאֲמִין דָּתוֹ בְּמַה שֶּׁרָאוּ עֵינֵינוּ וְשָׁמְעוּ אָזְנֵינוּ, וְאַף אִם יִמָּשֵׁךְ זְמַן עִיּוּנֵנוּ בּוֹ עַד אֲשֶׁר יִשְׁלַם הָעִיּוּן, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם."

לשלושת המקורות שלמדנו עד כה (מדברי **ריה״ל, רבי נחמן מברסלב ורס״ג**) יש משמעות רבה למציאות חיינו. בהזדמנויות רבות אנו שומעים ומתמודדים עם דעות והשקפות שונות מהשקפותינו. האם אנו יודעים כיצד לענות ומהיכן לשאוב את התשובות המתאימות?
ריה״ל טען בהקשר זה: **רָאוּי הַדָּבָר כִּי אֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַמַּדָּע וְאֶתְלַמֵּד בְּמִלֶּאכֶת הַוִּכּוּחַ, לְמַעַן אֵדַע לְהָשִׁיב עַל הַדֵּעוֹת הַנִּפְסָדוֹת וְלֹא אֶשָּׁאֵר בְּבַעֲרוּת.** וכמו כן, בהקשר של מקורות המידע מהם נשאב את ידיעותינו, אמר: **מוּטָב לוֹ כִּי יְבַקֵּשׁ טַעַם לַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְסוֹדָם בַּחָכְמָה הָאֱלֹהִית מֵאֲשֶׁר יַעֲזֹבֵם לִסְבָרוֹת רָעוֹת וְלִסְפֵקוֹת הַמְבִיאִים אֶת הָאָדָם לָאֲבַדּוֹן...**
לפעמים אנו נתקלים בגברים ובנשים המקדישים את זמנם לעיון ולמחקר הכוללים קריאת ספרות מגוונת **ללא אבחנה** וביקורת. לעתים נוכל גם לראות **עיסוק אינטלקטואלי** בספרי קודש ומחקר תורני ללא קיום מצוות מעשיות.
האם, במסגרת לימוד אמונה, נכון להעניק לגיטימציה לתופעות אלו ?
רבי נחמן מברסלב התייחס, בדבריו המובאים לעיל, לתופעות אלו וטען: **עִקַּר הַתַּכְלִית וְהַשְּׁלֵמוּת הוּא רַק לַעֲבֹד ה׳ בְּתָמִימוּת גָּמוּר בְּלִי שׁוּם חָכְמוֹת כְּלָל... עִקַּר הַשָּׂגַת הַתַּכְלִית הוּא רַק ע״י אֱמוּנָה וּמִצְוֹות מַעֲשִׂיּוֹת.**

הצרה 20.indd 38 21/06/2011 14:34:04

רבי משה חיים לוצאטו (רמח״ל)[4]

מתוך ההקדמה ל״מסילת ישרים״

יראת ה׳ דורשת שינון, לימוד והעמקה, יסודותיה טבועים בנפש האדם וצריך לחשוף אותם.

מצבת הרמח״ל בטבריה

10. מדוע אנשים אינם מרבים לעסוק בלימוד יראה וב״שלימות העבודה״?

״אָמַר הַמְחַבֵּר: הַחִבּוּר הַזֶּה לֹא חִבַּרְתִּיו לְלַמֵּד לִבְנֵי הָאָדָם אֶת אֲשֶׁר לֹא יָדָעוּ, אֶלָּא לְהַזְכִּירָם אֶת הַיָּדוּעַ לָהֶם כְּבָר וּמְפֻרְסָם אֶצְלָם פִּרְסוּם גָּדוֹל. כִּי לֹא תִמְצָא בְּרֹב דְּבָרַי, אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁרֹב בְּנֵי הָאָדָם יוֹדְעִים אוֹתָם וְלֹא מִסְתַּפְּקִים בָּהֶם כְּלָל, אֶלָּא שֶׁכְּפִי רֹב פִּרְסוּמָם וּכְנֶגֶד מַה שֶּׁאַמְתָּתָם גְּלוּיָה לַכֹּל, כָּךְ הַהֶעְלֵם מֵהֶם מָצוּי מְאֹד וְהַשִּׁכְחָה רַבָּה. עַל כֵּן אֵין הַתּוֹעֶלֶת הַנִּלְקָט מִזֶּה הַסֵּפֶר יוֹצֵא מִן הַקְּרִיאָה בוֹ פַּעַם אֶחָת, כִּי כְּבָר אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִמְצָא הַקּוֹרֵא בְּשִׂכְלוֹ חִדּוּשִׁים אַחַר קְרִיאָתוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ בוֹ לִפְנֵי קְרִיאָתוֹ, אֶלָּא מְעַט. אֲבָל הַתּוֹעֶלֶת יוֹצֵא מִן הַחֲזָרָה עָלָיו וְהַהִתְמָדָה. כִּי יִזָּכְרוּ לוֹ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַנִּשְׁכָּחִים מִבְּנֵי הָאָדָם בְּטֶבַע, וְיָשִׂים אֶל לִבּוֹ חוֹבָתוֹ אֲשֶׁר הוּא מִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה. וְתִרְאֶה, אִם תִּתְבּוֹנֵן בַּהֹוֶה בְּרֹב הָעוֹלָם, כִּי רֹב אַנְשֵׁי הַשֵּׂכֶל הַמָּהִיר וְהַפִּקְחִים הַחֲרִיפִים, יָשִׂימוּ רֹב הִתְבּוֹנָנָם וְהִסְתַּכְּלוּתָם בְּדַקּוּת הַחָכְמוֹת וְעֹמֶק הָעִיּוּנִים אִישׁ אִישׁ כְּפִי נְטִיַּת שִׂכְלוֹ וְחִשְׁקוֹ הַטִּבְעִי. כִּי יֵשׁ שֶׁיִּטְרְחוּ מְאֹד בְּמֶחְקַר הַבְּרִיאָה וְהַטֶּבַע, וַאֲחֵרִים יִתְּנוּ כָּל עִיּוּנָם לְתִכּוּנָהּ וּלְהַנְדָּסָה, אֲחֵרִים לְמִלָּאכוֹת. וַאֲחֵרִים יִכָּנְסוּ יוֹתֵר אֶל הַקֹּדֶשׁ, דְּהַיְנוּ, לְמוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. מֵהֶם בְּפִלְפּוּלֵי הֲלָכוֹת, מֵהֶם בְּמִדְרָשִׁים, מֵהֶם בְּפִסְקֵי הַדִּינִים. אַךְ מְעַטִּים יִהְיוּ מִן הַמִּין הַזֶּה אֲשֶׁר יִקְבְּעוּ עִיּוּן וְלִמּוּד עַל עִנְיְנֵי שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה, עַל הָאַהֲבָה, עַל הַיִּרְאָה, עַל הַדְּבֵקוּת, וְעַל כָּל שְׁאָר חֶלְקֵי הַחֲסִידוּת. וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵין דְּבָרִים אֵלֶּה עִקָּרִים אֶצְלָם, כִּי אִם תִּשְׁאַל לָהֶם, כָּל אֶחָד יֹאמַר שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר הַגָּדוֹל. וְשֶׁלֹּא יְדֻמֶּה חָכָם, שֶׁיִּהְיֶה חָכָם בֶּאֱמֶת, שֶׁלֹּא יִתְבָּרְרוּ אֶצְלוֹ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. אַךְ מַה שֶּׁלֹּא יִרְבּוּ לְעַיֵּן עָלָיו הוּא מִפְּנֵי רֹב פִּרְסוּם הַדְּבָרִים וּפְשִׁיטוּתָם אֶצְלָם שֶׁלֹּא יֵרָאֶה לָהֶם צֹרֶךְ לְהוֹצִיא בְּעִיּוּנָם זְמַן רָב. וְלֹא יִשָּׁאֵר לְמוּד הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּקְרִיאַת הַסְּפָרִים מִזֶּה הַמִּין, כִּי אִם אֵצֶל אוֹתָם שֶׁאֵין שִׂכְלָם כָּל כָּךְ דַּק וְקָרוֹב לִהְיוֹת גַּס, שֶׁאֵלֶּה תִּרְאֶה אוֹתָם שׁוֹקְדִים עַל כָּל זֶה וְלֹא יָזוּזוּ מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁלְּפִי הַמִּנְהָג הַנּוֹהֵג בָּעוֹלָם כְּשֶׁתִּרְאֶה אֶחָד מִתְחַסֵּד לֹא תוּכַל לִמָּנַע מִלַּחְשֹׁד אוֹתוֹ לְגַס הַשֵּׂכֶל. וְאוּלָם תּוֹלְדוֹת הַמִּנְהָג הַזֶּה רָעוֹת מְאֹד לַחֲכָמִים וּלְבִלְתִּי חֲכָמִים, כִּי גּוֹרֵם שֶׁמֵּאֶלֶּה וּמֵאֵלֶּה יֶחְסַר הַחֲסִידוּת הָאֲמִתִּי וְיִהְיֶה יָקָר מְאֹד לִמְצֹא אוֹתוֹ בָּעוֹלָם. כִּי יֶחְסַר מִן הַחֲכָמִים לִמְעוֹט עִיּוּנָם בּוֹ, וְיֶחְסַר מִן הַבִּלְתִּי חֲכָמִים לִמְעוֹט הַשָּׂגָתָם אוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּדַּמּוּ רֹב בְּנֵי הָאָדָם שֶׁהַחֲסִידוּת תָּלוּי בַּאֲמִירַת מִזְמוֹרִים הַרְבֵּה וּוִדּוּיִים אֲרֻכִּים מְאֹד, צוֹמוֹת קָשִׁים, וּטְבִילוֹת קֶרַח וְשֶׁלֶג, כָּלָם דְּבָרִים אֲשֶׁר אֵין הַשֵּׂכֶל נָח בָּהֶם וְאֵין הַדַּעַת שׁוֹקְטָה. וְהַחֲסִידוּת הָאֲמִתִּי הַנִּרְצֶה וְהַנֶּחְמָד, רָחוֹק מִצִּיּוּר שִׂכְלֵנוּ. כִּי זֶה דָּבָר פָּשׁוּט, מִלְּתָא דְּלָא רַמְיָא עֲלֵה דֶּאֱינַשׁ, לָאו אַדַּעְתֵּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר קִבּוּעִים בְּלֵב כָּל הָאָדָם הַיָּשָׁר הַתְּחָלוֹתָיו וִיסוֹדוֹתָיו, אִם לֹא יַעֲסֹק בָּהֶם יִרְאֶה פְּרָטָיו וְלֹא יַכִּירֵם, יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם וְלֹא יַרְגִּישׁ בָּם. **רְאֵה כִּי אֵין דִּבְרֵי הַחֲסִידוּת וְעִנְיְנֵי הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה וְטָהֳרַת הַלֵּב דְּבָרִים מֻטְבָּעִים בָּאָדָם עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ אֱמְצָעִים לִקְנוֹתָם, אֶלָּא יִמְצְאוּ אוֹתָם בְּנֵי הָאָדָם בְּעַצְמָם כְּמוֹ שֶׁיִּמְצְאוּ כָּל תְּנוּעוֹתֵיהֶם הַטִּבְעִיּוֹת: כַּשֵּׂנָה וְהַיְקִיצָה, הָרָעָב וְהַשֹּׂבַע, וְכָל שְׁאָר הַתְּנוּעוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּטִבְעֵנוּ. אֶלָּא**

4 לדמותו – ראו עמ׳ 18 ועמ׳ 22.

20.indd 39 הצרה
21/06/2011 14:34:04

וַדַּאי שֶׁצְּרִיכִים הֵם לְאֻמְצָעִים וּלְתַחְבּוּלוֹת לִקְנוֹת אוֹתָם, וְלֹא יִבָּצְרוּ גַּם כֵּן מַפְסִידִים לָהֶם שֶׁיַּרְחִיקוּם מִן הָאָדָם, וְלֹא יַחְסְרוּ דְּרָכִים לְהַרְחִיק מַפְסִידֵיהֶם. אִם כֵּן אֲפוֹא אֵיךְ לֹא יִצְטָרֵךְ לְהוֹצִיא זְמַן עַל הָעִיּוּן הַזֶּה לָדַעַת אֱמִתַּת הַדְּבָרִים וְלָדַעַת הַדֶּרֶךְ לִקְנוֹתָם וּלְקַיְמָם. מֵאַיִן תָּבוֹא הַחָכְמָה הַזֹּאת בְּלֵב הָאָדָם אִם לֹא יְבַקְּשֶׁנָּה. וְכֵיוָן שֶׁכְּבָר הִתְאַמֵּת
5 אֵצֶל כָּל חָכָם צֹרֶךְ תְּמִימוּת הָעֲבוֹדָה וְחוֹבַת טָהֳרָתָהּ וְנִקְיוֹנָהּ שֶׁזּוֹלַת אֵלֶּה אֵינָהּ נִרְצֵית וַדַּאי כְּלָל, אֶלָּא נִמְאֶסֶת וּמְתֹעֶבֶת, כִּי כָּל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ ה׳ וְכָל יֵצֶר מַחְשָׁבוֹת הוּא מֵבִין, מַה נַּעֲנֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה אִם הִתְרַשַּׁלְנוּ מִן הָעִיּוּן הַזֶּה וְהִנַּחְנוּ דָּבָר שֶׁהוּא כָּל כָּךְ מֻטָּל עָלֵינוּ שֶׁהוּא עִקַּר מָה ה׳ אֱלֹהֵינוּ שׁוֹאֵל מֵעִמָּנוּ. הֲיִתָּכֵן שֶׁיִּיגַע וְיַעֲמֹל שִׂכְלֵנוּ בַּחֲקִירוֹת אֲשֶׁר לֹא נִתְחַיַּבְנוּ בָּם, בְּפִלְפּוּלִים אֲשֶׁר לֹא יֵצֵא לָנוּ שׁוּם פְּרִי מֵהֶם וְדִינִים אֲשֶׁר אֵינָם שַׁיָּכִים לָנוּ,
10 וּמַה שֶּׁחַיָּבִים אָנוּ לְבוֹרְאֵנוּ חוֹבָה רַבָּה נַעֲזֹבֵהוּ לַהֲרְגֵּל וְנַנִּיחֵהוּ לְמִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה. אִם לֹא נִסְתַּכַּלְנוּ וְלֹא עִיַּנּוּ מַה הִיא הַיִּרְאָה הָאֲמִתִּית וּמַה עֲנָפֶיהָ, אֵיךְ נִקְנֶה אוֹתָהּ וְאֵיךְ נִמָּלֵט מִן הַהֶבֶל הָעוֹלָמִי הַמְשַׁכֵּחַ אוֹתָהּ מִלִּבֵּנוּ. הֲלֹא תִּשָּׂכַח וְתֵלֵךְ אַף עַל פִּי שֶׁיָּדַעְנוּ חוֹבָתָהּ. הָאַהֲבָה כְּמוֹ כֵן, אִם לֹא נִשְׁתַּדֵּל לְקַבֵּעַ אוֹתָהּ בְּלִבֵּנוּ בְּכֹחַ כָּל הָאֶמְצָעִים הַמַּגִּיעִים אוֹתָנוּ לָזֶה אֵיךְ נִמְצָאֶהָ בָּנוּ? **מֵאַיִן יָבוֹא הַדְּבֵקוּת וְהַהִתְלַהֲטוּת בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ וְעִם**
15 **תּוֹרָתוֹ אִם לֹא נִשְׁעֶה אֶל גְּדֻלָּתוֹ וְאֶל רוֹמְמוּתוֹ אֲשֶׁר יוֹלִיד בְּלִבֵּנוּ הַדְּבֵקוּת הַזֶּה?** אֵיךְ תִּטְהַר מַחְשַׁבְתֵּנוּ אִם לֹא נִשְׁתַּדֵּל לְנַקּוֹתָהּ מִן הַמּוּמִין שֶׁמַּטִּיל בָּהּ הַטֶּבַע הַגּוּפָנִי. וְהַמִּדּוֹת כֻּלָּם הַצְּרִיכוֹת כְּמוֹ כֵן תִּקּוּן וְהַיְשָׁרָה, מִי יְיַשְּׁרֵם וּמִי יְתַקְּנֵם אִם לֹא נָשִׂים לֵב עֲלֵיהֶם וְלֹא נְדַקְדֵּק בַּדָּבָר דְּקְדּוּק גָּדוֹל? הֲלֹא אִם עִיַּנּוּ עַל הַדָּבָר עִיּוּן אֲמִתִּי, הָיִינוּ מוֹצְאִים אוֹתוֹ עַל אֲמִתָּתוֹ וּמֵיטִיבִים לְעַצְּמֵנוּ, וּמְלַמְּדִים אוֹתוֹ לַאֲחֵרִים וּמֵיטִיבִים לָהֶם גַּם כֵּן. **הוּא מַה**
20 **שֶּׁאָמַר שְׁלֹמֹה** (משלי ב׳, ד׳–ה׳): ״**אִם תְּבַקְשֶׁנָּה כַכֶּסֶף וְכַמְּטֻמָּנִים תְּחַפְּשֶׂנָּה, אָז תָּבִין יִרְאַת ה׳״. אֵינוֹ אוֹמֵר אָז תָּבִין פִּילוֹסוֹפְיָה, אָז תָּבִין תְּכוּנָה, אָז תָּבִין רְפוּאָה, אָז תָּבִין דִּינִים, אָז תָּבִין הֲלָכוֹת, אֶלָּא אָז תָּבִין יִרְאַת ה׳. הֲרֵי לְךָ, שֶׁלְּהָבִין הַיִּרְאָה צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אוֹתָהּ כַּכֶּסֶף וּלְחַפֵּשׂ אוֹתָהּ כַּמְּטֻמּוֹנִים.״**

11. מהו ההבדל בין היראה וטהרת הלב לבין העניינים הטבעיים, כגון: שינה ויקיצה?

לשם מה יש צורך ללמוד יראת ה׳ ולהתעמק בשאלות אמונה?

הצרה 20.indd 40 21/06/2011 14:34:04

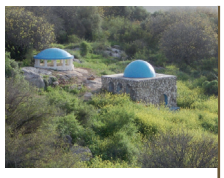

רבנו בחיי -
המצבה על קברו
בגליל התחתון

רבנו בחיי[5]

הקדמה ל"חובות הלבבות"

חכמת התורה מתחלקת לשני חלקים: חובות האברים (מצוות שכליות ושמעיות), וחובות הלבבות שהן היסוד הנפשי בעבודת ה' (יראה, אמונה, דביקות, מצפון)

חכמת הלב:
"אמנם יום הכיפורים מכפר, אבל לטהר – צריך האדם את עצמו".
(רבי יצחק מוורקי)

5 ...וְהַגְּדוֹלָה שֶׁבַּטּוֹבוֹת, אֲשֶׁר הֵיטִיב בָּהֶן הַבּוֹרֵא לַעֲבָדָיו הַמְּדַבְּרִים, אַחֲרֵי הַמְצִיאוֹ אוֹתָם עַל תְּכוּנַת הַכָּרָתָם בָּהֶן גְּמוּרָה, וְהֶבְנָתָם שְׁלֵמָה, הִיא הַחָכְמָה, אֲשֶׁר הִיא חַיֵּי רוּחָם וְנֵר שִׂכְלָם, וְהַמְּבִיאָה אוֹתָם אֶל רְצוֹן הָאֱלֹהִים, וְהַמַּצֶּלֶת אוֹתָם מִקְצְפוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כַּאֲשֶׁר אָמַר הַכָּתוּב: "כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה"...

12. מה הן "חובות האברים" ומה הן "חובות הלבבות" לפי דברי רבנו בחיי?

אַךְ חָכְמַת הַתּוֹרָה מִתְחַלֶּקֶת לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הָאֶחָד מֵהֶם – לָדַעַת חוֹבוֹת הָאֲבָרִים, וְהִיא הַחָכְמָה הַנִּרְאֵית, וְהַשֵּׁנִי – לָדַעַת חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת, וְהֵם הַמַּצְפוּנִים, וְהִיא הַחָכְמָה הַצְּפוּנָה.

חוֹבוֹת הָאֲבָרִים יֵחָלְקוּ לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הָאֶחָד מֵהֶם – **מִצְוֹות שֶׁמְּחַיֵּב בָּהֶם הַשֵּׂכֶל** אֲפִלּוּ אִם לֹא חִיְּבָה בָּהֶן הַתּוֹרָה. וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי – **מִצְוֹות הַשֵּׁמַע שֶׁאֵין הַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב בָּהֶם** וְלֹא דּוֹחֶה אוֹתָן, כְּאִסּוּר בָּשָׂר בֶּחָלָב וְשַׁעַטְנֵז וְכִלְאַיִם וְהַדּוֹמֶה לָהֶם מִמַּה שֶּׁנֶּעְלָמָה מִמֶּנּוּ עִלַּת אִסּוּרָן וְעִלַּת חִיּוּב מִמַּה שֶּׁנִּתְחַיַּבְנוּ מֵהֶן. אַךְ חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת כָּל שָׁרְשֵׁיהֶן הֵן מִן הַשֵּׂכֶל כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם...

וּמִמִּצְוֹות עֲשֵׂה שֶׁבְּחוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת: שֶׁנַּאֲמִין כִּי יֵשׁ לָעוֹלָם בּוֹרֵא וּבָרָאוֹ מֵאַיִן, וְשֶׁאֵין כָּמוֹהוּ, וְשֶׁנְּקַבֵּל עָלֵינוּ יִחוּדוֹ, וְשֶׁנַּעַבְדֵהוּ בְּלִבֵּנוּ, וְשֶׁנִּתְבּוֹנֵן בְּפִלְאֵי יְצִירוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לָנוּ לְאוֹת עָלָיו, וְשֶׁנִּבְטַח בּוֹ, וְשֶׁנִּכָּנַע מִפָּנָיו, וְשֶׁנִּירָא אוֹתוֹ, וְנִפְחַד וְנֵבוֹשׁ מֵהַשְׁקִיפוֹ עַל נִגְלוֹתֵינוּ וְנִסְתְּרוֹתֵינוּ, וְשֶׁנִּכְסֹף לִרְצוֹנוֹ, וּנְיַחֵד מַעֲשֵׂינוּ לִשְׁמוֹ, וְשֶׁנֹּאהַב אוֹתוֹ וְאֶת אוֹהֲבָיו, כְּדֵי לְהִתְקָרֵב אֵלָיו, וְנִשְׁנָא אֶת שׂוֹנְאָיו. וְהַדּוֹמֶה לְזֶה מִמַּה שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה מִן הָאֲבָרִים...

13. מה הן "מצוות שכליות" ומה הן "מצוות שִׁמְעִיּוֹת" הנכללות בחובות האברים?

בשעתו לא מצא רבנו בחיי ספר העוסק בחכמת הלבבות. התחומים היחידים בחכמת הנסתר היו: פירושי התנ"ך, קיצור המצוות ודרכי התמודדות עם שאלות האפיקורסים.

וּמִפְּנֵי שֶׁחָכְמַת הַמִּצְוֹות שֶׁבַּתּוֹרָה עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים: הָאֶחָד מֵהֶם גָּלוּי וְהַשֵּׁנִי נִסְתָּר, עִיַּנְתִּי בְּסִפְרֵי הַקְּדָמוֹנִים, שֶׁהָיוּ אַחֲרֵי אַנְשֵׁי הַתַּלְמוּד, אֲשֶׁר חִבְּרוּ בְּעִנְיְנֵי הַמִּצְוֹות חִבּוּרִים רַבִּים, לַעֲמֹד מֵהֶם עַל חָכְמַת הָעִנְיָן הַנִּסְתָּר... **וְחָקַרְתִּי עֲלֵיהֶם וְלֹא מָצָאתִי בָּהֶם סֵפֶר מְיֻחָד בְּחָכְמַת הַמַּצְפוּן.** וְרָאִיתִי הַחָכְמָה הַזֹּאת, שֶׁהִיא חָכְמַת חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת, שֶׁהִנִּיחוּהָ וְלֹא חִבְּרוּהָ בְּסֵפֶר, שֶׁיִּהְיֶה כּוֹלֵל שָׁרָשֶׁיהָ, וְשֶׁהִיא כְּאֶרֶץ עֲזוּבָה, וְלֹא סִדְּרוּהָ בְּחִבּוּר שֶׁיַּקִּיף אֶת כָּל פְּרָקֶיהָ, וְתָמַהְתִּי עַל זֶה תְּמִיהָה גְּדוֹלָה, עַד שֶׁאָמַרְתִּי בְּלִבִּי, שֶׁמָּא הַמִּין הַזֶּה מִן הַמִּצְוֹות, אֵין אֲנַחְנוּ חַיָּבִים בּוֹ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא שֶׁחִיְּבוּ מִדֶּרֶךְ הַמּוּסָר לְהוֹרוֹת הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה וְהַיְּשָׁרָה, וְכָמוֹהוּ כְּמוֹ הַתּוֹסָפוֹת שֶׁהֵן רְשׁוּת, שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ נִתְבָּעִים בָּהֶם וְלֹא

14. הדגימו מצווה מתחום "חובות הלבבות".

5 **רבנו בחיי** (ד'תת"י-ד'תת"פ, 1050-1120): הוגה הדעות הראשון של יהדות ספרד. שימש כדיין, וספרו החשוב ביותר הוא **חובות הלבבות**. ספרו נחשב כספר השיטתי הראשון המפרט בצורה הגיונית ותמציתית את תורת עבודת האלוקים הישראלית.

הצרה 20.indd 41 21/06/2011 14:34:05

15. אילו סוגי ספרים היו קיימים לפני כתיבת ספר "חובות הלבבות"?

נֶעֱנָשִׁים, אִם נִתְעַלֵּם מֵהֶן, וְעַל כֵּן הִנִּיחוּ הַקַּדְמוֹנִים לְחַבְּרוֹ בְּסֵפֶר, **עַד שֶׁחִפַּשְׂתִּי עַל חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת מִן (1) הַשֵּׂכֶל וּמִן (2) הַכָּתוּב וּמִן (3) הַקַּבָּלָה, אִם אֲנַחְנוּ חַיָּבִים בָּהֶם אִם לָאו, וּמְצָאתִים, שֶׁהֵן יְסוֹדֵי כָּל הַמִּצְווֹת, וְאִם יֵאֵרַע בָּהֶם שׁוּם הֶפְסֵד, לֹא תִּתָּכֵן לָנוּ מִצְוָה מִמִּצְווֹת הָאֲבָרִים.**

[5] **החיוב ללמוד את חובות הלבבות ויסודות האמונה מקורו בשכל, בתורה ובדברי חז"ל. אדם שמתעצל להבין בשכלו את חובות הלבבות והמצוות – נענש.**

(1) מִן הַשֵּׂכֶל, שֶׁאָמַרְתִּי, כִּי כְּבָר נִתְבָּרֵר לָנוּ, כִּי הָאָדָם מְחֻבָּר מִנֶּפֶשׁ וְגוּף, וּשְׁנֵיהֶם מִטּוֹבוֹת [10] הַבּוֹרֵא עָלֵינוּ. הָאֶחָד נִרְאֶה, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ נִרְאֶה. וַאֲנַחְנוּ חַיָּבִים לַעֲבֹד אוֹתוֹ בַּעֲבוּר זֶה עֲבוֹדָה גְּלוּיָה וַעֲבוֹדָה צְפוּנָה. הַגְּלוּיָה, חוֹבוֹת הָאֲבָרִים, כְּמוֹ: הַתְּפִלָּה וְהַצּוֹם וְהַצְּדָקָה, וְלִמּוּד תּוֹרָה וְלַמְּדָהּ, וַעֲשׂוֹת סֻכָּה וּלוּלָב וְצִיצִית וּמְזוּזָה וּמַעֲקֶה, וְהַדּוֹמֶה לָהֶם, מִמַּה שֶּׁיִּגְמֹר מַעֲשֵׂהוּ עַל יְדֵי חוּשֵׁי הָאָדָם הַנִּרְאִים. אַךְ הָעֲבוֹדָה הַצְּפוּנָה הִיא חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת, וְהִיא שֶׁנְּיַחֵד הָאֵל בְּלִבּוֹתֵינוּ, וְשֶׁנַּאֲמִין בּוֹ וּבְתוֹרָתוֹ, וְשֶׁנְּקַבֵּל עֲבוֹדָתוֹ, וְנִירָא אוֹתוֹ, וְנִכָּנַע [15] מִפָּנָיו, וְנִבּוֹשׁ מִמֶּנּוּ, וְנֹאהַב אוֹתוֹ, וְנִבְטַח בּוֹ, וְנִמְסֹר נַפְשׁוֹתֵינוּ אֵלָיו, וְשֶׁנִּפְרֹשׁ מֵאֲשֶׁר יִשְׂנָא, וְשֶׁנְּיַחֵד מַעֲשֵׂינוּ לִשְׁמוֹ, וְשֶׁנִּתְבּוֹנֵן בְּטוֹבוֹתָיו, וְהַדּוֹמֶה לָזֶה מִמַּה שֶּׁיִּגְמֹר בְּמַחְשֶׁבֶת הַלֵּב וּמַצְפוּנוֹ מִבְּלִי אֶבְרֵי הַגּוּף הַנִּרְאִים מִמֶּנּוּ.

16. אילו הוכחות נובעות מהשכל לצורך בלימוד אמונה (על פי "חובות הלבבות")?

וְיָדַעְתִּי דַּעַת בְּרוּרָה, כִּי חוֹבוֹת הָאֲבָרִים לֹא תִּשְׁלַמְנָה כִּי אִם בִּרְצוֹן הַלֵּב וְחֵפֶץ הַנֶּפֶשׁ [20] לַעֲשׂוֹתָן וְתַאֲוַת לִבֵּנוּ לִפְעֹל אוֹתָן. וְאִם יַעֲלֶה בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ, שֶׁאֵין לִבּוֹתֵינוּ חַיָּבִין לִבְחֹר בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם וְלַחְפֹּץ בָּהּ, יִסְתַּלֵּק מֵעַל אֲבָרֵינוּ חִיּוּב הַמִּצְוֹת שֶׁאָנוּ חַיָּבִין בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַעֲשֶׂה נִשְׁלָם מִבְּלִי חֵפֶץ הַנֶּפֶשׁ בּוֹ. וְכֵיוָן שֶׁנִּתְבָּרֵר, כִּי הַבּוֹרֵא חִיֵּב אֶת אֲבָרֵינוּ בְּמִצְוֹתָיו, לֹא הָיָה נָכוֹן לְהָנִיחַ נַפְשֵׁנוּ וְלִבֵּנוּ, שֶׁהֵם מִבְחָר חֶלְקֵי עַצְמֵנוּ, שֶׁלֹּא יְחַיְּבֵם בַּעֲבוֹדָתוֹ כְּפִי יְכָלְתָּם, מִפְּנֵי שֶׁבָּהֶם גְּמַר הָעֲבוֹדָה. וְעַל כֵּן נִתְחַיַּבְנוּ בְּחוֹבוֹת גְּלוּיֵינוּ וּמַצְפוּנֵינוּ, כְּדֵי [25] שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתֵנוּ שְׁלֵמָה וּגְמוּרָה, וְכוֹלֶלֶת מַצְפוּנֵינוּ וּגְלוּיֵינוּ לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ.

17. מה הן ההוכחות מהתורה לצורך בלימוד אמונה (על פי "חובות הלבבות")?

(2) וְכַאֲשֶׁר הִתְבָּרֵר לִי חִיּוּבָם מִדֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל, אָמַרְתִּי בְּלִבִּי, שֶׁמָּא הָעִנְיָן הַזֶּה אֵינוֹ כָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרָתֵנוּ, וְעַל כֵּן הִנִּיחוּ לְחַבְּרוֹ בְּסֵפֶר, שֶׁיּוֹרֵנוּ אוֹתוֹ וְיַרְאֵנוּ עִנְיָנָיו, עַד אֲשֶׁר בִּקַּשְׁתִּיו בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה וּמְצָאתִיו שֶׁנִּזְכָּר בּוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' [30] אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ, וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ", וְאָמַר: "לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה בּוֹ"... **"וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמוֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ". "לֹא תָקֹם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ". "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם". "לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ", וְרַבִּים כָּאֵלֶּה.**
[35] וְאַחַר כָּךְ הֵשִׁיב אֶת כָּל הָעֲבוֹדָה אֶל הַלֵּב וְאֶל הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וְגוֹ' לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא וְגוֹ' וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא וְגוֹ' כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ"...

(3) וְכַאֲשֶׁר הִתְבָּרֵר לִי חִיּוּב מִצְווֹת הַלְּבָבוֹת מִן הַתּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר הִתְבָּרֵר מִן הַשֵּׂכֶל, חִפַּשְׂתִּי עָלָיו בְּדִבְרֵי רז"ל, וּמְצָאתִיו יוֹתֵר מְפֹרָשׁ בְּדִבְרֵיהֶם מִמַּה שֶּׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּסְּפָרִים וּמִן הַשֵּׂכֶל. קְצָתוֹ בִּכְלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: רַחְמָנָא לִבָּא בָּעֵי, וְאָמְרוּ: לִבָּא וְעֵינָא תְּרֵי סַרְסוּרֵי דְּחֶטְאָה נִינְהוּ. וּקְצָתוֹ בִּפְרָט, בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת, שֶׁאֵין צָרֵךְ לְהַאֲרִיךְ בְּזִכְרוֹ...

הצרה 20.indd 42
21/06/2011 14:34:06

18. מה הן ההוכחות מדברי חז"ל ומהמסורת לחיוב לימוד האמונה וחובת הלבבות?

וְכַאֲשֶׁר נִתְבָּרֵר לִי חִיּוּב הַחָכְמָה הַצְּפוּנָה מִן הַשֵּׂכֶל וְהַכָּתוּב וְהַקַּבָּלָה, אָמַרְתִּי, שֶׁמָּא הַמִּין הַזֶּה מִן הַמִּצְוֹות שֶׁאֵין אָנוּ חַיָּבִין בּוֹ בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם, כַּשְׁמִיטָה וְכַיּוֹבֵל וְכַקָּרְבָּנוֹת. וְכַאֲשֶׁר עִיַּנְתִּי, מָצָאתִי, **שֶׁאָנוּ חַיָּבִין בּוֹ תָּמִיד כָּל יָמֵינוּ, בְּלִי הֶפְסֵק, וְשֶׁאֵין לָנוּ שׁוּם טַעֲנָה בַּהֲנָחָתוֹ,** כְּמוֹ: יִחוּד אֱלֹהֵינוּ בִּלְבָבֵנוּ, וְעָבְדוֹ בְּמַצְפוּנֵנוּ, וּלְיִרְאָה וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ, וְשֶׁנִּכְסַף לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹות שֶׁאָנַחְנוּ חַיָּבִין בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ", וְשֶׁנִּבְטַח בּוֹ, וְשֶׁנִּמְסֹר נַפְשׁוֹתֵינוּ אֵלָיו...

כִּי מִצְוֹות הָאֲבָרִים יֵשׁ לָהֶן מִסְפָּר יָדוּעַ, כְּמוֹ תרי"ג מִצְוֹות, אַךְ מִצְוֹות הַלְּבָבוֹת רַבּוֹת מְאוֹד, עַד כִּי אֵין לְתוֹלְדוֹתֵיהֶן מִסְפָּר. וְאָמַרְתִּי עוֹד, שֶׁמָּא הֵם כָּל כָּךְ מְבֹאָרוֹת וִידוּעוֹת לַכֹּל, וְכָל בְּנֵי אָדָם דְּבֵקִים בָּהֶן, עַד שֶׁלֹּא נִצְטָרְכוּ לְחַבְּרָן בְּסֵפֶר. וְעִיַּנְתִּי מִנְהֲגֵי בְּנֵי אָדָם בְּרֹב הַדּוֹרוֹת הַנִּזְכָּרִים בִּסְפָרִים, וּמָצָאתִים רְחוֹקִים מִן הַמִּין הַזֶּה מִן הַמִּצְוֹות, אֶלָּא הַזָּרִיזִים הַפְּרוּשִׁים בָּהֶם, כְּפִי הַנִּזְכָּר עֲלֵיהֶם. אַךְ הַשְּׁאָר כַּמָּה הָיוּ צְרִיכִין לְהָעִיר וּלְהוֹרוֹת אוֹתָם, וְכָל שֶׁכֵּן רֹב אַנְשֵׁי זְמַנֵּנוּ זֶה, אֲשֶׁר זְלְזְלוּ בְּחָכְמַת מִצְוֹות הָאֲבָרִים וַעֲשִׂיָתָן, כָּל שֶׁכֵּן בְּמִצְוֹות הַלְּבָבוֹת...

19. מהו הקשר בין משל "העבד וספירת הממון" לבין הצורך בלימוד האמונה?

אַךְ מִי שֶׁבְּכֹחַ שִׂכְלוֹ וְהַכָּרָתוֹ לַעֲמֹד עַל בֵּרוּר מַה שֶּׁקֹּבֶל, וְעִכְּבוּהוּ מִלְּעַיֵּן בּוֹ בְּשִׂכְלוֹ הָעַצְלוּת וְהַקַּלּוּת בְּמִצְוֹות הָאֵל וּבְתוֹרָתוֹ – הוּא נֶעֱנָשׁ עַל זֶה וְאָשֵׁם עַל אֲשֶׁר הִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ. וְזֶה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְעֶבֶד, שֶׁצִּוָּהוּ הַמֶּלֶךְ לְקַבֵּל מָמוֹן מֵעַבְדֵי מַלְכוּתוֹ וְשֶׁיְּמָנֶה הַמָּעוֹת וְיִשְׁקְלֵן וְיַרְצֵן, וְהָיָה הָעֶבֶד פִּקֵּחַ בְּכָל אֲשֶׁר צִוָּהוּ הַמֶּלֶךְ. וַיִּתְחַכְּמוּ לוֹ עַבְדֵי הַמַּלְכוּת לְסַיְּסוֹ בִּדְבָרִים, עַד אֲשֶׁר הֶאֱמִין בָּהֶם, וְהֵבִיאוּ הַמָּמוֹן אֵלָיו וְאָמְרוּ לוֹ כִּי הוּא שָׁלֵם בְּמִנְיָנוֹ וּבְמִשְׁקָלוֹ וּבְמִרְצֵהוּ, וְהֶאֱמִין לָהֶם וְהִתְעַצֵּל לַעֲמֹד עַל בֵּרוּר דִּבְרֵיהֶם וְהֵקֵל בְּמִצְוַת הַמֶּלֶךְ. וְכַאֲשֶׁר הִגִּיעַ הַדָּבָר אֶל הַמֶּלֶךְ, צִוָּה לְהָבִיא הַמָּמוֹן לְפָנָיו. וְכַאֲשֶׁר שָׁאַל אוֹתוֹ עַל מִשְׁקָלוֹ וּמִנְיָנוֹ, לֹא יָכֹל לְהָשִׁיב עַל הַדָּבָר, וְחִיְּבוֹ הַמֶּלֶךְ עַל אֲשֶׁר הֵקֵל בְּמִצְוָתוֹ, וְסָמַךְ עַל דִּבְרֵי עֲבָדָיו בְּדָבָר שֶׁהָיָה יָכוֹל לַעֲמֹד עָלָיו, אֲפִלּוּ אִם יִמְצָא הַמָּמוֹן כִּדְבְרֵיהֶם. וְאִלּוּ לֹא הָיָה בָּקִי בָּעִנְיָן, לֹא הָיָה מִתְחַיֵּב עַל אֲשֶׁר סָמַךְ עֲלֵיהֶם.

וְכֵן אַתָּה, אִם לֹא הָיִיתָ יָכוֹל לְהַגִּיעַ אֶל עִנְיָן זֶה מִדֶּרֶךְ שִׂכְלְךָ, כְּמוֹ עִלּוֹת מִצְוֹות הַשֵּׂמַע, הָיִתָה נִרְאֵית טַעֲנָתְךָ בְּעָמְדְּךָ מֵחֲקוֹר עָלָיו...

מטרת העיון במצוות הלבבות להגיע להזדהות עם המצוות ולהפנימן כדי שהביטוי החיצוני והעולם הפנימי של האדם יהיו שווים.

20. "שֶׁיִּהְיוּ גְּלוּיֵינוּ וּצְפוּנֵינוּ שָׁוִים וּשְׁקוּלִים בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם", הדגם את המשפט ממציאות היום-יום.

מהי חשיבותו?

וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע כִּי הַכַּוָּנָה וְהַתּוֹעֶלֶת בְּמִצְוֹות הַלְּבָבוֹת הֵן – שֶׁיִּהְיוּ גְּלוּיֵינוּ וּצְפוּנֵינוּ שָׁוִים וּשְׁקוּלִים בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, עַד שֶׁתִּהְיֶה עֲדוּת הַלֵּב וְהַלָּשׁוֹן וְהָאֲבָרִים שָׁוֶה, וְיַצְדִּיק כָּל אֶחָד מֵהֶם אֶת חֲבֵרוֹ וְיָעִיד לוֹ וְלֹא יַחְלֹק עָלָיו וְלֹא יִסְתֹּר דְּבָרָיו, וְהוּא אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ הַכָּתוּב "תָּמִים", בְּאָמְרוֹ: "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ"...

וְכֵן אִם יַחְלֹק גְּלוּיֵנוּ עַל נִסְתָּרֵנוּ, וְכַוָּנַת לְבָבֵנוּ עַל דִּבּוּרֵנוּ, וּתְנוּעַת אֲבָרֵינוּ עַל מַצְפוּנֵנוּ, לֹא תִּהְיֶה עֲבוֹדָתֵנוּ לֵאלֹהֵינוּ שְׁלֵמָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל עֲבוֹדָה מְזֻיֶּפֶת...

וְקָרָאתִי לְסִפְרִי זֶה שֵׁם מֵעִנְיָן כַּוָּנָתִי בּוֹ, וְהוּא:

סֵפֶר תּוֹרַת חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת...

אַךְ כַּוָּנָתִי לְגַלּוֹת מַה שֶּׁהוּא תָּקוּעַ בַּשֵּׂכֶל הַצָּלוּל מִשָּׁרְשֵׁי דָּתֵנוּ וְטָמוּן בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מִקְּטְבֵי תוֹרָתֵנוּ. וְכַאֲשֶׁר נְעוֹרֵר מַחְשְׁבוֹתֵינוּ לַחְשֹׁב בָּהֶם, תִּתְבָּרֵר אֱמִתָּתָם בְּמַצְפוּנֵינוּ, וְיֵרָאוּ

הצרה 20.indd 43
21/06/2011 14:34:06

21. **הסבירו את משל "הכסף השחור".**

מהו הנמשל בעניין האמונה בבורא עולם?

מְאוֹרֵיהֶם עַל אֲבָרֵינוּ. וְזֶה דּוֹמֶה לְאֶחָד מֵחַכְמֵי הַחוֹזִים שֶׁנִּכְנַס בַּחֲצַר אַחַד מֵאוֹהֲבָיו וְהִרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַטְמוֹן. חָקַר עָלָיו, וַיִּמְצָאֵהוּ כֶּסֶף טָחוֹר, נִשְׁתַּנֵּית צוּרָתוֹ מִן הַחֲלֵדָה שֶׁעָלְתָה עָלָיו. **לָקַח מִמֶּנּוּ מְעַט וּמֵרְקוֹ בְּמֶלַח וּבְחֹמֶץ וַיִּשְׁטְפֵהוּ וַיְיַפֵּהוּ עַד שֶׁשָּׁב הַכֶּסֶף אֶל צוּרָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה וְאֶל הֲדָרוֹ וְזִיּוֹ,** וְאַחַר כָּךְ צִוָּה בַּעַל הַבַּיִת לַעֲשׂוֹת בִּשְׂאָר הַמַּטְמוֹן כֵּן.

5 וַאֲנִי כִּוַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּמַטְמוֹנֵי הַלְּבָבוֹת; לְגַלּוֹת אוֹתָם וּלְהַרְאוֹת פְּנֵי זֹהַר מַעֲלוֹתָם, כְּדֵי שֶׁיֵּעָשֶׂה כֵּן מִי שֶׁרוֹצֶה לְהִתְקָרֵב אֶל הָאֱלֹהִים וּלְהִדָּבֵק בּוֹ."

נסכם את דיוננו בקטע מתוך מאמר "**הדור**", פרי עטו של **הראי"ה קוק**, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל.

במאמר "הדור", שפורסם בשנת תרס"ו, לאחר עליית הרב קוק לארץ ישראל, ניתח הרב את שאיפותיו הפנימיות של דור הגאולה ובירר את ייחודה של "תורת ארץ ישראל". במאמר מנותחות השאיפות האידאליסטיות שעמדו בבסיס התרבות בשעתו ונקבע: **"דור בעל רוח גדול חפץ ומוכרח לחפוץ, בכל מקום שהוא פונה, לשמוע דברים גדולים".**

לימוד אמונה מעמיק, יספק צורך נפשי זה.

הצרה 20.indd 44 21/06/2011 14:34:07

הראי״ה קוק[6]

מאמר הדור, עמ׳ ק״י-קי״א

הרמה הרוחנית והמוסרית של דורנו (ובתוכו בני הנוער) גבוהה ולכן הוא צמא ללימוד אמונה

כְּשֶׁהַדּוֹר הוּא שָׁפֵל, כְּשֶׁמּוּסָרוֹ הָעַצְמִי הוּא נִשְׁחָת, כְּשֶׁמַּשְׂגֵי הַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר הַטִּבְעִי אֵינָם מְפֻתָּחִים בּוֹ כָּרָאוּי, אֵין הַמַּחְשָׁבָה פּוֹעֶלֶת עָלָיו לֹא לְטוֹבָה וְלֹא לְרָעָה, אוֹ פּוֹעֶלֶת פְּעֻלָּה חֲלוּשָׁה. **אֲבָל כֵּיוָן שֶׁהוּא מִתְעַלֶּה, כֵּיוָן שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ בְּקִרְבּוֹ אֲצִילוּת וַעֲדִינוּת, נְטִיָּה חֲזָקָה לְהַשְׂכִּיל וּלְהֵיטִיב וְהַכָּרָה פְּנִימִית בְּהַרְבֵּה נְתִיבוֹת וּדְרָכִים שֶׁל אוֹרְחוֹת הַחַיִּים, אע״פ שֶׁאֵינָם גְּמוּרִים וּמְשֻׂכְלָלִים, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא כְּבָר צָמֵא לְמַחְשָׁבָה וְהֶגְיוֹן**, וְעִם זֶה גַּם לְרֶגֶשׁ יֹשֶׁר שָׁמֵן וְרָטֹב, רַעֲנָן וָחַי. אָמְנָם בַּמְּסִבּוֹת הַקְּדוּמוֹת, מִצַּד הַתְּכוּנָה, שֶׁהַלִּמּוּד הַתּוֹרָנִי, הַמּוּסָרִי וְהַמַּעֲשִׂי, הָיָה מֻרְגָּל לִהְיוֹת לָבוּשׁ בָּהּ בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ, בְּאוֹתָם הַיָּמִים בְּכָלְלוֹ עוֹד לֹא הָיָה כְּלוּת הַדּוֹר מֻכְשָׁר לְדָמוֹת שֶׁהוּא רָאוּי לִשְׁאִיפוֹת גְּדוֹלוֹת, וְכָל תַּחְלוּאָיו הַמּוּסָרִיִּים הָיוּ יְכוֹלִים לְהִתְכַּנֵּס רַק בְּאֵיזוֹ שְׁפָלוּת שֶׁל תַּאֲוָה מֵאֵיזֶה סוּג שֶׁהִיא. וְעַכְשָׁו הַכֹּל נִתְרוֹמֵם עַל חֶשְׁבּוֹנָם שֶׁל הָאִישִׁים הַפְּרָטִיִּים, שֶׁזֶּהוּ בְּכָלָל מַהֲלַךְ הַתּוֹלָדָה הָאֱנוֹשִׁית.

בדורות האחרונים הכלל מתעלה ואילו ענקי רוח בודדים מתמעטים. החינוך האמוני צריך להתבסס על אהבה ויראת הרוממות ולא על הפחדות ואיומים, כיוון שמסירות הנפש של הדור ורמתו הרוחנית דורשים אידיאלים רוחניים גבוהים.

בְּרֵבִי תְּקוּפוֹת הַהִיסְטוֹרְיָה אֲנַחְנוּ מוֹצְאִים חֲכָמִים נַעֲלִים גְּדוֹלֵי רוּחַ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאָנוּ מִשְׁתָּאִים עַל גָּדְלָם וְעֹז רוּחָם, אֲבָל הַכֹּל הוּא הָיָה נָתוּן בְּשֶׁפֶל הַמַּצָּב, בֵּין בְּדַעַת בֵּין בְּמוּסָר, אֱמֶת כִּי נַעֲלָה מִכָּל הָמוֹן הָיָה הֲמוֹן עַמֵּנוּ מִצַּד הַקְּדֻשָּׁה הָאֱלֹהִית הַחוֹפֶפֶת עָלָיו, וַיְהִי לְנֵס. בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים הִתְחִילוּ הָעֲנָקִים לְהִתְמַעֵט וְהַכֹּל הוֹלֵךְ וּמִתְעַלֶּה. בְּעַמֵּנוּ נִתְמַעֲטוּ הַבּוּרִים, וּלְעֻמָּתָם נִתְמַעֲטוּ וְהֻקְטְנוּ הַגְּאוֹנִים וְהַצַּדִּיקִים. בַּתְּקוּפָה הַנִּמְהָרָה שֶׁל עַכְשָׁו הַדָּבָר בּוֹלֵט לְמֵאוֹ. **וְזֹאת הָעֲלִיָּה שֶׁל הַכֹּל הַהֲמוֹנִי הֵסַבָּה ג״כ (גַּם כֵּן) יְרִידָה, שֶׁהַדּוֹר שֶׁהוּא מוֹצֵא אֶת כָּל מַה שֶּׁהוּא שׁוֹמֵעַ וְרוֹאֶה מֵהוֹרִים וּמוֹרִים קָטָן מֵעֶרְכּוֹ, אָז מוּסָרָם אֵינוֹ לוֹקֵחַ אֶת לִבּוֹ וְאֵינוֹ מַשְׁפִּיר אֶת צִמְאוֹנוֹ. גַּם אֵינוֹ מֵטִיל עָלָיו שׁוּם אֵימָה וָפַחַד, שֶׁכְּבָר הִתְעַלָּה בִּתְכוּנָתוֹ מִלִּהְיוֹת מַעֲמִיד אוֹפִי לְחַיָּיו מִפְּנֵי בְּרִיחָה מִפַּחַד אֵיזֶה שֶׁהָיָה, בֵּין מוּחָשִׁי בֵּין צִיּוּרִי, בֵּין חוּמְרִי בֵּין רוּחָנִי.** הַצָּרוֹת וְהַתְּלָאוֹת הַנּוֹרָאוֹת עָשׂוּהוּ לְנֶקְשֶׁה וָעַז, עַד שֶׁכָּל בַּלָּהוֹת וּפְחָדִים לֹא יְזַעְזְעוּהוּ. הוּא מֻכְשָׁר רַק לְהִתְרוֹמֵם, לָלֶכֶת בְּאוֹרַח חַיִּים הַהוֹלֶכֶת לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל אֲבָל לֹא יוּכַל גַּם אִם יִרְצֶה לִהְיוֹת כָּפוּף וְשָׁחוּחַ, נוֹשֵׂא עֹל נָנֵטָל, אֲשֶׁר לֹא יוּכַל לִמְצֹא בְּתוֹכוֹ רֹשֶׁם שֶׁל אוֹר חַיִּים, לְדֵעָה נָרֶגֶשׁ; **הוּא לֹא יוּכַל לָשׂוּב** מִיִּרְאָה, אֲבָל מְאֹד מֻכְשָׁר הוּא לָשׂוּב מֵאַהֲבָה שֶׁיִּרְאַת הָרוֹמְמוּת תִּתְחַבֵּר עִמָּהּ. בְּפֹעַל עוֹד לֹא הוֹצִיא שׁוּם דָּבָר לְמַעֲשֵׂהוּ דּוֹרֵנוּ הַנִּרְעָשׁ. אֲבָל בְּכֹחַ יֵשׁ לוֹ רַב דּוֹר כָּזֶה

חכמת הלב:
"אילו היינו מאמינים באמונה שלימה בביאת המשיח, לא היה אדם מחביא את ׳ספר הקינות׳ מתשעה באב לתשעה באב."
(רבי מרדכי מלכוביץ)

22. סכמו את המניעים העיקריים ללימוד אמונה על פי המובאה שקראתם.

23. הרב כותב כי הדור "לא יוכל לשוב מיראה אבל מאוד מוכשר לשוב מאהבה". הדגימו את דבריו בדוגמאות ממציאות חיינו.

6 לדמותו – ראו עמ׳ 27.

20.indd 45 הצרה
21/06/2011 14:34:07

24. מה הם לדעתכם "דברים גדולים" הנזכרים בדברי הרב, בסוף המובאה.

הַיּוֹצֵא לַהוֹרֶג, בְּעֹז נֶפֶשׁ, בִּשְׁבִיל מַטָּרוֹת שֶׁהֵן נִשְׂגָּבוֹת לְפִי דֵּעוֹ, וְחֵלֶק רָשׁוּם מִמֶּנּוּ רַק מִצַּד רֶגֶשׁ הַיֹּשֶׁר, הַצֶּדֶק וְהַמַּדָּע שֶׁבְּקִרְבּוֹ, לֹא יוּכַל לִהְיוֹת שָׁפֵל, אֲפִלּוּ אִם הַמַּטָּרוֹת הֵן לְגַמְרֵי מֻטְעוֹת, אֲבָל רוּחוֹ הוּא נִשְׂגָּב, גָּדוֹל וְאַדִּיר.

5 **וְדוֹר בַּעַל רוּחַ גָּדוֹל חָפֵץ וּמֻכְרָח לַחְפֹּץ, בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא פּוֹנֶה, לִשְׁמֹעַ דְּבָרִים גְּדוֹלִים. וְעִקַּר הַגְּדֻלָּה שֶׁל הַדְּבָרִים, הוּא שֶׁיִּהְיוּ מְסֻיָּמִים וּמְבֹרָרִים, עִם גָּדְלָם רָחְבָּם וְהֶקֵּפָם.** הַמַּטָּרוֹת הַיּוֹתֵר פְּנִימִיּוֹת, שֶׁהַשַּׂרְשֶׁרֶת שֶׁל כָּל הַחַיִּים הַמּוּסָרִיִּים, הַדָּתִיִּים וְהַלְאֻמִּיִּים, וְכָל הַתְּלוּי בָּהֶם, אֲחוּזָה בָּהֶן, תִּהְיֶינָה מְבֹרָרוֹת לְפָנָיו, עַד כַּמָּה שֶׁהוּא יָכוֹל לְשַׁעֵר וְעַד כַּמָּה שֶׁכֹּחַ בְּרוּרוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ.

משימת סיכום:

עיינו במקורות שלמדנו וסכמו בלשונכם את המניעים ללימוד **אמונה**.

יעקב נאמן, מגזרת נייר "יברכך ה' וישמרך",
ישראל המאה ה-20.
מאוסף המוזאון לאמנות יהודית
על שם סֵיר אייזיק וליידי וולפסון,
היכל שלמה ירושלים.
צלם: שלמה קשטן

הצרה 20.indd 46 21/06/2011 14:34:09

מ ה י א מ ו נ ה ?

מבוא

ישנם דברים בעולם שעל אף היותם חשובים מאוד בחיי האדם, שׂוררים ביחס אליהם בלבול ועמימות, לפעמים עד כדי חוסר הבנה. אחד הבולטים שבהם הוא המושג "**אמונה**".

חכמת הלב:
"כל יהודי בא לעולם כדי למלא שליחות כלשהי".
(הבעל שם טוב)

אם תפנה אל קבוצת אנשים העומדת לפניך בבקשה פשוטה:
"אִמרו לי, בבקשה, מהי 'אמונה'?", אתה עשוי לגלות שמספר התשובות הוא כמספר האנשים (ואף יותר...).

אם תשאל אדם מן הרחוב: "במה אתה מאמין?", הוא עשוי לשטוח לפניך רשימה ארוכה של דברים שבהם הוא מאמין בביטחון מלא. חלקם ייראו בעיניך אמיתיים ונכונים, וחלקם עלולים להיראות בעיניך כשטות גמורה, כפי שהזהיר החכם באדם: "פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל דָּבָר" (משלי י"ד, ט"ו).

אין ספק כי חיי אדם מאמין שונים בתכלית מחיי אדם לא-מאמין. שינוי זה מתבטא בסגנון החיים, בסדרי העדיפויות, בהלך החשיבה, בצורת ההסתכלות על החיים ובמושגים רבים ושונים. אך ראה זה פלא, רוב האנשים משקיעים זמן רב מחייהם, כוחות נפש ומחשבה, בעשרות דברים פעוטים וחסרי חשיבות, אבל לשאלות היסוד הקיומיות ביותר – לזה, הם לא ימצאו את הזמן. והשאלות הדורשות בירור הן רבות ונוקבות:

"איך מבחינים בין אמונת אמת לאמונת הבל?"; "האם יש קשר בין כל מיני 'אמונות' שידועות בחיינו לאמונה באלוקים?" ויותר מזה – "**מהי בכלל 'אמונה'?** האם היא מין דבר שייתכן שנולדת איתו ו'או שיש לך את זה או שלא'?"; "האם זהו רגש שאפשר לפתח, דבר שאפשר להוכיח מבחינה שכלית? או אולי זה משהו אחר לגמרי?"; "האם האמונה נַדָּאִית מעל לכל ספק, או שיש הסתברות גבוהה בנכונותה, אבל ביטחון מוחלט אין?"; "ואם התשובה הראשונה היא הנכונה, כיצד זה שיש כל כך הרבה אנשים הטוענים שאינם מאמינים כלל וכלל?"; "מהו היחס ל'אמונה תמימה', האם אבד עליה הכלח או שעדיין יש לה מקום ותפקיד?"

אלו הן רק כמה שאלות בנושא, ואין ספק שישנן רבות נוספות שתוכלו להעלות בעצמכם.

ואם תאמרו: "מה זה משנה, מה יועילו כל הבירורים הללו? אולי יש מקום להשאיר את הדברים בצורה טבעית כמו שהם, מבלי לחקור על כל צעד 'למה' ו'כיצד'? האם השאלות בכלל מקדמות אותנו לעבר מטרה כלשהי?"

מסתבר שיש לעצם השאלות חשיבות רבה. **כאשר האמונה איננה מבוררת וזכה היא עלולה להביא לאדם ולעולם נזק רב, ולהיות הרסנית יותר מאשר מועילה**. רבים זוכרים את 'חשכת ימי הביניים' שבהם הדת והאמונה (הנוצרית בעיקר) תפסו מקום מרכזי, ושָׂררה נחשלות רבה ונגרם עיכוב בהתפתחות האנושות מבחינה מוסרית ומדעית. כל אחד יודע כשהוא בודק את עצמו, שיש קשר ישיר בין רמת האמונה שלו ואיכותה, לבין הקשר שלו לאלוקים ולעבודת ה' היום-יומית שלו אפילו בדברים הפשוטים ביותר (כמו תפילה, קיום מצוות, התנהגות מוסרית וכדו').

47 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:34:11

אדם חכם אחד דימה פעם את האמונה ל**בגד** שהאדם לובש. כאשר הילד קטן הוא לובש בגדים קטנים, וגם אמונתו ויחסו לאלוקים קטנים וילדותיים בהתאם למה שלמד מהגננת וחונך על ידי הוריו, בלי לחשוב או להתבונן יותר מדיי. כאשר הילד גדל, הוא חייב להחליף את בגדיו לגדולים ורחבים יותר, שאם לא כן יהיו בגדיו צרים והוא יילחץ בם, ולא יוכל לתפקד. כך גם ביחס לאמונתו. היא חייבת להשתכלל ולהתפתח, להתבסס מבחינה שכלית, **ולהיות מוטמעת ברגשותיו ובעומק נפשו.** אם לא כך יהיה - תהיה סתירה בין אמונתו הילדותית להתקדמותו בשאר התחומים, ויקשה עליו לעמוד בסערות החיים וטלטוליהם, ולהתמודד עם דעות ורעיונות אחרים.

כל אחד מאיתנו צריך לשאול את עצמו בכנות: "**מהו 'בגד-האמונה' שלי?**"; "האם הוא מתאים לנפשי?"; "האם חלקיו ומרכיביו מבוררים ומובנים אצלי דיים?"; "האם האמונה שלי כל הזמן מתחדשת ומתבררת ונעשית איכותית, יציבה ועמוקה יותר, או שעל אף התקדמותי בתחומים רבים, בתחום האמונה אני דורך על המקום?"...

נפתח את לימודנו באחד המקורות הראשוניים המבטאים את אמונת האדם בבורא עולם. בספר **בראשית**, פרשת "לך לך", אנו קוראים על התגלות הקב"ה לאברהם אבינו ושומעים את השיחה בין אברהם לבוראו:

בראשית ט"ו, א'-ו'

אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:

וַיֹּאמֶר אַבְרָם ה' אֱלֹקִים מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר:

וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי:

5 וְהִנֵּה דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ:

וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ:

וְהֶאֱמִן בַּה' וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה."

בפסוקים שקראנו מתואר אברהם אבינו **כמאמין:** "והאמין בה'". הרמב"ם, לעומת זאת, מתאר את אברהם אבינו כמי ש"**הכיר** את בוראו" (רמב"ם, **משנה תורה,** הלכות עבודה זרה, פרק א'). האם קיים ניגוד בין **האמונה** לבין **ההכרה** המבוססת על השכל**?** בוודאי שלא. ההכרה והאמונה מבטאות **קישור ושייכות נפשית** אל מושא הכרתנו ואמונתנו. האמונה כוללת בתוכה את ההכרה השכלית, ודרגתה הרוחנית גבוהה יותר. ההכרה וההיגיון האנושי **אינם מושגים מוחלטים** וניתן להטיל בהם ספק, לעומת זאת **האמונה היא מושג מוחלט** שמחובר בהרמוניה – התאמה - לנפש האדם.

הטלת ספק באמונה איננה מעידה על חולשת האמונה או על חוסרים במוחלטותה, אלא דרישה להתעמקות יתר לשם הבנתה ולשם חשיפת כוח האמונה הטבוע בנשמת האדם.

הצרה 20.indd 48 21/06/2011 14:34:13

25. הסבירו וסכמו בלשונכם את הגדרת האמונה לפי רבי יוסף אלבו.

מהי הגדרת האמונה ומיהו אדם מאמין?

רבי יוסף אלבו[7]

ספר העיקרים, מאמר ראשון, פרק י״ט

אצל המאמין מוטבעת האמונה בנפש באופן מוחלט ללא סתירות והוכחות

״הָאֱמוּנָה בַּדָּבָר הוּא הִצְטַיֵּר הַדָּבָר בַּנֶּפֶשׁ צִיּוּר חָזָק עַד שֶׁלֹּא תִּשָּׂעֵר הַנֶּפֶשׁ בְּסִתִּירָתוֹ בְּשׁוּם פָּנִים, אַף אִם לֹא יִוָּדַע דֶּרֶךְ הָאֱמוּת בּוֹ; כְּמוֹ שֶׁלֹּא תִּשָּׂעֵר הַנֶּפֶשׁ סְתִירַת הַמֻּשְׂכָּלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְהַדְּבָרִים שֶׁמַּחְשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם גּוֹבֶרֶת בָּהֶם, אוֹ שֶׁהֵם בָּאָדָם מִצַּד טִבְעוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיךְ בָּאוּ לוֹ; אוֹ כְּמוֹ שֶׁלֹּא תִּשָּׂעֵר הַנֶּפֶשׁ בְּסִתִּירַת מַה שֶּׁהֻשַּׂג מִן הַחוּשׁ וּמַה שֶּׁאָמְּתוּ אוֹתוֹ הַנִּסָּיוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תֵּדַע סִבַּת הָאֱמוּת בּוֹ״.[5]

חכמת הלב:
״מרחבים, מרחבים, מרחבי אל איוותה נפשי. אל תסגרוני בשום כלוב, לא גשמי ולא רוחני. שטה היא נשמתי ברחבי שמים״.
(הראי״ה קוק)

בניגוד **לטעות** הרווחת כי ׳אמונה׳ בהגדרתה היא השערה מסופקת ולא ודאית, מגדיר רבי יוסף אלבו את האמונה **כוודאות גמורה ובלתי מסופקת** אצל המאמין, כפי שדבר המושג בחושים הוא ודאי גם אם אינו מוכח באופן שכלי. לאור דבריו מוטל על כל אחד מאיתנו להוסיף ולהעמיק באמונתו עד אשר יגיע לאותה ודאות אמונית ולא יתעורר בו שום ספק ביחס אליה.

אחת החסידויות המרכזיות והמשפיעות ביותר בקרב תנועת החסידות היא חסידות חב״ד. מייסד התנועה, בסוף המאה ה-18, היה רבי **שניאור זלמן מלאדי** (ה׳תק״ה – ה׳תקע״ג, 1745-1813 לס״ה), המכונה ״האדמו״ר הזקן״, תלמידו של ר׳ דב בר ממזריטש (תלמיד הבעל שם טוב, מייסד תנועת החסידות). הייחודיות של חב״ד היא בהדגשת חשיבות ההתבוננות והחשיבה השכלית המעמיקה כדי להגיע לדבקות בה׳. לפי חסידות חב״ד יש לפתח את הצדדים השכליים והרגשיים ולהעמיק בהם כדי לעורר אצל האדם את האהבה ויראת ה׳. לכן חסידות חב״ד, יותר מאשר החסידויות האחרות, פיתחה ספרות רחבה, ספרות שמטרתה לבאר את הדרך לעבודת ה׳ באופן מעמיק. הספר היסודי ביותר של חסידי חב״ד הוא הספר ״**תניא**״ שחיבר האדמו״ר הזקן, ספר שבו מתוארת עבודת ה׳ לפי דרך החסידות ביסודיות ובהעמקה. בספרו התייחס רבי שניאור זלמן להגדרת האמונה. בהמשך מצוטטות שורות אחדות מספרו.

---

7 ר׳ **יוסף אלבו** (ה׳ק״מ - ה׳ר״ד, 1380 - 1444): חי בתקופה שבה יהודים רבים המירו את דתם ואחרים השתתפו בוויכוחים עם מומרים ועם בני דתות אחרות. אף הוא השתתף בוויכוחים אלו, ובעקבותיהם פרסם את חיבורו העיקרי - **ספר העיקרים** המבסס את הדת היהודית על שלושה עיקרים: מציאות ה׳, שכר ועונש והתגלות ה׳ בהר סיני.

הצרה 20.indd 49
21/06/2011 14:34:14

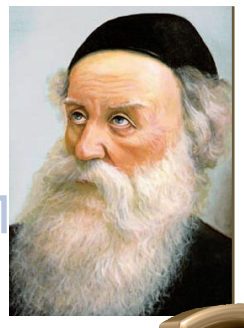

רבי שניאור זלמן מלאדי

"ספר התניא", פרק מ"ב

האמונה היא מלשון אמון והרגל לראות את ה' בעולם באופן גלוי ונסתר

"הָעִקָּר הוּא הַהֶרְגֵּל. לְהַרְגִּיל דַּעְתּוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ תָּמִיד לִהְיוֹת קָבוּעַ בְּלִבּוֹ וּמוֹחוֹ תָּמִיד אֲשֶׁר כָּל מַה שֶּׁרוֹאֶה בְּעֵינָיו הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ הַכֹּל הֵם לְבוּשִׁים הַחִיצוֹנִים שֶׁל הַמֶּלֶךְ הקב"ה, וע"י זֶה יִזְכֹּר תָּמִיד עַל פְּנִימִיּוּתָם וְחִיּוּתָם. **וְזֶה נִכְלָל גַּם כֵּן בִּלְשׁוֹן אֱמוּנָה לְשׁוֹן רְגִילוּת, שֶׁמַּרְגִּיל הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ כְּמוֹ אֱמֶן הַמְאַמֵּן יָדָיו".**

חכמת הלב:
"הנני צריך רק לעמוד על ההקשבה העצמית, להאזין את סוד השיח של היצירה בחדרי חדריה. אשמע ותחי נפשי".
(הרא"ה קוק)

26. כיצד נוכל לקיים בפועל, **באופן מעשי**, את הדברים שמרגיל האדם את עצמו, כמו אומן המאמן את ידיו?

מקור אחר, מבית מדרשה של חסידות חב"ד, שעניינו יסודות האמונה והגדרתה, נמצא בדברי האדמו"ר הרש"ב (= שלום בער) מליובאוויטש. נעיין בדבריו:

האדמו"ר הרב שלום בער שניאורסון מליובאוויטש[8]

"ספר המאמרים", עמ' ל"ט

ההבדל בין יצירת "יש מאין" ליצירת "יש מיש"
הוא הימצאות מתמדת של היוצר ביצירת "יש מאין"

"הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת מֵאוֹר אֵין-סוֹף אֵינוֹ כְּמוֹ כְּלִי הַנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי הָאֻמָּן שֶׁאָנוּ רוֹאִים כַּאֲשֶׁר יוֹצֵא לַצּוֹרֵף הַכְּלִי, הֲרֵי הַכְּלִי בְּקִיּוּמוֹ גַּם כַּאֲשֶׁר יְדֵי הָאֻמָּן מְסֻלָּקוֹת מִמֶּנּוּ. וְהוּא מִפְּנֵי שֶׁהָאֻמָּן לֹא חִדֵּשׁ דָּבָר בַּגּוּף וְעֶצֶם יְשׁוּת הַדָּבָר שֶׁעָשָׂה מִמֶּנָּה הַכְּלִי, כִּי אִם לָקַח עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל חֲתִיכַת עֵץ אוֹ מַתֶּכֶת כֶּסֶף וְזָהָב וְכַדּוֹמֶה שֶׁהָיָה מְצִיאוּת
5 יֵשׁ מִקֹּדֶם גַּם כֵּן, וְלֹא חִדֵּשׁ בָּהּ בְּמַה שֶּׁעָשָׂאָהּ כְּלִי רַק מַה שֶּׁתְּחִלָּה הָיָה גֹּלֶם וְעַכְשָׁו הוּא בְּצִיּוּר כְּלִי, אֲבָל בְּעֶצֶם הַיֵּשׁ לֹא חִדֵּשׁ דָּבָר... וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא חִדֵּשׁ דָּבָר בְּהָעֶצֶם – לָכֵן יָכוֹל לִהְיוֹת הַכְּלִי בְּלֹא הָאֻמָּן כְּמוֹ שֶׁהָיָה הַיֵּשׁ קֹדֶם שֶׁעָשָׂה מִמֶּנָּה הַכְּלִי.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרִיאָה יֵשׁ מֵאַיִן. הוּא, שֶׁמְּצִיאוּת הַ'יֵּשׁ' הוּא הִתְחַדְּשׁוּת גְּמוּרָה בְּעִקָּרָהּ.
10 דְּהִנֵּה גַּם הַחוֹקְרִים מוֹדִים דְּהִתְהַוּוּת הַגַּשְׁמִי מִן הָרוּחָנִי אֵין לְךָ בְּרִיאָה 'יֵשׁ מֵאַיִן' גָּדוֹל מִזֶּה, וְהֵינוּ שֶׁנִּתְהַוָּה 'דָּבָר' מִ'לֹא-דָּבָר'... וְאִם כֵּן מַה שֶּׁנִּתְהַוָּה הַ'דָּבָר' מֵהַ'לֹא-דָּבָר' – הֲרֵי הוּא מְצִיאוּת חֲדָשָׁה מַה שֶּׁלֹּא הָיָה בְּמְקוֹרוֹ כְּלָל.

...וְעַל פִּי הנ"ל (הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה) יוּבַן אֵיךְ שֶׁהָ'אֵין' הַמְהַוֶּה אֶת הַ'יֵּשׁ' מֻכְרָח לִהְיוֹת בַּ'יֵּשׁ',
15 **דְּמֵאַחַר דִּמְצִיאוּת הַ'יֵּשׁ' הוּא דָּבָר חָדָשׁ שֶׁלֹּא הָיָה קֹדֶם – אִם כֵּן אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת קִיּוּמוֹ**

---

8 **רבי שלום בער שניאורסון, האדמו"ר הרש"ב** (ה'תר"כ-ה'תר"פ, 1860–1920): האדמו"ר החמישי בשושלת אדמו"רי חסידות חב"ד, חיבר מאמרי חסידות רבים ועסק רבות בפעילות ציבורית.

הצרה 20.indd 50 23/06/2011 16:50:20

כִּי אִם כַּאֲשֶׁר מְקוֹרוֹ נִמְצָא בּוֹ, וְאִם מִסְתַּלֵּק ח״ו יִתְבַּטֵּל מְצִיאוּתוֹ וְיִהְיֶה אַיִן וָאֶפֶס.

וְהַמָּשָׁל בְּזֶה הוּא, כְּמוֹ אֶבֶן שֶׁטִּבְעוֹ הוּא לֵירֵד לְמַטָּה – הִנֵּה כְּשֶׁזּוֹרְקִין אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה יֵלֵךְ מֵעַצְמוֹ עַד אֵין שִׁיעוּר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר הַמְעַכֵּב הִלּוּכוֹ וכו׳, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁזּוֹרְקִין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הֲרֵי בְּמֵעַט רֶגַע יִפֹּל לְמַטָּה. וְהוּא מִפְּנֵי שֶׁהִלּוּךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה הוּא הֶפֶךְ טִבְעוֹ, וְרַק הָאָדָם הַזּוֹרֵק פָּעַל בּוֹ חִדּוּשׁ זֶה שֶׁיַּעֲלֶה לְמַעְלָה. לְזֹאת, כָּל זְמַן שֶׁכֹּחַ הַיָּד הַזּוֹרֵק תַּקִּיף אֶת הָאֶבֶן הַנּוֹשְׂאוֹ לְמַעְלָה – הֲרֵי זֶה עוֹלֶה לְמַעְלָה, וּמִיָּד כְּשֶׁנִּפְסָק הַכֹּחַ שֶׁפּוֹעֵל בּוֹ הַחִדּוּשׁ – הֲרֵי הוּא חוֹזֵר לְטִבְעוֹ הָעַצְמִי וְנוֹפֵל לְמַטָּה וכו׳.

הסתלקות היוצר מיצירת ״יש מאין״ מבטלת את קיום היצירה.

וּכְמוֹ כֵן יוּבַן בָּעוֹלָמוֹת – מֵאַחַר דְּמְצִיאוּת יֵשׁוּתָם הוּא הִתְחַדְּשׁוּת... אִם כֵּן צָרִיךְ מְקוֹרָם, שֶׁפָּעַל בָּהֶם הַחִדּוּשׁ, לִהְיוֹת תָּמִיד בָּהֶם וְאָז הֵן קַיָּמִים בִּמְצִיאוּתָם; וְאִם יִסְתַּלֵּק ח״ו יִתְבַּטֵּל הַחִדּוּשׁ בָּהֶם וְיִהְיוּ אַיִן וָאֶפֶס כְּמוֹ קֹדֶם שֶׁנִּבְרְאוּ.

...וּמֵאַחַר שֶׁכֵּן, דְּעִקַּר קִיּוּם הַנִּבְרָא הוּא דְּבַר ה׳ הַמְּהַוֶּה אוֹתוֹ – הֲרֵי צְרִיכִים לְהַעֲמִיק וּלְהָבִין מַהוּ עִקַּר מְצִיאוּת הַנִּבְרָא כָּל זְמַן קִיּוּמוֹ. הֲרֵי יוּבַן עַל פִּי הנ״ל, דְּעִקַּר מְצִיאוּתוֹ הוּא דְּבַר ה׳ הַמְּהַוֶּה אוֹתוֹ מֵאַחַר שֶׁאִם הָיָה מִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ דְּבַר ה׳ – הָיָה נַעֲשֶׂה אַיִן וָאֶפֶס וְלֹא הָיָה שׁוּם מְצִיאוּת כְּלָל, אִם כֵּן גַּם עַכְשָׁו כְּשֶׁיֵּשְׁנוֹ בַּמְּצִיאוּת – כָּל מְצִיאוּתוֹ הוּא הוּא דְּבַר ה׳... וְאֵינוֹ נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה לָנוּ.

...וְאִלּוּ נִתְּנָה רְשׁוּת לָעַיִן לִרְאוֹת הָיוּ רוֹאִין כָּל דָּבָר אֵיךְ שֶׁהוּא בָּטֵל בַּמְּצִיאוּת, פֵּרוּשׁ – אֵיךְ שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הוּא רַק דְּבַר ה׳ כנ״ל (כַּנִּזְכָּר לְמַעְלָה), רַק מִפְּנֵי שֶׁעֵינֵי בָּשָׂר לָנוּ, אֵין אָנוּ רוֹאִים זֹאת בִּרְאִיָּה חוּשִׁית״.

לאחר שלמדנו הסברים אחדים למושג **אמונה** (רבי **יוסף אלבו**, רבי **שניאור זלמן מלאדי**, האדמו״ר הרב **שלום בער שניאורסון מליובאוויטש**), נעיין בי״ג העיקרים של **הרמב״ם.** הצגת עיקרי אמונה אלו, המהווים את בסיס האמונה היהודית, חשובים ביותר כדי להגדיר את האמונה ויסודותיה. רבים אומרים עיקרי אמונה אלו בתפילת הבוקר.

חכמת הלב:
״אין האדם קונה שום מעלה,
כי אם מתוכיותו,
מעצמותו המהותית הפנימית,
ולא ממה שבא לו מבחוץ״.
(הרא״ה קוק)

51 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:34:15

הרמב"ם[9]

י"ג עיקרי אמונה, מתוך: **פירוש למשנה**, מסכת סנהדרין, ההקדמה לפרק "חלק"

היסוד הראשון

לְהַאֲמִין מְצִיאוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ – וְהוּא: שֶׁיֵּשׁ שָׁם "נִמְצָא" שָׁלֵם בְּכָל דַּרְכֵי הַמְּצִיאוּת. הוּא עִלַּת מְצִיאוּת הַנִּמְצָאִים כֻּלָּם; בּוֹ קִיּוּם מְצִיאוּתָם וּמִמֶּנּוּ קִיּוּמָם. וְאַל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב הֶעְדֵּר מְצִיאוּתוֹ, כִּי בְּהֶעְדֵּר מְצִיאוּתוֹ – נִתְבַּטְּלָה מְצִיאוּת כָּל הַנִּמְצָאִים וְלֹא נִשְׁאָר "נִמְצָא" שֶׁתִּתְקַיֵּם מְצִיאוּתוֹ. וְאִם נַעֲלֶה עַל לִבֵּנוּ הֶעְדֵּר הַנִּמְצָאִים כֻּלָּם זוּלָתוֹ – לֹא תִּתְבַּטֵּל מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְלֹא תִּגָּרַע.

והיסוד השני

יִחוּדוֹ ה' יִתְבָּרַךְ, כְּלוֹמַר: שֶׁנַּאֲמִין, שֶׁזֶּה שֶׁהוּא סִבַּת הַכֹּל – אֶחָד. וְאֵינוֹ כְּאֶחָד הַזּוּג, וְלֹא כְּאֶחָד הַמִּין, וְלֹא כָּאִישׁ הָאֶחָד הַמֻּרְכָּב שֶׁהוּא נֶחְלָק לַאֲחָדִים רַבִּים, וְלֹא אֶחָד כְּמוֹ הַגּוּף הַפָּשׁוּט הָאֶחָד בַּמִּנְיָן, שֶׁמְקַבֵּל הַחִלּוּק וְהַפְּרִידָה לְאֵין סוֹף. אֲבָל הוּא יִתְעַלֶּה – אֶחָד בְּאַחְדּוּת, שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ אַחְדּוּת בְּשׁוּם פָּנִים. וְזֶה הַיְסוֹד הַשֵּׁנִי מוֹרֶה עָלָיו מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד".

והיסוד השלישי

שְׁלִילַת הַגַּשְׁמוּת מִמֶּנּוּ, וְזֶה: שֶׁנַּאֲמִין כִּי הָאֶחָד הַזֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ אֵינוֹ גּוּף וְלֹא כֹּחַ בְּגוּף וְלֹא יַשִּׂיגוּהוּ מְאֹרָעוֹת הַגּוּפִים.

והיסוד הרביעי

הַקַּדְמוּת – וְהוּא שֶׁנַּאֲמִין כִּי זֶה הָאֶחָד הָאָמוּר הוּא קַדְמוֹן בְּהֶחְלֵט, וְכָל נִמְצָא זוּלָתוֹ בִּלְתִּי קַדְמוֹן בְּעֶרְכּוֹ אֵלָיו.

והיסוד החמישי

שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ, הוּא הָרָאוּי לְעָבְדוֹ וּלְגַדְּלוֹ, וּלְהוֹדִיעַ גְּדֻלָּתוֹ, וְלַעֲשׂוֹת מִצְוֹתָיו; וְלֹא יַעֲשׂוּ כָּזֶה לְמִי שֶׁהוּא תַּחְתָּיו בַּמְּצִיאוּת: מִן הַמַּלְאָכִים, וְהַכּוֹכָבִים, וְהַגַּלְגַּלִּים, וְהַיְסוֹדוֹת וּמַה שֶּׁהֻרְכַּב מֵהֶם – לְפִי שֶׁכֻּלָּם מֻטְבָּעִים עַל פְּעֻלָּתָם: אֵין מִשְׁפָּט וְלֹא בְּחִירָה לָהֶם – אֶלָּא לוֹ לְבַדּוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְכֵן אֵין רָאוּי לְעָבְדָם, כְּדֵי לִהְיוֹתָם אֶמְצָעִים לְקִרְבָה אֵלָיו – אֶלָּא אֵלָיו בִּלְבַד יְכַוְּנוּ הַמַּחְשָׁבוֹת וְיָנִיחוּ כָּל מַה שֶּׁזּוּלָתוֹ. וְזֶה הַיְסוֹד הַחֲמִישִׁי הוּא שֶׁהִזְהִיר עַל עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְרֹב הַתּוֹרָה מֻזְהֶרֶת עָלָיו.

והיסוד הששי

הַנְּבוּאָה – וְהוּא: שֶׁיֵּדַע אָדָם, שֶׁזֶּה מִין הָאָדָם יִמָּצֵא בָּהֶם בַּעֲלֵי טְבָעִים מִמִּדּוֹת מְעֻלּוֹת וְזַכּוֹת מְאֹד וּשְׁלֵמוּת גְּדוֹלָה, וְנַפְשׁוֹתֵיהֶן נְכוֹנוֹת עַד שֶׁהֵן מְקַבְּלוֹת צוּרַת הַשֵּׂכֶל. אַחַר כֵּן יִדְבַּק אוֹתוֹ הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי "בַּשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל" וְנֶאֱצָל מִמֶּנּוּ עָלָיו אֲצִילוּת נִכְבָּדָה – וְאֵלֶּה הֵם הַנְּבִיאִים, וְזוֹ הִיא הַנְּבוּאָה, וְזֶהוּ עִנְיָנָהּ.

---

9 לדמותו – ראו עמ' 19.

27. באילו דרכים נוכל להגיע להכרה במציאות ה'?

28. מדוע חשוב להדגיש כי הקב"ה הוא אחד?

אילו תופעות בטבע או במוסר עלולות לסתור את ייחוד ה'?

הצרה 20.indd 52 21/06/2011 14:34:15

נְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהוּא: שֶׁנַּאֲמִין, כִּי הוּא אֲבִיהֶם שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ מִלְפָנָיו וַאֲשֶׁר קָמוּ מֵאַחֲרָיו; כֻּלָּם הֵם תַּחְתָּיו בַּמַּעֲלָה. וְהוּא הָיָה הַנִּבְחָר מִכָּל מִין הָאָדָם אֲשֶׁר הִשִּׂיג מִידִיעָתוֹ יִתְבָּרַךְ יוֹתֵר מִכָּל מַה שֶּׁהִשִּׂיג, אוֹ יַשִּׂיג שׁוּם אָדָם שֶׁנִּמְצָא, אוֹ שֶׁיִּמָּצֵא; וְכִי הוּא, עָלָיו הַשָּׁלוֹם הִגִּיעָה הִתְעַלּוּתוֹ מִן הָאֱנוֹשׁוּת עַד שֶׁהִשִּׂיג הַמַּעֲלָה הַמַּלְאָכוּתִית וְנִכְלַל בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים. לֹא נִשְׁאַר מָסָךְ שֶׁלֹּא קָרָעוֹ וְנִכְנַס מִמֶּנּוּ. וְלֹא מָנָעוֹ מוֹנֵעַ גּוּפָנִי, וְלֹא נִתְעָרֵב לוֹ שׁוּם חִסָּרוֹן בֵּין רַב לִמְעַט. וְנִתְבַּטְּלוּ מִמֶּנּוּ הַכֹּחוֹת הַדְּמְיוֹנִיִּים וְהַחוּשִׁיִּים בְּהַשָּׂגוֹתָיו, וְנִבְהַל כֹּחוֹ הַמִּתְעוֹרֵר וְהַמְּשֻׁתּוֹק וְנִשְׁאַר שֵׂכֶל בִּלְבַד – וְעַל הָעִנְיָן הַזֶּה נֶאֱמַר עָלָיו: שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם ה׳ יִתְבָּרַךְ בְּלֹא אֶמְצָעִיּוּת מִן הַמַּלְאָכִים...

וְאֶחָד לְכַוָּנַת זֶה הַיְסוֹד הַשְּׁבִיעִי וְאוֹמַר: שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, נִבְדְּלָה מִנְּבוּאַת כָּל הַנְּבִיאִים בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים:

הָרִאשׁוֹן – כִּי אֵיזֶה נָבִיא שֶׁהָיָה לֹא דִּבֵּר בּוֹ ה׳ יִתְבָּרַךְ אֶלָּא עַל יְדֵי אֶמְצָעִי; וּמֹשֶׁה – בְּלֹא אֶמְצָעִי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ" (**במדבר** י״ב, ח׳).

וְהָעִנְיָן הַשֵּׁנִי – כִּי כָּל נָבִיא לֹא תָּבֹא לוֹ הַנְּבוּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּמְּקוֹמוֹת: "בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה", "בַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לַיְלָה" וְרַבִּים מֵעִנְיָן זֶה. אוֹ בַּיּוֹם, אַחַר שֶׁתִּפֹּל תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם בְּעִנְיָן שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ מִמֶּנּוּ כָּל הַרְגָּשׁוֹתָיו, וְתִשָּׁאֵר מַחְשַׁבְתּוֹ פְּנוּיָה – כְּעִנְיַן חֲלוֹם; וְעִנְיָן זֶה נִקְרָא: "מַחֲזֶה" וּ"מַרְאָה", וְעָלָיו נֶאֱמַר: "בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים". וּמֹשֶׁה – יָבֹא אֵלָיו הַדִּבּוּר בַּיּוֹם, וְהוּא עוֹמֵד בֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים, כְּמוֹ שֶׁיֵּעָדוֹ ה׳ יִתְבָּרַךְ: "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת" (**שמות** כ״ה, כ״ב). וְאָמַר, יִתְעַלֶּה: "אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם ה׳ בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ. לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה... פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ" (**במדבר** י״ב, ו׳–ח׳).

וְהָעִנְיָן הַשְּׁלִישִׁי – כִּי הַנָּבִיא כְּשֶׁתָּבֹא אֵלָיו הַנְּבוּאָה – וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּ"מַרְאֶה" וְעַל יְדֵי מַלְאָךְ – יֶחֱלְשׁוּ כֹּחוֹתָיו וְיִתְקַלְקֵל בְּנָיְנוֹ וְיַגִּיעַ לוֹ מוֹרָא גָּדוֹל מְאֹד, כְּמַעַט שֶׁתֵּצֵא רוּחוֹ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֹּאַר בְּדָנִיֵּאל. כְּשֶׁדִּבֵּר גַּבְרִיאֵל עִמּוֹ בַּמַּרְאֶה אָמַר: "וְלֹא נִשְׁאַר בִּי כֹּחַ וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ" (**דניאל** י׳, ח׳); וְאוֹמֵר: "וַאֲנִי הָיִיתִי נִרְדָּם עַל פָּנַי וּפָנַי אָרְצָה" (**שם**, ט׳); וְאוֹמֵר: "בַּמַּרְאָה נֶהֶפְכוּ צִירַי עָלַי" (**שם**, ט״ז) – וּמֹשֶׁה, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, לֹא הָיָה כֵּן. אֲבָל יָבוֹא אֵלָיו הַדִּבּוּר, וְלֹא יַשִּׂיגֵהוּ רָתֶת וּרְעָדָה בְּשׁוּם פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדִבֶּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" (**שמות** ל״ג, י״א), כְּלוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁלֹּא יֵאָרַע לְאָדָם חֲרָדָה מִדִּבּוּר חֲבֵרוֹ, כֵּן הָיָה הוּא מֹשֶׁה, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: לֹא הָיָה חָרֵד מִן הַדִּבּוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא הָיָה פָּנִים בְּפָנִים – וְזֶה לְחִזֻּק דִּבֻּקוּתוֹ בַּשֵּׂכֶל, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ.

וְהָעִנְיָן הָרְבִיעִי – כִּי כָּל הַנְּבִיאִים לֹא תָּנוּחַ עֲלֵיהֶם רוּחַ הַנְּבוּאָה בִּרְצוֹנָם, אֶלָּא בִּרְצוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ; שֶׁהֲרֵי יַעֲמֹד הַנָּבִיא יָמִים אוֹ שָׁנִים – וְלֹא תָּבֹא לוֹ הַנְּבוּאָה. וִיבַקֵּשׁ מִן הַבּוֹרֵא שֶׁיּוֹדִיעַ לוֹ דָּבָר בִּנְבוּאָה וְיַעֲמֹד, עַד שֶׁיְּנַבֵּא אוֹתוֹ אַחַר יָמִים, אוֹ אַחַר חֳדָשִׁים; אוֹ שֶׁלֹּא יוֹדִיעוֹ בְּשׁוּם פָּנִים. וּכְבָר הָיוּ מֵהֶם כִּתּוֹת שֶׁהָיוּ מְכִינִין עַצְמָם וּמְזַכְּכִים מַחְשְׁבוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֱלִישָׁע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן" (**מלכים** ב׳ ג׳, ט״ו) וּבָאָה לוֹ הַנְּבוּאָה. וְאֵינוֹ מִן הַהֶכְרֵחִי שֶׁיְּנַבֵּא בְּעֵת שֶׁיִּכּוֹן לָזֶה. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה אוֹמֵר: "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה׳ לָכֶם" (**במדבר** ט׳, ח׳). וְנֶאֱמַר: "דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אָחִיךָ

מהו ההבדל בין משה לבין שאר הנביאים? 29

53 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:34:16

וְאַל יָבֹא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ" (**ויקרא** ט"ז, ב'). – אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "אַהֲרֹן בְּ'בַּל יָבֹא', וְאֵין מֹשֶׁה בְּ'בַּל יָבֹא'."

והיסוד השמיני

5 **הֱיוֹת הַתּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם**, וְהוּא: שֶׁנַּאֲמִין, כִּי כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַמְּצוּיָה בְּיָדֵינוּ עַתָּה, הִיא הַנְּתוּנָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם – שֶׁהִיא כֻּלָּהּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, כְּלוֹמַר: שֶׁהִגִּיעָה אֵלָיו כֻּלָּהּ מֵאֵת ה' יִתְבָּרַךְ, בְּעִנְיָן שֶׁנִּקְרָא עַל דֶּרֶךְ הַשְּׁאָלָה: "דִּבּוּר". וְאֵין יָדוּעַ הֵיאַךְ הִגִּיעָה – אֶלָּא הוּא מֹשֶׁה, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁהִגִּיעַ לוֹ; וְכִי הוּא הָיָה כְּמוֹ סוֹפֵר שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ וְהוּא כּוֹתֵב כָּל מְאֹרָעוֹת הַיָּמִים, הַסִּפּוּרִים וְהַמִּצְווֹת, וּלְפִיכָךְ נִקְרָא: "מְחוֹקֵק"...

10 וְזֶה שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים הַיּוֹם: מְתַבְּנִית הַסֻּכָּה, וְלוּלָב, וְשׁוֹפָר, וְצִיצִית, וּתְפִלִּין וְזוּלָתָם – הוּא בְּעַצְמוֹ הַתַּבְנִית אֲשֶׁר אָמַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְמֹשֶׁה, וְהוּא אָמַר לָנוּ; וְהוּא הַמַּגִּיעַ שְׁלִיחוּת – נֶאֱמָן בִּשְׁלִיחוּתוֹ. וְהַמַּאֲמָר הַמּוֹרֶה עַל הַיְסוֹד הַשְּׁמִינִי הַזֶּה, הוּא מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי ה' שְׁלָחַנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, כִּי לֹא מִלִּבִּי" (**במדבר** 15 ט"ז, כ"ח).

והיסוד התשיעי

הַהֶעְתֵּק – וְהוּא: כִּי תּוֹרַת מֹשֶׁה זֹאת מֻעֱתֶקֶת מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, לֹא מִזּוּלָתוֹ. וְעָלֶיהָ אֵין 20 לְהוֹסִיף וּמִמֶּנָּה אֵין לִגְרֹעַ; לֹא בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְלֹא בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ" (**דברים** י"ג, א').

והיסוד העשירי

25 **כִּי הוּא יִתְעַלֶּה יוֹדֵעַ מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל בְּנֵי אָדָם** וְאֵינוֹ מַעְלִים עֵינוֹ מֵהֶם. לֹא כְּדַעַת מִי שֶׁאָמַר: "עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ", אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם" (**ירמיה** ל"ב, י"ט).

והיסוד האחד עשר

30 **כִּי הוּא יִתְעַלֶּה נוֹתֵן שָׂכָר** לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה מִצְווֹת הַתּוֹרָה, וְיַעֲנִישׁ לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל אַזְהָרוֹתֶיהָ; וְכִי הַשָּׂכָר הַיּוֹתֵר גָּדוֹל – הָעוֹלָם הַבָּא, וְהָעֹנֶשׁ הַיּוֹתֵר חָזָק – הַכָּרֵת. וּכְבָר אָמַרְנוּ בְּזֶה הָעִנְיָן מַה שֶּׁיַּסְפִּיק.

35 והיסוד השנים עשר

יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ – וְהוּא: לְהַאֲמִין וּלְאַמֵּת שֶׁיָּבוֹא, וְלֹא יַחְשֹׁב שֶׁיִּתְאַחֵר. "אִם יִתְמַהְמֵהַּ – חַכֵּה לוֹ". וְלֹא יָשִׂים לוֹ זְמַן, וְלֹא יַעֲשֶׂה לוֹ סְבָרוֹת בַּמִּקְרָאוֹת לְהוֹצִיא זְמַן בִּיאָתוֹ. וְהַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "תִּפַּח רוּחָן שֶׁל מְחַשְּׁבֵי קִצִּין". וְשֶׁיַּאֲמִין בּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ יִתְרוֹן, וּמַעֲלָה, וְכָבוֹד 40 עַל כָּל הַמְּלָכִים שֶׁהָיוּ מֵעוֹלָם; וּלְגַדְּלוֹ וּלְאָהֲבוֹ וּלְהִתְפַּלֵּל בִּשְׁבִילוֹ, כְּפִי מַה שֶּׁנִּבְּאוּ עָלָיו כָּל הַנְּבִיאִים מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַד מַלְאָכִי, עָלָיו הַשָּׁלוֹם...

והיסוד השלשה עשר

45 **תְּחִיַּת הַמֵּתִים** – וּכְבָר בֵּאַרְנוּהָ. וְכַאֲשֶׁר יַאֲמִין הָאָדָם אֵלֶּה הַיְסוֹדוֹת כֻּלָּם, וְנִתְבָּרְרָה אֱמוּנָתוֹ בָּהֶם – הוּא נִכְנָס בִּכְלָל יִשְׂרָאֵל, וּמִצְוָה לְאָהֲבוֹ וּלְרַחֵם עָלָיו וְלִנְהֹג עִמּוֹ בְּכָל

30. מדוע אין ראוי לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס?

31. מדוע אסרו חז"ל לחשב את "הקץ" – זמן בואו של המשיח?

הצרה 20.indd 54 21/06/2011 14:34:16

32. לו חי הרמב"ם בדורנו, מה לדעתכם הייתה דעתו על אנשים שאינם שומרי מצוות?

מַה שֶּׁצִּוָּה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אִישׁ לַחֲבֵרוֹ מִן הָאַהֲבָה וְהָאַחֲוָה. וַאֲפִלּוּ עָשָׂה מַה שֶּׁיָּכוֹל מִן הָעֲבֵרוֹת מֵחֲמַת הַתַּאֲוָה וְהִתְגַּבְּרוּת הַטֶּבַע הַגָּרוּעַ – הוּא נֶעֱנָשׁ כְּפִי חֲטָאָיו, אֲבָל יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל. וּכְשֶׁנִּתְקַלְקֵל לָאָדָם יְסוֹד מֵאֵלֶּה הַיְּסוֹדוֹת – הֲרֵי יָצָא מִן הַכְּלָל וְכָפַר בָּעִקָּר, וְנִקְרָא: "מִין" וְ"אֶפִּיקוֹרוֹס" וְ"קוֹצֵץ בַּנְּטִיעוֹת", וּמִצְוָה לְשָׂנְאוֹ וּלְאַבְּדוֹ. וְעָלָיו נֶאֱמַר: "הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא" (**תהלים** קל"ט, כ"א).

נסיים את דיוננו בנושא "מהי אמונה?", בשאלה עקרונית – האם מובטח לאדם, המאמין בבורא עולם, כי תקוותיו ותפילותיו תתגשמנה במציאות, בהתאם לציפיותיו? האם אכן נכונה האמירה השגורה: "יהיה **טוב** בעזרת השם"?

כדי לענות על שאלה זו וללמוד באמצעותה משמעות נוספת במהות האמונה, נעיין בדבריו של **החזון אי"ש** (הרב **אברהם ישעיהו קרליץ** החזון אי"ש, אחד מגדולי פוסקי ההלכה בדורנו, מקשר בין האמונה לבין הביטחון, ומסביר שהאמונה מבטאת הכרה שאין מקריות בעולם).

שאול ריסקין, יום הדין, תמונת שמן על בד. ישראל המאה ה-20.
מאוסף המוזאון לאמנות יהודית ע"ש סֵיר אייזיק ולוידי וולפסון,
היכל שלמה ירושלים.
צלם: שלמה קשטן

55 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:34:17

החזון אי״ש (הרב אברהם ישעיהו קרליץ)[10]

אמונה ובטחון

פרק ראשון

האדם מבקש לדעת את סוד קיום העולם ודרכי הנהגתו

מִדַּת אֱמוּנָה הִיא נְטִיָּה דַּקָּה מֵעֲדִינוּת הַנֶּפֶשׁ. אִם הָאָדָם הוּא בַּעַל נֶפֶשׁ, וּשְׁעָתוֹ שְׁעַת הַשֶּׁקֶט, חָפְשִׁי מֵרְעָבוֹן תַּאֲוָנִי, וְעֵינוֹ מַרְהִיבָה מִמַּחֲזֵה שָׁמַיִם לָרוֹם, וְהָאָרֶץ לָעֹמֶק, הוּא נִרְגָּשׁ וְנִדְהָם, כִּי הָעוֹלָם נִדְמֶה לְפָנָיו כְּחִידָה סְתוּמָה, כְּמוּסָה וְנִפְלָאָה, וַהֲחִידָה הַזֹּאת מְלַפֶּפֶת אֶת לְבָבוֹ וּמֹחוֹ, וְהוּא כְּמִתְעַלֵּף, לֹא נִשְׁאָר בּוֹ רוּחַ חַיִּים, בְּלִתִּי אֶל הַחִידָה כָּל מַעְיָנוֹ וּמְגַמָּתוֹ, וְדַעַת פִּתְרוֹנָהּ כָּלְתָה נַפְשׁוֹ, וְנִבְחַר לוֹ לָבוֹא בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם בִּשְׁבִילָהּ, כִּי מַה לּוֹ וְלַחַיִּים, אִם הַחַיִּים הַנִּעִימִים הָאֵלּוּ נֶעֱלָמִים מִמֶּנּוּ תַּכְלִית הַהֶעְלֵם, וְנַפְשׁוֹ סְחַרְחָרָה וַאֲבֵלָה וּכְמֵהָה לְהָבִין סוֹדָהּ וְלָדַעַת שָׁרְשָׁהּ...

חכמת הלב:
״ודע, שהאדם צריך לעבור על גשר צר מאוד והכלל והעיקר שלא יפחד כלל״.
(רבי נחמן מברסלב)

33. מה הם התנאים לחשיפת האמונה לפי ה״חזון אי״ש״? מדוע הם נחוצים?

10 פרק שני

האמונה מתבטאת בביטחון כי הטוב והרע כולם מה׳ ואין מקרה בעולם.

15 טָעוּת נוֹשֶׁנֶת נִתְאַזְרְחָה בְּלֵב רַבִּים בַּמֻּשָּׂג ״בִּטָּחוֹן״. שֵׁם ״בִּטָּחוֹן״ הַמְשַׁמֵּשׁ לְמִדָּה מְהֻלָּלָה וְעִקָּרִית בְּפִי הַחֲסִידִים, נִסְתּוֹבְבָה בַּמֻּשָּׂג ״חוֹבָה לְהַאֲמִין״ – בְּכָל מִקְרֶה שֶׁפּוֹגֵשׁ הָאָדָם וְהֶעֱמִידָתוֹ (=מִקְרֶה שמעמיד אותו) לִקְרַאת עָתִיד בִּלְתִּי מֻכָּרָע וּשְׁנֵי דְּרָכִים בָּעָתִיד, אַחַת טוֹבָה וְלֹא שְׁנִיָּה – כִּי בֶּטַח יִהְיֶה הַטּוֹב, וְאִם מִסְתַּפֵּק וְחוֹשֵׁשׁ עַל הִפּוּךְ הַטּוֹב, הוּא מְחֻסָּר בִּטָּחוֹן. וְאֵין הוֹרָאָה זוֹ בַּבִּטָּחוֹן נְכוֹנָה, שֶׁכָּל שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵר בִּנְבוּאָה גּוֹרָל הֶעָתִיד אֵין הֶעָתִיד
20 מֻכְרָע, כִּי מִי יוֹדֵעַ מִשְׁפְּטֵי ה׳ וּגְמוּלוֹתָיו יִתְבָּרַךְ.

אֲבָל עִנְיַן הַבִּטָּחוֹן הוּא הָאֱמוּן שֶׁאֵין מִקְרֶה בָּעוֹלָם, וְכָל הַנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ הַכֹּל בַּהַכְרָזָה מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ...

25 וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם נִפְגָּשׁ בְּמִקְרֶה אֲשֶׁר לְפִי הַנִּהָג שֶׁבָּעוֹלָם צָפוּי אֵלָיו סַכָּנָה מִדַּרְכֵי הַטֶּבַע לִפְחֹד מִטֶּבַעַת הָעוֹלָם, וְקֶשֶׁת רוּחוֹ יַרְפֶּהוּ מִלְּזְכֹּר שֶׁאֵין הַמִּקְרֶה אֲדוֹנֶיהָ (=אדון) לָנוּ וְשֶׁאֵין מַעֲצוֹר לַה׳ מִלְּהוֹשִׁיעוֹ וּלְהָכִין מְסַבְּבִים שֶׁיַּחֲלִיפוּ אֶת כָּל הַמְסוֹבְבִים, וְהַהַבְלָגָה בַּשָּׁעָה הַקָּשָׁה הַלָּזוּ **וּלְהַשְׁרוֹת בְּקִרְבּוֹ אֶת הָאֱמֶת הַיְדוּעָה, כִּי אֵין כָּאן לְפָנָיו שׁוּם פֶּגַע רַע מִיַּד הַמִּקְרֶה רַק הַכֹּל מֵאִתּוֹ ית׳ בֵּין לְטוֹב בֵּין לְמוּטָב, וַאֲשֶׁר שֹׂרַשׁ אֱמוּנָתוֹ מְפִיגָה**
30 **פַּחְדָּתוֹ וְנוֹתֶנֶת לוֹ אֹמֶץ לְהַאֲמִין בְּאֶפְשָׁרוּת הַהַצָּלָה, וְשֶׁאֵין לְפָנָיו נְטִיָּה לְרָעָה יוֹתֵר מִנְּטִיָּה לְטוֹבָה – עִנְיָן זֶה יִקְרְאוּהוּ ״מִדַּת הַבִּטָּחוֹן.״**

וּמִמִּדַּת הַבִּטָּחוֹן לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל נְקֻדַּת הָאֱמוּנָה אַף בְּהַעֲלוֹתוֹ עַל מַחְשַׁבְתּוֹ צַד הַיִּסּוּרִים, וְשֶׁיִּהְיֶה – לִבּוֹ עֵר כִּי לֹא הַמִּקְרֶה פָּגַעְתּוֹ, שֶׁאֵין מִקְרֶה בָּעוֹלָם כְּלָל רַק הַכֹּל מֵאִתּוֹ ית׳...

34. מהו לדעתכם החידוש המרכזי בדברי החזון אי״ש בעניין האמונה?

10 **הרב אברהם ישעיהו קרליץ, ה״חזון אי״ש״** (ה׳תרל״ח-ה׳תשי״ג, 1878–1953): אחד המנהיגים החרדיים הבולטים ביותר בתקופת הקמת המדינה, גדול תורה ופוסק הלכה מובהק. נקרא בשם **חזון אי״ש** על שם סדרת ספרים חשובים שכתב בענייני השקפה והלכה. עלה לארץ בשנת 1933 וחי בבני ברק, שם התרכזו סביבו תלמידים רבים.

הצרה 20.indd 56 21/06/2011 14:34:19

גַּם עִלּוֹת שֶׁל הַצָּלָה שֶׁטָּבַע בְּנֵי הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בָּהֶן מִשְׁתַּנּוֹת אֵצֶל הַבּוֹטֵחַ, כִּי תַּחַת לִרְדֹּף אַחַר נְדִיבִים וְשָׂרִים וּלְבַקֵּשׁ תַּחְבּוּלוֹת שָׁוְא, יְפַשֵּׁשׂ הַבּוֹטֵחַ בְּמַעֲשָׂיו וְיִפְנֶה אֶת לִבּוֹ לִתְשׁוּבָה תְּפִלָּה וּצְדָקָה לְהַעֲבִיר אֶת רֹעַ הַגְּזֵרָה.

5 **וּלְהָאמוּר (לְעֵיל) הָאֱמוּנָה וְהַבִּטָּחוֹן אַחַת הִיא, רַק הָאֱמוּנָה הִיא הַמַּבָּט הַכְּלָלִי שֶׁל בְּעָלֶיהָ, וְהַבִּטָּחוֹן הַמַּבָּט שֶׁל הַמַּאֲמִין עַל עַצְמוֹ, הָאֱמוּנָה בִּבְחִינַת הֲלָכָה, וְהַבִּטָּחוֹן בִּבְחִינַת מַעֲשֶׂה.** נָקֵל לִהְיוֹת בּוֹטֵחַ בְּשָׁעָה שֶׁאֵין עִקַּר הַתַּפְקִיד שֶׁל הַבִּטָּחוֹן, אַךְ מַה קָּשֶׁה לִהְיוֹת בּוֹטֵחַ בִּשְׁעַת תַּפְקִידוֹ בֶּאֱמֶת, נָקֵל לְשַׂגֵּר בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו אֶת הַבִּטָּחוֹן, שֶׁהוּא לַהֲלָכָה וְלֹא לְמַעֲשֶׂה, רַק כְּמִתְעַנֵּג עַל דְּמְיוֹנוֹת מַזְהִירִים וּמְשַׂמְּחִים, וּמֵרֹב הַיָּמִים הוּא מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ וּמַטְעֶה אֶת אֲחֵרִים, כִּי אָמְנָם עָלָה עַל בְּנֵי גִילוֹ בְּמִדַּת הַבִּטָּחוֹן, וְלַאֲמִתַּת הַדָּבָר מְשַׁמֵּשׁ בְּמִדָּה זוֹ לַהֲטָבַת חֲלוֹמוֹת נְעִימִים עַל הֶעָתִיד הַכָּמוּס.

וְאָמְנָם בָּזֹאת יִבָּחֵן אִם פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, הַאִם בּוֹטֵחַ הוּא בֶּאֱמֶת אוֹ אַךְ לִמֵּד לְשׁוֹנוֹ לְצַפְצֵף בִּטָּחוֹן, בִּטָּחוֹן, וּבִלְבּוֹ לֹא קוֹנְנָה. כַּאֲשֶׁר נִפְגַּשׁ בְּמִקְרֶה הַדּוֹרֵשׁ בִּטָּחוֹן, וַאֲשֶׁר בְּשָׁעָה 15 זוֹ תַּפְקִידוֹ שֶׁל הַבִּטָּחוֹן לְנַהֲלוֹ, לְהַחֲלִימוֹ וּלְרַפְּאתוֹ, הַאִם בַּשָּׁעָה הַקָּשָׁה הַלָּזוּ פָּנָה אֶל הַבִּטָּחוֹן, וַיִּבְטַח בּוֹ, אוֹ דַּוְקָא בְּשָׁעָה זוֹ לֹא פָּנָה אֵלָיו, וּפָנָה אֶל רְהָבִים וְשָׂטֵי כָזָב, אֶל אֶמְצָעִים מְגֻנִּים וְתַחְבּוּלוֹת שָׁוְא."

לסיום הדיון בנושא "מהי אמונה"? נעיין להלן בשני מקורות תלמודיים. המשותף לשני המקורות היא השאלה: **איזה מקום תופסת האמונה בחיינו?** האם מקומה של האמונה נותר במסגרת בית הכנסת ושיעורי קודש בבית הספר, או שהאמונה הופכת להיות **המדריך והמנווט המרכזי של חיינו** ופעולותינו היום-יומיות.

המקור הראשון שנלמד הוא מן ה**תלמוד הבבלי**, מסכת סוטה, מ"ח ע"ב. בו באים לידי ביטוי האמונה והביטחון בקדוש ברוך הוא **במישור הכלכלי** בלבד. במקור השני מדובר במקומה של האמונה **כשיקול מרכזי בחיי יום-יום** (משא ומתן בנאמנות ואמינות בוויכוח). להלן שני המקורות:

א) "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ, וְאוֹמֵר: 'מָה אֹכַל לְמָחָר', אֵינוֹ אֶלָּא מִקְּטַנֵּי אֱמוּנָה" (תלמוד בבלי **סוטה** מ"ח ע"ב).

בדברי רבי אליעזר מבטאת האמונה את **ביטחון** האדם בבורא עולם שיתן לו את פרנסתו.

ב) "בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אָדָם לְדִין אוֹמְרִים לוֹ: נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה? קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה? עָסַקְתָּ בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה? צִפִּיתָ לִישׁוּעָה?" (תלמוד בבלי **שבת** ל"א ע"א).

הצרה 20.indd 57
21/06/2011 14:34:20

כיצד מגיעים לאמונה?

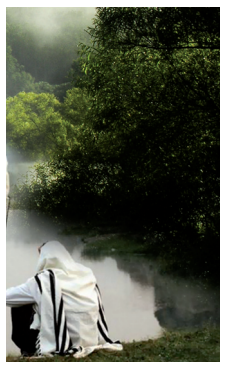

לאחר שלמדנו על חשיבות לימוד האמונה במיוחד בדורנו, נוכח האתגרים שמציבה המציאות המודרנית, נשאלת השאלה: מהי הדרך להשגת האמונה ולהפיכתה לקניין אישי. האם האמונה בבורא עולם טבועה בנפש האדם ולא נותר לו אלא לחשוף אותה, או שעלינו להתאמץ ולהגיע אל האמונה רק באמצעות התבוננות פנימית או חיצונית?

נעיין במקורות אחדים העוסקים בשאלות אלו מהיבטים שונים:

1. **תלמוד בבלי, מסכת נידה, דף ל' עמוד ב'** – האמונה טבועה באדם.
2. **מדרש הגדול, בראשית פרק י"ב** – דרכו של אברהם אבינו אל האמונה הייתה מתוך התבוננות בבריאה.
3. **הרב אליהו דסלר, "מכתב מאליהו", חלק ג'** – חמש דרכים להשגת אמונה.

חכמת הלב:
"טוב לאדם להרגיל את עצמו שיוכל להחיות את עצמו עם איזה ניגון, כי הניגון הוא דבר גדול וגבוה מאוד."
(רבי נחמן מברסלב)

תלמוד בבלי, נידה
דף ל' עמוד ב'

"דְּרַשׁ רַבִּי שַׁמְלַאי: לְמָה הַוָּלָד דּוֹמֶה בְּמֵעֵי אִמּוֹ? לְפִנְקָס שֶׁמְּקַפֵּל וּמֵנִּח. יָדָיו עַל שְׁתֵּי צְדָעָיו, שְׁתֵּי אֱצִילָיו עַל שְׁתֵּי אַרְכֻּבּוֹתָיו, וּשְׁתֵּי עֲקֵבָיו עַל שְׁתֵּי עַגְבוֹתָיו. וְרֹאשׁוֹ מֻנָּח לוֹ בֵּין בִּרְכָּיו, וּפִיו סָתוּם וְטַבּוּרוֹ פָּתוּחַ. וְאוֹכֵל מִמַּה שֶּׁאִמּוֹ אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתֶה מִמַּה שֶּׁאִמּוֹ שׁוֹתָה. וְאֵינוֹ מוֹצִיא רְעִי, שֶׁמָּא יַהֲרֹג אֶת אִמּוֹ. וְכֵינָן שֶׁבָּא לָאֲוִיר הָעוֹלָם
5 וְנִפְתַּח הַסָּתוּם וְנִסְתָּם הַפָּתוּחַ. שֶׁאִלְמָלֵא כֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת. **וְנֵר דָּלוּק לוֹ עַל רֹאשׁוֹ. וְצוֹפֶה וּמַבִּיט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ... וְאֵין לְךָ יָמִים שֶׁאָדָם שָׁרוּי בְּטוּבָה יוֹתֵר מֵאוֹתָן הַיָּמִים... וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ... וְכֵינָן שֶׁבָּא לָאֲוִיר הָעוֹלָם בָּא מַלְאָךְ וְסוֹטְרוֹ עַל פִּיו וּמְשַׁכְּחוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ... וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם עַד שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ... וּמַה הִיא הַשְּׁבוּעָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ? תְּהִי צַדִּיק וְאַל תְּהִי רָשָׁע,** וַאֲפִלּוּ כָּל הָעוֹלָם
10 כֻּלּוֹ אוֹמְרִים לְךָ צַדִּיק אַתָּה הֱיֵה בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע, וֶהֱוֵי יוֹדֵעַ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָהוֹר וּמְשָׁרְתָיו טְהוֹרִים **וּנְשָׁמָה שֶׁנָּתַתִּי בְּךָ טְהוֹרָה הִיא. אִם אַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּטָהֳרָה – מוּטָב, וְאִם לָאו – הֲרֵינִי נוֹטְלָהּ מִמְּךָ."**

במובאה זו רצו חז"ל להשמיענו כי האמונה טבועה באדם מלידתו. בניגוד למצבים שבהם אדם רוצה לרכוש ידע או חכמה, ממקורות הנמצאים מחוץ לאישיותו ולנפשו, במקרה זה מודגש בתלמוד **שהאמונה טבועה בנו** ועלינו לחשוף את יסודותיה. השקפה זו מהווה עידוד לאדם המחפש את דרכו בעולם האמונה מכיוון שאיננו צריך לרכוש ידע או ערכים חיצוניים אלא "להתחבר" לכוחות הנפש והאמונה הטבועים בו.

דרכו של האדם אל האמונה עשויה להיות כרוכה בחיבוטי נפש, בחיפושים ובמאמץ שכלי

36. מה לדעתכם רוצה התלמוד ללמד אותנו בדבריו על לימוד התורה של התינוק, ועל השכחתו לאחר שבא לאוויר העולם?

37. מהו הקשר בין הקטע מהתלמוד לבין מקורות האמונה?

הצרה 20.indd 58 21/06/2011 14:34:20

ורגשי. לפעמים, הדרך המובילה אל האמונה מצריכה "התחברות" נפשית אל פנימיות האדם. במקרים אחרים הדרך אל האמונה מבוססת על חיפוש שכלי והתבוננות בבריאה. נעיין בדברי מחבר ה"**מדרש הגדול**" (מדרש אגדה והלכה המתייחס לחמשת חומשי תורה. משמש כמקור חשוב למדרשי הלכה קדומים).

"מדרש הגדול"

בראשית פרק י"ב

אברהם אבינו מחפש את בורא העולם ומוצא אותו

...וְהָיָה מְשׁוֹטֵט בְּדַעְתּוֹ וְאוֹמֵר: "עַד מָתַי אָנוּ מִשְׁתַּחֲוִין לְמַעֲשֶׂה יָדֵינוּ, אֵין רָאוּי לַעֲבֹד וּלְהִשְׁתַּחֲוֹות אֶלָּא לָאָרֶץ שֶׁהִיא מוֹצִיאָה פֵּרוֹת וְהִיא מְחַיָּה אוֹתָנוּ". כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁהִיא צְרִיכָה לַגְּשָׁמִים וְאִלְמָלֵא שָׁמַיִם נִפְתָּחִין וּמוֹרִידִין גְּשָׁמִים לֹא הָיְתָה מְצַמַּחַת כְּלוּם, חָזַר וְאָמַר: "אֵין רָאוּי לְהִשְׁתַּחֲוֹות אֶלָּא לַשָּׁמַיִם". חָזַר וְרָאָה אֶת הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהִיא מְאִירָה לָעוֹלָם וְהִיא הַמְגַדֶּלֶת צְמָחִים, אָמַר: "אֵין רָאוּי לְהִשְׁתַּחֲוֹות אֶלָּא לָהּ", כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָהּ שֶׁהִיא שׁוֹקַעַת, אָמַר: "אֵין זֶה אֱלֹהַּ". חָזַר וְרָאָה אֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים שֶׁהֵן מְאִירִין בַּלַּיְלָה אָמַר: "לְאֵלּוּ רָאוּי לְהִשְׁתַּחֲוֹות". כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר – בָּטְלוּ כֻּלָּן, אָמַר: "אֵין זֶה אֱלֹהַּ". **וְהָיָה מִצְטַעֵר וְאוֹמֵר: "אִלְמָלֵא יֵשׁ לָהֶן מַנְהִיג מִפְּנֵי מַה זֶּה שׁוֹקֵעַ וְזֶה עוֹלֶה?". מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְרָאָה בִּירָה (=טִירָה) גְּדוֹלָה וּגְבוֹהָה בְּיוֹתֵר. בִּקֵּשׁ לְהִכָּנֵס לְתוֹכָהּ, חָזַר עַל כָּל צְדָדֶיהָ וְלֹא מָצָא פֶּתַח. קָרָא כַּמָּה קוֹלוֹת וְאֵין עוֹנֶה אוֹתוֹ. נָשָׂא עֵינָיו וְרָאָה כְּלֵי צֶמֶר (=בְּגָדִים) אֲדֻמִּים שֶׁהֵן שְׁטוּחִין עַל הַגַּג, אַחַר כָּךְ רָאָה כְּלֵי פִּשְׁתָּן לְבָנִים, אָמַר אוֹתוֹ הָאִישׁ: "יַדַּאי אָדָם יֵשׁ בְּבִירָה זוֹ, וְאִלּוּ לֹא הָיָה בָּהּ אָדָם לָמָּה אֵלּוּ נִטָּלִין וְאֵלּוּ נִתָּנִין?". **כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בַּעַל הַבִּירָה שֶׁהוּא מִצְטַעֵר** עַל כָּךְ, אָמַר לוֹ: "לָמָּה אַתָּה מִצְטַעֵר? אֲנִי הוּא בַּעַל הַבִּירָה". כָּךְ הָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ – כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁאֵלּוּ שׁוֹקְעִין וְאֵלּוּ זוֹרְחִין אָמַר: "אִלְמָלֵי יֵשׁ לָהֶן מַנְהִיג לֹא הָיוּ כֵּן, אֵין רָאוּי לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְאֵלּוּ אֶלָּא לְמִי שֶׁהוּא מְנַהֲגָן". וְהָיָה תָּר בְּדַעְתּוֹ לַעֲמֹד עַל אֲמִתָּתוֹ שֶׁל דָּבָר. **כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ הקב"ה שֶׁהוּא מִצְטַעֵר** אָמַר לוֹ: "אַהֲבָתְךָ לְצַדֵּק אֶת הָעוֹלָם, וְשָׁנֵאתָ רִשְׁעוֹ שֶׁל עוֹלָם. חַייֶךָ שֶׁאֲנִי מוֹשַׁחֲךָ מִכָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁלְּפָנֶיךָ וְשֶׁלְּאַחֲרֶיךָ," הֲדָא הִיא דִּכְתִיב: "עַל כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶיךָ."

38. מדוע הדגיש בעל המדרש פעמים אחדות את המילה "מצטער", בהקשר לחיפושיו של אברהם אבינו אחרי הבורא?

39. מדוע לא השתחווה אברהם אל הארץ או אל השמש או אל הכוכבים?

אברהם אבינו חיפש את הבורא וגיבש את דרכו אל האמונה לא כשאלה פילוסופית אלא כשאלה **קיומית ומהותית**. אברהם מחפש את **מנהיג** העולם המוביל אותו לקראת יעודו ותפקידו המוסרי. בסופו של דבר תשוקתו וחיפושיו האמיתיים, מזכים את אברהם אבינו בהתגלות אלוקית ובקשר ישיר עם בורא העולם. נוכל ללמוד מדברי המדרש כי כאשר אדם **באמת** חותר להגיע אל בורא עולם הוא יצליח, בסופו של דבר, להגשים את שאיפותיו.

נסיים את עיוננו בשאלה: "כיצד מגיעים לאמונה", בדבריו של הרב אליהו דסלר בספרו **מכתב מאליהו**. במאמרו מציג הרב דסלר חמש דרכים המסייעות לקנות את האמונה ולהפנים אותה בלב האדם. נסו לתת לעצמכם "דין וחשבון" באיזו מידה אתם מצליחים לממש ולפעול באופן מעשי לפי הדרכים המוצעות להלן.

הצרה 20.indd 59 21/06/2011 14:34:22

הרב אליהו דסלר[11]

"מכתב מאליהו", כרך ג' עמ' 161-163

מדרגות בלמוד האמונה

יִשְׂרָאֵל הֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים, וְיוֹדְעִים שהשי"ת בָּרָא אֶת הָעוֹלָם וּמַנְהִיג אוֹתוֹ תָּמִיד. אוּלָם **יֵשׁ מִצְוָה מְיֻחֶדֶת בַּתּוֹרָה לַעֲסֹק תָּמִיד בָּאֱמוּנָה, וְהִיא מִצְוַת "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ" – הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבַּעֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת.** וְכֵן כָּתַב הרדב"ז (רַבִּי דָּוִד בֶּן זִמְרָא): "וְעִנְיַן הָאֱמוּנָה, שֶׁיְּקַבֵּע אוֹתָהּ בְּלִבּוֹ וּבְנַפְשׁוֹ תָּמִיד". מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בְּתְמִידוּת לְבָרֵר וּלְלַמֵּד לְעַצְמוֹ אֶת הָאֱמוּנָה בהשי"ת, לֹא יֵדַע אוֹתָהּ בֶּאֱמֶת, וְאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת מִצְוַת "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ" כְּהִלְכָתָהּ.

יֶשְׁנָן חָמֵשׁ דְּרָכִים בְּקִיּוּם מִצְוַת הָאֱמוּנָה:

חמש דרכים בקיום מצוות האמונה ורכישתה

הדרך החיצונית

הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹנָה הִיא דֶּרֶךְ שֶׁל חִנּוּךְ, דְּהַיְנוּ, שֶׁיְּחַנְּכוּ הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ לַעֲסֹק בָּאֱמוּנָה גַּם בְּאֹפֶן חִיצוֹנִי. יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לוֹמַר תָּמִיד בְּכָל הִזְדַּמְּנוּת: "בָּרוּךְ ה'", "אִם יִרְצֶה ה'", "בְּעֶזְרַת ה'" וְכַדּוֹמֶה. וְכֵן יְדַקְדֵּק לְקַיֵּם מִצְוַת תְּפִלָּה, גַּם אִם עֲדַיִן מִתְפַּלֵּל בְּלִי כַּוָּנָה, כֵּיוָן שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא בְּטוּי הָאֱמוּנָה בהקב"ה, וְאַף שֶׁתְּפִלָּתוֹ עֲדַיִן חִיצוֹנִית, עוֹסֵק הוּא עַל כָּל פָּנִים בְּבְטוּי דְּבָרִים שֶׁל אֱמוּנָה.

וְכֵן בְּכָל הַמִּצְוֹות שֶׁהָאָדָם מְקַיֵּם, גַּם כְּשֶׁחֲסֵרָה בָּהֶן כַּוָּנָה פְּנִימִית, הֲרֵי עַל כָּל פָּנִים מְקַיֵּם אֶת צִוּוּי הַשי"ת, וְגַם בְּזֶה מְחַזֵּק אֶת הָאֱמוּנָה בַּה' בְּדֶרֶךְ חִיצוֹנִית. וְזֶה יְבִיאֵהוּ לִהְיוֹת יָרֵא מִלַּעֲבֹר עֲבֵרָה, כִּי כְּבָר הֻרְגַּל לִשְׁמֹר אֶת צִוּוּיֵי הַשי"ת וּלְהִתְרַחֵק מִמַּה שֶּׁנֶּגֶד רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִת'. אָמְנָם כָּל זֶה עֲדַיִן הוּא בְּדַרְגָּה שֶׁל חִנּוּךְ וְהֶרְגֵּל, וְאֵין רִשּׁוּמוֹ נִכָּר אֶלָּא בַּחִיצוֹנִיּוּת.

דרך ההתבוננות

הַדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה הִנָּהּ פְּנִימִית יוֹתֵר, וְהִיא דֶּרֶךְ הַהִתְבּוֹנְנוּת. כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּפִלְאֵי הַבְּרִיאָה, וּמְבָרֵר לְעַצְמוֹ שֶׁהֵם מַעֲשֵׂי ה' וְגִלּוּיֵי חָכְמָתוֹ הָאֵין סוֹפִית, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב: "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'" וכו', מִתְחַזֶּקֶת בּוֹ אֱמוּנָה פְּנִימִית. אַף שֶׁאֵין הוּא בְּמַדְרֵגָה לְהַכִּיר אֶת הקב"ה מִתּוֹךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר סְבִיבוֹ (בְּחִינַת "וְקוֹנָהּ הַכֹּל"), עַל כָּל פָּנִים יִתְפַּעֵל מִנִּפְלְאוֹת הַטֶּבַע, כְּגוֹן מֵהַסֵּדֶר הַנִּפְלָא הַקַּיָּם בַּבְּרִיאָה; וְהַהַתְאָמָה הַנִּפְלָאָה בֵּין כָּל חֶלְקֵי הַבְּרִיאָה, אֵיךְ כָּל דָּבָר מַתְאִים עִם חֲבֵרוֹ; וַאֲשֶׁר הַכֹּל הוֹלֵךְ לְתַכְלִית אַחַת, וְכַדּוֹמֶה.

וְכֵן אִם יִתְבּוֹנֵן בָּעוֹלָם הַפְּנִימִי שֶׁל הָאָדָם, אִם יִסְתַּכֵּל בְּיֵצֶר הָרַע וְתַחְבּוּלוֹתָיו, וְיִתְבּוֹנֵן בַּשְּׁנִיּוּת שֶׁבְּלֵב הָאָדָם, וּבַהִתְרוֹצְצוּת הַתְּמִידִית בְּקִרְבּוֹ בֵּין מַצְפּוּנוֹ וְכֹחוֹת הָרַע, מַה צָּרְכָּהּ וּמַה תַּכְלִיתָהּ, יַכִּיר גַּם בָּזֶה אֶת תַּכְלִית הַבְּרִיאָה – לְהִתְגַּבֵּר בְּכֹחַ הַטּוֹב עַל הָרַע, וְיִוָּכַח שֶׁהַכֹּל נוֹצַר לְמַטָּרָה אַחַת: גִּלּוּי הָרוּחָנִיּוּת. **כָּךְ יוּכַל לִלְמֹד אֱמוּנָה עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בְּתוֹךְ עַצְמוֹ,** כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּמִבְּשָׂרִי אֱחֱזֶה אֱלוֹהַּ" (**איוב** י"ט, כ"ו).

---

11 לדמותו – ראו עמ' 24.

40. מהי משמעות מצוות "אנוכי ה' אלוקיך" לפי דברי הרב דסלר?

41. כיצד התייחס הרב דסלר לטענה "אינני מתחבר" למצווה מסוימת?

42. מה הן שתי דרכי ההתבוננות המובילות לאמונה?

20.indd 60 הצרה
23/06/2011 16:51:59

הַדֶּרֶךְ הַשְּׁלִישִׁית הִיא דֶּרֶךְ הַקְּדֻשָּׁה וְעוֹלִים אֵלֶיהָ עַל יְדֵי שְׁלֹשָׁה גְּדָרִים.

הַגֶּדֶר הָרִאשׁוֹן הוּא מִדַּת הָאֱמֶת, לְחַנֵּךְ אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת נֶאֱמָן בְּלִבּוֹ - שֶׁיְּהֵא תָּמִיד עַל הָאֱמֶת, וְיִסְרֵב לְקַבֵּל אֶת הַשֶּׁקֶר כְּאֱמֶת. זוֹהִי בְּחִינַת הָאֱמוּנָה שֶׁנֶּאֱמְרָה עַל אַבְרָהָם אָבִינוּ ע״ה (=עָלָיו הַשָּׁלוֹם), וּפֵרְשָׁהּ נְחֶמְיָה בִּתְפִלָּתוֹ: ״וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ״ - לִבּוֹ הָיָה נֶאֱמָן לָאֱמֶת שֶׁהִכִּיר.

הַגֶּדֶר הַשֵּׁנִי הוּא לַעֲסֹק בִּשְׁבִירַת הַיֵּצֶר, וּלְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִפְרֹשׁ מִתַּאֲוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רש״י: ״קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ - פְּרוּשִׁים תִּהְיוּ״; כִּי בְּסִלּוּק הָרַע מִן הַלֵּב מְמֵילָא רוֹאֶה הוּא אֶת אוֹרוֹ שֶׁל הַשי״ת.

וְהַגֶּדֶר הַשְּׁלִישִׁי - לַעֲסֹק בַּקְּדֻשָּׁה לֹא רַק בְּדֶרֶךְ פְּרִישׁוּת, אֶלָּא בְּדֶרֶךְ דְּבֵקוּת בַּתּוֹרָה בְּהִתְלַהֲבוּת. עִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה מַגִּיעִים לְלִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם רַק כַּאֲשֶׁר עוֹסֵק בָּהֶם בְּהִתְפַּעֲלוּת וְהִתְרַגְּשׁוּת. עַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לְהַרְגִּישׁ תָּמִיד חִדּוּשׁ בְּלִמּוּדוֹ, כִּי אֵין הִתְפַּעֲלוּת וְהִתְרַגְּשׁוּת אֶלָּא עַל יְדֵי פְּגִיעָה פִּתְאוֹמִית בְּדָבָר חָדָשׁ, וּפְגִישָׁה כָּזוֹ, שֶׁהַלֵּב חָשׁ פִּתְאוֹם בְּדָבָר חָדָשׁ, הִיא הָעוֹשָׂה בּוֹ רֹשֶׁם שֶׁלֹּא יָסוּף מִמֶּנּוּ. זֶהוּ אֲמָרָם ז״ל עַל הַנֶּאֱמָר בִּקְרִיאַת שְׁמַע: ״אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם״: ״לֹא יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כִּדְיוֹטְגָמָא (=מִצְוַת הַמֶּלֶךְ) יְשָׁנָה שֶׁאֵין הָאָדָם סוֹפְנָהּ, אֶלָּא כַּחֲדָשָׁה שֶׁהַכֹּל רָצִין לִקְרָאתָהּ״ (רש״י **דברים** ו׳, ו׳). אוּלָם אֵין חִדּוּשׁ זֶה מֻכְרָח לִהְיוֹת חָדָשׁ מַמָּשׁ עֲבוּר הַשֵּׂכֶל, כִּי אַף אִם כְּבָר יָדַע מִזֶּה, וַאֲפִלּוּ הִרְגִּישׁ כָּזֶה בֶּעָבָר, אֶלָּא שֶׁהַרְגָּשָׁתוֹ עַתָּה אֶת הַדָּבָר הִנָּהּ הַרְגָּשָׁה פְּנִימִית יוֹתֵר - זוֹהִי כְּבָר בְּחִינַת חִדּוּשׁ לַלֵּב. כָּל דַּרְגָּה בַּפְּנִימִיּוּת הִיא עוֹלָם חָדָשׁ, וּמֻרְגֶּשֶׁת בַּלֵּב כְּאִלּוּ לֹא רָאָה דָּבָר זֶה מִיָּמָיו. אוּלָם מִי שֶׁלִּבּוֹ אָטוּם, וְאֵינוֹ מִתְפַּעֵל מִשּׁוּם דָּבָר, אֵינֶנּוּ מְסוּגָל לַעֲלִיָּה רוּחָנִית כְּלָל. הַמְחַדֵּשׁ חִידּוּשֵׁי תוֹרָה וְאֵינוֹ מִתְפַּעֵל מֵהֶם - יִשָּׂאֵר עַם־הָאָרֶץ, כִּי אִם חִדּוּשָׁיו אֵינָם עוֹשִׂים בּוֹ רֹשֶׁם כְּלָל, תֶּחְסַר לוֹ הַדְּחִיפָה וְהַשְׁאִיפָה לְהִתְעַמֵּק בְּלִמּוּדוֹ. מֵאִידָךְ גִּיסָא, בְּהִתְדַּבְּקוֹ בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה עַל יְדֵי הִתְפַּעֲלוּתוֹ מִמֶּנָּה, יַעֲלֶה לִבּוֹ בְּמַדְרֵגוֹת הָאֱמוּנָה, שֶׁכֵּן אוֹר הַתּוֹרָה הוּא הַמַּפְתֵּחַ הַגָּדוֹל לָאֱמוּנָה.

43. סכמו בלשונכם את שלושת האמצעים להגיע לקדושה?

דרכי ביטחון ודבקות

הַדֶּרֶךְ הָרְבִיעִית הִיא הַבִּטָּחוֹן בהשי״ת בְּפֹעַל, שֶׁיִּתְנַהֵג בְּכָל דְּרָכָיו בְּדֶרֶךְ הַבִּטָּחוֹן. שֶׁיֵּדַע שהקב״ה יָכוֹל לָתֵת לוֹ צְרָכָיו בְּכָל עֵת, לָכֵן אֵינוֹ דּוֹאֵג הַיּוֹם לְמַה שֶּׁיִּהְיֶה לְמָחָר; כִּי יוֹדֵעַ שֶׁלְּכָל יוֹם יֵשׁ הַשְׁפָּעָה בְּפְנֵי עַצְמָהּ, בְּהִיוֹתוֹ הִזְדַּמְּנוּת לְגִלּוּי חֶדֶשׁ שֶׁל כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ. מוּבָן הוּא, שֶׁבְּלֹא הַקְדָּמַת אֱמוּנָה אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְמַעֲלַת הַבִּטָּחוֹן. אַךְ **כַּאֲשֶׁר יַתְמִיד לְהִתְנַהֵג בְּבִטָּחוֹן בְּכָל מַעֲשָׂיו, תַּעֲלֶה דַּרְגַּת אֱמוּנָתוֹ וּבְהִירוּתָהּ,** כִּי כֵּיוָן שֶׁתּוֹלֶה אֶת עֵינָיו בקב״ה, וּמִשְׁתַּחְרֵר מֵהַמַּבָּט הַטִּבְעִי, יִרְאֶה בְּחוּשׁ אֶת הַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית בַּכֹּל.

44. כיצד מביא הביטחון בקב״ה את האדם לאמונה וכיצד הוא מעצים את האמונה?

הַדֶּרֶךְ הַחֲמִישִׁית הִיא הִתְעַסְּקוּת בִּדְבֵקוּת גְּמוּרָה וּתְמִידִית בהשי״ת, שֶׁעַל יָדָהּ רוֹאֶה אֶת הקב״ה בִּבְהִירוּת בְּפָנִים לְבָבוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״שִׁוִּיתִי ה׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד״. הִיא הַדַּרְגָּה הַיּוֹתֵר נַעֲלָה בְּהִתְעַסְּקוּת הָאֱמוּנָה...

הצרה 20.indd 61
21/06/2011 14:34:24

הדרכים לאמונה

לימוד האמונה ומחשבת האמונה דורשים הכרה נפשית אמונית.

45. מהו החיסרון לבאר לאדם "לא מאמין" את מהות האמונה?

כָּתַבְנוּ בַּמַּאֲמָר "דְּבֵקוּת הַמַּחְשָׁבָה בַּתּוֹרָה" בִּדְבַר גְּבוּלוֹת הַמַּחְשָׁבָה, כִּי הַמַּחְשָׁבָה נִתְפָּסֶת רַק בְּמֻשָּׂגִים הַיְדוּעִים לָנוּ ע"י הַחוּשִׁים אוֹ הַרְגָּשׁוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁכְּבָר הִרְגַּשְׁנוּן. הָבָה נִתְבּוֹנֵן בָּזֶה עַל יְדֵי דֻּגְמָאוֹת אֲחָדוֹת. מִי שֶׁבְּטִבְעוֹ אֵינֶנּוּ כּוֹעֵס, הַאִם אֶפְשָׁר שֶׁיְּבָאֲרוּ לוֹ אוֹ שֶׁיְּצַיֵּר לְעַצְמוֹ אֶת טִיבָהּ שֶׁל הַרְגָּשַׁת הַכַּעַס? אֶפְשָׁר שֶׁיֵּדַע צוּרָה חִיצוֹנִית שֶׁל הַכַּעַס, כֵּיוָן שֶׁרָאָה בְּנֵי אָדָם בְּכַעֲסָם, אֲבָל עַל מַהוּת הַכַּעַס עַצְמוֹ לֹא יוּכַל לַחְשֹׁב מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁוֹ מִיָּמָיו. וְכֵן מִי שֶׁחֲסֵרָה לוֹ הַרְגָּשַׁת הַצֶּדֶק, וּבְכָל עִנְיָנָיו פּוֹעֵל לְפִי צָרְכּוֹ עַצְמוֹ, אִי אֶפְשָׁר לְצַיֵּר לוֹ אֶת הַצֶּדֶק, וְגַם לֹא יוּכַל לַחְשֹׁב אוֹדוֹתָיו, שֶׁהֲרֵי אֵין לְמַחְשַׁבְתּוֹ בְּמָה לְהִתָּפֵס. וְכֵן בָּאֱמוּנָה; מִי שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ אֵי–פַּעַם אֶת הַכָּרַת בּוֹרְאוֹ בְּפָנִים לְבָבוֹ, אֵיךְ יַחְשֹׁב בָּאֱמוּנָה בּוֹ יִת', כְּשֶׁעֲדַיִן לֹא הִבְחִין בְּנַפְשׁוֹ מְצִיאוּת הַכָּרָה זוֹ? נִמְצָא שֶׁכָּל מַחְשְׁבוֹתָיו בָּעִנְיָנִים הָהֵם תִּהְיֶינָה רַק עפ"י הֶקֵּשׁ שִׂכְלִי חִיצוֹנִי, וְלֹא בְּעַצְמִיּוּת הַהַכָּרוֹת הַפְּנִימִיּוֹת הָהֵן כִּי לֹא יְדָעָן".

גביע לפסח מגרמניה, המאה ה-18, חרוטה עליו הכתובת: "שלח את עמי".

מאוסף המוזאון לאמנות יהודית
על שם סַיר אייזיק וליידי וולפסון,
היכל שלמה ירושלים.
צלם: שלמה קשטן

הצרה 20.indd 62 21/06/2011 14:34:25

אמונה ומימוש עצמי

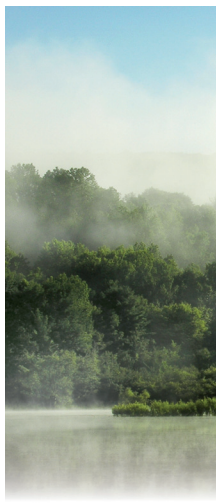

אחת האמרות העמוקות השגורות בעולמה של החסידות היא המימרה: "אם אני הנני אני מפני שאתה הנך אתה, הרי שאינני אני ואתה אינך אתה. אבל אם אני הנני אני ואתה הנך אתה, הרי שאני אני ואתה הנך אתה". מימרה זו, פרי הגותו של **רבי מנחם מנדל מקוצק**, מהבולטים והמקוריים בין מנהיגי התנועה החסידית בפולין (תקמ"ז, 1787 לס"ה - תרי"ט, 1859 לס"ה), מבטאת את חשיבות הזהות העצמית ומימוש הכוחות הפנימיים הייחודיים הנמצאים בנפש האדם.

חכמת הלב:

"אם אני הנני אני משום שאני הנני אני, ואתה הנך אתה משום שאתה הנך אתה הרי אני הנני אני ואתה הנך אתה. אבל אם אני הנני אני משום שאתה הנך אתה ואתה הנך אתה משום שאני הנני אני הרי שאני איננני אני ואתה אינך אתה".

(מנחם מנדל מקוצק)

מימוש עצמי זה הוא בעל חשיבות רבה בעולם האמונה. עבודת ה' המבוססת על אישיותו הייחודית ותכונות נפשו של האדם תביא לסיפוק, הגברת הרצון והתחברות עמוקה לבורא עולם. אם פעולותינו הרוחניות תבטאינה את אישיותינו ולא תהיינה תוצאה של חיקוי אחרים, אמונתנו תהיה אמיתית יותר. להלן נעמיק בסוגיה זו בעזרת מקורות המבטאים את חשיבות ה"מימוש העצמי" כחלק מעולם האמונה.

הראי"ה קוק[12]

"בקשת האני העצמי", אורות הקודש, חלק ג', עמ' ק"מ

מודעות האדם ל"אני" שלו ולאישיותו היא הבסיס לאמונה וחינוך

בקשת האני העצמי

צז

"**וַאֲנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה,** הָאֲנִי הַפְּנִימִי הָעַצְמִי, שֶׁל הַיָּחִיד וְשֶׁל הַצִּבּוּר, אֵינוֹ מִתְגַּלֶּה בְּתוֹכְיוּתוֹ רַק לְפִי עֵרֶךְ הַקְּדֻשָּׁה וְהַטָּהֳרָה שֶׁלּוֹ, לְפִי עֵרֶךְ הַגְּבוּרָה הָעֶלְיוֹנָה, הַסְּפוּגָה מֵהָאוֹרָה הַטְּהוֹרָה שֶׁל זִיו מַעְלָה, שֶׁהִיא מִתְלַהֶבֶת בְּקִרְבּוֹ. **חָטְאוּ עִם אֲבוֹתֵינוּ, חָטָא הָאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנִּתְנַכֵּר לְעַצְמִיּוּתוֹ, שֶׁפָּנָה לְדַעְתּוֹ שֶׁל נָחָשׁ, וְאִבֵּד אֶת עַצְמוֹ, לֹא יָדַע לְהָשִׁיב תְּשׁוּבָה בְּרוּרָה עַל שְׁאֵלַת אַיֶּכָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדַע נַפְשׁוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהָאֲנִיּוּת הָאֲמִתִּית נֶאֱבְדָה מִמֶּנּוּ, בְּחֵטְא הַהִשְׁתַּחֲוָאָה לְאֵל זָר,** חָטָא יִשְׂרָאֵל, זָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר, אֶת אֲנִיּוּתוֹ הָעַצְמִית עָזַב, זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב. חָטְאָה הָאָרֶץ, הִכְחִישָׁה אֶת עַצְמִיּוּתָהּ, צִמְצְמָה אֶת חֵילָהּ, הָלְכָה אַחֲרֵי מְגַמּוֹת וְתַכְלִיתוֹת, לֹא נָתְנָה אֶת כָּל חֵילָהּ הַכָּמוּס לִהְיוֹת טַעַם עֵץ כְּטַעַם פְּרִיוֹ, נָשְׂאָה עַיִן מִחוּץ לָהּ, לַחְשֹׁב עַל דְּבַר גּוֹרָלוֹת וְקִרְיָרוֹת. קִטְרְגָה הַיָּרֵחַ, אִבְּדָה סִיבּוּב פְּנִימִיּוּתָהּ, שִׁמְחַת חֶלְקָהּ, חָלְמָה עַל דְּבַר הַדְרַת מְלָכִים חִיצוֹנָה. וְכֹה הוֹלֵךְ הָעוֹלָם וְצוֹלֵל בְּאָבְדַן הָאֲנִי שֶׁל כָּל אֶחָד, שֶׁל הַפְּרָט וְשֶׁל הַכְּלָל.

בָּאִים מְחַנְּכִים מְלֻמָּדִים, מְסִתַּכְּלִים בַּחִיצוֹנִיּוּת, מַסִּיחִים דֵּעָה גַּם הֵם מִן הָאֲנִי, וּמוֹסִיפִים תֶּבֶן עַל הַמְּדוּרָה, מַשְׁקִים אֶת הַצְּמֵאִים בְּחֹמֶץ, מְפַטְּמִים אֶת הַמּוֹחוֹת וְאֶת הַלְּבָבוֹת בְּכָל

12 לדמותו – ראו עמ' 27.

46. מה היה חטאו של אדם הראשון לפי הרב קוק?

47. במה מתבטאת זניחת עצמיותם של הארץ והירח לפי הקטע שקראת?

20.indd 63 הצרה
21/06/2011 14:34:26

מַה שֶּׁהוּא חוּץ מֵהֶם, וְהָאֲנִי הוֹלֵךְ וּמִשְׁתַּכֵּחַ, וְכֵיוָן שֶׁאֵין אֲנִי, אֵין הוּא, וְקַל וָחֹמֶר שֶׁאֵין אַתָּה".

הראי"ה קוק הדגיש בדבריו את הצורך **להיות נאמן לעצמיות ול"אני" הפנימי של כל אחד**. לאור זאת, חינוך שאיננו מכוון לאישיות הספציפית מחטיא את מטרתו. היבט זה נמצא כבר אצל אדם הראשון שפנה לדעתו של נחש, במקום ללכת אחרי רצונו הפנימי וציווי ה'. במעשהו זה החטיא האדם את מטרתו, ולא ידע לענות תשובה ברורה על שאלת בורא עולם: "אַיֶּכָּה".

בהתאם לכך עלינו להכיר ב'אניות' שלנו, בגודל נשמתנו היהודית העליונה, הדורשת לפיתוחה והשלמתה לימודים נוספים על שאר חכמות העולם, **לימודים הנוגעים לתורה, לקדושה ולטהרה כטבע הנשמה**, ואינה יכולה להסתפק בחכמות 'חיצוניות', שאינן קשורות לטבעה הפנימי אשר מסיחים את הדעת מה'אני' האמיתי.

המשמעות **המעשית** הנובעת מהצורך להיות נאמן לאישיותנו הייחודית מתבטאת בלימוד האמונה ועבודת ה'. כל אחד מאיתנו **נדרש לעבוד את ה' בדרכו הייחודית** ובהתאם לכוחות הנפש שלו. לפיכך, ספרי הלימוד שמתוכם אנו לומדים ואופן "ההתחברות" שלנו אל בורא עולם, צריכים להיות מותאמים אל טבע הנפש שלנו. נעיין בהקשר זה בדברי הרב קוק בספרו **אורות התורה**.

הראי"ה קוק

אורות התורה, פרק ט', פסקה ו'

אדם צריך למצוא את תחום הלימוד המיוחד לו בלימוד התורה, בדרך זו יישאר נאמן לקדושת התורה.

"יֶשְׁנָם שֶׁיָּצְאוּ לְתַרְבּוּת רָעָה, מִפְּנֵי שֶׁבְּדֶרֶךְ לִמּוּדָם וְהַשְׁלָמָתָם הָרוּחָנִית בָּגְדוּ בִּתְכוּנָתָם הָאִישִׁית הַמְיֻחֶדֶת. הֲרֵי שֶׁאֶחָד מֻכְשָׁר לְדִבְרֵי אַגָּדָה, וְעִנְיְנֵי הֲלָכָה אֵינָם לְפִי תְּכוּנָתוֹ לִהְיוֹת עָסוּק בָּהֶם בְּקִבְיעוּת, וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר לְהַעֲרִיךְ אֶת כִּשְׁרוֹנוֹ הַמְיֻחָד הוּא מִשְׁתַּקֵּעַ בְּעִנְיְנֵי הֲלָכָה, כְּפִי הַמִּנְהָג הַמֻּרְגָּל, וְהוּא מַרְגִּישׁ בְּנַפְשׁוֹ נִגּוּד לְאֵלֶּה הָעִנְיָנִים שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהֶם, מִתּוֹךְ שֶׁהַהִשְׁתַּקְּעוּת בָּהֶם אֵינָהּ לְפִי טֶבַע כִּשְׁרוֹנוֹ הָעַצְמִי. אֲבָל אִם הָיָה מוֹצֵא אֶת תַּפְקִידוֹ וּמְמַלְּאוֹ, לַעֲסֹק בִּקְבִיעוּת בְּאוֹתוֹ הַמִּקְצוֹעַ שֶׁבַּתּוֹרָה, הַמַּתְאִים לִתְכוּנַת נַפְשׁוֹ, אָז הָיָה מַכִּיר מִיָּד שֶׁהַרְגָּשַׁת הַנִּגּוּד שֶׁבָּאָה לוֹ בְּעָסְקוֹ בְּעִנְיְנֵי הֲלָכָה לֹא בָּאָה מִצַּד אֵיזֶה חִסָּרוֹן בְּעַצְמָם שֶׁל הַלִּמּוּדִים הַקְּדוֹשִׁים וְהַנְּחוּצִים הַלָּלוּ, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשׁוֹ מְבַקֶּשֶׁת מִקְצוֹעַ אַחֵר לִקְבִיעוּתָהּ בַּתּוֹרָה, וְאָז הָיָה נִשְׁאָר נֶאֱמָן בְּאֹפֶן נַעֲלֶה לִקְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, וְעוֹשֶׂה חַיִל בַּתּוֹרָה בַּמִּקְצוֹעַ הַשַּׁיָּךְ לוֹ, וְגַם עוֹזֵר עַל יָד אוֹתָם שֶׁיָּדָם גּוֹבֶרֶת בַּהֲלָכָה, לְהַטְעִימָם מִנֹּעַם הָאַגָּדָה."

חכמת הלב:
"הנני מחפש תמיד מה שבתוך נשמתי, והעבדות החיצונה היא מסיעה את הדעה מהחיפוש הפנימי, לבקש לשווא בקצה הארץ את אשר לא יִמָּצֵא במעמקי נפשי".
(הראי"ה קוק)

48. יש טוענים כי לימודי קודש "משעממים אותם".

התמודדו עם הטענה לפי דברי הרב קוק.

הצרה 20.indd 64 21/06/2011 14:34:29

הפרט והכלל בעולם האמונה

בשני המקורות שלמדנו לעיל, הודגשה חשיבות ה"מימוש העצמי" כמפתח להתקדמות רוחנית. בד בבד יש לזכור כי הדגשת ה"אני" איננה סותרת את החיבור אל הכלל. יתירה מכך, דווקא החיבור אל הכלל מעצים את ה"אני" ומעמיק את החיבור לעולם האמונה. הרב **שמעון שקופ**, בהקדמה לספרו **שערי יושר**, ניתח את הרבדים השונים הקיימים בעומק משמעות המושג "אני". מתוך דבריו נוכל ללמוד כי הפרט מהווה חלק בלתי נפרד מהכלל.

הרב שמעון שקופ[13]

בהקדמה לספרו שערי יושר

המושג "אני" מדורג, והוא מתחיל בגוף האדם ובחומריותו וחל על הבריאה כולה ש"האני" הפרטי הוא חלק ממנה

וְהִנֵּה אִם בְּהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה רִגְשֵׁי אַהֲבַת עַצְמוֹ וְרִגְשֵׁי אַהֲבַת זוּלָתוֹ, הֵם כְּצָרוֹת זוֹ לְזוֹ, אֲבָל עָלֵינוּ לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַעֲמִיק בְּזֶה לִמְצֹא הַסְּגֻלָּה הַמְאַחֶדֶת אוֹתָם אַחֲרֵי כִּי שְׁנֵיהֶם דּוֹרֵשׁ ה' מֵאִתָּנוּ, וּסְגֻלָּה זוֹ הִיא שֶׁיִּתְבָּרֵר וְיִתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם אֵיכוּתוֹ שֶׁל הָ"אֲנִי" שֶׁלּוֹ, כִּי בְּזֶה יִמָּדֵד מַעֲלַת כָּל הָאָדָם לְפִי מַדְרֵגָתוֹ. **הָאִישׁ הַגַּס וְהַשָּׁפֵל כָּל "אֲנִי" שֶׁלּוֹ מְצֻמְצָם רַק בְּחָמְרוֹ וְגוּפוֹ, לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מִי שֶׁמַּרְגִּישׁ שֶׁ"אֲנִי" שֶׁלּוֹ הוּא מֻרְכָּב מִגּוּף וְנֶפֶשׁ, וּלְמַעְלָה מִזֶּה מִי שֶׁמַּכְנִיס לְהָ"אֲנִי" שֶׁלּוֹ בְּנֵי בֵּיתוֹ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ, וְהָאִישׁ הַהוֹלֵךְ עִפ"י דַּרְכֵי הַתּוֹרָה, הָ"אֲנִי" שֶׁלּוֹ כּוֹלֵל אֶת כָּל עַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁבֶּאֱמֶת כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הוּא רַק כְּאֵבֶר מִגּוּף הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית.** וְעוֹד יֵשׁ בְּזֶה מַעֲלוֹת שֶׁל אִישׁ הַשָּׁלֵם רָאוּי לְהַשְׁרִישׁ בְּנַפְשׁוֹ לְהַרְגִּישׁ שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת כֻּלָּם הוּא הָ"אֲנִי" שֶׁלּוֹ, וְהוּא בְּעַצְמוֹ רַק כְּאֵבֶר קָטָן בְּתוֹךְ הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְאָז גַּם רֶגֶשׁ אַהֲבַת עַצְמוֹ עוֹזֵר לוֹ לֶאֱהֹב אֶת כָּל עַם יִשְׂרָאֵל, וְאֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ. וּלְדַעְתִּי מֻרְמָז עִנְיָן זֶה בְּמַאֲמָרוֹ שֶׁל הִלֵּל עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁהָיָה אוֹמֵר: "אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי, וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אֲנִי", הַיְנוּ שֶׁרָאוּי לְכָל אָדָם לְהִתְאַמֵּץ לִדְאֹג תָּמִיד בְּעַד עַצְמוֹ, אֲבָל אִם זֶה יִתְאַמֵּץ לְהָבִין שֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אֲנִי, שֶׁאִם יְצַמְצֵם אֶת הָ"אֲנִי" שֶׁלּוֹ בְּחוּג צַר כְּפִי מַרְאִית עַיִן, אָז "אֲנִי" זֶה מַה הוּא, הֶבֶל הוּא וּכְאַיִן נֶחְשָׁב. אֲבָל אִם תִּהְיֶה הַרְגָּשָׁתוֹ מְאֻמֶּתֶת, שֶׁכְּלֻלוּת הַבְּרִיאָה הוּא הָאָדָם הַגָּדוֹל וְהוּא גַּם כֵּן כְּאֵבֶר קָטָן בַּגּוּף הַגָּדוֹל הַזֶּה, אָז רָם וְנִשָּׂא גַּם עֶרְכּוֹ הוּא, שֶׁבִּמְכוֹנָה גְּדוֹלָה גַּם מַסְמֵר הַיּוֹתֵר קָטָן אִם רַק מְשַׁמֵּשׁ כְּלוּם לְהַמְּכוֹנָה, הוּא דָּבָר חָשׁוּב מְאֹד, שֶׁהַכֹּל בָּנוּי מִפְּרָטִים וְאֵין בַּכֹּל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט".

49. **מהו ההבדל בין הגדרת ה"אני" לפי דברי הרב שמעון שקופ לבין הגדרת ה"אני" המקובלת?**

לפעמים אנו רואים אדם הפורש מהציבור לצורך תפילת יחיד, בטענה כי מימוש כוחותיו הרוחניים ("מימוש עצמי") בא לביטוי טוב יותר דווקא בהיותו לבדו, ולפעמים אדם פורש מרשות היחיד שלו כדי לעזור לכלל, אולם התמסרותו לכלל היא חלקית, והרצון לשמור על פרטיותו גובר על מסירותו לאחרים. שני המקורות להלן מדגישים את הצורך לממש את כוחותינו הייחודיים דווקא באמצעות ההתחברות אל הזולת.

13 **הרב שמעון שקופ** (ה'תר"כ-ה'ת"ש, 1860–1940): אחד מחשובי הרבנים בתחילת המאה ה–20, פיתח דרך חדשה בלימוד ובהעמקה בסוגיות הגמרא. שיטתו התפשטה בעולם הישיבות ובאה לידי ביטוי בספרו הנודע **שערי יושר**.

הצרה 20.indd 65 21/06/2011 14:34:30

רבי יהודה הלוי (ריה"ל)[14]

ספר "הכוזרי", מאמר שלישי, סעיפים י"ח-י"ט

היחיד בעם ישראל הוא חלק בלתי נפרד מהציבור. עובדה זו, מטילה עליו אחריות וקשר לכלל ישראל.

(יח) אמר הכוזרי:

וְלָמָּה לָנוּ כָּל זֶה? הַאֵין טוֹב לוֹ לָאָדָם כִּי יִתְבּוֹדֵד בִּתְפִלָּתוֹ לְמַעַן תִּהְיֶה נַפְשׁוֹ זַכָּה יוֹתֵר וּמַחְשַׁבְתּוֹ פְּנוּיָה יוֹתֵר?

(יט) אמר החבר:

50. כיצד מנמק ריה"ל את הצורך להתחבר אל הכלל?

(השתמשו בדוגמאות מסעיפי המאמר שקראתם.)

51. כיצד תשכנע אדם שהחליט "לממש את עצמו" לפעול למען הכלל?

52. הסבירו את דברי ריה"ל: "היחיד בקרב הציבור כאיבר יחיד בכללות הגוף". מהי המשמעות המעשית הנובעת מדבריו?

לֹא כֵן! תְּפִלַּת הַצִּבּוּר יְתֵרוֹן בָּהּ מִכַּמָּה בְּחִינוֹת. רֵאשִׁית, הַצִּבּוּר אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל עַל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רָעָה לִיחִידִים, וְהַיָּחִיד יִתָּכֵן כִּי יִתְפַּלֵּל עַל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רָעָה לִיחִידִים אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתָּכֵן כִּי אֲחָדִים מִן הַיְחִידִים הָהֵם יִתְפַּלְּלוּ עַל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רָעָה לְיָחִיד זֶה, אוּלָם אַחַד הַתְּנָאִים בָּהֶם תִּכְשַׁר הַתְּפִלָּה לְהִתְקַבֵּל הוּא שֶׁתִּהְיֶה זֹאת תְּפִלָּה עַל מַה שֶּׁמֵּבִיא תּוֹעֶלֶת לָעוֹלָם וְלֹא עַל מַה שֶּׁגּוֹרֵם לוֹ נֶזֶק בְּכָל דֶּרֶךְ שֶׁהוּא. שֵׁנִית, לְעִתִּים רְחוֹקוֹת מְאֹד תִּשְׁלַם תְּפִלַּת הַיָּחִיד בְּלֹא פְּגָם, הַבָּא בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּמֵזִיד, וְלָכֵן נִקְבַּע אֶצְלֵנוּ כִּי יִתְפַּלֵּל הַיָּחִיד תְּפִלָּה בְּצִבּוּר, וְאַף יִתְפַּלֵּל, עַד כַּמָּה שֶׁהַדָּבָר בְּיָדוֹ, בְּצִבּוּר שֶׁאֵינוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, לְמַעַן יִשְׁלַם עַל יְדֵי אֲחָדִים מִצִּבּוּר זֶה מַה שֶּׁהֶחְסַר עַל יְדֵי הָאֲחֵרִים, בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּמֵזִיד, וְכָךְ תֵּצֵא מִבֵּין כֻּלָּם תְּפִלָּה שְׁלֵמָה בְּכַוָּנָה זַכָּה, וְתָחוּל הַבְּרָכָה עַל הַכֹּל, וְיִהְיֶה לְכָל אֶחָד מִן הַיְחִידִים חֵלֶק בָּהּ.

כִּי פְּעֻלַּת הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי דּוֹמָה לִפְעֻלַּת הַמָּטָר הַמְרַוֶּה אֶרֶץ מִן הָאֲרָצוֹת, שֶׁעָה שֶׁיּוֹשְׁבֶיהָ זַכָּאִים לוֹ, וְיִתָּכֵן כִּי תִּכְלֶל אֶרֶץ זוֹ גַּם יְחִידִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר אֵינָם זַכָּאִים לוֹ, וְתִהְיֶה גַּם לָהֶם הַצָּלָחָה בִּזְכוּת הָרַב; וּלְהֶפֶךְ, יֵשׁ אֲשֶׁר יִכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מֵאַחַת הָאֲרָצוֹת, בִּהְיוֹת רֹב יוֹשְׁבֶיהָ בִּלְתִּי זַכָּאִים לוֹ, וְיִתָּכֵן כִּי יִמָּצְאוּ בָּהּ יְחִידִים הַזַּכָּאִים לוֹ, וְאֵינוֹ נִמְנָע מֵהֶם כִּי אִם מֵחֲמַת הָרַב. אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּטֵי הָאֱלֹהֵי יִת׳ בָּעוֹלָם הַזֶּה. אוּלָם גַּם לַיְחִידִים הָהֵם שָׁמוּר אִתּוֹ גְּמוּל – בָּעוֹלָם הַבָּא; וְיִתָּכֵן כִּי עוֹד בָּעוֹלָם הַזֶּה יִתֵּן לָהֶם תְּמוּרָה טוֹבָה וְיִגְמֹל לָהֶם חֶסֶד מַה שֶּׁיְּצַיְּנֵם לְטוֹבָה בֵּין שְׁכֵנֵיהֶם; אַךְ מְעַטִּים הֵם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִנָּצְלוּ מִן הָעֹנֶשׁ הַבָּא עַל צִבּוּר שָׁלֵם.

וְהַמִּתְפַּלֵּל אַךְ וְרַק בַּעֲדוֹ דּוֹמֶה לְאָדָם שֶׁבִּשְׁעַת סַכָּנָה לַמְּדִינָה יִסְתַּפֵּק בְּתִקּוּן בֵּיתוֹ הוּא וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִשְׁתַּתֵּף עִם אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה בְּתִקּוּן חוֹמוֹתֶיהָ, אָדָם כָּזֶה הוֹצָאָתוֹ מְרֻבֶּה וְסַכָּנָתוֹ מַתְמֶדֶת, וְאִלּוּ הָאִישׁ הַמִּשְׁתַּתֵּף עִם הַצִּבּוּר הוֹצָאָתוֹ מוּעֶטֶת וּבִטְחוֹנוֹ מְרֻבֶּה, כִּי אֶת אֲשֶׁר לֹא הִסְפִּיק הָאֶחָד לַעֲשׂוֹת בָּא הָאַחֵר וּמַשְׁלִימוֹ; וְכָךְ תַּעֲמֹד הַמְּדִינָה עַל הַשְּׁלֵמוּת הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר הָאֶפְשָׁרִית לָהּ, וְכָל אֲנָשֶׁיהָ יִהְיוּ נֶהֱנִים מִבִּרְכוֹתֶיהָ עַל יְדֵי הוֹצָאָה מוּעֶטֶת, וְהַכֹּל לְפִי הַחֹק וּמִתּוֹךְ הַסְכָּמָה, כָּךְ קוֹרֵא אַפְּלָטוֹן אֶת הַהוֹצָאָה לְפִי הַחֹק: הִשְׁתַּתְּפוּת הַחֵלֶק בַּכֹּל. וּמִשֶּׁעָה שֶׁהַיָּחִיד מִתְעַלֵּם מֵהֱיוֹתוֹ חֵלֶק בַּכֹּל, זֹאת אוֹמֶרֶת, מֵחוֹבָתוֹ לַעֲבֹד לְמַעַן תִּקּוּן הַצִּבּוּר שֶׁהוּא חֵלֶק מִמֶּנּוּ, וּמַחְלִיט לַחְסֹךְ תּוֹעַלְתּוֹ לוֹ לְעַצְמוֹ, חוֹטֵא הוּא לַכֹּל וּבְיוֹתֵר לְנַפְשׁוֹ. כִּי הַיָּחִיד בְּקֶרֶב הַצִּבּוּר הוּא כְּאֵבֶר יָחִיד בִּכְלָלוּת הַגּוּף; שֶׁכֵּן אִלּוּ הָיְתָה

14 לדמותו – ראו עמ' 34.

הצרה 20.indd 66 21/06/2011 14:34:30

הַזְּרוֹעַ מוֹנַעַת אֶת דָּמָהּ בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בְּהַקָּזָתוֹ, הָיָה הַגּוּף כָּלֶה וְהַזְּרוֹעַ כָּלָה עִמּוֹ. אָכֵן רָאוּי לוֹ לְיָחִיד לִסְבֹּל אַף אֶת מַר הַמָּוֶת לְמַעַן הַצָּלַת הַכְּלָל, אַךְ לְפָחוֹת צָרִיךְ הַיָּחִיד לַחְשֹׁב עַל חֶלְקוֹ בַּכְּלָל, לְמַעַן יִתֵּן תָּמִיד חֶלְקוֹ וְלֹא יִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ".

נסיים את הדיון בנושא זה בדברי **הרב סולוביצ'יק**. במובאה שלהלן מדובר במהות יסוריו של **איוב**. תכלית יסורי איוב הייתה, בין השאר, ללמדו את המעבר מהסתגרות ל**התחברות** ומתפילת יחיד, הדואג לעצמו, לתפילת רבים – **תפילת הציבור**.

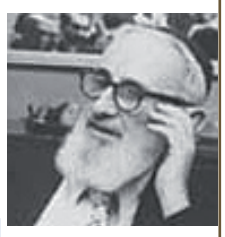

הרב יוסף דב סולוביצ'יק[15]

קול דודי דופק, איש האמונה עמ' 71 - 74

רְאֵה: זוֹהִי הַתְּשׁוּבָה שֶׁנִּתְּנָה עַל יְדֵי בּוֹרֵא עוֹלָם לְאִיּוֹב. כָּל זְמַן שֶׁאִיּוֹב הִתְפַּלְסֵף, כְּעֶבֶד הַגּוֹרָל, בְּדַבֵּר שְׁאֵלַת הַסִּבָּה וְהַנִּמּוּק וְדָרַשׁ גִּלּוּי מַהוּת הָרַע וְהָיָה חוֹזֵר שׁוֹאֵל וְרוֹגֵן: מַדּוּעַ וְלָמָּה בָּאִים הַיִּסּוּרִים, עָנָה לוֹ הקב"ה נִמְרָצוֹת בְּהֵא הַשְׁאֵלָה שֶׁל "הֲיָדַעְתָּ": "מִי זֶה מַחְשִׁיךְ עֵצָה בְּמִלִּין בְּלִי דָעַת. אֱזָר נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ וְאֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי: אֵיפֹה הָיִיתָ בְּיָסְדִי אָרֶץ? הַגֵּד, אִם יָדַעְתָּ בִינָה!... הֲיָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי סָלַע, חֹלֶל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר?" **אִם אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ אֶת הָאַלְפָּא בֵּיתָא שֶׁל הַיְצוּר, מַדּוּעַ תִּתְחַצֵּף לְהַקְשׁוֹת קְשִׁיּוֹת עַל הַנְהָגַת הָעוֹלָם?!** אֲבָל כְּשֶׁהֵבִין אִיּוֹב מַה מּוּזָרָה הִיא שְׁאֵלָתוֹ, וְכַמָּה גְּדוֹלָה בַּעֲרוּתוֹ, וְהוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ: "לָכֵן הִגַּדְתִּי וְלֹא אָבִין, נִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי וְלֹא אֵדָע" – גָּלָה לוֹ הקב"ה לָאִישׁ הַיָּעוּד, אֶת הַיְסוֹד הָאֱמִתִּי הַצָּפוּן בַּיִּסּוּרִים, כְּפִי נִסּוּחָהּ שֶׁל הַהֲלָכָה: אָמַר לוֹ הקב"ה: **אִיּוֹב! אָמְנָם, לְעוֹלָם לֹא תָּבִין אֶת סוֹד הַ"מַּדּוּעַ?", סִבַּת הַיִּסּוּרִים וְתַכְלִיתָם, אֲבָל דָּבָר אֶחָד מֵחוֹבָתְךָ לָדַעַת: אֶת יְסוֹד תִּקּוּן הַיִּסּוּרִים. אִם תּוּכַל לְהִתְרוֹמֵם עַל יְדֵי הַיִּסּוּרִים לְדַרְגָּה שֶׁעַד עַכְשָׁו לֹא הִגַּעְתָּ אֵלֶיהָ, תֵּדַע שֶׁנּוֹעֲדוּ הַמָּה כְּאֶמְצָעִי לְתִקּוּן הַנֶּפֶשׁ וְהָרוּחַ.** אִיּוֹב! כְּשֶׁשָּׁפְעוּ עָלֶיךָ חֲסָדַי, בִּבְחִינַת "הִנְנִי נֹטֶה אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם", וְהָיִיתָ מֵאַנְשֵׁי שֵׁם וּבַעֲלֵי הַשָּׂפָה – "וַיְהִי הָאִישׁ הַהוּא גָּדוֹל מִכָּל בְּנֵי קֶדֶם" – לֹא מִלֵּאתָ אֶת הַתַּפְקִיד שֶׁחֲסָדַי הֵטִילוּ עָלֶיךָ. אִישׁ תָּם וְיָשָׁר הָיִיתָ, יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרַע; לֹא הִשְׁתַּמַּשְׁתָּ בְּכֹחֲךָ וְעָשְׁרְךָ לְרַע; נָתַתָּ הַרְבֵּה לְצְדָקָה – "צֶדֶק לָבַשְׁתִּי וַיִּלְבָּשֵׁנִי כִּמְעִיל וְצָנִיף מִשְׁפָּטִי"; לֹא נִמְנַעְתָּ מִלְּהַמְצִיא עֵזֶר וְסַעַד לָרַבִּים וְעָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָה וּמְצוּקָה – "כִּי אֲמַלֵּט עָנִי מְשַׁוֵּעַ וְיָתוֹם וְלֹא עֹזֵר לוֹ?" אוּלָם **חֲסֵרָה לְךָ אוֹתָהּ מִדַּת הַחֶסֶד הַגְּדוֹלָה בִּשְׁנֵי מוּבָנִים: א. מֵעוֹלָם לֹא נָשָׂאתָ בְּעֹל הַצִּבּוּר וְלֹא הִשְׁתַּתַּפְתָּ בְּצָרָתוֹ וְיגוֹנוֹ; ב. לֹא הִרְגַּשְׁתָּ אֶת יִסּוּרֵי הַיָּחִיד הַסּוֹבֵל.** כְּאִישׁ הַמְּחוֹנָן בְּלֵב טוֹב רְחֲמָתְךָ לְרֵגַע עַל יָתוֹם; כֶּסֶף רַב הָיָה לְךָ, וְלֹא חָסַרְתָּ כְּלוּם כְּשֶׁנָּתַתָּ נְדָבָה הֲגוּנָה. אָמְנָם חֶסֶד – מַשְׁמָעוּתוֹ מַקִּיפָה יוֹתֵר מִסֶּנְטִימֶנְט חוֹלֵף, מֵרַגְשָׁנוּת זוֹלָה; **חֶסֶד תּוֹבֵעַ יוֹתֵר מִדְּמְעָה רִגְעִית, מִמַּטְבֵּעַ קָרָה. חֶסֶד – פֵּרוּשׁוֹ: הִתְמַזְּגוּת עִם הַזּוּלַת, הִזְדַּהוּת עִם כְּאֵבוֹ, הַרְגָּשַׁת הָאַחֲרָיוּת לְגוֹרָלוֹ. מִדַּת הַחֶסֶד – זוֹ לֹא הָיְתָה בְּךָ, לֹא בְּנוֹגֵעַ אֶל הָרַבִּים וְלֹא בִּיחָסֶיךָ עִם הַיָּחִיד...**

15 **הרב יוסף דב הלוי סולוביצ'יק** (ה'תרס"ג- ה'תשנ"ב, 1903-1992), ראש ישיבת "יצחק אלחנן" בארצות הברית, בצעירותו למד תורה מאביו, ר' משה סולובייצ'יק (בנו של הגאון רבי חיים מבריסק) ופילוסופיה באוניברסיטת ברלין. מגרמניה עבר לארה"ב, והפך לאחד ממנהיגיה הבולטים של היהדות בארה"ב בפרט ובעולם היהודי בכלל. הרב י"ד סולוביצ'יק נחשב אחד מפוסקי ההלכה וההגות החשובים במאה ה–20. הוא נודע בלמדנותו המופלגת בגמרא והעמיד תלמידים רבים. הרב הצטרף לציונות הדתית, וכיהן כנשיא כבוד של "הציונים הדתיים של אמריקה."

53. מדוע לדעתכם בחרנו ללמוד קטע זה הלקוח מתוך דברי הרב סולוביצ'יק?

(התייחסו בתשובתכם למסקנות שהועלו בעת לימוד הקטעים הקודמים.)

הצרה 20.indd 67 21/06/2011 14:34:31

אַתָּה, אִיּוֹב, בְּעָשְׂרְךָ וּבְהַשְׂפָּעָתְךָ יָכֹלְתָּ לְהָחִישׁ אֶת תַּהֲלִיךְ יְשׁוּב הָאָרֶץ וּבְנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. בְּרַם, אָזְנְךָ הָאֲטוּמָה הָיְתָה וְלֹא קָלְטָה אֶת הַזְּעָקָה הַהִיסְטוֹרִית שֶׁל הָאֻמָּה. לֹא יָצָאתָ בְּסַעֲרַת מְחָאָה נֶגֶד הַסַּנְבַּלָּטִים, הַשּׁוֹמְרוֹנִים וּשְׁאָר שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר רָצוּ לְהַחְרִיב אֶת הַיְשׁוּב וּלְכַבּוֹת אֶת זִיק הַתִּקְוָה הָאַחֲרוֹן שֶׁל עַם ה׳. מֶה עָשִׂיתָ בְּשָׁעָה שֶׁעוֹלֵי הַגּוֹלָה קָרְאוּ מִמַּעֲמַקֵּי סֵבֶל וְיֵאוּשׁ: ״כָּשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל וְהֶעָפָר הַרְבֵּה וַאֲנַחְנוּ לֹא נוּכַל לִבְנוֹת בַּחוֹמָה״? יָשַׁבְתָּ בְּחִבּוּק יָדַיִם! **לֹא הִשְׁתַּתַּפְתָּ בְּסִבְלָם שֶׁל הַלּוֹחֲמִים לְמַעַן הַיַּהֲדוּת, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהַגְּאוּלָה; מֵעוֹלָם לֹא הֵבֵאתָ קָרְבָּן אֶחָד לְטוֹבָתָם. רַק לִשְׁלוֹמְךָ וְטוֹבָתְךָ דָּאַגְתָּ כָּל הַיָּמִים, וְרַק לְמַעַנְךָ הִתְפַּלַּלְתָּ וְהֶעֱלֵיתָ עוֹלוֹת. ״וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם, וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם, כִּי אָמַר אִיּוֹב, אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם״. הֲנָשָׂאתָ אַף פַּעַם תְּחִנָּה בְּעַד אִישׁ זָר מִתּוֹךְ הִשְׁתַּתְּפוּת בְּצַעֲרוֹ? – לֹא! הֲתֵדַע, אִיּוֹב, שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא נַחֲלַת הַכְּלָל, וְכִי הַיָּחִיד אֵינוֹ בָּא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ אֶת צָרְכָיו מִלְּפָנָיו, לְבַד מֵאֲשֶׁר יִגְאַל אֶת עַצְמוֹ מִתּוֹךְ בְּדִידוּתוֹ וְהִסְתַּגְּרוּתוֹ וְיִסַּפַּח** אֶל הַכְּלָל? הֲשָׂכַחְתָּ, כִּי הַתְּפִלָּה הַיְּהוּדִית נֶאֱמֶרֶת בִּלְשׁוֹן רַבִּים – ״לְעוֹלָם לִישָׁתֵף אִינְיֵשׁ נַפְשֵׁיהּ בַּהֲדֵי צִיבּוּרָא״ – הִתְקַשְּׁרוּת נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ וְהִתְלַכְּדוּת לְבָבוֹת סוֹעֲרִים. לֹא יָדַעְתָּ אֵיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַטְבֵּעַ הַתְּפִלָּה שֶׁנִּקְבָּעָה עַל יְדֵי הָאֻמָּה, לִכְלֹל אֶת עַצְמְךָ עִם הָרַבִּים וְלָשֵׂאת בְּעֹל הַזּוּלַת. אִיּוֹב, אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת תּוֹרַת תִּקּוּן הַיְסוּרִים, **עָלֶיךָ לְהַשִּׂיג אֶת סוֹד הַתְּפִלָּה הַמְקֻרֶבֶת אֶת ה״אֲנִי״ אֶל הַזּוּלַת, לְשַׁנֵּן בְּפִיךָ אֶת נֻסְחָתָהּ הַמְקוֹרִית הַמְשַׁתֶּפֶת אֶת הַפְּרָט בַּחֲוָיַת הַכְּלָל וּלְהָבִין אֶת הָאִידֵאָה שֶׁל חֶסֶד הַמִּתְגַּשֶּׁמֶת עַל יְדֵי הַמִּתְפַּלֵּל בְּהַעֲלָאַת יְחוּד אִישִׁי לְיַחֲדוּת צִבּוּרִית.** בְּפִזּוּר אֲגוֹרוֹת נוֹקְשׁוֹת שֶׁנִּתְבָּרַכְתָּ בָּהֶן בְּשֶׁפַע לֹא תֵּצֵא יְדֵי חוֹבָתְךָ. רַק עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה בַּת חֲוָיַת הַסֵּבֶל הַכְּלָלִי תִּוָּשַׁע. אֶת תּוֹרַת הַחֶסֶד לֹא הֵבַנְתָּ וּבְזַבְזְתָּ אֶת בִּרְכָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֵלֶיךָ. הִשְׁתַּדֵּל עַתָּה לְהַשִּׂיג אֶת תּוֹרַת הַסֵּבֶל. אוּלַי תִּתָּקֵן עַכְשָׁו, מִתּוֹךְ צַעַר וְעָגְמָה, אֶת אֲשֶׁר חָטָאתָ לְפָנִים מִתּוֹךְ הַרְחָבַת הַלֵּב וְגִיל מְדֻמֶּה.

חכמת הלב:
״כשם שהנך יכול לסבול שפרצופו של חברך אינו דומה לפרצופך, כך תסבול שדעותיו של חברך אינן דומות לדעותיך.״
(רבי מנחם מנדל מקוצק)

54. מהו הקשר בין נושא האמונה והמסרים שלמדנו עד כה לבין הקטע הזה?

הקב״ה אוֹמֵר לְחַבְרֵי אִיּוֹב: ״וְעַתָּה קְחוּ לָכֶם שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וּלְכוּ אֶל עַבְדִּי אִיּוֹב וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה בַּעַדְכֶם וְאִיּוֹב עַבְדִּי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם״. הִנְנִי מְנַסֶּה אֶת אִיּוֹב עוֹד הַפַּעַם. יִבָּחֵן נָא בְּפֶמְבֵּי; הֲיוֹדֵעַ הוּא לְהִתְפַּלֵּל עַתָּה עַל הַזּוּלַת וּלְהִשְׁתַּתֵּף בְּסִבְלוֹ? הֲלָמַד דְּבַר מַה בִּשְׁעַת פֻּרְעָנֻיּוֹת וְחָרוֹן אַף? הַאִם סִגֵּל לְעַצְמוֹ מַטְבֵּעַ חֲדָשָׁה שֶׁל הַתְּפִלָּה הַכּוֹלֶלֶת וְהַמַּקִּיפָה אֶת הָרַבִּים? אִם יִתְחַנֵּן בַּעַדְכֶם, אָז תָּבוֹא גְּאֻלָּתוֹ וְגַם גְּאֻלַּתְכֶם – ״כִּי אִם פָּנָיו אֶשָּׂא״. אָז תֵּדְעוּ, כִּי אִיּוֹב נִפְדָּה מִן הַמֵּצַר הָאֶגוֹאִיסְטִי וְנִכְנַס לְמֶרְחַב הַסִּימְפַּטְיָה עִם הַצִּבּוּר וְהַהִצְטָרְפוּת לַזּוּלַת, וְכִי **הַהִתְבַּדְּלוּת הַפְּקָעָה, וּבְמִקּוֹמָהּ הוֹפִיעָה הַהִתְחַבְּרוּת.** הַפֶּלֶא הַגָּדוֹל הִתְרַחֵשׁ; אִיּוֹב עָמַד פִּתְאוֹם עַל טִיבָהּ שֶׁל הַתְּפִלָּה הַיְּהוּדִית. הוּא גִּלָּה בְּשָׁעָה אַחַת אֶת לְשׁוֹן הָרַבִּים, אֶת מִדַּת הַחֶסֶד הַסּוֹחֶפֶת אֶת הָאָדָם מֵרִשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים. הוּא הִתְחִיל לִחְיוֹת אֶת חַיֵּי הַכְּלָל, לִכְאֹב אֶת מַכְאוֹבָיו, לְהִתְאַבֵּל עַל אֲסוֹנוֹ וְלִשְׂמֹחַ בְּשִׂמְחָתוֹ. **יִסּוּרֵי אִיּוֹב מָצְאוּ אֶת תִּקּוּנָם הָאֱמִתִּי בְּהֶחָלְצוֹ מִן הַהֶסְגֵּר שֶׁהָיָה נָתוּן בּוֹ, וַחֲמַת אֱלֹהִים שָׁכְכָה.** ״וַה׳ שָׁב אֶת שְׁבוּת אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְלוֹ בְּעַד רֵעֵהוּ״.

הצרה 20.indd 68
21/06/2011 14:34:32

עם ישראל - מאמינים בני מאמינים

חכמת הלב:
"זהירים הם, בני אדם, שלא לבלוע נמלה חיה, ואין הם זהירים שלא לבלוע אדם חי".
(רבי ברוך ממז'בוז')

אחד ההבדלים הבולטים בין עם ישראל לבין אומות העולם הוא היחס בין הכלל לבין הפרט בעבודת הבורא. באומות העולם הכלל הוא אוסף של פרטים וכל יחיד שלם בפני עצמו גם ללא התחברותו אל הציבור. המשמעות הציבורית, אצל אומות העולם, נובעת בעיקר מצרכים כלכליים, תרבותיים, חברתיים וביטחוניים. לעומת זאת, **בעם ישראל הכלל איננו אוסף של פרטים, אלא יצירה מיוחדת שברא הקב"ה, וכל אחד מהפרטים המרכיבים את היצירה יונק את חייו הרוחניים כתוצאה מהתחברותו אל עם ישראל.** מכאן מובן שההזדקקות של היחיד אל הכלל גדולה מאוד, ושלמותו הנפשית מותנית בעומק חיבורו אל עם ישראל.

עבודת ה' של היחיד ואמונתו בבורא עולם, איננה יכולה להתבסס רק על פרטיותו אלא חייבת להיות מבוססת על חיבורו לכלל ישראל. אמנם לכל אדם יחיד סגולה עצמאית, יקרת המציאות, שאיננה נמצאת בזולתו. לכל איש בשורה ייחודית וחלק מיוחד בתורת ישראל ובתפילה, אבל **ייחודיות זו שואבת את חיוניותה וערכה מהחיבור של היחיד אל הכלל.** ככל שהיחיד מעמיק את חיבורו לעם ישראל, בתפילה, במעשים, בהשקפת עולם, כך יתרחבו תחומי ה"אני" שלו והוא יצליח לממש טוב יותר את ייחודו.

הנחות יסוד אלו מעוגנות בהיסטוריה היהודית ומבוססות על כתביהם של גדולי ישראל, המזהים **בעם ישראל** את האומה שתפקידה לגלות באמונתה את מציאות ה' בעולם.

רבי יהודה הלוי (ריה"ל)[16]

ספר הכוזרי, מאמר ראשון

הרקע לספר "הכוזרי" וחלומו של מלך "כוזר"

פתיחה

5 שָׁאֹל שַׁאֲלוּנִי לַטָּעָנוֹת וְלַתְּשׁוּבוֹת אֲשֶׁר אִתִּי נֶגֶד טַעֲנוֹתֵיהֶם שֶׁל הַחוֹלְקִים עַל דָּתֵנוּ: מִבֵּין הַנִּמְשָׁכִים אַחַר הַפִּילוֹסוֹפְיָה, וּמִבֵּין מַאֲמִינֵי דָּתוֹת אֲחֵרוֹת, וּמִבֵּין הַמִּינִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְנִזְכַּרְתִּי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי לִפְנֵי זְמַן מָה – טְעָנוֹת שֶׁטָּעַן הֶחָבֵר, לִפְנֵי כְּאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, בִּפְנֵי מֶלֶךְ הַכּוּזָרִים, טְעָנוֹת אֲשֶׁר עַל פִּיהֶן קִבֵּל הַמֶּלֶךְ אֶת דַּת הַיְּהוּדִים, 10 כְּמוֹ שֶׁהַדָּבָר מְפֹרָסָם וּכְמוֹ שֶׁהֻזְכַּר בְּסִפְרֵי דִּבְרֵי הַיָּמִים.

מֶלֶךְ זֶה – מִסֻּפָּר שָׁם – נִשְׁנָה אֵלָיו חֲלוֹם אֶחָד פְּעָמִים רַבּוֹת. בַּחֲלוֹמוֹ וְהִנֵּה מַלְאָךְ מְדַבֵּר אֵלָיו וְאוֹמֵר לוֹ: "כַּוָּנָתְךָ רְצוּיָה בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים, אֲבָל מַעֲשֶׂךָ אֵינוֹ רָצוּי". וְהַמֶּלֶךְ הָיָה זָהִיר מְאוֹד בְּמִצְוֹת דַּת הַכּוּזָרִים, עַד שֶׁהוּא עַצְמוֹ הָיָה מְשַׁמֵּשׁ בַּהֵיכָל אֲשֶׁר לָהֶם וּמַקְרִיב קָרְבָּנוֹת בְּלֵב שָׁלֵם. אוּלָם עִם כָּל אֲשֶׁר הוֹסִיף לִשְׁמֹר אֶת הַמִּצְוֹת הָהֵן הָיָה הַמַּלְאָךְ נִרְאֶה אֵלָיו לַיְלָה לַיְלָה וְאוֹמֵר לוֹ: "כַּוָּנָתְךָ רְצוּיָה, אֲבָל מַעֲשֶׂךָ אֵינוֹ רָצוּי". דָּבָר זֶה גָּרַם לוֹ

16 לדמותו – ראה עמ' 34.

55. מדוע לדעתכם בחר ריה"ל לפתוח את ספרו בתיאור החלום?

כיצד הייתם אתם פותחים ספר מעין זה?

20.indd 69 הצרה
21/06/2011 14:34:32

56. מדוע כה חשוב המשפט:"כוונתך רצויה בעיני האלוקים אבל מעשך אינו רצוי", ודווקא בו בחר ריה"ל לפתוח את ספרו?

לְמֶלֶךְ הַכּוּזָרִים לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר בִּדְבַר הָאֱמוּנוֹת וְהַדֵּעוֹת, וְסוֹף דָּבָר הִתְיַהֵד הוּא וְעַם רַב מִן הַכּוּזָרִים אִתּוֹ.

וְהִנֵּה רַבּוֹת מִטַּעֲנוֹת הֶחָבֵר הָיוּ לִי לְקוֹרַת רוּחַ בִּהְיוֹתָן מַסְכִּימוֹת עִם דַּעְתִּי, וָאוֹמַר: רָאוּי 5 הַדָּבָר כִּי אֶכְתֹּב אֶת הַטְּעָנוֹת הָהֵן כַּאֲשֶׁר נִתְגַּלְגְּלוּ, "וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ".

מְסַפְּרִים כִּי מִשֶּׁנִּגְלָה לוֹ לְמֶלֶךְ הַכּוּזָרִים בַּחֲלוֹם כִּי כַּוָּנָתוֹ רְצוּיָה בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים אַךְ מַעֲשֵׂהוּ אֵינוֹ רָצוּי, וְאַף נִצְטַוָּה בַּחֲלוֹמוֹ זֶה לְבַקֵּשׁ אֶת הַמַּעֲשֶׂה הָרָצוּי בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים, פָּנָה בָּרִאשׁוֹנָה אֶל **פִּילוֹסוֹף אֶחָד** וַיִּשְׁאָלֵהוּ לְהַאֲמָנָתוֹ.

10 **יסודות השקפת הפילוסוף**

(א) אמר לו הפילוסוף:

57. סכמו, בלשונכם, את עקרונותיו של הפילוסוף.

הָאֱלֹהִים אֵין לְפָנָיו לֹא רָצוֹן וְלֹא שִׂנְאָה, כִּי הוּא יִתְּ מְרוֹמָם מֵעַל כָּל רָצוֹן וְכַוָּנָה, שֶׁהֲרֵי 15 הַכַּוָּנָה מוֹרָה עַל הֱיוֹת הַמְכַוֵּן חָפֵץ בְּדָבָר הֶחָסֵר לוֹ וְרַק בְּבוֹא חֶפְצוֹ יַגִּיעַ לִשְׁלֵמוּת, וְכָל עוֹד לֹא יָבוֹא זֶה – הַחִסָּרוֹן בְּעֵינוֹ עוֹמֵד. וְכֵן מְרוֹמָם הוּא הָאֱלֹהִים, לְדַעַת הַפִּילוֹסוֹפִים, מֵעַל יְדִיעַת הַפְּרָטִים, כִּי הַפְּרָטִים מִשְׁתַּנִּים מֵרֶגַע לְרֶגַע, אוּלָם בִּידִיעַת הָאֱלֹהִים לֹא יִתָּכֵן כָּל שִׁנּוּי. נִמְצָא שֶׁאֵין הָאֱלֹהִים מַכִּיר אוֹתָךְ, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אֵינוֹ יוֹדֵעַ כַּוָּנָתְךָ וּמַעֲשֶׂיךָ, וְכָל שֶׁכֵּן אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתְךָ וְלֹא רוֹאֶה תְּנוּעוֹתֶיךָ. וְאִם אָמְנָם יֹאמְרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים כִּי הָאֱלֹהִים 20 בָּרָאָךְ – אֵין מַאֲמָרָם זֶה כִּי אִם עַל דֶּרֶךְ הַהַשְׁאָלָה: כִּי הָאֱלֹהִים הוּא אָמְנָם עֹלַת הָעֲלוֹת בְּהִתְהַוּוּת כָּל נִבְרָא, אַךְ הַנִּבְרָא לֹא בְּכַוָּנָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים נִתְהַוָּה.

וּמֵעוֹלָם לֹא בָּרָא הָאֱלֹהִים אָדָם, כִּי הָעוֹלָם קַדְמוֹן; וּמֵאָז מֵעוֹלָם נוֹלַד כָּל אָדָם מֵאָדָם שֶׁקָּדַם לוֹ, וְהֻרְכְּבוּ בוֹ: צוּרוֹת וּתְכוּנוֹת מִזְּגִיּוֹת וּמִדּוֹת מֵאָבִיו וּמֵאִמּוֹ וּמִשְׁאָר קְרוֹבָיו, וְאֵיכִיּוֹת 25 הַתְּלוּיוֹת בָּאֲקְלִים וּבְאֶרֶץ הַמּוֹלֶדֶת, בַּמְּזוֹנוֹת וּבַמַּיִם, וּבְכֹחוֹת הַגַּלְגַּלִּים וּקְבוּצוֹת הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת כְּפִי מַעֲמָדָם בַּמַּעֲרָכָה...

וְכַאֲשֶׁר תַּגִּיעַ מַחְשַׁבְתְּךָ לָאֱמוּנָה הַזֹּאת, אַל תָּחוּשׁ בְּאֵיזֶה מִין מִמִּינֵי הָעֲבוֹדָה אַתָּה עוֹבֵד לָאֱלֹהִים אוֹ אֵיךְ תִּתְפַּלֵּל וְאֵיךְ תִּשְׁבַּח, בְּאֵיזֶה דִּבּוּר, וּבְאֵיזוֹ לָשׁוֹן וּבְאֵילוּ מַעֲשִׂים; וְאִם תִּרְצֶה – 30 בְּדֵה לְךָ דָּת לְשֵׁם הָעֲבוֹדָה וְהַהַעֲרָצָה וְהַשְׁבּוּחַ וּלְמַעַן הִתְנַהֲגוּתְךָ אַתָּה בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת וְהַנְהָגַת בֵּיתְךָ וּבְנֵי אַרְצְךָ בָּהֶן, אִם מְקֻבָּל אַתָּה עֲלֵיהֶם, אוֹ קַח לְךָ לְדָת אֶת אַחַת הַחֻקּוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת שֶׁהֻנְּחוּ עַל יְדֵי הַפִּילוֹסוֹפִים בְּחִבּוּרֵיהֶם, וְשִׂים מְגַמָּתְךָ וְכַוָּנָתְךָ – זִכּוּךְ נַפְשֶׁךָ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אַחֲרֵי הַשִּׂיגְךָ אֶת הַיְדִיעָה הַכְּלָלִית שֶׁל הַדְּבָרִים לְפִי אֱמִתָּתָם – בַּקֵּשׁ לְךָ זֹאת הַלֵּב כְּכָל אֲשֶׁר תּוּכַל, וְאָז תַּגִּיעַ אֶל מְבֻקָּשֶׁךָ, שֶׁהוּא: הַהִדָּבְקוּת בְּרוּחָנִי הַהוּא – זֹאת 35 אוֹמֶרֶת: בַּשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל; וְאָז יִתָּכֵן כִּי הָרוּחָנִי הַהוּא יְנַבֵּא אוֹתְךָ וְיוֹדִיעֲךָ תַּעֲלוּמוֹת עַל יְדֵי חֲלוֹמוֹת אֲמִתִּיִּים וְצִיּוּרֵי דְּמְיוֹן נְכוֹנִים.

דחיית השקפת הפילוסוף ע"י מלך כוזר

40 (ב) אמר לו הכוזרי:

רוֹאֶה אֲנִי דְּבָרֶיךָ נְכוֹחִים, אֲבָל אֵינָם נְאוֹתִים לְמַה שֶּׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ. שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ אֲנִי כִּי נַפְשִׁי זַכָּה וְכָל רְצוֹנִי לְהָפִיק רָצוֹן מֵהָאֱלֹהִים, וּבְכָל זֹאת הֲלֹא הֻגַּד לִי כִּי מַעֲשַׂי אֵינוֹ רָצוּי, אִם כִּי כַּוָּנָתִי רְצוּיָה, יֵשׁ, אֵפוֹא, בְּלֹא סָפֵק, מַעֲשֶׂה הָרָצוּי מִצַּד עַצְמוֹ, לֹא מִצַּד כַּוָּנַת עוֹשֵׂהוּ. כִּי

הצרה 20.indd 70 21/06/2011 14:34:41

אִם לֹא כֵן, מַה לַּנּוֹצְרִים וְלַמִּסְלְמִים, אֲשֶׁר חָלְקוּ בֵּינֵיהֶם אֶת הָעוֹלָם הַמְיֻשָּׁב, נִלְחָמִים זֶה בָּזֶה, אִם כִּי כָּל אֶחָד מֵהֶם עָבַד אֶת הָאֱלֹהִים מִתּוֹךְ כַּוָּנָה זַכָּה וְנָהַג נְזִירוּת וּפְרִישׁוּת וְצָם וְהִתְפַּלֵּל, וְיָצָא לַמַּעֲרָכָה בְּמִגְמָה לְהָרֹג אֶת חֲבֵרוֹ, בְּהַאֲמִינוֹ כִּי יֵשׁ בָּזֶה צְדָקוּת גְּדוֹלָה וְהִתְקָרְבוּת אֶל הָאֱלֹהִים, וּבְהִלָּחֲמָם זֶה בָּזֶה מַאֲמִין כָּל אֶחָד מֵהֶם כִּי בְּמוֹתוֹ יִזְכֶּה לְגַן עֵדֶן? וַהֲלֹא הַצְדָּקַת שְׁנֵיהֶם גַּם יַחַד נִמְנַעַת אֵצֶל הַשֵּׂכֶל...

(ד) אַחֲרֵי כֵּן אָמַר הַכּוּזָרִי בְּלִבּוֹ: אֶשְׁאַל אֶת הַנּוֹצְרִים וְאֶת הַמֻּסְלְמִים, כִּי בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי הַדָּתוֹת הָאֵלֶּה נִמְצָא, בְּלֹא סָפֵק, הַמַּעֲשֶׂה הָרָצוּי; אֲשֶׁר לַיְּהוּדִים, דַּי לִי בְּמַה שֶּׁנִּרְאֶה לְעֵין כֹּל מֵהֶיוֹתָם נְתוּנִים בַּשֵּׁפֶל, מְעוּטֵי מִסְפָּר וּשְׁנוּאִים עַל הַכֹּל.

יסודות השקפת הנצרות

אָז קָרָא **לְאֶחָד מֵחַכְמֵי הַנּוֹצְרִים** וַיִּשְׁאֲלֵהוּ לְתוֹרָתוֹ וּלְמַעֲשֵׂהוּ, וַיַּעֲנֵהוּ הַלָּז וַיֹּאמֶר לוֹ:

אֲנִי מַאֲמִין כִּי כָּל הַנִּמְצָאִים נִבְרָאִים וְכִי קַדְמוֹן רַק הַבּוֹרֵא יִת׳, אֲשֶׁר בָּרָא אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּשִׁשָּׁה יָמִים. וְכֵן מַאֲמִין אֲנִי כִּי כָּל הָאֲנָשִׁים מִצֶּאֱצָאֵי אָדָם הֵם (וְאַחֲרֵי כֵּן מִצֶּאֱצָאֵי נֹחַ), וְאֵלֶּיו הֵם מִתְיַחֲשִׂים כֻּלָּם. מַאֲמִין אֲנִי כִּי הָאֱלֹהַ מַשְׁגִּיחַ עַל הַנִּבְרָאִים וּמִתְחַבֵּר עִם בְּנֵי אָדָם, כִּי יֵשׁ לְפָנָיו כַּעַס וְרָצוֹן וְרַחֲמִים, וְכִי מְדַבֵּר הוּא אֶל נְבִיאָיו וְאֶל חֲסִידָיו בְּהֵרָאוֹתוֹ וּבְהִגָּלוֹתוֹ אֲלֵיהֶם, וְכִי הוּא שָׂכָן כָּבוֹד בְּקֶרֶב צִבּוּר אֶחָד אֲשֶׁר בּוֹ בָּחַר; כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: מַאֲמִין אֲנִי בְּכָל מַה שֶּׁסִּפַּר עַל כָּל אֵלֶּה בַּתּוֹרָה וּבְסִפְרֵי דִּבְרֵי הַיָּמִים לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אוֹתוֹת אֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן לִכְפֹּר בַּאֲמִתָּתָם, כִּי מְפֻרְסָמִים הָיוּ וְהִתְמִידוּ זְמַן רַב וְנִגְלוּ בַּהֲמוֹנִים גְּדוֹלִים.

אוּלָם בְּסוֹף דִּבְרֵי יְמֵיהֶם, בְּדוֹר אַחֲרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, נִתְגַּשְּׁמָה הָאֱלֹהוּת וְהָיְתָה לְעֶבֶד בְּגוּף שֶׁל בְּתוּלָה מִמִּשְׁפָּחָה רָמָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְהִיא יְלָדַתּוּ: אֱנוֹשִׁי בַּנִּגְלֶה וֵאלֹהִי בַּנִּסְתָּר, נָבִיא שָׁלוּחַ בַּנִּגְלֶה וֵאלֹהַּ שׁוֹלֵחַ נְבִיאִים בַּנִּסְתָּר, וְהוּא הַמָּשִׁיחַ, הַנִּקְרָא אֱצְלֵנוּ בֵּן הָאֱלֹהִים, וְהוּא הָאָב וְהוּא הַבֵּן וְהוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְיַחֲדֵי הָאֱלֹהַּ בֶּאֱמֶת, אִם כִּי בִּלְשׁוֹנֵנוּ מוֹפִיעַ הַשִּׁלּוּשׁ. וְהִנֵּנוּ מַאֲמִינִים כִּי מָשִׁיחַ זֶה שָׂכַן כָּבוֹד בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁדָּבַק בָּהֶם הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי עַד אוֹתָהּ שָׁעָה לְלֹא הֶפְסֵק. אוּלָם אַחֲרֵי אֲשֶׁר מָרוּ הֲמוֹנֵיהֶם בְּמָשִׁיחַ זֶה, וּצְלָבוּהוּ, הִתְחִיל הַקֶּצֶף הָאֱלֹהִי נִתָּךְ עַל הֲמוֹנָם, וְהָרָצוֹן הָאֱלֹהִי הִתְחִיל שׁוֹרֶה עַל הַיְחִידִים אֲשֶׁר הָלְכוּ אַחַר הַמָּשִׁיחַ, וְאַחֲרֵי כֵּן עַל הָאֻמּוֹת אֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵי הַיְחִידִים הָהֵם. וַאֲנַחְנוּ הִנֵּנוּ מִן הָאֻמּוֹת הָהֵן, וְאִם אָמְנָם אֵין אָנוּ מִזֶּרַע בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רְאוּיִים אָנוּ יוֹתֵר מֵהֶם לְהִקָּרֵא "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כִּי אֲנַחְנוּ הוֹלְכִים אַחַר הַמָּשִׁיחַ וְאַחֲרֵי שְׁלִיחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הָיוּ שְׁנֵים עָשָׂר בְּמִסְפָּר, שֶׁכֵּן בָּאוּ הֵם בְּמִקּוֹם הַשְּׁבָטִים...

דחיית השקפת הנצרות ע״י מלך כוזר

(ה) אמר הכוזרי:

דָּת כָּזֹאת אֵינָהּ מַנִּיחָה מָקוֹם לְהִגָּיוֹן, גְּדוֹלָה מִזֹּאת! הַהִגָּיוֹן מַרְחִיק רֹב הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְתָּ, אוּלָם לְאַחַר שֶׁנִּתְאַמֵּת דָּבָר לְאָדָם עַל פִּי מַרְאֵה עֵינַיִם וּבְנִסָּיוֹן, עַד אֲשֶׁר יַאֲמִין בּוֹ כָּל הַלֵּב וְלֹא יִמְצָא מוֹצָא כִּי אִם לְהַאֲמִין בַּדָּבָר אֲשֶׁר נִתְאַמֵּת אֶצְלוֹ, יַמְצִיא תַּחְבּוּלָה דַּקָּה נֶגֶד הַהֶקֵּשׁ הַהֶגְיוֹנִי לְמַעַן יְקָרֵב אֶת הָרָחוֹק הַהוּא. הֵן כָּכָה יַעֲשׂוּ גַּם חַכְמֵי הַטֶּבַע בַּכֹּחוֹת הַמֻּפְלָאִים הַנִּגְלִים לָהֶם בָּרִאשׁוֹנָה, כֹּחוֹת אֲשֶׁר אִלּוּ סֻפַּר עֲלֵיהֶם לַחֲכָמִים הָאֱלֹהִים לִפְנֵי

58. כיצד דחה ריה״ל את דברי הפילוסוף? – סכמו בלשונכם, בקיצור, את דברי הדחייה.

59. אילו עקרונות של הדת הנוצרית הסביר לכוזרי החכם נוצרי?

60. מדוע דחה הכוזרי את עקרונות הנצרות? מה לא-הגיוני בגישה שהעלה הנוצרי?

הצרה 20.indd 71 21/06/2011 14:34:41

שֶׁרָאוּם בְּעֵינֵיהֶם הָיוּ כּוֹפְרִים בִּמְצִיאוּתָם, אוּלָם אַחֲרֵי אֲשֶׁר רָאוּם יִתְחַכְּמוּ וְיִמְצְאוּ לָהֶם סִבּוֹת, אִם בְּמַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים אוֹ בְּקֶרֶב הָרוּחָנִיִּים, וְלֹא יִדְחוּ אֶת אֲשֶׁר רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם. אֲבָל אֲנִי אֵינִי מוֹצֵא דַּעְתִּי נוֹטָה לְקַבֵּל אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כַּאֲמִתִּיִּים, כִּי חֲדָשִׁים הֵם בְּעֵינַי וְלֹא גָּדַלְתִּי עֲלֵיהֶם, עָלַי מוּטֶלֶת אֵפוֹא הַחוֹבָה לַחְקֹר אֶת הַדָּבָר עַד תַּכְלִיתוֹ.

חכמת הלב:
"אהבת ישראל – היא אהבת הבורא, כשאוהבים את אב – אוהבים את ילדיו".
(הבעל שם טוב)

עקרונות הדת המוסלמית

אָז קָרָא הַכּוֹזָרִי לְחָכָם מֵחַכְמֵי הָאִיסְלָם וַיִּשְׁאֲלֵהוּ לְתוֹרָתוֹ וּלְמַעֲשֵׂהוּ.

אָמַר לוֹ הֶחָכָם הַמֻּסְלְמִי: אֲנַחְנוּ מַאֲמִינִים בְּאַחְדוּת הָאֱלֹהַּ וּבְקַדְמוּתוֹ, בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם, וּבְהִתְיַחֲשׁוּת כָּל הָאֲנָשִׁים אֶל אָדָם וְאֶל נֹחַ. אוּלָם מַרְחִיקִים אָנוּ אֶת הַהַגְשָׁמָה מֵאֶת הָאֱלֹהַּ לְגַמְרֵי, וְאִם יִמָּצֵא דָּבָר מַה מִזֶּה בִּלְשׁוֹן הַקּוּרְאָן, נְפָרְשֵׁהוּ וְנֹאמַר כִּי הוּא עַל דֶּרֶךְ הַהַעֲבָרָה וְהַקֵּרוּב אֶל דַּעַת בְּנֵי אָדָם. מִלְּבַד זֶה אָנוּ טוֹעֲנִים כִּי סִפְּרֵנוּ הוּא דָּבָר הָאֱלֹהִים: סֵפֶר זֶה דָּבָר פֶּלֶא הוּא, הַמְחַיְּבֵנוּ לְקַבְּלוֹ מִצַּד עַצְמוֹ, כִּי אֵין אָדָם בָּעוֹלָם יָכוֹל לְחַבֵּר כַּסֵּפֶר הַזֶּה, אַף לֹא פָּסוּק אֶחָד מִפְּסוּקָיו. נְבִיאֵנוּ הוּא חוֹתַם הַנְּבִיאִים וְהוּא מְבַטֵּל כָּל תּוֹרָה שֶׁקָּדְמָה לוֹ וְקוֹרֵא אֶת כָּל הָאֻמּוֹת לְקַבֵּל עֲלֵיהֶן אֶת הָאִיסְלָם. וּשְׂכַר הַמַּאֲמִין – שׁוּב רוּחוֹ אֶל גּוּפוֹ בְּגַן עֵדֶן, שָׁם יִשְׂבַּע נְעִימוֹת, לֹא יֶחְסַר דָּבָר מַמַּאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וּמִתַּעֲנוּגוֹת בְּשָׂרִים וּמִכָּל אֲשֶׁר יִתְאַוֶּה; וְעֹנֶשׁ הַכּוֹפֵר – רִדְתּוֹ אֶל אֵשׁ לֹא תִּכְבֶּה, לֹא יִתַּמּוּ יִסּוּרָיו לְעוֹלָם.

61. סכמו בלשונכם את עקרונות הדת המוסלמית.

דחיית השקפת האיסלאם ע"י מלך כוזר

(ו) אמר לו הכוזרי:

מִי שֶׁרוֹצִים לְהַדְרִיכוֹ לִקְרַאת הָאֱמוּנָה בִּדְבַר הָאֱלֹהִים וּלְאַמֵּת לוֹ כִּי הָאֱלֹהַּ מְדַבֵּר עִם בָּשָׂר וָדָם, וְהוּא מַרְחִיק זֹאת, צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ לוֹ זֹאת בְּעֶבְדּוֹת מְפֻרָסָמוֹת שֶׁאֵין לִדְחוֹתָן, וְגַם אָז יִקָּשֶׁה מְאֹד לְאַמֵּת לוֹ כִּי הָאֱלֹהַּ אָמְנָם דִּבֵּר עִם בָּשָׂר וָדָם.

אֲשֶׁר לַפֶּלֶא אֲשֶׁר בְּסִפְרֶכֶם, הַכָּתוּב עֲרָבִית, אֵין לוֹעֵז כָּמוֹנִי יוֹדֵעַ לְהַבְחִין בְּעֻצֶם הֱיוֹת הַסֵּפֶר מֻפְלָא וּמְיֻחָד, וְכַאֲשֶׁר יִקְרְאוּהוּ לְפָנַי לֹא אֵדַע לְהַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין סֵפֶר אַחֵר בִּלְשׁוֹן הָעֲרָב.

(ז) אמר לו החכם המוסלמי:

רַבִּים הַמּוֹפְתִים שֶׁהָרְאוּ עַל יְדֵי נְבִיאֵנוּ, אוּלָם לֹא מֵהֶם אָנוּ מְבִיאִים רְאָיָה עַל הַחוֹבָה לְקַבֵּל תּוֹרָתוֹ.

(ח) אמר לו הכוזרי:

אֲבָל אֵין הַנֶּפֶשׁ נוֹטָה לְהוֹדוֹת כִּי יֵשׁ לָאֱלֹהַּ הִתְחַבְּרוּת עִם בָּשָׂר וָדָם כִּי אִם בִּרְאוֹתָהּ מוֹפֵת אֲשֶׁר בּוֹ יֵהָפֵךְ עֻצֶם אֶחָד לְעֻצֶם אַחֵר, מוֹפֵת שֶׁהַכֹּל רוֹאִים כִּי כָּמוֹהוּ לֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת כִּי אִם מִי שֶׁבָּרָא אֶת כָּל הַדְּבָרִים מֵאַיִן; וְאַף גַּם זֹאת: מוֹפֵת אֲשֶׁר נַעֲשָׂה לַהֲמוֹנִים רַבִּים, שֶׁרָאוּהוּ עַיִן בְּעַיִן, לֹא שֶׁסִּפֵּר לָהֶם מִפִּי מִי שֶׁרָאָהוּ בַּחֲלוֹם, אוֹ שֶׁבָּא אֲלֵיהֶם בְּקַבָּלַת אִישׁ מִפִּי אִישׁ; וּבִתְנַאי נוֹסָף: כִּי יֵחָקֵר מוֹפֵת זֶה וְיִבָּחֵן בְּחִינָה אַחַר בְּחִינָה, לְבַל יִפֹּל סָפֵק בְּלֵב אָדָם פֶּן יֵשׁ בְּזֶה תַּעְתּוּעַ דִּמְיוֹן אוֹ מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים; רַק אָז תִּקְבֵּל הַנֶּפֶשׁ, וּבְקֹשִׁי, אֶת הַדָּבָר

62. עיינו בסעיף ח' – מהו לדעתכם המשפט המרכזי בו?

הצרה 20.indd 72 21/06/2011 14:34:42

הַגָּדוֹל הַזֶּה – רְצוֹנִי לֵאמֹר: כִּי בּוֹרֵא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא וְהַמַּלְאָכִים, עוֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם וְהַמְּאוֹרוֹת, יִתְחַבֵּר עִם הַחֹמֶר הֶעָכוּר הַזֶּה – רְצוֹנִי לֵאמֹר: הָאָדָם – וִידַבֵּר עִמּוֹ וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתָיו וּבַקָּשׁוֹתָיו...

(י) אמר הכוזרי:

רוֹאֶה אֲנִי כִּי אָכֵן אֵין לִי לִשְׁאֹל כִּי אִם אֶת הַיְּהוּדִים, שֶׁהֵם שְׁאֵרִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רוֹאֶה אֲנִי כִּי הֵם הֵם הַהוֹכָחָה לַדָּבָר כִּי אָכֵן יֵשׁ לָאֱלֹהַּ תּוֹרָה בָּאָרֶץ.

אָז שָׁלַח לִקְרוֹא לְאַחַד הַחֲכָמִים הַיְּהוּדִיִּים וַיִּשְׁאָלֵהוּ לֶאֱמוּנָתוֹ.

האמונה היהודית מבוססת על התגלות ה׳ לעם ישראל בניסי המדבר ביציאת מצרים, ובהתגלות מתן תורה.

(יא) אמר לו החבר:

אֲנִי מַאֲמִין בֵּאלֹהֵי אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים מִמִּצְרַיִם וְכִלְכָּלָם בַּמִּדְבָּר וְהִנְחִילָם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן, אֲהֲרֵי אֲשֶׁר הֶעֱבִירָם אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּרְדֵּן בְּמוֹפְתִים רַבִּים, וַאֲשֶׁר שָׁלַח אֲלֵיהֶם אֶת מֹשֶׁה בְּתוֹרָתוֹ, וְאַחֲרָיו – אַלְפֵי נְבִיאִים, שֻׁכָּלָם קָרְאוּ אֶל תּוֹרָתוֹ בְּיַעֲדָם שָׂכָר טוֹב לְכָל שׁוֹמְרָהּ וְעֹנֶשׁ לְכָל עוֹבֵר עָלֶיהָ. אֲנַחְנוּ מַאֲמִינִים בְּכָל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה הַזֹּאת, וְהַדְּבָרִים אֲרֻכִּים.

(יב) אמר הכוזרי:

לֹא חִנָּם הֶחְלַטְתִּי בָּרִאשׁוֹנָה לֹא לִשְׁאֹל אֶת הַיְּהוּדִים, מִדַּעְתִּי כִּי שַׁלְשֶׁלֶת הַקַּבָּלָה אֲצָלָם נִתְקָה מִכְּבָר וְדַעְתָּם נִתְמַעֲטָה, כִּי דַּלּוּתָם לֹא הֵנִיחָה לָהֶם מִדָּה טוֹבָה. וְכִי לֹא הָיָה לְךָ לֵאמֹר, אַתָּה הַיְּהוּדִי, כִּי מַאֲמִין אַתָּה בְּבוֹרֵא הָעוֹלָם וּמְסַדְּרוֹ וּמַנְהִיגוֹ, הוּא אֲשֶׁר בְּרַאֲךָ וְהוּא הַמַּטְרִיפְךָ לֶחֶם חֻקֶּךָ, וְכַדּוֹמֶה מִן הַתְּאָרִים הָאֱלֹהִיִּים, בָּהֶם יַאֲמִין כָּל בַּעַל דָּת וּבִגְלָלָם שׁוֹאֵף הוּא אֶל הָאֱמֶת וְאֶל הַצֶּדֶק, בִּרְצוֹתוֹ לְהִדָּמוֹת לַבּוֹרֵא בְּחָכְמָתוֹ וּבְצִדְקוֹ?

התגלות ה׳ לעם ישראל לבדו יוצרת מחויבות אמונתית ומצוותית. התגלות מציאותית זו יוצרת הוכחה מוחלטת למציאות ה׳, בניגוד לאמונה המבוססת על שכל בלבד.

(כה) אמר החבר:

וּמֵעַיִן זֶה הַשַּׁבְתִּיךְ כַּאֲשֶׁר שְׁאָלַתְנִי אַתָּה! וּבְדוֹמֶה לָזֶה אָמַר מֹשֶׁה בְּפִתַּח דְּבָרָיו בְּדַבְּרוֹ אֶל פַּרְעֹה: "אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ" – רְצוֹנוֹ לוֹמַר: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב – כִּי הָיָה דִּבֵּר הָאָבוֹת מְפֹרָשׁ אָז בָּאֻמּוֹת, וְנוֹדַע כִּי הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי נִתְחַבֵּר עִמָּם וְהִשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם וְעָשָׂה לָהֶם נִפְלָאוֹת; וְלָכֵן לֹא אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְפַרְעֹה: "אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ", וְלֹא: "בּוֹרְאִי וּבוֹרַאֲךָ שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ". וְכֵן פָּתַח הָאֱלֹהַּ בְּדַבְּרוֹ אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: "אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", וְלֹא אָמַר: "אֲנִי בּוֹרֵא הָעוֹלָם וּבוֹרַאֲכֶם". וְכֵן פָּתַחְתִּי אֲנִי בְּהָשִׁיבִי לְךָ, שַׂר הַכּוּזָרִים, כַּאֲשֶׁר שְׁאִלְתַּנִי לֶאֱמוּנָתִי, בְּהוֹדִיעִי אוֹתְךָ מָה הוּא הַדָּבָר הַמְחַיֵּב אוֹתִי וְהַמְחַיֵּב אֶת כָּל עַם יִשְׂרָאֵל, דָּבָר שֶׁנִּתְבָּרֵר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּרִאשׁוֹנָה עַל פִּי רְאוּת עֵינַיִם, וְאַחֲרֵי כֵן נִמְסַר לְאִישׁ מִפִּי אִישׁ בְּקַבָּלָה, הַדּוֹמָה לְמַרְאֵה עֵינַיִם.

(כו) אמר הכוזרי:

לְפִי זֶה אֵין תּוֹרָתְכֶם מְחַיֶּבֶת כִּי אִם אֶתְכֶם בִּלְבָד!

63. האם גם אתם הייתם מציגים את יציאת מצרים כבסיס לאמונתכם או שהייתם מציגים אירועים מכוננים אחרים? פרטו.

64. אילו יסודות אמונה כלולים בסעיף י״א, שעניינו יציאת מצרים?

65. מדוע פתח החבר את דבריו על יסודות אמונתו ביציאת מצרים?

הצרה 20.indd 73 21/06/2011 14:34:42

66. נסו להתמודד עם הטענה שהיהדות היא "גזענית"?

איזה משפט בסעיף כ"ז עלול להצדיק "האשמה" זו?

יחס היהדות כלפי גרים.

(כז) אמר החבר:

אָמְנָם כֵּן! כָּל מִי שֶׁנִּלְוָה עָלֵינוּ מִן הָאֻמּוֹת כְּיָחִיד יְבוֹאֵהוּ מִן הַטּוֹב אֲשֶׁר יֵיטִיב עִמָּנוּ הָאֱלֹהִים, אֲבָל שָׁוֹה לֹא יִשְׁוֶה אֵלֵינוּ. כִּי אִלּוּ הָיָה חִיּוּב הַתּוֹרָה מִצַּד מַה שֶּׁהָאֱלֹהִים בָּרָא אֶת כֻּלָּנוּ, הָיוּ שָׁוִים בָּהּ כָּל בְּנֵי אָדָם, כַּלָּבָן כַּשָּׁחוֹר, כִּי כֻּלָּם בְּרוּאָיו ית׳, אוּלָם חִיּוּב הַתּוֹרָה עָלֵינוּ הוּא מִצַּד מַה שֶּׁהוֹצִיאָנוּ הָאֱלֹהִים מִמִּצְרַיִם וּמִצַּד הֱיוֹת לוֹ הִתְחַבְּרוּת עִמָּנוּ, בִּהְיוֹתֵנוּ סְגֻלַּת בְּנֵי אָדָם.

(כח) אמר הכוזרי:

רוֹאֶה אֲנִי אוֹתְךָ, מִתְהַפֵּךְ בְּדִבָּרֶיךָ, כִּי אַחֲרֵי אֲשֶׁר כְּבָר הָיָה מַאֲמָרְךָ נָאֶה שָׁב לִהְיוֹת פָּגוּם.

(כט) אמר החבר:

שָׁאֵנִי נָא וַאֲבָאֵר אֶת הַדָּבָר בְּהַרְחָבָה, וְשָׁב הַפָּגוּם בְּיוֹתֵר בְּעֵינֶיךָ לִהְיוֹת הַנָּאֶה בְּיוֹתֵר.

(ל) אמר הכוזרי:

דַּבֵּר כְּאַוַּת נַפְשֶׁךָ.

ארבע הדרגות במציאות ובעולם הטבע, וייחודה של כל דרגה

(לא) אמר החבר:

הֲלֹא תוֹדֶה כִּי **הָעִנְיָן הַטִּבְעִי,** שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְחַיְּבִים: לְקִיחַת הַמָּזוֹן, הַגִּדּוּל וְהַהוֹלָדָה, הֵם וְכֹחוֹתֵיהֶם וְכָל תְּנָאֵיהֶם, נִתְיַחֲדוּ בּוֹ הַצְּמָחִים וּבַעֲלֵי הַחַיִּים, לֹא הָאֲדָמָה וְהָאֲבָנִים, הַמַּחְצָבִים וְהַיְסוֹדוֹת.

(לב) אמר הכוזרי:

זֶה הוּא כְּלָל הַטָּעוּן פֵּרוּט, אוּלָם אֱמֶת הוּא.

(לג) אמר החבר:

וּבָעִנְיָן הַנַּפְשִׁי, שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְחַיְּבִים: תְּנוּעוֹת וּרְצוֹנוֹת וּמִדּוֹת, וְחוּשִׁים, חִיצוֹנִיִּים וּפְנִימִיִּים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, נִתְיַחֲדוּ כָּל בַּעֲלֵי הַחַיִּים.

(לד) אמר הכוזרי:

אַף זֹאת אֵין לִדְחוֹת.

(לה) אמר החבר:

וְאִלּוּ הָאָדָם נִתְיַחֵד מִכָּל בַּעֲלֵי הַחַיִּים **בָּעִנְיָן הַשִּׂכְלִי**, שֶׁמִּמֶּנּוּ נִתְחַיְּבוּ: תִּקּוּן הַמִּדּוֹת, וְאַחֲרֵי זֶה תִּקּוּן עִנְיְנֵי הַבַּיִת, וְאַחֲרָיו תִּקּוּן עִנְיְנֵי הַמְּדִינָה, וְכָכָה קָמָה אֻמָּנוּת הַנְהָגַת הַמְּדִינָה, וְאִתָּם הַחֻקִּים הַנּוֹהֲגִים בַּמְּדִינָה.

(לו) אמר הכוזרי:

אַף זֶה אֱמֶת.

(לז) אמר החבר:

וּמַה הִיא מַדְרֵגָה לְמַעְלָה מִזֹּאת?

74 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:34:43

(לח) אמר הכוזרי:

מַדְרֵגַת הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים.

(לט) אמר החבר:

אֵינֶנִּי מִתְכַּוֵּן כִּי אִם לְמַדְרֵגָה הַמַּבְדִּילָה אֶת בְּעָלֶיהָ הַבְדָּלָה עַצְמִית, כְּהַבְדֵּל הַצֶּמַח מִן הַדּוֹמֵם וּכְהַבְדֵּל הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה, אוּלָם הַהַבְדָּלוּת בְּרַב אוֹ בִּמְעַט אֵין לָהּ גְּבוּל, הוֹאִיל וְהִיא הַבְדָּלָה מִקְרִית וְאֵינָהּ מַדְרֵגָה עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.

(מ) אמר הכוזרי:

אִם כֵּן, אֵין בְּעוֹלָם הַדְּבָרִים הַמַּשְׂגִּים בַּחוּשִׁים מַדְרֵגָה לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת הָאָדָם.

דרגת הנבואה ייחודית לעם ישראל ומהווה מדרגה נוספת בבריאה. דרגה זו היא אלוקית ועל-טבעית.

(מא) אמר החבר:

וְאִם יִמָּצֵא בֶּן אָדָם אֲשֶׁר יָבוֹא בָּאֵשׁ וְלֹא תִשְׂרְפֵהוּ, וְיַעֲמֹד זְמַן רַב בְּלִי מַאֲכָל וְלֹא יִרְעַב, וּבְעוֹר פָּנָיו יִקְרַן אוֹר שֶׁאֵין הָעַיִן יְכוֹלָה לַעֲמֹד בּוֹ, וְלֹא יֶחֱלֶה וְלֹא יֶחֱלַשׁ, עַד שֶׁבְּהַגִּיעוֹ לְאַחֲרִית יָמָיו יָמוּת לִרְצוֹנוֹ, כְּמִי שֶׁיַּעֲלֶה עַל מִטָּתוֹ לִישֹׁן בְּיוֹם יָדוּעַ וּבְשָׁעָה יְדוּעָה, וְנוֹסָף עַל כָּל אֵלֶּה יֵדַע תַּעֲלוּמוֹת מַה שֶּׁהָיָה וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה, הַאֵין מַדְרֵגָה זוֹ נִבְדֶּלֶת הֶבְדֵּל עַצְמִי מִמַּדְרֵגַת בְּנֵי אָדָם?

(מב) אמר הכוזרי:

אָמְנָם כֵּן, מַדְרֵגָה זוֹ, אִם יֻשְׁנָהּ בִּמְצִיאוּת, אֱלֹהִית-מַלְאָכִית הִיא, וְאֵינָהּ בְּחֹק הָעִנְיָן הַשִּׂכְלִי, הַנִּפְשִׁי אוֹ הַטִּבְעִי, כִּי אִם בְּחֹק הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי.

(מג) אמר החבר:

אֵין אֵלֶּה כִּי אִם אֲחָדִים מִתָּאֳרֵי אוֹתוֹ הַנָּבִיא אֲשֶׁר אֵין חוֹלֵק עַל נְבוּאָתוֹ. עַל יָדָיו נִגְלָה לֶהָמוֹן דְּבַר הִתְחַבֵּר הָאֱלֹהוּת בָּהֶם וְנוֹדַע לָהֶם כִּי יֵשׁ לָהֶם אָדוֹן הַמַּנְהִיגָם גַּם כִּרְצוֹנוֹ וְגַם כְּפִי עָבְדָם אוֹתוֹ אוֹ הַמְרוֹתָם בּוֹ. נָבִיא זֶה הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר פְּנֵי הַלּוֹט מֵעַל הֶעָבָר בְּהוֹדִיעוֹ אֵיךְ הָיְתָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם, וְכֵיצַד הִתְיַחֲשׁוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁלִּפְנֵי הַמַּבּוּל אֶל אָדָם, וְאֵיךְ הָיָה הַמַּבּוּל, וְכֵיצַד הִתְיַחֲשׁוּ שִׁבְעִים הָאֻמּוֹת אֶל שֵׁם, חָם וְיֶפֶת, בְּנֵי נֹחַ, אֵיךְ נִפְרְדוּ הַלְּשׁוֹנוֹת, וְהֵיכָן הִתְיַשְּׁבוּ בְּנֵי הָאָדָם, וְכֵיצַד צָצוּ הַמְּלָאכוֹת וְנִבְנוּ הֶעָרִים, וּשְׁנוֹת הָעוֹלָם מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד הֵנָּה מָה הָיוּ...

תיאור היווצרות הדת היהודית בהשוואה לדתות האחרות (בבת אחת מול היווצרות הדרגתית)

(פ) אמר הכוזרי:

נַחְזֹר לְעִנְיָנֵנוּ, הוֹדִיעֵנִי נָא: אֵיךְ קָמָה דַּתְכֶם? אֵיךְ נִתְפַּשְּׁטָה וְנִתְקַבְּלָה? אֵיךְ הִגִּיעוּ הַדֵּעוֹת לִידֵי הֶסְכֵּם לְאַחַר שֶׁהָיוּ חֲלוּקוֹת? וּבְמֶשֶׁךְ אֵי זֶה זְמַן הֶנְּחוּ יְסוֹדוֹת הַדָּת, עֲלֵיהֶם נִבְנְתָה, וְאַחַר כָּךְ נִתְחַזְּקָה, וּלְבַסּוֹף נִשְׁלְמָה? שֶׁהֲרֵי תְּחִלַּת כָּל דָּת אֵינָהּ, בְּלֹא סָפֵק, כִּי אִם בִּיחִידִים שֶׁחִזְּקוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּמַתָּן תֹּקֶף לָאֱמוּנָה אֲשֶׁר יִרְצֶה הָאֱלֹהַּ בְּהִגָּלוֹתָהּ, עַד אֲשֶׁר נוֹסְפוּ

חכמת הלב:
"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כ"ה, ח'). **"בתוכו" לא נאמר אלא "בתוכם", בתוך כל אחד ואחד מעם ישראל".**
(השל"ה הקדוש)

75 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:34:43

עֲלֵיהֶם רַבִּים, בִּגְבוֹר הַשְׁפָּעַת הַיְחִידִים עַל זוּלָתָם, אוֹ בְּבוֹא לְעֶזְרָתָם מוֹשֵׁל הַמַּכְרִיחַ אֶת הַהֲמוֹנִים לְקַבֵּל אֶת הָאֱמוּנָה הַהִיא.

(פא) אמר החבר:

5 בְּדֶרֶךְ זוֹ תָּקְמְנָה אָמְנָם וְתִוָּלַדְנָה הַחֻקּוֹת הַמְיֻסָּדוֹת עַל הַשֵּׂכֶל, שֶׁהֻתְחֲלוּ עַל יְדֵי בֶּן אָדָם. כַּאֲשֶׁר תִּתְקַבֵּל חֻקָּה אֲשֶׁר כָּזֹאת וְכַאֲשֶׁר תַּצְלִיחַ יֵאָמֵר עַל הַמַּתְחִיל בָּהּ כִּי הָאֱלֹהַּ סִיְּעוֹ וְלִמְּדוֹ וְכַדּוֹמֶה לָזֶה. לֹא כֵּן הַחֻקָּה שֶׁמְּקוֹרָהּ בָּאֱלֹהַּ: זוֹ קָמָה פִּתְאוֹם, נֶאֱמַר לָהּ: הֱיִי! – וַתְּהִי, מַמָּשׁ כִּבְרִיאַת הָעוֹלָם.

10 (פב) אמר הכוזרי:

הִפְלַגְתָּ בְּדָבָרֶיךָ, חָבֵר!

תולדות עם ישראל, במצרים ובמדבר, מלמדות על השגחת ה׳.

15 (פג) אמר החבר:

וְאוּלָם הָעִנְיָן הַמְדֻבָּר מֻפְלָג יוֹתֵר. **כִּי הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמְשֻׁעְבָּדִים בְּמִצְרַיִם שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה, כֻּלָּם שׁוֹמְרִים עַל יַחֲשָׁם אֶל שְׁנֵים עָשָׂר הַשְּׁבָטִים וְנִקְרָאִים עַל שְׁמָם, לֹא יָצָא אִישׁ מִכְּלָלָם וְלֹא בָּרַח אִישׁ אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת, אַף לֹא בָּא**
20 **נָכְרִי בְּמַחֲנָם, וְכֻלָּם מְצַפִּים לַאֲשֶׁר יָעַד הָאֱלֹהַּ לַאֲבוֹתָם, אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב ע״ה, כִּי יַנְחִילֵם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן. וְאֶרֶץ כְּנַעַן אָז בִּידֵי שֶׁבַע אֻמּוֹת אֲשֶׁר עָמְדוּ אָז בְּרוֹם הַמַּעֲלָה בְּרֹב מִסְפָּרָם וּבְעֹצֶם כֹּחָם וְהִצְלָחָתָם, שָׂעָה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָמְדוּ בְּשֵׁפֶל הַמַּדְרֵגָה, בִּרְבוֹת עָנְיָם וּבְהִתְעַנּוֹתָם תַּחַת יַד פַּרְעֹה, אֲשֶׁר צִוָּה לְהָמִית אֶת בְּנֵיהֶם פֶּן יִרְבּוּ. וְהִנֵּה שָׁלַח הָאֱלֹהַּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן, וְהֵם עָמְדוּ, בְּכָל חֶלְשָׁתָם, נֶגֶד פַּרְעֹה, בְּכָל גְּבוּרָתוֹ, לֹא הָיוּ בְּיָדָם**
25 **כִּי אִם אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים לְשִׁנּוּי סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית,** וּפַרְעֹה לֹא יָכֹל לְהִסָּתֵר מֵהֶם וְלֹא לְצַוּוֹת לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם רָעָה וְלֹא לְהָגֵן עַל עַצְמוֹ מֵעֶשֶׂר הַמַּכּוֹת אֲשֶׁר בָּאוּ עַל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם – לָרְאשׁוֹנָה בְּמֵימֵיהֶם, וְאַחֲרֵי כֵן בְּאַדְמָתָם, וְאַחֲרֵי כֵן בַּאֲוִירָם וּבְצִמְחֵיהֶם וּבִבְהֶמְתָּם, וְאַחֲרֵי כֵן בְּגוּפָם, וּלְבַסּוֹף – בְּנַפְשׁוֹתָם, בְּמוֹת לָהֶם בְּרֶגַע אֶחָד, בַּחֲצוֹת לַיְלָה, הַיָּקָר בְּכָל מִשְׁפָּחָה וְהֶחָבִיב בְּיוֹתֵר – כָּל בְּכוֹר, וְ״אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת״, חוּץ מִבָּתֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּלְכָל
30 הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בָּאוּ עַל הַמִּצְרִים קָדְמוּ אַזְהָרָה וְהַתְרָאָה וּקְבִיעַת מוֹעֵד, וְאַף לְסוּר כָּל מַכָּה קָדְמוּ אַזְהָרָה וְהַתְרָאָה, לְמַעַן יֵאָמֵן כִּי לֹא מִצַּד הַטֶּבַע הֵן וְלֹא מִצַּד הַמַּזָּלוֹת, וְלֹא עַל דֶּרֶךְ מִקְרֶה הָיְתָה זֹאת, כִּי אִם בְּכַוָּנָה מֵאֵת הָאֱלֹהַּ, בַּעַל הָרָצוֹן, הָעוֹשֶׂה כָּל אֲשֶׁר יֶחְפַּץ בְּכָל עֵת שֶׁיֶּחְפַּץ. בְּעֶצֶם הַלַּיְלָה הַהוּא, בְּעֶצֶם הַשָּׁעָה בָּהּ מֵתוּ בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
35 עַל פִּי ה׳ מֵעַבְדוּת פַּרְעֹה, וּפָנוּ אֶל יַם סוּף, וּמוֹרֵי הַדֶּרֶךְ שֻׁלָּהֶם – עַמּוּד עָנָן וְעַמּוּד אֵשׁ הַהוֹלְכִים לִפְנֵיהֶם וּמוֹלִיכִים אוֹתָם, וּבְרֹאשׁ הָעָם עָמְדוּ אָז שְׁנֵי הַזְּקֵנִים הָאֱלֹהִיִּים, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הַנָּגִיד וְהַכֹּהֵן, אֲשֶׁר בְּרֵאשִׁית נְבוּאָתָם כְּבָר הָיוּ בְּנֵי שְׁמוֹנִים וָמַעְלָה. בָּעֵת הַהִיא הָיוּ לָעָם רַק מִצְוֹת מוּעָטוֹת, מוֹרָשָׁה מִיְּחִידֵי הַסְּגֻלָּה בְּזֶרַע אָדָם וְנֹחַ; וּמֹשֶׁה לֹא בִּטֵּל אֶת הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא הִתִּירָן, כִּי אִם הוֹסִיף עֲלֵיהֶן בַּדֶּרֶךְ. וּבְהַגִּיעַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְיַם סוּף רָאוּ כִּי פַּרְעֹה רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם, אַךְ הָעָם, אֲשֶׁר לֹא הָיָה מְלֻמָּד מִלְחָמָה, לֹא הֻצְרַךְ לִכְלֵי מִלְחָמָה,
40 כִּי הָאֱלֹהַּ בָּקַע לָהֶם אֶת הַיָּם – וַיַּעַבְרוּהוּ, וְטִבַּע אֶת פַּרְעֹה וְאֶת חֵילוֹ בְּתוֹכוֹ, וְהַיָּם הֻטִּילָם מֵתִים לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהַסִּפּוּר אָרֹךְ וְיָדוּעַ לָרַבִּים.

67. איזה יסוד אמונה אפשר ללמוד מהמופתים במצרים?

הצרה 20.indd 76 21/06/2011 14:34:43

68. מדוע לדעתכם בחר ריה"ל להציג מופתים שנעשו **לעם ישראל כציבור**, ולא רק – ליחידים שזכו לניסים?

(פד) אמר הכוזרי:

בָּרוּר הַדָּבָר כִּי כָּל זֶה פְּעֻלַּת הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּמוֹפְתִים כָּאֵלֶּה חוֹבָה עַל כָּל רוֹאֵיהֶם לְקַבְּלָהּ, כִּי בְּלֵב אִישׁ מֵהֶם לֹא יַעֲלֶה סָפֵק כָּל שֶׁהוּא, פֶּן יֵשׁ בְּזֶה מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים אוֹ אֲחִיזַת עֵינַיִם אוֹ פֹּעַל הַדִּמְיוֹן. כִּי, אִם הַיָּם וְהַבָּקָעוֹ וְעָבְרָם בְּתוֹכוֹ לֹא הָיוּ כִּי אִם פְּרִי דִּמְיוֹנָם, הֲרֵי שֶׁאַף יְצִיאָתָם מֵעַבְדוּת וּמוֹת מְשַׁעְבְּדֵיהֶם וּלְקִיחַת שְׁלָלָם וְהַשְׁאֵר מָמוֹנָם בִּידֵיהֶם לֹא הָיוּ כִּי אִם בְּדִמְיוֹן, וּסְבָרָה כָּזֹאת אֵינָהּ כִּי אִם עִקְּשׁוּת שֶׁל אֶפִּיקוֹרְסִים.

(פה) אמר החבר:

וְאַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, בְּהַגִּיעַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּדְבָּר, מָקוֹם אֵין זֶרַע, הוֹרִיד לָהֶם הָאֱלֹהַּ לֶחֶם מִשָּׁמַיִם, יוֹם יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַשַּׁבָּת, לֶחֶם שֶׁלֹּא הָיָה כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם עַד אוֹתָהּ שָׁעָה – וְאוֹתוֹ אָכְלוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה.

(פו) אמר הכוזרי:

וְגַם מוֹפֵת זֶה אֵין לְהַכְחִישׁ: שֶׁהֲרֵי לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ וּלְכָל הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם יָרַד הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְאַף גַּם זֹאת: מַה שֶּׁהַמָּן הָיָה יוֹרֵד כָּל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת נִכְלָא, שִׁמֵּשׁ מוֹפֵת הַמְחַיֵּב אֶת כָּל רוֹאָיו לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם אֶת חוֹבַת הַשַּׁבָּת, בְּהַרְאוֹתוֹ כִּי הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כְּאִלּוּ דָּבַק בָּהּ בַּשַּׁבָּת.

מעמד הר סיני מבטא שכל עם ישראל הגיעו למעלת הנבואה ולדרגות רוחניות גבוהות.

(פז) אמר החבר:

קְדֻשַּׁת הַשַּׁבָּת נִגְלְתָה לֹא בָּזֶה בִּלְבַד, כִּי אִם גַּם בָּכָךְ שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בְּשִׁשָּׁה יָמִים. וְעוֹד מָקוֹר אֶחָד לָהּ, וְעָלָיו אֲנִי בָּא לְדַבֵּר כָּעֵת. אִם כִּי הֶאֱמִין הָעָם, אַחַר הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה, בְּכָל אֲשֶׁר הוֹדִיעָם מֹשֶׁה ע"ה, עוֹד נִשְׁאַר סָפֵק בְּלִבָּם: הַאֱמֶת יְדַבֵּר הָאֱלֹהַּ עִם בָּשָׂר וָדָם? אוּלַי אֵין הַתּוֹרָה בָּאָה בְּרֹאשִׁיתָהּ כִּי אִם מִדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם וּמִמַּחְשַׁבְתּוֹ וְרַק אַחַר כָּךְ בָּאִים הַהֶאָרָה וְהַסִּיּוּעַ מֵאֵת הָאֱלֹהַּ? הֲאֱמוּנָה כִּי הָרוּחָנִי, שֶׁאֵינוֹ בָּשָׂר וָדָם, יָכוֹל לְדַבֵּר לֹא נִתְקַבְּלָה עַל דַּעְתָּם, שֶׁהֲרֵי הַדִּבּוּר גַּשְׁמִי הוּא. אוּלָם הָאֱלֹהַּ רָצָה לְהָסִיר סָפֵק זֶה מִלִּבָּם, וְלָכֵן צִוָּה אוֹתָם לְהִתְקַדֵּשׁ בַּקְּדֻשָּׁה הַפְּנִימִית וְהַחִיצוֹנִית, וּבִיחוּד לִפְרֹשׁ מִן הָאִשָּׁה, וּלְהִתְכּוֹנֵן וּלְכַוֵּן אֶת הַלֵּב לִקְרַאת שְׁמִיעַת דִּבֵּר הָאֱלֹהִים. וְהֵם הִתְקַדְּשׁוּ וְזִמְנוּ עַצְמָם לַמַּדְרֵגָה אֲשֶׁר בָּהּ יִמָּצְאוּ רְאוּיִים לְמַעֲמַד הַנְּבוּאָה, גְּדוֹלָה מִזֹּאת! – לִשְׁמֹעַ בְּדַבֵּר הָאֱלֹהַּ אֶל כֻּלָּם פָּנִים בְּפָנִים. וְהַדָּבָר בָּא לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים, בָּהֶם קָדְמוּ לַהִתְגַּלּוּת אוֹתוֹת עֲצוּמִים: בְּרָקִים וּרְעָמִים, רַעַשׁ אֲדָמָה, וְאֵשׁ, שֶׁהִקִּיפָה אֶת הַר סִינַי וְנִרְאֲתָה עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם עַל הָהָר לְעֵינֵי כָּל הָעָם, אֲשֶׁר רָאָה אֶת מֹשֶׁה נִכְנָס בְּתוֹכָהּ וְיוֹצֵא מִתּוֹכָהּ".

ההתגלות האלוקית הפומבית אל עם ישראל, במעמד הר סיני ובאירועים שונים במהלך יציאת מצרים, שאליהם התייחס ריה"ל בספרו, משמשת גם אצל **הרמב"ם** יסוד מרכזי בביסוס האמונה והפנמתה. באגרת ששלח הרמב"ם אל יהודי תימן, בתקופה שריחפה גזירת שמד מעל ראשי היהודים להתאסלם או למות, חיזק את רוחם ועודד אותם להישאר נאמנים לתורת ישראל. "עמוד שהאמונה סובבת עליו" הגדיר הרמב"ם באיגרתו את מעמד הר סיני. עיינו להלן בקטע מתוך **איגרת תימן**, נסו להסביר מדוע כה חשובה משמעות מעמד הר סיני.

77 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:34:44

רמב"ם[17]

איגרת תימן

ה' אחד התגלה לעם ישראל במעמד הר סיני ("עמוד שהאמונה סובבת עליו").
התגלות ראשונית זו מחזקת את האמונה בבורא עולם בשעת משבר.

חכמת הלב:

"אוהב אני את הבריות,
בשום אופן לא אשנה מדתי
בפנימיותי, ועל הכל אני מוצא
זכות וצד טובה,
על הכל ממש".

(הראי"ה קוק)

69. מהו ייחודו של מעמד הר סיני כבסיס לאמונה?

70. כיצד מעמד הר סיני הוא אירוע תומך בעם ישראל בשעת משבר?

לְפִיכָךְ, אַחֵינוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, הַנְּפוּצִים בְּקַצְוֹות הָאָרֶץ – חַיָּבִים אַתֶּם לְחַזֵּק קְצָתְכֶם לְקְצָתְכֶם, וּלְאַמֵּץ וּלְזָרֵז הַגְּדוֹלִים לַקְּטַנִּים, וְהַיְחִידִים לֶהָמוֹן; וּתְחַבְּרוּ אֻמַּתְכֶם עַל דְּבַר אֱמֶת, שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה וְלֹא יוּפַר; וּלְהָרִים קוֹלְכֶם בָּאֱמוּנָה, שֶׁלֹּא תִּפֹּל לְעוֹלָם וְלֹא תִּשָּׁחֵת – וְהִיא: לְהוֹדִיעַ לָרַבִּים, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּא אֶחָד, וְלֹא כְּשֵׁאָר הָאֶחָדִים; וּלְהוֹדִיעַ שֶׁמֹּשֶׁה הוּא נְבִיאוֹ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ, וְהוּא אָדוֹן כָּל הַנְּבִיאִים וְהוּא שָׁלֵם מִכֻּלָּם, וְהוּא הַמַּשִּׂיג מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה שֶּׁלֹּא הִשִּׂיג אֶחָד מִכָּל הַנְּבִיאִים לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו; וְשֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה זֶה כֻּלּוֹ מִ"בְּרֵאשִׁית" עַד "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", הוּא דִּבּוּר מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (**במדבר** י"ב, ח'): "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ"; וְשֶׁאֵין לְהָפֵר וְלֹא לְשַׁנּוֹת, וְלֹא לְהוֹסִיף, וְלֹא לִגְרֹעַ לְעוֹלָם; וְשֶׁלֹּא תָּבֹא מֵאֵת ה' תּוֹרָה זוּלָתָהּ, וְלֹא צְוּוִי וְלֹא אַזְהָרָה. וּכְמוֹ כֵּן: **זִכְרוּ מַעֲמַד הַר סִינַי שֶׁצִּוָּנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזָכְרוֹ תָּמִיד, וְגַם הִזְהִירָנוּ מִלְּשָׁכְחוֹ וְצִוָּנוּ לְלַמֵּד אוֹתוֹ לִבָנֵינוּ כְּדֵי שֶׁיִּגְדְּלוּ עַל תַּלְמוּדוֹ. הוּא מַה שֶּׁנֶּאֱמַר** (**דברים** ד', ט'–י'): "**רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב". וְרָאוּי לָכֶם, אַחֵינוּ, שֶׁתְּגַדְּלוּ בְּנֵיכֶם עַל הַמַּעֲמָד הַהוּא הַגָּדוֹל, וּתְסַפְּרוּ בְּתוֹךְ קָהָל וְעֵדָה גְּדֻלָּתוֹ וְהִדּוּרוֹ – שֶׁהוּא עַמּוּד שֶׁהָאֱמוּנָה סוֹבֶבֶת עָלָיו, וְהַטַּעֲנָה הַמְּבִיאָה לִידֵי אֱמֶת.** וְגַדְּלוּ הַמַּעֲמָד הַהוּא עַל כָּל גְּדֻלָּה, כְּמוֹ שֶׁגִּדְּלוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ, וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם: הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ; הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי?" (**שם** ד', ל"ב–ל"ג). וּדְעוּ, אַחֵינוּ, בַּבְּרִית הַזֹּאת וּבַסְּבָרָה הַזֹּאת שֶׁהַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה שֶׁנִּרְאָה בַּמְּצִיאוּת שֶׁהֵעִיד עָלָיו מִבְחָר כָּל הָעֵדִים, שֶׁלֹּא הָיָה מִקֹּדֶם כָּמוֹהוּ וְכֵן לֹא יִהְיֶה אַחֲרָיו כָּמוֹהוּ, וְהוּא: שֶׁתִּשְׁמַע אֻמָּה אַחַת בְּכֻלָּהּ דִּבּוּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְשֶׁתִּרְאֶה כְּבוֹדוֹ עַיִן בְּעַיִן. וְדָבָר זֶה הָיָה שֶׁתִּתְחַזֵּק הָאֱמוּנָה חִזּוּק שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּהוּ מְשַׁנֶּה וְתַגִּיעַ לָנוּ עַל יָדָהּ הָאֱמֶת, כְּדֵי לְהַעֲמִיד רַגְלֵינוּ לְבַל יִמְעֲדוּ אֲשׁוּרֵינוּ בְּעִתּוֹת כָּאֵלּוּ: כְּשֶׁיִּתְחַדֵּשׁ שׁוּם רֹגֶז אוֹ שְׁמָד עַל יְהוּדִים, חָס וְשָׁלוֹם, וּכְשֶׁתִּתְגַּבֵּר יַד הָאַנָּס. שֶׁכֵּן כָּתוּב (**שמות** כ', י"ז): "כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶּחֱטָאוּ", כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּה הַנִּגְלָה עֲלֵיהֶם בְּעִנְיָן זֶה – כְּדֵי שֶׁתַּעֲמֹדוּ בְּכָל נִסָּיוֹן שֶׁיִּפָּגַע בָּכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים שֶׁלֹּא יָזוּז לְבַבְכֶם וְלֹא תֶּחֱטָאוּ. וְאַתֶּם, אַחֵינוּ, הֱיוּ עַל בְּרִיתְכֶם קַיָּמִים, וּבְדַתְכֶם מַחְזִיקִים, וְעַל אֱמוּנַתְכֶם נוֹהֲגִים וְעוֹמְדִים!"

17 לדמותו – ראו עמ' 19.

הצרה 20.indd 78 21/06/2011 14:34:44

מן המקורות שלמדנו לעיל, הן בהקשר לאמונה ומימוש עצמי והן בהקשר לאמונה ועם ישראל, ראינו כי האמונה איננה נחלתם של יחידים בלבד, אלא דווקא החיבור אל כלל עם ישראל מעצים את אמונתו של היחיד.

עם ישראל – "העם הנבחר" – נועד להגשים את האידיאלים הגדולים של בורא עולם **במתכונת של עם.** כל אחד מאתנו צריך להיות מודע לתפקיד הגדול המוטל עליו ולקדש שם שמים, בהיותו חלק מעם ישראל.

הרב קוק בספרו **אורות** משרטט את ייעודו של עם ישראל.

חכמת הלב:
"לפעמים כשעושים טובה
לרשע גמור
עושים בכך נחת רוח
לקדוש ברוך הוא".

(רבי נחמן מברסלב)

צלחת צדקה, הרי הקרפטים, רוסיה, חרס מזוגג, המאה ה-19.

מאוסף המוזאון לאמנות יהודית ע"ש סיר אייזיק ולילי ווילפסון, היכל שלמה ירושלים.
צלם: שלמה קשטן

הצרה 20.indd 79
21/06/2011 14:34:45

הראי״ה קוק[18]

״למהלך האידיאות בישראל״, פרק ב׳, אורות, עמ׳ ק״ד

תפקיד עם ישראל להראות לעולם כולו כיצד מדינה שלימה, ולא רק אנשים בודדים, מאמינה ופועלת לפי חוקי ה׳ ומביאה את העולם כולו להכרת ה׳

...בְּרֵאשִׁית מַסָּעוֹ שֶׁל הָעָם הַזֶּה, אֲשֶׁר יָדַע לִקְרֹא בְּשֵׁם הָרַעְיוֹן הָאֱלֹהִי הַבָּרוּר וְהַטָּהוֹר בְּעֵת הַשִּׁלְטוֹן הַכַּבִּיר שֶׁל הָאֱלִילִיּוּת בְּטֻמְאָתָהּ–פְּרָאוּתָהּ, **נִתְגַּלְתָה הַשְּׁאִיפָה לְהָקִים צִבּוּר אֱנוֹשִׁי גָּדוֹל אֲשֶׁר "יִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ ד׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט".** זוֹהִי הַשְּׁאִיפָה, שֶׁבָּאָה מִכֹּחַ הַהַכָּרָה הַבְּרוּרָה וְהָעַזָּה וְהַתְּבִיעָה הַמּוּסָרִית הַכּוֹלֶלֶת וְהָרָמָה, **לְהוֹצִיא אֶת הָאֱנוֹשִׁיּוּת מִתַּחַת סֵבֶל נוֹרָא שֶׁל צָרוֹת רוּחָנִיּוֹת וְחָמְרִיּוֹת וּלְהָבִיאָהּ לְחַיֵּי חֹפֶשׁ מִלְּאֵי הוֹד וְעֹנֶג,** בְּאוֹר הָאִידֵאָה הָאֱלֹהִית, וּלְהַצְלִיחַ בְּזֶה אֶת כָּל הָאָדָם כֻּלּוֹ. **לְמִלּוּאָהּ שֶׁל שְׁאִיפָה זוֹ צָרִיךְ דַּוְקָא, שֶׁצִּבּוּר זֶה יִהְיֶה בַּעַל מְדִינָה פּוֹלִיטִית וְסוֹצְיָאלִית וְכִסֵּא מַמְלָכָה לְאֻמִּית, בְּרוּם הַתַּרְבּוּת הָאֱנוֹשִׁית, "עַם חָכָם וְנָבוֹן וְגוֹי גָּדוֹל", וְהָאִידֵאָה הָאֱלֹהִית הַמַּחְלֶטֶת מוֹשֶׁלֶת שָׂמָּה וּמְחַיָּה אֶת הָעָם וְאֶת הָאָרֶץ בְּמְאוֹר–חַיֶּיהָ. לְמַעַן דַּעַת, שֶׁלֹּא רַק יְחִידִים חֲכָמִים מְצֻיָּנִים, חֲסִידִים וּנְזִירִים וַאֲנָשֵׁי–קֹדֶשׁ, חַיִּים בְּאוֹר הָאִידֵאָה הָאֱלֹהִית, כִּי גַּם עַמִּים שְׁלֵמִים, מְתֻקָּנִים וּמְשֻׁכְלָלִים בְּכָל תִּקּוּנֵי הַתַּרְבּוּת וְהַיְשׁוּב הַמְּדִינִי;** עַמִּים שְׁלֵמִים, הַכּוֹלְלִים בְּתוֹכָם אֶת כָּל הַשְׁדֵּרוֹת הָאֱנוֹשִׁיּוֹת הַשּׁוֹנוֹת, מִן רוּם הָאִינְטֶלִיגֶנְצִיָה הָאָמָּנוּתִית, הַפִּרוּשִׁית, הַמֻּשְׂכֶּלֶת וְהַקְּדוֹשָׁה, עַד הַמַּעֲרָכוֹת הָרְחָבוֹת, הַסוֹצְיָאלִיּוֹת, הַפּוֹלִיטִיּוֹת וְהָאֲקוֹנוֹמִיּוֹת (=כַּלְכָּלִיּוֹת), וְעַד הַפְּרוֹלֶטָרְיוֹן לְכָל פְּלָגוֹתָיו, אֲפִלּוּ הַיּוֹתֵר נָמוּךְ וּמְגֻשָּׁם".

71. לפי דעתכם, האם מדינת ישראל כיום מממשת את חזונו של הרב קוק, שבא לידי ביטוי בקטע זה?

– נמקו את תשובתכם.

אחד האתגרים החשובים העומדים בפני בן דורנו הוא היכולת להתחבר ולאהוב כל אחד מעם ישראל, למרות ניגודי השקפות וחילוקי הדעות. המשימה איננה קלה אולם יש לזכור כי **עומק משמעותה של האמונה בעם ישראל היא ההכרה בייחודו, בסגולותיו ובתכונותיו הטובות של כל יהודי.** נעיין להלן באיגרת תקנ״ה של הראי״ה קוק ונלמד מתוכה יסודות חשובים בנושא זה.

את האיגרת שלהלן כתב הראי״ה קוק אל הרב **יעקב דוד בן זאב וילובסקי - רידב״ז** (תר״ה, 1845 לס״ה – תרע״ד, 1914 לס״ה), שישב בצפת והיה מגדולי המתנגדים ל״היתר המכירה״ בשמיטה.

18 לדמותו – ראו עמ׳ 27.

הצרה 20.indd 80
21/06/2011 14:34:46

הראי״ה קוק

אגרות הראי״ה, חלק ב׳, אגרת תקנ״ה, עמ׳ קפ״ד – קפ״ח

ב״ה, עה״ק יפו ת״ו, כ״ד סיון תרע״ג

לְכְבוֹד יְדִידִי וְרַב רְחִימָאִי הָרַב הַגָּאוֹן הָאֱמִתִּי פְּאֵר הַדּוֹר מוהר״ר (מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי) יַעֲקֹב דָּוִד (וילבְּסְקִי) רידב״ז שליט״א (שֶׁיִּחְיֶה לְאוֹרְךְ יָמִים טוֹבִים אָמֵן).

מִכְתָּב הדר״ג (הַדְרַת גְּאוֹנוֹ) הִגִּיעַנִי בְּמוֹעֲדוֹ, וְכַאֲשֶׁר אֵין לִי עָלָיו עִדָּן רִתְחָא ב״ה, עַל כֵּן הִנְנִי יָכוֹל לְהָשִׁיבוֹ בְּלֹא דְּחִיַּת זְמַן. וְאָבוֹא עַל סֵדֶר מִכְתָּבוֹ.

...וּמַה שֶּׁכָּתַב מַר לְתִמְהַּ עָלַי בְּמַה שֶּׁאֲנִי מְקָרֵב אֶת הַכֹּל, גַּם אֶת פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְהַחְזִירָם בִּתְשׁוּבָה, וְכָתַבְתִּי לוֹ בְּרֶמֶז כַּנָּתִי, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מֻכְשָׁר לַעֲסֹק בְּפְנִימִיּוּת רָזֵי–תוֹרָה הוּא מִתְמַלֵּא יוֹתֵר מֵאוֹר הַחֶסֶד שֶׁל תּוֹרַת חֶסֶד, וְעָלָיו הַחוֹבָה לַעֲסֹק בְּתִקּוּן נְפוּלִים וּבְקֵרוּב רְחוֹקִים (שֶׁבִּלְשׁוֹן חַכְמֵי הַסּוֹד נִקְרָא זֶה גַּם כֵּן בִּכְלָל לִקּוּט נִיצוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה מִתּוֹךְ הַקְּלִפּוֹת), וּמָצָא בְּזֶה סְתִירָה לְבִרְכַּת הַמִּינִים שֶׁאָנוּ מִתְפַּלְּלִים לְעָקְרָם וּלְשָׁבְרָם, יָשִׂים נָא כְּבוֹד גְּאוֹנוֹ לִבּוֹ לְדִבָּרַי, וַאֲבָאֵר לוֹ לֹא בְּלָשׁוֹן שֶׁל סִתְרֵי תּוֹרָה, שֶׁחוֹשֵׁב מַר לִהְיוֹת כְּבָר יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בָּהֶם, אֶלָּא בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים, בֶּאֱמֶת אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱ–לֹהִים חַיִּים.

יֵדַע הַדַּרַת גְּאוֹנוֹ, שֶׁשְּׁנֵי דְּבָרִים עִקָּרִיִּים יֶשְׁנָם שֶׁהֵם יַחַד בּוֹנִים קְדֻשַּׁת יִשְׂרָאֵל וְהַהִתְקַשְּׁרוּת הָאֱלֹהִית עִמָּהֶם.

הָאֶחָד הוּא סְגֻלָּה, כְּלוֹמַר טֶבַע הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבִּנְשְׁמַת יִשְׂרָאֵל מִירוּשַׁת אָבוֹת, כָּאָמוּר: ״לֹא בְּצִדְקָתְךָ״ וגו׳ ״רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק ה׳ לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם״, ״וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים״; וְהַסְּגֻלָּה הוּא כֹּחַ קָדוֹשׁ פְּנִימִי מֻנָּח בְּטֶבַע הַנֶּפֶשׁ בִּרְצוֹן ד׳, כְּמוֹ טֶבַע כָּל דָּבָר מֵהַמְּצִיאוּת, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לוֹ לְהִשְׁתַּנּוֹת כְּלָל, ״כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי״, ״וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם״.

וְהַשֵּׁנִי הוּא עִנְיַן בְּחִירָה, זֶה תָּלוּי בַּמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב וּבְתַלְמוּד תּוֹרָה.

חֵלֶק שֶׁל הַסְּגֻלָּה הוּא הַרְבֵּה, בְּאֵין עֶרֶךְ כְּלָל, יוֹתֵר גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ מֵהַחֵלֶק הַתָּלוּי בַּבְּחִירָה, אֶלָּא שֶׁבְּרִית כְּרוּתָה הִיא, שֶׁהַסְּגֻלָּה הַפְּנִימִית לֹא תִּתְגַּלֶּה בַּזְּמַן הַזֶּה כִּי אִם לְפִי אוֹתָהּ הַמִּדָּה שֶׁהַבְּחִירָה מְסַיַּעַת אֶת גִּלּוּיָהּ, עַל כֵּן הַכֹּל תָּלוּי לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה וּקְדוּשַׁת הָאֱמוּנָה וְתַלְמוּד תּוֹרָה.

והשי״ת, הַנּוֹהֵג בְּחַסְדּוֹ בְּכָל דּוֹר, מְסַדֵּר הוּא אֶת סִדְרֵי הַנְּשָׁמוֹת הַצְּרִיכוֹת לְהוֹפִיעַ בָּעוֹלָם: לִפְעָמִים כֹּחַ הַבְּחִירָה מִתְגַּבֵּר וְכֹחַ הַסְּגֻלָּה עוֹמֵד בְּמַצָּב הֶהָעֵלֶם וְאֵינוֹ נִכָּר, וְלִפְעָמִים כֹּחַ–הַסְּגֻלָּה מִתְגַּבֵּר וְכֹחַ הַבְּחִירָה עוֹמֵד בְּמַצָּב הַנֶּעֱלָם. וְכָל עִקָּרָהּ שֶׁל בְּרִית אָבוֹת, שֶׁאֵיְּנוּ פּוֹסֵק אֲפִלּוּ כְּשֶׁתַּמָּה כְּבָר זְכוּת אָבוֹת, הוּא בָּא מִצַּד כֹּחַ הַסְּגֻלָּה, וּבְעִקְבָּא דִּמְשִׁיחָא מִתְגַּבֵּר בְּיוֹתֵר כֹּחַ הַסְּגֻלָּה, שֶׁהוּא תֹּכֶן ״זוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה״, כְּלוֹמַר לֹא מִצַּד הַבְּחִירָה שֶׁהִיא בָּאָה מִצַּד הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שֶׁבַּבָּנִים וּמִצַּד הַתְּשׁוּבָה, אֶלָּא לְמַעַן שְׁמוֹ, הַמִּתְגַּלֶּה ע״י זְכִירַת חַסְדֵי אָבוֹת.

אָמְנָם לִפְעָמִים מִתְגַּבֵּר חֹשֶׁךְ כָּזֶה שֶׁמַּפְסִיק אֶת הוֹפָעַת הַסְּגֻלָּה גַּם כֵּן. אֲבָל זֶה אִי־אֶפְשָׁר

72. מדוע ערך הסגולה גדול יותר מערך הבחירה?

20.indd 81 הצרה
21/06/2011 14:34:48

כִּי אִם בְּמִי שֶׁבָּא לְמִדָּה זוֹ לִהְיוֹת חָס וְחָלִילָה שׂוֹנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל, וְדוֹרֵשׁ רָעָה לָהֶם בְּפֹעַל וּבְצִפִּיַּת הַלֵּב, כְּמוֹ הַמִּינִים שֶׁמְּפָרֵשׁ הרמב״ם בְּהִלְכוֹת תְּפִלָּה שֶׁהָיוּ מְצַרִּים לְיִשְׂרָאֵל, וְגַם זֶה הָיָה קָשֶׁה לַחֲכָמִים מְאֹד לְתַקֵּן, עַל כֵּן הִכְרִיז רַבָּן גַּמְלִיאֵל: ״כְּלוּם יֵשׁ אָדָם שֶׁיּוֹדֵעַ לְתַקֵּן בִּרְכַּת הַמִּינִים״, וְהֶצְרֵךְ לְתַקְּנָהּ דַּוְקָא שְׁמוּאֵל הַקָּטָן, שֶׁהָיָה נָקִי מִכָּל מִדָּה שֶׁל שִׂנְאָה כְּמוֹ שֶׁהָיָה מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ: ״בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמַח״, כְּדֵי שֶׁיְּכַוֵּין בִּיסוֹד הַבְּרָכָה דַּוְקָא עַל אוֹתָם שֶׁכְּבָר אִבְּדוּ אֶת הַסְּגֻלָּה כֻּלָּהּ. וּבְדוֹרֵנוּ נִתְרַבּוּ נְשָׁמוֹת רַבּוֹת שאע״פ שֶׁהֵן שְׁפֵלוֹת מְאֹד בְּעִנְיַן הַבְּחִירָה, וְעַל כֵּן הֵם נִגּוּעִים בְּמַעֲשִׂים רָעִים רַבִּים וּבְדֵעוֹת רָעוֹת מְאֹד ד׳ יִשְׁמְרֵנוּ, מִכָּל מָקוֹם אוֹר הַסְּגֻלָּה מֵאִיר בָּהֶם, וְעַל כֵּן הֵם מְחַבְּבִים מְאֹד אֶת כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל וְחוֹשְׁקִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְכַמָּה דְּבָרִים טוֹבִים וִיקָרִים מֵהַמִּדּוֹת שֶׁהֵם בָּאִים מִסְּגֻלַּת יִשְׂרָאֵל בְּטֶבַע נַפְשָׁם הֵם מְצֻיָּנִים בָּהֶם.

וּנְשָׁמוֹת כָּאֵלּוּ, אִם יִזְדַּקֵּק לְקָרֵב אוֹתָם מִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה עֲמֻקָּה שֶׁל טְבִיעַת עַיִן לָדַעַת לְחַלֵּק בֵּין הַצַּד הַסְּגֻלִּי הַפְּנִימִי הַקָּדוֹשׁ, שֶׁבָּהֶם, וּבֵין הַצַּד הַבְּחִירִי הַמְקֻלְקָל שֶׁבָּהֶם, שֶׁהוּא מַקִּיף אֶת נַפְשָׁם כְּחוֹחִים וְקוֹצִים הַסּוֹבְבִים שׁוֹשַׁנָּה, הוּא יוּכַל לְהִתְקַלְקֵל הַרְבֵּה חָס וְחָלִילָה, וְלִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וּלְהִדָּבֵק בַּצַּד הָרַע שֶׁבָּהֶם וְהוּא מְחֻיָּב לְהִתְרַחֵק מֵהֶם, והשי״ת נוֹתֵן בִּלְבָבוֹ רָצוֹן זֶה וּמַחְשָׁבָה זוֹ שֶׁל שִׂנְאָה וְשֶׁל הִתְרַחֲקוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּלַע לוֹ. אֲבָל מִי שֶׁהוּא תָּמִיד שָׁקוּעַ בְּרַעְיוֹנוֹ בְּהִסְתַּכְּלוּת פְּנִימִית, בְּאוֹר תּוֹרָה וּקְדֻשָּׁה וְיִרְאָה עִלָּאָה, מִצַּד רוֹמְמוּת רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים חַיֵּי הַחַיִּים ב״ה, וְלֹא חָס וְחָלִילָה בְּיִרְאָה תַּתָּאָה לְבַדָּהּ מִצַּד עוֹנְשֵׁי עוה״ז (=עוֹלָם הַזֶּה) אוֹ עוֹנְשֵׁי עוֹלָם הַבָּא, שֶׁהִיא יִרְאָה חִיצוֹנִית, שֶׁאָסוּר לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בְּרָזֵי תּוֹרָה בַּהֲבָנָה פְּנִימִית לְהַרְבּוֹת בָּהּ, רַק לָקַחַת מִמֶּנָּה מְעַט, כְּדֵי לְיַסֵּר אֶת הַגּוּף וּנְטִיּוֹתָיו הַגַּסּוֹת, בְּמִדּוֹת רָעוֹת וּתְכוּנוֹת מְגֻנּוֹת חָס וְחָלִילָה, אֲבָל הָעִקָּר צָרִיךְ לִהְיוֹת הַלֵּב מָלֵא אַהֲבָה קְדוֹשָׁה, וְיִרְאָה עֶלְיוֹנָה, מִסּוֹד קְדוֹשִׁים, כְּיִרְאַת מַלְאֲכֵי–מַעְלָה גִּבּוֹרֵי כֹּחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ – תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כָּאֵלֶּה הִנָּם מַכִּירִים בְּטִבְעָם אֶת טֶבַע הַסְּגֻלָּה הַפְּנִימִית, וְיוֹדְעִים לְהַפְרִיד מִמֶּנָּה בִּדְבֵקוּת–מַחְשַׁבְתָּם אֶת הַקְּלִיפָּה הַבְּחִירִית, וְהֵם חַיָּבִים וּמְזֻהָרִים עַל זֶה לְקָרֵב פּוֹשְׁעִים כָּאֵלֶּה שֶׁסְּגֻלָּה פְּנִימִית יֵשׁ לָהֶם, כְּדֵי לְעוֹרֵר יוֹתֵר וְיוֹתֵר אֶת כֹּחַ הַטּוֹב הַצָּפוּן בָּהֶם, עַד שֶׁיִּתְגַּבֵּר לְגַמְרֵי עַל הָרַע הַבְּחִירִי וְיַכְנִיעַ אוֹתוֹ.

וּפְעָלַת חֲכָמִים לוֹקְחֵי נְפָשׁוֹת כָּאֵלֶּה אֵינָהּ חוֹזֶרֶת רֵיקָם בְּשׁוּם פַּעַם; לִפְעָמִים פְּעֻלּוֹתֵיהֶם נִרְאוֹת בְּגָלוּי, ע״י מַה שֶּׁהַמְקֻרָבִים מֵהֶם מְטִיבִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם, וּמְיַשְּׁרִים אֶת דֵּעוֹתֵיהֶם יוֹתֵר בְּפֹעַל וְלִפְעָמִים נִכְנָס רַק גַּרְעִין פְּנִימִי בָּהֶם, וּכְבָר בְּטוּחִים הֵם שֶׁלֹּא יִפָּטְרוּ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא תְּשׁוּבָה, וַאֲפִלּוּ אִם חָלִילָה יִהְיֶה הַמַּשְׁפָּע כָּל כָּךְ גָּרוּעַ עַד שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ לֹא יִזְכֶּה לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, יִפְעוֹל כֹּחַ הַגַּרְעִין הַזֶּה עַל טֶבַע נַפְשׁוֹ וְנָפִיק מִנֵּיהּ זַרְעָא מְעַלְיָא, שֶׁיָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, וְיִתַּקֵּן גַּם כֵּן אֶת נֶפֶשׁ אָבִיו, כְּדִין ״בְּרָא מְזַכֵּא אַבָּא״.

והשי״ת יוֹדֵעַ, שֶׁלֹּא אֶת כָּל הַפּוֹשְׁעִים אֲנִי מְקָרֵב, כִּי אִם אוֹתָם שֶׁאֲנִי מַרְגִּישׁ, שֶׁכֹּחַ סְגֻלִּי גָּדוֹל מֻנָּח בִּפְנִימִיּוּתָם. וּדְרָכִים רַבִּים יֶשְׁנָם לִידִיעָה זוֹ, וּסְפָרִים גְּדוֹלִים צְרִיכִים לִכְתֹּב בְּזֶה כְּדֵי לְבָאֵר גַּם רַק שֶׁמֶץ מֵהַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה.

וְעַל אוֹתָם שֶׁכְּבָר אִבְּדוּ גַּם אֶת הַסְּגֻלָּה הַפְּנִימִית שֶׁלָּהֶם לְגַמְרֵי, אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם: ״הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה׳ אֶשְׂנָא״, וּבְדֶרֶךְ כְּלָלוּת מָסְרוּ לָנוּ חז״ל סִימָנִין עַל זֶה. וְהַמִּינִים וְהַכּוֹפְרִים עַל פִּי רֹב אִבְּדוּ גַּם אֶת הַסְּגֻלָּה הַפְּנִימִית, וּמִדָּה זוֹ נוֹהֶגֶת בְּרֹב הַדּוֹרוֹת, אֲבָל דּוֹר שֶׁל עִקְבָא דִּמְשִׁיחָא הֵם יוֹצְאִים מִכְּלָל זֶה, שֶׁהֵם כְּדִבְרֵי תִּקּוּנֵי זוֹהַר: ״טוֹב מִלְּגַאו וּבִישׁ

73. הסבירו מדוע דווקא שנאת ישראל גורמת לאיבוד הסגולה? האם תוכלו להדגים זאת בדוגמה מהחיים?

74. בהקשר לקירוב אנשים שאינם דתיים כותב הרב: ״והשי״ת נותן בלבבו רצון ומחשבה של שנאה והתרחקות כדי שלא יבולע לו״.
למי התכוון הרב בדבריו? (הדגימו)

75. העיסוק בתחום חינוכי גורם לא-מעט תסכולים נוכח אי-ראיית תוצאות מיידיות. כיצד ניתן לעודד לפי דברי הרב קוק?

הצרה 20.indd 82 21/06/2011 14:34:48

מִלְבַד". וְהֵם "חֲמוֹרוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ" שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: "עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר", וְהַכַּוָּנָה: כְּמוֹ חֲמוֹר, שֶׁמִּבַּחוּץ יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנֵי טֻמְאָה, א"כ הַטֻּמְאָה בּוֹלֶטֶת בּוֹ יוֹתֵר מִבַּחֲזִיר וְגָמָל וכיו"ב (=וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה) שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם סִימָן טָהֳרָה אֶחָד עַל כָּל פָּנִים, וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ בְּפָנִימִיּוּתוֹ עִנְיַן קְדֻשָּׁה גַּם כֵּן, שֶׁהֲרֵי הוּא קָדוֹשׁ בִּבְכוֹרָה, וְעִנְיָן מַה שֶּׁהַתּוֹרָה אָמְרָה עַל זֶה שָׁם "קַדֵּשׁ לִי" הוּא גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד. וְכֵן הֵן הַנְּשָׁמוֹת שֶׁל אוֹתָם שֶׁהַסִּגְלָה הַיִּשְׂרְאֵלִית לְבָדָהּ מִתְגַּלָּה בָּהֶם בְּעִקְבָּא–דִּמְשִׁיחָא, וְלָהֶם יֵשׁ תְּרוּפָה, אע"פ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם סֵרָחוֹן גָּדוֹל, וְחֹשֶׁךְ רַב וְכָבֵד מְאֹד. אָמַר עַל זֶה רַב יוֹסֵף: "יֵיתֵי וְאִזְכֵּי דְּאֵיתִיב בְּטוּלָא דְּכוּפֵיתָא דַּחֲמָרֵיהּ", וְרַב יוֹסֵף הָיָה דַּרְכּוֹ לְהַבִּיט עַל הַפְּנִימִיּוּת, וְתָלָה גְּדֻלָּתוֹ בְּגִדְלַת "הַהוּא יוֹמָא דְּקָא גָרִים", וְאָמַר עַל אִמּוֹ: "אֵיקוּם מִקְמֵי שְׁכִינְתָּא דְּאַתְיָא", וְאָמַר עַל עַצְמוֹ: "לֹא תִּתְּנֵי עֲנָוָה דְּאִיכָּא אֲנָא", אע"פ שֶׁמִּצַּד הַחִיצוֹנִיּוּת נִרְאֶה הַדָּבָר לְגַאֲוָה חָלִילָה, אֲבָל בַּעַל סְגֻלָּה נַפְשִׁית שֶׁכְּמוֹתוֹ ע"ה, אָמַר זֶה בְּכָל מִלּוּי הַקְּדֻשָּׁה וְהָעֲנָוָה הָאֲמִתִּית, מֵעֵין עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל אָדוֹן הַנְּבִיאִים ע"ה, וְתַלְמִידָיו הֵם הוֹלְכִים בְּדַרְכָיו."

5

10

76. המשיח יבוא עפ"י המסורת "עני ורכוב על חמור". מהי הסמליות בתיאור זה לפי הקטע שקראתם?

77. מדוע לדעתכם חשובה כל כך, איגרת זו דווקא בדורנו?

שאלות לדיון

1. מהו תפקידו האמוני של עם ישראל בין האומות?
2. מדוע יש צורך להקים **עם** שיגשים את האידיאלים האמוניים?
3. אילו פעולות ובאילו דרכים אפשר לדעתכם, לעשות במסגרת מדינת ישראל, כדי להגשים את השאיפה להיותנו עם ש"ישמור את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט"?

הצרה 20.indd 83
21/06/2011 14:34:49

78. עם אילו חלקים באבחנה בין דתיים לחילונים המוצעת בקטע הזה אינכם מסכימים?

מקורות להרחבה

מקור ראשון:

השוואה בין דתי לחילוני בשאלת החיפוש אחרי האמת

"לִהְיוֹת חִלּוֹנִי זֶה לִהְיוֹת בַּעַל תְּבִיעָה לְרִבּוֹנוּת עַל חַיָּיו. בִּלְתִּי מְחֻיָּב מֵרֹאשׁ לַמִּצְווֹת אוֹ לַחִיּוּבִים שֶׁלֹּא בָּאוּ מֵהַכְרָעָתוֹ וּמֵהַסְכָּמָתוֹ הָאוֹטוֹנוֹמִית (=הָעַצְמָאִית), לְרַבּוֹת קַבָּלַת חֻלְשָׁתוֹ, שְׁגִיאוֹתָיו וּמְחִיר הַשְּׁגִיאוֹת עַל רֹאשׁוֹ. הַחִלּוֹנִי הוּא מִי שֶׁמְּקַבֵּל עָלָיו עֲמִידָה מַתְמֶדֶת בְּמַצָּב מַהְפְּכָנִי. אֵין לוֹ אֶת מִי לְהַאֲשִׁים מֵעָלָיו וְאֵין לוֹ אֶל מִי לִפְנוֹת שָׁם. כָּל הָאַחֲרָיוּת אֵלָיו, וְאֵין לוֹ אֶל מִי לִפְנוֹת שָׁם. כָּל אַחֲרָיוּת – עָלָיו. הָאַחֲרָיוּת וּמְחִירָהּ, הָאַחֲרָיוּת וּכְאֵב בְּדִידוּתָהּ אֲבָל גַּם הָאַחֲרָיוּת וְרִבּוֹנוּתָהּ. וְאִילּוּ הַדָּתִי הַמָּצוּי אֵינוֹ מְחַפֵּשׂ. הוּא – כְּבָר יֵשׁ לוֹ. עָלָיו רַק לְקַיֵּם, רַק לְצַיֵּת, רַק לַעֲשׂוֹת כַּמְּצֻוֶּה. לְכָל הַיּוֹתֵר לְפָרֵשׁ סְתִירוֹת.

הוּא עוֹמֵד וְיָדָיו מְלֵאוֹת לוֹ, מְלֵאוֹת הֲלָכוֹת, תְּשׁוּבוֹת וּפוֹסְקִים...

מִי שֶׁיָּדָיו מְלֵאוֹת, זֶה, לֹא יוֹכַל לָקַחַת עוֹד. רַק מִי שֶׁיָּדָיו רֵיקוֹת יוּכַל לָקַחַת – כְּשֶׁיִּמְצָא. מִבְּחִינָה זוֹ אַשְׁרֵי יָדָיו הָרֵיקוֹת שֶׁל הַחִלּוֹנִי, הֵן יִתְרוֹנוֹ. הֵן עֲשׂוּיוֹת לְחַפּוּשׂ, וּכְשֶׁיִּמְצָא – יִקַּח".

יזהר סמילנסקי, **העוז להיות חילוני**

הצרה 20.indd 84 21/06/2011 14:34:49

מקור שני:

הצורך החיוני ללמוד ולגלות את יסוד האמונה, ולעבדו

"הַהִתְקַשְּׁרוּת הַיּוֹתֵר חֲזָקָה שֶׁבֵּין הִתְקַשְּׁרֻיּוֹתָיו שֶׁל אָדָם, הִיא הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁהוּא מִתְקַשֵּׁר לִדְבָרִים שֶׁהֵם טִבְעִיִּים אֶצְלוֹ. קִשּׁוּרוֹ שֶׁל אָדָם לִדְבָרִים בִּלְתִּי טִבְעִיִּים, הִיא הִתְקַשְּׁרוּת מִקְרִית הָעֲלוּלָה לְהַפְסִיק תָּמִיד עַל יְדֵי סִלּוּק הַמִּקְרֶה. וּמִכֵּיוָן שֶׁאָנוּ יוֹדְעִים שֶׁהַהִתְקַשְּׁרוּת לִדְבָרִים טִבְעִיִּים הִיא הִתְקַשְּׁרוּת אֱמִתִּית, אָנוּ מְבִינִים שֶׁהַהִתְקַשְּׁרוּת הַיּוֹתֵר מֻכְרָחָה וְהַיּוֹתֵר נְחוּצָה לוֹ לָאָדָם, הִיא הִתְקַשְּׁרוּת לַקְּדֻשָּׁה "וַאֲנִי קִרְבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב". וּתְשׁוּקָה טִבְעִית חֲזָקָה מֻרְגֶּשֶׁת תָּמִיד בְּלֵב הָאָדָם פְּנִימָה, לְהִתְחַבֵּר לִקְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה. עֲרִיגָה פְּנִימִית זוֹ צְרִיכָה הִיא עִבּוּד וְהַכְשָׁרָה, כְּדֵי לְהוֹצִיאָהּ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל...

אוֹפְנֵי הַהוֹצָאָה לַפֹּעַל שׁוֹנִים הֵם; לַחֲקִירוֹת פִילוֹסוֹפְיוֹת אָנוּ בָּאִים מִתּוֹךְ אֱמְצָעִים חִיצוֹנִיִּים, וְאוּלָם לְהַשְׁכָּלַת וַהֲבָנַת אֱמוּנַת אֹמֶן, אָנוּ בָּאִים מִתּוֹךְ הַכָּרָה פְּנִימִית טִבְעִית. כְּכָל דָּבָר טִבְעִי הַצָּרִיךְ שְׁנֵי מִינֵי עִבּוּדִים: כְּמוֹ לְמָשָׁל הַחִטִּים, שֶׁרִאשִׁית אָנוּ צְרִיכִים לְהָסִיר מֵהֶם אֶת הַקְּלִפּוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת, וּלְבָרְרָם מִן הַתֶּבֶן, הַקַּשׁ וְהַמּוֹץ וְאַחַר כָּךְ לְהַכְשִׁירָם לְמַטְרָתָם, כֵּן הוּא גַּם כֹּחַ הָאֱמוּנָה הַטִּבְעִי. הַנִּיצוֹץ הָאֱלוֹקִי הִנֵּהוּ לוּטֶה וּמְכֻסֶּה בְּקְלִפּוֹת רַכּוֹת, גַּסּוֹת וְדַקּוֹת. וְעָלֵינוּ מוּטֶלֶת חוֹבָה וַעֲבוֹדָה כְּפוּלָה, לְהַשְׁלִיךְ וּלְהָסִיר מֵעָלָיו אֶת הַקְּלִפּוֹת, אֶת "הַחוֹחִים וְהַקּוֹצִים הַסּוֹבְבִים אֶת הַשּׁוֹשַׁנָּה הָעֶלְיוֹנָה", וְאַחַר כָּךְ לְעַבְּדוֹ וּלְלַטְּשׁוֹ, עַד שֶׁנִּגַּהּ בִּרְקוֹ יָאִיר עַל פְּנֵי כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ".

(הראי"ה קוק, **מאמרי הראי"ה**, חלק ב', עמ' 489)

הצרה 20.indd 85
21/06/2011 14:34:50

mvn20.indd 86 21/06/2011 14:34:50

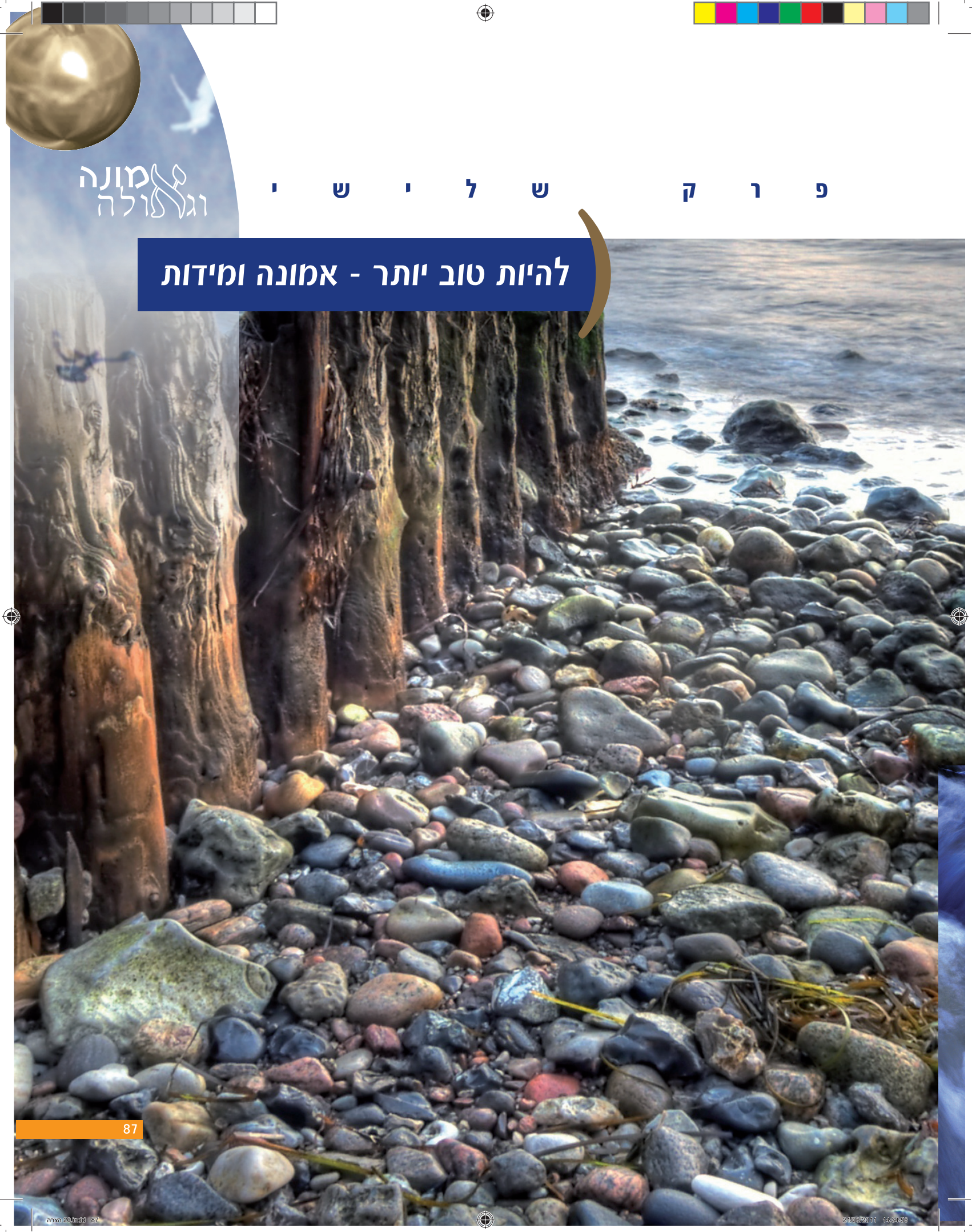

אמונה וגאולה

פ ר ק ש ל י ש י

להיות טוב יותר - אמונה ומידות

"להיות טוב יותר" - אמונה ומידות

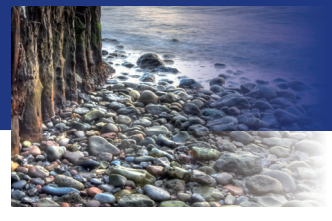

מהו ההבדל בין האדם לבעלי החיים?

פתח את דיוננו בדבריו של פרופ' אהרון קציר, הי"ד, שעימת בספרו את יסודות ההתנהגות המוסרית של האדם מול יסודות התנהגותם של בעלי החיים. עיינו בקטע המצוטט להלן וחשבו: האם נכון להגדיר, במצבים מסוימים, את התנהגות בעלי החיים כהתנהגות מוסרית?!

אהרון קציר[1]

"בְּכור המהפיכה המדעית", עמ' 86

"עַל אַף הַחֲשִׁיבוּת הַגְּדוֹלָה שֶׁבְּהַכָּרַת הַנְּתוּנִים הַבִּיוֹלוֹגִיִּים, הַפּוֹעֲלִים גַּם בָּאָדָם, אֵין לְצַפּוֹת לְכָךְ שֶׁמַּעֲרֶכֶת מַקֶּפֶת שֶׁל תְּכָנִים מוּסָרִיִּים תֵּסַּק מִמֶּחְקָר עוֹלָם הַחַי. לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, קָשֶׁה לְצַיֵּן כְּמוּסָרִית הִתְנַהֲגוּת קְבוּעָה, נֶקְשָׁה, שֶׁאֵינֶנָּה נוֹבַעַת מִבְּחִירָה. לְדֻגְמָא: כְּשֶׁמַּחֲנוֹת נְמָלִים לְבָנוֹת נִתְקָלוֹת בְּמַסְּעוֹתֵיהֶן בְּמִכְשׁוֹלֵי אֵשׁ, מְטִילוֹת עַצְמָן רְבִבוֹת נְמָלִים אֶל תּוֹךְ הַלֶּהָבוֹת וּמְכַבּוֹת אוֹתָן בְּגוּפָן כְּדֵי לִפְרֹץ דֶּרֶךְ לַמַּחֲנֶה כֻּלּוֹ. הִתְנַהֲגוּת זוֹ אֵינָהּ בְּגֶדֶר מַעֲשֶׂה גְּבוּרָה עֶלְיוֹן שֶׁל אִידֵאָלִיסְט, אֶלָּא תְּגוּבָה אוֹטוֹמָטִית שֶׁל מְכוֹנָה קְטַנָּה, אֲשֶׁר פְּעֻלּוֹתֶיהָ נִקְבָּעוֹת עַל יְדֵי גּוֹרְמֵי הַתּוֹרָשָׁה. כֻּלָּנוּ נַסְכִּים, שֶׁאֵין לְיַחֵס לַנְּמָלָה תְּכוּנוֹת מוּסָרִיּוֹת, מֵאַחַר שֶׁאֵין הִיא יְכוֹלָה לְהַחְלִיט עַל פְּעֻלָּתָהּ בְּדֶרֶךְ שֶׁל בְּחִירָה חָפְשִׁית וְשִׁפּוּט עַצְמָאִי. רַק כְּשֶׁקַּיָּם קוֹנְפְּלִיקְט בֵּין הַנְּטִיָּה הַטִּבְעִית לְהַצִּיל אֶת נֶפֶשׁ הַפְּרָט וּבֵין מִצְוַת הַהַקְרָבָה הָעַצְמִית לְמַעַן הַכְּלָל, מִתְגַּלָּה הַהִתְנַהֲגוּת הַמּוּסָרִית. כְּדֵי לְהַגִּיעַ לְכְלָל הַכְרָעָה מוּסָרִית צָרִיךְ בַּעַל הַחַיִּים לִהְיוֹת בַּעַל כֹּשֶׁר חֲשִׁיבָה עַל עַצְמוֹ. תּוֹדָעָה זוֹ הִיא הַיְסוֹד לַמַּסֶּכֶת הַמּוּסָרִית הַמַּקִּיפָה שֶׁל הָאָדָם."

המסקנה המשתמעת מהקטע שקראת היא כי ההכרעה המוסרית ובקשת הטוב מצריכה כושר חשיבה. כישרון זה מבדיל את האדם מבעלי החיים ומעניק לו **ולשכלו** מעמד מיוחד.

הרמב"ם, בהקדמתו למסכת אבות (**שמונה פרקים**), עסק בנושא: "תורת הנפש של האדם". במהלך הפרק השווה הרמב"ם בין התנהגות האדם לבין התנהגות בעלי החיים בפעולות חומריות מובהקות, כגון: אכילת מזון. הרמב"ם הגיע למסקנה כי אמנם מבחינה חיצונית פעולת האכילה משותפת הן לאדם והן לבעלי החיים אולם פעולה זו אינה אלא "שיתוף השם לבד" (שם משותף), וקיים הבדל איכותי **ומהותי** בין התנהגות האדם להתנהגותם של בעלי החיים. אופן התנהגותו של האדם, אישיותו ומידותיו הרוחניות הם **הבסיס** לפיתוח אמונתו בבורא עולם. נעיין בדברי הרמב"ם:

1. מהו ההבדל בין אדם הצריך להתמודד עם שאלה מוסרית לבין בעל חיים שצריך להתמודד עם קושי?

1 **פרופ' אהרון קציר** (ה'תרע"ג–ה'תשל"ב, 1913–1972): חתן פרס ישראל, מבכירי המדענים של מדינת ישראל, היה נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים והארגון הבין-לאומי לביופיזיקה שימושית. נהרג על ידי מחבל יפני בהתקפת טרור בנמל התעופה בן גוריון. ספריו וחיבוריו עוסקים גם בהיבטים האנושיים-מוסריים של המדע.

הצרה 20.indd 88 21/06/2011 14:35:01

רמב"ם[2]

שמונה פרקים, מתוך הפרק הראשון

נפש האדם היא אחת. הדמיון בין פעולות האדם לפעולות בעלי החיים הוא דמיון חיצוני בלבד ("שיתוף השם"). לאור זאת יש משמעות רבה להתנהגות האדם

פרק ראשון

דַּע, שֶׁנֶּפֶשׁ הָאָדָם אַחַת, וְיֵשׁ לָהּ פְּעֻלּוֹת רַבּוֹת חֲלוּקוֹת, יִקָּרְאוּ קְצָת הַפְּעֻלּוֹת הָהֵן: נְפָשׁוֹת. וְיֶחְשַׁב בַּעֲבוּר זֶה שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם נְפָשׁוֹת רַבּוֹת, כְּמוֹ שֶׁחָשְׁבוּ הָרוֹפְאִים, עַד שֶׁשָּׁם רֹאשׁ הָרוֹפְאִים פְּתִיחַת סִפְרוֹ, שֶׁהַנְּפָשׁוֹת שָׁלֹשׁ: טִבְעִית, חִיּוּנִית, וְנַפְשִׁית. וּפְעָמִים שֶׁיִּקְרְאוּ: כֹּחוֹת וַחֲלָקִים, עַד שֶׁיֵּאָמֵר: חֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ, וְזֶה הַשֵּׁם יַעֲשׂוּהוּ הַפִּילוֹסוֹפִים הַרְבֵּה פְּעָמִים. וְאֵינָם רוֹצִים בְּאָמְרָם: "חֶלְקֵי", שֶׁהִיא מִתְחַלֶּקֶת כְּהֶחָלֵק הַגּוּפוֹת, אֲבָל הֵם מוֹנִים פְּעֻלּוֹתֶיהָ הַחֲלוּקוֹת שֶׁהֵן לִכְלָל הַנֶּפֶשׁ, כַּחֲלָקִים לַ"כָּל" הַמְחֻבָּר מֵהַחֲלָקִים הָהֵם.

וְאַתָּה יוֹדֵעַ, שֶׁתִּקּוּן הַמִּדּוֹת הִיא: רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וְכֹחוֹתֶיהָ. וּכְמוֹ שֶׁהָרוֹפֵא אֲשֶׁר יְרַפֵּא הַגּוּפוֹת צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע תְּחִלָּה הַגּוּף אֲשֶׁר יִרְפָּאֵהוּ: כֻּלּוֹ וַחֲלָקָיו מָה הֵם, רְצוֹנִי לוֹמַר: גּוּף הָאָדָם; וְצָרִיךְ שֶׁיֵּדַע אֵיזֶה דְּבָרִים יַחֲלִישׁוּהוּ וְיַשְׁמֵד מֵהֶם; וְאֵיזֶה דְּבָרִים יַבְרִיאוּהוּ וְיַכְנִיסוּ אֲלֵיהֶם – כֵּן רוֹפֵא הַנֶּפֶשׁ הָרוֹצֶה לְתַקֵּן מִדּוֹת הָאָדָם, צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע הַנֶּפֶשׁ וְכֹחוֹתֶיהָ בְּכֻלָּהּ וַחֲלָקֶיהָ, וּמַה יַּחֲלִשֶׁהָ אוֹתָהּ וּמַה יַּבְרִיאֶהָ. וּמִפְּנֵי זֶה אֹמַר, שֶׁחֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ הֵם חֲמִשָּׁה: הַזָּן – וְהוּא נִקְרָא: צוֹמֵחַ, וְהַמַּרְגִּישׁ, וְהַמְדַמֶּה, וְהַמִּתְעוֹרֵר, וְהַשִּׂכְלִי...

וְאָמְנָם יֵאָמֵר עַל־הַכֹּל: "נִזּוֹן" בְּשִׁתּוּף הַשֵּׁם לְבַד, לֹא שֶׁהָעִנְיָן בְּכֻלָּם אֶחָד בְּעַצְמוֹ. וְכֵן יֵאָמֵר עַל־הָאָדָם וּשְׂאָר בַּעֲלֵי חַיִּים: "מַרְגִּישׁ" בְּשִׁתּוּף הַשֵּׁם בִּלְבַד, לֹא שֶׁהַהֶרְגֵּשׁ אֲשֶׁר בָּאָדָם הוּא הַהֶרְגֵּשׁ אֲשֶׁר בִּשְׂאָר בַּעֲלֵי הַחַיִּים. וְלֹא הַהֶרְגֵּשׁ אֲשֶׁר בְּזֶה הַמִּין, הוּא הַהֶרְגֵּשׁ בְּעַצְמוֹ אֲשֶׁר בְּמִין אַחֵר – אֲבָל כָּל מִין וָמִין מֵאֲשֶׁר לוֹ נֶפֶשׁ, יֵשׁ לוֹ נֶפֶשׁ אַחַת בִּלְתִּי נֶפֶשׁ הָאַחֵר. וְיִתְחַיֵּב מִנֶּפֶשׁ זֶה פְּעֻלּוֹת אֵלֶּה, וּמִנֶּפֶשׁ זֶה פְּעֻלּוֹת אֲחֵרוֹת. וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּדְמֶה פְּעֻלָּה לִפְעֻלָּה, וְיַחְשֹׁב בִּשְׁתֵּי הַפְּעֻלּוֹת שֶׁהֵן דָּבָר אֶחָד בְּעַצְמוֹ – וְאֵין הַדָּבָר כֵּן. וְהַמָּשָׁל בְּזֶה: שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת חֲשׁוּכִים. הָאֶחָד מֵהֶם – זָרְחָה עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ וְהֵאִיר; וְהַשֵּׁנִי – הֵאִיר עָלָיו הַיָּרֵחַ וְהֵאִיר; וְהַשְּׁלִישִׁי – הֻדְלַק בּוֹ הַנֵּר וְהֵאִיר. הִנֵּה כָּל־אֶחָד מֵהֶם נִמְצָא בּוֹ הָאוֹר; אֲבָל סִבַּת זֶה הָאוֹר וּפָעֳלוֹ – הַשֶּׁמֶשׁ, וּפוֹעֵל הָאַחֵר – הַיָּרֵחַ, וּפוֹעֵל הָאַחֵר – הָאֵשׁ. כֵּן פּוֹעֵל הַרְגָּשַׁת הָאָדָם הוּא: נֶפֶשׁ הָאָדָם, וּפוֹעֵל הַרְגָּשַׁת הַחֲמוֹר הוּא: נֶפֶשׁ הַחֲמוֹר, וּפוֹעֵל הַרְגָּשַׁת הַנֶּשֶׁר הוּא: נֶפֶשׁ הַנֶּשֶׁר; וְאֵין לָהֶם עִנְיָן שֶׁיִּקְבְּצֵם אֶלָּא בְּשִׁתּוּף–הַשֵּׁם בִּלְבַד. וְהָבֵן זֶה הָעִנְיָן, שֶׁהוּא נִפְלָא מְאֹד; יִכָּשְׁלוּ בּוֹ הַרְבֵּה מֵהַפִּילוֹסוֹפִים, וְיִתְחַיְּבוּ בָּזֶה הַרְחָקוֹת וְדֵעוֹת בִּלְתִּי אֲמִתִּוֹת".

2. מדוע, לדעתכם, הרמב"ם מדגיש כי "נפש האדם אחת"? מהי המשמעות, המעשית והמוסרית, הנובעת מכך?

3. הסבירו את המשפט שקראתם: "יאמר על הכל נזון בשיתוף השם לבד". מהי המשמעות מבחינת עבודתנו על המידות?

4. השוו את משל "שלושה מקומות חשוכים" ואת משמעותו להבדל בין האדם ובעלי החיים.

2 לדמותו – ראו עמ' 19.

הצרה 20.indd 89
21/06/2011 14:35:04

האם המוסר טבוע באדם מראשית היוולדו?

בתורה – בספר **בראשית** – מתואר חטאו העיקרי של דור המבול.

בראשית ו', י"א-י"ג

> וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ".

חכמת הלב:
"חיפוש חטאים ולימוד זכות, מידות טובות הן אלא שחיפוש חטאים צריך אדם לחפש אצל עצמו וזכות – אצל אחרים."

(רבי לוי יצחק מברדיצ'ב)

שתי שאלות עיקריות עלינו לשאול על פסוקים אלה:

1. מהו החטא העיקרי שהיווה גורם להשחתת הארץ?
2. למה נענשה האנושות בטרם צוותה (הרי עדיין לא ניתנה תורה), ובטרם הוזהרה מפני ענישה?

עיון בפרשנים, דוגמת **רש"י** ו**רמב"ן**, מלמדנו כי הגורם המרכזי למבול היה חטא הגזל.

רבי משה בן נחמן (רמב"ן) הסביר בהקשר זה כי איסור גזל אינו זקוק לאזהרה מיוחדת מכיוון שהוא "מצווה מושכלת" ואין צורך בלימוד מיוחד כדי להבינו. במילים אחרות אפשר לומר כי איסור הגזל ומשמעותו המוסרית טבועים באדם וידועים לכל בני האדם **מעצמם** לפיכך אפשר לדרוש מהם שלא לגזול.

להלן נעמיק לדון בשאלה: האם המוסר והמידות הטובות טבועות באדם מראשית היוולדו? נעיין בדבריהן של שתי דמויות בולטות בתנועת המוסר: **הרב נתן צבי פינקל** ("הסבא מסלובודקה"), ו**הרב יוסף הורוביץ**, מייסד ישיבת המוסר נובהרדוק.

תנועת המוסר הייתה תנועה רוחנית בעלת השפעה עצומה, שצמחה בעולם התורה באמצע המאה ה-19 באירופה. תנועת המוסר שמה כמטרה מרכזית את תיקון המידות והעמקת יראת השמים של האדם. מייסד תנועת המוסר היה **הרב ישראל סלנטר** שהפיץ את הרעיון, כי על האדם ללמוד באופן מסודר ומעמיק את ענייני המוסר ותיקון המידות.

בשעתו, רוב העיסוק של אנשי התורה היה בלימוד גמרא והלכה. רבי ישראל סלנטר טען כי כדי להיות אדם שלם, בעל מידות מתוקנות, לא די בלימוד שגרתי של תורה והלכה. מידות האדם לא ישתלמו מאליהן ולכן מוטלת על האדם חובה להתעסק באופן קבוע בלימוד ספרי המוסר, בחינוך עצמי, בתיקון המידות וביראת שמים. האדם צריך לצלול לתוככי נפשו כדי לתקן את פגמיו העמוקים ועליו לפעול באופן מעשי כדי לרסן את יצריו ולהימנע ממעשים רעים.

רבי ישראל סלנטר החל להפיץ את רעיונותיו ברבים, ולדרשותיו נהרו המונים. מבין

הצרה 20.indd 90 21/06/2011 14:35:04

תלמידיו הקים קבוצות של לומדי מוסר וכך הקים את ישיבת המוסר הראשונה שנקראה: "בית המוסר".

בעקבותיו, קמו בזו אחר זו ישיבות מוסר, שהמפורסמות מביניהן היו בסלובודקה, בנובהרדוק, בקלם ובטלז. בתכנית הלימודים של ישיבות אלו נקבעו זמנים ללימוד ספרי מוסר, נוסף על לימוד הגמרא. פעלו בהן "משגיחים", אנשים בעלי שיעור קומה רוחני, שהיו אחראים על החינוך האישי למידות וליראת שמים של כל תלמיד.

במהלך ההתפתחות של תנועת המוסר, קמו בה שלושה מנהיגים דגולים: ה"סבא" מקלם (רבי שמחה זיסל זיו), ה"סבא" מסלובודקה (רבי נתן צבי פינקל) וה"סבא" מנובהרדוק (רבי יוסף יוזל הורוביץ). כל אחד מהם סלל דרך ייחודית בתוך תנועת המוסר:

לפי הסבא מקלם: האדם צריך לפעול פעולות הדרגתיות ועקביות כדי להטמיע בתוכו את האמונה, יראת השמים ותיקון המידות. יש ללכת ב"דרך האמצע" באופן עקבי, לפעול בצורה מסודרת ולהתנהג באופן מנומס, כדי להגיע ליישוב הדעת, שהוא תנאי הכרחי בתיקון המידות.

לפי הסבא מסלובודקה: האדם ביסודו הוא טוב והפגמים שבו נובעים בעיקר משיבוש בהבנה שכלית. כאשר האדם יחזק את שכלו והכרתו, הוא ממילא יתקן את מידותיו הפגומות ויוכל להתעלות מעל היצרים.

הגישה השלישית, גישתו של הסבא מנובהרדוק הייתה הגישה הקיצונית ביותר בדרישותיה המוסריות. לדעתו, אין לתקן את המידות במתינות ובהדרגתיות, אלא דווקא בקיצוניות – האדם צריך להסתער בכל הכוח כנגד המידות הרעות וכנגד החומריות ולפעול באמצעים חריגים כדי לבער אותם מתוכו. לדעתו, לא ניתן לתקן את המידות הרעות אלא על ידי עקירתן מהשורש.

91 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:35:05

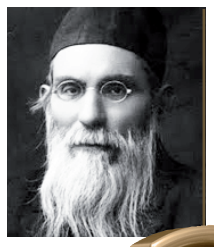

הרב נתן צבי פינקל[3]

"הסבא מסלובודקה", מתוך: "אור הצפון", חלק א'

המידות הטובות טבועות באדם מלידתו. מצוות התורה מוסיפות קומה נוספת להתפתחותו הרוחנית. גם בעלי החיים נבראו טובים מלידתם

דרך ארץ קדמה לתורה

אֵין אָנוּ מוֹצְאִים בַּתּוֹרָה צִוּוּיִים מְפֹרָשִׁים עַל מִדּוֹת וּתְכוּנוֹת, וְרַבִּים תְּמֵהִים לְסִבַּת הַדָּבָר, כִּי הֲלֹא הָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה הֵם עִקָּרִים יְסוֹדִיִּים בְּהַנְהָגַת הָאָדָם וְלָמָּה לֹא צִוְּתָה הַתּוֹרָה עֲלֵיהֶם. אָמְנָם מִדּוֹת רַבּוֹת נִכְלָלוֹת בְּמִצְוֹות הַתּוֹרָה וְרַבִּים הַצִּוּוּיִים וְהָאַזְהָרוֹת שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְקַיְּמָם כְּהִלְכָתָם בְּלִי שְׁלֵמוּת הַמִּדּוֹת וְהַתְּכוּנוֹת. הַאִם אֶפְשָׁר לָאָדָם לְהַגִּיעַ לַמַּדְרֵגָה: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", שֶׁזֶּה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, מִבְּלִי אֲשֶׁר יַטְבִּיעַ קֹדֶם בְּעַצְמוֹ וּבְנַפְשׁוֹ מִדּוֹת הַטּוֹב וְהַחֶסֶד? הַתּוֹרָה מַזְהִירָה עוֹד אַזְהָרוֹת בְּיִחַס לַזּוּלַת, כְּגוֹן: "לֹא תִקֹּם"; "וְלֹא תִטֹּר"; "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" וכדו', וְהַאִם יֵשׁ בְּכֹחוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא הִשְׁתַּלֵּם בְּמִדּוֹתָיו לַעֲקֹר מִתּוֹכוֹ כָּל רֶגֶשׁ שֶׁל טִינָה וּנְקָמָה לָאִישׁ אֲשֶׁר גָּמַל לוֹ רָעָה וְיִתְיַחֵס אֵלָיו כְּאִלּוּ לֹא עָשָׂה לוֹ כְּלוּם. וְכֵן עוֹד מִצְוֹות וְאַזְהָרוֹת רַבּוֹת. אֲבָל עִם זֶה לֹא צִוְּתָה הַתּוֹרָה עַל הַמִּדּוֹת וְהַתְּכוּנוֹת בְּמֻיְחָד, וְיֵשׁ לְעַיֵּן בַּדָּבָר.

אוּלָם כְּשֶׁנִּתְבּוֹנֵן נִרְאֶה שֶׁהַמִּדּוֹת וְהַתְּכוּנוֹת הֵם הַקְדָּמָה לַתּוֹרָה וְהוּא הַיְסוֹד הָרִאשׁוֹן בְּמַהוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם אֲשֶׁר בִּלְעָדָיו אֵינֶנּוּ רָאוּי כְּלָל לְתוֹרָה. הָאָדָם נִבְרָא מֵרַאשִׁית יְצִירָתוֹ כִּבְרִיאָה מֻשְׁלֶמֶת, כִּי עַל כֵּן נִבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹקִים וּכְחֵלֶק אלו' (=אֱלוֹהַ) מִמַּעַל, וּכְשֵׁם שֶׁהקב"ה שָׁלֵם בְּכָל מַעֲלוֹתָיו וּמִדּוֹתָיו, כִּבְיָכוֹל, כֵּן נוֹצַר הָאָדָם בְּתוֹר חֵלֶק מִמֶּנּוּ וּכְצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ – שָׁלֵם בְּכָל מַעֲלוֹתָיו וּמִדּוֹתָיו.

וְלֹא רַק הָאָדָם נִבְרָא בְּתוֹר שָׁלֵם כִּי אִם כָּל בְּרוּאֵי הָעוֹלָם נִבְרְאוּ שְׁלֵמִים בְּכָל תְּכוּנוֹתֵיהֶם. בְּתְחִלַּת יְצִירָתָם לֹא הֻטְבְּעוּ בְּשׁוּם בַּעֲלֵי חַיִּים כָּל נְטִיּוֹת רָעוֹת אוֹ תְּכוּנוֹת מַזִּיקוֹת וְכֻלָּם שָׁפְעוּ אַךְ טוּב וְחֶסֶד. וְאַחֲרִית הַיָּמִים תּוֹכִיחַ! הַנִּבְיאִים מְנַבְּאִים שֶׁבְּאַחֲרִית הַיָּמִים יַגִּיעוּ לְמַצָּב שֶׁל שָׁלוֹם וְאַהֲבָה בֵּין כָּל הַבְּרוּאִים וְכָל הָאָרֶץ תִּמָּלֵא דֵּעָה: "וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וכו', וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה, יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֻר פָּתֶן וכו' לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קָדְשִׁי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים" (**ישעיה** י"א). נְבוּאָה זוֹ אוֹמֶרֶת שֶׁהַבְּרִיאָה תַּחְזֹר לִשְׁלֵמוּת כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּתְחִלַּת יְצִירָתָהּ וַהֲרֵי שֶׁכָּל בַּעֲלֵי הַחַיִּים אֵין בִּתְכוּנוֹתֵיהֶם הַטְבָּעִיּוֹת שׁוּם כֹּחוֹת רָעִים וּמְמֻקּוֹר יְצִירָתָם הֵם טוֹבֵי מֶזֶג.

וְכָךְ פֵּרַשׁ גַּם הרמב"ן בַּפָּסוּק: "וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ" (רְאֵה פֵּרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה **ויקרא** כ"ו, ו'): "כִּי תִּהְיֶה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּעֵת קִיּוּם הַמִּצְוֹות כַּאֲשֶׁר הָיָה הָעוֹלָם מִתְּחִלָּתוֹ קֹדֶם חֶטְאוֹ שֶׁל אָדָם, אֵין חַיָּה וָרֶמֶשׂ מֵמִית הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: אֵין עָרוֹד מֵמִית אֶלָּא חֵטְא מֵמִית", כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה שׁוּם רַע בַּחַיּוֹת לִפְנֵי חֶטְאוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְלֹא הָיוּ מַזִּיקוֹת כְּלָל וּכְלָל...

5. כיצד אפשר להסביר את העובדה שהאדם נברא עם מידות מוסריות מסוימות?

מהו שורש המילה מידות?

6. האם לדעתכם גם בגויים הוטבעו תכונות מוסריות מאז בריאתם?

נמקו את תשובתכם.

3 **הרב נתן צבי פינקל,** "הסבא מסלובודקה" (ה'תר"ט-ה'תרפ"ז, 1849-1927): מייסד ישיבת "כנסת ישראל" בסלובודקה, מראשי תנועת המוסר במזרח אירופה ומגדולי ראשי הישיבות בליטא ובארץ ישראל. מייסד אסכולת "סלובודקה" בתנועת המוסר, בה הדגישו את הטיפוח המתמיד של ההכרה השכלית והנפשית.

הצרה 20.indd 92 21/06/2011 14:35:15

וְדָבָר זֶה אָנוּ לְמֵדִים גַּם מִן הַתּוֹרָה. בְּעֵת שהקב"ה בָּרָא אֶת בַּעֲלֵי הַחַיִּים כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה" (**בראשית** א׳). וַהֲרֵי בָּאָרֶץ גְּנוּזִים מִדֶּרֶךְ יְצִירָתָהּ הַטִּבְעִית כֹּחוֹת רוּחָנִיִּים גְּדוֹלִים, וְאִם הִיא הוֹצִיאָה מִתּוֹכָהּ אֶת בַּעֲלֵי הַחַיִּים הַנִּקְרָאִים "נֶפֶשׁ חַיָּה", בְּוַדַּאי שֶׁגַּם בָּהֶם טְבוּעוֹת מִדּוֹת וּתְכוּנוֹת רוּחָנִיּוֹת.

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמָּצִינוּ שֶׁגַּם לְאַחַר חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וּלְאַחַר חֲטָאֵי כָּל הַדּוֹרוֹת, לַמָּרוֹת שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה וְגַם בַּעֲלֵי הַחַיִּים בִּכְלָלָם הוֹלְכִים וּמִתְמַעֲטִים מִדּוֹר לְדוֹר, עוֹד נִשְׁאֲרוּ בְּטִבְעָם שֶׁל בַּעֲלֵי הַחַיִּים תְּכוּנוֹת וּמַעֲלוֹת טוֹבוֹת בְּשִׁעוּר כָּזֶה שֶׁרָאוּי לָאָדָם לִלְמֹד מֵהֶם. "א"ר (=אָמַר רַבִּי) יוֹחָנָן: אִלְמָלֵא נִתְּנָה תּוֹרָה הָיִינוּ לְמֵדִים צְנִיעוּת מֵחָתוּל וְגֶזֶל מִנְּמָלָה וַעֲרָיוֹת מִיּוֹנָה וְדֶרֶךְ אֶרֶץ מִתַּרְנְגוֹל" (**עירובין** ק׳)... וְכֵן גַּם מָצִינוּ שֶׁשְּׁלֹמֹה הֶחָכָם מִכָּל אָדָם מְיַעֵץ לִלְמֹד מִבַּעֲלֵי חַיִּים: "לֵךְ אֶל נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם" (**משלי** ו׳). וְאִם הָאָדָם עִם כָּל חָכְמָתוֹ וְעֶלְיוֹנוּתוֹ רָאוּי לוֹ לִלְמֹד מִבַּעֲלֵי חַיִּים, הֲרֵי בְּוַדַּאי שֶׁתְּכוּנוֹתֵיהֶם אֵלֶּה יֵשׁ בָּהֶן מַעֲלָה יְתֵרָה. וְאִם לְאַחַר כָּל חֶטְאֵי הַדּוֹרוֹת וְהַיְרִידוֹת הַמְמֻשָּׁכוֹת כָּךְ, הֲרֵי כַּמָּה הָיוּ שְׁלֵמִים בְּטִבְעָם בִּתְחִלַּת יְצִירָתָם וְלֹא הָיָה בָּהֶם שׁוּם פְּגָם וְלִקּוּי. **וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב: "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד", כִּי לֹא הָיָה בַּבְּרִיאָה שׁוּם רַע וְהַכֹּל הָיָה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת.**

וְאִם בַּעֲלֵי הַחַיִּים נִבְרְאוּ בְּמַעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת כָּאֵלֶּה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהוּא מִבְּחַר הַיְצוּרִים כֻּלָּם וּבוֹ כְּלוּלִים כָּל הַכֹּחוֹת, שֶׁטְּבוּעוֹת בּוֹ מִתְּחִלַּת יְצִירָתוֹ כָּל מִדּוֹת הַשְּׁלֵמוּת הָעֶלְיוֹנָה. וּדְבָרִים אֵלּוּ אֲמוּרִים בְּגוּפוֹ שֶׁל הָאָדָם טֶרֶם שֶׁנָּפְחָה בּוֹ נְשָׁמָה מִמַּעַל, בְּדוֹמֶה לְבַעֲלֵי הַחַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם אֶלָּא גּוּף וְהַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית, וּכְפִי שֶׁמַּשְׁמָע מִדִּבְרֵי חז"ל עַל הַכָּתוּב "גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ" (**תהלים** קל"ט). וּמִכָּאן כַּמָּה מֵהַמִּדּוֹת וְהַתְּכוּנוֹת נִטְבְּעוּ בָּאָדָם לְאַחַר שֶׁנָּפְחָה בּוֹ נְשָׁמָה מֵאֵת הָאֱלֹקִים, כַּכָּתוּב: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים" – "מַאן דְּנָפַח מִדִּילֵיהּ נָפַח", וְנַעֲשָׂה מִטִּבְעוֹ דּוֹמֶה בְּמִדּוֹתָיו לְמִדּוֹת הקב"ה שֶׁנִּבְרָא בְּצַלְמוֹ וּבְצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ.

וּמִכָּאן שֶׁכָּךְ, אֵין כָּל מָקוֹם לְהַזְהִיר אֶת הָאָדָם בַּתּוֹרָה עַל הַמִּדּוֹת וְהַתְּכוּנוֹת, כִּי הֲרֵי בִּמְצִיאוּתוֹ הַטִּבְעִית הוּא כְּבָר שָׁלֵם בְּכָל הַמַּעֲלוֹת בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת וְהוּא יְסוֹד הָאָדָם וּבְתוֹר שֶׁכָּזֶה, בְּתוֹר הָאָדָם הַשָּׁלֵם, בָּאָה הַתּוֹרָה וּמְלַמֶּדֶת אוֹתוֹ לְהַשָּׂגוֹת וּמַעֲלוֹת עֶלְיוֹנוֹת יוֹתֵר.

וְזוֹהִי כַּוָּנַת דִּבְרֵי חז"ל: "כ"ו דּוֹרוֹת קָדְמָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ לַתּוֹרָה" (**ויקרא רבה** – פ׳ ט׳), כִּי כָּל הַמִּדּוֹת וְהַתְּכוּנוֹת הַטּוֹבוֹת כְּלוּלוֹת בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וְהֵן הֻטְבְּעוּ בָּאָדָם מִטִּבְעוֹ וְאֵינוֹ זָקוּק עֲלֵיהֶן לְמַתָּן תּוֹרָה, וְאִלּוּ מַתָּן הַתּוֹרָה בָּא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן וּלְצַוּוֹתוֹ לְהַמְשִׁיךְ לַעֲלוֹת לְדֶרֶךְ שָׁמַיִם, לַמַּדְרֵגוֹת הָעוֹלוֹת עַל הַמַּעֲלוֹת שֶׁהֵן בִּבְחִינַת דֶּרֶךְ הָאָרֶץ."

בניגוד לגישתו של הרב פינקל ("הסבא מסלובודקה") שהובאה לעיל ולפיה, המידות הטובות טבועות באדם מלידתו, מוצאים אנו גישה שונה בהגותו המוסרית של הרב יוסף יוזל הורביץ מייסד ישיבת נובהרדוק. על פי גישה זו **האדם נמצא במלחמה מתמדת עם יצריו הרעים**, והדרך להצלחה בהתמודדות תלויה בחיבורו של האדם לתורה. **הרב הורביץ** פיתח שיטה מיוחדת בעבודת המידות שעיקרה: "אין די בריסון המידות הרעות, יש לשבור אותן".

7. מדוע התורה היא המקור שממנו נלמדות מידות טובות אם אפשר ללמוד מידות מבעלי החיים?

8. מדוע "דרך ארץ קדמה לתורה"?

9. מהו הקשר בין מתן תורה לבין המידות שנטבעו באדם מלידתו?

הצרה 20.indd 93 21/06/2011 14:35:15

גטו קובנה בשכונת סלובודקה.

הרב יוסף יוזל הורביץ[4]

מדרגת האדם, חלק א', עמ' מ' – מ"א

חכמת הלב:
"האדם עובד לשני אדונים. פעם ליוצרו ופעם ליצרו".
(הרבי ממזריטש)

הַתּוֹרָה הִיא שֶׁגִּלְתָה דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְדֶרֶךְ הַמָּוֶת, וּבִלְעָדָהּ הָיָה הָאָדָם מַמָּשׁ כְּעִוֵּר בָּאֲפֵלָה, וְסַכָּנָתוֹ הָיְתָה עֲצוּמָה מְאֹד, וּמֵחַסְדֵי ה' הָיָה כִּי הוֹרְתָה לָנוּ הַמְּצִיאוּת שֶׁל הַחַיִּים, שֶׁלֹּא נוּכַל לִתְעוֹת בְּדַרְכֵי הַחַיִּים, וּלְדַמּוֹת עַל הָרַע כִּי הוּא טוֹב, וְעַל הַמָּוֶת כִּי הוּא חַיִּים, עַד כִּי אִם סָר הָאָדָם צַעַד אֶחָד מִן הַתּוֹרָה תְּיַסְּרֵהוּ רָעָתוֹ וּמְשׁוּבָתוֹ תּוֹכִיחוֹ, וְקָם הַכְּלָל לַהְפוּךְ, כִּי בְּעַד עֲבֵרָה סוֹקְלִין בָּאֶבֶן, וּבְעַד מְצָוָה זוֹרְקִין כִּיס עִם זָהָב.

קרני הצבי מקבילות ליצר הרע, ועולם הזה מקביל ליער. יש לשבור את היצר הרע.

וְנָצִיג דֻּגְמָא כְּלָלִית, כִּי אָמְרוּ הַחֲכָמִים, שֶׁעַל הָאָדָם לְהִתְלַמֵּד מִן טֶבַע הַצְּבִי, כמשה"כ (=כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב): הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה. וְטֶבַע הַצְּבִי הוּא, בְּעֵת שֶׁהַצַּיָּד רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהַשִּׁיגוֹ, בּוֹרֵחַ הוּא מִמֶּנּוּ אֶל הַיַּעַר, וְרָץ בְּתוֹכוֹ לְהִמָּלֵט עַל נַפְשׁוֹ, וּלְפִי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁעַנְפֵי הָאִילָנוֹת מַפְרִיעִים אוֹתוֹ עַל דַּרְכּוֹ, כִּי יִסְתַּבֵּךְ בָּהֶם בְּקַרְנָיו הַמְּפֻצָּלוֹת, לָכֵן מִיָּד כְּשֶׁנִּכְנָס אֶל הַיַּעַר, שׁוֹבֵר מִקֹּדֶם אֶת קַרְנָיו בְּאִילָן, וְאַחַר כָּךְ הוּא מַתְחִיל לָרוּץ רִיצָה חָפְשִׁית בְּלִי מַפְרִיעַ כְּלָל. **כֵּן הָאָדָם, יֵשׁ לוֹ עוֹלָם אֲשֶׁר יַפְרִיעַ לוֹ עַל דַּרְכּוֹ וּמִסְתַּבֵּךְ הוּא בּוֹ, (בְּוַדַּאי) שֶׁצָּרִיךְ לִרְאוֹת אֶת הַנּוֹלָד וְלִשְׁבֹּר מִדּוֹתָיו הָרָעוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלָּכֵד עַל יְדֵי הָאוֹרֵב הַפְּנִימִי.**

מידות האדם השליליות גורמות לו לראות את העולם כיער.

אָמְנָם, אִם נִתְבּוֹנֵן נִרְאֶה כִּי הֶבְדֵּל גָּדוֹל יֵשׁ בֵּין הַיַּעַר שֶׁל הַצְּבִי, וּבֵין הַיַּעַר שֶׁל הָאָדָם. כִּי שָׁם יֵשׁ יַעַר בַּמְּצִיאוּת, וְאִם לֹא יִשְׁבֹּר אֶת קַרְנָיו, וַדַּאי שֶׁיַּפְרִיעַ לוֹ הַיַּעַר עַל דַּרְכּוֹ מְרוּצָתוֹ. אֲבָל בְּהַנִּדּוֹן שֶׁל הָאָדָם אֵין יַעַר בַּמְּצִיאוּת כְּלָל, וְאֵין הַיַּעַר גּוֹרֵם מַה שֶּׁהָאָדָם מַרְגִּישׁ קְשָׁיִים וְעִכּוּבִים לְהַשִּׂיג בְּחִירָתוֹ, אֶלָּא אִם יֵשׁ עִכּוּב, אִם מַרְגִּישׁ שֶׁאֵין לוֹ חֵרוּת בְּעוֹלָמוֹ, וְקָשׁוּר הוּא כְּבַעֲבוֹתוֹת עֲגָלָה – וְכָל דָּבָר שֶׁנִּמְלַךְ בַּעֲשָׂיָתוֹ יִשְׁקֹל רַק מַה יֹּאמַר זֶה, וּמַה יְדַבֵּר זֶה, **וְאִם יִהְיֶה נִרְצֶה בְּעֵינֵי הָעוֹלָם – אֵין הָעוֹלָם עִכּוּבוֹ, אֶלָּא הוּא בְּעַצְמוֹ, הַקַּרְנַיִם שֶׁלּוֹ עוֹשִׂים לָהֶם יַעַר, וְלוּלֵא הַקַּרְנַיִם אֵין יַעַר בַּמְּצִיאוּת כְּלָל...**

כִּי בֶּאֱמֶת הָעוֹלָם אֵינוֹ מַפְרִיעַ כְּלוּם לָאָדָם, וְלֹא מוֹנֵעַ אוֹתוֹ מֵהַשִּׂיג חֶפְצוֹ כְּלוּם, וְכָל מַה שֶּׁרוֹאֶה אֶת כָּל הָעוֹלָם לְיֵשׁוּת וּמְצִיאוּת שֶׁל מַפְרִיעַ, רַק דִּמְיוֹן הוּא, וּמְדוּתָיו גּוֹרְמִים לוֹ שֶׁיִּרְאֶה כָּךְ. וְלוּ הִסְכִּים בְּדַעְתּוֹ, הַסְכָּמָה חֲזָקָה לַעֲמֹד עַל הַחְלָטָתוֹ, כִּי אָז הָיָה נוֹכָח כִּי אֵין דֻּבִּים וְלֹא יַעַר, וְהַמְּצִיאוּת הִיא כִּי כָּל הַבּוֹרֵחַ מִן הַגְּדֵלָה, הַגְּדֵלָה מְחַזֶּרֶת אַחֲרָיו. וּמִי שֶׁמְּפַחֵד פֶּן יִהְיֶה מֻפְרָךְ בָּעוֹלָם, וּבִלְתִּי נִרְצֶה לַאֲנָשָׁיו, וּמְחַזֵּר עַל הַגְּדֵלָה וְרוֹדֵף אַחֲרֶיהָ, מְפַחֵד לִבְחֹר מַה שֶּׁאֵין הָעוֹלָם בּוֹחֲרִים בּוֹ, אָז הַגְּדֵלָה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ וְיִמְצָא בּוּז וְקָלוֹן תַּחַת תִּקְוָתוֹ לִהְיוֹת מְכֻבָּד.

10. הסבירו את משל "היער וקרני הצבי" הכלול בדברי הרב הורביץ.

מהי מסקנתכם לעניין התמודדות האדם עם יצריו?

11. האם קיימת לדעתכם מחלוקת בין הרב הורביץ לבין הרב פינקל בשאלה: האם האדם מיסודו הוא רע או טוב ?

4 **הרב יוסף יוזל הורוביץ, "הסבא מנובהרדוק"** (ה'תר"י-ה'תרע"ט, 1850–1919): אחד מגדולי מפיצי תנועת המוסר, תלמיד הרב ישראל סלנטר ומייסד אסכולת נובהרדוק, ששיטתה יושמה בישיבה שהקים שם. שיטתו התבססה על בניית אישיותם של החניכים דרך עבודת מידות מעשית ותובענית.

94 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:35:16

כִּי כָּךְ טֶבַע הַדָּבָר. וְלֹא מַס הִיא הַתּוֹרָה עַל הָאָדָם, כִּי בְּעֵת שֶׁהָאָדָם מַחְלִיט בְּעַצְמוֹ לְהִתְהַלֵּךְ דַּוְקָא בַּדֶּרֶךְ שֶׁהַתּוֹרָה תַּנְחֶה אוֹתוֹ, וַהֲגַם שֶׁהַדְּמְיוֹנוֹת קָמִים עָלָיו לְהַפִּילוֹ וּלְהַפְחִידוֹ – מַה תַּעֲשֶׂה אִם תִּפָּגֵשׁ עִם הָעוֹלָם וְעִם אֲנָשָׁיו – כְּבָר גִּלְּתָה לָנוּ הַמְּציאוּת כִּי "כָּל הַבּוֹרֵחַ מִן הַגְּדֻלָּה, הַגְּדֻלָּה מְחַזֶּרֶת אַחֲרָיו". וְרַק בְּעֵת שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד עַל שֶׁלּוֹ, וְלֹא רוֹצֶה לְהַמְתִּין עַד שֶׁתָּבֹא אֵלָיו הַגְּדֻלָּה מִמֵּילָא, וְדוֹחֵק אֶת הַשָּׁעָה, אָז הַקַּרְנַיִם הָאֵלֶּה עוֹשִׂים לָהֶם יַעַר לְמַפְרִיעַ, וְיִמְצָא כִּי יֵשׁ יַעַר לְפָנָיו וְסוֹבֵב אֶת קַרְנָיו בְּאֵילָנָיו.

וְנִמְצָא אִם הָאָדָם חָפֵץ לִלְמֹד מִן טֶבַע הַצְּבִי, עָלָיו לָדַעַת דָּבָר זֶה, כִּי אֵין לְפַחֵד כְּלָל מִן הַיַּעַר, אֶלָּא מִפְּנֵי קַרְנָיו בִּלְבַד. כִּי קַרְנָיו יַפְסִידוּ אוֹתוֹ בְּכַפָּלַיִם, בְּזֶה שֶׁעוֹשִׂים לָהֶם הָעוֹלָם לְיַעַר וּמִסְתַּבְּכִים בָּהֶם, וְאֵין לוֹ עֵצָה אַחֶרֶת כִּי אִם לְסַלֵּק רַק הַקַּרְנַיִם, וְאִם יִרְצֶה לְבַטֵּל וּלְסַלֵּק אֶת הַיַּעַר לֹא יוֹעִיל כְּלוּם, כִּי אִם יִשָּׁאֵר עִם הַקַּרְנַיִם, יִמְצָא גַּם אַחַר הַבִּטּוּל יַעַר שֶׁמַּפְרִיעַ.

אֲבָל אִם יַשְׂגִּיחַ עַל עַצְמוֹ וְיִשְׁבֹּר אֶת מִדּוֹתָיו וְיַפְקִיר כָּל מָקוֹם שֶׁהַמִּידוֹת עוֹשִׂים לָהֶם שַׁמָּה בֵּית אֲחִיזָה, רַק בְּדֶרֶךְ זוֹ יִמָּלֵט נַפְשׁוֹ, וְיַרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, וְיִמְצָא כִּי רַק הַתּוֹרָה הִיא דֶּרֶךְ הַחַיִּים, שֶׁרַק עַל יָדָהּ יָכוֹל הָאָדָם לִחְיוֹת בְּעוֹלָמוֹ, וְרַק אִם יִתְמַסֵּר כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה, אִם יִתְמַסֵּר בְּרֹב אַזְהָרוֹתֶיהָ לִשְׁבֹּר אֶת הַקַּרְנַיִם, רַק אָז יוּכַל לִחְיוֹת חַיִּים רְחָבִים וּמֻשְׂרָשִׁים בָּעוֹלָם בְּלִי שׁוּם מַפְרִיעַ וְטִרְדָּה כְּלָל."

12. האם לדעתכם צריך אדם להשקיע את כוחותיו בשבירת המידות השליליות, כדברי הרב הורוביץ, או שעליו לחשוף את המידות הטובות כדברי הרב פינקל? – נמקו את קביעתכם.

95 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:35:17

דרכי התמודדות עם יצרים שליליים

חכמת הלב:
"הלוואי ויכולתי לאהוב
את הצדיק הגדול שבישראל,
כמו שהי יתברך אוהב
את הרשע הגדול שבישראל."
(הרב אהרון מקרלין)

אחת השאלות העיקריות המתבקשת, לאור הגישות השונות שלמדנו, היא: מהי הדרך החינוכית שעלינו לאמץ כדי לשפר את עצמנו ולחשוף את המידות הטבועות בנו. אפשרות אחת היא המאבק במידות הרעות, ביצרים השליליים ובהשפעה שלילית של הסביבה. יתרונות שיטה זו מתבטאים, בין השאר, בשאיפה מתמדת להתעלות רוחנית ו"אי-נפילה" לדרכים שליליות. אחד החסרונות העיקריים בגישה זו מתבטא בהשקעת אנרגיה רוחנית, ולפעמים גופנית, כדי להתגבר על יסודות שליליים באישיותנו.

אפשרות שנייה לשיפור אישיותנו היא **לא להילחם** במידות השליליות **אלא לנווט** אותן לכיוון חיובי. להרבות ביסודות החיוביים ("להרבות את האור"), במקום להילחם ביסודות השליליים. נדגים את הדברים: אדם שטבועה בו מידת העקשנות יכול לנצל אותה למרוד במוסכמות, לא לוותר לעולם, ולהתעקש על עמדותיו גם כאשר השתכנע כי הן אינן נכונות... מאידך-גיסא אדם יכול לנצל את העקשנות הקיימת בו ולנתב אותה למסלולים חיוביים, כגון: דבקות במשימה עד השלמתה, התעקשות על עמדותיו ועקרונותיו במקרים שבהם הוא משוכנע כי נעשה עוול והצדק עמו, או מול עמדות שליליות אחרות.

נעיין בשני מקורות העוסקים בדרכי ההתמודדות עם כוחות נפש שליליים. המקור הראשון הם דברי האדמו"ר מפיאסצנה שנודע בכינויו ה**אש קודש** על שם ספר שכתב בשם זה. בספרו **חובת התלמידים** הציע המחבר שיטות חינוך שעיקרן **הסתכלות חיובית** של המלמד על תלמידיו והדרכה להעמיק **בבחינת נפש התלמיד** ולא להסתפק **בבחינת התנהגותו**, שהיא חיצונית.

הצרה 20.indd 96 21/06/2011 14:35:18

הרב קלונימוס שפירא[5] (האדמו״ר מפיאסצנה)

חובת התלמידים, עמ׳ י׳-י״א

המחנך צריך להתחבר אל נפש התלמיד ולדעת כי אע״פ שמצבו של התלמיד עכשיו הוא כ״פרי בוסר״ (תכונות שליליות), הרי אם ינווט את תכונותיו כראוי, יהיה בעתיד עובד ה׳

״ **לְהוֹרוֹת, אֵיךְ לִשְׁלֹט בְּשֵׂכֶל הַתַּלְמִיד וְאֶמְצָעִים לְכָךְ, וְאֵיךְ לְהַרְחִיב אֶת בִּינָתוֹ בִּידִיעַת פְּשַׁט הַתּוֹרָה.** כִּי לֹא אֶת הַשֵּׂכֶל שֶׁל הַתַּלְמִיד בִּלְבַד אָנוּ מְחַפְּשִׂים עַתָּה, רַק אֶת כָּל הַתַּלְמִיד, אֶת הַנֶּפֶשׁ, אֶת הָרוּחַ וְהַנְּשָׁמָה שֶׁל הַיֶּלֶד הַיִּשְׂרְאֵלִי אָנוּ מְחַפְּשִׂים, לְקִשְׁטָן בֶּאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה יְהוּדִי חָרֵד לִדְבַר ה׳ וְכָל מַאֲוָיָו, אֵלָיו יִתְבָּרַךְ יִהְיוּ.

הִנֵּה, עַד כַּמָּה שֶׁיּוֹדֵעַ כָּל אָב וְכָל מְלַמֵּד, שֶׁבָּנָיו וְתַלְמִידָיו הַקְּטַנִּים אֲשֶׁר לִפְנֵיהֶם, לֹא יִשָּׂאֲרוּ בְּקִטְנוּתָם, רַק יִתְגַּדְּלוּ וְיִהְיוּ לַאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים בַּשָּׂנִים, וְאֶפְשָׁר גַּם גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה. **מִכָּל מָקוֹם, יֶשְׁנָם אֲשֶׁר תַּכְלִיתָם הִיא רַק מַה שֶּׁנֶּגֶד עֵינֵיהֶם עַתָּה, וְכֵיוָן שֶׁרַק נְעָרִים נֶגְדָּם, לָכֵן רַק לְחַנֵּךְ אוֹתָם לִנְעָרִים טוֹבִים מַטָּרָתָם, וְתוֹרָה וְיִרְאָה רַק כְּעֵרֶךְ יַלְדוּתָם רְצוֹנָם לְהַכְנִיס אֶל קִרְבָּם, וְדֵי לָהֶם בְּזֶה.** אֲבָל הָאֱמֶת כִּי מְלַמֵּד וְאָב כָּזֶה חוֹטֵא הוּא נֶגֶד ה׳ וְעַמּוֹ. מִכֵּיוָן שֶׁהַמְלַמֵּד וְהָאָב צְרִיכִים לָדַעַת שֶׁאֶת בְּנֵי ה׳ וּגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם לְחַנֵּךְ וּלְגַדֵּל, וְאֶת הַנְּעָרִים אֲשֶׁר לִפְנֵיהֶם יִרְאוּ לִנְשָׂמוֹת גְּדוֹלוֹת אֲשֶׁר עוֹדָן בְּאִבָּן, וַעֲלֵיהֶם לְהַצְמִיחָן וּלְהַפְרִיחָן.

גַּנִּים הֵם בְּגַן ה׳ לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ, וְאַף אִם יִרְאוּ בָּהֶם נְעָרִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַפָּרָתָם מָרֵי נֶפֶשׁ הֵם וּמְדוֹת רָעוֹת לָהֶם, יֵדְעוּ שֶׁזֶּה טֶבַע שֶׁל גַּרְעִינֵי הַנְּשָׁמוֹת וּבְסֶר הַמַּלְאָכִים, מָרִים הֵם בַּחֲנִיטָתָם וּמְלֵאִים עָסִיס בְּגַדְלוּתָם. אֵין מִדָּה וְטֶבַע רָעָה בְּהֶחְלֵט בְּיֶלֶד מִיִּשְׂרָאֵל, כְּבָר הוֹרוּנוּ קְדוֹשֵׁי יִשְׂרָאֵל מָרָן הַבַּעַל–שֵׁם–טוֹב וְתַלְמִידָיו אַחֲרָיו זֶכֶר צַדִּיקִים לִבְרָכָה, רַק שֶׁצְּרִיכִים לָדַעַת אֵיךְ לְשַׁמֵּשׁ בָּהֶם וּלְגַדְּלָם. **לְמָשָׁל: אִם יֵשׁ לְפָנָיו תַּלְמִיד בְּמִדַּת עַקְשָׁנוּת שֶׁהִיא רָעָה, וְסוֹבֵל הַמְלַמֵּד מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה, יִתְבּוֹנֵן וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יִתְגַּדֵּל וְיִקַּבֵּל עוֹל תּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה׳, כַּמָּה תִּהְיֶה כָּל עֲבוֹדָתוֹ בְּעַקְשָׁנוּת וּבְמִסִירוּת נֶפֶשׁ.** לֹא קַל וְלֹא חֲמַכְפֵּךְ יִהְיֶה, מִכֵּיוָן שֶׁאִישׁ יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁקָּבְעוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (**מדרש רבה** בראשית ל״ט), הוּא רַק אִם מַעֲמִיד דְּבָרִים כְּחוֹמָה (עיין שם). וּבְכָל עִנְיְנֵי הַיַּהֲדוּת יִהְיֶה חָזָק כְּחוֹמָה בְּצוּרָה.

וְלָכֵן אִם יִרְאֶה הַמְלַמֵּד אוֹ הָאָב תַּלְמִיד בְּמִדַּת הַבַּעַס, הֵן אֱמֶת שֶׁהַנַּעַר הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ עַתָּה בְּמִדַּת כַּעֲסוֹ רַע עַד מְאוֹד, אֲבָל הַאִם בְּשִׁבְיל זֶה יְכוֹלִים לְהַחְלִיט עָלָיו לוֹמַר כִּי שֹׂרֶשׁ פּוֹרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה בּוֹ, וְכִי גָּרוּעַ הוּא בְּטִבְעוֹ, הַאִם לֹא נִשְׂחַק אָנוּ עַל שׁוֹטֶה שֶׁשָּׁמַע אֶת תְּהִלַּת הָאֶתְרוֹג וְחָטַף לֶאֱכֹל זֶרַע גַּרְעִין אוֹ בֹּסֶר מִמֶּנּוּ, וְיִצְעַק וְיִעוֹלֵל עָלָיו לֵאמֹר, פְּרִי מַר וְאַרְסִי הוּא הָאֶתְרוֹג, הֲלֹא כֻּלָּנוּ נִשְׂחַק עָלָיו וְנֹאמַר לוֹ הַמִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יִתְבַּשֵּׁל הַפְּרִי בְּגָמְרוֹ, וְאָז תּוּכַח כַּמָּה מָתוֹק הוּא.

13. מהו ההבדל החינוכי בין מחנך "המחפש שכל" אצל תלמיד לבין מחנך "המחפש" אצל תלמידיו "רוח ונשמה"?

14. הסבירו את דימוי המחנכים כ"גננים בגן ה'".

15. כיצד יש להתייחס אל תלמיד עקשן או אל תלמידה עקשנית ואל - כעסנים?

5 **רבי קלונימוס קלמיש שפירא**, האדמו״ר מפיאסצנה (ה׳תרמ״ט-ה׳תש״ג, 1889–1943): שימש כרבה של העיירה פיאסצנה בפולין. חי עם חסידיו בגטו ורשה ופעל למען יהודי הגטו הן בשמירת החגים והן בנושא טהרת המשפחה. חיבר ספרים רבים והבולטים בהם: **אש קודש** (המכיל דרשות שדרש בגטו) ו**חובת התלמידים**. נרצח על ידי הגרמנים בשנת 1943 במחנה ריכוז בפולין.

97 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:35:21

16. סַפְּרוּ מניסיונכם בהדרכה או במסגרת אחרת, על אירועים מהסוג שעליו מדובר בקטע ועל תגובתכם.

הַאִם יְכוֹלִים לְשַׁעֵר מֵרֹאשׁ אֶת גֹּדֶל הַתּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר יָכוֹל הַמְנַהֵל וְהַמְחַנֵּךְ לְהוֹצִיא מִתּוֹךְ רָעַת כַּעַס הַכַּעֲסָן הַקָּטָן, כַּאֲשֶׁר יַחְדֹּר אֶל קִרְבּוֹ וִיקָרְבֵהוּ וְיַלְהִיב אֶת לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ שֶׁיִּהְיוּ מְסוּרִים לה׳, הֲרֵי לְאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה יִתְהַפֵּךְ כַּעֲסוֹ. כָּל מַעֲשֶׂה עֲבוֹדָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּגַחֲלֵי אֵשׁ יִתְלַהֲבוּ, וְכָל דִּבּוּרָיו אֲשֶׁר יְדַבֵּר לה׳ בַּתּוֹרָה וּתְפִלָּה בְּקוֹל חוֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ יִרְעַם".

החידוש העיקרי בדבריו של האדמו״ר מפיאסצנה הוא שההתנהגות החיצונית לא תמיד מלמדת על העולם הפנימי האמיתי של התלמיד. לפעמים מחנך טוב יכול להבחין בפוטנציאל הטמון בתלמיד ולצפות כיצד ינצל התלמיד את תכונותיו בעתיד לעניינים חיוביים. כתוצאה מכך ישתנה יחס המורה אל תלמידו, ויחסו החיובי יסייע לתלמיד לחשוף את כוחותיו ולהפנותם לכיוון חיובי.

המקור השני הוא קטע ממאמר **הדור**, שכתב הראי״ה קוק. במאמר מוצגות שתי דרכים להתמודדות עם כוחות שליליים בנפש האדם: **דרך הישר** ו**דרך הכובש**. נעיין בדבריו.

הצרה 20.indd 98 21/06/2011 14:35:22

הראי״ה קוק[6]

עקבי הצאן, מאמר ״הדור״, עמ׳ קי״ב

ההתנהגות המוסרית מתאפשרת על ידי שתי דרכים: ״דרך הכובש״ שעיקרה מלחמה ביצר הרע, ו״דרך הישר״ המבוססת על שאיפה אל האהבה והטוב

17. הסבירו את ״דרך הישר״ ואת ״דרך הכובש״.

18. מהי הדרך האידיאלית להתמודד עם כוחות שליליים לפי דברי הראי״ה קוק?

״הַתְחָיָה שֶׁל ״הֶשְׁבַּת לֵב אָבוֹת אֶל בָּנִים וְלֵב בָּנִים אֶל אֲבוֹתָם״ אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת כִּי אִם דַּוָקָא עַל יְדֵי אֲוִירָא דְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. **כְּהַהַטָּבָה הַמּוּסָרִית שֶׁל הַיָּחִיד, כֵּן שֶׁל הַכְּלָל כֻּלּוֹ הִיא נִכְלֶלֶת בִּשְׁתֵּי הַמַּדְרֵגוֹת הַיְּדוּעוֹת שֶׁל הַיָּשָׁר וְהַכּוֹבֵשׁ**. כְּשֵׁם שֶׁהַיָּחִיד בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עֲדַיִן לֹא עָלָה עַד מְרוֹם פִּסְגַּת הַמּוּסָר הַגָּמוּר, בְּשָׁעָה שֶׁבְּטִבְעוֹ עוֹד לֹא נֶחְקַק יָפֶה הַחוֹתָם שֶׁל הַצֶּדֶק וְהַטּוֹב, אָז דַּרְכּוֹ הַיְשָׁרָה קָשָׁה עָלָיו, הוּא צָרִיךְ לְמִלְחָמוֹת עַל כָּל צַעַד וְהוּא מֻכְרָח לַהֲדוֹף אֶת כֹּחוֹתָיו הָרָעִים, לְכָבְשָׁם וּלְבַטְּלָם לִפְעָמִים. אֲבָל זֶה אֵינֶנּוּ דֶּרֶךְ הָאוֹרָה עֲדַיִן, כִּי כַּאֲשֶׁר יוֹסִיף לֶקַח, וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹרָה שֶׁל תּוֹרָה מְצֹרָף עִם הַמָּאוֹר הַשִּׂכְלִי וְהַנְּטִיָּה הַטִּבְעִית, שֶׁבַּלֵּב הַיָּשָׁר וְהַתָּמִים שֶׁהִתְעוֹרֵר יָפֶה, אָז יִמְצָא כִּי הוּא אֵינֶנּוּ צָרִיךְ כָּל כָּךְ לִהְיוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת. וְאִם לִפְעָמִים יִהְיֶה לוֹ צֹרֶךְ בְּמִלְחָמָה, יִרְאֶה גְּבוּרָה אַחֶרֶת, וּלְגַמְרֵי אַחֶרֶת, כִּי לֹא יִכְבֹּשׁ אֶת שׁוּם כֹּחַ מִכֹּחוֹת נַפְשׁוֹ שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִים וּכְלוּאִים, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ מְאוּמָה, כִּי אִם יְקָחֵם, יְשַׁעְבְּדֵם בְּחֶבְלֵי אָדָם וּבַעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה אֶל הַטּוֹב וְאֶל הַיֹּשֶׁר, אֶל מְרוֹמֵי הַמְּגַמּוֹת הַיּוֹתֵר נִשְׂאוֹת, שֶׁהֵם הִנָּם הַחֲפָצִים הָאֱלֹהִיִּים. וְאָז יֵצֵא מִכְּלָל עֲבָדוּת וְיִהְיֶה בֶּן חוֹרִין, מְאֻשָּׁר, עָטוּר בַּעֲבָדוּת הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהִיא עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת, ״עֲטֶרֶת זָהָב מְזֻקָּק עַל רֹאשׁוֹ״.

החידוש העיקרי בדברי **הראי״ה** הוא הדרכה לאדם לבחור בדרך הטוב המבוססת על השכל והנטייה הטבעית לעשות טוב. בדרך זו אדם איננו צריך ל״מלחמות על כל צעד״, אלא הוא מאיר את כוחות נפשו ביסודות חיוביים ומנווט גם את הכוחות השליליים, לכאורה, לעשיית עניינים מועילים.

6 לדמותו – ראה עמ׳ 24.

הצרה 20.indd 99
21/06/2011 14:35:26

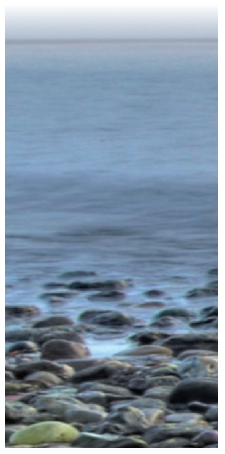

מהו הקשר בין עולם האמונה ובין מידות האדם?

אחת השאלות העיקריות שעלינו לשאול, במסגרת לימוד סוגיית האמונה, מתייחסת לקשר בין רמתו המוסרית של המאמין לבין **אמיתיות אמונתו.** האם אדם המגדיר את עצמו כאדם מאמין, מקיים לכאורה את כלל המצוות, אולם אינו מקפיד על היחס בין אדם לחברו ועל רמתו המוסרית (משקר, פוגע בחבריו וכד׳) יחשב כבעל אמונה שלימה? האם קיים קשר בין העבודה על המידות (כעס, אהבה, ענווה וכד׳) לבין שלימות האמונה? נעיין להלן בדברי הרב **יעקב משה חרל״פ**, רבה של שכונת ״שערי חסד״.

חכמת הלב:
״האדם נברא עם חסרונות רבים כדי שיוכל למלא חסרונותיו״.
(הרב מנחם מנדל מרימנוב)

הרב יעקב משה חרל״פ[7]

מי מרום, (לשמונה פרקים לרמב״ם), פרק ב׳, פיסקא ב׳

האמונה היא תוצאת ישרות המידות. אדם מושחת אינו יכול להיות מאמין אמיתי

״וּבֶאֱמֶת אִם הָאָדָם הָיָה יוֹדֵעַ בְּשָׁרְשֵׁי הָאֱמוּנָה אֵיךְ הִיא צוֹמַחַת וּמִתְגַּדֶּלֶת אֶצְלוֹ הָיָה מִתְיַחֵס אַחֲרֶת לְכָל הַדְּבָרִים הַגּוֹרְמִים חִזּוּק אֱמוּנָה, וְהָיָה מַרְבֶּה בְּאֶמְצָעִים גְּדוֹלִים הַמְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁלֹּא תִּתְרוֹפֵף וְעוֹד תִּתְרַחֵב וְתִתְגַּדֵּל, וְהָיָה מַרְחִיק עַצְמוֹ כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת מִכָּל הַדְּבָרִים הַמַּחְלִישִׁים אוֹתָהּ וְהַזּוֹרְקִים בָּהּ חִצִּים לִדְחוֹתָהּ מֵעָלָיו.

וְיסוֹד הַיְדִיעָה הִיא, שֶׁלֹּא כְּפִי שֶׁדִּמּוּ בּוֹדִים מִלִּבָּם, כִּי הָאֱמוּנָה הִיא אַחַת מֵחוּשֵׁי הָאָדָם, וְלָאו כָּל אָדָם זוֹכֶה לַחוּשׁ הַזֶּה בְּמִלּוֹאוֹ. שֶׁקֶר הַדָּבָר, לֹא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה, הָאֱמוּנָה הִיא פְּרִי יַשְׁרוּת הַמִּדּוֹת, עַל שְׁדֵּה הַמִּדּוֹת הַיְשָׁרוֹת הָאֱמוּנָה הִיא נִגְדֶּלֶת וְנִפְרַחַת. **אִם תִּרְאֶה בַּעַל מִדּוֹת מְשֻׁחָתוֹת אעפ״י שֶׁתִּרְאֶה אוֹתוֹ כְּמַאֲמִין גָּמוּר, דַּע כִּי הָאֱמוּנָה רְחוֹקָה הִיא מִכְּלִיוֹתָיו וְאֶל לִבּוֹ לֹא בָּאָה. וְאִם תִּרְאֶה אָדָם חָלָשׁ בֶּאֱמוּנָה, דַּע כִּי מִדּוֹתָיו נִשְׁחָתוֹת, וְאַף אִם תִּרְאֶה אוֹתוֹ כְּבַעַל מִדּוֹת טוֹב וּמֵטִיב, אֵין זֶה אֶלָּא מֵחֲמַת הֶרְגֵּל, וְעָלוּל לִהְיוֹת נֶהְפָּךְ לְרַגְלֵי הֶרְגֵּלִים אֲחֵרִים, כִּי הָאֱמוּנָה הִיא קְשׁוּרָה בְּהַמִּדּוֹת כַּנֵּר בַּפְּתִילָה.** וְזֶה מַה שֶּׁחוֹשֵׁב הרמב״ם אֶת הָאֱמוּנָה מִכָּל מַעֲלַת הַמִּדּוֹת, שֶׁיִּמָּצְאוּ לַחֵלֶק הַמִּתְעוֹרֵר, וּכְפִי טָהֳרַת מִדּוֹתָיו כֵּן הוּא חֹזֶק הָאֱמוּנָה שֶׁלּוֹ, וְיֶחְרַד הָאָדָם לְשַׂכְלֵל וּלְטַהֵר מִדּוֹתָיו לְמַעַן יִתְחַזֵּק בָּזֶה בֶּאֱמוּנַת קֹדֶשׁ חֶבְיוֹן עֹז חַיּוּת תִּפְאַרְתּוֹ, וּבְמָקוֹם קוֹצִים וּבַרְקָנִים חֲרוּלִים וְדַרְדָּרִים יִגְדַּל בְּשָׂדֵהוּ פְּרָחִים וְשׁוֹשַׁנִּים גֶּפֶן תְּאֵנָה וְרִמּוֹן. אֱמוּנַת אֹמֶן קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים.״

---

7 **הרב יעקב משה חרל״פ** (ה׳תרמ״ב-ה׳תשי״א, 1882–1951): תלמיד מובהק של הראי״ה קוק, ראש ישיבת בית זבול וישיבת מרכז הרב בירושלים, רבה של שכונת ״שערי חסד״ בירושלים. עסק רבות בענייני אמונה. כתב ספרים רבים. הבולטים בהם סדרת ספרי ״מי מרום״.

19. מה הם הדברים המחלישים את האמונה? הדגימו בדוגמאות מחיי יום-יום.

20. הסבר את הקשר בין האמונה למידות.

21. האם לדעתכם אדם חילוני בעל מידות טובות מערער את דברי הרב חרל״פ? נמק תשובתך.

100 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:35:27

הרב חרל"פ הדגיש את הקשר ההדוק בין שלימות האמונה ושלימות המידות. אדם שמידותיו פגומות לא יוכל להגיע לאמונה שלימה. בסיס חשוב לדברי הרב חרל"פ לעיל, הוא קביעת **הרמב"ם** בתחילת ספרו **שמונה פרקים**: "נפש האדם אחת". כל כוחות הנפש נמצאים **במסגרת אחת,** לפיכך פגם באחד מכוחות אלו משפיע על הכוחות האחרים ועל הנפש בכללה. האמונה בבורא עולם מוטבעת בעומק נפש האדם, ומידות פגומות משפיעות על איכות האמונה ועומקה.

שאלות לדיון:

האם תיתכן סתירה בין יראת שמים לבין עולמו המוסרי הטבעי של האדם?

האם ייתכן מצב שבו יפעל האדם באופן לא-מוסרי בשם יראת שמים?

הראי"ה קוק מתמודד עם שאלות אלו להלן בספרו **אורות הקודש**. הרב הדגיש כי יראת שמים היא **כלי שיש למלאו בתוכן.** אופייה של יראת שמים נקבע ע"י האדם עצמו. אם האדם משקיע מחשבה ביראת ה' שלו ומטהר אותה, תהיה יראתו מזוככת ושלימה. חלק מפעולת הזיכוך היא המודעות **שאין סתירה** בין יראת שמים, במובנה האמיתי והטהור, לבין המוסר הטבעי.

חכמת הלב:
"אומרים שהיכל הנגינה קרוב
להיכל התשובה, ואני אומר
שהוא היכל התשובה עצמו".

(הרבי ממודז'יץ)

הצרה 20.indd 101
21/06/2011 14:35:28

הראי״ה קוק[8]

״אורות הקודש״, ראש דברך, חלק ג׳, עמ׳ כ״ג, כ״ו, כ״ז

יראת שמים היא ״כלי״. תוכן הכלי קובע את אופייה של יראת השמים, והוא נקבע על ידי האדם

ה. הַתְּכוּנָה שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם, **מִצַּד עַצְמָהּ, לֵית לָהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם** (=אֵין לָהּ מִצַּד עַצְמָהּ כְּלוּם). וְאִי אֶפְשָׁר לָהּ לִהְיוֹת מִתְחַשֶּׁבֶת בֵּין הַכִּשָּׁרוֹנוֹת וּמַעֲלוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הָאָדָם. **הִיא כְּשֶׁהִיא לְעַצְמָהּ הִיא עֲלוּלָה לְהוֹרִיד אֶת הָאָדָם וְאֶת הָאֱנוֹשִׁיּוּת כֻּלָּהּ לְעִמְקֵי תְּהוֹמוֹת, כְּשֵׁם שֶׁהִיא עֲלוּלָה לְהַעֲלוֹתָם לִמְרוֹמֵי שְׂחָקִים.** אֲבָל דַּוְקָא מִשּׁוּם דְּלֵית לָהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם הִיא מְקַבֶּלֶת אֶת כָּל הָאוֹרוֹת, הִיא אוֹצֶרֶת בְּקִרְבָּהּ אֶת כָּל הַכִּשָּׁרוֹנוֹת כֻּלָּם, וְכָל כִּשָּׁרוֹן מִתְבָּרֵךְ וּמֻבְטָח לִהְיוֹת נָצוּר רַק עַל פִּי הַהַעֲרָכָה הַנִּכְבֶּדֶת שֶׁל יִחוּשׁוֹ לְהָאוֹצָר הַגָּדוֹל, אוֹצָר שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁבּוֹ הַכֹּל גָּנוּז.

עַל כֵּן יִרְאַת שָׁמַיִם מִתְרוֹמֶמֶת לֹא כָּל כָּךְ עַל פִּי הָעֵסֶק בְּמַעֲמַקֵּי עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁהִיא מִתְעַלָּה עַל יְדֵי מַה שֶּׁמְּמַלְּאִים אוֹצָרָהּ, בְּכָל דַּעַת וְכִשָּׁרוֹן, בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, בְּכָל מִדָּה נְכוֹנָה, בְּכָל עֹז וּגְבוּרָה, בְּכָל תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת...

יראת שמים אמיתית מעודדת את האדם לחשוב.

ט. הַחִסָּרוֹן הַיּוֹתֵר גָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ בְּתִכּוּנָתָהּ שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁאֵינָהּ מְחֻבֶּרֶת יָפֶה בְּאוֹרָהּ שֶׁל תּוֹרָה, הוּא מַה **שֶּׁבִּמְקוֹם יִרְאַת חֵטְא, הִיא מִתְחַלֶּפֶת עַל יִרְאַת הַמַּחְשָׁבָה**. וְכֵינָן שֶׁהָאָדָם מַתְחִיל לִהְיוֹת מִתְיָרֵא לַחְשֹׁב, הֲרֵי שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וְטוֹבֵל בְּבֹץ הַבַּעֲרוּת, הַנּוֹטֶלֶת אֶת אוֹר נִשְׁמָתוֹ, מַכְשֶׁלֶת אֶת כֹּחוֹ, וּמְעִיבָה אֶת רוּחוֹ.

אין סתירה בין יראת שמים ומוסר טבעי. יראת שמים טהורה מעצימה את המוסר הטבעי הקיים בנפש האדם.

יא. דָּבָר מֻכְרָח הוּא שֶׁיְּסַגֵּל הָאָדָם לְעַצְמוֹ אֶת הַמּוּסָר הַטִּבְעִי הַפָּשׁוּט, בְּכָל רָחְבּוֹ וְעָמְקוֹ, וְאֶת יִרְאַת ה׳, וְתַמְצִית הַטָּהוֹר שֶׁל הָאֱמוּנָה הַפְּשׁוּטָה, וְכָל מִדּוֹתֶיהָ בָּרוֹחַב וּבָעֹמֶק, וְעַל גַּבֵּי שְׁתֵּי הַסְּגֻלּוֹת הַלָּלוּ יִבְנֶה אֶת כָּל מַעֲלוֹת רוּחוֹ הָעֶלְיוֹנוֹת.

אָסוּר לְיִרְאַת שָׁמַיִם שֶׁתִּדְחַק אֶת הַמּוּסָר הַטִּבְעִי שֶׁל הָאָדָם, כִּי אָז אֵינָהּ עוֹד יִרְאַת שָׁמַיִם טְהוֹרָה. סִימָן לְיִרְאַת שָׁמַיִם טְהוֹרָה הוּא כְּשֶׁהַמּוּסָר הַטִּבְעִי, הַנָּטוּעַ בַּטֶּבַע הַיָּשָׁר שֶׁל הָאָדָם, הוֹלֵךְ וְעוֹלֶה עַל פִּיהָ בְּמַעֲלוֹת יוֹתֵר גְּבוֹהוֹת מִמַּה שֶּׁהוּא עוֹמֵד מִבַּלְעָדֶהָ.

אֲבָל אִם תְּצַיֵּר יִרְאַת שָׁמַיִם בִּתְכוּנָה כָּזֹאת שֶׁבְּלֹא הַשְׁפָּעָתָהּ עַל הַחַיִּים הָיוּ הַחַיִּים יוֹתֵר נוֹטִים לִפְעֹל טוֹב, וּלְהוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל דְּבָרִים מוֹעִילִים לַפְּרָט וְלַכְּלָל, וְעַל פִּי הַשְׁפָּעָתָהּ מִתְמַעֵט כֹּחַ הַפֹּעַל הַהוּא, יִרְאַת שָׁמַיִם כָּזֹאת הִיא יִרְאָה פְּסוּלָה.״

22. נוכח העובדה שיראת שמים היא כלי שיש למלאו תוכן, איזה תוכן היית אתה יוצק – את יוצקת – לתוך יראת השמים שלך?

23. מדוע לדעתכם ״יראת המחשבה״ היא גורם משמעותי בהתפתחות האמונה הדתית?

24. הדגימו מקרים מחיי יום-יום שבהם עלולה לדעתכם להיות סתירה, לכאורה, בין יראת שמים לבין המוסר הטבעי.

פתחנו את הדיון בשאלה: מהו ההבדל בין האדם לבין בעלי החיים? ראינו כי ההבדל העיקרי הוא **באיכות** הפעולות ו**במשמעותן המוסרית**. מבחינה חיצונית קיים דמיון בין

8 לדמותו – ראו עמ׳ 27.

הצרה 20.indd 102 21/06/2011 14:35:29

פעולות האדם לבין פעולות בעלי החיים, אבל **באופן מהותי** יש הבדל רב. האדם נברא עם נשמה אלוקית: "בצלם אלוקים ברא אותו" (**בראשית** א', כ"ז). לפיכך, פעולותיו היום-יומיות מושפעות מעובדה זו. אדם המאמין בלב שלם בבורא עולם, צריך לשאוף לשלמות גם בהתנהגותו המוסרית.

התנהגות מוסרית פגומה מערערת את שלמות האמונה.

לסיום, נעיין בדברי הרב **נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי"ב)**, שהיה ראש ישיבת וולוז'ין בליטא במאה התשע עשרה.

הרב נפתלי צבי יהודה ברלין[9] (הנצי"ב)

בפתיחת פירושו "העמק דבר" על בראשית

ספר בראשית נקרא ספר הישר מכיוון שהאבות התנהגו ביושר מבחינה מוסרית גם כלפי אנשים שהשקפתם והתנהגותם שונה משלהם

חכמת הלב:
"בכל אדם יש דבר יקר וטוב שאינו נמצא אצל אדם אחר".
(רבי פנחס מקוריץ)

זֶה הַסֵּפֶר הַנִּקְרָא סֵפֶר בְּרֵאשִׁית נִקְרָא בְּפִי הַנְּבִיאִים סֵפֶר הַיָּשָׁר כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים (כ"ה, ע"א) עַל שְׁנֵי מִקְרָאוֹת: בְּסֵפֶר **יְהוֹשֻׁעַ** (י', י"ג): 'הֲלֹא הִיא **כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר**', וּבְסֵפֶר **שְׁמוּאֵל ב'** (א', י"ח): 'וַיֹּאמֶר לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קָשֶׁת, **הִנֵּה כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר**'. **וּמְפָרֵשׁ רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה סֵפֶר אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁנִּקְרְאוּ יְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'תָּמוֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים'**. וְיֵשׁ לְהָבִין הַטַּעַם לָמָּה קָרָא בִּלְעָם אֶת אֲבוֹתֵינוּ בַּשֵּׁם יְשָׁרִים בִּיחוּד, וְלֹא צַדִּיקִים אוֹ חֲסִידִים וְכַמְּדֻמֶּה. וְגַם לָמָּה מְכֻנֶּה זֶה הַסֵּפֶר בִּיחוּד בַּכִּנּוּי יְשָׁרִים. וּבִלְעָם הִתְפַּלֵּל עַל עַצְמוֹ שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרִיתוֹ כְּמוֹ בַּעֲלֵי זֶה הַכִּנּוּי. וְהָעִנְיָן דִּנְתְבָּאֵר בְּשִׁירַת הָאֲזִינוּ עַל הַפָּסוּק: 'הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ וגו', צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא'. דְּשֶׁבַח יָשָׁר הוּא נֶאֱמַר לְהַצְדִּיק דִּין הקב"ה בְּחָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי שֶׁהָיָה דּוֹר עִקֵּשׁ וּפִתַלְתֹּל.

וּפֵרַשְׁנוּ שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים וַחֲסִידִים וַעֲמֵלֵי תּוֹרָה, אַךְ לֹא הָיוּ יְשָׁרִים בַּהֲלִיכוֹת עוֹלָמִים. עַל כֵּן, מִפְּנֵי שִׁנְאַת חִנָּם שֶׁבִּלְבָּם זֶה אֶת זֶה, חָשְׁדוּ אֶת מִי שֶׁרָאוּ שֶׁנּוֹהֵג שֶׁלֹּא כְּדַעְתָּם בְּיִרְאַת ה' שֶׁהוּא צַדּוֹקִי וְאֶפִּיקוֹרֶס, וּבָאוּ עַל יְדֵי זֶה לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים בְּדֶרֶךְ הַפְלָגָה וּלְכָל הָרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, עַד שֶׁחָרַב הַבַּיִת. וְעַל זֶה הָיָה צְדוּק הַדִּין.

שהקב"ה יָשָׁר הוּא וְאֵינוֹ סוֹבֵל צַדִּיקִים כָּאֵלּוּ, אֶלָּא בְּאֹפֶן שֶׁהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר גַּם בַּהֲלִיכוֹת עוֹלָם וְלֹא בְּעַקְמִימוּת, אע"ג (=אַף עַל גַּב) שֶׁהוּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, דְּזֶה גּוֹרֵם חֻרְבַּן הַבְּרִיאָה וַהֲרִיסוּת יִשּׁוּב הָאָרֶץ. וְזֶה הָיָה שֶׁבַח הָאָבוֹת, שֶׁמִּלְבַד שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים וַחֲסִידִים וְאוֹהֲבֵי ה' בְּאֹפֶן הַיּוֹתֵר אֶפְשָׁר, עוֹד הָיוּ יְשָׁרִים, הַיְנוּ שֶׁהִתְנַהֲגוּ עִם אֻמּוֹת הָעוֹלָם, אֲפִלּוּ עוֹבְדֵי אֱלִילִים מְכֹעָרִים, מִכָּל מָקוֹם הָיוּ עִמָּם בְּאַהֲבָה וְחָשׁוּ לְטוֹבָתָם בַּאֲשֶׁר הִיא קִיּוּם הַבְּרִיאָה".

9 **הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב מוולוז'ין** (ה'תקע"ו-ה'תרנ"ג, 1816–1893): ראש ישיבת וולוז'ין (שנחשבה לאחת הישיבות החשובות ביותר באירופה) ומגדולי התורה במזרח אירופה. חיבר ספרים רבים וביניהם פירוש לתורה: **העמק דבר**. תמך ב"חובבי ציון" וביישוב ארץ ישראל.

25. מהי הגדרת "דרך הישר" לפי דברי הנצי"ב מוולוז'ין?

26. הנצי"ב כתב: "חשדו את מי שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס".
כיצד הייתם מתייחסים לתופעה כזו?

20.indd 103 הצרה
23/06/2011 16:54:41

גאווה וענווה

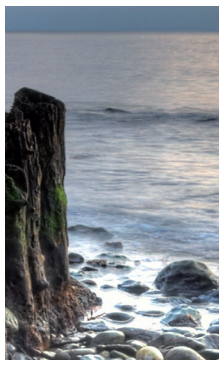

אחת המידות החשובות לבניין אישיותו האמונית של האדם היא **מידת הענווה.** אדם שהצליח לרכוש מידה זו ולהבין את מקומו בבריאה ביחס לגדלותו של בורא עולם, יהיה פתוח לקלוט את התורה ולהעמיק בעולם האמונה. ניתן לומר כי עולם המידות של האדם – עולמו הפנימי – נגזר מעומק עולם אמונתו. עובד ה׳ המברך ברכת המזון בכוונה עצומה ומודה לבורא עולם, אולם בפועל חי בתחושת כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה (**דברים** ח׳, י״ז), נמצא בסתירה מתמדת בין עולמו הפנימי והתנהגותו החיצונית–מעשית. הגאווה האנושית, המבליטה כישרון אישי ומדגישה את מרכזיות האדם בניתוק מבורא עולם, שהוא מקור כל הכוחות, מהווה סתירה לאמונה השלימה. נעיין בפסוקי התורה המתייחסים לנושא זה:

מבוא – סכנות הגאווה

ספר דברים

פרק ח׳, פסוקים ה׳-כ׳

סכנת הגאווה מתבטאת באמירה: ״כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה״

27. כיצד נוצרת לדעתכם תחושת ״כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי״ ונשכחת טובת ה׳?

וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יִיַּסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ: וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת ה׳ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר: אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ: אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר
5 אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת: **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם:** פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ: וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה: **וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:** הַמּוֹלִיכֲךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב
10 וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ: הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ: **וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה: וְזָכַרְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם הַזֶּה:** וְהָיָה אִם שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת ה׳
אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד
15 תֹּאבֵדוּן: כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר ה׳ מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל ה׳ אֱלֹהֵיכֶם.״

תחושת הגאווה מונעת מהאדם לרומם את רוחו, ופוגמת ביכולתו ורצונו לשוב בתשובה שלימה. על סכנותיה של הגאווה נוכל ללמוד מ״שער הגאווה״ בספר **אורחות צדיקים**.

20.indd 104 הצרה
21/06/2011 14:35:31

אורחות צדיקים[10]

שער הגאווה, עמ' י"ט-כ"ח (בדילוגים)

הגאווה מורכבת מגאוות הגוף וגאוות החכמה והמעשים. בכל אחד מחלקים אלו יש צד חיובי וצד שלילי

חכמת הלב:
"מקור העצבות - בגאווה, כאשר אדם חושב שהכל מגיע לו".
(הבעל שם טוב)

הַגַּאֲוָה הִיא הַמַּטְבֵּעַ אֲשֶׁר פָּסַל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל, בָּרוּךְ הוּא, וְהִזְהִירָנוּ עָלֶיהָ בְּתוֹרָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ" (**דברים** ח', י"א), כִּי הַגֵּאֶה יִשְׁכַּח יוֹצְרוֹ, כְּדִכְתִיב: "וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ... וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ... וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל". וּבַמֶּלֶךְ נֶאֱמַר: "לִבְלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו" (**שם** י"ז, כ') – אִם הִזְהִירָה תּוֹרָה אֲפִלּוּ בַּמֶּלֶךְ, כָּל שֶׁכֵּן בְּהֶדְיוֹטוֹת שֶׁלֹּא יִשְׁתָּרְרוּ זֶה עַל זֶה.

28. מהי גאוות הגוף הרעה ומהי גאוות הגוף הטובה?

הַגַּאֲוָה מִתְחַלֶּקֶת לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הָאֶחָד – גַּאֲוַת הָאָדָם בְּגוּפוֹ, וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי – גַּאֲוַת הָאָדָם בְּמַעֲלוֹת הַחָכְמָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים. גַּאֲוַת הָאָדָם בְּגוּפוֹ יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי חֲלָקִים, הָאֶחָד טוֹב וְהָאֶחָד רַע. וְזֹאת הִיא גַּאֲוַת הָאָדָם בְּגוּפוֹ הָרָעָה: בְּעֵת שֶׁמִּתְגַּבֵּר הַגַּאֲוָה בְּלֵב הָאָדָם, אָז תִּמְשֹׁל עַל הָאָדָם מִקְדָּקְדוֹ עַד כַּף רַגְלוֹ: בְּרֹאשׁוֹ וּבְגִרוֹנוֹ – כְּדִכְתִיב: "יַעַן כִּי גָּבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן" (**ישעיה** ג', ט"ז)...

29. יש המתנזרים מבגדים יפים, מדירה נאה ומכלים נאים בנימוק של ענווה.

הביעו את דעתכם על הנימוק.

הַגַּאֲוָה מְבִיאָה לִידֵי תַּאֲוָה, כִּי הַמִּתְגָּאֶה לִבּוֹ רָחָב וּמִתְאַוֶּה לְכָל דָּבָר. **וְהַתַּאֲוָה הִיא הַמִּדָּה הָרָעָה שֶׁבְּכָל הַמִּדּוֹת, כִּי יִתְאַוֶּה מֵחֲמַת גַּאֲוָתוֹ לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים וְלִבְנוֹת פַּלְטֵרִין גְּדוֹלִים וְלֶאֱכֹל מַאֲכָלִים טוֹבִים, כִּי הַמִּתְגָּאֶה, לְעוֹלָם לִדְבָרִים גְּבוֹהִים יַחְמֹד, וְאוּלַי יָדוֹ אֵינָהּ מַשֶּׂגֶת לִדְבָרִים אֵלּוּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יָבוֹא לִידֵי גְּנֵבָה וְגָזֵל.** כִּי הַמִּתְגָּאֶה, לִבּוֹ חוֹמֵד וּרְחַב כִּיס לְהִתְעַשֵּׁר, וְלֹא יִהְיֶה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, כִּי יִמְעַט בְּעֵינָיו מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, לְפִי רֹב הוֹצָאוֹת תַּאֲוַת גַּאֲוָתוֹ. וְעוֹד הַגַּאֲוָה גּוֹרֶמֶת, שֶׁלֹּא יֵהָא סַבְלָן לִסְבֹּל עֹל הַבְּרִיּוֹת, וְאֵין צָרְךָ לְהַאֲרִיךְ בְּפִחְיתַת מִי שֶׁאֵינוֹ סַבְלָן, כִּי יָדוּעַ הוּא לַכֹּל.

30. סכמו בלשונכם את הגאווה השלילית בחכמה ומעשים טובים.

וְזֹאת הִיא גַּאֲוַת הַגּוּף שֶׁהִיא טוֹבָה: שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: הוֹאִיל וְהַגַּאֲוָה הִיא מִדָּה רָעָה כָּךְ, אֶפְרֹשׁ מִמֶּנָּה בְּיוֹתֵר – עַד שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נָאָה וְלֹא יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ נָאֶה, אֶלָּא הַשַּׂק וְהַצֶּמֶר הַקָּשֶׁה וּבְגָדִים קְרוּעִים וּמְלֻכְלָכִים וּמְאוּסִים, וְלֹא יִרְחַץ פָּנָיו, יָדָיו וְרַגְלָיו, עַד שֶׁיִּשְׁחִית תָּאֳרוֹ מִשְּׁאָר אֲנָשִׁים – וְכָל זֶה עוֹשֶׂה כְּדֵי שֶׁיִּתְרַחֵק מִן הַגַּאֲוָה עַד שֶׁלֹּא יוּכַל לְהִתְרַחֵק יוֹתֵר – הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ נִקְרָא 'חוֹטֵא', שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּנָּזִיר: "וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ" (**במדבר** ו', י"א), אָמְרוּ חֲכָמִים: מַה נָּזִיר, שֶׁלֹּא פָּרַשׁ אֶלָּא מִן הַיַּיִן, נִקְרָא 'חוֹטֵא', הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! (**תענית** י"א). אָמְרוּ חֲכָמִים: לֹא דַּיְּךָ מַה שֶּׁאָסְרָה תּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁאַתָּה אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים?!...

גַּאֲוַת הָאָדָם בַּחָכְמָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי חֲלָקִים: הָאֶחָד טוֹב וְהָאֶחָד רַע.

10 ספר מוסר חשוב, מחברו נותר בעילום שם.

הצרה 20.indd 105 21/06/2011 14:35:32

(1) הַגַּאֲוָה הָרָעָה הִיא: אֲשֶׁר יִבְזֶה בְּנֵי אָדָם בְּלִבּוֹ וּבְפִיו וְכֻלָּם חֲשׁוּבִים קְטַנִּים וּפְחוּתִים בְּעֵינָיו, וּמְהַלֵּל וּמְשַׁבֵּחַ עַצְמוֹ תָּמִיד שֶׁהוּא גָּדוֹל בַּחָכְמָה;

5 **(2) וּמִתּוֹךְ כָּךְ לֹא יוֹדֶה עַל הָאֱמֶת מֵרֹב גַּאֲוָתוֹ.** וּלְעוֹלָם נִרְאֶה בְּעֵינָיו חָכְמָתוֹ וַעֲצָתוֹ וּדְבָרָיו וּמַעֲשָׂיו הֵם מְשֻׁבָּחִים וְטוֹבִים מִמַּעֲשֵׂה וְחָכְמַת וַעֲצַת חֲבֵרָיו, וּמִתְפָּאֵר תָּמִיד בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, כִּי חָפֵץ לְקַבֵּל שֶׁבַח וְכָבוֹד עַל דְּבָרָיו הַיְשָׁרִים, וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: "יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא פִיךָ" (**משלי** כ"ז, ב').

10 **(3) הַגֵּאֶה, לְעוֹלָם יַחְזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ לֹא יַטְרִיחַ עַצְמוֹ עַל הַתּוֹרָה כָּרָאוּי, כִּי לֹא יָחוּשׁ עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם, רַק שֶׁיּוֹדוּ לוֹ הָעוֹלָם שֶׁהוּא אָדָם טוֹב וְאִישׁ חָכָם, וּבְזֶה יֵשׁ לוֹ דַּי;** וְתָמִיד הוּא שָׁמֵחַ בְּמִכְשׁוֹל חֲבֵרָיו וּבְמִעוּט יְדִיעָתָם, וּמִתְכַּבֵּד בְּקִלּוֹן חֲבֵרָיו – וְזֶה אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעַת הַדְּבָרִים הַמְעַכְּבִים אֶת הַתְּשׁוּבָה. אָדָם שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו טוֹבִים וּמִתְהַלֵּל בָּהֶם לְהִתְכַּבֵּד, דּוֹמֶה לְתַבְשִׁיל חָשׁוּב מְאֹד, מְתֻבָּל מִכָּל אַבְקַת רוֹכֵל וְרָאשֵׁי בְּשָׂמִים, וְעוֹמֵד
15 אֵצֶל הָאֵשׁ עַד שֶׁיֵּהֵא מַקְדִּיחַ וּמַסְרִיחַ, עַד שֶׁלֹּא יֵהָא שָׁוֶה לֶאֱכֹל מֵחֲמַת מְרִירוּת שְׂרֵפַת הָאֵשׁ. כָּךְ הָאָדָם הַמִּתְפָּאֵר בְּמַעֲשִׂים, מַקְדִּיחַ וּמַסְרִיחַ בְּמַהֲלָלוֹ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. וְהַמִּתְפָּאֵר בַּחָכְמָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁאֵין בּוֹ – אֵין מִדָּה רָעָה כָּמוֹהָ...

וְדַע, שֶׁאֲנַחְנוּ מְחֻיָּבִים שֶׁיִּהְיוּ כָּל מַעֲשֵׂינוּ מְיֻחָדִים לְשֵׁם הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה, בְּגָלוּי וּבַסֵּתֶר,
20 **וְכָל מַעֲשֶׂה עֲבוֹדַת אֱלֹהִים יִהְיֶה לְהַגִּיעַ אֶל רְצוֹנוֹ בִּלְבַד, בִּלְתִּי רְצוֹן בְּנֵי אָדָם לְקַוּוֹת שֶׁבַח עַל מַעֲשֵׂהוּ וּלְקַבֵּל כָּבוֹד, אַךְ יַעֲשֶׂה הַכֹּל לְשֵׁם הָאֵל הַמַּשְׁקִיף אֶל הַלֵּב, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "אֲנִי ה' חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת"** (**ירמיה** י"ז, י'), **וְאָמַר: "הַנִּסְתָּרֹת לה' אֱלֹקֵינוּ"** (**דברים** כ"ט, כ"ח). לָכֵן, יֵדַע הַגֵּאֶה – אִם לֹא יִזָּהֵר בְּחָכְמָה וּבִזְרִיזוּת לְהִנָּצֵל מִן הַגַּאֲוָה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, הוּא יוֹרֵשׁ גֵּיהִנּוֹם, כִּי הַיֵּצֶר אוֹרֵב לוֹ וּמֵבִיא
25 טְעָנוֹת וּרְאָיוֹת לְהָבִיא הָאָדָם לִידֵי גַּאֲוָה, כְּדֵי לְטָרְדוֹ מִן הָעוֹלָם. לָכֵן אַל יִתְעַצֵּל מִלְּנַצֵּחַ יֵצֶר הָרַע יוֹם יוֹם, וְזֶה נִקְרָא 'מִלְחָמָה גְּדוֹלָה'. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאֶחָד מִן הַחֲסִידִים שֶׁפָּגַע בָּאֲנָשִׁים הַבָּאִים מִן הַמִּלְחָמָה וְשָׁלְלוּ שָׁלָל גָּדוֹל. אָמַר לָהֶם: שַׁבְתֶּם מִן הַמִּלְחָמָה הַקְּטַנָּה, וַעֲדַיִן אַתֶּם עֲתִידִים לַמִּלְחָמָה הַגְּדוֹלָה. אָמְרוּ לוֹ: מַה הִיא הַמִּלְחָמָה הַגְּדוֹלָה? אָמַר לָהֶם:
30 הַיֵּצֶר וְחֵילוֹתָיו. כִּי כָּל אוֹיֵב שֶׁיֵּשׁ לְךָ, שֶׁתְּנַצַּח אוֹתוֹ פַּעַם אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ, אָז יָנִיחַ אוֹתְךָ; אֲבָל הַיֵּצֶר אֵינוֹ פּוֹסֵק מִמְּךָ אַף אִם יִהְיֶה נָצוּחַ מֵאָה פְּעָמִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: "וְאַל תַּאֲמִן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ" (**אבות** פ"ב מ"ד), כִּי כָּל יָמָיךְ יֶאֱרֹב לְךָ אוּלַי תַּעֲלִים עֵינַיִם מִמֶּנּוּ...

הַגַּאֲוָה בְּמַעֲלַת הַחָכְמָה הִיא מְשֻׁבַּחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל
35 וְיָדֹעַ אוֹתִי" (**ירמיה** ט', כ"ג). וְיוֹסִיף הוֹדָאָה לַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא, עַל שֶׁחָנַנוֹ דֵּעָה וְהַשְׂכֵּל וּמִדּוֹת טוֹבוֹת, בִּתְפִלַּת הַחָכְמָה: "מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, ה' אֱלֹקַי שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת" (תלמוד בבלי **ברכות** כ"ח ע"ב), וּכְמוֹ: "אַשְׁרֵינוּ, מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ". וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי ה'" (**דברי הימים** ב' י"ז,
40 ו'), כִּי יִהְיֶה אָדָם יָקָר רוּחַ וּגְבַהּ לֵב בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ בְּמַה שֶׁיִּזְדַּמֵּן לוֹ, וְלֹא יֹאמַר דַּי בְּמַה שֶׁתִּמְצָא יָדוֹ מֵהֶם, אֶלָּא יִמְעַט בְּעֵינָיו כָּל מַעֲשֵׂהוּ וְתִגְבַּהּ נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה תָּמִיד, וְיִתְרַעֵם בְּנַפְשׁוֹ מִמַּה שֶׁמְּקַצֵּר מֵעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא. וְזֹאת הַגַּאֲוָה אֵינָהּ מַזֶּקֶת לָעֲנָוָה, אַךְ מְסַיַּעְתּוֹ וְגוֹרֶמֶת לוֹ לִשְׁמֹחַ בַּמַּעֲלוֹת הַטּוֹבוֹת וְלִשְׂמֹחַ בִּכְבוֹד חֲבֵרָיו וְלָחוּס עַל כְּבוֹדָם."

חכמת הלב:
"כשרוצים לשפוך מכלי אחד לכלי אחד צריך הכלי המקבל להיות למטה."
(הרבי מסאסוב)

31. הדגימו מחיי יום-יום את הדרישה "שיהיו כל מעשינו מיוחדים לשם הבורא יתעלה בגלוי ובסתר".

הצרה 20.indd 106 21/06/2011 14:35:32

מהקטע שקראנו למדנו את חסרונות "הגאווה השלילית", המתנשאת על אחרים, כגון: גאוות האדם בגופו וגאוותו במעשיו. לעומת זאת, קיימת "גאווה חיובית" המתבטאת בצריכת דירה נאה ומלבושים נאים שתכליתם אינה להתגאות ולהראות לאחרים, אלא אמצעים לחיים טובים יותר המאפשרים עבודת ה' נוחה יותר. כמו כן גאוות האדם על חכמתו, שאין תכליתה התנשאות על אחרים, אלא שמחה, תודה ומודעות לעובדה **שמקור הכוחות הוא הקב"ה** - גם היא חיובית.

על רקע המבוא שעסק בחסרונות הגאווה וסכנותיה עבור עובד ה', נעסוק להלן בסוגיית הענווה המהווה בסיס לאמונה ודביקות בבורא עולם. הצורך בענווה מודגש במקומות שונים בדברי חז"ל, כגון בדברי רבי יוחנן בתלמוד הבבלי, מסכת סוטה (ד' ע"ב):

> אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. כְּתִיב הָכָא: "תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב", וּכְתִיב הָתָם: "וְלֹא תָּבִיא תּוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ".

נתמקד להלן בשני נושאים עיקריים. **הנושא הראשון**: כיצד נוכל לרכוש את מידת הענווה? **והנושא השני:** שאלת היחס בין ההתבטלות העצמית המוחלטת לבין מידת הענווה. האם אסור למאמין להכיר בעוצמת כוחותיו וסגולותיו? האם קיימים מצבים בחיים בהם חובה עלינו להתגאות בדרכנו, בחינוכנו, באידיאלים שלנו?!

הצרה 20.indd 107 21/06/2011 14:35:32

כיצד נרכוש את מידת הענווה?

רבי משה חיים לוצאטו (רמח״ל), בספרו **מסילת ישרים**, מתווה לנו את הדרך לרכוש את מידת הענווה. דבריו מבוססים על שני עקרונות יסוד חשובים: **רגילות והתבוננות.** ה״רגילות״, שעיקרה כח ההרגל, מלמדת את האדם להתנהג **באופן חיצוני** בהתנהגות שתפנים אצלו את מידת הענווה. לעומת זאת ה״התבוננות״ מבוססת על **עולם פנימי** והבנה שכלית מדוע יש להתנגד לגאווה.

חכמת הלב:

״מי שאינו תופס מקום, ואינו מחשיב את עצמו, יש לו מקום בכל מקום.״

(פתגם חסידי)

רבי משה חיים לוצאטו (רמח״ל)[11]

מסילת ישרים, פרק כ״ג

בדרכי קניית הענווה

ההתרגלות וההתבוננות מובילים את האדם אל הענווה. ההתרגלות – להתנהג בצניעות וענווה, וההתבוננות – לחשוב על מקור האדם וסופו

מצבת הרמח״ל בטבריה

״שְׁנַיִם הֵם הַמַּרְגִּילִים אֶת הָאָדָם אֶל הָעֲנָוָה: הָרְגִילוּת וְהַהִתְבּוֹנֵן. הָרְגִילוּת הוּא, שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מַרְגִּיל עַצְמוֹ מְעַט מְעַט בְּהִתְנַהֵג בִּשְׁפָלוּת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁזָּכַרְנוּ: בִּישִׁיבַת הַמְּקוֹמוֹת הַפְּחוּתִים, וְלָלֶכֶת בְּסוֹף הַחֶבְרָה, לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים צְנוּעִים, דְּהַיְנוּ מְכֻבָּדִים אַךְ לֹא מְפֹאָרִים. כִּי בְּהִתְרַגְּלוֹ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה, תִּכָּנֵס וְתָבוֹא הָעֲנָוָה בְּלִבּוֹ מְעַט מְעַט,

5 **עַד שֶׁתִּתְקַבַּע בּוֹ כָּרָאוּי.** כִּי הִנֵּה בִּהְיוֹת טֶבַע לֵב הָאָדָם לָזוּחַ וּלְהִתְנַשֵּׂא, קָשֶׁה עָלָיו לַעֲקֹר מֵעִקָּרָהּ הַנְּטִיָּה הַטִּבְעִית הַזֹּאת, אֶלָּא אִם כֵּן בַּפְּעָלוֹת הַחִיצוֹנוֹת הַמְּסוּרוֹת בְּיָדוֹ יַמְשִׁיךְ מְעַט מְעַט הַדָּבָר בִּפְנִימִיּוּתוֹ הַבִּלְתִּי מָסוּר לוֹ כָּל כָּךְ, וּכְעִנְיָן שֶׁבַּאַרְנוּ בַּזְּרִיזוּת, שֶׁכָּל זֶה נִכְלָל בְּמַאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (**ברכות** י״ז, ע״א) לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בַּיִּרְאָה, דְּהַיְנוּ

10 שֶׁיְּבַקֵּשׁ תַּחְבּוּלוֹת נֶגֶד הַטֶּבַע וּנְטִיָּתוֹ עַד שֶׁיְּנַצְּחֵם.

אַךְ הַהִתְבּוֹנֵן הוּא עַל עִנְיָנִים שׁוֹנִים. (1) הָאֶחָד הוּא הַמְּזֻכָּר בְּדִבְרֵי עֲקַבְיָא בֶּן מַהַלַלְאֵל (**אבות** ג׳, א׳)**: דַּע מֵאַיִן בָּאתָ – מִטִּפָּה סְרוּחָה! וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ – לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה! וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן – לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא! כִּי בֶּאֱמֶת כָּל אֵלֶּה הֵם נְגָדִיִּים לַגַּאֲוָה וְעוֹזְרִים אֶל הָעֲנָוָה,** כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם מִסְתַּכֵּל

15 בְּפְחִיתוּת חָמְרוֹ וּגְרִיעוּת הַתְחָלָתוֹ, אֵין לוֹ טַעַם לְנַשֵּׂא כְּלָל אֶלָּא לֵבוּשׁ וְלִכְלֵם. הָא לְמַה זֶּה דּוֹמֶה? לְרוֹעֶה חֲזִירִים שֶׁהִגִּיעַ לִמְלוֹךְ. כָּל עֵת אֲשֶׁר יִזְכֹּר יָמָיו הָרִאשׁוֹנִים, אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּתְגָּאֶה.

וּכְשֶׁיִּסְתַּכֵּל כְּמוֹ כֵּן שֶׁבְּסוֹף כָּל גְּדֻלּוֹתָיו יָשׁוּב לֶעָפָר, מַאֲכָל לַתּוֹלַעַת – כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּכָּנַע גְּאוֹנוֹ

20 וְיִשְׁכַּח שְׂאוֹן גַּאֲוָתוֹ, כִּי מַה טּוּבוֹ וּמַה גְּדֻלָּתוֹ וְאַחֲרִיתָהּ בֹּשֶׁת וּכְלִמָּה?

וּכְשֶׁיִּסְתַּכֵּל עוֹד וְיִדַּמֶּה בְּלִבּוֹ רֶגַע הִכָּנְסוֹ לִפְנֵי הַבַּיִת דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל צֶבָא מַעְלָה, בְּעֵת שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַקָּדוֹשׁ וְהַטָּהוֹר בְּתַכְלִית הַקְּדֻשָּׁה

11 לדמותו – ראו עמ׳ 22.

32. הסבירו מבחינה פסיכולוגית, כיצד, מביאה ״רגילות״ לרכוש את מידת הענווה?

33. מה הן ״הרגילות וההתבוננות״ לפי הרמח״ל? – הדגימו דבריכם.

הצרה 20.indd 108 21/06/2011 14:35:33

34. מדוע ישתנה מעמדו של הגאוותן בעולם הבא בניגוד למעמדו בעולם הזה?

35. כיצד משפיעה הזמניות על הגאווה? (לפי דברי רמח"ל).

36. הסבירו את דברי חז"ל: "אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר" (ברכות ל"ב, ע"א).

37. ישנם אנשים שמשבחים אותך בתכונות שאינן קיימות בך. מדוע אתה נוטה להאמין להם – לפי רמח"ל?

וְהַטָּהֳרָה, בְּסוֹד קְדוֹשִׁים מְשָׁרְתֵי גְּבוּרָה גִּבּוֹרֵי כֹּחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם, וְהוּא עוֹמֵד לִפְנֵיהֶם גָּרוּעַ פָּחוּת וְנִבְזֶה מִצַּד עַצְמוֹ, טָמֵא וּמְגֹאָל מִצַּד מַעֲשָׂיו – הֲיָרִים רֹאשׁ? הֲיִהְיֶה לוֹ פִּתְחוֹן פֶּה? וְכִי יִשְׁאֲלוּהוּ: אַיֵּה אֵפוֹא פִּיךְ? אַיֵּה גְּאוֹנְךָ וּכְבוֹדְךָ אֲשֶׁר נָשָׂאתָ בְּעוֹלָמְךָ? – מַה יַּעֲנֶה אוֹ מַה יָּשִׁיב עַל תּוֹכַחְתּוֹ? הִנֵּה זַדַּאי, שֶׁלּוּ רֶגַע אֶחָד יְצַיֵּר הָאָדָם בְּשִׂכְלוֹ הָאֱמֶת הַזֹּאת צִיּוּר אֲמִתִּי וְחָזָק – פָּרֹחַ תִּפְרַח מִמֶּנּוּ כָּל הַגַּאֲוָה וְלֹא תָּשׁוּב אֵלָיו עוֹד.

(2) **הַשֵּׁנִי** הוּא עִנְיַן חִלּוּף תּוֹלְדוֹת הַזְּמַן וְרֹב תְּמוּרוֹתֵיהֶם, כִּי הֶעָשִׁיר קַל לִהְיוֹת עָנִי, וְהַמּוֹשֵׁל – לְעֶבֶד, וְהַמְכֻבָּד – לִנְקֶלֶה. וְאִם הוּא יָכוֹל כָּל כָּךְ עַל נְקֶלָה לָשׁוּב אֶל הַמַּצָּב הַנִּבְזֶה בְּעֵינָיו הַיּוֹם, אֵיךְ יִגְבַּהּ לִבּוֹ עַל מַצָּבוֹ אֲשֶׁר אֵינוֹ בָּטוּחַ עָלָיו? כַּמָּה מִינֵי חֳלָאִים יְכוֹלִים, חָס וְשָׁלוֹם, לָבוֹא עַל הָאָדָם, שֶׁיִּצְטָרֵךְ בְּמוֹ פִּיו לְהִתְחַנֵּן לְמִי שֶׁיַּעֲזֹר אוֹתוֹ וְיסַיְּעֵהוּ וְיָקֵל לוֹ בְּמִקְצָת! כַּמָּה צָרוֹת, חָס וְשָׁלוֹם, יְכוֹלִים לָבוֹא עָלָיו, שֶׁיִּצְטָרֵךְ לָלֶכֶת לְשַׁחֵר פְּנֵי רַבִּים אֲשֶׁר מָאַס לִפְעָמִים לָתֵת לָהֶם שָׁלוֹם, לְמַעַן יִהְיוּ לוֹ לְמוֹשִׁיעִים! וּדְבָרִים אֵלֶּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּעֵינֵינוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. כְּדַאי הֵם לְהָסִיר מִלֵּב הָאָדָם גַּאֲוָתוֹ וּלְהַלְבִּישׁוֹ עֲנָוָה וְשִׁפְלוּת.

(3) **וּכְשֶׁיִּתְבּוֹנֵן עוֹד הָאָדָם** עַל חוֹבָתוֹ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, וְכַמָּה הִיא נֶעֱזֶבֶת מִמֶּנּוּ, וְכַמָּה הוּא מִתְרַשֵּׁל בָּהּ – זַדַּאי שֶׁיֵּבוֹשׁ וְלֹא יִתְגָּאֶה, יִכָּלֵם וְלֹא יָרוּם לִבָּבוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (**ירמיה** ל"א, י"ז–י"ח): "שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד וכו', כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ, בֹּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי" וכו'.

(4) **וְעַל הַכֹּל יִתְבּוֹנֵן תָּמִיד** לְהַכִּיר חֶלְשַׁת הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי וְרֹב טָעֲיוֹתָיו וּכְזָבָיו, שֶׁיּוֹתֵר קָרוֹב לוֹ תָּמִיד הַטָּעוּת מֵהַיְדִיעָה הָאֲמִתִּית, עַל כֵּן יִירָא תָּמִיד מֵהַסַּכָּנָה הַזֹּאת, וִיבַקֵּשׁ לִלְמֹד תָּמִיד מִכָּל אָדָם, וְלִשְׁמֹעַ תָּמִיד לְעֵצָה פֶּן יִכָּשֵׁל. וְהוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (**אבות** ד', א'): אֵיזֶהוּ חָכָם? הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (**משלי** י"ב, ט"ו): "וְשֹׁמֵעַ לְעֵצָה חָכָם."

אַךְ מַפְסִידֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת הוּא: הָרִבּוּי וְהַשְׁבִּיעָה בְּטוּבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, וּכְעִנְיַן הַכָּתוּב שֶׁבְּפֵרוּשׁ אוֹמֵר (**דברים** ח', י"ב–י"ד): "פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וכו' וְרָם לְבָבֶךָ" וכו'. עַל כֵּן מָצְאוּ לָהֶם הַחֲסִידִים טוֹב לִהְיוֹת הָאָדָם מְעֻנֶּה נַפְשׁוֹ לִפְעָמִים, לְמַעַן הַשְׁפִּיל יֵצֶר הַגַּאֲוָה אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ מִתְגַּבֵּר אֶלָּא מִתּוֹךְ הָרִבּוּי, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (**ברכות** ל"ב ע"א): אֵין אֲרִי נוֹהֵם מִתּוֹךְ קֻפָּה שֶׁל תֶּבֶן אֶלָּא מִתּוֹךְ קֻפָּה שֶׁל בָּשָׂר.

וְהִנֵּה בְּרֹאשׁ כָּל הַמַּפְסִידִים הוּא הַסְּכָלוּת וּמְעוּט הַיְדִיעָה הָאֲמִתִּית, כִּי תִּרְאֶה שֶׁאֵין הַגַּאֲוָה מְצוּיָה יוֹתֵר אֶלָּא בְּמִי שֶׁסָּכָל יוֹתֵר, וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (**סנהדרין** כ"ד, ע"א): סִימָן לְגַסּוּת הָרוּחַ – עֲנִיּוּת הַתּוֹרָה...

עוֹד מִמַּפְסִידֵי הָעֲנָוָה הוּא הַהִתְחַבְּרוּת אוֹ הַהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּבְנֵי אָדָם חֲנֻפִּים, אֲשֶׁר לִגְנֹב לִבּוֹ בַּחֲנֻפָּתָם לְמַעַן יִיטַב לָהֶם, יְשַׁבְּחוּהוּ וִירוֹמְמֻהוּ, בְּהַגְדִּיל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַמַּעֲלוֹת עַד הַתַּכְלִית, וּבְהוֹסִיף עָלָיו מַה שֶּׁאֵין בּוֹ כְּלָל, וְלִפְעָמִים שֶׁמַּה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ הוּא הַהֶפֶךְ מִמַּה שֶּׁמְּשַׁבְּחִין אוֹתוֹ, וְהִנֵּה סוֹף סוֹף דַּעַת הָאָדָם קַלָּה, וְטִבְעוֹ חַלָּשׁ, וּמִתְפַּתֶּה בְּנָקֵל, כָּל שֶׁכֵּן בְּדָבָר שֶׁאֵלָיו הוּא נוֹטֶה בְּטֶבַע."

109 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:35:34

האם ענווה פירושה התבטלות עצמית?

אחת השאלות בעניין לימוד מידת הענווה היא: האם אדם ענו אמור לבטל את כישרונותיו האישיים, למנוע את התפתחותו ולהצניע את הישגיו. להלן נעיין בשלושה מקורות שאפשר ללמוד מהם על היחס בין הענווה לפיתוח כוחותיו האישיים של האדם.

חכמת הלב:

"הגאווה איננה רק ביחס לזולת. עשוי האדם להיות גאה – גם בינו לבין עצמו."

(הרב צדוק מלובלין)

מקור מס׳ 1: הרב אליהו דסלר[12]

מכתב מאליהו, חלק ב׳, עמ׳ 42

ההתבטלות העצמית היא הבסיס לקניין תורה אמיתי

בֵּרְרוּ לָנוּ חז״ל (**סוטה** כ״א): ״אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּשִׁים עַצְמוֹ כְּאַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא״. אִם אֵין מִתְבָּרֵר לָאָדָם **שְׁלִילַת כֹּחַ עַצְמוֹ**, אִם אֵינוֹ מֵבִין שֶׁשֶּׁקֶר הִיא כָּל שְׁאִיפָתוֹ לְסַמְכוּת עַצְמִית, אָז אִי אֶפְשָׁר שֶׁהוּא יְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בֶּאֱמֶת. וְאִם כֵּן חָכְמָתוֹ, הַשָּׂגוֹתָיו שֶׁמִּצַּד הַשֵּׂכֶל אוֹ אֲפִלּוּ בְּגֶדֶר הִתְעוֹרְרוּת, לֹא תּוּכַלְנָה לְהִתְקַיֵּם. רַק אִם הוּא מֵבִין אֶת הַשֶּׁקֶר, אֶת הָאַיִן, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, וְהוּא מְבַטֵּל אוֹתוֹ וּמֵשִׂים אוֹתוֹ כְּאַיִן, אָז הוּא יָכוֹל לְהַבְחִין בַּאֲמִיתַּת הָאֱמֶת וּלְהָשִׁיב אוֹתָהּ אֶל לִבּוֹ. וּכְבָר כָּתַב אִבְּן עֶזְרָא שֶׁכְּפִי עֵרֶךְ יְדִיעַת הָאָדָם אֶת יְצִרוֹ יוֹדֵעַ הוּא אֶת יוֹצְרוֹ, וְנִרְאֶה שֶׁהַטַּעַם הוּא כנ״ל – כְּשֶׁמִּתְגַּלֶּה לוֹ מַהֲלָךְ הַשֶּׁקֶר שֶׁבְּעַצְמוֹ, הַיְנוּ יְדִיעַת הָאַיִן שֶׁלּוֹ... וְרַק עַל יְדֵי דֶּרֶךְ זוֹ שֶׁל בְּטוּל הַיֵּשׁ כְּלַפֵּי עַצְמֵנוּ נוּכַל לַעֲלוֹת וְלִקְנוֹת הַשָּׂגוֹת מְבֹרָרוֹת וּמְאֻמָּתוֹת בְּכָל חַדְרֵי הַתּוֹרָה. הֲרֵי שֶׁהַכֹּחַ הָעִקָּרִי אֲשֶׁר בּוֹ תִּתְּכֵן מִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר וְקַבָּלַת הַתּוֹרָה לַלֵּב בֶּאֱמֶת הוּא – כֹּחַ הַהִתְבַּטְּלוּת.״

38. מדוע לפי הרב דסלר ״קבלת תורה״ מתקיימת דווקא במציאות של ״שלילת כח עצמו״?

39. האם לדעתכם שלל הרב דסלר הכרה כלשהי של אדם בכוחות עצמו? אולי הוא נתן דווקא מקום להכרה כזאת ? – הוכיחו את דבריו מן המציאות.

12 לדמותו – ראו עמ׳ 24.

הצרה 20.indd 110 21/06/2011 14:35:34

עיינו בדברי הרב ניסים גירונדי (דרשות הר"ן), מהו לדעתכם המשפט המרכזי בדבריו?

מקור מס׳ 2: הרב ניסים גירונדי[13]

דרשות הר"ן, דרוש עשירי

אדם צריך לזכור כי מקור כוחו והצלחתו הוא בורא עולם

וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבְךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה וְזָכַרְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹקֶיךָ כִּי הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חַיִל״. רָצָה בָּזֶה, כִּי עִם הֱיוֹת שֶׁאֻמָּת הוּא שֶׁיֵּשׁ בָּאִישִׁים סְגֻלּוֹת מְיֻחָדוֹת לְדָבָר מֵהַדְּבָרִים, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ אֲנָשִׁים מוּכָנִים לְקַבֵּל הַחָכְמָה, וַאֲחֵרִים מוּכָנִים לָשִׂית עֵצוֹת בְּנַפְשָׁם לֶאֱסֹף וְלִכְנֹס, וּלְפִי זֶה יִהְיֶה אֻמָּת בְּצַד מַה, שֶׁיּוּכַל הֶעָשִׁיר לוֹמַר: ״כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה״. עִם כָּל זֶה – עִם הֱיוֹת שֶׁהַכֹּחַ הַהוּא נָטוּעַ בְּךָ – זָכֹר תִּזְכֹּר שֶׁהַכֹּחַ הַהוּא מִי נְתָנוֹ אֵלֶיךָ וּמֵאַיִן בָּא. וְהוּא אוֹמְרוֹ: ״וְזָכַרְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹקֶיךָ כִּי הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חַיִל״. לֹא אָמַר ״וְזָכַרְתָּ כִּי ה׳ אֱלֹקֶיךָ נוֹתֵן לְךָ הַחַיִל״, שֶׁאִם כֵּן הָיָה מַרְחִיק שֶׁהַכֹּחַ הַנָּטוּעַ בָּאָדָם לֹא יִהְיֶה סִבָּה אֻמְצָעִית בַּאֲסִיפַת הַהוֹן, וְאֵין הַדָּבָר כֵּן. וּלְפִיכָךְ אָמַר, כִּי עִם הֱיוֹת שֶׁכֹּחֲךָ עוֹשֶׂה אֶת הַחַיִל הַזֶּה, תִּזְכֹּר נוֹתֵן הַכֹּחַ הַהוּא יִתְבָּרַךְ.״

חכמת הלב:
״חייבים לעקור את היגון, הצער והאנחה ולהניח אותם בתוך הששון והשמחה.״
(רבי נחמן מברסלב)

כתב-יד של ספר תורה שכתב לעצמו רבנו ניסים בן ראובן גירונדי (הר"ן), ברצלונה, לפני 1336. בשנת ה׳תצ"ז (1336) הכניס רבנו נסים את הספר לבית הכנסת "קהילת יעקב" בברצלונה.

13 **הרב נסים גירונדי, הר"ן** (ה׳פ׳-ה׳קל"ו, 1320–1376) חי בברצלונה. הוא היה מגדולי הפוסקים וממפרשי התלמוד. הר"ן חיבר פירוש מקיף על **הלכות רב אלפס** (הרי"ף ר׳ יצחק אלפסי), וספר דרשות הר"ן.

הצרה 20.indd 111 21/06/2011 14:35:36

מקור מס׳ 3: הראי״ה קוק[14]

מוסר אביך ומידות הראי״ה, ערך גאווה (סעיפים כ״ה, כ״ז)

קיימת ״גאווה חיובית״ והיא הגאווה של עבודת ה׳

(בניגוד לגאווה על תכונות אישיות)

(סעיף כ״ה) בְּחִינָה גְּדוֹלָה צָרִיךְ לִבְחֹן כָּל מַעֲמִיק בְּמִסְתְּרֵי נַפְשׁוֹ בְּרֶגֶשׁ הַגַּאֲוָה, אֵיזֶה הוּא הָרֶגֶשׁ הַפָּסוּל הַמַּעֲבִיר אֶת הָאָדָם עַל דַּעְתּוֹ וְעַל דַּעַת קוֹנוֹ, וְאֵיזֶה הוּא הָרֶגֶשׁ הֶעָדִין הַמַּרְחִיב דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם וּמַזְכִּירֵהוּ אֶת הֲוָיָתוֹ הָרוּחָנִית הַמְלֵאָה הוֹד וְתִפְאֶרֶת. **פְּעָמִים רַבּוֹת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם מָלֵא עֹז, שֶׁלִּפְעָמִים הַסְּקִירָה הָרִאשׁוֹנָה תִּהְיֶה דּוֹמָה הַתְּמוּנָה שֶׁל תְּכוּנָה זוֹ לִתְמוּנָה שֶׁל גַּאֲוָה, אֲבָל אַחֲרֵי הַבְּרוּר יִמְצָא שֶׁהוּא רַק מִתְמַלֵּא אֹמֶץ בָּאוֹר הָאֱלֹהִי הַזּוֹרֵחַ בְּנִשְׁמָתוֹ, וְהוּא חוֹזֶה אָז גַּאֲוַת ד׳, וְאִם יַכְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ לְהִפָּרֵד מִגַּאֲוָה זוֹ, לֹא דַּי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה לְנַפְשׁוֹ שׁוּם טוֹבָה עוֹד יִשַּׁחוּ כָּל כֹּחוֹתָיו הָרוּחָנִיִּים, וּבַחֲמַת עַצְבוּת יֵלֵךְ קוֹדֵר שְׁחוֹחַ,** וּבְדַעְתּוֹ יַחְשֹׁב שֶׁהַצְּוָרָה שֶׁל הַדַּכְאוּת (=דִּכָּאוֹן) הִיא קִרְבַת אֱלֹהִים, בְּשָׁעָה שֶׁהִיא בֶּאֱמֶת הַרְחָקָה וּנְסִיגָה לְאָחוֹר.

(סעיף כ״ז) לִפְעָמִים מִתְגָּאֶה הַצַּדִּיק מְאֹד מִפְּנֵי גַּאֲוַת ד׳ שֶׁמַּרְגִּישׁ בְּלִבּוֹ, וְאָז הוּא קָדֵשׁ קְדָשִׁים, וּדְבָרָיו הֵם חוֹצְבִים לַהֲבוֹת אֵשׁ, וְהוּא זוֹעֵם בְּכָל רוּחַ שֵׁפֶל הַבָּא לְהַכְנִיס בּוֹ אָז עֲנָוָה פְּסוּלָה, וְגַאֲוָה זוֹ הִיא מְמֻלֵּאת בַּעֲנָוָה, הַמְמֻזֶּגֶת בִּגְבוּרָה וְשִׂמְחָה וְאַהֲבַת נֶצַח לַכֹּל.״

41. מתי מותר לעובד ה׳ להיות גאותן?

---

14 לדמותו – ראו עמ׳ 27.

הצרה 20.indd 112 21/06/2011 14:35:36

שמחה

אחד היסודות החשובים בעולם האמונה ועבודת ה' הוא יסוד **השמחה.** באמצעות השמחה אדם מבטא את עומק קישורו לעולם המצוות ואת אמיתות עבודת ה' שלו. בפרשת התוכחה בספר **דברים** מספרת לנו התורה את הרקע לירידתו הרוחנית של עם ישראל וגזירת הגלות במילים אלה:

"וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד עוֹלָם. תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ **בְּשִׂמְחָה** וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל".

דברים כ"ח, מ"ו–מ"ז

עבודת ה' שאיננה נעשית מתוך שמחה מבטאת במידה רבה חוסר הזדהות פנימית וחוסר שלימות בעשיית המצווה. לעומת זאת עבודת ה' **בשמחה** תורמת לאדם מעלות רבות: השראת השכינה, חזרה בתשובה, העמקת האמונה והעצמתה. להלן נעסוק בתחומים אחדים של נושא השמחה, שבהם באים לידי ביטוי אמונתו וביטחונו של המאמין:

1. השמחה בעולמו של המאמין.
2. כיצד אפשר לשמוח למרות עצבות?
3. השמחה ותהליך התשובה.

נפתח את עיוננו בסיפור עממי שתוכנו: **השמחה.**

"השמחה"

"...הָיְתָה הַשִּׂמְחָה מְטַלְטֶלֶת בַּדְּרָכִים עַד שֶׁנִּטְלָה עִם לְבָבָהּ לִדְרֹשׁ וְלָתוּר בִּבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, וְלֵידַע מִפְּנֵי מַה גּוֹזְרִים עָלֶיהָ שֶׁתְּהֵא מְחַזֶּרֶת עַל הַפְּתָחִים, וְאֵינָם מְשַׂכְּנִים אוֹתָהּ בְּתוֹךְ לְבָבָם.

5 בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ רָאֲתָה בְּנֵי אָדָם דּוֹהֲרִים בַּסּוּסִים, אָמְרָה לָהֶם: עַל שׁוּם מָה אַתֶּם רָצִים?

אָמְרוּ לָהּ: לִמְצֹא שִׂמְחָה אָנוּ מְבַקְּשִׁים.

אָמְרָה לָהֶם: לָמָּה תָּשִׂימוּ פְּנֵיכֶם עַל הָרָחוֹק – אֲנִי הַשִּׂמְחָה!

לֹא שָׁעוּ אֵלֶיהָ, הִצְלִיפוּ בַּשּׂוֹטִים וְנֶעֶלְמוּ מִפָּנֶיהָ.

טֶרֶם נִשְׁתַּהֲתָה הַשִּׂמְחָה זְמַן הַמַּסְפִּיק לָהּ לְנַעֵר עַצְמָהּ מֵאָבָק שֶׁהֶעֱלוּ עָלֶיהָ הַסּוּסִים, וּכְבָר 10 מָצְאָה עַצְמָהּ בִּמְסִבַּת הוֹלְלִים הַמְנַסְּכִים בַּיַּיִן, וְגִיל שְׂחוֹקָם מְהַדְהֵד כְּאִסְתְּרָא בִּלְגִינָא (=מַטְבֵּעַ קָטָן בְּקַנְקַן רֵיק).

42. מהו לדעתכם, המקור ל"שיבוש הדעות" כפי שכתב המחבר: "או שמא נשתבשו הדעות ומה שקורין שמחה ענין אחר הוא"? (הדגימו את דבריכם).

הצרה 20.indd 113 21/06/2011 14:35:37

שָׁאֲלָה: יַיִן לָמָּה לָכֶם? וְלִשְׂחֹק מַה זֹּה עוֹשָׂה?

עָנוּ לָהּ: אֶפְשָׁר שֶׁנֵּיטִיב אֶת לִבֵּנוּ וְנִתְגַּלְגֵּל בְּשִׂחוֹקֵנוּ וּתְהֵא הַשִּׂמְחָה שְׂרוּיָה בְּאָהֳלֵנוּ.

5 אָמְרָה לָהֶם: עַד שֶׁאַתֶּם מְחַפְּשִׂים שִׂמְחָה בְּאֵלֶּה – הֲרֵי שִׂמְחָה לִפְנֵיכֶם.

נָתְנוּ קוֹלָם בִּצְחוֹק. וְהָיָה קוֹל הַצְּחוֹק מִתְפַּשֵּׁט וְהוֹלֵךְ בַּחֲלַל הַחֶדֶר וּמַדְחִיסוֹ כֻּלּוֹ, עַד שֶׁנִּדְחֲקָה שִׂמְחָה הֵימֶנּוּ לִרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר.

10 הָיְתָה הַשִּׂמְחָה מְהַלֶּכֶת נְזוּפָה וְרֹאשָׁהּ שָׁמוּט וְהִיא תּוֹהָה וּמַתְהָה וְשׁוֹקֶלֶת וְטָרָה בְּמַה שֶׁאָזְנֶיהָ שָׁמְעוּ וְעֵינֶיהָ רָאוּ וּמַקְשָׁה בְּנַפְשָׁהּ:

בְּרִיּוֹת אֵלֶּה – מַה טִּיבָן, מִתְיַגְּעִין כָּל יְמֵיהֶם לִמְעַט שִׂמְחָה וְאֵין הֵם מַעֲלִים בְּדַעְתָּם שֶׁאוֹתָהּ שֶׁהֵם מְבַקְּשִׁים – בְּהֶשֵּׁג יָדָם הוּא, וְאֵין לָהֶם אֶלָּא לַהֲפֹךְ וְלִטֹּל הֵימֶנָּה מְלוֹא

15 הַכַּף. וְלֹא עוֹד אַף כְּשֶׁאֲנִי מִתְגַּלָּה לִפְנֵיהֶם, מְשִׂימִים עַצְמָם כְּאֵינָם יוֹדְעִים. שֶׁמָּא אֵין פָּנַי מְעִידוֹת בִּי שֶׁשִּׂמְחָה אֲנִי אוֹ שֶׁמָּא נִשְׁתַּבְּשׁוּ הַדֵּעוֹת, וּמַה שֶּׁקּוֹרִין שִׂמְחָה – עִנְיָן אַחֵר הוּא?...

וְעַד שֶׁהִיא חוֹכֶכֶת בְּדַעְתָּהּ מָצְאָה עַצְמָהּ מֻנַּחַת לְצַד פְּרוּטָה אַחַת שְׁחוּקָה וּבָלָה שֶׁהָיְתָה

20 מוּטֶלֶת בְּצִדֵּי הַדְּרָכִים וְאֵין בְּנֵי אָדָם מַרְכִּינִים רֹאשָׁם לְעָמָתָהּ. וְעָבַר שָׁם תִּינוֹק אֶחָד מִתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא מִימֵיהֶם, שָׁח עָלֶיהָ וְהִגְבִּיהָהּ. הָיְתָה הַפְּרוּטָה מִתְחַנֶּנֶת לְפָנָיו, מִתְאַמֶּצֶת לְהַלְבִּין שִׁנַּיִם כְּנֶגְדּוֹ, וְאַף הוּא הָיָה מְחַיֵּךְ כְּנֶגְדָּהּ, וּמְלַטְּפָהּ בְּחִבָּה בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו.

25 עוֹדוֹ מְחַיֵּךְ וְהִנֵּה אִישׁ אֶבְיוֹן – מוֹשִׁיט יָדוֹ לִנְדָבָה – נִזְדַּמֵּן לוֹ, נִפְתַּח לִבּוֹ וּנְתָנָהּ לְאוֹתוֹ אֶבְיוֹן וְנִכְנְסָה שִׂמְחָה אֶצְלוֹ וּמִלְּאָה אוֹתוֹ עַד גְּדוֹתָיו. רָץ לְסַפֵּר לְאִמּוֹ וְכָל אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה שָׂמֵחַ וְשָׂבַע בְּפִיו לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁזִּמְּנָהּ לוֹ, עַד שֶׁטָּרְדַתְהוּ הַשָּׁנָה.

וְשׁוּב הָיְתָה הַשִּׂמְחָה מְרַחֶפֶת בַּחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם. עִתִּים מְקַפֶּצֶת עַל בְּנֵי אָדָם בְּעַל כָּרְחָם,

30 עִתִּים מִתְחַנֶּנֶת שֶׁלֹּא תְּהֵא מֻנַּחַת כְּאֶבֶן שֶׁאֵין לָהּ הוֹפְכִין, וְעַדַיִן הִיא מוּטֶלֶת בֵּין הַבְּרִיּוֹת וְכָל הָרוֹצֶה יָבוֹא וְיִטָּלֶנָּה".

(מתוך **מעגל הזמנים**, עמ' 2, יצא לאור על ידי בית הרב קוק)

הצרה 20.indd 114 21/06/2011 14:35:38

השמחה בעולמו של המאמין

חכמת הלב:
"עצבות - נועלת שערי רקיע. תפילה - פותחת שערי שמים והשמחה - שוברת חומות."
(הבעל שם טוב)

במקומות רבים בתורה ובדברי חז"ל מודגש הצורך בשמחה כבסיס לעשיית המצוות ודבקות בבורא עולם. אדם המאמין כי כל אירוע במציאות נתון להשגחת ה', יודע כי המאורעות הפרטיים והלאומיים הם **תוצאת הנהגתו של הקדוש ברוך הוא**. להלן ציטוט ממקורות אחדים שעניינם **השמחה בתחומי חיים שונים**:

1. "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ" (**דברים** ט"ז, י"ד).
2. "עִבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה" (**תהלים** ק', ב').
3. "לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות, ולא עצב ואונן אלא שמח... שלא יהא אדם פרוץ בצחוק" (רמב"ם, **הלכות דעות**, ב', ז').
4. "הצדיקים הן עלובין ואינן עולבין, שומעים חרפתם ואינם משיבין. עושין מאהבה ושמחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר (**שופטים** ה', ל"א): וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ" (רמב"ם, שם, ב', ג').

דוגמה לחשיבות השמחה ניתן לראות בעניין חטאו של משה רבנו. פרשני התורה מציעים הסברים שונים לחטאו של משה רבנו בהכאתו את הסלע במקום לדבר אליו כציווי ה' (במדבר, כ'). **הרמב"ם** בספרו **שמונה פרקים** מסביר כי חטאו של משה התבטא בנטייתו לרגזנות, או בעובדה שהטעה בכעסו את עם ישראל וגרם להם לחשוב כי בורא עולם, אל רחום וחנון, כועס עליהם.

המהר"ל בספרו **גבורות ה'** מרחיב את עניין כעסו של משה וסבור כי אם היה משה מתחזק באמונתו היה שמח ולא מגיע לכעס. נעיין בדברי המהר"ל המחדד את הקשר בין האמונה והשמחה.

הצרה 20.indd 115 21/06/2011 14:35:38

פנים בית כנסת
המהר"ל מפראג

מהר"ל[15]

"גבורות ה'", פרק ז'

אילו היה משה רבנו – עם כל מעלותיו – חזק באמונתו לא היה כועס על עם ישראל.

"וְהִנֵּה אָדוֹן כָּל הַנְּבִיאִים, הַשָּׁלֵם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, שֶׁלֹּא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה כָּמוֹהוּ, בָּא אֵלָיו מִכְשׁוֹל זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (**במדבר** כ׳): יַעַן אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי. וּפֵרוּשׁ זֶה כַּאֲשֶׁר אָמַר מֹשֶׁה שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים דֶּרֶךְ כַּעַס, וְכֵן מַה שֶּׁהִכָּה הַצּוּר פַּעֲמַיִם הַכֹּל דֶּרֶךְ כַּעַס, וְדָבָר זֶה לֹא הָיָה רָאוּי לוֹ כִּי מֵאַחַר שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֵס רָאוּי הָיָה לוֹ לְהִתְחַזֵּק וּלְהִתְגַּבֵּר בֶּאֱמוּנָה בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאִם הָיָה מִתְחַזֵּק וּמִתְגַּבֵּר בֶּאֱמוּנָה, הָיָה מִתְחַדֵּשׁ לוֹ הַשִּׂמְחָה לֹא לַעֲשׂוֹת דֶּרֶךְ כַּעַס. וְזֶהוּ אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמַנְתֶּם, שֶׁהָיָה רָאוּי לְמֹשֶׁה לִהְיוֹת חָזָק בֶּאֱמוּנָתוֹ, **וְאִם הָיָה חָזָק בֶּאֱמוּנָתוֹ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה נוֹטֶה אֶל מַעֲלָה נִבְדֶּלֶת וְהָיָה עוֹשֶׂה בְּשִׂמְחָה וְלֹא הָיָה מִתְפַּעֵל לִכְעֹס, וְאָז הָיָה זֶה קִדּוּשָׁה לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל,** שֶׁהָיָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מַרְאִים הָאֱמוּנָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ וְאָז הָיָה שְׁמוֹ מְקֻדָּשׁ לְעֵינֵיהֶם עַל יְדֵי הָאֱמוּנָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר יַעַן אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי, כְּלוֹמַר הָיָה לָכֶם לְהִתְחַזֵּק בֶּאֱמוּנָה, **וְאִם עֲשִׂיתֶם זֶה לֹא הָיָה לָכֶם לִכְעֹס, כִּי הָאֱמוּנָה מֵבִיא לִידֵי שִׂירָה וְשִׂמְחָה,** וּמֹשֶׁה הִכָּה פַּעֲמַיִם דֶּרֶךְ כַּעַס וְאָמַר שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים שֶׁזֶּה הֶפֶךְ הָאֱמוּנָה. כְּלָל הַדָּבָר כִּי הַנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם לְהוֹצִיא הַמַּיִם מֵבִיא הָאֱמוּנָה, וְהָיָה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְהִתְחַזֵּק בָּאֱמוּנָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה, וְזֶה לֹא הָיָה כֵּן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְזֶהוּ יַעַן אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי."

43. מהו הקשר בין "שמחה" לבין חטאו של משה רבנו?

מדוע מהווה ה**שמחה** מרכיב חשוב בעבודת ה' וקיום המצוות?

הראי"ה קוק הסביר בספרו **אדר היקר** את חשיבות העונג והשמחה אצל עובד ה'.

15 לדמותו – ראו עמ' 15.

הצרה 20.indd 116 21/06/2011 14:35:43

הראי״ה קוק[16]

״העונג והשמחה״, אדר היקר, עמ׳ קי״ז

הפנמת עונג ושמחה מעוררים את מקיים המצוות לחריצות בעבודת ה׳.

העֹנג והשמחה

״הָעֹנֶג וְהַשִּׂמְחָה, הֵם דְּבָרִים מְכְרָחִים לִהְיוֹת מִתְלַוִּים אֶל כָּל עֹסֶק רוּחָנִי; רַק כְּשֶׁיִּתְעַנֵּג הָאָדָם וְיִשְׂמַח בַּמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיּוֹשֶׁר, אָז יִהְיֶה חָרוּץ לַעֲשׂוֹתָם בְּתַכְלִית שְׁלֵמוּתָם וּלְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ; רַק אָז 5 יִהְיֶה חָל רוּחַ הַשְׁכִּינָה וְזִיו כְּבוֹדָהּ עַל הָאָדָם, כִּי עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ, וְיַעֲזֹר לוֹ לִהְיוֹת נֶעֱטָר בְּחוּט שֶׁל חֶן וָחֶסֶד, שֶׁיִּמָּצְאוּ מַעֲשָׂיו וּפְעֻלּוֹתָיו גַּם כֵּן חֵן בְּעֵינֵי כָּל הַבְּרִיּוֹת, וְיֵצְאוּ גַּם הֵם בִּדְרָכָיו, וְתִרְבֶּה הַבְּרָכָה וְהַטּוֹבָה בָּעוֹלָם. **רַק כְּשֶׁיֵּשׁ עֹנֶג וְשִׂמְחָה פְּנִימִית בַּלֵּב מְצֹרָפִים לַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַצֶּדֶק, אָז הֵם מִתְבַּסְּסִים בָּאָדָם לִהְיוֹת קָבוּעַ בְּדַרְכֵי הָאֵל הַטּוֹב ב״ה,** וּמִמְּקוֹר נַפְשׁוֹ יִמְצָא מַיִם 10 חַיִּים נוֹזְלִים לְהַשְׁכִּילוֹ וּלְהַדְרִיכוֹ בְּאוֹרְחוֹת חַיִּים. כָּל פְּעֻלּוֹת, רְגָשׁוֹת וּמַחְשָׁבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת מִצַּד הֶכְרֵחַ וּמוּעָקָה, בֵּין שֶׁתִּהְיֶה הַמּוּעָקָה חָמְרִית אוֹ רוּחָנִית אֵינָם בְּתַכְלִית שְׁלֵמוּתָם, וְהֵם אֵינָם בָּאִים כִּי אִם כְּדֵי לְהַעֲמִיד אֶת הָאָדָם עַל הַמַּצָּב הַמּוּסָרִי הַנָּכוֹן, שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ שָׂמֵחַ וּמִתְעַנֵּג בַּעֲשׂוֹת הַטּוֹב, וּבְהִנָּזְרוֹ מִן הָרַע וְהַכְּעוּר, תָּגֵל נַפְשׁוֹ וְיִשְׂמַח כְּבוֹדוֹ״.

חכמת הלב:
״ישמח לב מבקשי ה״ (דברי הימים א׳ ט״ז, י״). מבקשי ה׳ ודורשיו שרויים בשמחה גם בזמן שמבקשים אותו...״.

(הרב שמחה בונם מפשיסחא)

כיצד ניתן לשמוח למרות הרגשת עצבות וחוסר שלימות?!

אחת השאלות העיקריות שעימן נדרש המאמין להתמודד היא: כיצד ניתן לשמוח חרף קשיים, הרגשת חוסר שלימות ועצבות, שהן מנת חלקו של כל אדם.

נציג להלן שתי גישות: האחת גישתו של **הראי״ה קוק**, בספרו **עין איה** - פירושו על אגדות הש״ס, והאחרת של **הרב אלימלך בר שאול** בספרו **מן הבאר**.

16 לדמותו – ראה עמ׳ 24.

117 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:35:43

45. מה הן שתי האפשרויות שהציע הרב קוק להתמודדות עם העצבות?

46. אם חווית באופן אישי את אחת האפשרויות, תאר או תארי את חווייתך.

47. כיצד מסייעים דברי הרב בר שאול בעת התמודדות עם עצבות?

הראי"ה קוק

עין איה, מסכת ברכות, פרק ה', סעיף ט"ו

שתי דרכים להתמודדות עם העצבות

יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפָנִים לְשַׂמֵּחַ אֶת הָאָדָם: הָאֹפֶן הָאֶחָד הוּא לְשַׂכֵּחַ מִמֶּנּוּ אֶת עֲמָלוֹ וּלְהַסִּיחַ דַּעַת מִכָּל הַדְּבָרִים הַמַּעֲצִיבִים. אָמְנָם שִׂמְחָה זוֹ אֵינֶנָּה שְׁלֵמָה וּמַתְמֶדֶת, כִּי הֲלֹא הַדְּבָרִים שֶׁהָאָדָם מִתְעַצֵּב עֲבוּרָם הֵם קַיָּמִים וְנִמְצָאִים וּמְעַרְבְּבִים אֶת שִׂמְחָתוֹ. עַל כֵּן הַדֶּרֶךְ הַמֻּבְחָר הוּא הַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי, שֶׁהָאָדָם יְצַיֵּר לְעַצְמוֹ בֶּאֱמֶת הַדְּבָרִים שֶׁמַּעֲצִיבִים אֶת רוּחוֹ, וְיַעֲמִיק וְיַשְׂכִּיל בְּשִׂכְלוֹ שֶׁאֲפִלּוּ בִּשְׁבִיל הַדְּבָרִים שֶׁהֵם הַסִּבּוֹת הַיּוֹתֵר גְּדוֹלוֹת לְהִתְעַצֵּב אֵין בָּהֶם דֶּרֶךְ עֶצֶב בֶּאֱמֶת. כִּי כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הקב"ה הַכֹּל הוּא לְטוֹבָה, וְגַם הָרַע הַגָּדוֹל שֶׁל הַמָּוֶת אֵינוֹ רַע וְרָאוּי לְהִתְעַצֵּב עֲבוּרוֹ, כִּי אִם לְהִשְׂתַּדֵּל לְהַשְׂכִּיל תַּכְלִית הַחַיִּים כָּרָאוּי... כְּלוֹמַר נְצַיֵּר תְּחִלָּה הַדְּבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לְהִתְעַצֵּב עֲבוּרָם, וְנַשְׂכִּיל כִּי בֶּאֱמֶת אֵין לָאָדָם כְּלָל עַל מַה לְהִתְעַצֵּב, רַק לְהִתְחַזֵּק לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ הַשְּׂלֵמוּת לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות, וְאָז הוּא מֵבִיא עַצְמוֹ אֶל תַּכְלִית הַחַיִּים, וְאֵין לוֹ לְהִתְיָרֵא מִן הַמָּוֶת כְּשֶׁהִשְׂלִים חֻקּוֹ. וְכֵינָן שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה מְגִנּוֹת גַּם עַל מַר הַמָּוֶת, קַל וָחֹמֶר שֶׁהֵן מְגִנּוֹת עַל יֶתֶר הַדְּבָרִים שֶׁהָאָדָם מִתְעַצֵּב עֲבוּרָם, שֻׁכֻּלָּם הֵם פְּחוּתִים בְּעֶצֶב מִן מַר הַמָּוֶת. עַל כֵּן בְּזוֹ הַהִשְׂתַּכְּלוּת סָרוּ כָּל דַּרְכֵי הָעֶצֶב, וְהָאָדָם מִתְעוֹרֵר בְּשִׂמְחָה אֱמִתִּית וּשְׁלֵמָה וְהוּא בָּטוּחַ מִכָּל הָרַעְיוֹנוֹת הָעֲלוּלִים לְעַרְבֵּב אֶת שִׂמְחָתוֹ, עַל כֵּן יַעֲנוּ עַל הַצַּעַת הָעֶצֶב".

חכמת הלב:
"מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד".
(רבי נחמן מברסלב)

הרב אלימלך בר שאול[17]

מן הבאר, עמ' 280

אצל עם ישראל השמחה נמצאת למעלה מהצרות והסבל ואינה תלויה בהם

מַתְמִיהַ וּפָשׁוּט הַדָּבָר כְּאֶחָד: רַק כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל יוֹדַעַת אֶת סוֹד הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית. רַק הִיא יוֹדַעַת לִשְׂמֹחַ בֶּאֱמֶת וְרַק שִׂמְחָתָהּ הִיא עֲמֻקָּה וּשְׁלֵמָה. מַתְמִיהַ הַדָּבָר: שֶׁכֵּן מִי כְּעַם יִשְׂרָאֵל סָבַל כֹּה רַבּוֹת וְהִתְאַבֵּל כֹּה הַרְבֵּה בְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי קִיּוּמוֹ, וּנְסִבּוֹת כָּאֵלֶּה עֲשׂוּיוֹת לַעֲקֹר מִן הַלֵּב כָּל זִיק שֶׁל שִׂמְחָה, לְהַשְׁבִּית מִמֶּנּוּ כָּל רֶגֶשׁ שֶׁל שָׂשׂוֹן, מְהוּלוֹת בִּדְמָעוֹת. וְגַם פָּשׁוּט הַדָּבָר: שֶׁכֵּן עַם יִשְׂרָאֵל הֲלֹא שׂוֹאֵב אֶת חַיּוּתוֹ מִבַּעַד לְכָל נְסִבּוֹת שֶׁהֵן, וַאֲפִלּוּ מִמַּעַל לְכָל חֶשְׁבּוֹנוֹת וְצֵרוּפִים שֶׁל תְּקוּוֹת וְסִכּוּיִים. לְפִיכָךְ אֵין צָרוֹתָיו יְכוֹלוֹת לִפְגּוֹעַ אֶלָּא בַּשֶּׁטַח הָעֶלְיוֹן שֶׁל חַיָּיו, וְלֹא בְּמַעֲמַקֵּיהֶם. לֹא נִפְגָּע חָלִילָה הַמַּבּוּעַ שֶׁל הַבְּאֵר, וְתָמִיד נוֹבְעִים מִמֶּנּוּ מַיִם חַיִּים וְרַעֲנַנִּים. וְהַמַּבּוּעַ הַזֶּה כְּשֵׁם שֶׁעָמֹק הוּא מִכְּדֵי כָּל אֶפְשָׁרוּת שֶׁל פְּגִיעָה בּוֹ עַל יְדֵי צָרוֹת וְיִסּוּרִים, כָּךְ גַּם עָמֹק הוּא מִכָּל צִרּוּפֵי חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל תְּקוּוֹת עַצְמִיּוֹת מְטֻפָּחוֹת. לֹא שֶׁהוּא מְנֻגָּד לָהֶם, אֶלָּא שֶׁהוּא עָמֹק מֵהֶם וְנַעֲלֶה עֲלֵיהֶם. זֶהוּ הַמַּבּוּעַ שֶׁל הַחַיִּים הָעַצְמִיִּים אֲשֶׁר לְיִשְׂרָאֵל, סוֹד וִיסוֹד קִיּוּמָם הַנִּצְחִי, שֹׂרֶשׁ נִשְׁמָתָם,

17 לדמותו – ראו עמ' 10.

הצרה 20.indd 118 21/06/2011 14:35:44

סְגֻלָּתָם הַמְּפֻלָּאָה: "חֵלֶק ה' עַמּוֹ". וּמַבּוּעַ הַחַיִּים שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא הַמַּבּוּעַ שֶׁל שִׂמְחָתָם. לְפִיכָךְ אֵין עֲמֵקָה מֵאוֹתָהּ שִׂמְחָה וְאֵין גְּדוֹלָה הֵימֶנָּה. אֵין טִבְעִית מִמֶּנָּה וְאֵין תְּמִידִית כְּמוֹתָהּ. שִׂמְחָה זוֹ אֵינָהּ תְּלוּיָה בְּשׂוּם תְּנַאי, בְּשׂוּם מַצָּב, בְּשׂוּם סִבָּה. צָרוֹת וְסֵבֶל אָמְנָם יוֹצְרִים מִסְּבִיבָה עִיגּוּל שֶׁל רְצִינוּת, אֲבָל אֵינָם פּוֹגְעִים בְּמַעֲמַקֶּיהָ שֶׁל הַשִּׂמְחָה. וּזְמַנֵּי שִׂמְחָה אָמְנָם מְאַפְשְׁרִים לָהּ לְאוֹתָהּ שִׂמְחָה נְשִׂימָה יוֹתֵר חָפְשִׁית, אֲבָל לֹא הֵם יוֹצְרִים אוֹתָהּ. הִיא קַיֶּמֶת וְעוֹמֶדֶת גַּם בִּלְעָדֵיהֶם, לְעַצְמָהּ וּבִרְשׁוּת עַצְמָהּ".

השמחה ותהליך התשובה

רבי נחמן מברסלב[18]

שיחות הר"ן, מ"א, מ"ב.

10 **לב נשבר ועצבות אינם זהים. והעיקר להיות בשמחה**

לֵב נִשְׁבָּר וְעַצְבוּת אֵינוֹ עִנְיָן אֶחָד כְּלָל. כִּי לֵב נִשְׁבָּר הוּא בַּלֵּב, אֲבָל עַצְבוּת הוּא בָּא מִן הַטְּחוֹל. וְעַצְבוּת שֶׁהוּא מֵהַטְּחוֹל הִיא סִטְרָא אַחֲרָא וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנֵא אוֹתָהּ. אֲבָל לֵב נִשְׁבָּר הִיא חֲבִיב לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי לֵב נִשְׁבָּר יָקָר מְאֹד מְאֹד בְּעֵינָיו יִתְבָּרַךְ. וְהָיָה טוֹב שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לֵב נִשְׁבָּר כָּל הַיּוֹם, אַךְ אֲנָשִׁים כְּעֵרְכְּכֶם יְכוֹלִים לָבוֹא 15 מִלֵּב נִשְׁבָּר לְעַצְבוּת. עַל כֵּן צְרִיכִין לְיַחֵד אֵיזֶה שָׁעָה בַּיּוֹם שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לֵב נִשְׁבָּר, דְּהַיְנוּ לְהִתְבּוֹדֵד וּלְשַׁבֵּר לִבּוֹ לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, אֲבָל שְׁאָר כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ יִהְיֶה רַק בְּשִׂמְחָה. וְעַל זֶה הִזְהִיר אוֹתָנוּ כַּמָּה פְּעָמִים, לְהִתְאַמֵּץ וּלְהִתְגַּבֵּר שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָנוּ לֵב נִשְׁבָּר רַק אֵיזֶה שָׁעָה בַּיּוֹם, וְעַצְבוּת כְּלָל לֹא, וּשְׁאָר כָּל הַיּוֹם יִהְיֶה בְּשִׂמְחָה (מ"א).

עַצְבוּת הוּא כְּמוֹ מִי שֶׁהוּא בְּכַעַס וּבְרֹגֶז כְּמוֹ שֶׁמִּתְרַעֵם וּמִתְלוֹנֵן עָלָיו יִתְבָּרַךְ חַס וְשָׁלוֹם 20 עַל שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ. אֲבָל לֵב נִשְׁבָּר הוּא כְּבֵן הַמִּתְחַטֵּא לִפְנֵי אָבִיו כְּתִינוֹק שֶׁקּוֹבֵל וּבוֹכֶה לִפְנֵי אָבִיו עַל שֶׁנִּתְרַחֵק מִמֶּנּוּ וכו' וְעַיֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר מִזֶּה" (מ"ב).

48. מדוע עדיף לב נשבר על עצבות?

49. מהו ההבדל בין לב נשבר לבין עצבות? הסבירו את תשובתכם.

הכיסא המגולף היה שייך לרבי נחמן. הייתה זו מתנה שנתן לו אחד מחסידיו בשנת 1808, לאחר שעמל עליו במשך חצי שנה. בזמן הפוגרומים במזרח אירופה פורק הכיסא והוחבא, ובשנת 1936 משפחה שנמלטה מאוקראינה העלתה אותו ארצה. בשנת 1939 נבנה הכיסא מחדש במוזאון ישראל, וכעבור זמן אף שופץ בידי כתריאלי מירושלים.

18 לדמותו – ראו עמ' 35.

119 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:35:45

אהבת ישראל ואהבת האדם

"עַל מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת,
בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי –
בִּקַּשְׁתִּיו,
וְלֹא מְצָאתִיו.
אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָּעִיר
בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי...
כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם
עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ".

(שיר השירים ג', א'–ד')

חכמת הלב:
"אוהב אני את הבריות.
בשום אופן לא אשנה מדתי
בפנימיותי, ועל הכל אני מוצא
זכות וצד טובה."
(הרא"ה קוק)

המושג **אהבה** שגור בפיהם של אנשים רבים. אין כמעט אדם שאינו מדבר על אהבה ואין מי שאינו משתוקק לחוש אותה. כאשר נתעמק בהבנת המושג, יתעורר הצורך לברר שאלות יסוד רבות שעל חלקן ננסה לענות בפרק זה:

1. מה זאת אהבה?
2. מהו הקשר בין אהבה לאמונה?
3. כיצד נוכל להגיע לאהבת ה', שהוא מהות מופשטת ונעלמת?
4. מהו היחס בין אהבת ה' לסוגי אהבות אחרות (אהבת איש לאישה, אהבת הורים לילדים, אהבת אדם לארצו)?
5. האם אהבת אלוקים היא מנת חלקו של האדם המאמין בלבד או שגם האדם "החילוני" חווה אהבת ה'?
6. האם מוטלת חובה על אנשי אמונה להאהיב את הקב"ה גם על אנשים שאינם מוגדרים מאמינים?

הצרה 20.indd 120 21/06/2011 14:35:45

מה זאת אהבה?

נפתח את דיוננו בעיון ב**מילון אבן שושן** שבו מוגדר המושג "אהבה" במילים אלו:

"חיבה עזה, רגש של משיכה גדולה או חשק
לְמישהו או לְמשהו".

במקביל להגדרה זו נמצא במילון הגדרות נוספות לסוגים שונים של אהבה:

1. **אהבה אפלטונית** – אהבה רוחנית טהורה.
2. **אהבה עצמית** – אנוכיות, אגואיזם.
3. **אהבת הבריות** – רגש של אהבה וכבוד לבני אדם.
4. **אהבת בשרים** – הצד הגופני של האהבה.
5. **אהבה התלויה בדבר** – אהבה מתוך מניעים של טובת הנאה לאוהב.

קשה למצות את מושג האהבה בהגדרה אחת מאחר שמגוון מושאי האהבה – הנאהבים – רחב מאוד, ובתרבויות שונות ובמישורים השונים של החיים משתנות ההגדרות וההתייחסויות של האהבה בין איש לאישה, בין אדם לחברו, אהבת אדם לארצו ובעיקר של החשובה מכולן –

אהבת אדם לאלוקיו.

נעיין להלן בשני מקורות שעניינם **מהות האהבה.** במקור הראשון נעיין בדברי **הרב אליהו דסלר**, שהיה מגדולי בעלי המוסר במאה הקודמת. הרב דסלר מסביר כי האהבה ההדדית בין בני זוג מבוססת על **נתינה הדדית.**

במקור השני נעיין בדברי **אריך פרום**, הוגה דעות ופסיכואנליטיקאי יהודי, שביסס את יסודות האהבה ומהותה על **ארבעה עקרונות**: דאגה, אחריות, יחס כבוד וידיעה.

על רקע יסודות אלה נעיין בקשר העמוק בין אמונה לאהבת ה'.

הצרה 20.indd 121 21/06/2011 14:35:49

הרב אליהו דסלר[19]

מכתב מאליהו, חלק א', עמ' 38-39

הנתינה יוצרת אהבה

באהבת איש ואשה

אַהֲבַה זֹאת הִיא דְּבַר פֶּלֶא בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ.

לְכְאוֹרָה הָיָה נִרְאֶה כִּי בֶּאֱמֶת אֵין תֹּכֶן מַמָּשִׁי בְּאַהֲבָה זוֹ, אֶלָּא שֶׁהִיא עֵצָה עֲמֻקָּה שֶׁל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, לְמַעַן קִיּוּם הָעוֹלָם – כְּמוֹ שֶׁנָּתְנוּ בָּנוּ אֶת הָרָעָבוֹן לְמַעַן קִיּוּם הַגּוּף.

חכמת הלב:
"האהבה היא הרפואה הטובה ביותר לפצעי הנשמה."
(הרבי נפתלי מרופשיץ)

אֲבָל זֶה רָחוֹק מִלְּהָבִינוֹ; הֵן כְּבָר הַתַּאֲוָה נִתּוּנָה בְּלֵב הָאָדָם, וְכֵן הַכֹּסֶף לְבָנִים, וְאֵלֶּה יַסְפִּיקוּ לַתַּכְלִית הנ"ל. אִם כֵּן לָמָּה נוֹסְפָה אַהֲבָה זוֹ?

50. מדוע שלל הרב דסלר את ההנחה כי אהבת איש לאישה היא תולדת "הכרת הטוב"?

וְשָׁמַעְתִּי אוֹמְרִים, כִּי אַהֲבָה זוֹ הִיא תּוֹלֶדֶת הַכָּרַת הַטּוֹב, אֲשֶׁר יוֹדוּ הוֹדָאָה הֲדָדִית עַל דְּבַר עֶזְרָם זֶה אֶל זֶה לְמַלֵּא אֶת חֹק טִבְעָם. אֲבָל טוֹעִים הֵמָּה הָאוֹמְרִים כֵּן. הֵן כָּל כָּךְ יִרְבּוּ כְּפוּיֵי הַטּוֹבָה בֵּין בְּנֵי הָאָדָם, וְלֹא רְאִינוּם שֶׁתֻּחְסַר לָהֶם אַהֲבָה זוֹ.

עַל כֵּן נֹאמַר, כִּי אַהֲבָה זוֹ בָּאָה עַל יְדֵי הַשְׁלִימָם זֶה אֶת זֶה. הֵן שָׁם הָאֵל בָּרוּךְ הוּא כָּכָה בְּטִבְעָם, כְּאָמְרָם ז"ל: כָּל שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה... אֵינוֹ אָדָם שָׁלֵם (**בראשית רבה**, י"ז), וּבְהֵיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ הִנֵּהוּ חָסֵר, כִּי לֹא יוּכַל לְמַלֵּא אֶת תַּפְקִידוֹ. **עַל כֵּן בִּהְיוֹתָם נוֹתְנִים הַשְׁלָמָה זֶה לָזֶה, יֹאהֲבוּ זֶה אֶת זֶה, כַּאֲשֶׁר נִתְבָּאֵר, כִּי הַנּוֹתֵן יֹאהַב. וְזֶהוּ, אֲשֶׁר בְּאַהֲבָתָם, כָּל שְׁאִיפָתָם הִיא לִתֵּן וּלְהַשְׁפִּיעַ נַחַת וְעֹנֶג זֶה לָזֶה.**

51. מהי אהבה אמיתית של איש לאישה, ומהו סוד קיומה לאורך ימים?

וְהִנֵּה יִתְבָּאֵר לָנוּ עוֹד דָּבָר נִפְלָא: לָמָּה בְּרֹב הַפְּעָמִים לֹא יֶאֱרְכוּ יְמֵי הָאַהֲבָה הַזּוֹ?

אַךְ פָּשׁוּט הוּא, הֵן בְּנֵי הָאָדָם בִּכְלָלָם נוֹטְלִים הַמָּה וְלֹא נוֹתְנִים, וְכַאֲשֶׁר יֶחְזַק עֲלֵיהֶם חֹק הַטֶּבַע (לְהַעֲמִיד תּוֹלָדוֹת), הָיוּ לְנוֹתְנִים וְאוֹהֲבִים, אֲבָל חִישׁ מַהֵר, אַךְ תָּקֵל מֵהֶם יָד הַטֶּבַע, וְשָׁבִים הַמָּה לִהְיוֹת נוֹטְלִים כְּשֶׁהָיוּ, גַּם לֹא יַרְגִּישׁוּ בְּעַצְמָם אֶת הַשָּׁעָה אֲשֶׁר הֶחְלִיפוּ בָּהּ אֶת עָמְדָתָם. תַּחַת אֲשֶׁר הִתְקַשְּׁרוּ תְּחִלָּה לִהְיוֹת נוֹתְנִים, מֵעַתָּה הָיוּ לְנוֹטְלִים, וְכָל אֶחָד יִדְרֹשׁ מֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת חוֹבוֹתָיו אֲשֶׁר הִתְחַיֵּב לוֹ.

הַאִם אֶפְשָׁרִית הִיא הָאַהֲבָה בְּמַצָּב כָּזֶה?

וְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר תָּמִיד לְזוּג בְּעֵת שִׂמְחַת כְּלוּלוֹתָם: "הִזָּהֲרוּ, יְקָרִים, שֶׁתָּמִיד תִּשְׁאֲפוּ לְהַשְׁבִּיעַ נַחַת זֶה לָזֶה, כַּאֲשֶׁר תַּרְגִּישׁוּ בָּכֶם בְּשָׁעָה זוֹ; וּדְעוּ אֲשֶׁר בְּרֶגַע שֶׁתַּתְחִילוּ לִדְרֹשׁ דְּרִישׁוֹת זֶה מִזֶּה, הִנֵּה כְּבָר אָשְׁרְכֶם מִכֶּם וְהָלְאָה"...

כתוספת לדברי **הרב דסלר** נעיין בדברי **אריך פרום**, ממנו נוכל ללמוד יסודות נוספים בעניין מהותה של האהבה בכל צורותיה.

19 לדמותו – ראו עמ' 24.

הצרה 20.indd 122 21/06/2011 14:35:50

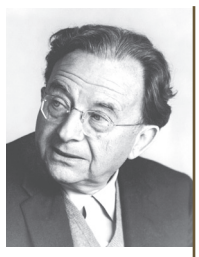

אריך פרום[20]

"אמנות האהבה", עמ' 32-34

באהבה נדרשת דאגה לזולת והשקעה בפיתוחו.

מֵעֵבֶר לִיסוֹד הַנִּתְּינָה מִתְגַּלֶּה הָאֹפִי הַפָּעִיל שֶׁל הָאַהֲבָה בָּעֲבֻדָּה שֶׁלְּעוֹלָם מְקֻפָּלִים בָּהּ יְסוֹדוֹת בְּסִיסִיִּים מְסֻיָּמִים, שֻׁמְשָׁתָּפִים הֵם לְכָל צוּרוֹת הָאַהֲבָה, וְהֵם: הַדְאָגָה, הָאַחֲרָיוּת, יַחַס הַכָּבוֹד וְהַיְדִיעָה.

כִּי הָאַהֲבָה מְקֻפֶּלֶת בְּתוֹכָהּ דְּאָגָה, מִתְחַוֵּר מֵאַהֲבָתָהּ שֶׁל אֵם לְיַלְדָּהּ. שׁוּם הוֹכָחָה לְאַהֲבָתָהּ לֹא תֶּחְשַׁב בְּעֵינֵינוּ כֻּבָּה, אִם נִרְאֶה אוֹתָהּ חֲסֵרָה דְּאָגָה לְתִינוֹקָהּ, אִם הִיא מִתְרַשֶּׁלֶת בַּהֲזָנָתוֹ, בְּרַחֲצָתוֹ, בְּמַתָּן נוֹחוּת גּוּפָנִית לוֹ; וְאַהֲבָתָהּ מְנִיחָה בָּנוּ רֹשֶׁם אִם אָנוּ רוֹאִים אוֹתָהּ דּוֹאֶגֶת לְיַלְדָּהּ. וְהוּא הַדִּין גַּם לְגַבֵּי אַהֲבַת בַּעֲלֵי חַיִּים אוֹ פְּרָחִים. אִם אִשָּׁה אוֹמֶרֶת לָנוּ שֶׁהִיא אוֹהֶבֶת פְּרָחִים, וְאָנוּ רוֹאִים שֶׁשָּׁכְחָה לְהַשְׁקוֹתָם, לֹא נַאֲמִין בְּ"אַהֲבָתָהּ" לִפְרָחִים. **הָאַהֲבָה הִיא – הַדְאָגָה הַפְּעִלְתָנִית לְחַיָּיו וּלְגִדּוּלוֹ שֶׁל אָהוּב נַפְשֵׁנוּ.** אִם נֶעֱדֶרֶת דְּאָגָה פְּעִלְתָנִית זוֹ, אֵין הָאַהֲבָה קַיֶּמֶת. יְסוֹד זֶה שֶׁל הָאַהֲבָה תֹּאַר יָפֶה בְּסֵפֶר יוֹנָה. אֱלֹקִים צִוָּה עַל יוֹנָה לָצֵאת לְנִינְוֵה וּלְהַתְרוֹת בְּיוֹשְׁבֶיהָ שֶׁיָּבוֹאוּ עַל עָנְשָׁם אִם לֹא יְתַקְּנוּ דַּרְכֵיהֶם הָרָעוֹת. יוֹנָה בּוֹרֵחַ מִשְּׁלִיחוּתוֹ, מִשּׁוּם שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יַחְזְרוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בִּתְשׁוּבָה וְהָאֱלֹקִים יִמְחַל לָהֶם. יוֹנָה הוּא אִישׁ שֶׁעַזָּה בּוֹ הַרְגָּשַׁת הַסֵּדֶר וְהַמִּשְׁפָּט, אֶלָּא שֶׁהוּא חָסֵר אַהֲבָה. אוּלָם, בְּנַסּוֹתוֹ לְהִמָּלֵט, מוֹצֵא הוּא אֶת עַצְמוֹ בְּבִטְנוֹ שֶׁל תַּנִּין, הַמְסַמֵּל אֶת מַצָּב הַבִּדּוּד וְהַסֹּהַר שֶׁהֵבִיא עָלָיו הֶעְדֵּר הָאַהֲבָה וְהַנֶּאֱמָנוּת. הָאֱלֹקִים מַצִּילוֹ, וְהוּא שָׁם פָּנָיו לְנִינְוֵה. הוּא מַטִּיף לַתּוֹשָׁבִים כְּמִצְוַת הָאֱלֹקִים, וַאֲשֶׁר יָגֹר בָּא. אַנְשֵׁי נִינְוֵה נִחָמִים עַל חַטֹּאותֵיהֶם, מְתַקְּנִים דַּרְכֵיהֶם, וְהָאֱלֹקִים מוֹחֵל לָהֶם וְחוֹזֵר בּוֹ מִמַּחְשַׁבְתּוֹ לְהַחְרִיב אֶת הָעִיר. יוֹנָה רוֹגֵז עַד מְאֹד וּמְאַכְזָב; "צָדֵק" בְּקֹשׁ, וְלֹא רַחֲמִים. לְבַסּוֹף מוֹצֵא הוּא נָחָמָה פּוּרְתָּא בְּצִלּוֹ שֶׁל עֵץ שֶׁהִצְמִיחַ הָאֱלֹקִים כְּדֵי לְסוֹכֵךְ עָלָיו מִפְּנֵי הַחַמָּה. אֲבָל כְּשֶׁמּוֹבִישׁ הָאֱלֹקִים אֶת הָעֵץ, נַפְשׁוֹ שֶׁל יוֹנָה מִדַּכְדֶּכֶת עָלָיו וְהוּא קוֹבֵל בְּרָגְזוֹ לִפְנֵי הָאֱלֹקִים. הָאֱלֹקִים מֵשִׁיב לוֹ: "אַתָּה חַסְתָּ עַל הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ, שֶׁבֶן לַיְלָה הָיָה וּבֶן לַיְלָה אָבָד, וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה, אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא יָדַע בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ, וּבְהֵמָה רַבָּה?" תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל הָאֱלֹקִים לְיוֹנָה טְעוּנָה פֵּרוּשׁ סְמִלִי. הָאֱלֹקִים מַסְבִּיר לְיוֹנָה שֶׁעִקַּר הָאַהֲבָה הוּא "עָמָל" לְתַכְלִית כָּלְשֶׁהִי, "גִּדּוּל מַשֶּׁהוּ", שֶׁהָאַהֲבָה וְהֶעָמָל כְּרוּכִים.

אָדָם אוֹהֵב מַה שֶּׁהוּא עָמֵל בּוֹ, וְאָדָם עָמֵל בְּדָבָר שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ.

באהבה מתבטאת אחריות למצבו ולגורלו של הזולת.

הַדְאָגָה וְהַחֲרָדָה מוֹרוֹת עַל צַד אַחַד שֶׁל הָאַהֲבָה; עַל הָאַחֲרָיוּת. כַּיּוֹם הָאַחֲרָיוּת מִתְפָּרֶשֶׁת בְּמִדָּה רַבָּה כְּחוֹבָה, כְּמַשֶּׁהוּ הַמּוּטָל עַל אָדָם מִבַּחוּץ. אוּלָם הָאַחֲרָיוּת, בְּמַשְׁמָעָהּ הָאֲמִתִּי, הִיא עִנְיָן רְצוֹנִי לַחֲלוּטִין; הִיא תְּגוּבָתִי עַל הַצְּרָכִים, הַמְּבָעִים אוֹ הַבִּלְתִּי מְבָעִים, שֶׁל אָדָם

.52 מה הם יסודות האהבה לפי דברי אריך פרום?

הסבירו את חשיבותם.

.53 באילו היסודות שהגדיר אריך פרום, מתאפיינת עבודת ה'?

---

20 **אריך פרום** (ה'תר"ס – ה'תש"מ, 1900-1980): פסיכולוג והוגה דעות יהודי, מראשי הזרם ההומניסטי בפסיכולוגיה. נולד בגרמניה ועבר לארה"ב עם עליית הנאצים לשלטון. הדגיש את מקור הדחפים באדם באי סיפוק צרכיו הנפשיים וראה באהבת אמת את הפתרון המשמעותי לניכור ובדידות האדם. ספריו המפורסמים: **אמנות האהבה** ו**מנוס מחופש**.

123 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:35:51

אַחֵר. "אַחֲרַאי" מַשְׁמָעוֹ דְּאָגָה וְעֶזְרָה לְאַחֵר. יוֹנָה לֹא חָשׁ אַחֲרָיוּת כְּלַפֵּי תּוֹשָׁבֵי נִינְוֵה. הוּא, כָּמוֹהוּ כְּקַיִן, יָכֹל הָיָה לִשְׁאוֹל: "הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי?" הָאוֹהֵב אַחֲרַאי הוּא. חַיֵּי אָחִיו אֵינָם חַיֵּי אָחִיו בִּלְבַד, אֶלָּא חַיָּיו שֶׁלּוֹ. הוּא חָשׁ אַחֲרָיוּת כְּלַפֵּי אֶחָיו בְּנֵי הָאָדָם, כְּשֵׁם שֶׁהוּא חָשׁ אַחֲרָיוּת כְּלַפֵּי עַצְמוֹ. אַחֲרָיוּת זוֹ, בְּמִקְרֶה הָאֵם וְתִינוֹקָהּ, עִקָּרָהּ הַדְּאָגָה לַצְּרָכִים הַגּוּפָנִיִּים. בְּאַהֲבָה בֵּין מְבֻגָּרִים עִקָּרָהּ הַצְּרָכִים הַנַּפְשִׁיִּים שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַשְּׁנִיָּה.

חכמת הלב:
"רצונך להיות אהוב הבריות - אהוב את הבריות".
(הבעל שם טוב)

באהבה נדרשים כבוד לזולת והכרה בצורך שלו להתפתח על פי דרכו וייחודו.

הָאַחֲרָיוּת עֲלוּלָה הָיְתָה לְהִפָּסֵד וּלְהָפֵךְ לְשֶׁלְטָנוּת וּלְבַעֲלָנוּת אִלְמָלֵא **הַיְסוֹד הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הָאַהֲבָה: יַחַס הַכָּבוֹד.** יַחַס הַכָּבוֹד אֵינוֹ נִרְדָּף לְפַחַד אוֹ לְיִרְאָה; מַשְׁמָעוֹ הַכֹּשֶׁר לִרְאוֹת אָדָם כְּמוֹת שֶׁהוּא, לָחוּשׁ בְּעַצְמִיּוּתוֹ הַיִּחִידָה בְּמִינָהּ. יַחַס הַכָּבוֹד מַשְׁמָעוֹ הַדְּאָגָה לַזּוּלַת שֶׁיִּגְדַּל וְיִתְפַּתֵּחַ כְּמוֹת שֶׁהוּא. יַחַס הַכָּבוֹד מוֹרֶה–אֵפוֹא עַל הֶעָדֵר נְצוּל. אֲנִי רוֹצֶה שֶׁאָהוּב נַפְשִׁי יִגְדַּל וְיִתְפַּתֵּחַ לְשֵׁם עַצְמוֹ, וְעַל פִּי דַּרְכּוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא לְמַעַן יְשָׁרְתֵנִי. אִם אֲנִי אוֹהֵב אֶת בֶּן זוּגִי (אוֹ בַּת זוּגִי), הֲרֵי אֲנִי חָשׁ עַצְמִי מְאֻחָד עִמּוֹ, אֲבָל עִמּוֹ **כְּמוֹת שֶׁהוּא**, לֹא כְּפִי שֶׁהוּא דָּרוּשׁ לִי כְּאוֹבְּיֶקְט לְתוֹעַלְתִּי. בָּרִי שֶׁיַּחַס הַכָּבוֹד לֹא יִתְּכֵן אֶלָּא אִם כֵּן הִגַּעְתִּי לְאִי תְּלוּת; אִם אֲנִי יָכוֹל לַעֲמֹד וּלְהַלֵּךְ בְּלֹא לְהִזָּקֵק לְקַבִּים, בְּלֹא צֹרֶךְ לִשְׁלֹט בְּזוּלָתִי וּלְנַצְּלוֹ. יַחַס הַכָּבוֹד אֵינוֹ קַיָּם אֶלָּא עַל בָּסִיס הַחֹפֶשׁ... הָאַהֲבָה יְלוּדַת הַחֹפֶשׁ הִיא, לְעוֹלָם לֹא יְלוּדַת הַשִּׁלְטוֹן.

באהבה מתבטאת ידיעת עולמו הפנימי של הזולת.

אֵין אַתָּה יָכוֹל לִנְהֹג כָּבוֹד בְּאָדָם אִם אֵינְךָ יוֹדְעוֹ; הַדְּאָגָה וְהָאַחֲרָיוּת הָיוּ סוּמוֹת אִלְמָלֵא הַיְדִיעָה מַנְחָה אוֹתָן. הַיְדִיעָה הָיְתָה בְּטֵלָה אִלְמָלֵא הַדְּאָגָה מְשַׁמֶּשֶׁת מֵנִיעַ לָהּ. הַיְדִיעָה שְׁכָבוֹת רַבּוֹת לָהּ; **יְדִיעָה כְּאֶחָד מִצַּדָּדֶיהָ שֶׁל הָאַהֲבָה הִיא יְדִיעָה שֶׁאֵינֶנָּה נִשְׁאֶרֶת בַּהֶקֵּף, אֶלָּא חוֹדֶרֶת אֶל הַתּוֹךְ. הִיא לֹא תִּתָּכֵן אֶלָּא אִם בְּכֹחִי לַחְרֹג מִתְּחוּם דַּאֲגָתִי לְעַצְמִי וְלִרְאוֹת אֶת זוּלָתִי כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ.** אֶפְשָׁר שֶׁאֵדַע, לְמָשָׁל, כִּי פְּלוֹנִי כּוֹעֵס, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ מְגַלֶּה כַּעֲסוֹ; אֲבָל אֶפְשָׁר שֶׁיְּדִיעָתִי בּוֹ עֲמֻקָּה יוֹתֵר; אָז מִתְחַוֶּר לִי שֶׁהוּא אָחוּז חֲרָדָה, אוֹ דְּאָגָה; שֶׁהוּא חָשׁ בְּדִידוּת אוֹ חָשׁ אָשֵׁם. אָז מִחָדָשׁ לִי שֶׁכַּעֲסוֹ אֵינוֹ אֶלָּא גִּלּוּיוֹ שֶׁל רֶגֶשׁ עָמֹק יוֹתֵר, וַאֲנִי רוֹאֶהוּ כְּאִישׁ חָרֵד וְנָבוֹךְ, כְּלוֹמַר כְּאִישׁ סוֹבֵל, וְלֹא כְּאִישׁ כּוֹעֵס."

הצרה 20.indd 124 21/06/2011 14:35:52

מהו הקשר בין אהבת ה׳ לבין האמונה?

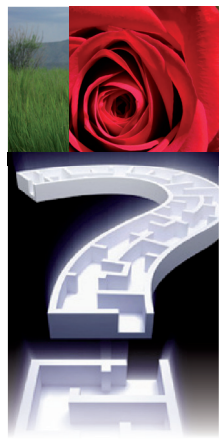

בסעיף הקודם למדנו על מהות האהבה ועל משמעותה. ראינו כי האהבה המבטאת חיבה ורגש משיכה אל הזולת, מבוססת ביסודה על נתינה, על דאגה, על אחריות, על יחס, כבוד ומעורבות נפשית בחיי הזולת.

חכמת הלב:
״השונא את חברו נקרא רשע, גם השונא את עצמו נקרא רשע.״
(הרב מנחם מנדל מקוצק)

בסעיף זה נעסוק במושג האהבה בהקשר של עבודת ה׳. האם אהבת ה׳ מבוססת על אינטרסים אישיים או שחייבים לנתק אותם ממנה? האם אפשר להשוות את אהבת האדם כלפי בורא עולם אל אהבת איש לאשתו או שמדובר בסוג שונה של אהבה שאי-אפשר להשוותה לאהבה בין בני אדם? האם עלינו לירא (לפחד) מהקב״ה, בורא העולם, או שעלינו לאהוב אותו? נעיין במקורות אחדים כדי להעמיק בנושא זה.

המקור היסודי ביותר ללימוד הקשר בין **אמונה** בה׳ לבין **אהבה** את ה׳ נמצא בספר **דברים**, בפסוקי קריאת שמע:

״ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד:
וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ:
וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ:
וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:
וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ:
וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ״.

(**דברים** ו׳, ד׳–ט׳)

הרמב״ם ב**הלכות יסודי התורה** וב**הלכות תשובה** קישר את אהבת ה׳ לאמונה.
ב**הלכות יסודי התורה** הוא קבע הלכה:

הלכה א׳

״הָאֵל הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה מִצְוָה **לְאָהֳבוֹ וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ,** שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ״. וְנֶאֱמַר: ״אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא.״

הלכה ב׳

וְהֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ **לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ?** – בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן אָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְרוּאָיו הַנִּפְלָאִים הַגְּדוֹלִים וְיִרְאֶה מֵהֶן חָכְמָתוֹ שֶׁאֵין לָהּ עֵרֶךְ וְלֹא קֵץ, מִיָּד הוּא אוֹהֵב וּמְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר וּמִתְאַוֶּה תַּאֲוָה גְּדוֹלָה לֵידַע הַשֵּׁם הַגָּדוֹל... וּכְשֶׁמְּחַשֵּׁב בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ עַצְמָן מִיָּד הוּא נִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו, וְיִפְחַד וְיִוָּדַע שֶׁהוּא בְּרִיָּה קְטַנָּה שְׁפֵלָה, אֲפֵלָה, עוֹמֶדֶת בְּדַעַת קַלָּה מְעוּטָה לְפָנַי תְּמִים דֵּעוֹת... וּלְפִי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֲנִי מְבָאֵר כְּלָלִים גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֵׂה רִבּוֹן הָעוֹלָמִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פֶּתַח לַמֵּבִין לֶאֱהֹב אֶת הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בְּעִנְיַן אַהֲבָה: ״שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.״

(**הלכות יסודי התורה**, פרק שני, הל׳ א׳–ב׳)

55. במה עדיף לדעתכם עובד ה׳ מאהבה על העובדו מיראה?

125 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:35:52

רמב"ם[21]

הלכות תשובה, פרק עשירי

מהי אהבת ה', אהבת התורה ומטרת לימוד תורה?

הלכה ב'

הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה, עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְהוֹלֵךְ בִּנְתִיבוֹת הַחָכְמָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם וְלֹא מִפְּנֵי יִרְאַת הָרָעָה וְלֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה אֶלָּא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת, וְסוֹף הַטּוֹבָה לָבֹא בִּגְלָלָהּ. וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה מְאֹד וְאֵין כָּל חָכָם זוֹכֶה לָהּ. וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁקְּרָאוֹ הקב"ה אוֹהֲבוֹ לְפִי שֶׁלֹּא עָבַד אֶלָּא מֵאַהֲבָה, וְהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁצִּוָּנוּ בָּהּ הקב"ה עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ. וּבְזְמַן שֶׁיֹּאהַב אָדָם אֶת ה' אַהֲבָה הָרְאוּיָה מִיָּד יַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹת מֵאַהֲבָה.

הלכה ג'

וְכֵיצַד הִיא הָאַהֲבָה הָרְאוּיָה? הוּא שֶׁיֹּאהַב אֶת ה' אַהֲבָה גְּדוֹלָה יְתֵרָה עַזָּה מְאוֹד, עַד שֶׁתִּהֵא נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּאַהֲבַת ה' וְנִמְצָא שׁוֹגֶה בָּהּ תָּמִיד כְּאִלּוּ חוֹלֶה חוֹלִי הָאַהֲבָה, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה מֵאַהֲבַת אוֹתָהּ אִשָּׁה וְהוּא שׁוֹגֶה בָּהּ תָּמִיד, בֵּין בְּשָׁבְתּוֹ בֵּין בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה. יוֹתֵר מִזֶּה תִּהְיֶה אַהֲבַת ה' בְּלֵב אוֹהֲבָיו שׁוֹגִים בָּהּ תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי". וְכָל שִׁיר הַשִּׁירִים מָשָׁל הוּא לְעִנְיָן זֶה.

הלכה ד'

אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: שֶׁמָּא תֹּאמַר הֲרֵינִי לָמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַבִּי, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא, תַּלְמוּד לוֹמַר: לְאַהֲבָה אֶת ה', כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם עוֹשִׂים לֹא תַּעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים: בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד – וְלֹא בְּשִׂכַר מִצְוֹתָיו. וְכֵן הָיוּ גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים מְצַוִּים לְנִבּוֹנֵי תַּלְמִידֵיהֶם וּמַשְׂכִּילֵיהֶם בְּיִחוּד: אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב וכו' אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָרַב – רָאוּי לְשַׁמְּשׁוֹ, כְּלוֹמַר: עִבְדוּ מֵאַהֲבָה.

הלכה ה'

כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּגִּיעַ עָלָיו פֻּרְעָנוּת הֲרֵי זֶה עוֹסֵק שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. **וְכָל הָעוֹסֵק בָּהּ לֹא לְיִרְאָה וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר אֶלָּא מִפְּנֵי אַהֲבַת אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָּהּ הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ.** וְאָמְרוּ חֲכָמִים: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. לְפִיכָךְ כְּשֶׁמְּלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים וְאֶת הַנָּשִׁים וְכָל עַמֵּי הָאָרֶץ אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֶלָּא לַעֲבֹד מִיִּרְאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וְיִתְחַכְּמוּ חָכְמָה יְתֵרָה מְגַלִּים לָהֶם רָז זֶה מְעַט מְעַט וּמַרְגִּילִין אוֹתָן לְעִנְיָן זֶה בְּנַחַת עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ וְיֵדָעוּהוּ וְיַעַבְדוּהוּ מֵאַהֲבָה.

56. הסבירו את הביטוי: "עושה האמת מפני שהיא אמת וסוף הטובה לבוא בגללה".

57. במה דומה אהבת אישה לאהבת ה'?

21 לדמותו – ראו עמ' 19.

הצרה 20.indd 126 21/06/2011 14:35:59

הלכה ו׳

דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר שֶׁאֵין אַהֲבַת הקב״ה נִקְשֶׁרֶת בִּלְבּוֹ שֶׁל אָדָם עַד שֶׁיִּשְׁגֶּה בָּהּ תָּמִיד כָּרָאוּי, וְיַעֲזֹב כָּל מַה שֶּׁבָּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה. כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ. אֵינוֹ אוֹהֵב הקב״ה אֶלָּא בְּדַעַת שֶׁיֵּדָעֵהוּ. וְעַל פִּי הַדֵּעָה תִּהְיֶה הָאַהֲבָה אִם מְעַט מְעַט וְאִם הַרְבֵּה הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְיַחֵד עַצְמוֹ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בַּחָכְמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמּוֹדִיעִים לוֹ אֶת קוֹנוֹ כְּפִי כֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה״.

בדברים שהובאו לעיל הדגיש **הרמב״ם** את **אהבת ה׳** שעיקרה ״עושה האמת מפני שהיא אמת״. הוא דיבר על **אהבת ה׳ טהורה** שאיננה מבוססת על שיקולים תועלתיים או על אינטרסים אישיים של המאמין. **גישה מנוגדת** לגישתו נראה להלן בדבריו של **רבי יוסף אלבו**.

58. הרמב״ם כתב: ״אינו אוהב הקב״ה אלא בדעת שידעהו״ – מהו הקשר בין ה״דעת״ לבין האהבה?

רבי יוסף אלבו[22]

ספר העיקרים, מאמר שלישי, פרק ל״ה

שלושה סוגי אהבה – וההבדלים ביניהם

״וְנֹאמַר, כִּי הָאַהֲבָה עַל שְׁלֹשָׁה פָּנִים: (1) אִם אַהֲבַת הַטּוֹב, (2) וְאִם אַהֲבַת הַמּוֹעִיל, (3) וְאִם אַהֲבַת הֶעָרֵב. וְאַהֲבַת הַטּוֹב הוּא, שֶׁיֹּאהַב הָאָדָם הַדָּבָר הַנֶּאֱהָב מִצַּד שֶׁהוּא טוֹב גָּמוּר מִבְּלְתִּי שֶׁיִּתְעָרֵב בָּאַהֲבָה הַהִיא קַבָּלַת תּוֹעֶלֶת וְלֹא קַבָּלַת עֲרֵבוּת כְּלָל, אֲבָל יֹאהַב הַטּוֹב מִצַּד מַה שֶּׁהוּא טוֹב בִּלְבַד. וְאַהֲבַת הַמּוֹעִיל הוּא, שֶׁיֹּאהַב הָאָדָם הַדָּבָר הַנֶּאֱהָב מִצַּד הַתּוֹעֶלֶת שֶׁיִּקָּבֵל מִמֶּנּוּ בִּלְבַד. וְאַהֲבַת הֶעָרֵב הוּא, שֶׁיֹּאהַב הָאָדָם הַדָּבָר הַנֶּאֱהָב מִצַּד הָעֲרֵבוּת הַמַּגִּיעַ לוֹ מִמֶּנּוּ, לֹא בַּעֲבוּר שֶׁהוּא טוֹב וְלֹא מוֹעִיל אֶלָּא שֶׁהוּא עָרֵב בִּלְבַד. וְאַהֲבַת הַמּוֹעִיל וְהֶעָרֵב יִשְׁתַּנּוּ וְיִתְחַלְּפוּ בְּפָחוֹת וְיוֹתֵר כְּפִי רֹב קַבָּלַת הַתּוֹעֶלֶת אוֹ הַתַּעֲנוּג, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּפָּסְדוּ. וְאוּלָם הָאַהֲבָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה בַּעֲבוּר הַטּוֹב בְּעַצְמוֹ הִנֵּה זֹאת הָאַהֲבָה לֹא תִּפָּסֵד וְלֹא תִּשְׁתַּנֶּה, לְפִי שֶׁהָאוֹהֵב לֹא יֹאהַב הָאָהוּב בַּעֲבוּר שֶׁהוּא טוֹב אֵלָיו, כְּלוֹמַר בְּצֵירוּף אֶל הָאוֹהֵב, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִתְבָּאֵר לוֹ שֶׁזֶּה הָאָהוּב טוֹב בְּעַצְמוֹ, וְהָאָהוּב הוּא הַיָּדוּעַ אֵצֶל הָאוֹהֵב וְהוּא הַדָּבָר הַנֶּאֱהָב בִּלְבַד הֶחָקוּק בְּלִבּוֹ, עַד שֶׁיִּצְדַּק עָלָיו יַחַד גֵּדֶר הָאַהֲבָה. כִּי הָאַהֲבָה הִיא הִתְאַחֵד דָּבָר הַנֶּאֱהָב עִם הָאוֹהֵב וְהִתְדַּבְּקָם יַחַד דְּבוּק שִׁכְלִי בְּשִׁלֵּמוּת. וְאוּלָם בְּמוֹעִיל וְהֶעָרֵב הִנֵּה אֵין הָאָהוּב הוּא הַיָּדוּעַ, אֲבָל הַתּוֹעֶלֶת הַמַּגִּיעַ אֶל הָאוֹהֵב וְהוּא הַמַּגִּיעַ אֵלָיו, וְלָזֶה אִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְאַחֵד הָאוֹהֵב עִם הָאָהוּב, וּמִזֶּה הַצַּד תִּשְׁתַּנֶּה בְּהִשְׁתַּנּוּת קַבָּלַת הַתּוֹעֶלֶת אוֹ הַתַּעֲנוּג, אוֹ תִּפָּסֵד. וְאוּלָם אַהֲבַת הַטּוֹב אִי־אֶפְשָׁר לָהּ שֶׁתִּשְׁתַּנֶּה כְּלָל, כִּי אֵין לָאוֹהֵב לְקַבֵּל שׁוּם תּוֹעֶלֶת מִן הָאָהוּב אֶלָּא הַיְדִיעָה בּוֹ לְבַד, וְעַל כֵּן הָיְתָה הָאַהֲבָה אֶל הַטּוֹב מִצַּד שֶׁהוּא טוֹב הַיּוֹתֵר מְעֻלֶּה שֶׁבְּמִינֵי הָאַהֲבוֹת.

59. במה נבדלת אהבת הטוב מאהבת המועיל והֶעָרֵב?

60. מהו לדעתכם, המסר העיקרי העולה מדברי רבי יוסף אלבו שבמובאה?

22 לדמותו – ראו עמ׳ 49.

הצרה 20.indd 127 21/06/2011 14:35:59

ראוי לאהוב את הקב״ה הן מצד הטוב, הן מצד הערב והן מצד המועיל.

חכמת הלב:
״בשעה שיש לאדם שונאים מלמטה, בידוע שיש שונאים לו גם מלמעלה.״
(רבי נחמן מברסלב)

וְלִהְיוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא הַטּוֹב הַגָּמוּר שֶׁאֵין בּוֹ רַע כְּלָל, אַחַר שֶׁאֵין בּוֹ הֶעְדֵּר וְלֹא אֶפְשָׁרוּת, תִּהְיֶה הָאַהֲבָה אֵלָיו אַהֲבַת הַטּוֹב מִצַּד מַה שֶּׁהוּא טוֹב, וְתִתְנַסֵּף הָאַהֲבָה הַזֹּאת כְּפִי שִׁעוּר הַיְדִיעָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ אַחַר שֶׁאָמַרְנוּ כִּי אַהֲבַת הַטּוֹב תִּהְיֶה מִצַּד הַיְדִיעָה בּוֹ לְבַד. וְאָמְנָם אַחַר שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ יוֹצֵר הַכֹּל וְחוֹנֵן וְנוֹתֵן הַמְּצִיאוּת לְכָל נִמְצָא, וְנוֹתֵן נְשָׁמָה לְכָל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו, הִנֵּה הוּא מוֹעִיל, וְרָאוּי שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱהָב מִצַּד מַה שֶּׁהוּא מוֹעִיל גַּם כֵּן.

וְכַאֲשֶׁר נַבְחִין הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בּוֹ מֵכִין מָזוֹן לְכָל אֲשֶׁר בָּרָא, כִּי לֹא בָרָא הַדְּבָרִים הַהֶכְרֵחִיִּים לַבַּעַל חַי אוֹ לָאָדָם לְצֹרֶךְ חַיּוּתָם בִּלְבַד, אֲבָל גַּם הַדְּבָרִים הַמְעַנְּגִים שֶׁאֵינָם הֶכְרֵחִיִּים לָהֶם מִצַּד חַיּוּתָם, כְּאִלּוּ תֹּאמַר: כִּי הָאָדָם אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַיֵּם בְּמִזּוֹן הַלֶּחֶם בִּלְבַד, וְאוּלָם נִבְרְאוּ הַתַּאֲנִים וְהָעֲנָבִים וְהָרִמּוֹנִים וְזוּלָתָם מִן הַפֵּרוֹת שֶׁהֵם מְעַנְּגִים אַף אִם אֵינָם הֶכְרֵחִיִּים לוֹ לְקִיּוּם מְצִיאוּתוֹ, וְהִנֵּה מִזֶּה הַצַּד רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱהָב גַּם כֵּן מִצַּד הֶעָרֵב, כְּלוֹמַר: מִצַּד שֶׁבָּרָא הַדְּבָרִים הָעֲרֵבִים וְהַמְעַנְּגִים. וּבַעֲבוּר זֶה, עִם הֱיוֹתוֹ אֶחָד אַחְדוּת גְּמוּרָה יֵאוֹתוּ אֵלָיו כָּל מִינֵי הָאַהֲבָה, אִם אַהֲבַת הַטּוֹב וְאִם אַהֲבַת הַמּוֹעִיל וְאִם אַהֲבַת הֶעָרֵב. וְרָאוּי לְפִי זֶה שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱהָב בְּתַכְלִית מַה שֶּׁאֶפְשָׁר בְּכָל מִינֵי הָאַהֲבָה, כִּי לֹא יְדוּמֶה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּמָּצֵא יוֹתֵר טוֹב וְלֹא יוֹתֵר מוֹעִיל וְלֹא יוֹתֵר מְעַנֵּג מִמֶּנּוּ״.

רבי יוסף אלבו סבר כמו רמב״ם, כי המדרגה העליונה היא ״אהבת הטוב מצד מה שהוא טוב״.

ועם זאת, **בניגוד** לרמב״ם, **ששלל** בקשת תכלית או תועלת כתוצאה מאהבת האדם לבורא, ראה רבי יוסף אלבו אפשרות של אהבה לבורא, המבוססת על תועלת שצומחת ממנה לאדם, כדבריו: ״וראוי שיהיה נאהב מצד מה שהוא מועיל גם כן״.

האם קיימת חובה להאהיב את הבורא על אנשים אחרים?

בתלמוד הבבלי (**יומא** פ״ו עמוד א׳) הסבירו חז״ל את מצוות ״ואהבת את ה׳ אלוקיך״ (**דברים** ו׳, ה׳) – שיהא שם שמיים מתאהב על ידך. משמעות דבריהם היא כי אדם שאוהב את בורא עולם ומתנהג באופן שמעניק כבוד לבורא וגורם בהתנהגותו להאהיב את הבורא גם על אנשים אחרים.

מדוע קיימת דרישה להאהיב את בורא עולם גם על אנשים שאינם מוגדרים כמאמינים? מהו הקשר בין אהבתו ״הפרטית״ של אדם לבורא עולם לבין חובתו לגרום גם לאחרים לאהוב את הקב״ה? נעיין בדברי הרב **בר שאול**, שהיה רבה של העיר רחובות בשעתו, בספרו **מצווה ולב**.

128 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:36:00

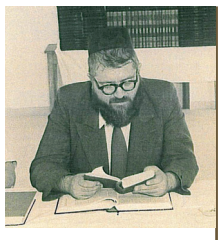

הרב אלימלך בר שאול[23]

"מצווה ולב", חלק ב', עמ' 49-52

אוהב ה' באמת ירצה להאהיבו גם על האחרים ולשמש בעצמו דוגמה לאחרים

האהבת שם שמים

מִצְוַת אַהֲבַת ה' הִיא לְכְאוֹרָה רַק עִנְיָן שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם. כִּשְׁמָהּ כֵּן מַשְׁמָעָהּ: עֵרוּג וּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ לְצוּר מַחְצַבְתָּהּ. וּמַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה הוּא: מַאֲמָץ רוּחָנִי שֶׁל הָאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, בְּאוֹר שִׂכְלוֹ וּבְחֹם לִבּוֹ, לְהַגִּיעַ לִידֵי תּוֹדָעָה וּתְחוּשָׁה שֶׁל "קִרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב". אֶלָּא **כַּאֲשֶׁר יִזְכֶּה הָאָדָם לְמַדְרֵגָה שֶׁל אַהֲבַת ה', וְיִהְיֶה עוֹבֵד מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר כָּל עֲבוֹדָתוֹ אַהֲבָה וּבְאַהֲבָה, אָז אַהֲבָתוֹ לה' תָּאִיר אֶת כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו וּמֶחְדָּלָיו, וּבְתוֹכָם גַּם בֵּינוֹ לְבֵין קוֹנוֹ, וְגַם בֵּינוֹ לְבֵין רֵעֵהוּ. הַשֵּׂטַח הַגָּדוֹל שֶׁל הַיְחָסִים בֵּין אָדָם לְזוּלָתוֹ יֵקָרֵן גַּם הוּא בְּאוֹר יְקָרוֹת אֵצֶל מִי שֶׁזָּכָה וְהִגִּיעַ לִהְיוֹת עוֹבֵד מֵאַהֲבָה. כָּל מַעֲשֶׂה וּמֶחְדָּל יִהְיוּ מֻמְרָצִים מִכֹּחַ וְכֹחַ כֹּחַ שֶׁל זוֹ הָאַהֲבָה. יִהְיוּ רְפוּדִים רַךְ וְזַךְ שֶׁל אַהֲבָה.**

בְּרַם מַבָּט יוֹתֵר מַעֲמִיק דֶּרֶךְ אַסְפַּקְלַרְיָה בְּהִירָה שֶׁל חז"ל מְגַלֶּה לָנוּ אוֹפָקִים חֲדָשִׁים בְּמִצְוָה זֹאת. וְכָךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' – אַהֲבֵהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת, כְּאַבְרָהָם אָבִיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן", וְנֶאֱמַר: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו". הֵינוּ: "כְּמוֹ שֶׁאַבְרָהָם מִפְּנֵי שֶׁהָיָה אוֹהֵב, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַכָּתוּב: "אַבְרָהָם אוֹהֲבִי", וְזֶה בְּעֹצֶם הַשָּׁגְתוֹ קָרָא בְּנֵי הָאָדָם לְהַאֲמִין בַּשֵּׁם מֵרֹב אַהֲבָתוֹ, כֵּן אַתָּה אֱהֹב אוֹתוֹ עַד שֶׁתִּקָּרֵא אֵלָיו בְּנֵי הָאָדָם". "כִּי זֹאת הָאַהֲבָה תְּחַיֵּב הָאָדָם לְעוֹרֵר בְּנֵי אָדָם בְּאַהֲבָתוֹ לְעָבְדוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאַבְרָהָם".

מִי שֶׁהוּא עַצְמוֹ הִגִּיעַ לְאַהֲבַת ה', לֹא יוּכַל שֶׁלֹּא לִמְשֹׁךְ גַּם אֲחֵרִים לְאַהֲבַת ה'. אִם אַהֲבָתוֹ אֲמִתִּית, מְלֵאָה, לֹא תּוּכַל לְהִשָּׁאֵר אֲצֻלּוֹ רַק כְּמוֹ עִנְיָן פְּרָטִי שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. אַהֲבָתוֹ לה', אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ, לֹא תִּמְצָא מְנוּחָה וּמַרְגּוֹעַ עַד שֶׁיִּהְיֶה הקב"ה אָהוּב עַל כָּל בָּאֵי עוֹלָם, כְּמוֹ שהקב"ה אוֹהֵב אֶת כָּל יְצוּרָיו וְחִבָּה יְתֵרָה לוֹ לְבָנָיו בְּחוּנָיו. כִּי כָּל עוֹד יֶשְׁנָם בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם מַכִּירִים אֶת ה' וְלֹא בָּאוּ בְּסוֹד אַהֲבָתוֹ, וְהֵם מִתְהַלְּכִים בָּעוֹלָם בִּלְבָבוֹת כְּבוּיִים וּקְפוּאִים כַּיְתוֹמִים וְיֵשׁ אָב, אֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּעוֹלָם. וְכִבְיָכוֹל שְׁכִינָה מִצְטַעֶרֶת: בָּנַי הֵיכָן הֵם?... אֲכֵן, הָאוֹהֵב הָאֲמִתִּי כָּל עוֹלָמוֹ אַהֲבָה, וּמִי כָּמוֹהוּ מַרְגִּישׁ כִּי אֵין תִּקּוּן לָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֶלָּא בְּאַהֲבַת ה'. **אֲשֶׁר עַל כֵּן מִצְוַת אַהֲבַת ה' שֶׁל הַיָּחִיד אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בִּשְׁלֵמוּתָהּ בְּתִחוּמוֹ שֶׁל יָחִיד זֶה וְיחִידִים כְּמוֹתוֹ, אֶלָּא עַד אֲשֶׁר לֹא יִשָּׁאֵר אָדָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לִפְנֵי וְלִפְנִים מִן הַפַּרְגּוֹד שֶׁל הֵיכַל הָאַהֲבָה לה'.** וְכָל יָחִיד חַיָּב לְהַעֲצִים אֶת אַהֲבָתוֹ עַד אֲשֶׁר תִּכְנוֹף כָּל לֵב שׁוֹקֵק הַמְסֻגָּל לָאַהֲבָה. כָּל יָחִיד אֶת שֶׁלּוֹ וּבְכֹחוֹ יַעֲשֶׂה, אֶת כָּל אֲשֶׁר בְּכֹחַ אַהֲבָתוֹ.

זֹאת וְעוֹד בְּמִצְוַת אַהֲבַת ה'. וְכָךְ שָׁנִינוּ: "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ" – שֶׁיִּהֵא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדֶךָ, שֶׁיִּהֵא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְיִהֵא מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת". כְּלוֹמַר הַתּוֹרָה פּוֹנָה אֶל הָאָדָם בְּיִשְׂרָאֵל וּמְצַוָּה עָלָיו: "עֲשֵׂה שֶׁיִּהֵא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדֶךָ, שֶׁיִּהֵא אָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה בְּיִרְאָה, וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְנוֹשֵׂא

61. כיצד הגדיר הרב בר שאול את מצוות אהבת ה'?

62. מהו הקשר בין אהבה "אישית" של האדם לבוראו לבין יכולתו להאהיב את הקב"ה על אחרים?

63. הדגימו מחיי יום-יום, כיצד נוכל להאהיב את ה' ולקרב לאמונה אנשים שאינם מוגדרים מאמינים.

23 לדמותו – ראו עמ' 10.

הצרה 20.indd 129 21/06/2011 14:36:00

וְנוֹתֵן בַּשּׁוּק, בְּצֶדֶק, עִם הַבְּרִיּוֹת". וְאָז: "מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו? אַשְׁרֵי אָבִיו שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אַשְׁרֵי רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה. אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא לָמְדוּ תּוֹרָה. פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, רְאוּ: כַּמָּה נָאִים דְּרָכָיו, כַּמָּה מְתֻקָּנִים מַעֲשָׂיו. עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: 5 "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר". אֲבָל מִי שֶׁקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְאֵין מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בֶּאֱמוּנָה וְאֵין דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו? אוֹי לוֹ לְפְלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְאָבִיו שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְרַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה. פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, רְאוּ: כַּמָּה מְקֻלְקָלִין מַעֲשָׂיו, וְכַמָּה מְכֹעָרִין דְּרָכָיו".

10 מִצְוַת אַהֲבַת ה' וַדַּאי שֶׁאֵין מַשְׁמָעָהּ רַק אַהֲבָה צְפוּנָה וּטְמִירָה שֶׁבְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם נַעֲלֶה הַנִּכְסָף לִדְבֵקוּת בְּאֵין סוֹף ב"ה. וְאַף לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ לְגַמְרֵי גַּם אִם יְהֵא קוֹרֵא בְּפִיו וּבְלִבּוֹ לְכָל בְּנֵי אָדָם לִהְיוֹת אוֹהֲבִים אֶת ה'. כִּי הַמִּצְוָה מְחַיֶּבֶת לְהַרְבֵּה יוֹתֵר גַּם מִזֶּה. וְזֶה הַדָּבָר: בְּהַגִּיעַ הָאָדָם לְאַהֲבַת ה', עָלָיו חָלָה הַחוֹבָה לִהְיוֹת דְּמוּת שֶׁל אוֹהֵב ה'. עָלָיו לְיַצֵּג 15 דְּמוּת כָּזֹאת עַל מְלוֹא עֲתֶרֶת תִּפְאַרְתָּהּ. דְּמוּת מְאִירָה בָּאַהֲבָה, קוֹרֶנֶת אַהֲבָה, מוֹשֶׁכֶת לָאַהֲבָה. יֶשְׁנוֹ עִקָּרוֹן גָּדוֹל שֶׁל עֲרֵבוּת, יֵשׁ מִצְוָה חֲמוּרָה שֶׁל תּוֹכָחָה. אַךְ מַה שֶּׁכָּלוּל בְּמִצְוַת אַהֲבַת ה' זֶהוּ עֵרֶךְ נִשְׂגָּב וְנִפְלָא. פֹּה נִקְדַּת הַכֹּבֶד הִיא עַל הַדְּמוּת, עַל הָאִישִׁיּוּת, עַל עֻצְמוֹ שֶׁל הָאוֹהֵב הַהוֹפֵךְ לִהְיוֹת לַפִּיד חַי שֶׁל אַהֲבַת ה', מוֹפֵת שֶׁל אוֹהֵב הַחַי בְּאַהֲבָתוֹ חַיִּים מְלֵאִים. "יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר". וּמִשּׁוּם הֱיוֹתוֹ חַי בְּאַהֲבָתוֹ אֶת ה', עִם הַתּוֹרָה 20 בְּתוֹךְ הַחַיִּים, "וְעוֹשֶׂה כָּל מַעֲשָׂיו לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין" "עַד שֶׁיִּמָּצְאוּ הַכֹּל מְקַלְסִין אוֹתוֹ וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ וּמִתְאַוִּים לְמַעֲשָׂיו, הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם". מִשּׁוּם שֶׁאַהֲבָתוֹ אֶת ה' מִשְׁתַּקֶּפֶת בְּכָל מַעֲשָׂיו וְנִבֶּטֶת מִכָּל מֶחְדָּלָיו, עַד כְּדֵי הֱיוֹתָם קוֹסְמִים לְהַרְבֵּה אֲחֵרִים, הֲרֵי הוּא בִּשְׁבִילָם בְּשׂוֹרָה לְחַיִּים אֱנוֹשִׁיִּים נַעֲלִים מֵחַיֵּיהֶם הֵם. הוּא מְעוֹרֵר בָּהֶם הִתְפַּעֲלוּת וְהֵם מְקַלְסִין וּמְשַׁבְּחִין אוֹתוֹ. וּמִתּוֹךְ כָּךְ הֵם מִתְקָרְבִים אֵלָיו יוֹתֵר וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ. וּמִתּוֹךְ 25 כָּךְ הֵם מִשְׁתַּכְנְעִים שֶׁאֶפְשָׁר גַּם לָהֶם לִהְיוֹת כָּמוֹהוּ, וְהֵם מִתְאַוִּים לְמַעֲשָׂיו, וְהֵם נִדְלָקִים מֵאַהֲבָתוֹ. אָדָם זֶה בְּאַהֲבָתוֹ אֶת ה' וּבְהַתִּיכוֹ אַהֲבָתוֹ בְּמַסֶּכֶת הַחַיִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְלָהֶם, מְקָרֵב אַהֲבַת ה' לִפְתְחֵי לִבּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֲשֶׁר לֹא יִבַּשְׁתּוֹ אֵשׁ זָרָה. וּבֹא תָּבֹא הָאַהֲבָה בּוֹ וּתְחַיֵּהוּ."

חכמת הלב:

"באמצעות האהבה יכול אדם לחתור חתירה מתחת לכסא הכבוד."

(הרני מנודיצ'נ)

אחת המצוות העיקריות היא מצוות "ואהבת לרעך כמוך". מצווה זו מעוררת שאלות מגוונות, ואחת מהחשובות שבהן היא: "כיצד אוכל לאהוב **אדם שונה ממני**, רחוק מהשקפתי, שאיננו שומר תורה ומצוות?!" נעיין בדברי **רבי שניאור זלמן מלאדי**, בספר **תניא** (הספר המרכזי של חסידות חב"ד).

הצרה 20.indd 130 23/06/2011 16:58:27

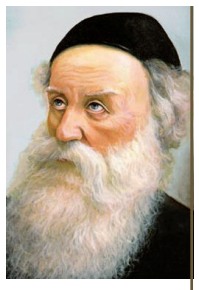

רבי שניאור זלמן מלאדי[24]

"תניא", פרק ל"ב

היכולת לאהוב ולקרב רחוקים מקורה בהכרה ששורש כל נפשות עם ישראל הוא האל היחיד

64. כיצד הענקת חשיבות לנפש **האדם** עשויה לשנות את יחסו אל הזולת השונה ממנו?

שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ לְבַדָּהּ הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ יְשָׁרָה וְקַלָּה לָבֹא לִידֵי קִיּוּם מִצְוַת וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ לְכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְמִגְדּוֹל וְעַד קָטָן. כִּי מֵאַחַר שֶׁגּוּפוֹ נִמְאָס וּמְתֹעָב אֶצְלוֹ וְהַנֶּפֶשׁ וְהָרוּחַ מִי יוֹדֵעַ גְּדֻלָּתָן וּמַעֲלָתָן בְּשָׁרְשָׁן וּמְקוֹרָן בֶּאֱלֹקִים חַיִּים, שֶׁכֻּלָּן מַתְאִימוֹת וְאָב אֶחָד לְכֻלָּם, **וְלָכֵן נִקְרְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחִים מַמָּשׁ מִצַּד שֹׁרֶשׁ נַפְשָׁם בה' אֶחָד רַק שֶׁהַגּוּפִים מְחֻלָּקִים.**

וְלָכֵן הָעוֹשִׂים גּוּפָם עִקָּר וְנַפְשָׁם טְפֵלָה אִי-אֶפְשָׁר לִהְיוֹת אַהֲבָה וְאַחֲוָה אֲמִתִּית בֵּינֵיהֶם אֶלָּא הַתְּלוּיָה בַּדָּבָר לְבַדָּהּ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הִלֵּל הַזָּקֵן עַל קִיּוּם מִצְוָה זוֹ: זֶהוּ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְאִידָךְ פֵּרוּשָׁא הוּא כו'. כִּי יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה הוּא לְהַגְבִּיהַּ וּלְהַעֲלוֹת הַנֶּפֶשׁ עַל הַגּוּף מַעְלָה מַעְלָה עַד עִקָּרָא וְשָׁרְשָׁא דְּכָל עָלְמִין וְגַם לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא בְּכֻנֶּסֶת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאֶכְתֹּב לְקַמָּן דְּהַיְנוּ בְּמִקּוֹר נִשְׁמוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל לִמְהֱוֵי אֶחָד בְּאֶחָד דַּוְקָא וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ פֵּרוּד ח"ו בַּנְּשָׁמוֹת...

וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא שְׁמִי שֶׁרוֹאֶה בַּחֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא מִצְוָה לִשְׂנֹאתוֹ וְגַם לוֹמַר לְרַבּוֹ שֶׁיִּשְׂנָאֵהוּ, הַיְנוּ בַּחֲבֵרוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹות, וּכְבָר קִיֵּם בּוֹ מִצְוַת הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ, עִם שֶׁאִתְּךָ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹות, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא שָׁב מֵחֶטְאוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר חֲרֵדִים. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ חֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ מְקֹרָב אֶצְלוֹ – הִנֵּה עַל זֶה אָמַר הִלֵּל הַזָּקֵן: הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן, אוֹהֵב שָׁלוֹם וכו' אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה. לוֹמַר שֶׁאַף הָרְחוֹקִים מִתּוֹרַת ה' וַעֲבוֹדָתוֹ וְלָכֵן נִקְרָאִים בְּשֵׁם בְּרִיּוֹת בְּעָלְמָא, צָרִיךְ לְמָשְׁכָן בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אַהֲבָה וְכוּלֵי הָאי וְאוּלַי יוּכַל לְקָרְבָן לַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה', (וְהֶן) לֹא – לֹא הִפְסִיד שְׂכַר מִצְוַת אַהֲבַת רֵעִים.

וְגַם הַמְקֹרָבִים אֵלָיו וְהוֹכִיחָם וְלֹא שָׁבוּ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁמִּצְוָה לִשְׂנֹאתָם, מִצְוָה לְאָהֳבָם גַּם כֵּן. וּשְׁתֵּיהֶן הֵן אֱמֶת – שִׂנְאָה מִצַּד הָרַע שֶׁבָּהֶם, וְאַהֲבָה מִצַּד בְּחִינַת הַטּוֹב הַגָּנוּז שֶׁבָּהֶם שֶׁהוּא נִיצוֹץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּתוֹכָם הַמְחַיֶּה נַפְשָׁם הָאֱלֹקִית... וְהָרַחְמָנוּת מְבַטֶּלֶת הַשִּׂנְאָה וּמְעוֹרֶרֶת הָאַהֲבָה."

24 **רבי שניאור זלמן מלאדי**, האדמו"ר הזקן, נולד בי"ח באלול תק"ה (1745) ונפטר בכ"ד בטבת תקע"ג (1813). הוא ייסד את חסידות חב"ד (חכמה, בינה ודעת) וחיבר את הספר **תניא**.

הצרה 20.indd 131 21/06/2011 14:36:01

מקורות להרחבה

מקור ראשון: אמונה, במקביל לאהבה, היא מודעות מתמדת למציאות ה׳.

״אֲנִי אֵינֶנִּי מַסְכִּים עִם אֵלּוּ הַמְפָרְשִׁים לְשׁוֹן ״לֵידַע״ שברמב״ם בְּמוּבָן שֶׁל לְהָבִין, דְהַיְנוּ שֶׁיִהְיֶה אָדָם מִישְׂרָאֵל מְחֻיָּב לְהִתְפַּלְסֵף וְלַחְקֹר בְּכָל הַנּוֹגֵעַ לִמְצִיאוּת הָאֱלֹקִים. אֲנִי אֵינִי חוֹשֵׁב שהרמב״ם הִתְכַּוֵּן לְכָךְ. אֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהָבִין אֶת הקב״ה, טָמִיר הוּא וְנֶעֱלָם, והרמב״ם מַסְכִּים כְּמְעַט בַּכֹּל לְחַכְמֵי הַקַּבָּלָה שֶׁ״לֵית מַחְשַׁבְתָּא דְתִפְיסָא בֵּיהּ״. אֵינִי חוֹשֵׁב שהרמב״ם מִתְכַּוֵּן שֶׁעַל יְהוּדִי לְהֵעָשׂוֹת לְפִילוֹסוֹף, אוֹ בְּמִנּוּחַ מוֹדֶרְנִי, ״תֵּאוֹלוֹג״. פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל ״לֵידַע״ הוּא לְדַעְתִּי, כִּי אֱמוּנָתֵנוּ בְּמְצִיאוּת ה׳ תֵּעָשֶׂה לְהַכָּרָה תְּמִידִית, מַתְמֶדֶת בְּמְצִיאוּת אֱלֹקִים, הַכָּרָה שֶׁאֵין בָּהּ לְעוֹלָם הֶסַח הַדַּעַת, בְּעוֹד שֶׁבַּמֶּנָּח ״לְהַאֲמִין״ אֵין אִסּוּר שֶׁל הֶסַח הַדַּעַת. אֲנִי מַאֲמִין, אֲבָל יֵשׁ שֶׁאֲנִי מַסִּיחַ דַּעַת מִדָּבָר זֶה שֶׁאֲנִי מַאֲמִין בּוֹ. וְאוּלָם: בַּמֶּנָּח ״לֵידַע״ הַכַּוָּנָה לְתוֹדָעָה מַתְמֶדֶת, לְהַכָּרָה תְּמִידִית: שֶׁהָאֱמוּנָה בָּאֱלֹקִים תִּהְיֶה לָאָדָם בְּבְחִינַת זִקָּה שֶׁאֵינָהּ פּוֹסֶקֶת, אוֹרְיֶנְטַצְיָה שֶׁל קֶבַע, מְצִיאוּת חַיָּה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנָּה אֲפִלּוּ לְמַחֲצִית הַדַּקָּה. תּוֹדָעָה זוֹ שֶׁל מְצִיאוּת אֱלֹקִים מֻכְרָחָה לִהְיוֹת הַיְסוֹד לְמַחְשְׁבוֹתֵינוּ, רַעְיוֹנוֹתֵינוּ, רִגְשׁוֹתֵינוּ בְּכָל הַמַּצָּבִים וּבְכָל הַתְּנָאִים. הַכֹּל–הַכֹּל מֻכְרָח לְהִסֹּב מִסָּבִיב לָאֱמוּנָה.

״פְּשָׁט״ זֶה בְּדִבְרֵי הרמב״ם הוּא לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר מִקְרָא מְפֹרָשׁ (**משלי** ג׳, ו׳): ״בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ״. בְּכָל דְּרָכֶיךָ, בְּכָל מַה שֶּׁאַתָּה עוֹשֶׂה, בְּכָל דֶּרֶךְ שֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ בָּהּ, בְּכָל הַמַּצָּבִים, בְּכָל הַתְּנָאִים – דָּעֵהוּ. הֱיֵה בְּתוֹדָעָה זוֹ שֶׁל מְצִיאוּת אֱלֹקִים.

קָם אָדָם בְּשַׁחֲרִית וְרוֹאֶה חַמָּה בְּזָרִיחָתָהּ, יוֹצֵא הוּא לַחוּץ בֵּין הָעַרְבַּיִם כַּאֲשֶׁר הַחַמָּה בְּשִׁקִיעָתָהּ וְרוֹאֶה אֶת עָבֵי–הָאֹפֶק הָעוֹטְפִים אֶת הָאֹפֶק בְּסֵתֶר בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל יוֹם חוֹל, וְעִם שֶׁהוּא אוּלַי פִּיסִיקַאי אוֹ אִישׁ מַדָּע אַחֵר הַיָּכוֹל לְפָרֵשׁ אֶת תּוֹפָעוֹת הַשְּׁקִיעָה וְהַזְּרִיחָה בְּמֻנָּחִים מָתֻמָּטִיִּים–מַדָּעִיִּים כַּמּוּתִיִּים – הֲרֵי מֻכְרָח הוּא לִרְאוֹת בְּתִפְאֶרֶת זוֹ שֶׁל זְרִיחָה וּשְׁקִיעָה, בְּחֻקִּיּוּת קוֹסְמִית מֻפְלָאָה זוֹ, אֶת הַהִשְׁתַּקְפוּת שֶׁל כְּבוֹד ה׳ שֶׁהָרָצוֹן הַקַּדְמוֹן שֶׁלּוֹ הוּא תּוֹךְ–תּוֹכָהּ שֶׁל הַבְּרִיאָה הַדִּינָמִית וְהוּא הַמַּפְעִים אֶת הַחֹמֶר הָאוֹרְגָנִי״.

(הרב יוסף דב סולוביצ׳יק, **על התשובה**, עמ׳ 196–197)

מקור שני: סיפור חסידי – אמונה איננה סותרת את המציאות האנושית.

״פַּעַם הָיָה רַבִּי דֹּב בָּעֵר מִלּוּבָּאוִוִיטְשׁ שָׁקוּעַ בְּלִמּוּדוֹ. נָפַל בְּנוֹ הַתִּינוֹק מֵעֲרִיסָתוֹ וּפָרַץ בִּבְכִי. אוּלָם הוּא, אֲבִי הַתִּינוֹק, שֶׁהָיָה שָׁקוּעַ בִּדְבֵקוּת, לֹא הִרְגִּישׁ בְּכָךְ. קָם מִכִּסְאוֹ הָרַבִּי הַזָּקֵן (הַסַּבָּא) רַבִּי שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן, הֵרִים אֶת הַתִּינוֹק מִן הָרִצְפָּה וְהִרְגִּיעוֹ. לְאַחַר מִכֵּן אָמַר לִבְנוֹ: טוֹב שֶׁאָדָם מִשְׁתַּקֵּעַ בַּתּוֹרָה וּמִתְדַּבֵּק בְּקוֹנוֹ עַד כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ – אַךְ לֹא עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע פְּעִיַּת קוֹל יֶלֶד״...

(אוריין מאיר, **במעגלות החסידות**, הוצ׳ ראובן מס, ירושלים, עמ׳ 161)

132 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:36:02

מקור שלישי: חקירת האמונה ומעשה המצוה

"הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ צְרִיכָה לִמּוּד וּמַעֲשִׂיּוּת, לִמּוּד מַעֲמִיק שֶׁיָּבִיא לִידֵי הַכָּרָה בְּרוּרָה וּקְבוּעָה בַּמַּחְשָׁבָה, עַד שֶׁלֹּא תִּשׁוֹעֵר חִלּוּפָהּ וּתְמוּרָתָהּ, וְכֵן נֶאֱמַר: "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים" (**דברים** ד', ל"ט), וְאֵין יְדִיעָה אֶלָּא עַל יְדֵי לִמּוּד וַחֲקִירָה עִיּוּנִית מְדֻקְדֶּקֶת וּזְהִירָה, וּמַעֲשֶׂה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָאֱמוּנָה חַיָּה וְעֵרָה בְּקִרְבֵּנוּ, קְבוּעָה בְּתָכוּנַת נַפְשֵׁנוּ, וּמְפוּרְסֶמֶת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ, וְכֵן אוֹמֵר הרמב"ם ז"ל: הָאֱמוּנוֹת וְהַדֵּעוֹת לֹא תִתְקַיְּמְנָה אִם לֹא יִהְיוּ לָהֶם מַעֲשִׂים שֶׁיַּעֲמִידוּם וִיפַרְסְמוּם וְיַתְמִידוּם בֶּהָמוֹן לָנֶצַח (**מורה נבוכים** חלק ב', פרק ל"א).

וְזֶה טַעֲמָם הַגָּלוּי שֶׁל מִצְוֹת הַזִּכָּרוֹן כֻּלָּם – לְמַעַן נִזְכֹּר וְנַזְכִּיר לְבָנֵינוּ וּלְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֶת יְסוֹדוֹת אֱמוּנַת אֱלֹקֵי אֱמֶת.

לְמוּדָהּ הָעִיּוּנִי שֶׁל הָאֱמוּנָה מֵבִיא לִידֵי יִרְאָה, וּמַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ מֵאֱמוּנָה בְּמִצִיאוּת הַמְצַוֶּה הָעֶלְיוֹן לְטוּב הַמְצֻוִּים, מֵבִיא לִידֵי אַהֲבָה, וּשְׁנֵיהֶם יַחַד מַשְׁלִימִים אֶת הָאָדָם, מְעַצְּבִים אֶת דְּמוּתוֹ, מַבְהִירִים זִיו אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ, וּמְבִיאִים אוֹתוֹ לִידֵי אֱמוּנָה צְרוּפָה, שְׁלֵמוּת הַמִּדּוֹת וְהַתְּכוּנוֹת, וְהַגְבָּרַת הַחֵפֶץ וְהָרָצוֹן, הַכֹּחַ וְהַמֶּרֶץ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם לְהַצְלָחַת הָאָדָם בִּימֵי חֶלְדּוֹ וּבְאַחֲרִיתוֹ.

הַשְּׁאֵלָה שֶׁעוֹמֶדֶת לְפָנֵינוּ לְבֵרוּר, הִיא: מִי גָּדוֹל – מִי קוֹדֵם בַּמַּעֲלָה, הָאֱמוּנָה בְּלִמּוּדָהּ, אוֹ מַעֲשֵׂי הַמִּצְוֹת וְלִמּוּדָם בִּשְׁלֵמוּתָם? וְהַדַּעַת נוֹטָה לְכָאן וּלְכָאן. הַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב שֶׁהָאֱמוּנָה קוֹדֶמֶת, לְפִי שֶׁאִם אֵין אֱמוּנָה, מִצְוָה מִנַּיִן? וּלְצַד שֵׁנִי יֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר כִּי שְׁלֵמוּת הַמִּדּוֹת הַנִּקְנִית עַל יְדֵי מַעֲשִׂים – קוֹדֶמֶת, כְּדֵי לְהַבְהִיר וּלְצָרֵף אֶת הָאֱמוּנָה, כִּי כְּשֵׁם שֶׁאֵין הַדֵּעָה מְיֻשֶּׁבֶת וּבְהִירָה בִּזְמַן שֶׁאָדָם חוֹלֶה, וּבְמַחֲלַת הַגּוּף וּמַכְאוֹבָיו נֶעְכֶּרֶת גַּם הַמַּחְשָׁבָה הַשִּׂכְלִית בַּת הַנַּשְׁמָה הַטְּהוֹרָה, כֵּן אֵין הָאֱמוּנָה מִתְקַיֶּמֶת בְּבְהִירוּתָהּ בְּגוּף זֶה שֶׁהוּא שָׁקוּעַ בְּמַחְשְׁבוֹת אָוֶן, מִזְמוֹת מִרְמָה וְתוֹעֵבָה, וּמַעֲשִׂים מַשְׁחִיתִים מַזִּיקִים וּמְכֹעָרִים.

בִּשְׁאֵלָה דּוֹמָה לָזֶה דָּנוּ וְהִתְנַכְּחוּ חז"ל בִּמְסִבָּתָם, וּלְבַסּוֹף הִחְלִיטוּ וְאָמְרוּ: תַּלְמוּד גָּדוֹל – שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה (**קדושין** מ' ע"ב).

וְאָנוּ תַּלְמִידֵיהֶם נֵלֵךְ בְּעִקְבוֹתֵיהֶם וְנֹאמַר: אֱמוּנָה גְּדוֹלָה – שֶׁהִיא מְבִיאָה לִידֵי מַעֲשֶׂה, מַעֲשִׂים מְשֻׁפָּרִים וּרְצוּיִם, שֶׁהֵם נַעֲשִׂים בְּכַוָּנָה טְהוֹרָה וּמַחְשָׁבָה בְּהִירָה, בְּלֵב תָּמִים וְיִשֶּׁר הַמַּעֲשֶׂה".

(הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, **הגיוני עוזיאל**, עמ' 215)

הצרה 20.indd 133 21/06/2011 14:36:02

אמונה בשעת משבר

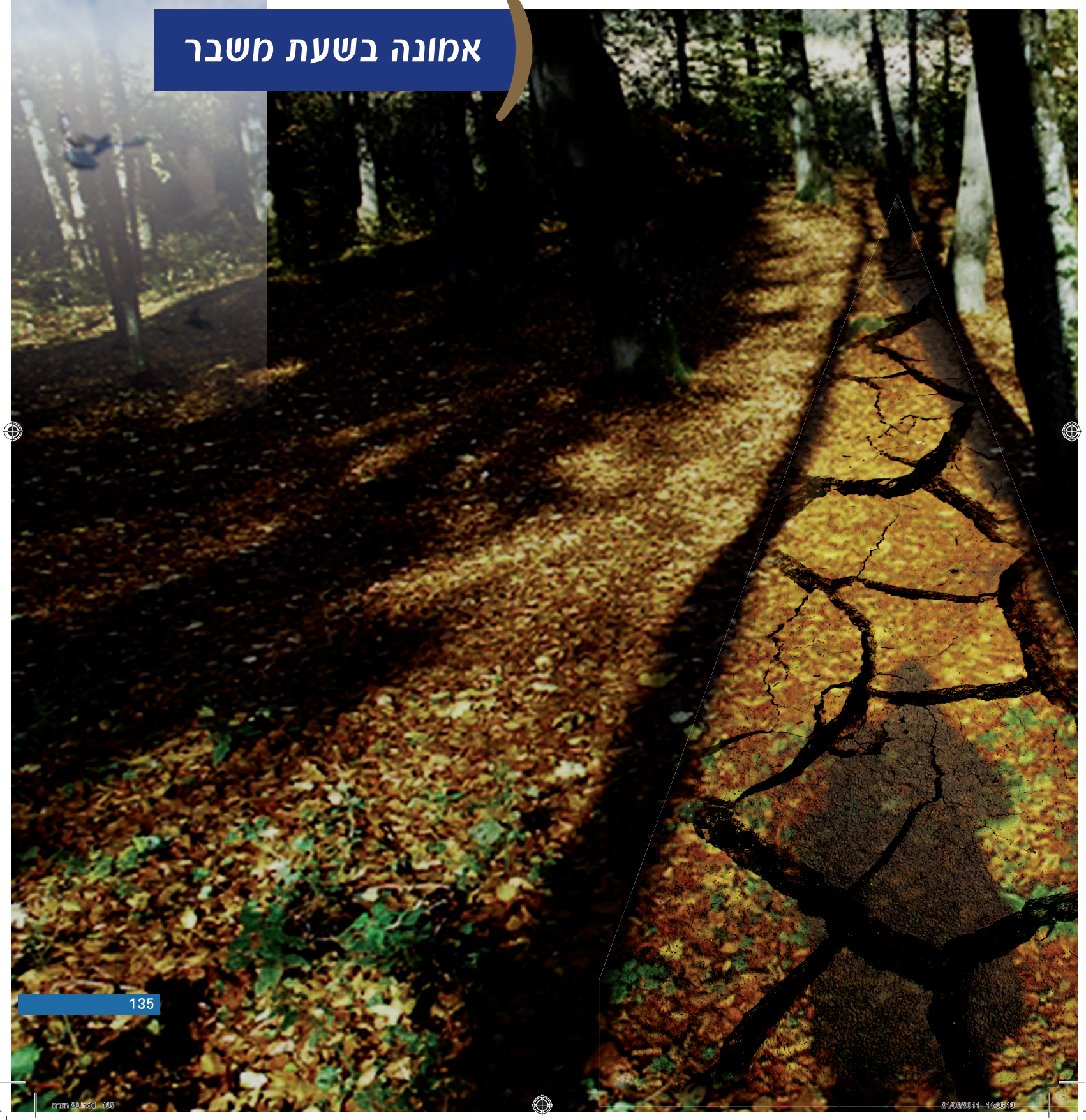

mem 20.indd 135 21/06/2011 14:36:16

א מ ו נ ה ב ש ע ת מ ש ב ר

מבוא

חכמת הלב:
"כל זמן שהנשמה נמצאת בגופי אקווה ואצפה לישועתך".
(רבי נחמן מברסלב)

צח ילדים בפיגועי טרור, משבר אישי בקיום מצוות, "צדיק ורע לו", עיכובים בהגשמת הגאולה, תסכול עקב עבירות והיכשלויות בחטאים, משבר ביחסים חברתיים ומשפחתיים - אלה הם רק מעט מן הנושאים המעלים ספקות באמונה – האמונה אשר בכוחה אנו נדרשים להתמודד במציאות היום-יומית של חיינו הלאומיים והאישיים.

העיסוק בנושאים אלה דורש מאיתנו לדון, בשלב הראשון, בשתי שאלות יסודיות:

1. האין מניעה מאיתנו - **אנשים מאמינים** - לשאול שאלות קשות, להתלבט, ולברר לעומק את משמעות האירועים שאנו חווים?
2. מה הם עקרונות החשיבה האמוניים הקיימים בעולם היהדות, שיעזרו לנו למצוא תשובות לשאלות האמונה?

נפתח את לימודנו בשירו של המשורר **נתן אלתרמן**: "**מכל העמים**". שיר זה מעורר שאלות רבות שכן המשורר עימת בו, במלוא העוצמה, את זוועות השואה מול האמונה באלוקי ישראל "אשר בחר" בעם ישראל לעם סגולה.

הצרה 20.indd 136 21/06/2011 14:36:25

נתן אלתרמן[1]

"מכל העמים", הטור השביעי, כרך א', עמ' 9

בְּבְכוֹת יְלָדֵינוּ בְּצֵל גַּרְדֵּמִים
אֶת חֲמַת הָעוֹלָם לֹא שָׁמַעְנוּ.
כִּי אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים,
אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ.

כִּי אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים,
מְנוֹרָגִים, מְצֻיָּכִים, מְבְרִיטִים.
וּבְצָעַד יְלָדֵינוּ אֶלֵי גַּרְדֵּמִים,
יְלָדִים יְהוּדִים, יְלָדִים חֲכָמִים,
הֵם יוֹדְעִים כִּי דָמָם לֹא נֶחְשַׁב בַּדָּמִים -
הֵם קוֹרְאִים רַק לָאֵם: אַל תַּבִּיטִי.

לַעֲמֹד יוֹם אֶחָד, יוֹם אֶחָד וְיחִידִי,
בַּמָּקוֹם שֶׁעוֹמֵד בּוֹ שָׁנִים כְּמוֹ גְּדִי
יֶלֶד קָטָן,
אַלְמוֹנִי,
יְהוּדִי.

וְרַבָּה דְאָגָה לִתְמוּנוֹת וּפְסָלִים
וְאוֹצְרוֹת-אֱמָנוּת פֶּן יֵפָצוּ.
אַךְ אוֹצְרוֹת-אֱמָנוּת שֶׁל רָאשֵׁי-עוֹלָלִים
אֶל קִירוֹת וּכְבִישִׁים יְרֻצָּצוּ.

וְאוֹכֵל הַגַּרְזֶן בַּיָּמִים וּבַלֵּיל,
וְהָאָב הַנּוֹצְרִי הַקָּדוֹשׁ בְּעִיר רוֹם
לֹא יָצָא מֵהֵיכָל עִם צַלְמֵי הַגּוֹאֵל
לַעֲמֹד יוֹם אֶחָד בַּפּוֹגְרוֹם.

עֵינֵיהֶם מְדַבְּרוֹת עוֹד דְּבָרִים אֲחָדִים:
אֱלֹהֵי הָאָבוֹת, יָדַעְנוּ
שֶׁאַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הַיְלָדִים,
אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ.

שֶׁאַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הַיְלָדִים
לַהֲרֹג מוּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ.
וְאַתָּה אֶת דָּמֵנוּ אוֹסֵף בְּכַדִּים
כִּי אֵין לוֹ אוֹסֵף מִלְּבָדֶךָ.

עֵינֵיהֶם מְדַבְּרוֹת: אַל תַּבִּיטִי, הָאֵם,
אֵיךְ שׁוּרוֹת אֲרֻכּוֹת הֵנַחְנוּ.
חַיָּלִים וָתִיקִים וִידוּעִים לְשֵׁם,
רַק קְטַנִּים-בְּקוֹמָה אֲנַחְנוּ.
וְאַתָּה מְרִיחוֹ כְּמוֹ רֵיחַ פְּרָחִים
וְאַתָּה מְלַקְּטוֹ בְּמִטְפַּחַת,
וְאַתָּה תְּבַקְּשֵׁנוּ מִידֵי הָרוֹצְחִים
וּמִידֵי הַשּׁוֹתְקִים גַּם יַחַד."

1. מהי תחושתך לאחר קריאת השיר?
2. מהו המסר שרצה המשורר להעביר לקוראים באמצעות השיר?

1 **נתן אלתרמן** (ה'תר"ע–ה'תש"ל, 1910–1970): אחת הדמויות המרכזיות בעולם השירה העברית. שירתו מכילה שירה פוליטית ושירה לירית וסיפורית.

הצרה 20.indd 137 23/06/2011 16:59:57

האם מותר למאמין לשאול שאלות?

אחד המצבים הקשים ביותר בעולמו של המאמין היא עמידתו נוכח סתירה, לכאורה, בין מודעותו לעובדה כי בורא עולם הוא צדיק וישר – "א-ל אמונה ואין עוול" (**דברים** ל"ב, ד'), לבין **אירועים קשים** במציאות היום-יומית, הן בעולמו הפרטי של המאמין והן בחיים בכלל. מחד-גיסא המאמין מודע למוגבלותו נוכח מעשי הבורא, ומאידך-גיסא תחושת חוסר צדק פועמת בקרבו בכל עוזה. האם מותר לנו לשאול שאלות על מעשי ה'? האם שאילת השאלות יש בה סתירה לאמונה הטהורה?

נעיין בפסוקים בתנ"ך העוסקים בשאלת **צדיק ורע לו**, ובתגובת המאמין מול עוול, לכאורה.

בראשית

י"ח, י"ט-ל"ג

"כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו: וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד: אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְאִם לֹא אֵדָעָה: וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי
5 ה': וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע: אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע וְהָיָה כַּצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָךְ הֲשֹׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: וַיֹּאמֶר ה' אִם אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: אוּלַי
10 יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת כָּל הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים: וַיֹּאמֶר אַל נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים: וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי
אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: וַיֹּאמֶר אַל נָא יִחַר לַאדֹנָי
15 וַאֲדַבְּרָה אַךְ הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה: וַיֵּלֶךְ ה' כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ."

ירמיה

י"ב, א'-ג'

20 "צַדִּיק אַתָּה ה' כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ **מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה שָׁלוּ כָּל בֹּגְדֵי בָגֶד:** נְטַעְתָּם גַּם שֹׁרָשׁוּ יֵלְכוּ גַּם עָשׂוּ פֶּרִי קָרוֹב אַתָּה בְּפִיהֶם וְרָחוֹק מִכִּלְיוֹתֵיהֶם: וְאַתָּה ה' יְדַעְתָּנִי תִרְאֵנִי וּבָחַנְתָּ לִבִּי אִתָּךְ הַתֵּקֶם כְּצֹאן לְטִבְחָה וְהַקְדִּשֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה."

הצרה 20.indd 138 21/06/2011 14:36:33

איוב

ב', א'- י'

״וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹקִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה׳ וַיָּבוֹא גַּם הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב עַל ה׳: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל הַשָּׂטָן אֵי מִזֶּה תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת ה׳ וַיֹּאמַר מִשֹּׁט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל הַשָּׂטָן הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ אֶל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹקִים וְסָר מֵרָע וְעֹדֶנּוּ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתוֹ וַתְּסִיתֵנִי בּוֹ לְבַלְּעוֹ חִנָּם:

וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת ה׳ וַיֹּאמַר עוֹר בְּעַד עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ: אוּלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע אֶל עַצְמוֹ וְאֶל בְּשָׂרוֹ אִם לֹא אֶל פָּנֶיךָ יְבָרֶכֶךָּ: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל הַשָּׂטָן הִנּוֹ בְיָדֶךָ אַךְ אֶת נַפְשׁוֹ שְׁמֹר: וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵאֵת פְּנֵי ה׳ וַיַּךְ אֶת אִיּוֹב בִּשְׁחִין רָע מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ:

וַיִּקַּח לוֹ חֶרֶשׂ לְהִתְגָּרֵד בּוֹ וְהוּא יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הָאֵפֶר: וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ עֹדְךָ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתֶךָ בָּרֵךְ אֱלֹקִים וָמֻת: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת תְּדַבֵּרִי גַּם אֶת הַטּוֹב נְקַבֵּל מֵאֵת הָאֱלֹקִים וְאֶת הָרָע לֹא נְקַבֵּל **בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו.**״

חכמת הלב:
״אדם שאינו מזדהה עם צער חברו בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני״.
(רבי מנדל מזלוטשוב)

שאלות לדיון

1. מהי תגובת אברהם אבינו נוכח החלטת הקב״ה להשמיד את סדום?
2. מהי מסקנתך נוכח תגובתו?
3. מהי השאלה העיקרית בדברי הנביא ירמיה? האם תוכלו להתמודד עמה?
4. ״**בְּכָל-זֹאת לֹא-חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו**״. מהו החטא שלא חטא?

אדם הבוטח בבורא עולם ומאמין **בהשגחתו הפרטית** על הנבראים, אסור לו, **לכאורה**, לפחד ואסור לו, לכאורה, לשאול שאלות כיוון שהקב״ה שומר עליו. לאור זאת תמוהה תגובת יעקב אבינו נוכח פגישתו הצפויה עם עשו אחיו כמסופר להלן.

הצרה 20.indd 139 21/06/2011 14:36:33

בראשית

ל״ב, ג׳-י״ב

כיצד ניתן להסביר את פחדו של יעקב אבינו למרות היותו אדם מאמין?!

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה
שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן
לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד
עָתָּה: וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד
5 לַאדֹנִי לְמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ: וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר
בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ אֶל עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע מֵאוֹת
אִישׁ עִמּוֹ: וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר
אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: וַיֹּאמֶר
אִם יָבוֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה
10 הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק ה׳ הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב
לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ: קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת
עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי
מִיַּד עֵשָׂו כִּי יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל בָּנִים: וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ
וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֵרֹב.״

חכמת הלב:
"נשמת האדם דומה לנר.
לפעמים הנר דולק
ולפעמים הוא כבוי.
כך נשמת האדם
לעיתים מאירה
ולעיתים כבויה".
(הבעל שם טוב)

כיצד נוכל להסביר את פחדו של יעקב אבינו, על אף היותו מאמין בבורא עולם ובהשגחתו?!

אפשר למצוא מגוון פירושים לתגובת יעקב נוכח פגישתו העתידית עם עשו אחיו.

בחרנו בפירוש **אברבנאל** המתייחס לנושא זה ומדגיש בפירושו כי המאמין הוא **אדם המתגבר על פחדו** ובוטח בייעוד אלוקיו, נעיין בו:

הצרה 20.indd 140 21/06/2011 14:36:33

3. בהקשר לפחד – מיהו "גיבור אמיתי"?

4. כיצד הסביר אברבנאל את פחד יעקב, נוכח אמונתו בה'?

פירוש אברבנאל[2]

בראשית ל"ב, ח'

"וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וגו' עַד וַיְצַו אֶת הָרִאשׁוֹן כִּי יִפְגָּשְׁךָ וגו'. פַּחַד יַעֲקֹב וְיִרְאָתוֹ מֵעֵשָׂו לֹא הָיָה מֵחֶלְשַׁת אֱמוּנָתוֹ וּבִטָּחוֹנוֹ בְּיִעוּדָיו, כִּי בֶּאֱמֶת לִבּוֹ בָּטוּחַ בַּה', **אֲבָל הָיָה פַּחְדּוֹ כְּדֶרֶךְ הַגִּבּוֹר הָאֱמִתִּי, שֶׁבְּהִכָּנְסוֹ לַמִּלְחָמָה יִפְחַד מֵהַמָּוֶת וְיִרְגִּישׁ בַּסַּכָּנָה אֲבָל מִפְּנֵי הַמַּעֲלָה יִבְזֶה הַחַיִּים וְיִבְחַר הַמָּוֶת הַיָּפֶה**, וּכְמוֹ שֶׁזָּכַר הַפִּילוֹסוֹף בְּסֵפֶר הַמִּדּוֹת. וּמִי שֶׁיְּכַוֵּן לַמִּלְחָמָה לְחָשְׁבּוֹ שֶׁלֹּא יָמוּת לֹא יִקָּרֵא גִּבּוֹר, כְּמוֹ שֶׁמִּי שֶׁיִּתֵּן צְדָקָה לְהַבְזוֹת הַמָּמוֹן בְּעֵינָיו – לֹא יִקָּרֵא נָדִיב, כִּי לֹא עָשָׂה זֶה לְטוּב בְּחִירָתוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ מְבַזֶּה אֶת הַמָּמוֹן, וְלָכֵן רָאוּי לְגִבּוֹר שֶׁיִּתְעַצֵּב מִן הַמָּוֶת וְעַל כָּל זֶה יִבְחַר בָּהּ מִצַּד הַמַּעֲלָה, וּלְנָדִיב שֶׁיֹּאהַב הַמָּמוֹן אֲבָל יִתְנַהֵג מִצַּד הַמַּעֲלָה. **וְכֵן הָיָה עִנְיַן יַעֲקֹב כִּי אִם הָיָה בִּלְתִּי יָרֵא וְלֹא מִפַּחַד מֵעֵשָׂו שֶׁיַּהַרְגֵהוּ וְיַהֲרֹג אֶת נָשָׁיו וּבָנָיו, הִנֵּה בִּלְכָתּוֹ אֵלָיו לֹא הָיָה מוֹרֶה עַל בִּטָּחוֹנוֹ בַּשֵּׁם יתּ׳ וּבִיעוּדָיו, כִּי יִהְיֶה הוֹלֵךְ אֵלָיו לְחָשְׁבּוֹ שֶׁיִּתְנַהֵג עִמּוֹ כְּאָח. אֲבָל עַתָּה שֶׁשָּׁעַר בְּשִׂנְאָתוֹ אוֹתוֹ וְיָדַע זֶה בְּבֵרוּר עַד שֶׁהִכֹּחַ הַחִיּוּנִי אֲשֶׁר לְיַעֲקֹב הִתְפַּעֵל מִזֶּה כִּי רָאָה וּפָחַד, וְעַל כָּל זֶה שִׂכְלוֹ, הַמַּנְהִיג אֶת הַכֹּחַ הַמִּתְעוֹרֵר אֲשֶׁר לוֹ, כְּמוֹ שֶׁרָאוּי לְבַעַל הַמַּעֲלָה, גָּעַר בּוֹ עַל פַּחְדּוֹ וְהִתְאַמֵּץ וְהָלַךְ לִקְרַאת אָחִיו זֶה בֶּאֱמֶת הָרָאוּי לְהִקָּרֵא מַאֲמִין בִּנְבוּאָתוֹ וּבוֹטֵחַ בְּיִעוּד אֱלֹהָיו."

למדנו מדברי **אברבנאל** עיקרון חשוב. הפחד הוא אכן **תחושה טבעית** של כל אדם נורמלי, לפיכך לא קיימת דרישה מהמאמין שלא לפחד. הציפייה מאדם מאמין היא **שבזכות אמונתו** יצליח להתגבר על מכשולים, יצליח לנצח את פחדיו ויתחזק בביטחונו בבורא עולם.

עיקרון זה נוכל ללמוד גם לעניין נוסף. פעמים רבות בחיינו הפרטיים והלאומיים אנו ניצבים בפני אירועים המעמידים את אמונתנו וביטחוננו **במבחן מעשי.** האם מותר לנו לשאול שאלות, כגון: "למה ומדוע", בעקבות מאורעות אלה, או ששאלות מסוג זה תהיינה מוגדרות ככפירה ופקפוק במעשיו של בורא עולם? אדם אינו נדרש לפעול בניגוד לטבעו, **ותהיות ובירורים אמוניים הם חלק מבניין אישיותנו האמונית והשקפתנו הדתית.** השאלה העיקרית שעלינו לשאול את עצמנו היא: **מהי מטרת השאלה ומהי תכליתה?**

אדם מאמין בבורא עולם, שעיקר מגמתו לברר את מעשי ה' והנהגתו בעולם, השאלות שהוא שואל נובעות **מתוך רצון להעמיק בדרכי ה'** ולהבין את פועלו. אדם זה לא ייחשב כופר. שאלותיו **אינן** באות ממקום של התרסה וכפירה אלא ממקום של רצון לברר **באופן אמיתי** את יסודות האמונה, שאלותיו הן **שאלות לגיטימיות של אדם נורמלי** שחווה אירוע קשה.

אחת הדוגמאות המזעזעות לאירועים קשים שעבר עם ישראל היא השואה הנוראה. רבים מנסים להבין את מעשי ה' בהקשר זה ורבים אחרים נמנעים מלעסוק בנושא. נעיין להלן בדברי הרב **אליעזר ברקוביץ',** שהתמודד עם שאלות היסוד האלה, וניסה לחזק את מעמד האמונה דווקא על רקע השאלות המורכבות והשואה הנוראה.

---

2 **דון יצחק אברבנאל** (ה'קצ"ז-ה'רס"ח, 1437-1508): ממגורשי ספרד, מדינאי יהודי, פילוסוף, מגדולי פרשני התורה, ממגורשי ספרד. מחבר **פירוש אברבנאל על התורה**. נולד בליסבון, פורטוגל ונפטר בוונציה, איטליה. תולדות חייו קשים, ובמהלכם איבד את כל רכושו שלוש פעמים.

הצרה 20.indd 141 21/06/2011 14:36:34

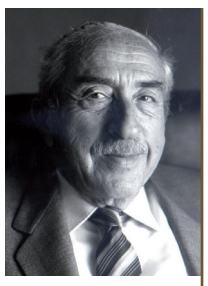

הרב אליעזר ברקוביץ'[3]

"מאמרים על יסודות היהדות", עמ' 86-87

שאלות האמונה להלן אינן מלמדות על כפירה, אלא על רצון אמיתי להבין את דרכי ה', שופט כל הארץ

הַ"הִתְדַּיְנוּת" עִם אֱלֹקִים הִיא צֹרֶךְ שֶׁל הָאֱמוּנָה; הִיא נוֹבַעַת מִלֵּב לִבָּהּ שֶׁל הָאֱמוּנָה. כַּאֲשֶׁר בְּסִפְרוֹ שֶׁל אֵלִי וִיזֶל ("הַלַּיְלָה") יֶלֶד מוּצָא לַהוֹרֵג בְּתִלְיָה וּמְיַשֶּׁהוּ שׁוֹאֵל: "הֵיכָן אֱלֹקִים?", זוֹהִי הַשְׁאֵלָה הָרְאוּיָה לְהִשָּׁאֵל. אִלּוּלֵי נִשְׁאֲלָה הַשְׁאֵלָה הָיָה בְּכָךְ מִשּׁוּם חִלּוּל הַשֵּׁם. אֱמוּנָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲבֹר עַל זְוָעָה שֶׁכָּזֹאת לְסֵדֶר הַיּוֹם. אֱמוּנָה, בְּגִלַּל הֱיוֹתָהּ אֱמוּן בֶּאֱלֹקִים, תּוֹבַעַת מִמֶּנּוּ צֶדֶק. אֵין הִיא יְכוֹלָה לְסִבֹּל מְעָרְבוּת שֶׁל אֱלֹקִים בְּאִי-צֶדֶק וּבְאַכְזָרִיּוּת. וְאוּלָם **הָאֱמוּנָה רוֹאָה אֶת יַד ה' בְּכָל דָּבָר תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ. הָאֱמוּנָה מְבַקֶּשֶׁת לִמְצֹעַר לְקַבֵּל רֶמֶז בַּאֲשֶׁר לְטִיבָהּ** שֶׁל הַהִתְעָרְבוּת הָאֱלֹקִית, גַּם אִם לֹא לַהֲבִינָהּ לַחֲלוּטִין. הַפְּנִיָּיה לֶאֱלוֹקִים מִתּוֹךְ הַצִּיפִּיָּה לְקִיּוּם הַצֶּדֶק בָּעוֹלָם בְּכָל עוֹצְמַת הָאֱמוּנָה, בּוֹלֶטֶת כְּתַמְרוּר דְּרָכִים מֵרַאשִׁיתָהּ שֶׁל הַדֶּרֶךְ הַיְּהוּדִית בַּהִיסְטוֹרְיָה. אַבְרָהָם מִתְדַּיֵּין עִם אֱלֹקִים עַל גּוֹרָל סְדוֹם וַעֲמֹרָה. אָנוּ רוֹאִים כֵּיצַד אָדָם שֶׁבַּאֲדִיקוּתוֹ מַחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ לְ"עָפָר וָאֵפֶר" וְתוּ לֹא אוֹזֵר עֹז לִפְנוֹת אֶל אֱלוֹקִים בַּשְּׁאֵלָה: "הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?" אֵין כָּאן סְתִירָה כְּלָל. אִישׁ הָאֱמוּנָה מַצִּיב לִפְנֵי אֱלֹקִים סְמָן שְׁאֵלָה בְּגִלַּל אֱמוּנָתוֹ...

זוֹ גַּם מַהוּת הַדִּילֶמָה שֶׁל אִיּוֹב. תְּלוּנָתוֹ הָעַקְשָׁנִית אֵינָהּ נוֹבַעַת מֵהַצָּרָה הָאִישִׁית שֶׁלּוֹ כִּי אִם מִלַּהַט אֱמוּנָתוֹ. אֱמוּנָתוֹ שֶׁל אִיּוֹב אֵינָהּ נֶחְלֶשֶׁת בְּקִרְבּוֹ. אַדְרַבָּה, כֹּחַ הָאֱמוּנָה הוּא שֶׁמַּעֲנִיק מִשְׁנֶה תֹּקֶף לַהַאֲשָׁמָה. מַה שֶּׁקָּרָה לְאִיּוֹב אֵינוֹ צוֹדֵק; זֶהוּ עָוֶל נוֹרָא מִשּׁוּם שֶׁהוּא נִשְׁפַּט לְאוֹר אִידֵאָל הַצֶּדֶק שֶׁגִּבֵּשׁ לְעַצְמוֹ אִיּוֹב מִכֹּחַ אֱמוּנָתוֹ בֶּאֱלֹקִים. סִרּוּבוֹ שֶׁל אִיּוֹב לְקַבֵּל אֶת טְעוּנֵי רֵעָיו הַמְסַנְגְּרִים עַל הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה אֵינוֹ עִנְיָן שֶׁל צַדְקָנוּת עִקֶּשֶׁת וְגַם אֵין הוּא נוֹבֵעַ מִתְּחוּשָׁה מֻגְזֶמֶת שֶׁל חֲשִׁיבוּת עַצְמִית. מַה שֶּׁרֵעֵי אִיּוֹב מְנַסִּים לַעֲשׂוֹת הוּא לְלַמֵּד זְכוּת עַל עָוֶל כְּאִלּוּ הָיָה צֶדֶק. בְּלִי שֶׁיִּהְיוּ מוּדָעִים לְכָךְ, בַּעֲשׂוֹתָם זֹאת הֵם מְגַמְּדִים אֶת תְּפִיסַת הָאֱלֹקִים שֶׁל אִיּוֹב. בְּגִלַּל אֱמוּנָתוֹ אֵין אִיּוֹב יָכֹל לְקַבֵּל דִּבְרֵי הַסַּנֵגוֹרְיָה עַל אֱלֹקִים, שֶׁמִּשְׁתַּמֵּעַ מֵהֶם עֶלְבּוֹן לִכְבוֹדוֹ שֶׁל הָאֵל שֶׁהוּא מַאֲמִין בּוֹ.

מְקוֹמָהּ שֶׁל הַתְּהִיָּה עַל הַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית בְּמַחֲנוֹת הַהַשְׁמָדָה הָיָה בִּתְחוּם הַמָּסֹרֶת הַקָּלָסִית שֶׁל הַיַּהֲדוּת. לְמַרְבֵּה הַצַּעַר, שֶׁלֹּא כְּמוֹ בַּמִּקְרֶה שֶׁל אִיּוֹב, אֱלֹקִים הִתְמִיד בִּשְׁתִיקָתוֹ עַד סוֹפָהּ שֶׁל הַטְּרָגֶדְיָה, וְהַמְּיֻלְּיוֹנִים בְּמַחֲנוֹת הָרִכּוּז נִשְׁאֲרוּ לְבַדָּם וְנֶאֱלְצוּ לִדְאֹג לְעַצְמָם בְּיָם שֶׁל יֵאוּשׁ אֵינְסוֹפִי. עַד יָמֵינוּ נִטָּשׁ וְכוּחַ בֵּין תֵּאוֹלוֹגִים עַל פֶּשֶׁר תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל אֱלֹקִים לְאִיּוֹב. תְּהֵא מַשְׁמָעוּתָהּ אֲשֶׁר תִּהְיֶה, דָּבָר אֶחָד בָּרוּר: בְּאַחֲרִית הַדְּבָרִים אֱלֹקִים מוֹפִיעַ בִּפְנֵי אִיּוֹב. הוּא מִתְוַדֵּעַ אֵלָיו; וְכָךְ אִיּוֹב יָכֹל לְהַשְׁלִים עִם אֱלֹקִים בַּמִּלִּים:

5. הסבירו את שאלת אברהם אבינו אל הקב"ה: "השופט כל הארץ לא יעשה משפט"?

מה בא לידי ביטוי בשאלה זו?

3 **הרב פרופ' אליעזר ברקוביץ'** (ה'תרס"ח-ה'תשנ"ב, 1908-1992): נמנה עם בכירי ההוגים במאה העשרים. הוא הוסמך לרבנות על ידי הרב יחיאל יעקב וינברג ב"בית המדרש לרבנים" בברלין וקיבל תואר דוקטור באוניברסיטת ברלין. כיהן כרב קהילה באנגליה ובאוסטרליה והתמנה כראש החוג לפילוסופיה במכללה בשיקגו. בשנת 1975 עלה לארץ והתגורר בירושלים. עסק רבות בהתמודדות אמונית עם השואה.

הצרה 20.indd 142 21/06/2011 14:36:34

לְשֵׁמַע אֹזֶן שְׁמַעְתִּיךָ

וְעַתָּה עֵינִי רָאָתְךָ.

עַל כֵּן אֶמְאַס וְנִחַמְתִּי

עַל עָפָר וָאֵפֶר (**איוב** מ״ב, ה׳–ו׳).

6. לאחר משברים אישיים ולאומיים נשאלות שאלות אמוניות.

כיצד עלינו להגיב על שאלות אלו?

– השיבו בלשונכם, בהעמקה ובהרחבה.

5 מַשְׁבֵּר הָאֱמוּנָה בַּמַּחֲנוֹת לֹא זָכָה לְסִיּוּם מִן הַסּוּג הַזֶּה. אֱלֹקִים הִמְשִׁיךְ לִשְׁתֹּק וּלְהַסְתִּיר פָּנָיו עַד לַסּוֹף הַמַּר. מִלְיוֹנִים חִפְּשׂוּ אַחֲרָיו... הֵם שָׁמְעוּהוּ לְשַׁמַּע אֹזֶן, אַךְ לְעֵינֵיהֶם נִגְלוּ ״עָפָר וָאֵפֶר״ שֶׁנּוֹתְרוּ מֵהֶם וּמִכָּל הַיָּקָר לָהֶם. לְמַעֲשֶׂה, הָיוּ שְׁנֵי טִיפּוּסֵי אִיּוֹב בְּאוֹשְׁוִויץ: זֶה שֶׁקִּבֵּל בְּאִחוּר אֶת עֲצַת אִשְׁתּוֹ שֶׁל אִיּוֹב וְהִפְנָה עֹרֶף לֵאלֹקִים, וְזֶה שֶׁדָּבַק בֶּאֱמוּנָתוֹ עַד הַסּוֹף, שֶׁהִצְהִיר עָלֶיהָ עַל סַף תָּאֵי הַגָּזִים, שֶׁהָיָה מְסֻגָּל לִצְעֹד אֶל מוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא שָׁר 10 בְּהַתְרָסָה (כלפי הנאצים – הערת העורכים) אֶת ״הָאֲנִי מַאֲמִין״ שֶׁלּוֹ. לְעֻמַּת מִי שֶׁאֱמוּנָתָם נִשְׁבְּרָה בְּמַחֲנוֹת הַמָּוֶת הָיוּ אֲחֵרִים שֶׁלֹּא פִּקְפְּקוּ לְרֶגַע. אִם עֲבוּר רַבִּים אֱלֹקִים לֹא הָיָה נוֹכֵחַ, עֲבוּר רַבִּים אֲחֵרִים הוּא לֹא אָבַד. אֵלֶּה שָׁדָּחוּ אוֹתוֹ עָשׂוּ זֹאת מִתּוֹךְ מֶרֶד אוֹתֶנְטִי; אֵלֶּה שֶׁהִצְהִירוּ עַל אֱמוּנָתָם וְדָבְקוּ בָּהּ עַד הַסּוֹף הַמַּר עָשׂוּ זֹאת בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה.

15 הָאוֹתֶנְטִיּוּת שֶׁל הַמֶּרֶד כְּמוֹ גַּם הָאוֹתֶנְטִיּוּת שֶׁל הָאֱמוּנָה אֵינָן יְכוֹלוֹת לִהְיוֹת נַחֲלָתָם שֶׁל מִי שֶׁאֵינָם אֶלָּא אֶחָיו שֶׁל אִיּוֹב. הָאָדָם הָעוֹמֵד מִבַּחוּץ, אָחִי הַקְּדוֹשִׁים הַמְּעֻנִּים, מְקַבֵּל לְיָדָיו יְרוּשָׁה הַמַּעֲמִידָה אוֹתוֹ בִּמְבוּכָה. הוּא יוֹרֵשׁ הֵן אֶת הַמֶּרֶד, הֵן אֶת הַפְּגָנַת הָאֱמוּנָה שֶׁל הַקְּדוֹשִׁים הַמְּעֻנִּים, מֶרֶד שֶׁהַפְּגָנַת הָאֱמוּנָה לֹא הִשְׁתִּיקָה אוֹתוֹ; הַפְּגָנַת אֱמוּנָה שֶׁהַמֶּרֶד לֹא רוֹקֵן אוֹתָהּ מִתּוֹכֶן. בְּדוֹרֵנוּ שֶׁלָּנוּ, אֶחָיו שֶׁל אִיּוֹב, אִם בִּרְצוֹנוֹ לִהְיוֹת נֶאֱמָן לַמּוֹרֶשֶׁת 20 שֶׁנִּתְּנָה לוֹ מֵאֵת אֱלֹקִים, ״מִתְדַּיֵּן״ עִם אֱלֹקִים מִתּוֹךְ מֶרֶד שֶׁבֶּאֱמוּנָה וּמִתּוֹךְ אֱמוּנָה מַרְדָּנִית. לְמַה הוּא יָכֹל לְיַחֵל? אֵין הוּא מְבַקֵּשׁ לְהָבִין בְּמוּנְחֵי הָאֱמוּנָה שֶׁלּוֹ אֶת שֶׁעָלָה בְּגוֹרָל עַמּוֹ. אֵין הוּא מְנַסֶּה לִזְכּוֹת בְּמַבָּט חָטוּף אֶל ״יָד ה׳״ כְּדֵי לְהָבִין אֵיזוֹ מַשְׁמָעוּת עֲשׂוּיָה לִהְיוֹת לְהַשְׁמָדַת יְהוּדֵי אֵירוֹפָּה בַּתָּכְנִית הָאֱלֹקִית. לְהָבִין פֵּרוּשׁוֹ לְהַצְדִּיק, לְקַבֵּל. אֶת זֹאת הוּא לֹא יַעֲשֶׂה. הוּא מְצַפֶּה לִמְצֹא אֶת הַצָּפוּן בֶּאֱמוּנָתוֹ הַדָּתִית. **הוּא מְבַקֵּשׁ 25 לְהַצְהִיר עַל אֱמוּנָתוֹ, אַךְ לֹא מִתּוֹךְ הַעֲמָדַת פָּנִים כְּאִלּוּ לֹא אֵרְעָה הַשּׁוֹאָה מֵעוֹלָם. הוּא יוֹדֵעַ שֶׁדּוֹר זֶה חַיָּב לִחְיוֹת וּלְהַאֲמִין בְּצִלָּהּ שֶׁל הַשּׁוֹאָה. עָלָיו לִלְמֹד כֵּיצַד לַעֲשׂוֹת זֹאת. כְּדֵי שֶׁאֱמוּנָתוֹ תּוּכַל לְהִשָּׁאֵר בַּעֲלַת מַשְׁמָעוּת עָלָיו לְהַקְצוֹת מָקוֹם לָאֲפֵלָה הַמְסַמֵּאת שֶׁל מַחֲנוֹת הַהַשְׁמָדָה בְּתוֹךְ הָאֱמוּנָה שֶׁלּוֹ. הָאֲפֵלָה תִּשָּׁאֵר, אַךְ ״לְאוֹרָהּ״ הוּא יַצְהִיר עַל 30 אֱמוּנָתוֹ וְהִיא תִּתֵּן מִשְׁנֶה תֹּקֶף לְהַצְהָרוֹתָיו. הַבִּלְתִּי מֻסְבָּר לֹא יִתְחַוֵּר, אַךְ הוּא יַהֲפֹךְ לְהַשְׁפָּעָה חִיּוּבִית בְּגִבּוּשׁ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לְהַכִּיר בּוֹ...״**

7. עיין היטב בשני הקטעים שקראת. מה הן השאלות שניתן להעלות לדיון בעקבות קריאתם?

(עיינו כהשוואה במקורות להרחבה בסוף הפרק).

הצרה 20.indd 143 21/06/2011 14:36:35

חכמת הלב:
"ניתן לכבות את הנר,
אבל את מהות האור
לא ניתן לכבות".
(הרבי מגור)

יש להדגיש שקשה לענות תשובה חד-משמעית לשאלות האמונה שעולות נוכח זוועות השואה הנוראה, ויש הסוברים שלא ניתן להבין, בשכל אנושי, את מהותה וסיבותיה. ניסינו להתוות כיוון להתמודדות עם השאלה: **האם מותר בכלל לאדם מאמין לשאול שאלות אמוניות נוכח אירועים העומדים, לכאורה, בסתירה לאמונתו בבורא עולם.** הגענו למסקנה כי המאמין איננו נבחן בשתיקתו דווקא, אלא ביכולתו **להמשיך ולהאמין** למרות קושיותיו, וחרף המשברים האישיים או הלאומיים שעברו עליו.

להלן נלמד עקרונות אחדים העוסקים בהתמודדות עם **המשמעות** של רוע, של משברים ושל סבל, בעולם אמוני שביסודו מוטבעת ההשקפה "א-ל אמונה ואין עוול" (דברים ל"ב, ד'). הפנמת עקרונות אלה עשויה לסייע לנו בחיי היום-יום שלנו, הן במישור האישי והן במישור הלאומי.

דרכי התמודדות של אדם מאמין עם משבר

האמונה היהודית מודעת היטב למצבי קושי במהלך חייו של היחיד וקורותיה של האומה. חכמי ישראל לדורותיהם עיצבו השקפת עולם המאפשרת למאמין להתמודד עם הקושי, מתוך אמונה עמוקה, ומתוך ראייה ערכית של המציאות. להלן נציג כמה שיטות של גדולי ישראל שעסקו בהיבטים שונים של המשבר האמוני בכלל ושל שאלת "צדיק ורע לו" בפרט:

1. מסכת **ברכות** ס"א עמוד ב'.
2. פירוש **המלבי"ם** לספר **דברים**, פרק ו', פסוק ד'.
3. תלמוד בבלי **נידה** ל"א עמוד א'.
4. מדרש **תנחומא**, וירא, אות כ'.
5. **רבי יהודה הלוי** (ריה"ל) בספר **הכוזרי**, מאמר שלישי, סעיף י"א.
6. **רבי משה בן מימון** (רמב"ם), **מורה נבוכים**, חלק ג', פרק י"ב.
7. **הרב יוסף דב סולוביצ'יק**, **"קול דודי דופק"**, בתוך הספר: איש האמונה.

א. הטוב והרע מאת ה' ותכליתם לטוב

נפתח את דיוננו בתיאור אחד האירועים המזעזעים ביותר בין תיאורי הריגתם של **עשרת הרוגי מלכות**, תיאור מותו של **רבי עקיבא**[4].

4 **רבי עקיבא**, מגדולי התנאים, חי אחרי חורבן הבית השני, ותמך בבר כוכבא וב"מרד הגדול".

הצרה 20.indd 144 21/06/2011 14:36:35

תלמוד בבלי

מסכת ברכות ס״א עמוד ב׳

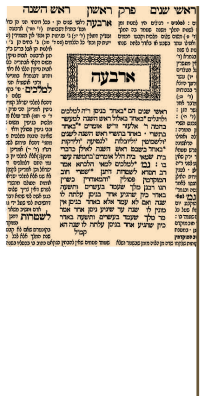

חכמת הלב:
״אי אפשר לגרש
את החושך במקלות.
את החושך מגרשים
על ידי מעט אור״.
(אמרה חסידית)

בְּשָׁעָה שֶׁהוֹצִיאוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא לַהֲרִיגָה זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע הָיָה, וְהָיוּ סוֹרְקִים אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרְקוֹת שֶׁל בַּרְזֶל, וְהָיָה מְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּנוּ! עַד כָּאן? אָמַר לָהֶם: כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל פָּסוּק זֶה: 5 ׳וּבְכָל נַפְשְׁךָ׳ – אֲפִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ; אָמַרְתִּי: מָתַי יָבוֹא לְיָדִי וַאֲקַיְּמֶנּוּ! וְעַכְשָׁו שֶׁבָּא לְיָדִי – לֹא אֲקַיְּמֶנּוּ? **הֲיֶה מַאֲרִיךְ בְּ׳אֶחָד׳ עַד שֶׁיְּצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּ׳אֶחָד׳.** יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: אַשְׁרֶיךָ, רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתְךָ בְּ׳אֶחָד׳. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זוֹ תּוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָהּ?... יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: אַשְׁרֶיךָ, רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁאַתָּה מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא!״ 10

מדוע בשעה שסרקו את בשרו של רבי עקיבא במסרקות של ברזל וקרא: ״שמע ישראל ה׳ אלוקינו ה׳ אחד״, האריך דווקא במילה ״**אחד**״?

המלבי״ם, בפירושו לספר **דברים**, הסביר את משמעותו העמוקה של פסוק זה שבו מודגשים **ייחוד ה׳ ואחדותו**. הסברו **מורה דרך להתמודדות** עם משבר באמונה. 15

פירוש המלבי״ם[5]

לספר דברים, פרק ו׳, פסוק ד׳ (״שמע ישראל״)

הָאֱמוּת הַקּוֹדְמִים שֶׁהָיוּ מַאֲמִינִים בְּרִבּוּי הָאֱלֹהוּת, הִשְׁוּוּ בָּזֶה שֶׁיֵּשׁ אֱלֹהִים פּוֹעֵל טוֹב וְיֵשׁ אֱלֹהִים פּוֹעֵל רַע, כִּי לֹא יָכְלוּ לְצַיֵּר שֶׁהַטּוֹב וְהָרַע הַנִּמְצָא בָּעוֹלָם יָצְאוּ מִשֹּׁרֶשׁ אֶחָד, וְעַל כֵּן הָיוּ מִתְיָרְאִים מִפּוֹעֵל הָרַע וְאוֹהֲבִים אֶת הַפּוֹעֵל הַטּוֹב. וְכַאֲשֶׁר בָּא בְּתוֹרַת אֱמֶת לְלַמְּדָם שֶׁיִּתְאַחֲדוּ הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה לֶאֱלֹהֵי אֱמֶת **הֻצְרַךְ לְהַקְדִּים לָהֶם אֱמוּנַת הַיִּחוּד, שֶׁאֱלֹהֵי עוֹלָם הוּא אֶחָד וְאֵין זוּלָתוֹ וְהוּא שׁוֹרֶשׁ לְכָל הַנִּמְצָא וְהַמִּתְהַוֶּה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת הֵן דְּבָרִים אֲשֶׁר לְפִי הַשָּׂגָתֵנוּ נִקְרָאִים בַּשֵּׁם טוֹב וְהֵן דְּבָרִים אֲשֶׁר נִקְרָאִים בַּשֵּׁם רַע.** וְהוּא שֶׁנַּאֲמִין כִּי אֵין רַע בַּמְּצִיאוּת כְּלָל, שֶׁמַּהֲאֵל הַטּוֹב הָאֶחָד הָאֲמִתִּי לֹא יָצְאוּ רַק טוֹב, וַאֲשֶׁר יִדְמֶה לָנוּ שֶׁהוּא רַע הוּא בֶּאֱמֶת אַךְ טוֹב וָחֶסֶד. כָּל הֶעְדֵּר הוּא לְצֹרֶךְ הַוָּיָה, וְכָל הַשְׁחָתָה הוּא לְצֹרֶךְ תִּקּוּן וּבִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד״... **כָּל הָרָעוֹת הַבָּאוֹת בָּעוֹלָם הֵם לְתַכְלִית טוֹב, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְעַל כֵּן יְצַיֵּר הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה לְאֵל אֶחָד״.** 20 25 30

8. כיצד אפשר להבין, לפי דברי המלבי״ם, את הפסוק: ״וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד״ (בראשית א׳, ל״א). האומנם אין רוע בעולם?

5 **המלבי״ם** (ה׳תקס״ט-ה׳תרל״ט, 1809–1879): רב ודרשן בקהילות שונות במזרח אירופה, חיבר ספרים בהלכה ופירוש מפורסם לתורה - **התורה והמצווה** ופירוש לתנ״ך – **מקרא קודש**.

הצרה 20.indd 145
21/06/2011 14:36:52

המסר המרכזי מדברי המלבי"ם הוא שאחדות הבורא וייחודו מלמדים כי **הן הטוב והן הרע מקורם בבורא אחד,** ולא בא-ל היוצר את הרע ובא-ל היוצר את הטוב. כמו כן אנו לומדים מדבריו כי הקב"ה **יוצר את הטוב, וכי רק בעיני אדם קיימת מציאות של רוע.** כל הנראה בעיני האדם לכאורה כרע, מכוון "לצורך תיקון ובניין". לפיכך חייב האדם לחפש את **משמעות הרוע** ולנסות להבין את מטרתו ותכליתו. לפי זה מובן מדוע קרא רבי עקיבא דווקא "שמע ישראל" בהדגישו את המילה "**אחד**", שכן הקב"ה **אחד והוא יוצר הכול, הן את הטוב והן את הרע.** לא קל לאדם הנתון במשבר להאמין כי בעומק הרוע נמצא טוב וכי תכלית הייסורים, היא להביא, בסופו של התהליך, טוב לעולם, אולם זהו האתגר המשמעותי שלפניו.

9. מהו הבסיס האמוני שנדרש מאדם כדי להודות על צרה?

ב. ראיית המכלול ולא רק את המציאות העכשווית

תלמוד בבלי

נידה ל"א עמ' א'

"דְּרַשׁ רַב יוֹסֵף: מַאי דִּכְתִיב: 'אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי יָשָׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי'? בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר – בְּשָׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁיָּצְאוּ לִסְחוֹרָה, יָשַׁב לוֹ קוֹץ לְאֶחָד מֵהֶן, הִתְחִיל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף. לְיָמִים שָׁמַע שֶׁטָּבְעָה סְפִינָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּיָּם, הִתְחִיל מוֹדֶה וּמְשַׁבֵּחַ. לְכָךְ נֶאֱמַר: 'יָשַׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי', וְהֵינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב: 'עֹשֶׂה נִפְלָאוֹת (גְּדוֹלוֹת) לְבַדּוֹ וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם'? אֲפִלּוּ בַּעַל הַנֵּס אֵינוֹ מַכִּיר בְּנִסּוֹ."

ג. הקב"ה מעמיד בניסיון רק אנשים בעלי כוחות נפש שיכולים לעמוד בניסיון.

מדרש תנחומא, וירא, אות כ'

"**'ה' צַדִּיק יִבְחָן'** (תהלים יא).

אָמַר רַבִּי יוֹנָה: **הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה כּוֹתֵשׁ עָלָיו – מִשְׁתַּבֵּחַ.** אֵימָתַי? כְּשֶׁהוּא יָפֶה אֲבָל כְּשֶׁהוּא רַע אַתָּה כּוֹתֵשׁ עָלָיו – וְהוּא מִתְפַּקֵּעַ. כָּךְ אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אֶלָּא לַצַּדִּיקִים.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם: **הַיּוֹצֵר הַזֶּה אֵינוֹ מַקִּישׁ עַל כְּלִי וְקַנְקַן רָעוּעַ, שֶׁלֹּא יִשָּׁבֵר. וּבַמֶּה הוּא מַקִּישׁ? – עַל הַבָּרִיא.** כָּךְ אֵין הקב"ה מְנַסֶּה לָרְשָׁעִים אֶלָּא לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'ה' צַדִּיק יִבְחָן'.

הצרה 20.indd 146 21/06/2011 14:36:53

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי פָּרוֹת, אַחַת כֹּחָהּ יָפֶה וְאַחַת כֹּחָהּ רַע. **עַל מִי הוּא מַטִּיל אֶת הָעֹל, לֹא עַל אוֹתָהּ שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה?! הֱוֵי אוֹמֵר: 'ה' צַדִּיק יִבְחָן'.**

לְכָךְ נֶאֱמַר: 'וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם'."

שאלות לדיון בעקבות המדרש

בדוגמאות שמביא המדרש בולטים היבטים שונים:

א. הניסיון כמשפר את רמתו הרוחנית של האדם ויכולתו להתמודד עם קשיים.

ב. בעל הניסיון כשליח.

ג. הקב"ה מעמיד בניסיון רק אנשים עם כוחות נפש להתגבר על הקושי.

התאם את ההיבטים השונים הנ"ל לדוגמאות שמביא מדרש תנחומא.

ד. כיצד ניתן לתמוך באדם הנמצא במשבר על פי הדוגמאות המובאות במדרש?

ד. הקב"ה מונע עוול בבריאה (בעלי חיים) אלא שהאדם, בשכלו המצומצם, לא תמיד מסוגל להבין את דרכי ה'.

רבי יהודה הלוי (ריה"ל)[6]

"הכוזרי", מאמר שלישי, סעיף י"א

"אָמַר הֶחָבֵר: ...וְאַחַר כָּךְ יֵשֵׁב בְּלִבּוֹ אֶת עִנְיָן 'צִדּוּק הַדִּין', לְמַעַן יִהְיֶה לוֹ לְמָגֵן וּלְמַחֲסֶה מִן הַפְּגָעִים וְהַצָּרוֹת הַמִּתְרַחֲשִׁים בָּעוֹלָם הַזֶּה. **וְכֵן תִּישַׁב בְּנַפְשׁוֹ מִדַּת צִדְקוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא בְּכָל בַּעֲלֵי הַחַיִּים, אוֹתָם הוּא מְכַלְכֵּל וּמַנְהִיג בְּחָכְמָה שֶׁדַּעַת אֱנוֹשׁ מַשִּׂיגָה לֹא אֶת פִּרְטֶיהָ, כִּי אִם אֶת כְּלָלָהּ, עַד כַּמָּה שֶׁאָנוּ רוֹאִים מַה מְּתֻקָּנֶת יְצִירַת בַּעֲלֵי** [5] **הַחַיִּים וּמַה נִּשְׂגָּבוֹת הַפְּלָאוֹת הַכְּלוּלוֹת בָּהּ,** הַמּוֹרוֹת עַל כַּוָּנַת חָכָם רוֹצֶה יוֹדֵעַ וְיָכֹל, כִּי לַקָּטָן וְלַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם הִתְקִין הַבּוֹרֵא כָּל מַה שֶּׁהֵם זְקוּקִים לוֹ בְּחוּשִׁים פְּנִימִיִּים וְחִיצוֹנִיִּים, וּבְמִזְגֵי רוּחוֹת הַחַיִּים, וּבַאֲבָרִים בַּעֲשׂוֹתוֹ לָהֶם כֵּלִים מְכֻוָּנִים מַתְאִימִים לְמִזְגֵי הָרוּחוֹת: לָאַרְנֶבֶת וְלָאַיָּלָה – כְּלֵי בְּרִיחָה וּמִדַּת מֹהֶר, וְלַצְּבוֹעִים – מִדַּת הַגְּבוּרָה וּכְלֵי הַדְּרִיסָה וְהַטְרִיפָה. הֲרֵי שֶׁאִם יַחְשֹׁב אָדָם בִּבְרִיאַת הָאֲבָרִים וְתוֹעֲלוֹתָם וּבְיַחֲסָם אֶל מִזְגֵי הָרוּחוֹת [10] יִמְצָא בָּהֶם אִזּוּן צוֹדֵק וְסֵדֶר מְחֻכָּם שֶׁלֹּא יַשְׁאִירוּ בְּלִבּוֹ סָפֵק כָּל שֶׁהוּא בְּצִדְקוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא. וְאִם יָבוֹא שָׂטָן הַסְּבָרָה לְהַקְשׁוֹת לְפָנָיו עַל כָּךְ מִן הָעָוֶל הַנַּעֲשֶׂה לָאַרְנֶבֶת כַּאֲשֶׁר הִיא מַאֲכָל לַצָּבוֹעַ, כַּזְּבוּב לָעַכָּבִישׁ, יָשִׁיב לוֹ הַשֵּׂכֶל וְיִגְעַר בּוֹ בְּאָמְרוֹ: כֵּיצַד אֲאַחֵס אֶת הָעָוֶל לָחָכָם שֶׁנִּתְבָּרֵר לִי צִדְקוֹ וְשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָעָוֶל? אִלּוּ הָיָה צֵיד הָאַרְנֶבֶת עַל יְדֵי הַצָּבוֹעַ וְצֵיד הַזְּבוּב עַל יְדֵי הָעַכָּבִישׁ דָּבָר שֶׁבִּמְקֹרֶה, הָיִיתִי מַאֲמִין שֶׁהַכֹּל מִקְרֶה, אוּלָם הֲרֵי אֲנִי רוֹאֶה כִּי הֶחָכָם

10. הנהגת הבורא את עולם בעלי החיים – כיצד היא מסייעת להתמודד עם שאלת "צדיק ורע לו"?

6 **לדמותו** – ראו עמ' 34.

147 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:36:54

11. הסבירו את הבסיס ההגיוני והאמוני לדבריו של נחום איש גם זו?

5 הַצַּדִּיק הַמַּנְהִיג נָתַן לָאַרְיֵה גְּבוּרָה וְיכֹלֶת, וְהִתְקִין לוֹ כְּלֵי הַצַּיִד, שִׁנַּיִם וְצִפָּרְנַיִם, וְכֵן שָׂם בָּעַכְבִּישׁ אֶת רוּחַ הַתַּחְבּוּלָה לַעֲשׂוֹת לוֹ אֶת אֲרִיגָתוֹ כִּלְבוּשׁ בְּלִי שֶׁלָּמַד זֹאת הָעַכְבִּישׁ, לְמַעַן יֵאָרֵג רְשָׁתוֹת לַזְּבוּב, וְעָשָׂה לוֹ כֵּלִים הָרְאוּיִים לִמְלָאכָה זוֹ, וְזִמֵּן לוֹ אֶת הַזְּבוּב לְמִחְיָה וּלְכַלְכָּלָה, כְּשֵׁם שֶׁזִּמֵּן לְרַבִּים מִדְּגֵי הַיָּם דָּגִים אֲחֵרִים לְמָזוֹן, – מָה אוֹמַר אֵפוֹא אִם לֹא כִּי כָּל זֶה בָּא מֵחָכְמָה שֶׁאֵין אֲנִי מַשִּׂיג אוֹתָהּ? אֵין לִי כִּי אִם לְהַצְדִּיק אֶת מִי שֶׁנִּקְרָא 'הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ'.

היסורים ככפרת עוונות

12. אילו "נחמות" הציע ריה"ל להתגברות על הסבל?

10 **וּמִי שֶׁנִּתְיַשֵּׁב כָּל זֶה בְּדַעְתּוֹ יַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה הַמְסֻפֶּרֶת עַל 'נַחוּם אִישׁ גַּם זוֹ' אֲשֶׁר עַל כָּל צָרָה שֶׁהָיְתָה בָּאָה עָלָיו הָיָה אוֹמֵר: "גַּם זוֹ לְטוֹבָה!"** (**תענית** כ"א) **וְיִחְיֶה חַיֵּי נַחַת תָּמִיד, כִּי תִּקַּלְנָה בְּעֵינָיו הַצָּרוֹת,** וְיִתָּכֵן כִּי יִשְׂמַח בָּהֶן בְּהַרְגִּישׁוֹ כִּי חֵטְא שֶׁהָיָה עָלָיו נִתְכַּפֵּר בְּכָךְ, כַּאֲשֶׁר יַרְגִּישׁ אָדָם הַפּוֹרֵעַ חוֹבוֹ כִּי הוּקַל לוֹ וְהוּא שָׂמֵח בְּזֶה – וְיִשְׂמַח לַשָּׂכָר וְלַגְּמוּל הַצָּפוּנִים לוֹ, וְיַקְנֶה לִבְנֵי אָדָם מִתּוֹךְ שִׂמְחָה אֶת הַדַּרְכָּה לַעֲמִידָה בְּסֵבֶל וּלְהַצְדָּקַת 15 הָאֱלוֹהַּ, וְיִשְׂמַח עַל הַתְּהִלָּה וְהַתִּפְאֶרֶת הַיּוֹצֵאת לוֹ מִזֶּה.

כָּל זֶה עַל יַחַס הֶחָסִיד אֶל צָרוֹתָיו הַפְּרָטִיּוֹת. אוּלָם כָּךְ יִנְהַג גַּם בְּצָרוֹת הַכְּלָל: כִּי בְּהַעֲלוֹת בִּלְבּוֹלֵי הַסְּבָרָה עַל לִבּוֹ אֶת אֹרֶךְ הַ'גָּלוּת' וְאֶת פִּזּוּר הָאֻמָּה וְאֶת הַדְּלְדּוּל וְהַהִתְמַעֲטוּת אֲלֵיהֶם הִגִּיעָה – יִתְנַחֵם תְּחִלָּה בְּ'צִדּוּק הַדִּין', כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי, וְאַחַר כָּךְ בְּנִכְיוֹן עֹנֶשׁ הָעֲוֹנוֹת, וְאַחַר כָּךְ בַּשָּׂכָר וּבַגְּמוּל הַצָּפוּנִים לָ'עוֹלָם הַבָּא' וּבַהִדָּבְקוּת בָּעָנְיָן 20 **הָאֱלֹהִי בָּ'עוֹלָם הַזֶּה'.** וְאִם יְבִיאֵהוּ הַשָּׂטָן לִידֵי יֵאוּשׁ בְּאָמְרוֹ: "הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה?" (**יחזקאל** ל"ז, ג') – כִּי מְאֹד נִמְחָה רָשְׁמֵנוּ בֵּין הַגּוֹיִים וְזִכְרֵנוּ נִשְׁכַּח, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: "יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִּקְוָתֵנוּ, נִגְזַרְנוּ לָנוּ" – יַחְשֹׁב עַל נֵס 'יְצִיאַת מִצְרַיִם' וְעַל כָּל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּ'כַמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ', וְאָז לֹא יִפָּלֵא בְּעֵינָיו אֵיךְ נָשׁוּב לְקַדְמוּתֵנוּ אַף כַּאֲשֶׁר לֹא יִוָּתֵר מֵאִתָּנוּ כִּי אִם אִישׁ אֶחָד, – וּכְמָה שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּרְאִי, תּוֹלַעַת יַעֲקֹב!" – כִּי מַה 25 נּוֹתָר מִן הָאָדָם לְאַחַר שֶׁהָיָה לְ'תּוֹלַעַת' בְּקִבְרוֹ?"

ריה"ל לימד אותנו להתבונן בהנהגת הבורא לא רק בהקשר של בני אדם אלא **מתוך התבוננות במציאות כולה.** התבוננות כזאת, תביא אותנו לידי מסקנה כי הבריאה כולה מונהגת בחכמה רבה על ידי בורא עולם. הקדוש ברוך הוא דואג לאזן את סדרי הבריאה ולמנוע עוול . תחושת עוול אצל האדם נובעת מאי-יכולתו להבין את דרכי הבורא. אדם צריך לדעת כי יש תכלית ומשמעות לייסוריו, הן בהקשר של מחילת עוונות והן בהקשר של חיי עולם הבא כגמול על ייסוריו. התבוננות כזאת תעצב אצל האדם השקפה מעין: "גם זו לטובה", וגם תקווה לעתיד טוב.

הצרה 20.indd 148 21/06/2011 14:36:55

ה. רוב הרעות בעולם נגרמות על ידי בני האדם עצמם (שלושה סוגי רעות).

רמב"ם[7]

מורה נבוכים, חלק שלישי, פרק י"ב

רַבּוֹת עָלָה בְּדִמְיוֹן הֶהָמוֹן כִּי הָרָעוֹת בָּעוֹלָם יָתֵר מִן הַטּוֹבוֹת, עַד שֶׁבְּהַרְבֵּה מֵהַטָּפוֹת כָּל הָעַמִּים וּבְשִׁירֵיהֶם כּוֹלְלִים עִנְיָן זֶה, וְאוֹמְרִים כִּי פֶּלֶא הוּא שֶׁיִּמָּצֵא בָּעוֹלָם טוֹב, אֲבָל רָעוֹתָיו רַבִּים וְתָדִירִים. וְאֵין הַטָּעוּת הָזֹו אֵצֶל הֶהָמוֹן בִּלְבַד, אֶלָּא גַּם אֵצֶל מִי שֶׁחוֹשֵׁב שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מַשֶּׁהוּ... וּמִכְּלָלָן עִנְיָן אֲשֶׁר בָּדָה אוֹתוֹ, וְהוּא שֶׁהָרַע בַּמְּצִיאוּת יָתֵר עַל הַטּוֹב, וְשֶׁכַּאֲשֶׁר תַּשְׁוֶה בֵּין נַחַת הָאָדָם וְתַעֲנוּגוֹתָיו בְּמֶשֶׁךְ זְמַן שַׁלְוָתוֹ כְּנֶגֶד מַה שֶּׁיֵּאָרַע לוֹ מִן הַצַּעַר וְהַיִּסּוּרִים הַקָּשִׁים וְהַמַּחֲלוֹת וְהַמּוּמִין וְהַדְּאָגוֹת וְהַיְגוֹנוֹת וְהַכִּשְׁלוֹנוֹת, אָז תִּמְצָא כִּי מְצִיאוּתוֹ, כְּלוֹמַר הָאָדָם, נָקָמָה, וְרָעָה רַבָּה מְנַת חֶלְקוֹ. וְהִמְשִׁיךְ לְאַמֵּת הַשָּׁקָפָה זוֹ בִּסְקִירַת הַפְּגָעִים הַלָּלוּ כְּדֵי לְהִתְנַגֵּד לְכָל מַה שֶּׁחוֹשְׁבִים אַנְשֵׁי הַצֶּדֶק עַל חַסְדֵי ה' וְטוּבוֹ הַגְּלוּיִים, וְשֶׁהוּא יִתְעַלֶּה הַטּוֹב הַמֻּחְלָט, וְכָל מַה שֶּׁיָּבוֹא מֵאִתּוֹ טוֹב מֻחְלָט בְּלִי סָפֵק. **וְסִבַּת כָּל הַטָּעוּת הַזֹּו, מִפְּנֵי שֶׁהַסֵּכֶל הַזֶּה וְדוֹמָיו מִן הֶהָמוֹן אֵינָם בּוֹחֲנִים אֶת הַמְּצִיאוּת כִּי אִם בְּאִישֵׁי הָאָדָם לֹא יוֹתֵר, וּמִדָּמֶה כָּל סָכֵל כִּי כָּל הַמְּצִיאוּת לְמַעַן אִישִׁיּוּתוֹ, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם מְצִיאוּת כִּי אִם הוּא בִּלְבַד, וְאִם אֵרַע לוֹ דָּבָר הֶפֶךְ מַה שֶּׁרָצָה, הֶחְלִיט וּפָסַק כִּי כָּל הַמְּצִיאוּת רַע**, וְאִלּוּ הִתְבּוֹנֵן הָאָדָם בַּמְּצִיאוּת וְהַשְׂכֵּל אוֹתָהּ וְיָדַע אַפְסוּת יְשׁוּתוֹ בָּהּ, כִּי אָז הָיָה מִתְבָּרֵר לוֹ הָאֱמֶת וּמִתְגַּלֶּה, כִּי הַהֲזָיוֹת הַגְּדוֹלוֹת הַלָּלוּ שֶׁהוֹזִים בְּנֵי אָדָם עַל רִבּוּי רָעוֹת הָעוֹלָם, אֵינָם אוֹמְרִים כִּי זֶה בְּיַחַס לַמַּלְאָכִים וְלֹא בְּיַחַס לַגַּלְגַּלִּים וְלַכּוֹכָבִים וְלֹא בְּיַחַס לַיְסוֹדוֹת וּמַה שֶּׁהֻרְכַּב מֵהֶן מִן הַדּוֹמֵם וְהַצּוֹמֵחַ, וְאַף לֹא בְּיַחַס לִמִינֵי בַּעֲלֵי הַחַיִּים, אֶלָּא כָּל מַחְשַׁבְתָּם רוֹאָה מִקְצָת אִישֵׁי הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי, וּמִתְפַּלְּאִים עַל אוֹתוֹ אֲשֶׁר אָבַל הַמַּאֲכָלִים הָרָעִים עַד שֶׁאֲחָזוֹ רַאֲתָן הֵיאָךְ בָּא עָלָיו הַהֶזֵּק הַגָּדוֹל הַזֶּה וְהֵיאָךְ נִמְצָא הָרַע הַזֶּה, וְכֵן מִתְפַּלְּאִים עַל מִי שֶׁהִרְבָּה בְּתַשְׁמִישׁ עַד שֶׁלָּקָה בְּסַמָּאוֹן, וְיִגְדַּל בְּעֵינֵיהֶם פִּגְעוֹ שֶׁל זֶה בְּסַמָּאוֹן, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

וְהַהַבְחָנָה הָאֱמִתִּית הִיא שֶׁכָּל אִישֵׁי מִין הָאָדָם שֶׁבַּמְּצִיאוּת, וְכָל שֶׁכֵּן זוּלָתָם מִמִּינֵי בַּעֲלֵי הַחַיִּים, הֵם דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ כְּלָל בְּיַחַס לִכְלָלוּת הַמְּצִיאוּת הַהֶמְשֵׁכִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר וְאָמַר: אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה וגו', אֱנוֹשׁ רְמָה וּבֶן אָדָם תּוֹלֵעָה, אַף שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר וגו', הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וגו', וְכָל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּלִשּׁוֹן סִפְרֵי הַנְּבִיאִים מִן הָעִנְיָן הַזֶּה הַנִּכְבָּד גְּדוֹל הִתְּוֹעֲלֶת בִּידִיעַת הָאָדָם אֶת עֶרְכּוֹ, וְאַל יִטְעֶה וְיַחְשֹׁב כִּי הַמְּצִיאוּת בִּגְלַל אִישִׁיּוּתוֹ בִּלְבַד, אֶלָּא הַמְּצִיאוּת בִּגְלַל רְצוֹן בּוֹרְאוֹ לְדַעְתֵּנוּ, אֲשֶׁר מִין הָאָדָם הַפָּחוּת מִכָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ בְּיַחַס לַנִּמְצָאִים הָעֶלְיוֹנִים כְּלוֹמַר הַגַּלְגַּלִּים וְהַכּוֹכָבִים, אֲבָל בְּיַחַס לַמַּלְאָכִים הֲרֵי אֵין יַחַס בֶּאֱמֶת בֵּינוֹ לְבֵינָם, אֶלָּא שֶׁהָאָדָם הוּא הַנִּכְבָּד בְּכָל הַהֲוָיָה בְּעוֹלָמֵנוּ הַשָּׁפֵל, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא הַנִּכְבָּד בְּכָל מַה שֶּׁהֻרְכַּב מִן הַיְסוֹדוֹת, וְאַף עִם זֹאת הֲרֵי מְצִיאוּתוֹ טוֹבָה גְּדוֹלָה לוֹ וְחֶסֶד מֵאֵת ה' בְּמַה שֶּׁיִּחֲדוֹ בּוֹ וַעֲשָׂאוֹ שָׁלֵם, וְרֹב הָרָעוֹת שֶׁיֶּאֱרְעוּ בְּאִישָׁיו הֵן מֵחָמָתָם, כְּלוֹמַר מֵחֲמַת אִישֵׁי הָאָדָם הַחֲסֵרִים, וּמִמִּגְרָעוֹתֵינוּ אָנוּ צוֹעֲקִים וּמְשַׁוְּעִים, וּמֵרָעוֹת שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים אוֹתָם

7 **לדמותו** – ראו עמ' 19.

13. איזה תפקיד ממלאת ההתבוננות במציאות כולה בעניין "הרעות שבעולם"?

20.indd 149 הצרה
21/06/2011 14:36:55

בְּעַצְמֵנוּ בִּבְחִירָתֵנוּ אָנוּ מִצְטַעֲרִים וּמְיַחֲסִים אֶת זֶה לַה׳, יִתְעַלֶּה מִכָּךְ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּסִפְרוֹ וְאָמַר: שִׂחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם וגו׳, וּבֵאֵר שְׁלֹמֹה אֶת זֶה וְאָמַר: ״אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ וְעַל ה׳ יִזְעַף לִבּוֹ״. וּבְאוּר הַדָּבָר שֶׁכָּל רַע שֶׁיֵּאָרַע לְאָדָם חוֹזֵר אֶל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִינִים.

1) **הַמִּין הָרִאשׁוֹן מִן הָרָעוֹת, מַה שֶּׁיֵּאָרַע לְאָדָם מִצַּד טֶבַע הַהֲוָיָה וְהַהֶפְסֵד, כְּלוֹמַר מֵחֲמַת שֶׁהוּא בַּעַל חֹמֶר, כִּי מִשּׁוּם כָּךְ נִפְגָּעִים מִקְצַת בְּנֵי אָדָם בְּמוּמִים וְחֶסְרוֹנוֹת מִלֵּדָה, אוֹ שֶׁיֵּאָרְעוּ מֵחֲמַת שְׁנוּיִם הַנַּעֲשִׂים בַּיְסוֹדוֹת כְּקִלְקוּל הָאֲוִיר אוֹ הַבְּרָקִים וּשְׁקִיעַת הָאֲדָמָה,** וּכְבָר בֵּאַרְנוּ כִּי הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית חִיְּבָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הֲוָיָה כִּי אִם בַּהֶפְסֵד, וְאִלְמָלֵי הַהֶפְסֵד הַזֶּה הָאִישִׁי לֹא הִתְמִידָה הַהֲוָיָה הַמִּינִית, וְהִנֵּה נִתְבָּאֵר הֶחְסֵד הַמֻּחְלָט וְהָאשֶׁר וְשֶׁפַע הַטּוֹב... וְאַתָּה מוֹצֵא עִם זֹאת שֶׁהָרָעוֹת הַבָּאוֹת עַל בְּנֵי הָאָדָם מִן הַמִּין הַזֶּה מְעַטּוֹת מְאֹד מְאֹד, וְאֵרוּעָן נָדִיר מְאֹד, לְפִי שֶׁאַתָּה תִּמְצָא עָרִים עוֹמְדוֹת אַלְפֵי שָׁנִים לֹא שָׁקְעוּ וְלֹא נִשְׁרְפוּ, וְכֵן נוֹלָדִים אֲלָפִים מִבְּנֵי אָדָם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, וְאֵינוֹ נוֹלָד בַּעַל מוּם כִּי אִם לְעִתִּים רְחוֹקוֹת, וְאִם יִתְעַקֵּשׁ הַמִּתְעַקֵּשׁ וְלֹא יֹאמַר לְעִתִּים רְחוֹקוֹת, הֲרֵי הוּא מְעַט מְאֹד, וְאֵינוֹ לֹא אֶחָד מִמֵּאָה וְלֹא אֶחָד מֵאֶלֶף מִן הַנּוֹלָדִים בְּמַצָּב הַשְּׁלֵמוּת.

2) **וְהַמִּין הַשֵּׁנִי מִן הָרָעוֹת הוּא מַה שֶּׁיֵּאָרַע לִבְנֵי אָדָם זֶה מִזֶּה, כְּהִשְׁתַּלְטָם זֶה עַל זֶה. וְהָרָעוֹת הַלָּלוּ יָתֵר מֵרָעוֹת הַמִּין הָרִאשׁוֹן,** וְגוֹרְמֵי זֶה רַבּוֹת וִידוּעוֹת, וְגַם הֵם מִמֶּנּוּ, אֲבָל אֵין לֶעָשׂוּק עֵצָה עֲלֵיהֶם, וְעִם זֹאת הֲרֵי כָּל מְדִינָה מְצוּיָה בָּעוֹלָם בִּכְלָלוֹ, לֹא יִמָּצֵא בֵּין אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הַמְּדִינָה מִין זֶה מִן הָרָעוֹת נָפוֹץ הַרְבֵּה כְּלָל, אֶלָּא שֶׁגַּם מְצִיאוּתוֹ מְעַטָּה, כְּגוֹן אָדָם הָאוֹרֵב לְאָדָם וְהוֹרְגוֹ אוֹ יִגְנְבֵהוּ בַּלַּיְלָה. אֲבָל יִהְיֶה מִין זֶה מִן הָרָעוֹת כּוֹלֵל בְּנֵי אָדָם רַבִּים בַּמִּלְחָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת, וְגַם זֶה אֵינוֹ מְרֻבֶּה בְּכָל הָאָרֶץ.

3) **וְהַמִּין הַשְּׁלִישִׁי מִן הָרָעוֹת הוּא מַה שֶּׁיֵּאָרַע לְאָדָם מִמֶּנּוּ מִפְּעֻלָּתוֹ הוּא עַצְמוֹ, וְזֶה הוּא הַמָּצוּי הַרְבֵּה, וְהָרָעוֹת הָאֵלֶּה יָתֵר מֵרָעוֹת הַמִּין הַשֵּׁנִי בְּהַרְבֵּה, וּמֵרָעוֹת הַמִּין הַזֶּה צוֹעֲקִים כָּל בְּנֵי אָדָם,** וְזֶהוּ אֲשֶׁר לֹא תִּמְצָא מִי שֶׁאֵינוֹ חוֹטֵא בּוֹ עַל עַצְמוֹ כִּי אִם מְעַטִּים, וְזֶהוּ אֲשֶׁר רָאוּי לְגַנּוֹת עָלָיו אֶת הַנִּפְגָּע בֶּאֱמֶת, וְלוֹמַר לוֹ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: **מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת לָכֶם,** וְנֶאֱמַר: מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה, וְעַל הַמִּין הַזֶּה מִן הָרָעוֹת אָמַר שְׁלֹמֹה: אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ וגו׳, וְכֵן כְּבָר בֵּאֵר בַּמִּין הַזֶּה מִן הָרָעוֹת שֶׁהֵם מַעֲשֵׂה הָאָדָם בְּעַצְמוֹ, וְהוּא אֲמָרוֹ: לְבַד רְאֵה זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִּקְשׁוּ חְשְׁבֹנוֹת רַבִּים, וְאוֹתָם הַמַּחְשָׁבוֹת הֵם אֲשֶׁר הֵבִיאוּ עֲלֵיהֶם הָרָעוֹת הַלָּלוּ, וְעַל מִין זֶה נֶאֱמַר: כִּי לֹא יֵצֵא מֵעָפָר אָוֶן וּמֵאֲדָמָה לֹא יִצְמַח עָמָל, וּבֵאֵר מִיָּד בְּסָמוּךְ, כִּי הָאָדָם הוּא אֲשֶׁר מַמְצִיא אֶת הַמִּין הַזֶּה מִן הָרַע, וְאָמַר: כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד וגו׳, **וּמִין זֶה נִסְפָּח הוּא לְכָל הַמִּגְרָעוֹת, כְּלוֹמַר לְגַרְגְּרָנוּת בָּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וּבְתַשְׁמִישׁ, וְהָעֵסֶק בָּהֶם בְּהַפְרָזַת כְּמוּת, אוֹ בְּאֵי סִדֻּר, אוֹ בְּהֶפְסֵד אֵיכוּת הַמָּזוֹן, וְיִהְיֶה זֶה סִבָּה לְכָל הַתַּחֲלוּאִים וְהַפְּגָעִים הַגּוּפָנִיִּים וְהַנַּפְשִׁיִּים.** אֲשֶׁר לָחֳלָיֵי הַגּוּף הֲרֵי בְּרוּרִים. **וַאֲשֶׁר לָחֳלָיֵי הַנֶּפֶשׁ מֵרֹעַ הַהַנְהָגָה הַזּוֹ, הֲרֵי מִשְּׁנֵי דְּרָכִים, הָאֶחָד הַשְׁנוּי שֶׁאֵרַע לַנֶּפֶשׁ בְּהֶכְרֵחַ מֵחֲמַת שְׁנוּי הַגּוּף מִצַּד הֱיוֹתָהּ כֹּחַ גּוּפָנִי כְּפִי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר כִּי מִדּוֹת הַנֶּפֶשׁ נִסְפָּחוֹת לְמֶזֶג הַגּוּף. וְהַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי הוּא מַה שֶּׁהַנֶּפֶשׁ מִתְרַגֶּלֶת לַדְּבָרִים שֶׁאֵינָם הֶכְרֵחִיִּים, וְנַעֲשִׂים לָהּ נֹהַג, וְתָשֹׂג לָהּ תְּכוּנַת הַתִּשּׁוּקָה לְמַה שֶּׁאֵינוֹ הֶכְרֵחִי לֹא לְקִיּוּם הַפְּרָט וְלֹא לְקִיּוּם הַמִּין, וּתְשׁוּקָה זוֹ הִיא דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ סוֹף.** אֲבָל הַדְּבָרִים הַהֶכְרֵחִיִּים כֻּלָּם מֻגְדָּרִים וְיֵשׁ לָהֶם תַּכְלִית, אַךְ הַמּוֹתָרוֹת אֵין לָהֶם סוֹף, אִם תִּהְיֶה לְךָ תְּשׁוּקָה שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּיךְ שֶׁל כֶּסֶף, הֲרֵי הֱיוֹתָם שֶׁל זָהָב יוֹתֵר נָאֶה, וַאֲחֵרִים עֲשָׂאוּם

14. עיינו בדברי הרמב״ם, וסכמו בלשונכם את שלושת סוגי הרוע שבעולם.

15. פעמים רבות קיימת אצל אנשים צעירים נטייה לדיכאון ולמשבר.

הדגימו את דברי הרמב״ם בדוגמאות מן ההווה.

חִשבו כיצד אפשר להיעזר בדבריו להתמודדות עם משבר ולשם תיקון העולם?

הצרה 20.indd 150 21/06/2011 14:36:55

שֹׂהַם, וְשָׁמָּא יַעֲשׂוּם גַּם מִן הַפִּטְדָה וְהָאֹדֶם וְכָל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לִמְצֹא, וְלֹא יֶחְדַּל כָּל סָכָל נִבְעַר מִדַּעַת בִּדְאָגָה וְיָגוֹן עַל שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה פְּלוֹנִי מִן הַמּוֹתָרוֹת, וְעַל הָרֹב יָבִיא עַצְמוֹ לִידֵי סַכָּנוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּהַפְלָגָה בַּיָּם, וְשֵׂרוּתֵי הַמְּלָכִים, וְכָל מַטְרָתוֹ בְּכָךְ לְהַשִּׂיג אוֹתָן הַמּוֹתָרוֹת הַבִּלְתִּי הֶכְרֵחִיּוֹת, וְכַאֲשֶׁר יְבאוּהוּ צָרוֹת בְּאוֹתָם הַדְּרָכִים שֶׁהוּא הָלַךְ בָּהֶם יִתְלוֹנֵן עַל מִשְׁפַּט ה׳ וּגְזֵרָתוֹ, וְיָבוֹא לְקַלֵּל הַזְּמַן, וְיִתְפַּלֵּא עַל מִעוּט עֶשׁוֹתוֹ עֶדֶק, מַדּוּעַ אֵינוֹ עוֹזְרוֹ לְהַשִּׂיג מָמוֹן רַב כְּדֵי לִמְצֹא בּוֹ הַרְבֵּה יַיִן לְהִשְׁתַּכֵּר בּוֹ תָּמִיד."

הרמב"ם ב**מורה נבוכים** טען כי מקור רב הרעות בעולם הוא במעשי האנושות עצמה: כתוצאה מהווייתה החומרית, רעות שבני אדם עושים איש לרעהו, ורעות שאדם עושה לעצמו בחטאיו ובמעשים המזיקים לבריאותו.

הסתכלות כוללת על המציאות מלמדת כי הרוע המתייחס לאנושות, מצומצם יחסית לרוע שבמציאות כולה.

ו. האדם צריך לדעת כי לסבל יש משמעות (הבחנה בין "גורל" לבין "ייעוד").

הרב יוסף דב סולוביצ'יק[8]

"קול דודי דופק", איש האמונה עמ' 65 - 71

צדיק ורע לו

חכמת הלב:
"העולם הזה משול לגשר צר. צריך אדם לעבור עליו והעיקר שלא יפחד כלל".

(רבי נחמן מברסלב)

"אַחַת הַחִידוֹת הַסְּתוּמוֹת שֶׁהַיַּהֲדוּת הִתְלַבְּטָה בָּהֶן מִשַּׁחַר קִיּוּמָהּ הוּא עִנְיַן הַסֵּבֶל בָּעוֹלָם. אָדוֹן הַנְּבִיאִים כְּבָר הִתְחַנֵּן לְאָדוֹן הַכֹּל בְּעֵת רָצוֹן וּבְשָׁעַת נְטִיַּת חֶסֶד וְרַחֲמִים, כִּי יָאִיר אֶת עֵינָיו בַּהֲלָכָה עֲמוּמָה זוֹ. דָּפַק מֹשֶׁה עַל שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם וְזָעַק: "הוֹדִעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ... הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ". מַדּוּעַ וְלָמָּה יָבוֹאוּ יִסּוּרִים עַל הָאָדָם? מַדּוּעַ וְלָמָּה יִסְבֹּל הַצַּדִּיק וְיִצְלִיחַ הָרָשָׁע? מֵאָז בֹּקֶר מֻפְלָא זֶה, כְּשֶׁהָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן הִתְיַחֵד עִם בּוֹרֵא הָעוֹלָם וּבִקֵּשׁ פִּתְרוֹן מַקִּיף לִשְׁאֵלַת הַשְּׁאֵלוֹת, הִתְחַבְּטוּ בָּהּ הַנְּבִיאִים וְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת: חֲבַקּוּק תָּבַע עֶלְבּוֹן הַצֶּדֶק; יִרְמְיָהוּ, דָּוִד בְּתִהְלּוֹתָיו וְקֹהֶלֶת יָשְׁבוּ עַל מְדוֹכָה זוֹ. סֵפֶר אִיּוֹב כֻּלּוֹ מֻקְדָּשׁ לִתְמִיָּה זוֹ, עַתִּיקַת-יָמִים וּטְעוּנַת-סוֹד, שֶׁעֲדַיִן הִיא מְרַחֶפֶת בְּעוֹלָמֵנוּ וְתוֹבַעַת אֶת פִּעְנוּחָהּ; לָמָּה נוֹתֵן הקב"ה רְשׁוּת לָרַע לְהִשְׁתַּלֵּט בַּיְצוּר?

הַיַּהֲדוּת, בְּחָתְרָהּ לְחוֹף מִבְטָחִים בְּעוֹלָם שָׂסוּעַ וּמְבֻתָּר עַל יְדֵי יִסּוּרֵי-קִיּוּם וּבְבַקְשָׁהּ מַעֲנֶה לְחִידַת-פְּלָאִים שֶׁל הַסֵּבֶל הַשּׁוֹלֵט - לְמַרְאִית-עַיִן - שִׁלְטוֹן בְּלִי מְצָרִים, הִגִּיעָה

8 **לדמותו** – ראו עמ' 67.

151 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:36:56

לִידֵי נִסּוּחַ חָדָשׁ וְהַגְדָּרָה חֲדָשָׁה בְּנוֹגֵעַ לִבְעָיָה זוֹ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִן הַהַרְחָבָה וְהַהַעֲמָקָה גַּם יַחַד. **הַעֲמָדַת שְׁאֵלַת הַסֵּבֶל, טוֹעֶנֶת הַיַּהֲדוּת, אֶפְשָׁרִית הִיא בִּשְׁתֵּי דִּימֶנְסִיּוֹת (מֵימָדִים) נִפְרָדוֹת: גּוֹרָל וְיִעוּד. הַיַּהֲדוּת הִבְחִינָה תָּמִיד בֵּין קִיּוּם גּוֹרָלִי לְקִיּוּם יִעוּדִי, בֵּין הָ"אֲנִי" יְלִיד-הַגּוֹרָל לְהָ"אֲנִי" בֶּן-הַיִּעוּד. בְּהַבְחָנָה זוֹ צְפוּנָה תּוֹרַת הַסֵּבֶל שֶׁלָּנוּ.**

חכמת הלב:
"שאלו חסידים: "היכן נמצא הקדוש ברוך הוא?" ענה להם הרב: "במקום שנותנים לו להיכנס".

קִיּוּם גּוֹרָלִי – כֵּיצַד? זֶהוּ קִיּוּם מֵאֹנֶס, בִּבְחִינַת "עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי", קִיּוּם עֲבָדָתִי, שָׁלוּב בִּשַׁרְשֶׁרֶת חֻקִּיּוּת מֵכָנִית, נְטוּלַת-מַשְׁמָעוּת, כִּוּוּן וְתַכְלִית, וּמְשֻׁעְבָּד לְכֹחוֹת סְבִיבָה שֶׁלּוּב בִּשַׁרְשֶׁרֶת חֻקִּיּוּת מֵכָנִית, נְטוּלַת-מַשְׁמָעוּת, כִּוּוּן וְתַכְלִית, וּמְשֻׁעְבָּד לְכֹחוֹת סְבִיבָה שֶׁלְּתוֹכָהּ נִדְחָף הַיָּחִיד עַל יְדֵי הַמַּשְׁוָאָה מִבְּלִי שֶׁנִּמְלְכָה בּוֹ עוֹבֵר לִדְחִיפָה זוֹ. דְּמוּת אוֹבְּיֶקְט לְהָ"אֲנִי" הַגּוֹרָלִי. כְּאוֹבְּיֶקְט הוּא מוֹפִיעַ כְּעָשׂוּי וְלֹא כְּעוֹשֶׂה. עָשׂוּי הוּא עַל-יְדֵי הִתְנַגְּשׁוּתוֹ הַסְּבִילִית עִם הַחוּץ הָאוֹבְּיֶקְטִיבִי כְּחֻפָּץ לְעֻמַּת חֻפָּץ. נִקְלָע הָ"אֲנִי" הַגּוֹרָלִי בְּכַף דִּינָמִיקָה אֲטוּמָה כְּשֶׁכָּלָה מוּפְנֵית לְבַר (=לַחוּץ). יֵשׁוּתוֹ נִבּוּבָה, נֶעְדֶּרֶת פְּנִימִיּוּת, עַצְמִיּוּת וְעַצְמָאוּת. הָ"אֲנִי" הַגּוֹרָלִי מַכְחִישׁ אֶת עַצְמוֹ הַכְחָשָׁה גְּמוּרָה; כִּי הֲרֵי אֵין הָאָנוֹכִיּוּת וְהַחֻפְצִיּוּת יְכוֹלוֹת לָדוּר בִּכְפִיפָה אַחַת.

16. מדוע במישור "הקיום הגורלי" האדם איננו שואל את שאלת מהות המשבר ותכלית הסבל?

עַל רֶקַע כָּזֶה צָפָה וְעוֹלָה חֲוָיַת הָרַע בְּכָל מוֹרָאָהּ. שְׁנֵי שְׁלַבִּים לַחֲוָיָה זוֹ בַּיֵּשׁוּת הַגּוֹרָלִית. לְכַתְּחִלָּה, הָאָדָם-אוֹבְּיֶקְט, אָסוּר בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת שֶׁל קִיּוּם בְּעַל כָּרְחוֹ, עוֹמֵד נָבוּךְ וּמְבֻלְבָּל בִּפְנֵי הַמִּסְתּוֹרִין הַגְּדוֹל שֶׁשְּׁמוֹ סֵבֶל. הַגּוֹרָל מִתְעוֹלֵל בּוֹ; חֲוָיָתוֹ, טְרוּפָה וּשְׁסוּעָה, מְנַגֶּדֶת אֶת עַצְמָהּ וּמַכְחִישָׁה אֶת עֶרְכָּהּ וַחֲשִׁיבוּתָהּ. מְגוֹר הַכְּלָיוֹן תּוֹקֵף עָלָיו וּמְפָרֵךְ אֶת גּוּפוֹ וְגַם אֶת נִשְׁמָתוֹ. תּוֹעֶה הַסּוֹבֵל בַּחֲלָלָהּ שֶׁל תֵּבֵל, שֶׁחִתַּת אֱלֹהִים פְּרוּשָׂה עָלֶיהָ, וַחֲרוֹן אַפּוֹ מָתוּחַ נֶגְדָּהּ, וְכֻלּוֹ מֻחְרָד וּמֻרְגָּז. יְסוּרָיו מְשֻׁלָּלִים כָּל גַּוָּן בָּהִיר וּמוֹפִיעִים כְּכֹחוֹת שְׁטָנִיִּים, כְּתוֹלְדוֹת הַתֹּהוּ וְהַבֹּהוּ שֶׁמְּזַהֲמִים אֶת כָּל הַיְצוּר שֶׁנּוֹעַד לְהַשְׁקִיף אֶת בְּבוּאַת הַיּוֹצֵר. **בְּשָׁלָב זֶה שֶׁל מְבוּכָה וְאַלְמָוֶת, טְמִטּוּם-הַלֵּב וּבִלְבּוּל-הַמֹּחַ, אֵין הָאָדָם שׁוֹאֵל כְּלָל לְעִילַּת-הָרַע וּמַהוּתוֹ. הוּא סוֹבֵל בִּדְמָמָה וְנֶאֱנָק בִּיגוֹנוֹ שֶׁהִשְׁתִּיק אֶת הַתְּלוּנָה וְכָבַשׁ אֶת הַשְּׁאֵלָה וְהַחֲקִירָה.**

17. האם לדעתכם, קיים הבדל בין גישת הרב סולוביצ'יק בעניין ראיית הרוע בעולם והגדרתו, לבין גישתו של המלבי"ם (שלמדנו לעיל) בפירושו ל"שמע ישראל" (**דברים** ד', ו')?

אֲחֵרֵי הַהִזְדַּעֲזְעוּת הַפְּסִיכִית שֶׁל הַסּוֹבֵל כִּתְגוּבָה רִאשׁוֹנָה לַסֵּבֶל בָּאָה הַסַּקְרָנוּת הָאִינְטֶלֶקְטוּאָלִית הַחוֹתֶרֶת לַהֲבָנַת הַקִּיּוּם וּלְחִזּוּק בְּטִיחוּתוֹ וּבִטְחוֹנוֹ שֶׁל הָאָדָם. בְּשָׁלָב זֶה מַתְחִיל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּסֵּבֶל וּלְהַקְשׁוֹת קֻשְׁיוֹת חֲמוּרוֹת. מִתְחַקֶּה הוּא אַחֲרֵי יְסוֹדוֹתֵיהֶם הַשְּׁכְלִיִּים שֶׁל הַסֵּבֶל וְהָרַע וּמִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא אֶת הַשַּׁלְוָה וְהַהַרְמוֹנְיָה בֵּין הַחִיּוּב וְהַשְּׁלִילָה וּלְהָסִיר אֶת חֻדָּהּ שֶׁל הַמִּתְיחוּת בֵּין הַתֵּזָה (=הַהַנָּחָה) – הַטּוֹב – וְאַנְטִי-תֵּזָה (=כִּיּוּוּן חֻשְׁיָבָה הָפוּךְ) – הָרַע – שֶׁבַּהֲוָיָה. מִתּוֹךְ הַשְׁאֵלָה וְהַקְשָׁיָא, הַפִּתְרוֹן וְהַתֵּרוּץ, הוּא בָּא לִידֵי נִסּוּחַ מֻטָּפִיסִיקָה שֶׁל הָרַע שֶׁעַל יָדָהּ מִתְפַּשֵּׁר הוּא עִם אוֹתוֹ הָרַע וּמְנַסֶּה לְחַפּוֹת עָלָיו. מִשְׁתַּמֵּשׁ הַסּוֹבֵל בְּכֹחַ הַהַפְשָׁטָה הַשִּׂכְלִית שֶׁחוֹנַן בּוֹ מֵאֵת הַבּוֹרֵא עַד כְּדֵי הַשְׁלָיָה עַצְמִית – כְּפִירָה בִּמְצִיאוּת הָרַע בָּעוֹלָם.

הַיַּהֲדוּת, עִם גִּישָׁתָהּ הָרֵאָלִיסְטִית לָאָדָם וּלְמַעֲמָדוֹ בְּתוֹךְ הַמְּצִיאוּת, הֵבִינָה כִּי הָרַע לֹא נִתָּן לְטִשְׁטוּשׁ וּלְחִפּוּי, וְכִי כָּל נִסָּיוֹן לְהַפְחִית עֶרְכָּם שֶׁל הַנִּגּוּד וְהַפְלוּג שֶׁבַּקִּיּוּם לֹא יָבִיא אֶת הָאָדָם לֹא לִידֵי מְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ וְלֹא לִידֵי תְּפִיסַת הַסּוֹד הָאֶכְּסִיסְטֶנְצִיָאלִי. **הָרַע הוּא עֻבְדָּה שֶׁאֵין לְהַכְחִישָׁהּ. יֶשְׁנוֹ רַע; יֶשְׁנָם יִסּוּרֵי שְׁאוֹל וְתַהְפֻּכָה בָּעוֹלָם. מִי שֶׁרוֹצֶה לְהַטְעוֹת אֶת עַצְמוֹ עַל יְדֵי הֶסַּח הַדַּעַת מִן הַקֶּרַע שֶׁבַּהֲוָיָה וְעַל יְדֵי רוֹמַנְטִיזַצְיָה**

הצרה 20.indd 152 21/06/2011 14:36:56

שֶׁל חַיֵּי הָאָדָם, אֵינוֹ אֶלָּא שׂוֹטֶה וְהוֹזֶה הֲזָיוֹת. אִי-אֶפְשָׁר לְהִתְגַּבֵּר עַל מִפְלֶצֶת הָרַע בְּמַחְשָׁבָה פִילוֹסוֹפִית-סְפֵקוּלָטִיבִית (=הַשְׁעָרָתִית, לֹא וַדָּאִית). לָכֵן הִכְרִיעָה הַיַּהֲדוּת, כִּי הָאָדָם, הַשָּׁקוּעַ בְּמַעֲמַקֵּי גּוֹרָלִיּוּת קְפוּאָה, לַשָּׁוְא יְבַקֵּשׁ אֶת פִּתְרוֹן בְּעָיַת הָרַע בְּתוֹךְ מִסְגֶּרֶת הַמַּחְשָׁבָה הַסְּפֵקוּלָטִיבִית, כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמְצָאֶנּוּ. וַדַּאי, כִּי עֵדוּתָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה עַל הַיְצִיר שֶׁהוּא טוֹב מְאֹד, אֲמִתִּית הִיא. אוּלָם אֵין זֶה אָמוּר אֶלָּא מִבְּחִינַת הַהֲצָצָה הָאֵינְסוֹפִית שֶׁל הַיּוֹצֵר. בַּהִסְתַּכְּלוּת הַחֶלְקִית שֶׁל הָאָדָם הַסּוֹפִי אֵין הַטּוֹב הַמֻּחְלָט שֶׁבַּיְצִירָה נָחְשָׁף. הַנִּגּוּד בּוֹלֵט בְּיוֹתֵר וְאֵינוֹ נִתְפָּס בְּבִטּוּל. יֶשְׁנוֹ רַע שֶׁלֹּא נִתַּן לְפֵרוּשׁ וְלַהֲבָנָה. רַק תְּפִיסַת הָעוֹלָם בִּשְׁלֵמוּתוֹ יְכוֹלָה לְאַפְשֵׁר לְאָדָם אֶת הַהֲצָצָה לְתוֹךְ מַהוּת הַסֵּבֶל. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהַשָּׂגַת הָאָדָם מְצֻמְצֶמֶת וּמְסֹרֶסֶת הִיא, וְאֵין הוּא רוֹאֶה אֶלָּא קְטָעִים בּוֹדְדִים בַּדְּרָמָה הַקּוֹסְמִית וּבָעֲלִילָה הַבַּבִּירָה שֶׁל הַהִיסְטוֹרְיָה, אִי-אֶפְשָׁר לוֹ לַחְדֹּר לְתוֹךְ כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל הָרַע וּלְחֶבְיוֹן-הַסֵּבֶל. מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם הַמִּסְתַּכֵּל בְּשָׁטְיחַ נֶהְדָּר, מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב, שֶׁצִּיּוּר מַרְהִיב עַיִן רָקוּם עָלָיו, – מִצִּדּוֹ הַשָּׁמְאלִי. הַאִם הַבָּטָה כָּזוֹ תֹּהֶפֶךְ מָקוֹר חֲוָיָה אֶסְתֵּטִית נִשְׂגָּבָה? לְדַאֲבוֹנֵנוּ הַגָּדוֹל, אָנוּ רוֹאִים אֶת הָעוֹלָם מִסִּטְרוֹ הַשְּׂמָאלִי; לְפִיכָךְ אֵין בְּיָדֵנוּ לִתְפֹּס אֶת מִסְגֶּרֶת הַחֲוָיָה הַכֹּל כּוֹלֶלֶת שֶׁרַק בְּתוֹכָהּ אֶפְשָׁר לְגַלּוֹת אֶת תְּכִנִּיתָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל פְּעֻלַּת הקב״ה.

בְּקִצּוּר, הָ״אֲנִי״ הַגּוֹרָלִי שׁוֹאֵל שְׁאֵלָה עִיּוּנִית-מֵטָפִיסִית בְּיַחַס לָרַע, וּשְׁאֵלָה זוֹ לֹא נִתְּנָה לְפִתְרוֹן וְאֵין עָלֶיהָ תְּשׁוּבָה.

18. מדוע אין האדם יכול להבין את מהות הסבל?

בַּדִּימֶנְסִיָּה הַשְּׁנִיָּה שֶׁל קִיּוּם הָאָדָם – הַיְעוּד – לוֹבֶשֶׁת שְׁאֵלַת הַסֵּבֶל צוּרָה חֲדָשָׁה. קִיּוּם יְעוּדִי – כֵּיצַד? זֶהוּ קִיּוּם פָּעִיל כְּשֶׁאָדָם נִצָּב לְעֻמַּת הַסְּבִיבָה, שֶׁהֻשְׁלַךְ בָּהּ, מִתּוֹךְ הֶבְנַת יְחוּדוֹ וּסְגֻלָּתוֹ, חֵרוּתוֹ וְיָכְלְתּוֹ שֶׁלֹּא לְקַפֵּחַ בְּמַאֲבָקוֹ עִם הַחוּץ אֶת עַצְמוּתוֹ וְעַצְמָאוּתוֹ. סִסְמַת הָ״אֲנִי״ הַיְעוּדִי הִיא: ״עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת אֶבָל בִּרְצוֹנְךָ הַחָפְשִׁי אַתָּה חַי״. הָאָדָם נוֹלָד כְּאוֹבְּיֶקְט(=חֵפֶץ), מֵת כְּאוֹבְּיֶקְט, אֲבָל בְּיָכְלְתּוֹ לִחְיוֹת כְּסוּבְּיֶקְט (=אִישִׁיּוּת מַשְׁמָעוּתִית), כְּיוֹצֵר וּמְחַדֵּשׁ, הַמַּטְבִּיעַ עַל חַיָּיו אֶת חוֹתָמוֹ הָאִינְדִּיבִּידוּאָלִי (=הַיִּחוּדִי) וְהַחוֹרֵג מִן הָאַבְטוֹמָטִיּוּת (=אוֹטוֹמָטִיּוּת) אֶל הַפְּעִילוּת הַיַּצְרָנִית. תְּעוּדָתוֹ שֶׁל הָאָדָם בְּעוֹלָמוֹ, עַל פִּי הַיַּהֲדוּת, הִיא לַהֲפֹךְ גּוֹרָל לְיִעוּד; קִיּוּם מֻפְעָל וּמֻשְׁפָּע לְקִיּוּם פּוֹעֵל וּמַשְׁפִּיעַ; קִיּוּם מִתּוֹךְ אֹנֶס, מְבוּכָה וְאִלְמוּת – לְקִיּוּם מָלֵא רָצוֹן, מָעוֹף וְיָזְמָה. בִּרְכָתוֹ שֶׁל הקב״ה לִיצִיר כַּפָּיו מְמַצָּה אֶת כָּל תַּפְקִידוֹ: ״פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ״. כִּבְשׁוּ אֶת הַסְּבִיבָה וְהַדְבִּירוּ אוֹתָהּ תַּחְתֵּיכֶם. אִם לֹא תִּמְשָׁלוּ בָּהּ, הִיא תְּשַׁעְבֵּד אֶתְכֶם. הַיְעוּד מַעֲנִיק לוֹ לָאָדָם עֻמְדָּה חֲדָשָׁה בְּעוֹלָמוֹ שֶׁל הקב״ה; הוּא נוֹתֵן לוֹ כֶּתֶר מַלְכוּת, וְהָאָדָם הוֹפֵךְ שׁוּתָפוֹ שֶׁל הקב״ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

19. מהו לדעתכם החידוש המרכזי שעלינו ללמוד מן ״הייעוד״ של האדם?

כָּאָמוּר לְמַעְלָה, בְּקִיּוּמוֹ הַיְעוּדִי שֶׁל הָאָדָם בּוֹקַעַת וְעוֹלָה זִקָּה מְקוֹרִית אֶל בְּעָיַת הָרַע. כָּל זְמַן שֶׁהִתְלַבֵּט בְּקִיּוּמוֹ הַגּוֹרָלִי, יַחֲסוֹ אֶל הָרַע הִתְבַּטֵּא רַק בְּגִישָׁה פִילוֹסוֹפִית-עִיּוּנִית. כִּיצוּר סָבִיל לֹא הָיָה בְּכֹחוֹ לְהֵאָבֵק עִם הָרַע לְשֵׁם צְמִצּוּמוֹ אוֹ נְצוּלוֹ לְתַכְלִית מְרוֹמָמָה. נָטוּל יְכֹלֶת הוּא יְלִיד הַגּוֹרָל לְהַכְרִיעַ שׁוּם דָּבָר בְּתְחוּם קִיּוּמוֹ. הוּא נִזּוֹן מִן הַחוּץ וְחַיָּיו מֻטְבָּעִים בְּחוֹתָם הַחוּץ. לְפִיכָךְ מִזְדַּקֵּק הוּא לְרַע מִבְּחִינָה בִּלְתִּי שִׁמּוּשִׁית וּמִתְפַּלְסֵף עָלָיו מִנְּקֻדַּת מַבָּט סְפֵקוּלָטִיבִית. הוּא רוֹצֶה לִכְפֹּר בִּמְצִיאוּת הָרַע וְלִיצֹר הַשְׁקָפָה הַרְמוֹנִיסְטִית. סוֹפוֹ שֶׁל נִסָּיוֹן כָּזֶה הוּא מַפָּח נֶפֶשׁ. הָרַע לוֹעֵג לִשְׁבוּי הַגּוֹרָל וְלַחֲלוֹם הַפְּלָאִים שֶׁלּוֹ עַל מְצִיאוּת שֶׁכֻּלָּהּ טוֹבָה וְנָאָה.

הצרה 20.indd 153 21/06/2011 14:36:56

בְּרַם, בִּרְשׁוּת הַיִּעוּד הָאָדָם מַכִּיר אֶת הַמְּצִיאוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא וְאֵינוֹ תָּאֵב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַטְבֵּעוֹת הַרְמוֹנִיסְטִיּוֹת כְּדֵי לְהַסְתִּיר אֶת הָרַע וּלְהַעֲלִימוֹ מִן הָעַיִן. בֶּן-הַיִּעוּד הוּא רֵאָלִיסְטוֹן בְּיוֹתֵר וְאֵינוֹ נִרְתָּע מִפְּנֵי הִתְעַצְּבוּת פָּנִים בְּפָנִים מוּל הָרַע. גִּישָׁתוֹ הֲלָכִית-מוּסָרִית הִיא, וּנְטוּלָה הִיא כָּל נִימָה מֵטָפִיסִית-סְפֵקוּלָטִיבִית. כְּשֶׁבָּן-הַיִּעוּד סוֹבֵל, הוּא אוֹמֵר בְּלִבּוֹ: "יֶשְׁנוֹ רַע וַאֲנִי אֵיֶנֶּנִּי מַכְחִישׁ בּוֹ וְאֵיֶנֶּנִּי מְחַפֶּה עָלָיו בְּפִלְפּוּלֵי-סְרָק; הִנְנִי מְעֻנְיָן בּוֹ מִבְּחִינָה הֲלָכָתִית, כְּאָדָם הָרוֹצֶה לָדַעַת אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה; אֲנִי שׁוֹאֵל שְׁאֵלָה פְּשׁוּטָה: מַה יֵּעָשֶׂה הַסּוֹבֵל וְחַי בְּסִבְלוֹ? בְּמִישׁוֹר זֶה, נִקְדַּת-הַכֹּבֶד נֶעֱתֶקֶת מִבְּחִינַת הַסִּבָּתִיּוּת וְהַתַּכְלִיתִיּוּת (שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶן אֶלָּא שִׁנּוּי כִּוּוּן בִּלְבַד), לָאַסְפֶּקְט הַמַּעֲשִׂי. הַבְּעָיָה מְנֻסַּחַת עַכְשָׁו בִּשְׁפָתָהּ שֶׁל הֲלָכָה הַפְּשׁוּטָה, וְסוֹבֶבֶת סְחוֹר-סְחוֹר לְמְשִׂימָה יוֹמְיוֹמִית. שְׁאֵלַת-הַשְּׁאֵלוֹת הִיא: מַה מְּחַיְּבִים הַיִּסּוּרִים אֶת הָאָדָם, וּבְעָיָה זוֹ חִבְּבָה הַיַּהֲדוּת וְהֶעֱמִידָה אוֹתָהּ בְּטַבּוּר עוֹלָם-מַחֲשַׁבְתָּהּ. הֲלָכָה מְעֻנְיֶנֶת בָּהּ כִּבְשְׁאָר בְּעָיוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר, חִיּוּב וּפְטוֹר. אֵין אָנוּ תּוֹהִים עַל דַּרְכֵי הקב"ה הַמֻּפְלָאוֹת, אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ הָאָדָם אֲשֶׁר בָּהּ יֵלֵךְ כְּשֶׁהַסֵּבֶל קוֹפֵץ עָלָיו. אָנוּ שׁוֹאֲלִים לֹא לְסִבַּת הָרַע וְלֹא לְתַכְלִיתוֹ, כִּי אִם לְתִקּוּנוֹ וְהַעֲלָאָתוֹ; אֵיךְ יִתְנַהֵג הָאָדָם בְּעֵת צָרָה? מַה יֵּעָשֶׂה הָאָדָם וְלֹא יִמַּק בְּיִסּוּרָיו?

הַתְּשׁוּבָה הַהֲלָכָתִית לִשְׁאֵלָה זוֹ פְּשׁוּטָה מְאֹד. הַיִּסּוּרִים בָּאִים כְּדֵי לְרוֹמֵם אֶת הָאָדָם, לְטַהֵר אֶת רוּחוֹ וּלְקַדְּשׁוֹ, לְנַקּוֹת אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ וּלְצָרְפָהּ מִכָּל פְּסֹלֶת-הַשִּׁטְחִיּוּת וְסִיָּגֵי-הַגַּסּוּת; לְעַדֵּן אֶת נַפְשׁוֹ וּלְהַרְחִיב אֶת אֹפֶק חַיָּיו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הַיִּסּוּרִים - תַּפְקִידָם לְתַקֵּן אֶת הַפָּגוּם בְּאִישִׁיּוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם. הֲלָכָה מְלַמֶּדֶת אוֹתָנוּ, כִּי עָוֹן פְּלִילִי הוּא בְּיִדֵי בַּעַל-הַיִּסּוּרִים לְהַרְשׁוֹת אֶת מַכְאוֹבָיו לָלֶכֶת לְאִבּוּד וּלְהִשָּׁאֵר לְלֹא-מַשְׁמָעוּת וּמַטָּרָה. הַסֵּבֶל מוֹפִיעַ בָּעוֹלָם כְּדֵי לִתְרֹם דְּבַר-מָה לָאָדָם, כְּדֵי לְכַפֵּר עָלָיו, כְּדֵי לִגְאֹל אוֹתוֹ מִן הַזֶּהֱמָה, מִן גַּסּוּת-הָרוּחַ וְשִׁפְלוּת-הַנֶּפֶשׁ. מִתּוֹכוֹ צָרִיךְ הַסּוֹבֵל לַעֲלוֹת מְזֻקָּק וּמְצֹרָף, טָהוֹר וְנָקִי. "עֵת צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ" - כְּלוֹמַר, מִתּוֹךְ הַצָּרָה עַצְמָהּ יִוָּשַׁע תִּשׁוּעַת עוֹלָמִים, יִזְכֶּה לְהִתְגַּבְּשׁוּת וְהִתְעַלּוּת שֶׁאֵין דֻּגְמָתָן בָּעוֹלָם נָטוּל-סֵבֶל. מִתּוֹךְ הַשְּׁלִילָה צוֹמַח הַחִיּוּב, מִתּוֹךְ הָאַנְטִי-תֵּזָה מְבַצְבֶּצֶת הַתֵּזָה, וּמִתּוֹךְ הַכְּחָשַׁת הַקִּיּוּם מִתְגַּלֶּה קִיּוּם חָדָשׁ. עַל תְּגוּבָה רוּחָנִית כַּבִּירָה מִצַּד הָאָדָם לְצָרָה כִּי תָּבוֹא הֵעִידָה הַתּוֹרָה בְּאָמְרָהּ: "בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ". הַסֵּבֶל מְחַיֵּב אֶת הָאָדָם לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֶל הָאֱלֹהִים. הַצָּרָה נוֹעֶדָה לְעוֹרֵר אוֹתָנוּ לַתְּשׁוּבָה, וּמַהִי הַתְּשׁוּבָה אִם לֹא הִתְחַדְּשׁוּתוֹ וּגְאֻלָּתוֹ הָעִלָּאִית שֶׁל הָאָדָם?

אוֹי וַאֲבוֹי לוֹ לְאָדָם אִם הַיִּסּוּרִים לֹא הֻבִיאוּהוּ לִידֵי מַשְׁבֵּר רוּחָנִי, וּנְשָׁמָתוֹ נִשְׁאֲרָה קְפוּיָה וְנֶעְדֶּרֶת סְלִיחָה! אוֹי וַאֲבוֹי לוֹ לַסּוֹבֵל אִם אֵין נַפְשׁוֹ מִתְחַמֶּמֶת בְּלַהַט הַיִּסּוּרִים, וְאִם אֵין הַחֲבָלִים מַעֲלִים אֶת נֵר ה' בּוֹ! כְּשֶׁמַּכְאוֹבִים תּוֹעִים בַּחֲלָלָהּ שֶׁל תֵּבֵל כְּכֹחוֹת אֲטוּמִים לְלֹא-תּוֹעֶלֶת, קִטְרוּג גָּדוֹל בּוֹקֵעַ וְעוֹלֶה לְעֻמַּת הָאָדָם הַמַּפְסִיד אֶת סִבְלוֹ.

הַיַּהֲדוּת הֶעֱמִיקָה אֶת הָרַעְיוֹן הַזֶּה בְּצָרְפָהּ אֶת עִנְיַן תִּקּוּן הַסֵּבֶל וְהַעֲלָאתוֹ עִם תִּקּוּן הַחֶסֶד וְהַעֲלָאתוֹ. חַסְדֵי ה', אוֹמֶרֶת הַיַּהֲדוּת, אֵינָם נִתָּנִים לְאָדָם מַתָּנַת-חִנָּם; הֵם מְחַיְּבִים מַשֶּׁהוּ; הֵם אוֹצְרִים בְּקִרְבָּם תְּבִיעָה מוּסָרִית-הֲלָכָתִית לָאָדָם הַמִּתְעַנֵּג עֲלֵיהֶם. אָמְנָם הַשְׁפָּעַת הַחֶסֶד בָּאָה מִיָּדוֹ הַפְּתוּחָה, הַגְּדוּשָׁה וְהָרְחָבָה שֶׁל הקב"ה, אֲבָל אֵין הִיא מַתָּנָה לְלֹא-שִׁיּוּר אוֹ לְלֹא תְּנַאי; אֵין הִיא דּוֹרוֹן מֻחְלָט. הַשְׁפָּעַת-טוֹבָה הִיא תָּמִיד בִּבְחִינַת מַתָּנָה עַל תְּנַאי - עַל מְנַת לְהַחֲזִיר - אוֹ לִזְמַן. כשהקב"ה נוֹתֵן לְאָדָם עֹשֶׁר וּנְכָסִים, הַשְׁפָּעָה וְכָבוֹד, - עַל

5

10

15

20

25

30

35

40

20. מהי תכלית הייסורים לפי דברי הרב סולוביצ'יק מן ההיבט ההלכתי?

21. נסו להדגים מחיי היום-יום במדינתנו את משמעות המשבר והייסורים.

22. נסו ליישם את השקפת "הקיום הייעודי" במציאות חיינו ואת תפקיד מדינת ישראל, ביחס לפיגועי טרור ולסבל שהם גורמים.

הצרה 20.indd 154 21/06/2011 14:36:56

23. מהו "קיום גורלי" ומהו "קיום ייעודי"?

24. מהי משמעות ההבדל המעשי בין "קיום גורלי" לבין "קיום ייעודי" בהתמודדות עם משבר?

הַמְקַבֵּל לָדַעַת אֵיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, אֵיךְ לַהֲפֹךְ אֶת הַמַּתָּנוֹת הַיְקָרוֹת לְכֹחוֹת יְצִירָה פּוֹרְיִים, אֵיךְ לְשַׁתֵּף אֶת הַזּוּלַת בְּשִׂמְחָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ, אֵיךְ לִגְמֹל חֶסֶד עִם חַסְדֵי ה' הַנּוֹבְעִים וּבָאִים אֵלָיו מִמָּקוֹר אֵין סוֹף. אִם אֵין רֹב טוֹבָה מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי הִשְׁתַּעְבְּדוּת מֻחְלֶטֶת לקב"ה, הוּא חוֹטֵא חֵטְא יְסוֹדִי, וּבְעֶטְיוֹ בָּאָה הַמְּצוּקָה הַקָּשָׁה הַמַּזְכִּירָה לוֹ אֶת חוֹבָתוֹ לִבּוֹרְא-עוֹלָם בְּעַד מַתְּנַת-הַחֲסָדִים. **לִמְדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ הַגְּדוֹלִים: "חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה". כְּשֵׁם שֶׁהַטּוֹבָה מְחַיֶּבֶת אֶת הָאָדָם לְמַעֲשִׂים נַעֲלִים וְתוֹבַעַת מִן הַיָּחִיד אוֹ הַכְּלָל פְּעֻלַּת יְצִירָה וְחִדּוּשׁ, כָּךְ דּוֹרְשִׁים הַיִּסּוּרִים תִּקּוּן הַנֶּפֶשׁ וְטָהוּר הַחַיִּים - אִם בִּשְׁעַת הָאָרַת פָּנִים וְהַשְׁפָּעַת הַחֶסֶד לֹא נִתְעוֹרֵר הָאָדָם לִפְעֻלָּה. כִּי יֵשׁ וְהָאָדָם נִתְבָּע לְתַקֵּן עַל יְדֵי יִסּוּרָיו מַה שֶּׁפָּגַם בַּיְּצִירָה בְּשָׁעָה שֶׁהקב"ה נָטָה אֵלָיו כְּנָהָר שָׁלוֹם.** הַרְגָּשַׁת הִשְׁתַּעְבְּדוּת לֶאֱלֹקִים וַהֲבָנַת חוֹבָתוֹ לְהִטָּהֵר וּלְהִתְקַדֵּשׁ מִתּוֹךְ סִבְלוֹ, צְרִיכוֹת לְהַבְהִיק בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם כְּשֶׁהוּא נִמְצָא בְּמֵצַר וְתוֹהֶה עַל יְשׁוּתוֹ; חַיָּב הוּא לְתַקֵּן אֶת טִמְטוּם הַלֵּב שֶׁגָּרַם לַחֵטְא בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד בְּמֶרְחָב-יָהּ. בְּקִצּוּר, עַל הָאָדָם לִפְתֹּר לֹא אֶת שְׁאֵלַת הַנִּמּוּק הַסִּבָּתִי אוֹ הַתַּכְלִיתִי שֶׁל הַיִּסּוּרִים בְּכָל תִּסְבֻּכְתָּהּ הַסְּפֵקוּלָטִיבִית, כִּי אִם אֶת שְׁאֵלַת תִּקּוּנָם בְּכָל פַּשְׁטוּתָהּ הַהֶלְכָתִית עַל-יְדֵי הֲפִיכַת הַגּוֹרָל לְיִעוּד וְהַעֲלָאַת עַצְמוֹ מֵאוֹבְּיֶקְט לְסוּבְּיֶקְט, מֵחֶפֶץ לְגַבְרָא."

טלאי שנשאו היהודים תחת שלטון הנאצים.
מאוסף המוזאון לאמנות יהודית ע"ש סָיר אייזיק וליידי וולפסון, היכל שלמה ירושלים
צלם: שלמה קשטן

הצרה 20.indd 155 21/06/2011 14:36:57

משבר הכפירה והחילון

לעומת המגמות הרוחניות בתחום האמונה הדתית ניכרות מגמות הכפירה והחילון. תופעות אלו נוצרות על רקע גורמים שונים: היסטוריים, פסיכולוגיים, חינוכיים ואישיים.

להלן נעסוק בנושא זה בשלושה מישורים:

1. מבוא קצר לנושא הכפירה, באמצעות עיון בדברי **הרב שאול ישראלי זצ"ל** בספרו **פרקים במחשבת ישראל**[9].
2. בלימוד סיבות הכפירה האקטואליות לתקופתנו וניתוחן, מתוך הקדמת **רב סעדיה גאון (רס"ג)** לספרו **אמונות ודעות**.
3. התמודדות עם גורמי החילון בקרב הנוער הדתי בתקופתנו, באמצעות עיון בכמה מונולוגים אישיים, שבהם מתוארים התהליכים הנפשיים והחוויות האישיות שחוו בדרכם אל עזיבת הדת, בוגרים ובוגרות החינוך הדתי. מונולוגים אלה מצוטטים מתוך ספרו של שמעון לב - **ושיודע לשאול**. ננסה לנתח ולבחון יחד את הגורמים לעומקם.

מבוא

הרב שאול ישראלי[10]

פרקים במחשבת ישראל, עמ' 94-105

הכפירה באלוקים מבטאת כפירה בצלם אלוקים, משווה את האדם לשאר הנבראים (החי והצומח), ומתעלמת מייחוד האדם

הַכְּפִירָה, בֵּין שֶׁהִיא אוֹמֶרֶת זֹאת בְּפֵרוּשׁ בֵּין שֶׁהִיא **מַעֲלִימָה** זֹאת אוֹ **מִתְעַלֶּמֶת** מִזֶּה, הִיא בְּעָמְקוֹ שֶׁל דָּבָר, לֹא רַק כְּפִירָה בֵּאלֹהִים אֶלָּא גַּם כְּפִירָה **בְּצֶלֶם הָאֱלֹהִים** אֲשֶׁר בָּאָדָם; הִיא מֻכְרָחָה לִכְפֹּר בְּקִיּוּמָהּ שֶׁל נְשָׁמָה חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד, אֲשֶׁר טִבְעָהּ שְׁאִיפָתָהּ וּרְצוֹנָהּ הֵם אֲחֵרִים מֵאֵלֶּה אֲשֶׁר אוֹתָם אָנוּ רוֹאִים בְּעוֹלָמֵנוּ הַגַּשְׁמִי.

5 אִם הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֵינוֹ אֶלָּא תּוֹצָאָה **עִוֶּרֶת** שֶׁל חֻקִּים, אִם מָקוֹר הַהֲוָיָה אֵינוֹ אֶלָּא **הַחֹמֶר** הַפּוֹשֵׁט צוּרָה וְלוֹבֵשׁ צוּרָה, גַּם הַצַּד **הָרוּחָנִי** שֶׁל הָאָדָם הוּא בְּהֶכְרֵחַ רַק אַחַת מִצּוּרוֹת הַפְּעֻלָּה שֶׁל תָּאֵי חֹמֶר מְפֻתָּחִים, וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁיָּכִיל עֲרָכִים שֶׁיִּפְעֲלוּ שֶׁלֹּא בְּהֶתְאֵם לַחֹמֶר שֶׁמִּמֶּנּוּ יָצְאוּ. הָאָדָם הוּא חֵלֶק בִּלְתִּי נִפְרָד, וּמִמֵּילָא גַּם לֹא שׁוֹנֶה, מֵעוֹלָם הַצּוֹמֵחַ וְהַחַי,

---

9 ספר זה סלל, עם צאתו לאור, את הדרך לקבוע את מקצוע "מחשבת ישראל" במערך הלימודים בחינוך הדתי.

10 **הרב שאול ישראלי** (ה'תרס"ט-ה'תשנ"ה, 1909–1995): למד בישיבת בלוצק בבלארוס ובישיבת מיר. עלה ארצה בשנת תרצ"ד והחל ללמוד בישיבת מרכז הרב, אצל הרב קוק. לאחר מכן התמנה לרבו של כפר הרואה. ייסד את מקצוע "מחשבת ישראל" בחינוך הדתי, ב"מדרשיית נועם", וערך את ספר הלימוד הראשון – **פרקים במחשבת ישראל**. כמו כן כתב ספרי הלכה רבים, עסק רבות בענייני מצוות התלויות בארץ ושימש כדיין בבית הדין הרבני הגדול בירושלים. לאחר פטירת הרב צבי יהודה קוק, התמנה לראש ישיבת "מרכז הרב" בירושלים (בצוותא עם הרב אברהם אלקנה שפירא זצ"ל).

הצרה 20.indd 156 23/06/2011 17:01:47

וְאוֹתָם הַחֻקִּים הֵם הַפּוֹעֲלִים גַּם עַל הָאָדָם, וַאֲלֵיהֶם הוּא נִכְנָע בְּעַל כָּרְחוֹ.

הכפירה מבית מדרשם של ניטשה ומרקס שוללת את המוסר הישראלי ומדגישה את ההשתלטות ואת הכלכלה.

5 לְמַסְקָנָה זֹאת שֶׁהִיא הַמַּסְקָנָה **הָעִקְבִית וְהַהֶגְיוֹנִית** שֶׁל הַכְּפִירָה הִגִּיעוּ שְׁתֵּי הַשִּׁיטוֹת הַדָּנוֹת עַל הַמִּבְנֶה הַחֶבְרָתִי הָאֱנוֹשִׁי: הַנִּיטְשֶׁיָאנִית וְהַמַּרְקְסִיסְטִית שֶׁעִם כָּל הַנִּגּוּדִים שֶׁבֵּינֵיהֶם הִתְאַחֲדוּ בְּיַחַס הַשְׁלִילָה אֶל הַמּוּסָר בְּנִסּוּחוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִי, וְיַחַד עִם זֶה הִכְחִישׁוּ אֶת קִיּוּמוֹ שֶׁל רֶגֶשׁ מוּסָרִי יַצִּיב בָּאָדָם.

10 **נִיטְשֶׁה מַעֲלֶה עַל כֵּס הַמְּלוּכָה בָּאָדָם אֶת רְצוֹן הַהִשְׁתַּלְטוּת, הוּא יֵצֶר רְדִיפַת הַכָּבוֹד, לְפִי הַהַגְדָּרָה הַמְקֻבֶּלֶת בחז"ל.** בְּמִדַּת הִתְפַּתְּחוּתוֹ שֶׁל רָצוֹן זֶה וּבְמִדַּת נְצוּלוֹ – נִיטְשֶׁה רוֹאֶה אֶת הַהִתְקָרְבוּת לַדְּמוּת הַנֶּאֱצֶלֶת שֶׁל "אָדָם הָעֶלְיוֹן". אֶת הַמּוּסָר הַיִּשְׂרְאֵלִי הַתּוֹבֵעַ עֲנָוָה, הִתְחַשְּׁבוּת עִם הַזּוּלַת, חֶסֶד וכו' הוּא רוֹאֶה **כְּהִתְנַוְּנוּת**, כִּירִידָה וּכְלָיָה.

15 **מַרְקְס לְעֻמָּתוֹ רוֹאֶה בָּעִנְיָן הַכַּלְכָּלִי אֶת חֲזוּת הַכֹּל. הוּא מַכְרִיז: עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם.** אַף הוּא שׁוֹלֵל אֶת הַמּוּסָר הַיִּשְׂרְאֵלִי וּמַכְחִישׁ אֶת קִיּוּמָן שֶׁל רְגָשׁוֹת הַלּוּחֲשׁוֹת לוֹ לָאָדָם כִּי **לֹא** עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה. הַמּוּסָר הַיִּשְׂרְאֵלִי הוּא לְדַעְתּוֹ הַמְצָאָה שֶׁל הַגֶּזַע **הַמְנַצֵּל**, אֲשֶׁר בָּדָה אוֹתוֹ לַהֲנָאָתוֹ, וַאֲשֶׁר מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ **בִּצְבִיעוּת** לְשֵׁם הַרְדָּמַת הַשְּׂכָבוֹת הַחַבְרוּתִיּוֹת הַמְנֻצָּלוֹת וּמְנִיעָתָן מֵהִתְמָרְדוּת. מִכָּאן הַמָּקוֹר לַבִּטּוּי הַיָּדוּעַ שֶׁל אֶחָד 20 מִתַּלְמִידָיו שֶׁל מַרְקְס: הַדָּת הִיא אוֹפְיוּם לַהֲמוֹנֵי הָעָם.

הַהֵד שֶׁהָיָה לִשְׁתֵּי הַשִּׁיטוֹת בְּאֵירוֹפָּה וְהַצָּלָחָתָן לְהָקִים מִשְׁטָרִים מַמְלַכְתִּיִּים חֲזָקִים בַּעֲלֵי אוּכְלוּסִיָּה מְרֻבָּה, מְעוֹרֵר בְּהֶכְרֵחַ הִרְהוּרִים נוּגִים עַל מִדַּת תָּקְפּוֹ שֶׁל הָרֶגֶשׁ הַמּוּסָרִי בְּקֶרֶב עַמֵּי הַתַּרְבּוּת הָאֵרוֹפִּיִּים. אוּלָם גַּם אֵלֶּה שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִידֵי הַכְחָשָׁה מֻחְלֶטֶת שֶׁל הָרֶגֶשׁ 25 הַמּוּסָרִי, אַף אֶצְלָם אָנוּ רוֹאִים, שֶׁרֶגֶשׁ זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ גּוֹרֵם מַכְרִיעַ וְקוֹבֵעַ אֶת פְּעֻלּוֹתֵיהֶם וְיַחֲסֵיהֶם הַחַבְרוּתִיִּים. מְשֻׁנְקָצוּ שָׁרָשָׁיו הַחִיּוּנִיִּים שֶׁל הָרֶגֶשׁ הַמּוּסָרִי עַל יְדֵי הַכְּפִירָה הוּא נִדּוֹן לְהִשָּׁאֵר בְּשֶׁפֶל הַמַּדְרֵגָה, כְּרֶגֶשׁ לֹא מוּבָן, וּכְמַפְרִיעַ לַמַּהֲלָךְ הַכְּלָלִי שֶׁל הַחַיִּים. חַיִּים הַנִּמְדָּדִים בַּגְּבוּלוֹת שֶׁל שִׁבְעִים שְׁמוֹנִים שָׁנָה, הֵם לְפִי טִבְעָם מֻכְרָחִים לִהְיוֹת **חַיֵּי שָׁעָה וְרֶגַע,** בְּחִינַת חֲטוֹף וֶאֱכוֹל חֲטוֹף וְשָׁתֹה, "אֱכוֹל וְשָׁתֹה כִּי מָחָר נָמוּת". אֵין בָּהֶם 30 מָקוֹם לִרְגָשׁוֹת אֲשֶׁר בְּנִצְחִיּוּת הַחַיִּים מְקוֹרָם.

הכפירה היא תוצאת הגלות, וגורמיה התחזקו בעקבות התפתחות העולם המודרני והרגשת הביטחון העצמי של האדם, שאינו נזקק לכוח עליון.

35 הַכְּפִירָה הִיא נֶטַע זָר בְּיִשְׂרָאֵל, הַשְׁפָּעָה מֵאוֹתָן אֻמּוֹת בְּתוֹכָן חָיִינוּ בַּגּוֹלָה. וְהִיא תַּחֲלַף, בְּאוֹתָהּ מִדָּה שֶׁתִּתְגַּבֵּר הַהַכָּרָה שֶׁל הַמַּהוּת הַלְּאֻמִּית וְתִשְׁתַּחְרֵר מֵהַזִּקָּה לְתַרְבֻּיּוֹת נֵכָר עַל יְדֵי תַּהֲלִיךְ שָׁקֵט שֶׁל שִׁיבָה לְטֶבַע הָעַצְמִי דֶּרֶךְ חַיִּים עַצְמָאִיִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

...מֵעִיּוּן בַּגּוֹרְמִים הַמְּבִיאִים אֶת הָאָדָם לִידֵי כְּפִירָה נִרְאֶה עַד כַּמָּה הַמַּסְקָנוֹת שֶׁנּוֹבְעוֹת 40 מֵהֶן אֵינָן מַסְקָנוֹת אוֹבְּיֶקְטִיבִיּוֹת, אֶלָּא מֻשְׁפָּעוֹת מֵהָרָצוֹן. הָאָדָם רוֹצֶה לִכְפֹּר עַל כֵּן הוּא מַצְדִּיק אֶת "הוֹכָחוֹת" הַכְּפִירָה, עַל כֵּן אֵינוֹ נוֹטֶה כְּלָל לִבְדֹּק בִּרְצִינוּת אֶת הַטְּעָנוֹת לְטוֹבַת הָאֱמוּנָה וְהַכָּרַת אֱלֹהִים.

הצרה 20.indd 157 21/06/2011 14:36:57

רְצוֹן הַכְּפִירָה נוֹבֵעַ מִכַּמָּה נְמוּקִים:

1. הַחַיִּים נִרְאִים לִהְיוֹת יוֹתֵר קַלִּים וְיוֹתֵר נוֹחִים בְּלִי הַכָּרַת אֱלֹהִים, וּבְלִי דָּת הַכְּרוּכָה עִם זֶה. תַּאֲוֹותָיו שֶׁל הָאָדָם הַשּׁוֹלְטוֹת בִּרְצוֹנוֹ אֵינָן יְכוֹלוֹת לְהִשָּׂלֵם עִם הַהַפְרָעָה שֶׁתִּגָּרֵם לָהֶן עַל יְדֵי הַכָּרַת אֱלֹהִים.

2. הַכָּרָה בְּמְצִיאוּת כֹּחַ עֶלְיוֹן כְּשֶׁלְעַצְמָהּ יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם אִי נְעִימוּת שֶׁל הֱיוֹת תָּלוּי בְּדַעְתּוֹ, הֱיוֹת מְשֻׁעְבָּד אֵלָיו.

3. יֵצֶר הַקִּנְאָה הַמֵּבִיא אֶת הָאָדָם בְּדֶרֶךְ כְּלָל לְהַקְטִין עֵרֶךְ כָּל מַה שֶּׁעוֹלֶה עָלָיו, פּוֹעֵל בְּנִדּוֹן דִּידַן אַף הוּא כְּגוֹרֵם לִרְצוֹן כְּפִירָה. לֹא נוֹחַ לוֹ לְאָדָם לְהוֹדוֹת בְּקִיּוּם עֶצֶם נַעֲלֶה אֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן אֵלָיו שׁוּם דִּמְיוֹן וְשׁוּם הַשְׁוָאָה.

גּוֹרְמִים אֵלֶּה הָיוּ קַיָּמִים **בְּכָל** הַתְּקוּפוֹת, אוּלָם קִבְּלוּ עִידּוּד וְחִזּוּק בִּמְיֻחָד בִּתְקוּפָתֵנוּ, תְּקוּפַת הִתְפַּתְּחוּת הַמַּדָּע וּמִשְׁטָר הַחֶבְרָה. עַל יָדָם נַעֲשָׂה הָאָדָם יוֹתֵר בָּטוּחַ בְּעַצְמוֹ, וְנִרְאֶה לוֹ שֶׁיָּכֹל הוּא, הֵן בַּמּוּבָן הַפְּרָטִי וְהֵן בְּמוּבָן כְּלָלִי, לְהַסְדִּיר אֶת כָּל הַבָּעָיוֹת מִבְּלִי לְהִזָּקֵק לְעֶזְרַת כֹּחַ עֶלְיוֹן, וְעַל כֵּן כָּל הִתְעַמְּקוּת בִּשְׁאֵלָה זוֹ נִרְאֵית לוֹ לְמְיֻתֶּרֶת.

5 הַגּוֹרְמִים הַפְּסִיכוֹלוֹגִיִּים מְבִיאִים גַּם לְקַלּוּת דַּעַת בַּגִּישָׁה לִשְׁאֵלוֹת אֵלֶּה בְּשֵׁכֶל בִּלְתִּי מְאֻמָּן וּבִלְתִּי מוּכָן לָדוּן בִּשְׁאֵלוֹת כְּגוֹן אֵלֶּה. "עַזּוּת וְגַאֲוָה שֶׁגּוֹבְרִים עַל הָאָדָם וְלֹא יוֹדֶה כִּי יֵשׁ חָכְמָה נֶעֱלֶמֶת מִמֶּנּוּ... וְלֹא הִרְגִּישׁ כִּי הַטַּעֲנָה הַזֹּאת לֹא תּוֹעִילֵהוּ בַּעֲשׂוֹת הַטַּבַּעַת וְלֹא בְּכְתִיבַת אוֹת" (רס"ג, **אמונות ודעות**).

10 עַל טָעוּת רוֹוַחַת בְּשֶׁטַח הַשֵּׂכֶל מַעֲמִידֵנוּ הָרַב קוּק זצ"ל. טָעוּת זוֹ הַנּוֹבַעַת מֵהַשְׁוָאַת הַדָּתוֹת, וּמֵהֲצָצָה בַּהֶבֶל שֶׁבִּשְׁאָר הַדָּתוֹת מַקִּישִׁים עַל דָּת הָאֱמֶת, מִבְּלִי דַּעַת לְהַבְחִין "שֶׁהַהֶבְדֵּל בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים, שֶׁהוּא הֶבְדֵּל עַצְמִי שֶׁבֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ מִתְגַּלֶּה בְּיוֹתֵר בְּצַד הָאֱמוּנָה".

15 עַל סְמַךְ הַנִּתּוּחַ הנ"ל אָנוּ יְכוֹלִים לְהַסִּיק, שֶׁאֵין לִסְמֹךְ בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה עַל אוֹטוֹרִיטָה מַדָּעִית, מִתּוֹךְ הַנָּחָה שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁפִּלּוּנִי מְקֻבָּל כְּגָדוֹל בְּשֶׁטַח מַדָּעִי וַדַּאי יוֹדֵעַ הוּא הָאֱמֶת יוֹתֵר מִמֶּנִּי, וְדַעְתּוֹ יְכוֹלָה לְקַבֵּעַ גַּם בִּשְׁבִילִי. יֵשׁ לִזְכֹּר, שֶׁבְּעִנְיָנִים אֵלֶּה יָכֹל לִטְעוֹת גַּם גָּדוֹל שֶׁבַּגְּדוֹלִים. הַנִּגִּיעָה וְהַנְּטִיָּה וְהָרָצוֹן קוֹבְעִים לוֹ מֵרֹאשׁ אֶת דַּעְתּוֹ וְלָזֶה הוּא מְכַוֵּן אֶת מֶחְקָרָיו מִתּוֹךְ הִתְעַלְּמוּת מִכָּל מַה שֶּׁיָּכֹל לְחַזֵּק אֶת הָאֱמוּנָה. וּמִתּוֹךְ הַגְּדָלָה מְכֻוֶּנֶת שֶׁל 20 עֶרֶךְ הַהוֹכָחוֹת שֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ אוֹתָן נֶגֶד הָאֱמוּנָה.

מִכָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר שֶׁאֵין לִסְמֹךְ בָּזֶה עַל דַּעַת **הֶהָמוֹן** וְעַל דַּעַת **הָרֹב**, מִתּוֹךְ הַנָּחָה שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁהָרֹב סוֹבְרִים וּמִתְנַהֲגִים בְּצוּרָה כָּזֹאת וַדַּאי הַצֶּדֶק אִתָּם. רֹב זֶה וַדַּאי שֶׁלֹּא מִתּוֹךְ הִתְעַמְּקוּת וְעִיּוּן הִגִּיעַ לְזֶה, אֶצְלָם וַדַּאי קָבַע הָרָצוֹן **הַבְּהֶמְתִּי** לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַיְצָרִים, וְלֹא 25 הַתְּבִיעָה שֶׁבָּאָה אַחֲרֵי שִׁקּוּל הַדַּעַת קוֹבַעַת אֶת דַּרְכּוֹ.

בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ יֵשׁ לְהִתְחַשֵּׁב דַּוְקָא עִם **הַמּוּעָטִים** שֶׁבְּכָל הַדּוֹרוֹת, "הַמּוֹשְׁלִים בְּיִצְרָם", שֶׁהָלְכוּ בְּנִגּוּד לָרָצוֹן הַבְּהֶמְתִּי שֶׁל הָאָדָם, הֵם הֵם בַּעֲלֵי הַמַּחְשָׁבָה שֶׁאֵין לְחָשְׁדָם בְּשִׁחוּד כָּל שֶׁהוּא. וְהַמַּסְקָנוֹת שֶׁהִגִּיעוּ אֲלֵיהֶן וַדַּאי נְקִיּוֹת הֵן מִכָּל נְגִיעָה וְעַל כֵּן יֵשׁ לִרְאוֹתָן 30 כְּמַסְקָנוֹת הַשֵּׂכֶל הַטָּהוֹר."

חכמת הלב:

"כל יהודי הוא בן יחיד אצל רבונו של עולם".

(אמרה מחסידות חב"ד)

הצרה 20.indd 158 21/06/2011 14:36:57

הרב ישראלי לימד אותנו כי **הכפירה בבורא עולם מהווה כפירה ב"צלם אלוקים"** וביסודות המוסר הטבועים בנפש האדם. למעשה, מובילה הכפירה **לעולם מקרי** המעמיד את רצון ההשתלטות וההיבט הכלכלי-חומרני בראש סולם החוקים וסדרי ההנהגה.

רב סעדיה גאון, ראשון הפילוסופים היהודים, שהשפיע באופן משמעותי על התפתחותה הרוחנית של האומה הישראלית, עסק בהקדמה לספרו **אמונות ודעות** בסיבות הגורמות לכפירה ומונעות את האמונה והעיון ביסודותיה. מפליא לראות כיצד שמונֶה הסיבות, שמנה רס"ג, אקטואליות גם בתקופתנו. להלן נעיין בסיבות הכפירה, וננסה לחשוב מהי המשמעות של כל סיבה בתקופתנו, וכיצד אפשר ליישמה בחיינו.

ציון רס"ג ב(סוראז')

רב סעדיה גאון (רס"ג)[11]

ההקדמה ל"אמונות ודעות", סעיף ז'

"וְאַסְמִיךְ לַדְּבָרִים הַלָּלוּ מַה שֶּׁנִּרְאֶה לִי עַל עִקְרֵי הַסִּבּוֹת אֲשֶׁר עִכְּבוּ אֶת מִי שֶׁכָּפַר וְכִחֵשׁ מִלְּהַאֲמִין בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּמִלְּעַיֵּן בָּאֱמוּנוֹת, וְנִרְאוּ לִי מֵהֶם שְׁמוֹנָה מְצוּיִים הַרְבֵּה.

תְּחִלָּתָן: א) כֹּבֶד הַטֹּרַח עַל בְּנֵי אָדָם בְּטִבְעָם, וְכַאֲשֶׁר יִרְגִּישׁ הַטֶּבַע בַּדָּבָר שֶׁהֻטַּל עָלָיו הַמַּזְקִיקוֹ, ב) לְהִתְאַמֵּץ וּלְהִתְחַזֵּק בְּהוֹכָחוֹת, ג) וְלִנְהֹג עַל פִּיו בְּדָת אָז יִבְרַח וְיִתְרַחֵק מִכָּךְ, וּמִסִּבָּה זוֹ תִּמְצָא הָרַבֵּה מִבְּנֵי אָדָם אוֹמְרִים: 'הָאֱמֶת כְּבֵדָה' 'הָאֱמֶת מָרָה', מִפְּנֵי שֶׁהֵם רוֹצִים אֶת הַחֹפֶשׁ וּבוֹרְחִים אֵלָיו, וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: רַחֲקוּ מֵעַל ה' לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה, וְאֵין הַסְּכָלִים הַלָּלוּ מְבָרְרִים לְעַצְמָם שֶׁאִם יִשְׁמְעוּ לַטֶּבַע בִּבְרִיחָתוֹ מִן הָעֲשִׂיָּה וְהַיְגִיעָה יִשָּׁאֲרוּ רְעֵבִים וְחַסְרֵי כֹּל מֵהֶעְדֵּר הַתְּבוּאוֹת וְהַמִּשְׁכָּנוֹת.

וְהַשֵּׁנִי הַסְּכָלוּת הַגּוֹבֶרֶת עַל רַבִּים מֵהֶם, שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּשִׂפַת הַסְּכָלוּת, וְיוֹדֵעַ בְּלֵב קְצַר יְכֹלֶת, **וִידַבֵּר דִּבְרֵי יְהִירוּת שֶׁאֵינָם מְאוּמָה, וְכָךְ יַחְשֹׁב בְּלִבּוֹ,** וְעַל אֵלֶּה הוּא אוֹמֵר: כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת ה' וְהַמֶּלֶךְ מַה יַּעֲשֶׂה לָנוּ, וְאֵינָם חוֹשְׁבִים שֶׁאִם הֵם יִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּמִקְצָת דִּבְרֵי הַסְּכָלוּת וְהַיְהִירוּת הַלָּלוּ כְּלַפֵּי מַלְכֵי בְּנֵי הָאָדָם יֻשְׁמְדוּ וְיֹאבְדוּ.

וְהַשְּׁלִישִׁי נְטִיַּת הָאָדָם **לְמַלֵּא מַאֲוַיָּו מִן הַתַּאֲוֹת לְכָל מַאֲכָל וּלְכָל מִשְׁכָּב וּלְכָל קִנְיָן, וְהֵרִי הוּא מְמַהֵר מִתּוֹךְ לְהִיטוּתוֹ לְהַתִּיר עֲשִׂיַּת הַדָּבָר מִבְּלִי לַחְשֹׁב,** וּבָהֶם הוּא אוֹמֵר: אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עֲלִילָה אֵין עוֹשֵׂה טוֹב. וְאֵינוֹ זוֹכֵר כִּי אִם יִנָּהֵג כָּךְ בְּחָלְיוֹ אוֹ אַף בִּבְרִיאוּתוֹ וְיֹאכַל כָּל מַה שֶּׁיִּתְאַוֶּה וְיִשְׁכַּב כָּל מַה שֶּׁיִּמְצָא יֹאבַד בְּכָךְ וְיָסוּף.

וְהָרְבִיעִי הַקִּיצָה בָּעִיוּן וּמְעוּט הַהִתְיַשְּׁבוּת בְּעֵת הַשְּׁמִיעָה וְהַהִתְבּוֹנְנוּת, **וְיִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט וְיֹאמַר כְּבָר עִיַּנְתִּי וְלֹא יָצָא לִי זוּלַת זֶה,** וּבוֹ הוּא אוֹמֵר: לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ וְהוֹן אָדָם יָקָר חָרוּץ, וּפֵרוּשׁ רְמִיָּה הוּא הַקָּץ (=קוֹצָר רוּחַ) לֹא יַשִּׂיג צָרָכָיו, וְאֵינָם יוֹדְעִים שֶׁאִם יִנָּהֲגוּ בְּכְגוֹן זֶה בְּעִנְיָנֵי עוֹלָמָם לֹא יֻשְׂגוּ לָהֶם.

וְהַחֲמִישִׁי חֻצְפָּה וְגַסּוּת בָּאִים עַל הָאָדָם עַד שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר שֶׁיֵּשׁ כָּאן חָכְמָה שֶׁהָיְתָה

11 **לדמותו** – ראו עמ' 36.

25. נתחו את הסיבה הראשונה לכפירה. מה הם הגורמים "המרתיעים" את האדם?

הצרה 20.indd 159 21/06/2011 14:36:58

נֶעֱלֶמֶת מִמֶּנּוּ, וְלֹא יֵדִיעָה שֶׁשָּׁגְבָה מִמֶּנּוּ, וְעָלָיו אָמַר הַכָּתוּב: רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל יִדְרֹשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל מְזִמּוֹתָיו, וְלֹא יִתְעוֹרֵר כִּי כַיּוֹצֵא בְּטַעֲנָה זוֹ לֹא תּוֹעִיל לוֹ בַּעֲשִׂיַּית טַעַת אוֹ כְּתִיבַת אוֹת.

5 **וְהַשִּׁשִּׁי מִלָּה שֶׁאָדָם שׁוֹמְעָהּ מִן הַכּוֹפְרִים וְתַחְדֹּר לְלִבּוֹ וְתִמְחֲצֵהוּ, וְיַעֲמֹד שְׁאָר יָמָיו תַּחַת הַשְׁפָּעָתָהּ,** וּבָהֶם נֶאֱמַר: דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים וְהֵם יָרְדוּ חַדְרֵי בָטֶן, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁב שֶׁאִם לֹא יָגֵן עַל עַצְמוֹ מִפְּנֵי הַחֹם וְהַקֹּר כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפָּגְעוּ בּוֹ יְאַבְּדוּהוּ וְיִמְיתוּהוּ.

10 **וְהַשְּׁבִיעִי הוֹכָחָה חֲלוּשָׁה** שְׁמָעָהּ מֵאֶחָד הַמְיֻחָדִים וְזִלְזֵל בָּהּ וְחָשַׁב שֶׁהַכֹּל כָּךְ, וּבָהֶם אָמַר הַכָּתוּב: וַיְהִיוּ מַשְׁחִיקִים עֲלֵיהֶם וּמַלְעִגִים בָּם, וְאֵינוֹ מַעֲלֶה בְּדַעְתּוֹ כִּי מוֹכֵר בַּדִּים שֶׁאֵינוֹ מֵטִיב לְהַבְחִין בַּבְּגָדִים הַ"דְּבִיקִים" (=מְשׁוּבָּחִים) אֵין הַדָּבָר גּוֹרֵעַ מֵהֶם מְאוּמָה.

וְהַשְּׁמִינִי אָדָם שֶׁיֵּשׁ שִׁנְאָה בֵּינוֹ לְבֵין אֶחָד הַמְיֻחָדִים, וַיַּשִּׂיאֵהוּ לִבּוֹ הָרַע לִשְׁנֹא אֶת
15 **אֱלֹהֵיהֶם שֶׁהֵם עוֹבְדִים אוֹתוֹ עִמָּהֶם,** וּבְאֵלֶּה נֶאֱמַר: צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי שָׁכְחוּ דְּבָרֶיךָ צָרָי, וְלֹא יָדַע הַסָּכָל שֶׁאֵין אוֹיְבוֹ יָכֹל לִפְגֹּעַ בּוֹ כְּמוֹ שֶׁפָּגַע הוּא בְּעַצְמוֹ, לְפִי שֶׁאֵין בְּיכֹלֶת אוֹיְבוֹ לְהוֹשִׁיבוֹ לָנֶצַח בָּעִנּוּי הַנּוֹרָא. **אֲבָל אִם הָיָה גּוֹרֵם תְּעִיָּתוֹ מִפְּנֵי שֶׁפֵּרֵשׁ פְּסוּקִים מִן הַמִּקְרָא וְנִרְאֶה לוֹ בָּהֶם דָּבָר מוּזָר בְּעֵינָיו, אוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל לֶאֱלוֹהוֹ וְלֹא עָנָהוּ וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ וְלֹא נָתַן לוֹ, אוֹ שֶׁרָאָה רְשָׁעִים שֶׁלֹּא נִפְרַע מֵהֶם, אוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּא הֵיאָךְ קַיֶּמֶת מֶמְשֶׁלֶת הַכּוֹפְרִים, אוֹ**
20 **מִפְּנֵי שֶׁרָאָה אֶת הַמָּוֶת אוֹסֵף כָּל הַבְּרוּאִים וְכוֹלֵל אוֹתָם, אוֹ שֶׁמָּשָׁג הָאַחְדוּת אוֹ מָשָׁג הַנֶּפֶשׁ אוֹ הַגְּמוּל וְהָעֹנֶשׁ לֹא הִתְקַבֵּל עַל דַּעְתּוֹ, הֲרֵי כָּל אֵלֶּה וְכַדּוֹמֶה לָהֶם אַזְכִּיר כָּל אֶחָד מֵהֶם בַּמַּאֲמָר הַמַּתְאִים לוֹ וּבַשַּׁעַר הָרָאוּי לוֹ,** וַאֲדַבֵּר עָלָיו כְּפִי הַיְכֹלֶת, וּמְקַוֶּה אֲנִי לְהַגִּיעַ בְּכָךְ לְהַכְשֶׁרַת הַמְעַיְּנִים בְּכָךְ אִם יִרְצֶה ה' יִתְעַלֶּה."

חכמת הלב:
"דרכו של אדם לחפש בין הרים וגבעות, בים ומתחת לים. רק דבר אחד אינו מחפש – את האלוקות שבקרבו".

(הרב יעקב יצחק הורוויץ [="החוזה"] מלובלין)

26. נסו ליישם את הסיבה השישית "מלה שאדם שומעה מהכופרים", במה זה יבוא לידי ביטוי בחיי היום-יום? הדגימו!

27. בחרו בשתיים או בשלוש סיבות מאלה שמנה רס"ג והדגימו את מידת התאמתן והתממשותן בחיי היום-יום שלנו.

28. מה הם הגורמים הנוספים לכפירה שמנה רס"ג על פי המובאה?

רס"ג מנה שמונה **סיבות** לכפירה. סיבות אלו היו נכונות בתקופתו והן נכונות גם בימינו. בד בבד נוכל למצוא כיום, בקרב הנוער הדתי, סיבות נוספות המהוות גורם לחילון ועזיבת הדת כמפורט להלן.

הצרה 20.indd 160 21/06/2011 14:36:58

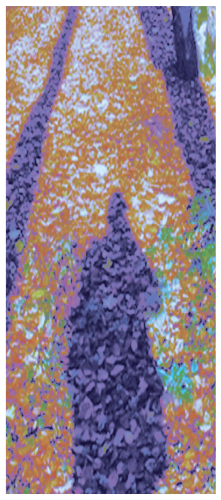

מגמות חילון בקרב הנוער הדתי - מדגם סיבות וגורמים

חכמת הלב:
"אחת הרעות הגדולות של יהודי היא כאשר הוא שוכח את "יחוסו כבן מלך".

(אמרה עממית)

לצערנו, אנו עדים בתקופתנו למקרים של עזיבת הדת, לפחות באופן זמני, אצל נערים ונערות שהתחנכו במשפחות דתיות ולמדו במוסדות דתיים. המשבר שאליו נקלעו צעירים אלה הוא משבר מורכב וסיבותיו מגוונות. להלן ננסה לנתח גורמים אחדים, כפי שמעידים הדוברים והדוברות על עצמם, וללמוד מהם אם אפשר להתמודד עם הסיבות למשבר באמצעות "טיפול מונע". יש להדגיש כי קיימות סיבות רבות למשבר זה ואנו נעסוק רק במדגם קטן מהן. אף על פי כן יש בסיבות הנידונות כדי לפקוח את העיניים, לחדור אל הנפש ולנסות להציב אמצעי התמודדות שיעזרו לנו, נוסף לסיבות שמנה רב סעדיה גאון, **להתגבר על המשבר** ולהמשיך **לעלות בדרך העולה בית א-ל.**

מובאה מס' 1:

"ושיודע לשאול", עמ' 157

"הכל או לא כלום" – כגורם לחילון

זֶה שֶׁאֲנִי נִהְיֵיתִי לֹא-דָּתִי, וַחֲבֵרִים שֶׁלִּי הִמְשִׁיכוּ לִהְיוֹת דָּתִיִּים, קָשׁוּר לַתְּפִיסָה שֶׁלִּי שֶׁל הַדְּבָרִים בְּשָׁחֹר לָבָן, אוֹ הַכֹּל אוֹ לֹא כְלוּם. אֵצֶל הַרְבֵּה אֲנָשִׁים אֲחֵרִים הַקּוֹנְפְלִיקְט הוּא בְּרָמָה יוֹתֵר נְמוּכָה, כִּי הֵם מִטְבָּעָם פָּחוֹת פֶּרְפֶקְצְיוֹנִיסְטִים. יֵשׁ הַרְבֵּה דָּתִיִּים שֶׁהַסְּטַנְדַּרְטִים הַהֲלָכָתִיִּים שֶׁלָּהֶם לֹא בְּדִיּוּק עוֹמְדִים בְּנוֹרְמוֹת הַהֲלָכָה, אֲבָל זֶה לֹא מַפְרִיעַ לָהֶם. הֵם נִשְׁאָרִים דָּתִיִּים בָּרָמָה הַסּוֹצִיאָלִית. בְּגַלַל שֶׁ"הַחֲבָרָה טוֹבָה", בְּגַלַל שֶׁ"הַחִנּוּךְ הוּא טוֹב" וּבְגַלַל שֶׁ"בַּנְּרָאֶה הַיְלָדִים לֹא יִקְחוּ סַמִּים". אֲנִי קוֹרֵא לָהֶם "דָּתִיִּים סוֹצִיאָלִיִּים". הֵם חַיִּים כְּמוֹ בְּחֶבְרָה חִלּוֹנִית, עִם בְּלוּיִים שֶׁל הַחֶבְרָה הַחִלּוֹנִית, וּמַנִּיחִים תְּפִלִּין עֶשֶׂר דַּקּוֹת בַּבֹּקֶר לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה. אֵצֶל בָּנוֹת הַרְבֵּה פְּעָמִים זֶה מִתְבַּטֵּא בַּלְּבוּשׁ, הֵן לוֹבְשׁוֹת מִכְנָסַיִם וְהוֹלְכוֹת פָּחוֹת צָנוּעַ. הַרְבֵּה כְּאֵלֶּה שֶׁנֶּחְשָׁבִים דָּתִיִּים מִתְעַלְּמִים מֵהַקּוֹנְפְלִיקְט בֵּין הַחַיִּים לְבֵין הַהֲלָכָה בְּשִׁתֵּי צוּרוֹת: אוֹ שֶׁהֵם לֹא מַכִּירִים בְּכְלָל בְּקִיּוּמוֹ, כִּי הֵם אַף פַּעַם לֹא פָּתְחוּ 'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' כְּדֵי לִרְאוֹת שֶׁהֵם לֹא מִתְנַהֲגִים לְפִי הַהֲלָכָה. פָּשׁוּט טוֹב לָהֶם עִם אֵיךְ שֶׁהֵם דָּתִיִּים; אוֹ שֶׁהֵם יוֹדְעִים שֶׁהֵם לֹא בְּסֵדֶר מִבְּחִינַת הַהֲלָכָה, אֲבָל הֵם אוֹמְרִים: "מַה הָאַלְטֶרְנָטִיבָה, לִהְיוֹת חִלּוֹנִי? אֲנִי רוֹצֶה לִהְיוֹת שָׁם בְּחֶבְרָה הַדָּתִית, אָז אֲנִי לֹא מַקְפִּיד עַל כָּל דָּבָר, אָז מַה קָּרָה?" לְהַגִּיד כָּזֶה מִשְׁפָּט, "אֲנִי לֹא מַקְפִּיד עַל כָּל דָּבָר, אָז מַה קָּרָה?" – בַּגְּלְגּוּל הַדָּתִי הַקּוֹדֵם שֶׁלִּי זֶה הָיָה לֹא קָבִיל. כְּשֶׁהָיִיתִי דָּתִי, הָיִיתִי שׁוֹאֵל בֶּן אָדָם כָּזֶה: "אַתָּה מְחֻיָּב בְּתוֹרָה וּמִצְווֹת אוֹ לֹא? אַתָּה מְקַבֵּל עַל עַצְמְךָ אֶת הַהֲלָכָה אוֹ לֹא?" אִם הוּא הָיָה אוֹמֵר לִי כֵּן, אָז הָיִיתִי אוֹמֵר לוֹ אוֹקֵיי, אַתָּה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת כָּכָה וְכָכָה. אֲנִי לֹא רָצִיתִי לִהְיוֹת דָּתִי-סוֹצִיאָלִי. מִבְּחִינַת מִבְנֶה הָאִישִׁיּוּת שֶׁלִּי לֹא הִרְשֵׁיתִי לְעַצְמִי, וּפָשׁוּט לֹא יָכֹלְתִּי."

161 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:36:58

שאלות לדיון

1. מהו הגורם העיקרי לחילון לפי דברי הכותב?
2. חוו דעתכם על הדעות שהובאו לעיל, הסבירו את המורכבות של הבעיה המתוארת ונקטו עמדה בנושא.

חכמת הלב:

"מעולם לא התחרטתי על דבר אמת שאמרתי".

(רבי מנחם מנדל מקוצק)

הצרה 20.indd 162 21/06/2011 14:37:00

מובאה מס׳ 2:

״ושיודע לשאול״, עמ׳ 90

חשיפה לא־מבוקרת כגורם לחילון

״בְּאֹפֶן רִשְׁמִי, הָעֲזִיבָה שֶׁלִּי אֶת הַדָּת הִתְחִילָה מִמַּאֲמָר שֶׁל אַלֶכְּסַנְדֶר דּוֹנַט, שֶׁנִּקְרָא ״קוֹל מִתּוֹךְ הָאֵפֶר״. זֶה מַאֲמָר שֶׁל מִי שֶׁהָיָה בְּאוֹשְׁוִויץ. הוּא פֵּרְסֵם בְּ״שְׁדֵמוֹת״ (=בְּטָאוֹן הַתְּנוּעָה הַקִּבּוּצִית) אוֹ בְּ״מַחְשָׁבוֹת״ אֲנִי כְּבָר לֹא זוֹכֵר. מַאֲמָר מְאֹד חָזָק בְּנוֹשֵׂא הַשּׁוֹאָה. מַאֲמָר הַאֲשָׁמָה נֶגֶד אֱלֹקִים. **הַמּוֹרֶה שֶׁלִּי הֵבִיא אֶת הַמַּאֲמָר כְּשֶׁלָּמַדְנוּ סֵפֶר אִיּוֹב. זוֹ הָיְתָה הַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּתְקַלְתִּי בְּמַצָּב כָּזֶה, שֶׁהַדְּבָרִים מַתְחִילִים מֵאֶפֶס וְלֹא מֵאֶחָד.** לֹא שָׁאֲלוּ אוֹתִי: ״יֵשׁ אֱלֹקִים וְעָכְשָׁו מַה, לָמָּה, כַּמָּה״, אֶלָּא ״עָכְשָׁו אֵין אֱלֹקִים, מָה עוֹשִׂים עִם זֶה הַלְאָה?״ אֲנִי זוֹכֵר אֶת זֶה עַד הַיּוֹם, כִּי זֶה הִשְׁפִּיעַ עָלַי, כַּנִּרְאֶה לֹא בְּמִקְרֶה.״

נקודות לדיון

1. מהו לדעתכם המסר המרכזי המשתמע מהמובאה לעיל?
2. הסבירו את החיוב והשלילה המשתמעים מהכתוב והשיבו: מהן דרכי ההתמודדות העולות בדעתכם בעת קריאתו?
   הדגימו את מחשבותיכם בדוגמאות נוספות מחיי יום-יום.

ויקיפדיה

163 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:37:01

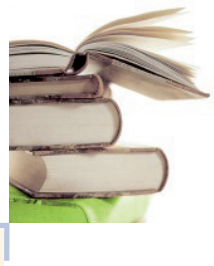

מובאה מס׳ 3:

"ושיודע לשאול", עמ׳ 135

חשיבות ההקשבה והתמודדות אמיתית עם שאלות אמוניות

אֲבָל אָז זֶה הָיָה כְּאִלּוּ "אֲנִי אֲנַסֶּה לְהַקְשִׁיב לָךְ". אֲבָל הוּא לֹא הִקְשִׁיב, הוּא שָׁמַע אֶת מַה שֶּׁאָמַרְתִּי אֲבָל לֹא הִקְשִׁיב, הוּא זֶה שֶׁדִּבֵּר רַב הַזְּמַן, וְאָמַר לִי: "תִּשְׁמְעִי, אַתְּ צְרִיכָה לַחֲשֹׁב כָּכָה, אַתְּ צְרִיכָה לְהַרְגִּישׁ כָּכָה וְאַתְּ צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת כָּכָה". הוּא אָמַר לִי גַּם: "מָה אַתְּ חוֹשֶׁבֶת, שֶׁלִּי אֵין שְׁאֵלוֹת וְסִימָנֵי שְׁאֵלָה בָּאֱמוּנָה? זֶה בְּסֵדֶר שֶׁיֵּשׁ שְׁאֵלוֹת, אֲבָל בַּסּוֹף צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהַיַּהֲדוּת אוֹמֶרֶת". **מִבְּחִינָתוֹ זוֹ אֱמוּנָה אַבְּסוֹלוּטִית. הוּא לֹא מֵבִין שֶׁאֶצְלִי זֶה לֹא כָּכָה.** אֲנִי לֹא בָּאָה מִנְּקֻדַּת מוֹצָא שֶׁיֵּשׁ אֱלֹהִים וְהַתּוֹרָה זֹאת הַתּוֹרָה שֶׁאֲנִי צְרִיכָה לָלֶכֶת לְפִיהָ; אֲנִי צְרִיכָה לָדַעַת בְּכָלָל אִם יֵשׁ אֱלֹהִים וְאִם הַתּוֹרָה הִיא אֱמִתִּית. הוּא לֹא מֵבִין אֶת הַשְּׁאֵלוֹת שֶׁלִּי. **הוּא לֹא מֵבִין שֶׁהַנְּפָשִׁיוֹן שֶׁלּוֹ זֶה לֹא הַנְּפָשִׁיוֹן שֶׁלִּי, וַאֲנִי צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת אֶת הַטָּעוּיוֹת שֶׁלִּי לְבַד.** תַּכְלִ׳ס בֶּן אָדָם בַּגִּיל שֶׁלּוֹ כְּבָר לֹא יַעֲשֶׂה אֶת הַסְּוִוּיץ׳. יֵשׁ לוֹ חַיִּים, יֵשׁ לוֹ מִשְׁפָּחָה, יֵשׁ לוֹ חֲבֵרִים, יֵשׁ לוֹ עֲבוֹדָה. **הוּא לֹא יִשְׁתַּנֶּה רַק בִּגְלַל שְׁאֵלוֹת שֶׁל אֱמוּנָה. אֲנִי כֵּן יְכוֹלָה.** חָזַרְתִּי מֵהַשִּׂיחָה הַזֹּאת שׁוּב בַּקֶּטַע שֶׁל "הוּא לֹא יוֹשֵׁב וּפְרוֹפֶר מַקְשִׁיב לִי". אַחַר כָּךְ כְּבָר לֹא נִסִּיתִי לְדַבֵּר אִתּוֹ."

נקודות לדיון

האירוע המסופר בקטע שקראתם הוא ניסיון של נערה שאחותה נפטרה, והיא ביקשה לשוחח עם אביה **לאחר שזמן רב חל ביניהם ניתוק,** שיחה רצינית ראשונה - שיחת נפש.

על פי אילו תגובות והדגשים בשיחתם אפשר להבחין בַּמניעים לחילון?

הצרה 20.indd 164 21/06/2011 14:37:01

מובאה מס׳ 4:

שרגא פישרמן[12]

נוער הכיפות הזרוקות, עמ׳ 29

חוויה רוחנית וחינוך אמוני ראוי כ״טיפול מונע״ לחילון

״**כָּכָה זֶה הִתְחִיל. יָצָאנוּ לְבַלּוֹת שַׁבָּת כֵּן שַׁבָּת לֹא.** בַּהַתְחָלָה זֶה הִתְחִיל מִלִּקְפֹּץ לַחֲבְרֶ״ה שֶׁלָּמְדוּ אִתָּנוּ בַּיְשִׁיבָה. חֲבְרֶ״ה שֶׁהַהוֹרִים שֶׁלָּהֶם לֹא הָיוּ בְּשַׁבָּת. **בַּהַתְחָלָה הָיִינוּ יוֹשְׁבִים לִרְאוֹת סֶרֶט בַּטֶּלֶוִיזְיָה. בַּהַתְחָלָה פָּחַדְנוּ שֶׁהַשָּׁמַיִם עוֹמְדִים לִפֹּל. אַחַר כָּךְ, רָאִינוּ שֶׁשּׁוּם דָּבָר לֹא קָרָה...** הָיִינוּ יוֹצְאִים בְּיוֹם שִׁשִּׁי בָּעֶרֶב, יְלָדִים טוֹבִים יוֹצְאִים לִבְנֵי עֲקִיבָא. בַּהַתְחָלָה הָיִינוּ חוֹזְרִים מֻקְדָּם, כְּאִלּוּ מִבְּנֵי עֲקִיבָא, אַחַר כָּךְ הִרְגַּלְנוּ אֶת הַהוֹרִים לְכָךְ שֶׁאָנוּ חוֹזְרִים יוֹתֵר מְאֻחָר.״

נקודות לדיון

1. מה גורם לבני נוער דתיים לעזוב את בתיהם בלילות שבת ולצאת לבלות ״שבת כן שבת לא״. נסו לשער מה חסר באווירת הבית ומה הוא מוצא בחוץ?
2. קראתם את דברי הנער: ״בהתחלה פחדנו שהשמים עומדים ליפול. אחר כך ראינו ששום דבר לא קרה״. מהו לדעתכם הליקוי בחינוכם של הנער וחבריו, ומהו הקשר בינו לבין האפשרות לחילון? כיצד לדעתכם אפשר לחנך בצורה אחרת?
3. במסכת ברכות (ז׳) נאמר: ״ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: **טובה מרדות אחת בלבו של אדם** יותר מכמה מלקויות, שנאמר: ״וריפדה את מאהביה״... וריש לקיש אמר: יותר ממאה מלקויות״. מהי מרדות **בלבו של אדם**, ומהו יתרונה על מלקות שמקבלים ממישהו אחר (=עונש מבחוץ)?

שינוי השקפת עולם ובחירה בדרך חדשה, שונה וחריגה מהסביבה הטבעית של האדם, עלולה ליצור **תחושת משבר.** קושי זה מצטרף לקושי הבסיסי הכרוך בעזיבת הדת ובחוסר אמונה, ומעורר שאלות רבות והדרכות חינוכיות מגוונות. האם צריך אדם להילחם בעוצמה ובכוח נגד יצריו ומחשבותיו, או שעליו לנווט אותם לכיוון חיובי ובונה?

מאידך-גיסא, מהי ההתייחסות הרצויה של החוטא אל עברו השלילי ואל תקופת המשבר או אל תהליך החילון בחייו? האם מומלץ לאדם המאמין לשכוח ולהדחיק תקופות משבר בחייו, או אולי דווקא לזכור אותן ולהפיק מהן לקחים ומסקנות במשך ימי חייו? להלן נציג שלוש גישות העוסקות בשאלות אלו. המשותף בשלושתן הוא: **ראייה חיובית ואופטימית** את המציאות בכלל ואת האדם וכוחות נפשו בפרט.

12 פישרמן ש׳, **נוער הכיפות הזרוקות**, מכללת אורות ישראל, אלקנה, תשנ״ט.

הצרה 20.indd 165 21/06/2011 14:37:02

נקודת המוצא למקורות המובאים להלן בפרק **על התשובה** היא שהמשבר, הכפירה והחילון, באנושות בכללה ובעם ישראל בפרט, הן **תופעות זמניות** שסופן שינוי חיובי בבחינת:

"כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים" (**ישעיהו** י"א, ט').

בד בבד עם זאת, עלינו לדעת כי למשבר עצמו, הן בחיי הפרט והן בחיי הכלל, יש משמעות וכי הוא ממלא תפקיד מרכזי בבניין העצמי ובבניין הלאומי.

שאלת סיכום

כיצד לדעתכם, יכול משבר לסייע לבניין האישיות ולהתקדמות רוחנית של הפרט?

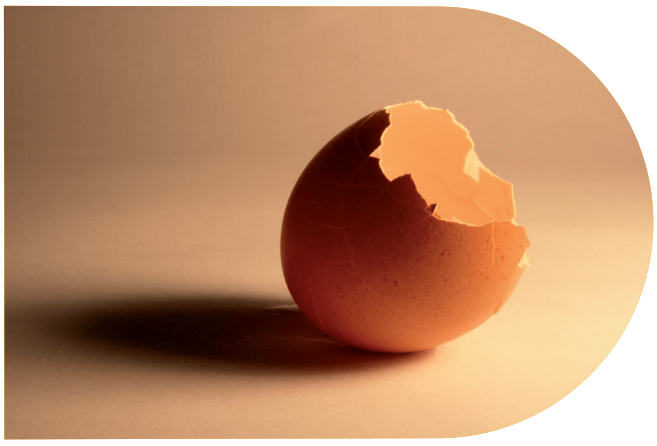

הצרה 20.indd 166 21/06/2011 14:37:03

על התשובה

ההתמודדות עם יצר הרע והשפעותיו על עולמו של המאמין היא אחת המשימות הקשות והמורכבות הניצבות לפנינו. בדרך כלל מזוהה יצר הרע ככוח רוחני שלילי השואף להסיט את האדם מדרך הישר ולפתות אותו לשקוע בעולם של תאוות ועשיית הרע. להלן נעסוק בשני נושאים הקשורים להתייחסותנו אל יצר הרע:

1. דרך ההתמודדות עם יצר הרע.
2. כיצד צריך אדם, ששינה את דרכו לטוב, להתייחס אל עברו והתקופה השלילית בה חי קודם לשינוי שחל בו?

נעיין תחילה בדבריו של הרב שלמה יוסף זוין בעניין מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל בנושא נר חנוכה (שבת כ"א, ע"ב). האם "פוחת והולך" או "מוסיף והולך". באמצעות ניתוח מחלוקת הלכתית זו נוכל להבין את ההיבטים השונים של דרכי ההתמודדות עם יצר הרע הקיים באדם.

הרב שלמה יוסף זוין[13]

"אור או אור" (אש), לתורה ולמועדים, עמ' 325-327

מהי דרך המאבק הראויה בהתמודדות עם יצר הרע – באמצעות האש או באמצעות האור?! (מלחמה ברע או הגברת הטוב?)

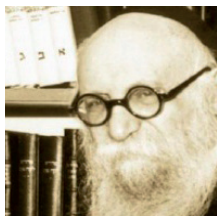

"שְׁאֵלָה זוֹ יֵשׁ לְהַצִּיג בְּנֵר חֲנֻכָּה: מַה מִּצְוָתָהּ, לְהַדְלִיק אֵשׁ אוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹר? מָצִינוּ מִצְוָה בְּאֵשׁ: קִיּוּם הַמַּעֲרָכָה עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ (**ויקרא** ו', ו'), וּמָצִינוּ מִצְוָה בְּאוֹר: נֵר שַׁבָּת, מִשּׁוּם שְׁלוֹם בַּיִת (תלמוד בבלי **שבת** כ"ג, ע"ב). וּבְכֵן: מַה גְּדְרָהּ שֶׁל מִצְוַת נֵר חֲנֻכָּה?

5 כְּשֶׁתִּימְצִי לוֹמַר, נֶחֱלְקוּ בַּדָּבָר אֲבוֹת הָעוֹלָם, בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל: "פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ", אוֹ "מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ" (תלמוד בבלי **שבת** כ"א, ע"ב).

הָאוֹר מְשַׁמֵּשׁ בִּטּוּי לְנֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר, לְנֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם. אוֹר הַנְּשָׁמָה צָרִיךְ לַחְדֵּר לְתוֹךְ כָּל הַפִּנּוֹת הַנִּדָּחוֹת שֶׁל הָאָדָם ("חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן") וּלְהָאִיר אֶת כָּל הָרָמָ"ח 10 וְהַשְׁסָ"ה שֶׁלּוֹ. וְאוֹר הַתּוֹרָה צָרִיךְ שֶׁיַּחְדֵּר וְעָתִיד לַחְדֵּר, לְתוֹךְ כָּל הַפִּנּוֹת הַנִּדָּחוֹת שֶׁל הָעוֹלָם וּלְהָאִיר אֶת כָּל מַחְשַׁכֵּי תֵּבֵל וּמַעֲמַקֵּי אֶרֶץ. וְהָא בְּהָא תַּלְיָא. הָאָדָם עוֹשֶׂה אֶת הָעוֹלָם "גַּם אֶת הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם" (**קהלת** ג', י"א). **כְּשֶׁבְּנֵי הָאָדָם יָאִירוּ אֶת נַפְשָׁם הֵם, יְתָרוֹמֵם אַף הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְדַרְגַּת הָאוֹר הָעֶלְיוֹן שֶׁל תּוֹרָה אוֹר.**

15 **וְהָאֵשׁ מְסַמֵּל אֶת בְּעוּר וְכִלְיוֹן הָרַע. הָאֵשׁ שׂוֹרֶפֶת וּמְבַעֶרֶת אֶת כֹּחוֹת הָרַע שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם פְּנִימָה,** כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ" (**דברים** י"ג, ו' ועוד). וְהָאֵשׁ שׂוֹרֶפֶת

13 **הרב שלמה יוסף זוין** (ה'תרמ"ו-ה'תשל"ח, 1886–1978): חסיד חב"ד, בצעירותו כיהן כרב בכמה מקומות ברוסיה. בשנת תרצ"ה (1935) עלה לא"י ובשנת תש"ב (1942) החל בחיבור **האנציקלופדיה התלמודית**. חיבר ספרי הלכה ואגדה רבים, שזכו לתפוצה רבה.

167 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:37:10

וּמְכַלָּה אַף אֶת כֹּחוֹת הָרַע הַפּוֹעֲלִים בָּעוֹלָם כֻּלּוֹ. וְהָא בְּהָא תַּלְיָא, כִּי "אֶת הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם", עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹם עָלָיו נֶאֱמַר: "וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (**זכריה** י"ג, ב'), "וְהָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה" (**תפלת ראש השנה**).

חכמת הלב:
"תפילה בלי כוונה כגוף בלי נשמה".

(רבי שניאור זלמן מלאדי)

5 וַדַּאי, אָנוּ זְקוּקִים לִשְׁנֵי הַכֹּחוֹת, לָאֵשׁ וְלָאוֹר, אֲבָל נֶחֱלְקוּ שְׁנֵי הַ"בָּתִּים" שֶׁל שַׁמַּאי וְהִלֵּל אֵיפֹה לְהַעֲמִיד אֶת הַדָּגֵשׁ הֶחָזָק, מַהוּ הָעִקָּר וּנְקֻדַּת הַכֹּבֶד בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם. בֵּית שַׁמַּאי, כְּדַרְכָּם, מַחְמִירִים. אִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהִתְרוֹמֵם לְהָאוֹר הָעֶלְיוֹן אֶלָּא אִם כֵּן יְבַעֵר וְיִשְׂרֹף אֶת כָּל כֹּחוֹת הָרַע שֶׁבְּקִרְבּוֹ. כִּי "לֹא יְגֻרְךָ רָע" (**תהלים** ה', ה'). אַחֲרֵי בִּעוּר הָרַע מִמֵּילָא יִתְקָרֵב לְאוֹר הַקְּדֻשָּׁה. בֵּית הִלֵּל מְקִלִּים. אַדְרַבָּה, עַל יְדֵי אוֹר שֶׁל הַתּוֹרָה מִמֵּילָא יָגֹרֵשׁ אֶת 10 הַחֹשֶׁךְ שֶׁל הָרַע. מְעַט אוֹר דּוֹחֶה הַרְבֵּה חֹשֶׁךְ מֵאֵלָיו וּמִמֵּילָא, כָּל שֶׁכֵּן הַרְבֵּה אוֹר. "אִם פָּגַע בְּךָ מְנֻוָּל (=יֵצֶר הָרַע) זֵהּ מָשְׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ" (תלמוד בבלי **קדושין** ל', ע"ב). הַתּוֹרָה שֶׁל בֵּית הַמִּדְרָשׁ תְּגָרֵשׁ מִמֵּילָא אֶת הַ"מְנֻוָּל". "וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן" עִם לוּחוֹת הַבְּרִית, אֲזַי מִמֵּילָא "קוּמָה ה' וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ" (**במדבר** י', ל"ה). "כִּי הִנֵּה ה' יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ... וְנָמַסּוּ הֶהָרִים" (**מיכה** א', ג'–ד'). יֵשׁ ה' בְּקֶרֶב כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל ("וְשָׁכַנְתִּי 15 בְּתוֹכָם"), אֶלָּא שֶׁהוּא בְּמַעֲמַקֵּי הַלֵּב פְּנִימָה, וּכְשֶׁהוּא "יוֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ", מִמִּסְתְּרֵי הַנֶּפֶשׁ, וּמִתְפַּשֵּׁט לְהָאִיר בְּכָל הַגּוּף אֲזַי מִמֵּילָא וּמֵאֵלָיו "וְנָמַסּוּ הֶהָרִים". וּלְפִיכָךְ כְּשֶׁאוֹתָם נָכְרִים בָּאוּ לְשַׁמַּאי לְהִתְגַּיֵּר, וְהוּא הִרְגִּישׁ בָּהֶם שֶׁהִשְׁקִפַת עוֹלָמָם עֲדַיִן "גּוֹיִית", עוֹד לֹא בִּעֲרוּ אֶת כֹּחוֹת הָרַע מִקִּרְבָּם, וַהֲרֵי הֵם מַתְנִים תְּנָאִים מְשֻׁנִּים – דְּחָפָם בְּאַמַּת הַבִּנְיָן שֶׁבְּיָדוֹ (תלמוד בבלי **שבת** ל"א, ע"א). וּכְשֶׁבָּאוּ לְהִלֵּל קִבְּלָם וְלִמְּדָם תּוֹרָה, בְּבִטָּחוֹן שֶׁהָאוֹר שֶׁבָּהּ 20 יַחֲזִירָם לַמּוּטָב. וְהָאוֹר שֶׁבָּהּ אָמְנָם הֶחֱזִירָם לַמּוּטָב.

וּבִימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו, הָיוּ שְׁתֵּי הַתּוֹפָעוֹת הַלָּלוּ: אֵשׁ וְאוֹר. בְּתִחְלָה הִשְׁתַּמְּשׁוּ הַחַשְׁמוֹנָאִים בְּאֵשׁ הַקֹּדֶשׁ לְבַעֵר וּלְכַלּוֹת אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁל תַּרְבּוּת הַיְוָנִים שֶׁהִשְׁתַּלְּטָה בָּאָרֶץ. בְּחֶרֶב נוֹקֶמֶת נְקָם בְּרִית יָצְאוּ נֶגֶד הַיְוָנִים מִזֶּה וְהַמִּתְיַוְּנִים 25 מִזֶּה, שֶׁטִּמְּאוּ אֶת אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ בְּמִזְבְּחוֹת אֱלֹהֵי נֵכָר, הִכְרִיחוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְחַלֵּל הַשַּׁבָּתוֹת לְהִתְגָּאֵל בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת וּלְבַטֵּל אוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ, וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתָּם עַד שֶׁהֶעֱמִידוּ שִׁקּוּץ מְשׁוֹמֵם בְּהֵיכַל הַקֹּדֶשׁ. וּכְשֶׁנִּמְסְרוּ הַטְּמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים, וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תּוֹרָתְךָ. וְכֹחוֹת הָרֶשַׁע נִתְבַּעֲרוּ מִן הָאָרֶץ – בָּא הָאוֹר. "וְאַחַ"כ בָּאוּ בָנֶיךָ – 30 וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ". אוֹר הַתּוֹרָה הוּאַר בַּמִּקְדָּשׁ וּבְכָל הָאָרֶץ, וְלַיְהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה, זוֹ תּוֹרָה.

וְנֶחֱלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל אֵיזֶה מִשְּׁתֵּי הַתּוֹפָעוֹת אָנוּ עוֹשִׂים אֶת הַזִּכָּרוֹן לְדוֹרוֹת, בֵּית שַׁמַּאי לְשִׁיטָתָם, אוֹמְרִים: הַזִּכָּרוֹן הוּא לָאֵשׁ, לְבִעוּר הָרַע וְכִלְיוֹן הַטֻּמְאָה, וּבֵית הִלֵּל, כְּדַרְכָּם, סוֹבְרִים: הַזִּכָּרוֹן הוּא לָאוֹר. וַדַּאי, בְּשִׁעְתָּהּ הָיְתָה מִלְחָמָה נִחוּצָה, וְאִם נִחוּצָה הָיְתָה – 35 עָשִׂינוּ אוֹתָהּ, אֲבָל אֵין עוֹשִׂים מִזֶּה סֵמֶל וּפֶלְחָן, אֵין הָאֶמְצָעִי הַזְּמַנִּי הוֹפֵךְ לְמַטָּרָה תַּכְלִיתִית. לֹא זֶהוּ הַלֶּקַח לְדוֹרוֹת. הַלִּמּוּד לְדוֹרוֹת הוּא הָאוֹר.

וּמֵאֵלָיו מוּבָן, שֶׁאִם הָעִקָּר הוּא שְׂרֵפַת הָרַע וּבִעוּרוֹ, הֲרֵי כָּל מַה שֶּׁהָאֵשׁ שׂוֹרֶפֶת יוֹתֵר, הוֹלֵךְ וּפוֹחֶתֶת יוֹתֵר הָרַע הַמִּתְבַּעֵר, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁל "וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" 40 לְגַמְרֵי, "וְהָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה" כָּלִיל, פּוֹחֶתֶת וְהוֹלֵךְ. וְאִם הַזִּכָּרוֹן הוּא הָאוֹר, הֲרֵי כָּל

הצרה 20.indd 168 21/06/2011 14:37:10

מַה שֶּׁדּוֹלֵק יוֹתֵר, מֵאִיר יוֹתֵר. כָּל מַה שֶּׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים יוֹתֵר בְּ"נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר", הֲרֵי הֵם מוֹסִיפִים לָהּ אוֹר יוֹתֵר וְיוֹתֵר. "וְאוֹרַח צַדִּיקִים כְּאוֹר נֹגַהּ הוֹלֵךְ וָאוֹר עַד נְכוֹן הַיּוֹם". "הוֹלֵךְ וָאוֹר", מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ.

וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל..."

שתי גישות עקרוניות להתמודדות עם יצר הרע מתוארות בקטע שקראנו. הגישה האחת דוגלת **ב"מלחמה חזיתית"** עם יצר הרע ומאבק להשמידו. הגישה השנייה מצדדת **בהגברת האור (החיוב),** ומתוך הגברת הטוב והאור נצליח להתגבר על החושך והרוע. בסופו של דבר פסיקת ההלכה היא כבית הלל.

זיכרון העבר הוא אחד המרכיבים המרכזיים באישיות האדם. התגברות על משבר והיחלצות מקושי מעמידים בפני המתמודד את שאלת יחסו אל עברו. יש אנשים שמדחיקים את עברם, אחרים מנתקים את קשריהם עם ידידים מתקופות קודמות. לכאורה גישה זו מסייעת לאדם להתחמק מתקופות קשות ולא נעימות בחייו. החיסרון העיקרי בשיטה זו היא עצם ההעלמה וההדחקה של אירועים שכביכול לא היו קיימים כלל במהלך חייו של האדם. האם אנו יכולים להעלים אירועים או תקופות שלימות המהוות חלק מהתפתחותנו הנפשית והאישית ולשכוח אותם לגמרי? האם ניתן בכלל להעלים את תודעת המשבר מזיכרוננו?

הרב סולוביצ'יק לא היה יכול לקבל, בצורה גורפת ובלעדית, את הגישה שהזכרנו. בספרו **על התשובה** כתב: "טבעו של אדם להפליג מן העבר והלאה, אבל מדי פעם בפעם הוא חייב לפקוד ולבקר את העבר, לפקוד סיטואציות וחוויות שמבחינות רבות לא מתו ולא נמחו, אלא ממשיכות לחיות בקרבו" (עמ' 170). **כיצד יוכל אדם לזכור את תקופת המשבר ובד בבד לפתוח דף חדש ולא להישבר על רקע זיכרונותיו הקשים מתקופות לא נעימות בחייו?** להלן תמצית הצעתו של **הרב סולוביצ'יק** שהתייחס הן ל"ביעור הרע" והן ל"העלאת הרע" כשתי דרכים בהתמודדות החוטא עם עברו.

הצרה 20.indd 169 21/06/2011 14:37:11

הרב יוסף דב סולוביצ׳יק[14]

על התשובה, עמ׳ 171-177

מקומו של העבר השלילי והחטא ביחס לחייו העכשוויים של האדם

חוֹטֵא הַבָּא לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל מַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשָׂה בְּעָבָר – וְאֵין תְּשׁוּבָה בְּלִי "חֲרָטָה עַל הֶעָבָר" – מַה יַּעֲשֶׂה בְּאוֹתָן שָׁנִים עָבְרוּ שֶׁל חֵטְא הַצְּרוּרוֹת לוֹ בְּזִכְרוֹנוֹ? יֵשׁ וְאָדָם שָׂרוּי בְּחֵטְא עֶשֶׂר שָׁנִים אוֹ חֲמֵשׁ-עֶשְׂרֵה שָׁנָה, (אֲנִי מַכִּיר גַּם יְהוּדִים שֶׁבָּאוּ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה אַחֲרֵי שִׁבְעִים שָׁנָה) – מַה יַּעֲשֶׂה כְּשֶׁהוּא בָּא לְהִסְתַּכֵּל אֲחוֹרַנִּית וּ"פוֹקֵד" שָׁנִים אֵלּוּ שֶׁעָבְרוּ עָלָיו בְּחִלּוּל שַׁבָּת, בְּעֹשֶׁק וּגְזֵלָה? הֲרֵי שָׁנִים אֵלֶּה הֵם חֵלֶק מֵאִישִׁיּוּתוֹ, הֵם "הָאֲנִי" שֶׁלּוֹ. הַאִם יַמְשִׁיךְ לְהִזְדַּהוֹת עִם הַשָּׁנִים הַלָּלוּ, אוֹ שֶׁיִּמְחַק אוֹתָן כְּלֹא הָיוּ?

יֵשׁ וְאָדָם "מוֹחֵק" שָׁנִים מֵחַיָּיו. יָדוּעַ שֶׁאֲסִירִים שֶׁיָּצְאוּ לְחׇפְשׁ נוֹטִים לִשְׁכֹּחַ לְגַמְרֵי אֶת הַשָּׁנִים שֶׁהָיוּ כְּלוּאִים בְּבֵית-הַסֹּהַר. הֵם מוֹחֲקִים אוֹתָן מִן הֶעָבָר שֶׁלָּהֶם. "וְלֹא זָכַר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ" (בראשית מ׳, כ״ג), הוּא לֹא זָכַר וְהִשְׁכִּיחַ אֶת כָּל הַתְּקוּפָה הַלֹּא-נְעִימָה הַזֹּאת אוּלַי מִפְּנֵי שֶׁלֹּא רָצָה לִזְכֹּר כִּי הָיָה אֵי-פַּעַם בְּבֵית הָאֲסוּרִים. וְאוּלָם, כְּשֶׁאָדָם מוֹחֵק חֵלֶק מִן הֶעָבָר – הֲרֵי הוּא מְקַצֵּץ בְּכָךְ חֵלֶק מֵהֲוָיָתוֹ, עֲבָרוֹ מִתְבַּזֵּעַ וְאִישִׁיּוּתוֹ מִתְגַּמֶּדֶת. "נִתּוּחַ" כָּזֶה אֵינוֹ דָּבָר קַל, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם בֶּן חֲמִשִּׁים אוֹ בֶּן שִׁשִּׁים לִמְחֹק בְּבַת-אַחַת שְׁלִישׁ, אוֹ מַחֲצִית, אוֹ אֲפִלּוּ שְׁלִשָּׁה רְבָעִים מֵחַיָּיו. אִם כֵּן מַה יַּעֲשֶׂה אִם הוּא רוֹצֶה לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה בְּשָׁלֵב זֶה בְּחַיָּיו? הַאִם יַמְשִׁיךְ וְיִזְדַּהֶה עִם שָׁנִים אֵלֶּה שֶׁל חֵטְא? הֲרֵי בְּכָךְ הוּא כְּאִלּוּ מוֹדֶה בָּרַע וּמַכִּיר בּוֹ כְּחֵלֶק מֵאִישִׁיּוּתוֹ.

בְּשְׁאֵלָה זוֹ דָּנוּ בַּעֲלֵי מַחְשָׁבָה הַרְבֵּה. הִיא הֵבִיאָה אֶת נִיטְשֶׁה וּשְׁפֶּנְגְלֶר שֶׁעָסְקוּ בָּהּ לִכְפֹּר בִּתְשׁוּבָה. הַרַמְבַּ״ם מְגַלֶּה דַּעְתּוֹ בִּשְׁאֵלָה זוֹ בְּפֶרֶק ב מֵהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה.

"מִדַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה לִהְיוֹת הַשָּׁב צוֹעֵק תָּמִיד לִפְנֵי ה׳... וּמִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַדָּבָר שֶׁחָטָא בּוֹ וּמְשַׁנֶּה שְׁמוֹ, כְּלוֹמַר: אֲנִי אַחֵר וְאֵינִי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה אוֹתָם הַמַּעֲשִׂים" וכו׳, כְּלוֹמַר, בֵּן שִׁבְעִים שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, מוֹחֵק בְּבַת-אַחַת אֶת כָּל עֲבָרוֹ וַהֲרֵי הוּא, לְפָתַע בֵּן שָׁנָה...

רָאִיתִי בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁעָשׂוּ זֹאת וּמָה אֵרַע לָהֶם? הֵם נַעֲשׂוּ מוּזָרִים וְזָרִים לְמִשְׁפַּחְתָּם וִידִידֵיהֶם. הַלָּלוּ נִרְאוּ לָהֶם כְּשַׁיָּכִים לִתְקוּפָה אַחֶרֶת, לְגִלְגּוּל אַחֵר, לִתְקוּפָה בָּהּ הָיוּ שְׁרוּיִים בַּחֵטְא וַאֲשֶׁר נִמְחֲקָה עַתָּה מִתּוֹדַעְתָּם. עִם מְחִיקָה זוֹ מֵתוּ כָּל הָרְגָשׁוֹת וְכָל הַחֲוָיוֹת הַקְּשׁוּרִים בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה. מַגִּיעִים הַדְּבָרִים לִידֵי כָּךְ, שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה אֵלֶּה מְנַתְּקִים כָּל קֶשֶׁר לַהוֹרִים, לַבָּנִים, לָאַחִים וְלָאֲחָיוֹת.

כָּךְ נִצְטַוָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ". אַבְרָהָם אָבִינוּ קָרַע עַצְמוֹ לְגַמְרֵי מִן הֶעָבָר וְנִתֵּק אֶת כָּל הַחוּטִים הַמּוֹלִיכִים אֵלָיו. כִּלְשׁוֹן הַרַמְבַּ״ם: "וּמְשַׁנֶּה שְׁמוֹ, כְּלוֹמַר אֲנִי אַחֵר וְאֵינִי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה אוֹתָם הַמַּעֲשִׂים". בֶּן מ״ג שָׁנִים הָיָה אָז אַבְרָהָם אָבִינוּ. הוּא וִתֵּר וְהִשְׁלִיךְ אַחֲרֵי גַּבּוֹ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה מִשְּׁנוֹת חַיָּיו. הַתּוֹרָה מַתְחִילָה לְסַפֵּר עַל חַיֵּי אַבְרָהָם רַק מִשֶּׁהוּא מַגִּיעַ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רַק אָז "נוֹלְדָה" אִישִׁיּוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הָעִבְרִי.

---

14 **לדמותו** – ראו עמ׳ 67.

29. מה הם החסרונות של "ביעור הרע" והניתוק מהעבר?

30. נסו להציע דרך להתמודדות עם סביבה שלילית מן העבר.

הצרה 20.indd 170 21/06/2011 14:37:11

הַרַמְבַּ"ם מְדַיֵּק בִּלְשׁוֹנוֹ: "אֶמֶשׁ הָיָה זֶה שָׁנְאוּי לִפְנֵי הַמָּקוֹם מְשֻׁקָּץ וּמְרֻחָק וְתוֹעֵבָה וְהַיּוֹם הוּא אָהוּב וְנֶחְמָד, קָרוֹב וְיָדִיד". קֹדֶם הָיָה "זֶה", עַכְשָׁו הוּא "הוּא", לְכָאוֹרָה אוֹתוֹ הָאִישׁ אֲבָל בְּאֶמֶת אָדָם אַחֵר. "הוּא", הָאָהוּב שֶׁל "הַיּוֹם" אֵינֶנּוּ "זֶה" הַמְשֻׁקָּץ וְהַמְרֻחָק שֶׁל אֶמֶשׁ.

5 הַשְׁאֵלָה אִם הַתְּשׁוּבָה הִיא הֶמְשֵׁךְ אוֹ הֶפְסֵק, אִם הִיא מְקַיֶּמֶת אֶת הֶעָבָר אוֹ מְבַטֶּלֶת אוֹתוֹ לְגַמְרֵי תְּלוּיָה בְּטִיבָהּ שֶׁל הַתְּשׁוּבָה. יֵשׁ תְּשׁוּבָה שֶׁל הֶמְשֵׁךְ, הַמַּכִּירָה בֶּעָבָר וְיֵשׁ תְּשׁוּבָה שֶׁתַּכְלִיתָהּ בְּעִוּר מֻחְלָט שֶׁל הָרַע מִקֶּרֶב אִישִׁיּוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם. **יֵשׁ מַצָּבִים שֶׁבָּהֶם אֵין בְּרֵרָה אַחֶרֶת מֵאֲשֶׁר בְּעִוּר הָרַע, עֲקִירָתוֹ מִן הַשֹּׁרֶשׁ. אִם חָסִים עָלָיו בְּמִקְרִים כְּאֵלֶּה וּמַשְׁאִירִים אוֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ, חַיָּבִים לְשַׁלֵּם לְאַחַר-מִכֵּן מִחְיר גָּבוֹהַּ מְאֹד שֶׁל שִׁשָּׁה מִלְיוֹן אוֹ שֶׁל**
10 **עֶשְׂרִים מִלְיוֹן קָרְבָּנוֹת. מִחְיַת עָמָלֵק שֶׁנִּצְטַוִּינוּ עָלֶיהָ בַּתּוֹרָה אֵינָהּ עִנְיָן שֶׁל שִׂנְאָה גִּזְעִית, אֶלָּא עֲקִירָתָהּ שֶׁל אֻמָּה הַמְגַלֶּמֶת אֶת הָרַע שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא בְּהֶפְסֵק גָּמוּר, בְּמִחְיָקָה מֻחְלֶטֶת, כְּדֵי שֶׁהָרַע הַזֶּה לֹא יַמְשִׁיךְ וְיִשְׁפִּיעַ לְרָעָה גַּם בִּימֵי הַטּוֹבָה.** גַּם בָּאָדָם הַשָּׁב יֵשׁ תְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת הֶפְסֵק; כָּל הַחֲטָאִים וְהַמַּעֲשִׂים הָרָעִים שֶׁעָשָׂה שׁוֹקְעִים לַתְּהוֹם, מִתְקַיֶּמֶת בָּהֶם הַנִּבּוּאָה "וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם". יַחַד עִם הַחֲטָאִים
15 יוֹרְדִים לַמְּצוּלוֹת כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים שֶׁל חֵטְא – עֶשֶׂר, אוֹ עֶשְׂרִים, אוֹ שְׁלֹשִׁים מִשְּׁנוֹת חַיָּיו שֶׁל הָאָדָם שֶׁחָטָא. אֵין כָּל אֶפְשָׁרוּת לְנַעֵר אֶת הַחֲטָאִים וּלְהַשְׁאִיר בִּמְקוֹמָם אֶת הַשָּׁנִים.

הַשָּׁנִים שֶׁנָּפְלוּ מַשְׁאִירוֹת חָלָל רֵיק וְיֵשׁ זְכוּת גְּדוֹלָה לְבַעַל תְּשׁוּבָה בְּכָךְ שֶׁהקב"ה "עוֹבֵר עַל פֶּשַׁע", הוּא מַעֲלִים עַיִן וּמְתַעֲלֵם וְעוֹקֵר מִלּוּחַ הַזְּמַן אֶת הַשָּׁנִים הַלָּלוּ שֶׁצָּלְלוּ לַתְּהוֹם
20 יַחַד עִם כָּל קִשְׁרֵי הַקְּשָׁרִים שֶׁלָּהֶם, עִם הַקְּרוֹבִים וְהַמַּכָּרִים.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְגַּלֶּה אָז בִּבְחִינַת "הַסּוֹבֵל וּמַעֲלִים עַיִן מִסּוֹרְרִים". מִדַּת-הַדִּין אֵינָהּ מְסֻגֶּלֶת לְתַפֵּס גִּישָׁה זֹאת וְהִיא שׁוֹאֶלֶת: אֵיךְ אֶפְשָׁר לִמְחוֹת דָּבָר שֶׁהָיָה? **אַף מִדַּת הַהִתְגַּיְּסוּת מִתְקוֹמֶמֶת נֶגֶד אֶפְשָׁרוּת כְּזֹאת לַעֲקֹר חֵלֶק מִן הַהֶכְרָה שֶׁל אָדָם, לִתְלֹשׁ אוֹתוֹ מִן הַזִּכָּרוֹן.**
25 **נִיטְשֶׁה וְגַם קָאנְט טָעֲנוּ שֶׁזֶּה בִּלְתִּי אֶפְשָׁרִי. הַיַּהֲדוּת אוֹמֶרֶת: אֶפְשָׁר וְאֶפְשָׁר. אַבְרָהָם הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהֵרְאָה לָנוּ כִּי הַדָּבָר אֶפְשָׁרִי, כִּי יְכֹל אָדָם לַעֲשׂוֹת הֶפְסֵק וּלְהַתְחִיל מֵחָדָשׁ!**

הַהַרְגָּשָׁה, הַרְגֶּשֶׁת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בַּעַל תְּשׁוּבָה כְּזֶה הִיא מֻגְבֶּלֶת. תְּשׁוּבָה, פְּרוּשָׁהּ חֲזָרָה. לְאָן הוּא חוֹזֵר? הוּא חוֹזֵר לִנְקֻדַּת הַמּוֹצָא שֶׁבָּהּ עָמַד לִפְנֵי שֶׁיָּצָא לְדֶרֶךְ הַחֲטָאִים וּמַה
30 **שֶׁהָיָה בֵּינְתַיִם כְּאִלּוּ לֹא הָיָה. הקב"ה גּוֹמֵל לוֹ בְּמִחְילַת הַחֵטְא, בְּמִחְיָקָתוֹ.**

זֹהִי דֶּרֶךְ אַחַת שֶׁל תְּשׁוּבָה, אֲבָל יֵשׁ גַּם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, זוֹ הַדֶּרֶךְ שֶׁל הַעֲלָאַת הָרַע וְלָאו דַּוְקָא בְּעִוּרוֹ. בִּתְשׁוּבָה כְּזֹאת אֵין צֹרֶךְ בְּהֶפְסֵק, בִּכְלָיוֹן שֶׁל הֶעָבָר, וּמְחִיקַת הַזִּכְרוֹנוֹת. בְּדֶרֶךְ זוֹ נִתָּן לָאָדָם לְהִזְדַּהוֹת עִם הֶעָבָר וְיַחַד עִם זֹאת לִהְיוֹת בַּעַל תְּשׁוּבָה.
35

אָמְרָה תּוֹרָה (**דברים** כ', י"ט) "כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ, לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן" – קַל וָחֹמֶר שֶׁאֵין לְכַלּוֹת בְּקַלּוּת רֹאשׁ עֶשֶׂר אוֹ עֶשְׂרוֹת שָׁנִים מֵחַיֵּי אָדָם. מַה יַּעֲשֶׂה אֵפוֹא בַּעַל תְּשׁוּבָה עִם שָׁנִים שֶׁעָבְרוּ עָלָיו בְּחֵטְא? לְהִזְדַּהוֹת אִתָּן אֵין הוּא רוֹצֶה וְאִלּוּ לְהַשְׁחִית וּלְהַשְׁמִיד אוֹתָן אֵינוֹ יָכֹל – מַה יַּעֲשֶׂה?
40

כְּשֶׁהַמַּטָּרָה הִיא בְּעִוּר הָרַע, יֵשׁ לְהַשְׁמִידוֹ כָּלִיל, לְכַלּוֹתוֹ, וְלִזְרֹק אוֹתוֹ לִמְצוּלוֹת יָם. **אֲבָל יֵשׁ גַּם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת בְּטִפּוּל בָּרַע וְהִיא הַעֲלָאָתוֹ. בְּדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה זוֹ אֵין הַשָּׁב נֶהְפָּךְ לְאַחֵר. אֵין הֶפְסֵק גָּמוּר בֵּין הַ"זֶּה" שֶׁל אֶתְמוֹל לְהַ"הוּא" שֶׁל הַיּוֹם. הַשִּׁחָתַת הֶעָבָר וּמְחִיקָתוֹ**

31. מה הן מעלותיה וחסרונותיה של "העלאת הרע" בזיכרון?

32. הדגימו בדוגמאות אישיות מחיי יום-יום כיצד אתם מתייחסים לתקופה שלילית בחייכם.

33. כיצד יכול החטא להיות מקור להתקדמות וליצירת "אנרגיה חיובית"?

הצרה 20.indd 171
21/06/2011 14:37:11

אֵינָן הֶכְרֵחַ. אֶפְשָׁר לִבְנוֹת אֶת הֶעָתִיד עַל יְסוֹדוֹת הֶעָבָר – אֵיךְ? בְּהַעֲלָאַת הָרַע. כֵּיצַד מַעֲלִים אֵפוֹא אֶת הָרַע, עַד לִידֵי כָּךְ שֶׁיַּפְסִיק מִלִּהְיוֹת רַע? כֵּיצַד נֶהְפָּךְ "הַמְשֻׁקָּע וְהַמְרֻחָק" שֶׁל אֱמֶת לְ"אָהוּב וְנֶחְמָד" שֶׁל הַיּוֹם, מִבְּלִי שֶׁיִּמְחַק וְיבַטֵּל אֶת הָאֱמֶת?

5 תְּשׁוּבָה כָּזֹאת דּוֹרֶשֶׁת מִן הָאָדָם לֹא לַחֲזֹר לִנְקֻדַּת–הַמּוֹצָא, לַמָּקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ בַּתְּחִלָּה, אֶלָּא מְמַלְאָה אוֹתוֹ שְׁאִיפָה עַזָּה לְהִתְקָרֵב קָרוֹב–קָרוֹב לְבוֹרֵא–עוֹלָם וּלְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה כָּזֹאת שֶׁעָלֶיהָ כְּלָל לֹא הָיָה מֵעֵז לַחֲלוֹם לִפְנֵי הַחֵטְא. הוּא מִתְמַלֵּא עַתָּה כֹּחַ וָעֹז שֶׁלֹּא הָיוּ בּוֹ כְּלָל אָז.

10 אֵלּוּ מְנַיִן לוֹ?

הדינמיקה שבחטא

זכירת החטא כמקור אנרגיה חיובי לעלייה רוחנית והתקדמות

15 תָּקְפוֹ שֶׁל הַחֵטְא וְהַרְגָּשַׁת הָאַשְׁמָה וְהַבּוּשָׁה שֶׁבָּאָה לוֹ בְּעֶטְיוֹ, נֶהְפָּכִים בְּקִרְבּוֹ שֶׁל הַשָּׁב לְכֹחַ אֵיתָנִים הַמּוֹשֵׁךְ אֶת הַחוֹטֵא לְזַנֵּק וּלְהִתְפָּרֵץ לְעֵבֶר בּוֹרֵא עוֹלָם. שְׁנוֹת הַחֵטְא נֶהְפָּכוֹת לְכֹחַ–דַּחַף עָצוּם הַדּוֹחֵף אֶת הַחוֹטֵא אֶל בּוֹרֵא עוֹלָם.

אֶת הַחֵטְא אֵין לִשְׁכֹּחַ, אֵין לִמְחוֹת, אֵין לְהַשְׁלִיךְ לִמְצוּלוֹת יָם. לְהֶפֶךְ, יֵשׁ לִזְכֹּר אוֹתוֹ.
20 **זִכָּרוֹן הַחֵטְא הוּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לַחֲשֹׁף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל הַשָּׁב נְכוֹנוּת לְמַעֲשִׂים גְּדוֹלִים יוֹתֵר, עֲזִים יוֹתֵר. הָאֶנֶרְגְיָה שֶׁל הַחֵטְא מוֹשֶׁכֶת, כְּבִיכוֹל, כְּלַפֵּי מַעְלָה.**

רֵישׁ לָקִישׁ הוּא אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַתְּשׁוּבָה הַמְפֻרְסָמִים. רַבֵּנוּ תָּם בְּתוֹסָפוֹת (תלמוד בבלי **בבא מציעא** פ"ד ע"א) אוֹמֵר כִּי קֹדֶם שֶׁנַּעֲשָׂה לִיסְטִים הָיָה תַּלְמִיד חָכָם, אַחַר כָּךְ נִתְפַּס לְלִיסְטִיּוּת
25 עַד שֶׁרַבִּי יוֹחָנָן הֶבִיאוֹ חֲזָרָה. וְאוֹמְרִים בַּעֲלֵי הַתּוֹסָפוֹת שֶׁאַחַר כָּךְ הָיָה גָּדוֹל יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר קֹדֶם. הַכֵּיצַד? הֲרֵי בִּזְמַן שֶׁעָסַק בְּלִיסְטִיּוּת בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא הָלַךְ לְלִמּוֹד תּוֹרָה. מָה אֵפוֹא עָשָׂה אוֹתוֹ עַתָּה יוֹתֵר גָּדוֹל מִמַּה שֶּׁהָיָה קֹדֶם הַחֵטְא?

בַּעַל תְּשׁוּבָה, הַיּוֹדֵעַ לֹא לִשְׁכֹּחַ אֶת הֶעָבָר, לֹא לִתְלֹשׁ אֶת הַדַּפִּים שֶׁל חֵטְא מִסֵּפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת
30 שֶׁלּוֹ, אֶלָּא דַּוְקָא לִזְכֹּר אֶת הַחֵטְא וְלִרְתֹּם אוֹתוֹ לְתַפְקִיד חָדָשׁ וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַגְבִּיר בְּקִרְבּוֹ אֶת עֹז הַנַּעֲוּעִים דִּקְדֻשָּׁה הַפּוֹרְצִים בְּקִרְבּוֹ – הוּא הַזּוֹכֶה לִתְשׁוּבָה כָּזֹאת הַמַּעֲלָה אֶת הָרַע לְמַדְרֵגָה שֶׁל טוֹב. לְגַבָּיו הקב"ה אֵינוֹ "עוֹבֵר עַל פֶּשַׁע", אֶלָּא "נוֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע", הוּא כְּבִיכוֹל מֵרִים, מַגְבִּיהַּ וְנוֹשֵׂא אֶת הֶעָוֹן וְאֶת הַפֶּשַׁע לְמַעְלָה לְמַעְלָה.

35 "וְאֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרֹנִים, נְאֻם דָּוִד בֶּן יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל, מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְנָעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל" (**שמואל** ב' כ"ג, א'). לְפִי הַפְּשָׁט "הֻקַם עָל" שֶׁנִּוְעַד מֵאֵת ה' לִהְיוֹת מְעֻלֶּה וְגָדוֹל וְאוּלָם חז"ל מַדְגִּישִׁים (תלמוד בבלי **מועד קטן** ט"ז, ע"ב) "'הֻקַם עָל' – שֶׁהֵקִים עֲלָלָה שֶׁל תְּשׁוּבָה". דָּוִד הוּא בַּעַל תְּשׁוּבָה לְמוֹפֵת שֶׁהוּקַם עַל כְּדֵי לְהַרְאוֹת לְיִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה. מַהוּ שֶׁעָשָׂה אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד גָּדוֹל כָּל כָּךְ עַד שֶׁ"אֵין יִשְׂרָאֵל מְשׁוֹרֲרִים בַּמִּקְדָּשׁ אֶלָּא
40 שִׁירוֹתָיו וּזְמִירוֹתָיו" (לשון רש"י שם)? הָעֲבֵרָה שֶׁחָטָא וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁנָּטַל אֶת הַחֵטְא וְהֵקִים מִמֶּנּוּ עֲלָלָה שֶׁל תְּשׁוּבָה.

לְאוֹר זֶה יוּבְנוּ לָנוּ עַתָּה דִּבְרֵי רֵישׁ לָקִישׁ הַמּוּבָאִים לְמַעְלָה: "גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת לוֹ כִּשְׁגָגוֹת" – **מְדֻבָּר כָּאן בִּתְשׁוּבָה שֶׁל בְּעוּר הָרַע. תְּשׁוּבָה זוֹ מוֹחֶקֶת אֶת**

חכמת הלב:
"במקום בו נמצאת נשמתו של אדם ומחשבותיו – שם נמצא האדם כולו".
(בעל שם טוב)

הצרה 20.indd 172
21/06/2011 14:37:11

הָעֲוונוֹת, אֲבָל אֵינָהּ מַפְרִיחָה וְאֵינָהּ מַפְרָה שׁוּם דָּבָר חָדָשׁ. הַזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת כִּשְׁגָגוֹת, כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ. הֵן נִמְחָקוֹת. אֲבָל בְּמַאֲמָר שֵׁנִי אוֹמֵר רֵישׁ לָקִישׁ: "גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת לוֹ כִּזְכֻיּוֹת". הַכַּוָּנָה לִתְשׁוּבָה שֶׁל הַעֲלָאַת הָרַע, תְּשׁוּבָה זוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ לָאָדָם שֶׁיַּעֲשֶׂה מִצְווֹת בְּיֶתֶר עֹז וְאֹמֶץ מֵאֲשֶׁר עָשָׂה אוֹתָן לִפְנֵי שֶׁחָטָא, שֶׁיִּלְמַד תּוֹרָה אַחֶרֶת מִמַּה שֶּׁלָּמַד אוֹתָהּ לִפְנֵי הַחֵטְא. מַה גָּרַם לוֹ לְרֵישׁ לָקִישׁ שֶׁנַּעֲשָׂה לַחֲבֵרוֹ הַגָּדוֹל שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן רֹאשׁ אֲמוֹרָאֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? תְּשׁוּבָה שֶׁעָשָׂה וְעַל יָדָהּ הֶעֱלָה אֶת הָרַע שֶׁבַּלִּיסְטִיּוּת וְהָפַכוֹ לַטּוֹב שֶׁבִּלְמוּד תּוֹרָה.

תְּשׁוּבָה זוֹ שֶׁל הַעֲלָאַת הָרַע הִיא תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה וּבָהּ הַזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת כִּזְכֻיּוֹת וְאִלּוּ הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּעוּר הָרַע הִיא תְּשׁוּבָה מִיִּרְאָה וּבָהּ הַזְּדוֹנוֹת נִמְחָקוֹת וְנַעֲשׂוֹת כִּשְׁגָגוֹת. בִּתְשׁוּבָה מֵאַהֲבָה עוֹלָה הָאַהֲבָה עִם הַתְּשׁוּבָה, הִיא לוֹהֶטֶת בָּאֵשׁ שֶׁנָּפַח בָּהּ הַחֵטְא, הִיא מוֹשֶׁכֶת אֶת הָאָדָם בַּעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה לַעֲלוֹת וּלְהִתְעַלּוֹת. לְגַבֵּי תְּשׁוּבָה זוֹ אָמְרוּ חֲכָמִים (תלמוד בבלי **יומא** פ"ו, ע"א): "גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמַּגַּעַת עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד".

תִּשְׁאֲלוּ: אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁבַּעַל תְּשׁוּבָה יַגִּיעַ יוֹתֵר קָרוֹב וְיוֹתֵר גָּבוֹהַּ מִן הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ קֹדֶם? אֵיךְ יְכוֹלִים חֲטָאִים לֶהָפֵךְ לְכֹחַ דִּינָמִי שֶׁל קְדֻשָּׁה? וְכִי לֹא נֶאֱמַר: "מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא לֹא אֶחָד" (**איוב** י"ד, ד')? רַק ה', הוּא לְבַדּוֹ, יוֹדֵעַ אֶת הַמִּסְתּוֹרִין הַזֶּה. רִבּוֹנוֹ–שֶׁל–עוֹלָם, יוֹצֵר הַכֹּל, הוּא שֶׁיָּצַר הָאֶפְשָׁרוּת שֶׁמִּטָּמְאָה תִּוָּלֵד טָהֳרָה וְאֶפְשָׁר שֶׁגַּם רַעְיוֹן הַעֲלָאַת הַחֵטְא הוּא בִּכְלָל זֶה".

34. הסבירו מתי יש בכוחה של תשובה, להפוך "זדונות" ל"שגגות", ומתי היא הופכת "זדונות" ל"זכויות"?

אחת התחושות העיקריות בעולמו הנפשי של המאמין, המתמודד עם יצר הרע ונאבק במשבר, היא **תחושת חוסר אונים ותסכול נוכח כישלון.** תחושת הייאוש עלולה להוביל לאי-רצון ולהיעדר מוטיבציה לנסות לצאת מתוך המשבר. בספרו של **רבי נחמן מברסלב** **ליקוטי מוהר"ן** מוצעת דרך אלטרנטיבית ליציאה ממשבר. עיקר ההצעה מכוון לראיית החיוב בנפש האדם ולתשומת הלב **ליסודות החיוביים** הנמצאים בנפש האדם. דבריו בעמוד הבא.

הצרה 20.indd 173 21/06/2011 14:37:12

רבי נחמן מברסלב[15]

ליקוטי מוהר"ן, סימן רפ"ב

צריך האדם לחפש ולמצוא באישיותו את נקודת הטוב גם בשעת משבר.

כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לִמְצֹא גַּם בְּעַצְמוֹ, **כִּי זֶה יָדוּעַ שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לִזָּהֵר מְאֹד לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה תָּמִיד וּלְהַרְחִיק הָעַצְבוּת מְאֹד מְאֹד.** וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁמַּתְחִיל לְהִסְתַּכֵּל בְּעַצְמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם טוֹב, וְהוּא מָלֵא חֲטָאִים, וְרוֹצֶה הַבַּעַל דָּבָר לְהַפִּילוֹ עַל-יְדֵי זֶה בְּעַצְבוּת וּמָרָה שְׁחוֹרָה, חָס וְשָׁלוֹם, אַף-עַל-פִּי-כֵן אָסוּר לוֹ לִפֹּל מִזֶּה, **רַק צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ**
5 **וְלִמְצֹא בְּעַצְמוֹ אֵיזֶה מְעַט טוֹב, כִּי אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא עָשָׂה מִימָיו אֵיזֶה מִצְוָה אוֹ דָּבָר טוֹב, וְאַף כְּשֶׁמַּתְחִיל לְהִסְתַּכֵּל בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר הַטּוֹב, הוּא רוֹאֶה שֶׁהוּא גַּם כֵּן מָלֵא פְּצָעִים וְאֵין בּוֹ מְתֹם, הַיְנוּ שֶׁרוֹאֶה שֶׁגַּם הַמִּצְוָה וְהַדָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה שֶׁזָּכָה לַעֲשׂוֹת, הוּא גַּם כֵּן מָלֵא פְּנִיּוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת וּפְגָמִים הַרְבֵּה, עִם כָּל זֶה אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּאוֹתָהּ מִצְוָה וְהַדָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה אֵיזֶה מְעַט טוֹב,** כִּי עַל כָּל פָּנִים אֵיךְ שֶׁהוּא, עַל כָּל פָּנִים הָיָה אֵיזֶה נְקֻדָּה
10 טוֹבָה בְּהַמִּצְוָה וְהַדָּבָר טוֹב שֶׁעָשָׂה, כִּי צָרִיךְ הָאָדָם לְחַפֵּשׂ וּלְבַקֵּשׁ לִמְצֹא בְּעַצְמוֹ אֵיזֶה מְעַט טוֹב כְּדֵי לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ וְלָבוֹא לִידֵי שִׂמְחָה כנ"ל, **וְעַל-יְדֵי זֶה שֶׁמְּחַפֵּשׂ וּמוֹצֵא בְּעַצְמוֹ עֲדַיִן מְעַט טוֹב, עַל-יְדֵי זֶה הוּא יוֹצֵא בֶּאֱמֶת מִכַּף חוֹבָה לְכַף זְכוּת וְיוּכַל לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, בִּבְחִינַת** "וְעוֹד מְעַט וְאֵין רָשָׁע וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל מְקוֹמוֹ וְאֵינֶנּוּ" כנ"ל...

15 ...עַל כֵּן, עַל יְדֵי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ לְהַפִּיל אֶת עַצְמוֹ וּמְחַיֶּה אֶת עַצְמוֹ בְּמַה שֶׁמְּחַפֵּשׂ וּמְבַקֵּשׁ וּמוֹצֵא בְּעַצְמוֹ אֵיזֶה נְקֻדּוֹת טוֹבוֹת וּמְלַקֵּט וּמְבָרֵר אֵלּוּ הַנְּקֻדּוֹת טוֹבוֹת מִתּוֹךְ הָרַע וְהַפְּסֹלֶת שֶׁבּוֹ וכו' כנ"ל, עַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים נִגּוּנִים כנ"ל וַאֲזַי הוּא יָכֹל לְהִתְפַּלֵּל וּלְזַמֵּר וּלְהוֹדוֹת לַה'."

35. כיצד עשויה ראיית הטוב הגלום באישיות האדם לעזור לו לצאת מתוך משבר ועצבות?

15 **לדמותו** – ראו עמ' 35.

הצרה 20.indd 174 21/06/2011 14:37:12

מקורות להרחבה

מקור ראשון:

דווקא המשבר הקיצוני, הלא-טבעי, מלמד על יד ה׳.

מִתּוֹךְ דִּבְרֵי הָרַב יְהוּדָה עַמִּיטָל זצ״ל, רֹאשׁ יְשִׁיבַת הַר עֶצְיוֹן:

״מִי שֶׁהָיָה שָׁם, בְּגֵיא הַהֲרִיגָה, לֹא יָכֹל הָיָה שֶׁלֹּא לִרְאוֹת אֶת יַד ה׳. הַדְּבָרִים הָיוּ כָּל כָּךְ בִּלְתִּי טִבְעִיִּים, כָּל כָּךְ בִּלְתִּי מוּבָנִים, כָּל כָּךְ בִּלְתִּי הֶגְיוֹנִיִּים... כָּל מִי שֶׁהָיָה שָׁם רָאָה. זֶה לֹא טִבְעִי, אֶת יַד ה׳ רָאִיתִי, אֲבָל לֹא אֶת הַפֶּשֶׁר, אֶת הַמַּשְׁמָעוּת. הוּא דִּבֵּר אֵלַי – אֲבָל לֹא הֵבַנְתִּי מִלָּה... הָיוּ שָׁם שְׁנֵי מַחֲנוֹת, מִצַּד אֶחָד מַחֲנֶה הָרוֹצְחִים וּמִצַּד שֵׁנִי מַחֲנֶה הַנִּרְצָחִים וְאַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ הִשְׁתַּיַּכְנוּ לְמַחֲנֶה הַנִּרְצָחִים... עָדִיף לִהְיוֹת בֵּין הַנִּרְצָחִים מֵאֲשֶׁר בֵּין הָרוֹצְחִים. זֹאת נְקֻדַּת אוֹר הִיסְטוֹרִית שֶׁשּׁוּם דָּבָר לֹא יָכֹל לְהַאֲפִיל עָלֶיהָ.״

(**משה מיה**, ״עולם בנוי וחרב ובנוי״, עמ׳ 116)

הצרה 20.indd 175 21/06/2011 14:37:12

מקור שני:

לפעמים תפילה נשמעת ואינה נענית, ואנחנו נמשיך להאמין ולהתפלל

"אֲנִי רוֹאֶה אוֹתְךָ כָּאן נַחְשׁוֹן, עִם אוֹתוֹ חִיּוּךְ קָבוּעַ, הַפַּעַם עַל מַה שֶׁאַתָּה, נַחְשׁוֹן הַקָּטָן וְהַגָּדוֹל, הִצְלַחְתָּ לַעֲשׂוֹת לְעַם שָׁלֵם. עַל הַמַּדְרֵגָה שֶׁאֵלֶיהָ הִצְלַחְתָּ לְהַעֲלוֹת עַם שָׁלֵם בְּיָמִים שְׁסוּעִים, קָשִׁים, וְעִם הַחִיּוּךְ הַזֶּה אֲנִי רוֹצֶה לְסַפֵּר לְךָ שֶׁרַק הַשָּׁבוּעַ זָכִיתִי לְגַלּוֹת, אַחֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁל הֶכְּרוּת עֲמֻקָּה, שֶׁל אַהֲבָה גְּדוֹלָה בֵּינֵינוּ, רַק הַשָּׁבוּעַ זָכִיתִי לְגַלּוֹת אֶת הַמַּעֲיָן שֶׁמִּמֶּנּוּ שָׁאַבְתָּ אֶת הָאֱמוּנָה הָאַדִּירָה הַזֹּאת, אֶת הָאִידֵאָלִיסְטִיּוּת הַזֹּאת, שֶׁהָיְתָה אֶצְלְךָ כָּל הַיָּמִים.

בָּאתִי אֶתְמוֹל בַּלַּיְלָה אֶל אַבָּא, אֶל אִמָּא, וְאַבָּא תָּפַס אוֹתִי וּבִקֵּשׁ מִמֶּנִּי לַחְשֹׁב יַחַד רַק עַל דָּבָר אֶחָד. נִסִּיתִי לְנַחֵם, לְהוֹצִיא מִלָּה, אַבָּא עָצַר וְאָמַר לִי: "מַטְרִיד אוֹתִי רַק דָּבָר אֶחָד. נַחְשׁוֹן הֶעֱלָה אֶת כָּל הָעַם הַזֶּה לְמַדְרֵגָה כָּזֹאת גְּדוֹלָה שֶׁל אֱמוּנָה, אֲנִי אַחֲרַאי שֶׁזֶּה לֹא יֵרֵד עַכְשָׁו".

זֶה מַה שֶׁהֶעֱסִיק אֶת אַבָּא, רֶגַע אַחֲרֵי שֶׁאַתָּה כְּבָר לֹא הָיִיתָ פֹּה. רַק אֶתְמוֹל הֵבַנְתִּי מֵאֵיזֶה חֹמֶר אַתָּה קֹרַצְתָּ. יָדַעְתִּי תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְתִּי שְׁלִשׁוֹם כְּשֶׁעָבַרְתִּי לְפָנֵי הַתֵּבָה, וּרְבָבוֹת רְבָבוֹת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל שָׁאֲגוּ בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה מְאֻחֶדֶת, יָדַעְתִּי שֶׁהַכֹּל בָּא מֵאֵיזֶש�הוּ כֹּחַ שֶׁאַתָּה מְחַיֵּךְ בּוֹ.

לֹא יוֹדֵעַ אֵיפֹה וְאֵיךְ וּבְאֵיזֶה עִנּוּי וּבְאֵיזוֹ כְּפִיתָה הָיִיתָ אָז, אֲבָל אֶת הָרוּחַ שֶׁלְּךָ לֹא כָּפָתוּ, אֶת הַחִיּוּךְ שֶׁלְּךָ לֹא סָגְרוּ, אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁלְּךָ לֹא כָּלְאוּ, וְאֶת הָרוּחַ הַזֹּאת, שֶׁאַתָּה מַשְׁאִיר בָּנוּ עַכְשָׁו, אֲנַחְנוּ מִתְחַיְּבִים, נַחְשׁוֹן, בְּשֵׁם אַבָּא שֶׁלְּךָ, בְּשֵׁם אִמָּא שֶׁלְּךָ, בְּשֵׁם הָאַחִים שֶׁלְּךָ, בְּשֵׁם כָּל הַחֶבְרֶ"ה – זֹאת הַמִּלָּה שֶׁלְּךָ – בְּשֵׁם הַחֶבְרֶ"ה הָאֲמִתִּיִּים שֶׁלְּךָ, מֵהַיְשִׁיבָה, מֵהַיְחִידָה – כַּמָּה רָצִיתָ כְּבָר לַעֲנֹד אֶת הָאוֹת הַזֹּאת שֶׁל הָעוֹרֵב – אֲנַחְנוּ מִתְחַיְּבִים שֶׁאֶת הָרוּחַ הַזֹּאת הַלֹּא כְּלוּאָה, אֲנַחְנוּ נַמְשִׁיךְ לְהוֹצִיא, נַמְשִׁיךְ לְהוֹצִיא שְׁבָעָתַיִם!

לֹא נָחֲלַשְׁנוּ אֶתְמוֹל בַּלַּיְלָה, הִתְחַזַּקְנוּ נַחְשׁוֹן, הִתְחַזַּקְנוּ וְנַמְשִׁיךְ, וְנַמְשִׁיךְ עִם הֲבָנָה מֵאֵיפֹה הַחֹמֶר הַזֶּה קֹרַץ. אַבָּא הוֹסִיף וְאָמַר לִי עוֹד מִשְׁפָּט אֶחָד, וְגַם אוֹתוֹ אֲנִי חַיָּב לְהַעֲבִיר לְךָ: "כָּל כָּךְ הַרְבֵּה בַּקָּשׁוֹת" – כָּךְ הוּא אָמַר לִי – "בִּקַּשְׁתִּי מֵהקב"ה. בִּקַּשְׁתִּי מִמֶּנּוּ בְּרִיאוּת, בְּשָׁעָה שֶׁהָיִיתִי חוֹלֶה" – וְאַתָּה יוֹדֵעַ כַּמָּה אַבָּא הָיָה חוֹלֶה וְזָכָה לָצֵאת (מִזֶּה) – "וְקִבַּלְתִּי. בִּקַּשְׁתִּי מִשְׁפָּחָה כְּמוֹ שֶׁלָּכֶם – וְקִבַּלְתִּי. בִּקַּשְׁתִּי אֶת כָּל מַה שֶׁרָצִיתִי. שָׁאֲלוּ אוֹתִי" – אָמַר חָאַבָּא – "הִתְפַּלְּלוּ כָּל כָּךְ הַרְבֵּה וְלֹא קִבְּלוּ תְּשׁוּבָה. וַאֲנִי אוֹמֵר" – כָּךְ הוּא אָמַר לִי – "קִבַּלְתִּי תְּשׁוּבָה! הַתְּשׁוּבָה הָיְתָה: לֹא! לְאַבָּא מֵתָר לַעֲנוֹת גַּם לֹא!!"

מִשָּׁם אַתָּה הִגַּעְתָּ נַחְשׁוֹן, וְאֶל הַמָּקוֹם שֶׁשָּׁם כָּל הָאֱמֶת נִמְצֵאת אַתָּה הוֹלֵךְ עַכְשָׁו. יֵשׁ לִי רַק בַּקָּשָׁה אַחַת קְטַנָּה. תְּבַקֵּשׁ שָׁם, לְפָנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁיַּפְסִיקוּ לִבְחֹן אוֹתָנוּ בְּמִבְחָנִים כָּאֵלֶּה שֶׁל אֱמוּנָה וְאַחְדוּת, בַּקֵּשׁ שָׁם שֶׁהַשָּׁבוּעַ הַזֶּה יִהְיֶה שְׁעוּרֵי הַבַּיִת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁלָּנוּ. הֵבַנּוּ! תְּבַקֵּשׁ שָׁם שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ כֹּחַ לִמְצֹא אֶת הַנְּקֻדָּה הַפְּנִימִית, הַמְאַחֶדֶת אֶת כֻּלָּנוּ תָּמִיד כְּמוֹ הַשָּׁבוּעַ, בְּלִי עֻזְרוֹת כָּאֵלֶּה כְּמוֹ שֶׁל הַחוֹטְפִים שֶׁלְּךָ. תְּבַקֵּשׁ שָׁם אֶת זֶה עִם הַחִיּוּךְ שֶׁלְּךָ, עִם הַחִיּוּךְ שֶׁאַף פַּעַם לֹא יָכֹלְנוּ לַעֲמֹד נֶגְדּוֹ. כְּשֶׁתְּבַקֵּשׁ אֶת זֶה, אֲנַחְנוּ נִתְפַּלֵּל כָּאן, עִם הַכֹּחַ שֶׁלָּמַדְנוּ מִמְּךָ שֶׁנּוּכַל לְהַמְשִׁיךְ, וְנוּכַל לְהַמְשִׁיךְ.

הצרה 20.indd 176 21/06/2011 14:37:12

וְגַם הָאֱלֹקִים שֶׁנִּסָּה אֶת אַבְרָהָם, גַּם אִם הַפַּעַם לֹא זָכִינוּ לְקַבֵּל אֶת הַקּוֹל שֶׁל מַלְאָךְ ה' מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁאוֹמֵר: "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר", כַּמָּה חִכִּינוּ לַקּוֹל הַזֶּה וְלֹא קִבַּלְנוּ אוֹתוֹ, אֲבָל אֲנַחְנוּ **נַמְשִׁיךְ לְהִתְפַּלֵּל, וְנַמְשִׁיךְ לְהַאֲמִין, בְּיִתָּר שְׂאֵת, בְּיִתָּר עֹז**, אֲנַחְנוּ מִלְּמַטָּה וְאַתָּה מִלְּמַעְלָה, וּבְיַחַד, בְּעֶזְרַת ה' – אֶת כָּל מַה שֶּׁחִיַּכְתָּ אֵלָיו, אֶת כָּל הָאִידֵאָלִים שֶׁהֶאֱמַנְתָּ בָּהֶם, אֶת כָּל הָאֱמוּנָה שֶׁכָּל כָּךְ רָצִיתָ לְמַמֵּשׁ, בְּיַחַד נַמְשִׁיךְ לְמַמֵּשׁ אוֹתָהּ כָּאן.

תְּהֵא נִשְׁמָתְךָ, נַחְשׁוֹן, צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים".

(הספד **הרב מרדכי אלון** על **נחשון וקסמן הי"ד**, י"א מרחשוון, תשנ"ה)

177 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:37:12

הצרה 20.indd 178 21/06/2011 14:37:12

אמונה, תרבות ויצירה

mmm 20.indd 179 21/06/2011 14:37:28

אמונה, תרבות ויצירה

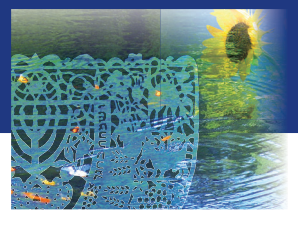

מבוא

ולם האמונה אינו מתבטא רק בקיום מצוות אלא כולל בתוכו **את כל שטחי החיים ודרכי התנהגותו של אדם.** הנחה זו מובילה לשאלה: מהו יחס היהדות אל עולם האמנות, התרבות והיצירה? האם מותר למאמין לעסוק באמנות, בספרות ובעולם של יצירה, או שתחומים אלה מבטאים "עיסוקי חולין" העומדים בסתירה לעולם התורה והאמונה?

חכמת הלב:
"הלשון – קולמוס הלב,
השיר – קולמוס הנפש".
(רבי שניאור זלמן מלאדי)

במהלך פרק זה נתמודד עם שאלה זו בעיקר בעזרת קטעים ממשנתו של הראי"ה קוק, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל, שהיה מהוגי הדעות הבודדים שהתמודדו באופן יסודי ומעמיק עם נושא זה. בלימודנו נעסוק בשני תחומים עיקריים:

1. חשיבות העיסוק באמנות וביצירה.
2. האם יהודי מאמין רשאי ליצור יצירות אמנות ללא הגבלה?

הצרה 20.indd 180 21/06/2011 14:38:22

ספר שמות

פרק ל״א, פסוקים ב׳-ו׳

1. הגדירו בלשונכם את תכונותיו של בצלאל בן אורי.

רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה: **וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה**: לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכָה: וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֶת אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן וּבְלֵב כָּל חֲכַם לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתֶךָ.״

הראי״ה קוק[1]

״אורות הקודש״, חלק א׳, עמ׳ קע״ו-קע״ז
״חדריו״, עמ׳ ס״ו-ס״ז

הַיְצִירָה הָרוּחָנִית חָפְשִׁית הִיא, אֵינָהּ מִתְחַשֶּׁבֶת עִם שׁוּם הַשְׁפָּעָה חִיצוֹנִית, הִיא יוֹצֶרֶת כְּפִי הֵלֶךְ רוּחָהּ פְּנִימָה. וְכָל מַה שֶּׁתִּתְגַּבֵּר בְּקִרְבָּהּ אֱמוּנָתָהּ בְּעַצְמָהּ, כֵּן תַּעֲלֶה לִמְרוֹמֵי הָאֱמֶת...

5 מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְשָׁמָה שֶׁל יוֹצֵר מֻכְרָח לִהְיוֹת יוֹצֵר רַעֲיוֹנוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת, אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לְהִסָּגֵר בְּתַלְמוּדוֹ הַשִּׁטְחִי לְבַד. כִּי שַׁלְהֶבֶת הַנְּשָׁמָה עוֹלָה הִיא מֵאֵלֶיהָ, וְאִי־אֶפְשָׁר לַעֲצֹר אוֹתָהּ מִמַּהֲלָכָהּ״.

״אִי־אֶפְשָׁר לְשׁוּם אָדָם לְכַבֵּשׁ אֶת הַכִּשְׁרוֹנוֹת הַטִּבְעִיִּים שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי אֵיזֶה מַעֲצוֹר שֶׁל מַצָּב
10 אוֹ שֶׁל נִימוּס. וּמִי שֶׁהוּא סוֹפֵר וּמְשׁוֹרֵר בַּטֶּבַע, מֻכְרָח הוּא לְהוֹצִיא אֶת כִּשְׁרוֹנוֹ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, אַף עַל פִּי שֶׁמִּצַּד מַצָּבוֹ וּמִקְרָיו הוּא מֻכְרָח לַעֲסֹק תָּדִיר בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים, הָרְחוֹקִים מִסִּפְרוּת וְשִׁירָה...

מִי שֶׁנִּשְׁמָתוֹ עֲלוּלָה לִהְיוֹת תָּמִיד מְשׁוֹרֶרֶת שִׁירַת אֵין־סוֹף, אַל יַעֲזֹב אוֹרְחוֹ, וְדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ הִיא הַמְיֻחֶדֶת לִסְגֻלָּתוֹ״.

1 לדמותו – ראו עמ׳ 27.

20.indd 181 הצרה
21/06/2011 14:38:38

איגרת הראי״ה קוק לבית הספר לאמנות ״בצלאל״[2]

אגרות הראיה, א׳, אגרת קנ״ח

תחיית האמנות מבטאת את תחיית ארץ ישראל ועם ישראל.

חכמת הלב:
״אין לך דבר המשיב את הנפש, מטהר את הלב, מעמיד את המחשבה ומקרבו לאביו שבשמים יותר מסיפור המעשה״.
(רבי נחמן מברסלב)

הִנֵּה זֶרֶם מַיִם קָרִים עַל הָעֲצָמוֹת הַמְפֻצָּחוֹת: ״אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִתְנַעֶרֶת״. הַתְּעוּרָה (=הַהִתְעוֹרְרוּת) הִיא אָמְנָם אִטִּית, אִטִּית מְאֹד, עָקֵב בְּצַד אֶגוּדָל, וּבְהַפְסָקוֹת גְּדוֹלוֹת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הִיא מִתְנַעֶרֶת, נִצְנֵי הַתְּחִיָּה נִשְׁקָפִים לְמִי שֶׁחָפֵץ לְהִסְתַּכֵּל יָפֶה. אֶחָד מִסִּימָנֵי הַתְּחִיָּה הַמְּבֻהָקִים הִיא הַפְּעֻלָּה הַנִּכְבָּדָה הָעוֹמֶדֶת לָצֵאת מֵאֲגָדָתְכֶם הַנִּכְבָּדָה: ״תְּחִיַּת הָאֻמָּנוּת וְהַיְפִי הָעִבְרִי בא״י (=בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל)״. מְלַבֵּב הַמַּחֲזֶה וּמַרְהִיב לִרְאוֹת אֶת אַחֵינוּ רַבֵּי הַכִּשָּׁרוֹן, גְּאוֹנֵי הַיְפִי וְהָאֻמָּנוּת, הַמּוֹצְאִים מָקוֹם הָגוּן בַּשְּׁדֵרוֹת הָרְחָבוֹת וְהַגְּבוֹהוֹת שֶׁל הַחַיִּים הַכְּלָלִיִּים, וְרוּחַ מָרוֹם נֹשֵׂא אוֹתָם לַהֲבִיאָם יְרוּשָׁלַיְמָה, לְעַטֵּר אֶת עִירֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁהִיא כְּחוֹתָם עַל לִבֵּנוּ, בְּפִרְחֵיהֶם הַנֶּחְמָדִים, לִהְיוֹת בְּקִרְבָּהּ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת, גַּם לִבְרָכָה וְתוֹעֶלֶת.

וְסִימָן טוֹב כָּזֶה נָכוֹן שֶׁהַכֹּל יִהְיוּ שְׂמֵחִים בּוֹ, הַצְּעִירִים וְגַם הַזְּקֵנִים, גַּם הַיּוֹתֵר קָרִים וְהַיּוֹתֵר טְרוּדִים בְּשְׁאֵלַת הַקִּיּוּם הַחֲמוּרָה מְאֹד.

״משל הבובה״ מבטא את ראשית התחייה למרות שאין זו התכלית הסופית.

הַיַּלְדָּה הַנְּעִימָה וְהָאֲהוּבָה, הַבַּת הַנֶּחְמָדָה, שֶׁאַחֲרֵי מַחֲלָה אֲרֻכָּה וּמְמֻשֶּׁכֶת, גַּם נוֹאֶשֶׁת, אַחֲרֵי מַרְאֶה שֶׁל פָּנִים חִוְרִים כְּסִיד, שְׂפָתַיִם כְּמַרְאֶה הַתְּכֵלֶת, חוֹם בּוֹעֵר כְּתַנּוּר, סְמוּר וּפִרְפּוּר צְמַרְמוּרִי, הִנֵּה פָּקְחָה עֵינֶיהָ וַתִּפְתַּח שְׂפָתֶיהָ הַסְּגוּרוֹת חוֹתָם צַר, הַיָּדַיִם הַקְּטַנּוֹת מִתְנוֹעֲעוֹת בִּתְנוּעָה שֶׁל חַיִּים, הָאֶצְבָּעוֹת הַדַּקּוֹת וְהַצָּחוֹת הוֹלְכוֹת אָנָה וָאָנָה, הֵן מְבַקְּשׁוֹת אֶת תַּפְקִידָן. הַשִּׂפָתַיִם נָעוֹת, כִּמְעַט שָׂבוֹת לְמַרְאֶה בָּשָׂר, וְקוֹל כָּאוּב מֵהֵן נִשְׁמָע: ״אִמָּא, אִמָּא, הַבֻּבָּה, תְּנִי לִי הַבֻּבָּה, הַבֻּבָּה הַחֲבִיבָה שֶׁזֶּה זְמַן כַּבִּיר לֹא רְאִיתִיהָ״. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, הַכֹּל שְׂמֵחִים, הָאָב וְהָאֵם הָאַחִים וְהָאֲחָיוֹת, גַּם הַזָּקֵן וְהַזְּקֵנָה שֶׁכְּבָר שָׁכְחוּ מֵרֹב שָׁנִים גַּם אֶת מִשְׁחֲקֵי הַיַּלְדוּת שֶׁל בְּנֵיהֶם. ״שׁוֹשַׁנָּה הַקְּטַנָּה מְבַקֶּשֶׁת אֶת הַבֻּבָּה״, בָּרוּךְ ה׳ אוֹת לְטוֹבָה. וַדַּאי כְּבָר חֲלָצַתְהּ חַמָּה (על פי **שבת** קל״ז). גַּם הָרוֹפֵא הַקָּרוּא כְּאָהוּב הַבַּיְתָה וְהַמִּשְׁפָּחָה לָקַחַת חֵלֶק בְּשִׂמְחָתָהּ, תַּחַת אֲשֶׁר הִשְׁתַּתֵּף בְּצַעֲרָהּ, הִנֵּה גַּם הוּא מַסְכִּים: ״אוֹת לְטוֹבָה״, הַקְּרִיזִיס (=מַשְׁבֵּר) עָבַר בְּשָׁלוֹם. עַתָּה הַתִּקְוָה מְשַׂחֶקֶת כִּי תִּחְיֶה שׁוֹשַׁנָּה, תִּגְדַּל וְתִיף (=תִּהְיֶה יָפָה), וְתֵהֵא לִגְבֶרֶת בַּבָּנוֹת. הַבֻּבָּה אָמְנָם הִיא הַשְּׁאֵלָה הָרִאשׁוֹנָה, אֲבָל עוֹד תִּשְׁאַל וְתִשְׁאַל. רוּחָהּ וּגְוִיָּתָהּ יֵלְכוּ הָלוֹךְ וְחָזָק, תִּדְרֹשׁ עוֹד גַּם מַרְפֵּא, גַּם מָרָק, גַּם בָּשָׂר וָלֶחֶם, גַּם שַׂלְמָה, גַּם שְׂבִיסִים וְשַׂהֲרוֹנִים, גַּם מוֹרֶה וָעֵט, גַּם סֵפֶר וַעֲבוֹדָה, וְעוֹד, וָעוֹד. לְמַרְאֵה דְּבָרִים כָּאֵלֶּה יִצְהֲלוּ הַכֹּל. הַזָּקֵן וְהַזְּקֵנָה יַחְגְּרוּ גִּיל. הָאָב וְהָאֵם עֵינֵיהֶם דּוֹלְפוֹת דֶּמַע שָׂשׂוֹן. הָאַחִים וְהָאֲחָיוֹת הַצְּעִירִים יִמְחֲאוּ כַּף וְיִרְקְדוּ מִטּוּב לֵב. וְזֶה לְזֶה מְמַלְּלִים: ״שׁוֹשַׁנָּה קְטַנָּה, הַיָּפָה וְנֶחְמָדָה, שׁוֹאֶלֶת בֻּבָּה, הֶאָח!״.

2 איגרת זו נשלחה ע״י הרב קוק אל פרופ׳ בוריס ש״ץ וראשי ״החברה לחכמת האמנות - בצלאל״, תרס״ח (1908 לס״ה).

2. מהו הביטוי המעשי של תופעת ״ארץ ישראל מתנערת״ בדברי הרב קוק?

3. תארו הן את הצדדים החיוביים והן את הסיכונים המשתמעים מדברי הרב קוק בעניין כוחות היצירה.

182 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:38:40

4. סכמו בלשונכם את "משל הבובה" ואת הנמשל – מהי המסקנה המעשית בעניין האמנות?

יְרוּשָׁלַיִם הָאֲהוּבָה, שׁוֹשַׁנַּת עֲמָקִים זֹאת, בַּת צִיּוֹן הַיְקָרָה, זֹאת הַבַּת הַיְקָרָה, חוֹלַת מַחֲלַת הַגָּלוּת הַמָּרָה, הַזְּעוּמָה וְהַמְמֻשָּׁכָה. בָּנֶיהָ שְׁכֵחוּהָ, רַבִּים נוֹאֲשׁוּ מֵרְפְיוֹן לֵב, מִתִּקְוָה וְחַיִּים עֲבוּרָהּ. עַתָּה זֶרֶם חַיִּים מַרְעִיד בְּרַעַד נָעִים אֶת הָעֲצָמוֹת הַמְדֻכָּאוֹת וְהַחוֹלוֹת, הִיא דּוֹרֶשֶׁת יֹפִי, אֲמָנוּת, מְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת. אוּלַי אֵין הַדָּבָר בְּעִתּוֹ, יֹאמְרוּ בַּעֲלֵי חֶשְׁבּוֹן, יֶשְׁנָם צְרָכִים קְדוּמִים, יוֹתֵר מֻכְרָחִים. כֵּן, אוּלַי וְאוּלַי, יֵשׁ וָיֵשׁ, אֲבָל הַדְּרִישָׁה הַבָּאָה מִלֵּב בָּנֶיהָ, מֵרוּחָהּ אֲשֶׁר שָׁפְכָה עֲלֵיהֶם, הַדְּרִישָׁה בְּעַצְמָהּ הִיא אוֹת חַיִּים, אוֹת תִּקְוָה לִישׁוּעָה וְנֶחָמָה.

וּמַה נִּכְבָּד הוּא לָדַעַת, שֶׁאוֹת חַיִּים זֶה אֵינֶנּוּ רַק אוֹת רֵיק מִכָּל תֹּכֶן מַמָּשִׁי, כִּי אִם יֵשׁ בּוֹ גַּם כֵּן פְּרִי וְתוֹעֶלֶת. הַמִּקְצוֹעַ הֶחָשׁוּב הַזֶּה, שֶׁל הָאָמָנוּת הַיָּפָה, יוּכַל בֶּאֱמֶת לְהָבִיא בְּרָכָה וְלִפְתֹּחַ שַׁעֲרֵי פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה לְמִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת מֵאַחֵינוּ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ. "וְהָיָה פִּרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה" (**יחזקאל** מ"ז, י"ב). וְהוּא יְפַתַּח ג"כ (=גַּם כֵּן) אֶת רֶגֶשׁ הַיֹּפִי וְהַטֹּהַר, שֶׁבְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים מֻכְשָׁרִים לוֹ עַד מְאֹד, יְרוֹמֵם נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וּמְדֻכָּאוֹת לָתֵת לָהֶן הִסְתַּכְּלוּת בְּהִירָה וּמְאִירָה, עַל הַדְּרַת הַחַיִּים, הַטֶּבַע וְהַמְּלָאכָה, עַל כְּבוֹד הָעֲבוֹדָה וְהַחֲרִיצוּת. כָּל אֵלֶּה הִנָּם פְּרִינְצִיפִּים (=עֶקְרוֹנוֹת) נִשָּׂאִים, שֶׁמְּמַלְּאִים אֶת נֶפֶשׁ כָּל אִישׁ עִבְרִי רִגְשֵׁי גִּיל וְהָדָר."

הצרה 20.indd 183 21/06/2011 14:38:41

האמנות ככלי ביטוי לעבודת ה׳

הראי״ה קוק

הקדמת הרב קוק לשיר השירים

הספרות, הציור והחיטוב ראויים לפיתוח ומבטאים עומק רוחני, בתנאי שהם נעשים בהתאם למוסר ולהלכה.

הַסִּפְרוּת, הַצִּיּוּר וְהַחִטּוּב עוֹמְדִים לְהוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל כָּל הַמַּשָּׂגִים הָרוּחָנִיִּים, הַמִּטְבָּעִים בְּעִמְקֵי הַנֶּפֶשׁ הָאֱנוֹשִׁית. וְכָל זְמַן שֶׁחָסֵר עוֹד אַף שְׂרִטוּט אֶחָד הַנִּגְלֶה בְּמַעֲמַקֵּי הַנֶּפֶשׁ הַחוֹשֶׁבֶת וְהַמַּרְגֶּשֶׁת שֶׁלֹּא יָצָא אֶל הַפֹּעַל, עוֹד יֵשׁ חוֹבָה עַל מְלֵאכֶת הַמַּחְשֶׁבֶת לְהוֹצִיאוֹ.

5 מוּבָן הַדָּבָר מֵעַצְמוֹ, שֶׁרַק אֵלֶּה הָאוֹצָרוֹת, שֶׁבְּהִתְפַּתְּחָם הֵם מְבַסְּמִים אֶת אֲוִיר הַמְּצִיאוּת, טוֹב וְיָפֶה לְפַתֵּחַ. "מִכָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הקב״ה נִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּשָׂמִים". אָמְנָם אוֹתָם הַדְּבָרִים הַגְּנוּזִים, שֶׁקִּבּוּרָתָם הִיא בֵּעוּרָם, עֲלֵיהֶם מָתְקָנֶת הַיָּתֵד שֶׁעָל אָזְנֵנוּ לַחֲפֹר וּלְכַסּוֹת. וְאוֹי לוֹ לְמִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּיָתֵד זוֹ לִפְעָלָה שֶׁכְּנֶגְדָּהּ לְמַעַן הַרְבּוֹת בָּאֹשָׁה.

10 **חז״ל פירשו את שיר השירים כביטוי לאהבה בין הקב״ה לבין כנסת ישראל, לעומתם סופרי ההשכלה לא הבינו את העומק הרוחני של שיר השירים.**

זַעֲזוּעֵי הַנֶּפֶשׁ מִצַּד רִגְשֵׁי הָאַהֲבָה הַטִּבְעִית, הַנּוֹטֶלֶת חֵלֶק גָּדוֹל בַּמְּצִיאוּת, בַּמּוּסָר וּבַחַיִּים, הֵם רְאוּיִים לְהִתְפָּרֵשׁ עַל יְדֵי הַסִּפְרוּת בְּכָל הַצְּדָדִים שֶׁבָּהֶם הִיא מוֹצִיאָה אֶל הַפֹּעַל אֶת 15 הַגָּנוּז, אֲבָל רַק בְּשִׁמְּרָה הַיּוֹתֵר מְעֻלָּה מִנְּטוֹת לְצַד הַשִּׂכָּרוֹן הַמְכֹעָר שֶׁיֵּשׁ בְּאֵלֶּה הָרְגָשׁוֹת, שֶׁמְּהַפֵּךְ אוֹתָם מִטָּהֳרָה טִבְעִית לְטֻמְאָה שֶׁל זֶהֳמָא מְנֻוָּלֶת. **רַק אַנְשֵׁי קֹדֶשׁ** רְאוּיִים לִהְיוֹת **שָׁרֵי קֹדֶשׁ**. אָמְנָם אִם נֶחְשַׁב לְחִסָּרוֹן כְּלָלִי בְּאֵיזוֹ סִפְרוּת, כְּשֶׁלֹּא יִמָּצְאוּ בָּהּ אֵלֶּה הָרְגָשׁוֹת הַפְּנִימִיִּים, שֶׁהָאַהֲבָה מְרַשֶּׁמֶת בְּעֹמֶק הַנֶּפֶשׁ בְּאוֹתָהּ הָאַהֲבָה הַנְּהוּגָה, – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה רָאוּי לַחְשֹׁב לְחִסָּרוֹן אִם אוֹתָם הַזַּעֲזוּעִים הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים, שֶׁכָּכָה הֵם פּוֹעֲלִים 20 לְעוֹלָם וַעֲתִידִים לִפְעֹל עַל כָּל טוּבֵי בְּנֵי אָדָם וְעַל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בְּיִחוּד, הַנּוֹבְעִים מִמְּקוֹר **הָאַהֲבָה לַאֲדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים,** מְקוֹר הָאוֹר וְהַחֶסֶד, – אִם אֵלֶּה הָרְגָשׁוֹת הַנֶּאֱהָבִים לֹא יֵחָקְקוּ בְּסֵפֶר וְיִפָּקֵד מְקוֹמָם. הֵיֵשׁ עֵרֶךְ לְעֹמֶק מְקוֹר רֶגֶשׁ הָאַהֲבָה הַזֹּאת? הַיְכִילוּהוּ יַמִּים רַבִּים. הַיְכַלְכְּלוּהוּ גְּבֶהֵי שְׁחָקִים? וְהַחִסָּרוֹן הַזֶּה אָמְנָם נִמְלָא לָנוּ בְּשִׁיר הָאַהֲבָה, אוֹתוֹ הַשִּׁיר שֶׁהוּא קֹדֶשׁ–קָדָשִׁים, הוּא שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה! וּכְמוֹ שֶׁמִּי שֶׁהוּא חָמוֹר לְאַהֲבָה, 25 לֹא יָחוּשׁ מַה יַּחְפְּצוּ מְשׁוֹרְרֵי הָאַהֲבָה בְּשִׁירֵיהֶם הַפְּרָטִיִּים, וְאִם הָיְתָה בְּיָדוֹ יְכֹלֶת לְהַשְׁפִּיל אֶת גַּעְגּוּעֵיהֶם עַד כְּדֵי טְעִימַת חוּשׁוֹ הַגַּס הָיָה עוֹשֶׂה כֵּן בְּשִׂמְחַת לֵב וְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה – רַק מִי שֶׁלִּבּוֹ עָרֵל וּמֻכְרָח לִהְיוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא טָעַם לְהִתְנַשֵּׂא אֶל מְרוֹמֵי קֹדֶשׁ וְלֹא חָשׁ מֵעֹצֶם נֹעַם אוֹר אַהֲבַת צוּר כָּל הָעוֹלָמִים – אִישׁ נָבָל וְלֹא חָכָם כָּזֶה לֹא יוּכַל לְהָכִיל אֶת הָרַעְיוֹן, כִּי אֵלֶּה הַגַּעְגּוּעִים הָרַבִּים הַפְּרָטִיִּים שֶׁבְּ״שִׁיר הַשִּׁירִים״ הֵם רְשָׁמִים שֶׁל הָאוֹצָר 30 הַגָּנוּז בְּנֶפֶשׁ כְּלַל הָאֻמָּה אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ ה׳ לִשְׁמוֹ וּלְזִכְרוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינֶנּוּ מַרְגִּישׁ כְּלָל שׁוּם חִסָּרוֹן בְּהִפָּקֵד מְקוֹם אֵלֶּה הָרְגָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא יְדָעָם. אֲבָל מִי שֶׁלֹּא הִשָּׂהוּ (=הִשְׂכִּיחוֹ) אֱלוֹהַּ חָכְמָה, יַכִּיר וְיָחוּשׁ שֶׁאִי אֶפְשָׁר כְּלָל לְאוֹצָר כִּתְבֵי קֹדֶשׁ שֶׁל הָאֻמָּה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁכָּל תּוֹלַדְתָּהּ

5. מהי דמותו של "המאמין היוצר" לפי דברי הרב קוק?

6. מהי משמעות הביטוי "חמור לאהבה", הדגם דבריך בדוגמאות יום-יומיות.

הצרה 20.indd 184 21/06/2011 14:38:42

מְלֵאָה רִשׁוּמֵי אַהֲבַת נֶפֶשׁ לְצוּר מָעֻזָּהּ, – בִּימֵי גְדֻלָּתָהּ עַל יְדֵי חֶסֶד עֶלְיוֹן מָלֵא הוֹד, וּבִימֵי עָנְיָהּ וּמְרוּדָהּ עַל יְדֵי נַהֲרֵי נַחֲלֵי דָם וְשֶׁטֶף צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת, אֲשֶׁר כָּל אֵלֶּה עוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה חִזְקוּהָ וְהוֹצִיאוּהָ אֶל הַפֹּעַל הַמֻּרְגָּשׁ – אִי-אֶפְשָׁר בְּשׂוּם אֹפֶן שֶׁאֵלֶּה הַגַּעֲגוּעִים לֹא יֵרָשְׁמוּ בַּסֵּפֶר בָּאוֹצָר הַכְּלָלִי אֲשֶׁר שָׂמָה נֶאֱסְפוּ כָּל הֶגְיוֹנֵי קֹדֶשׁ.

אישיות רבי עקיבא הכילה שלוש סוגי אהבות והתאפיינה באהבת ה׳. לעומתו סופרי ההשכלה לא הבינו את משמעותו העמוקה והטהורה של שיר השירים.

אָמְנָם, מִי שֶׁבְּעֵת שֶׁסָּרְקוּ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרֵקוֹת שֶׁל בַּרְזֶל יָכֹל יוּכַל לְהָשִׁיב ״כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטָעֵר עַל מִקְרָא זֶה וּבְכָל נַפְשְׁךָ... מָתַי יָבוֹא לְיָדִי וַאֲקַיְּמֶנּוּ״ וּלְהַאֲרִיךְ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בְּ״אֶחָד״ עַד שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתוֹ, רַק הוּא יָכֹל לֵאמֹר שֶׁאֵין כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי כְּיוֹם שֶׁנִּתַּן בּוֹ ״שִׁיר הַשִּׁירִים״ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַכְּתוּבִים קֹדֶשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ–קָדָשִׁים!

אָמְנָם כְּנֶטֶף מַיִם מִנִּי יָם, זִיק אֶחָד מִלַּהַב אֵשׁ אוֹכְלָה, כְּאוֹת אַחַת מִסֵּפֶר גָּדוֹל, יָדַע אִישׁ אֲשֶׁר כֹּה רָמָה נַפְשׁוֹ לְהַעֲרִיךְ גַּם הָאַהֲבָה הַפְּרָטִית הַטִּבְעִית בְּעֶרְכָּהּ הַטָּהוֹר וְתִהְיֶינָה לוֹ הָאַהֲבָה הַטְּהוֹרָה הַטִּבְעִית וְהָאַהֲבָה הַלְּאֻמִּית הַנְּאוֹרָה וְהָאַהֲבָה הָאֱלֹקִית הַקְּדוֹשָׁה וּמְלֵאָה הוֹד עֲרוּכִים בַּמַּעֲרָכָה, כְּמִגְדַּל דָּוִד בָּנוּי לְתַלְפִּיוֹת. אֲבָל מַה נְּמוּכִים הֵם הַגַּמְדִים שֶׁהֵם גַּם כֵּן בַּעֲלֵי עֵינַיִם טְרוּטוֹת הַזּוֹחֲלִים סָבִיב לִשְׁדֶרֶת הָאֲבָנִים הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל מִגְדַּל עֹפֶל וְרוֹשְׁמִים אֶת קוֹמָתוֹ אֲשֶׁר לָעַד תַּגִּיעַ, רַק כְּדֵי תְּנוּפַת יָדָם הַקְּצָרָה וּמְעוֹף עֵינָם הַכֵּהָה. וְאִם מֵרֹאשׁ מִגְדַּל עֹפֶל יוּגַד לָהֶם שֶׁרוֹאִים אֶת הַכּוֹכָב מָלֵא הוֹד וְיִפְעָה, אָז מִיָּד יַחֲלִיטוּ כַּמָּה נָמוּךְ הוּא הַכּוֹכָב הַנֶּהְדָּר. נְפָשׁוֹת כָּאֵלֶּה שֶׁיּוֹתֵר מֵרוֹעֶה בַּעַל לֵב רַגָּשׁ שֶׁאָהַב אֶת בַּת כַּלְבָּא שָׁבוּעַ הַיָּפָה לֹא יוּכְלוּ לִמְצֹא בְּרַבִּי עֲקִיבָא, לֹא יוּכְלוּ גַּם כֵּן לְהוֹצִיא מָקוֹר לִתְכוּנַת הַחֶלְטָה הַנִּפְלָאָה, שֶׁשִּׁיר הַשִּׁירִים הוּא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים בְּעֶרֶךְ כָּל הַכְּתוּבִים, כִּי אִם מָקוֹר הָאַהֲבָה הַפְּשׁוּטָה אֲשֶׁר אוֹתָהּ לִבְּדָהּ יֻחֲזוּ בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁאָהַב אֶת בַּת כַּלְבָּא שָׁבוּעַ... אֲבָל טְהוֹרֵי לֵב, הֵמָּה יִרְאוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא בְּגָדְלוֹ, אֶת רַבִּי עֲקִיבָא הַמְשַׂחֵק בִּרְאוֹתוֹ שֶׁשּׁוּעָל יוֹצֵא מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, יַעַן כִּי לְנַפְשׁוֹ הָרוֹמֵמָה קָרוֹב הָיָה הֶעָתִיד הָרָחוֹק, אֶת רַבִּי עֲקִיבָא הַמָּלֵא צָהֳלָה לְקוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי, מִפְּנֵי שֶׁהָאַהֲבָה הָאֱלֹקִית הַנּוֹבַעַת מֵעֹמֶק לִבּוֹ הָרָחָב כַּיָּם, הוֹרַתְהוּ עַד כְּדֵי מְלוֹא צִיּוּר חַי, כִּי רוֹמִי וֶאֱלִילֶיהָ כָּלִיל יַחֲלֹפוּ וְאוֹר צִיּוֹן לָעַד יִזְרַח. הָאַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים לְמַחֲזֶה הֶעָתִיד בְּוַדַּאי תְּמַלֵּא כָּל כָּךְ אֶת לִבּוֹ הַטָּהוֹר עַד כִּי לֹא הִנִּיחָה לוֹ מָקוֹם גַּם לַהֲנָחַת לֵב עַל הַהֹוֶה הַמַּרְעִיד, שֶׁהִכְּירוֹ רַק כְּעָב קַל הָעוֹבֵר עַל פְּנֵי הַחַמָּה הַבָּרָה בַּשְּׂחָקִים. וְרַק מִפִּי הָאִישׁ שֶׁנִּשְׁמָתוֹ יָצְאָה בְּ״אֶחָד״ נָאֶה לְהֵאָמֵר ״שֶׁכָּל הַכְּתוּבִים קֹדֶשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ קָדָשִׁים!״

חכמת הלב:

״יסוד האושר הוא:
אהבת האמת בשכל,
אהבת היושר בחיים,
אהבת היופי ברגש,
אהבת הטוב במעשה״.

(הראי״ה קוק)

7. מי הם ״הגמדים בעלי העיניים הטרוטות״? (מהו המשל ומהו הנמשל?)

הצרה 20.indd 185 21/06/2011 14:38:43

לסיכום נושא זה נעיין בדברי **הרב יחיאל יעקב וינברג**, מחבר הספר **שרידי אש** וספרים נוספים. המסר המרכזי בקטע לפנינו הוא ראיית היהדות כבעלת יחס חיובי לחיים, וכשואפת להחיל את עקרונותיה על שטחי החיים השונים. תקופת הגלות מנעה מימוש מלא של הפוטנציאל הרוחני של העם היהודי בתחומי החיים השונים, ועם מתן שוויון זכויות ליהודים ושחרורם מעול הגטאות והגלות נוצרה הזדמנות חדשה למימוש הכוחות היצירתיים בחיים.

חכמת הלב:
"שירה – בחינת משל, יש להבין את הנמשל".
(רבי נחמן מברסלב)

"ושמחת בחגך", מגזרת נייר, שושנה נוימן. ישראל, 1983.

מאוסף המוזאון
לאמנות יהודית על שם סִיר
אייזיק וליידי וולפסון,
היכל שלמה ירושלים.
צלם: שלמה קשטן

הצרה 20.indd 186 21/06/2011 14:38:43

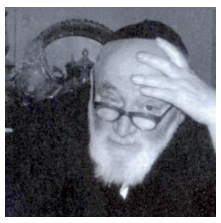

הרב יחיאל יעקב וינברג[3]

שו"ת (שאלות ותשובות) "שרידי אש", חלק ד'

הדת היהודית שואפת להקיף את כל תחומי החיים.

חכמת הלב:
"חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה ומלאכי השרת פעם אחת ביום".
(חולין צ"א ע"ב)

אָנוּ רוֹאִים כִּי הַדָּת הַיְהוּדִית לֹא הִבִּיטָה עַל הַחַיִּים בְּעֵינַיִם זוֹעֲמוֹת וְלֹא חָשְׁבָה אוֹתָם לְאוֹיְבֶיהָ. מֵאִידָךְ גִּיסָא מֵעוֹלָם לֹא הֶרְגִּשָׁה דַּת יִשְׂרָאֵל אֵצֶל מַחֲזִיקֶיהָ כְּ"אֶבֶן נֶגֶף" בְּדַרְכָּךְ הַחַיִּים. כִּי הַדָּת עַצְמָהּ הִיא תּוֹךְ תּוֹכָהּ וּפְנִימִיּוּתָהּ שֶׁל פְּעֻלַּת חַיִּים אַמִּיצָה וּבְרִיאָה. מֵעַכְשָׁו אָנוּ מְבִינִים כִּי הַדָּת הַיִּשְׂרְאֵלִית אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִצְטַמְצֵם בִּגְבוּלוֹת הַפִּלְחָן הַדָּתִי שֶׁבְּבֵית הַכְּנֶסֶת בִּלְבַד. הַיַּהֲדוּת שָׁאֲפָה, בְּהֶכְרַח, לְהַקִּיף אֶת כָּל תְּחוּמֵי הַחַיִּים וּלְהִשְׁתַּלֵּט עֲלֵיהֶם שִׁלְטוֹן גָּמוּר. הַחַקָּלָאוּת, הַיְחָסִים הַהֲדָדִיִּים שֶׁבַּחֶבְרָה וְכֵן כָּל מַעֲשֵׂי הַיְצִירָה, בָּאָמָנוּת, בַּמַּדָּע וּבַפּוֹלִיטִיקָה – כֻּלָּם צְרִיכִים לִהְיוֹת קְבוּעִים בְּחוֹתָם הַדָּת וּמְצֻוָּתָם בְּכָךְ (עפ"י דברי רש"ר הירש ב**אגרות צפון** פרק ט"ו). הַנְּבִיאִים, הַתַּנָּאִים וְהָאָמוֹרָאִים לֹא הָיוּ נְזִירִים קְדוֹשִׁים בִּלְבַד, אֶלָּא גַּם אֲנָשִׁים גִּבּוֹרִים בַּחַיִּים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה מְלֵאֵי חֶדְוַת חַיִּים וּפְעָלָה. יְדוּעָה הָאִמְרָה בְּשֵׁם אֶחָד מֵרַבָּנֵי הַחֲסִידוּת לַפָּסוּק (**שמות** כ"ה, ו'): "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה רַק לְסוֹף הַמַּעֲשֶׂה וְלַתּוֹצָאָה הַמְּבֻקֶּשֶׁת, אֶלָּא גַּם לְעֶצֶם הֲעָשָׂיָה וְהַמְּלָאכָה הַמַּמָּשִׁית, שֶׁגַּם הִיא מְקֻדֶּשֶׁת בִּקְדֻשַּׁת הַדָּת, וְשֶׁהִיא תְּנַאי שֶׁבִּלְעָדָיו אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּעַמּוֹ. כָּל כָּךְ אַמִּיץ הוּא הַקֶּשֶׁר בֵּין חַיֵּי הַמַּעֲשֶׂה וּבֵין דַּת יִשְׂרָאֵל. וְעַל כֵּן דָּת זוֹ הִיא גַּם אוּנִיבֶרְסָלִית וְגַם לְאֻמִּית בְּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת: אוּנִיבֶרְסָלִית – לְפִי צוּרַת הִתְיַחֲסוּתָהּ לָעוֹלָם שֶׁמִּסְּבִיבָהּ, וּלְאֻמִּית – מִבְּחִינַת כֹּחַ יְצִירָתָהּ. אֵין דָּת יִשְׂרָאֵל רוֹצָה לַעֲקֹר אֶת הָאָדָם הַיִּשְׂרְאֵלִי מִקַּרְקַע צְמִיחָתוֹ וְלָטַעַת אוֹתוֹ בִּתְחוּם אַחֵר; רוֹצָה הִיא לְהַשְׁפִּיעַ עַל אִישִׁיּוּת הָאָדָם כֻּלּוֹ וּלְהַכְשִׁיר אֶת כָּל לִבּוֹ, אֶת הֲגִיגָיו וְאֶת כָּל מַעֲשָׂיו. אֵין הִיא מִתְנַכֶּרֶת לְכָל מַה שֶּׁבַּשֵּׁם "אֱנוֹשִׁי" יְכֻנֶּה, כִּי יַהֲדוּת פֵּרוּשָׁהּ – לְפִי בְּטוּיוֹ שֶׁל הָרַב הִירְשׁ – אֱנוֹשִׁיּוּת מֻשְׁלֶמֶת וּמְשֻׁכְלֶלֶת, אֱנוֹשִׁיּוּת יְהוּדִית (**אגרות צפון**, ט"ו).

כָּךְ הָיָה מַצַּב הַדְּבָרִים בָּעָבָר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כָּךְ הָיָה בִּזְמַן הַתַּנָּאִים וְהָאָמוֹרָאִים וּגְאוֹנֵי בָּבֶל וּבְצוּרָה חֶלְקִית גַּם בִּסְפָרַד, בִּתְקוּפַת תּוֹר הַזָּהָב שֶׁל יַהֲדוּתָהּ. הַיַּהֲדוּת לֹא הָיְתָה סֵבֶל לְיִשְׂרָאֵל, מֵעֵין פָּרָשָׁה שֶׁל קָרְבָּנוֹת מְמֻשָּׁכִים. הַיַּהֲדוּת הָיְתָה לָהֶם גּוּף הַחַיִּים בִּמְלוֹאָם. פֵּרוּד בֵּין דָּתִיּוּת וְחִיּוּנִיּוּת בְּתוֹר שְׁנֵי כֹּחוֹת מֻבְדָּלִים אוֹ מִתְנַגְּדִים זֶה לָזֶה – לֹא נִכְנַס בְּגֶדֶר הַמֻּתָּר.

---

3 **הרב יחיאל יעקב וינברג** (ה'תרמ"ה-ה'תשכ"ו, 1885–1966): למד בצעירותו בישיבות מיר וסלבודקה, שם התקרב ל"סבא מסלבודקה" ולתנועת המוסר. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה עבר לגרמניה, שם התוודע לשיטת "תורה עם דרך ארץ" שייסד הרש"ר הירש. למד השכלה כללית באוניברסיטאות ומונה לראש בית המדרש לרבנים בברלין. נחשב כסמכות ההלכתית העליונה בגרמניה בשנות העשרים והשלושים, ובמהלך השואה שימש כראש הרבנים בגטו ורשה. שרד את השואה ולאחר מכן חי בשוויץ וחיבר שם את שו"ת **שרידי אש**.

187 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:38:45

רדיפות היהודים וחיי הגטו יצרו את המושג "חיים חילוניים" והביאו להפרדה בין הדת והחיים.

אוּלָם, בִּימֵי מַסְעֵי הַצָּלָב הַנּוֹרָאִים חָל שִׁנּוּי כַּבִּיר. הָרְדִיפוֹת הַנּוֹרָאוֹת, הַהַרְחָקָה מִתְּחוּמֵי חַיִּים שׁוֹנִים, שְׁלִילַת הָאֲוִיר לִנְשִׁימָה וְהַגְבָּלַת חֹפֶשׁ הַתְּנוּעָה – פָּגְעוּ פְּגִיעָה קָשָׁה לֹא רַק בַּכֹּחוֹת הַחַיִּים אֶלָּא גַּם בְּכֹחוֹ הַדָּתִי שֶׁל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְהֶחֱלִישׁוּהוּ.

חכמת הלב:
"הרצון הטוב הוא הכל, וכל הכשרונות שבעולם אינם אלא מילואיו".
(הרא"ה קוק)

בַּד בְּבַד עִם דְּלְדּוּל חַיֵּינוּ הָלַךְ גַּם הֵקֵף הַדָּת הָלוֹךְ וְהִצְטַמְצֵם. שִׂטְחֵי חַיִּים רְחָבִים, עַל כָּל תַּפְקִידֵיהֶם וְגוֹרְמֵיהֶם הַחֲשׁוּבִים – הוּצְאוּ בְּאַכְזָרִיּוּת רַבָּה מִיָּד הָאֻמָּה וּמִיָּד דָּתָהּ. הַנְּשָׁמָה הָעִבְרִית נִקְרְעָה קְרָעִים קְרָעִים, פָּסְקָה מִיִּשְׂרָאֵל הַשִּׂמְחָה הַשְּׁלֵמָה שֶׁמִּקּוֹרָהּ בַּתּוֹם וּבַהַתְאָמָה הַמְּלֵאָה בֵּין הַנֶּפֶשׁ וּבֵין הַחַיִּים. הַדָּת פָּסְקָה לִהְיוֹת דָּבָר שֶׁבַּחַיִּים וְעַל כֵּן חָדְלוּ הַחַיִּים, בְּהֶכְרַח, לִהְיוֹת דָּבָר שֶׁבַּדָּת. הַחַיִּים הַמַּמְשִׁיִּים פָּשְׁטוּ אֶת צוּרָתָם הַדָּתִית וְנַעֲשׂוּ דָּבָר שֶׁבְּחוּלִין.

הַמֻּשָּׂג "חַיִּים חִלּוֹנִיִּים", שֶׁהוּא זָר לְרוּחַ יִשְׂרָאֵל, נוֹצַר בְּחֶשְׁכַּת הַיָּמִים הָהֵם. הָרֶגֶשׁ הַדָּתִי חָדַל לִינוֹק בְּמֵישָׁרִין מֵרֶגֶשׁ הַחַיִּים וְלִהְיוֹת בְּטוּי מֻתְאָם לְכֹחַ אֵיתָנִים הָאָצוּר בַּנְּשָׁמָה הַיְהוּדִית, וְנִזּוֹן רַק מִפַּחַד הַמָּוֶת וְאֵימַת הָעֹנָשִׁים הַחֲמוּרִים שֶׁיָּבוֹאוּ אַחֲרָיו. וַדַּאי, שֶׁהָאֱמוּנָה בְּשָׂכָר וָעֹנֶשׁ הִיא אַחַד הָעִקָּרִים הַיְסוֹדִיִּים בְּדָת יִשְׂרָאֵל, וְאֵין שׂוּם דָּת יְכוֹלָה לְוַתֵּר עַל עִקָּרוֹן זֶה הַקָּשׁוּר קֶשֶׁר טִבְעִי בֶּאֱמוּנָה בְּכֹחַ עֶלְיוֹן פּוֹקֵד וּמְפַקֵּחַ (כְּמוֹ שֶׁהִגְדִּיר יָפֶה רַב סְעַדְיָה גָּאוֹן בְּסִפְרוֹ אֱמוּנוֹת וְדֵעוֹת); אֲבָל שִׁמּוּשׁ הַיֶּתֶר וְהַעֲמָדָתוֹ בְּמֶרְכָּזָהּ שֶׁל הַהַרְגָּשָׁה וְהַחֲוָיָה הַדָּתִית וַעֲשִׂיָּתוֹ לַכֹּחַ הַדּוֹחֵף הַיָּחִיד בְּקִיּוּם הַמִּצְווֹת – מַשְׁקִיעִים אֶת הָאָדָם בְּתְהוֹם הַצַּעַר וְהַתּוּגָה וְגוֹרְמִים לִתְשִׁישׁוּת רוּחָנִית – דָּבָר שֶׁגְּדוֹלֵי הַחֲסִידוּת כְּבָר הִצְבִּיעוּ עָלָיו וְנִלְחֲמוּ נֶגְדּוֹ (**אגרות צפון** י').

"הִתְפַּלְגוּת הַחַיִּים" בַּמַּשְׁמָעוּת הַמִּתְאֶרֶת לְמַעְלָה, שֶׁהִתְקַיְּמָה בֵּין חוֹמוֹת הַגֶּטוֹ, הֵבִיאָה בְּהֶכְרֵחַ טִבְעִי לִידֵי נְקִיטַת עֶמְדָּה שְׁלִילִית, לְגַבֵּי קִנְיְנֵי הַחַיִּים; רוּחַ יִשְׂרָאֵל נִתְעַטְּפָה שְׁחוֹרִים וְנִתְלַבְּשָׁה אַדֶּרֶת נְזִירִים וְסַגְפָנוּת הַזָּרוֹת לְרוּחַ הַיַּהֲדוּת. הַגֶּטוֹ הִתְקַיֵּם מֵאוֹת שָׁנִים וְהֶעֱמִיד בְּתוֹכוֹ אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים, צַדִּיקִים וּקְדוֹשִׁים, שֶׁהִשְׁקִיעוּ אֶת כֻּלָּם, מֹחָם וּמִרְצָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּם מִצְווֹתֶיהָ, וְחֶדְוַת ה' הָיְתָה מָעֻזָּם וְאָשְׁרָם בַּחַיִּים. הֵם עָלוּ וְנִתְעַלּוּ בְּמַעֲלוֹת הָרוּחַ וְזָכוּ לְהַשְׁרָאָה עֶלְיוֹנָה, שֶׁרוֹמְמָה אוֹתָם מֵעַל לְחֶשְׁכַּת הַגָּלוּת וּמְרִירוּתָהּ. הֵם נָהֲנוּ מִזִּיו הַתּוֹרָה, וּשְׁכִינַת קְדֻשָּׁתָהּ שָׁרְתָה עַל הֲגִיגָם וְשִׂיחָם וְעַל כָּל מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם. בְּרַם, בְּתוֹךְ חוֹמוֹת הַגֶּטוֹ גָּדְלוּ הֲמוֹנֵי אֲנָשִׁים שֶׁצָּמְאוֹן לַחַיִּים בָּעַר בָּהֶם, אֲבָל סְגִירַת הַדֶּרֶךְ לְהַגִּיעַ אֲלֵיהֶם – דִּכְּאָה וְהִדְעִיכָה אֶת נַפְשָׁם, וְהֵם נַעֲשׂוּ עֲטוּפֵי צַעַר וְיָרְדוּ לְעֹמֶק הָעַצְבוּת וְהַדְּכָאוֹן.

אֲבָל יוֹם בָּא וְרוּחוֹת חֲדָשׁוֹת וַחֲזָקוֹת נָשְׁבוּ בָּעוֹלָם. חוֹמוֹת הַגֶּטוֹ נָפְלוּ וְשָׁקְעוּ תַּחְתֵּיהֶן. נַחְשׁוֹל שֶׁל תְּקוּנַת אוֹר וָחֹפֶשׁ, אֶפְשָׁרוּת שֶׁל חַיִּים וּמַעֲשֵׂי יְצִירָה, צְבִירַת הוֹן וּרְכִישַׁת מַעֲמָד חָבְרָתִי הָגוּן – הֵצִיף אֶת הַפִּנּוֹת הַנִּדָּחוֹת וְאֶת יוֹשְׁבֵיהֶן מְשׁוֹלְלֵי הַזְּכֻיּוֹת הַיְסוֹדִיּוֹת. הַצַּמָּאוֹן לְחַיִּים בְּרִיאִים וּשְׁלֵמִים, שֶׁהוּא טִבְעִי כָּל כָּךְ לַיְּהוּדִים (וְשֶׁדֶּגָא מֵאוֹת בַּשָּׁנִים) – נֵעוֹר מֵחָדָשׁ בְּסַעַר וּבְרַעַשׁ. בְּעִקְבוֹת הַמְּאוֹרָעוֹת הַמַּהְפְּכָנִיִּים בָּאָה עֲדַת יִשְׂרָאֵל עַד מַשְׁבֵּר.

הצרה 20.indd 188 21/06/2011 14:38:46

מחלוקת בין שתי גישות בשאלת "הדת והחיים", ועמדתו של הרב הירש כי הדת היא יסוד החיים כולם.

הַדָּתִיּוּת הַחַד-צְדָדִית שׁוֹלֶלֶת הַחַיִּים וְקִנְיְנֵיהֶם – הִתְמוֹטְטָה, כִּי לֹא יָכְלָה לְהַחֲזִיק עוֹד מַעֲמָד בִּפְנֵי בָּנִים הַחוֹרְגִים מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם וְתוֹבְעִים אֶת עֶלְבּוֹנָם שֶׁל חַיִּים מְדֻכָּאִים וְנִרְמָסִים בְּרֶגֶל רֶשַׁע. רַבְּתָה הַמְּבוּכָה וְאָזְלַת הַיָּד. [5] מִצַּד אֶחָד, עָמְדוּ הַזְּקֵנִים שׁוֹמְרֵי הַמָּסֹרֶת וְהֵגֵנּוּ בְּכָל כֹּחָם עַל צוּרַת הַדָּת הַשּׁוֹלֶלֶת אֶת הַחַיִּים וְאֶת קִנְיְנֵיהֶם; וּמִצַּד שֵׁנִי הִשְׁתּוֹלְלוּ הַמְשֻׁחְרָרִים שֶׁיָּצְאוּ זֶה עַכְשָׁו מִכֶּלֶא הַגֵּטוֹ, וְשִׂכּוֹרֵי חֹפֶשׁ וַאֲחוּזֵי סְחַרְחֹרֶת הָרְסוּ וְלֹא חָמְלוּ עַל כָּל הַיָּקָר וְהַקָּדוֹשׁ בַּחַיִּים הַמָּסֹרְתִיִּים.

[10] בְּשָׁעַת סַכָּנָה זוֹ הוֹפִיעַ הָרַב שִׁמְשׁוֹן רָפָאֵל הִירְשׁ זַ"ל, וְעָמַד בַּפֶּרֶץ. הוּא עָמַד וְהִכְרִיז עַל הָאֱמֶת הַיְשָׁנָה שֶׁל הַיַּהֲדוּת: דָּת וְחַיִּים הֵם הַיְנוּ הַךְ. וּפֵרוּשׁוֹ: דָּת יִשְׂרָאֵל הִיא יְסוֹד, פֵּרוּשׁ וּתְנַאי מֻקְדָּם לְחַיִּים. לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְווֹת עַל מְנַת לִהְיוֹת תַּחֲלִיף לְחֶדְוַת הַחַיִּים אוֹ כְּדֵי לְדַלֵּג עַל פְּנֵי הַחַיִּים וּקְשָׁיֵיהֶם וּלְשַׁמֵּשׁ לָהֶם כְּפִצּוּי, אֶלָּא הַמִּצְווֹת הֵן בִּבְחִינַת גּוֹרְמִים פּוֹעֲלִים וּמַשְׁפִּיעִים בְּתוֹךְ תּוֹכוֹ שֶׁל רֶגֶשׁ הַחַיִּים שֶׁלָּנוּ. [15]

שִׂמְחַת הַחַיִּים – זְכוּת יֵשׁ לָהּ בְּקִרְבֵּנוּ, וְהַמִּצְווֹת בָּאוּ לְהַאֲדִירָהּ וּלְהַכְנִיס בְּשִׂמְחָה זוֹ אֶת טַעַם הַקְּדֻשָּׁה וְהַהֲנָאָה הָעֶלְיוֹנָה, אֶת הַהֲנָאָה הָרוּחָנִית שֶׁהִיא הַגְּדוֹלָה בַּהֲנָאוֹת.

בְּשִׁיטַת הַחִנּוּךְ שֶׁל הָרַב הִירְשׁ הוּנַח שׁוּב הַיְסוֹד לְקִיּוּם הַמִּצְווֹת מִתּוֹךְ אַהֲבָה וּמִתּוֹךְ [20] שִׂמְחָה פְּנִימִית, זֹאת אוֹמֶרֶת מִתּוֹךְ סִפּוּק לִכְמִיהָתוֹ וַעֲרִיגָתוֹ שֶׁל הָרֶגֶשׁ הַדָּתִי, שֶׁהוּא טִבְעִי כָּל כָּךְ לַנֶּפֶשׁ הַיְהוּדִית.

הַמִּצְווֹת הֵן הַצִּנּוֹר לְקַבָּלַת הַשֶּׁפַע הָאֱלוֹקִי, הַחוּט הַמְקַשֵּׁר וּמְאַגֵּד אֶת הַנֶּפֶשׁ עִם קוֹנָהּ, עִם הַיְסוֹד הָרוּחָנִי שֶׁמִּמֶּנּוּ לַמְּצִיאוּת הַגַּשְׁמִית. בִּסְפָרָיו וּבְמַאֲמָרָיו דּוֹרֵשׁ הָרַב הִירְשׁ דְּרִישָׁה [25] אַחַת נִמְרֶצֶת: לְהַחֲיוֹת אֶת הָרֶגֶשׁ הַדָּתִי עַד שֶׁיְּהֵא יוֹנֵק אֶת חִיּוּנִיּוּתוֹ וְתַמְצִיתוֹ מֵעֹמֶק הַחִיּוּנִיּוּת הַנַּפְשִׁית וְלֹא מִפַּחַד הַמָּוֶת וְהָעֹנָשִׁים שֶׁלְּאַחֲרָיו. זוֹ בֶּאֱמֶת דְּרִישָׁה עַתִּיקָה שֶׁל חַכְמֵי הַדָּת, שֶׁהִיא נִקְרֵאת בִּלְשׁוֹנָם שֶׁל חז"ל: "יִרְאַת הָרוֹמְמוּת", שֶׁהִיא אַהֲבַת הָרוֹמְמוּת".

חכמת הלב:
"הלב הומה לחדש, לחדש בלי הרף, לחדש באופן זולף ושוטף, מפני שכך הוא הטבע של הנשמה, שתהיה שוטפת כנחל".
(הראי"ה קוק)

הצרה 20.indd 189 21/06/2011 14:38:46

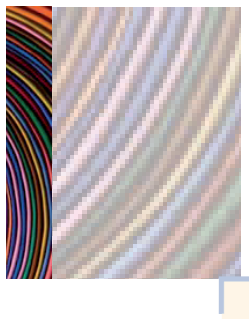

מקורות להרחבה

אמנות ואמונה – התלכנה שתיהן יחדיו?[4]

מימוש עצמי או שליחות ציבורית

"אֵין מָנוֹס מִן הַהַכָּרָה כִּי הַיְצִירָה בָּאָה מִתּוֹךְ הָרָצוֹן הָאִישִׁי לְמִמּוּשׁ עַצְמִי, וְלֹא נוֹעֲדָה לְשָׁרֵת מַטָּרוֹת חִיצוֹנִיּוֹת. מְדֻלְדָּל מְאֹד הוּא הָעֵרֶךְ הָאָמָנוּתִי שֶׁל יְצִירָה מְגַמָּתִית. יְצִירָה אֲמִתִּית אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְפַּתֵּחַ תַּחַת הַצֹּרֶךְ הַמַּתְמִיד לְקַבֵּל תְּעוּדַת הֶכְשֵׁר, וְלֹא בְּמַצָּב בּוֹ עָלֶיהָ לְרַצּוֹת בְּאֹפֶן מַתְמִיד אֶת רַבּוֹ שֶׁל הָאָמָן אוֹ אֶת הַחֶבְרָה אֲלֶיהָ הוּא מִשְׁתַּיֵּךְ.

יָתֵר עַל כֵּן, יְצִירָה אָמָנוּתִית מְחַיֶּבֶת מִדָּה גְּדוּשָׁה שֶׁל תּוֹדָעַת חֵרוּת וּתְחוּשָׁה שֶׁל חֹסֶר מֻגְבָּלוּיוֹת. הָרַב קוּק כְּאָמָן הָרוּחַ, הֵיטִיב לְהַעֲנִיק מַבָּע לִתְחוּשָׁה זוֹ, וְכָךְ הוּא כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִשִּׁירָיו: "מֻרְחָבִים מֻרְחָבִים אֵל אוֹתָהּ נַפְשִׁי. אַל תִּסְגְּרוּנִי בְּשׁוּם כְּלוּב, לֹא גַּשְׁמִי וְלֹא רוּחָנִי", וּבַהֶמְשֵׁךְ הוּא מְתָאֵר אֶת נִשְׁמָתוֹ שָׂטָה מֵעַל כָּל "מוֹסָר הַגָּיוֹן וְנִימוּס". הָאָמָן יוֹצֵר מִתּוֹךְ אוֹטוֹנוֹמְיָה, לֹא מִתּוֹךְ הַתְאָמָה–נוֹמְיָה. הוּא מִתְיַמֵּר לְקַבֵּעַ לְעַצְמוֹ אֶת חֻקֵּי הַיְצִירָה, וְלֹא לְהַגְבִּיל אֶת יְצִירָתוֹ בְּכַבְלֵי הַהַתְאָמָה לְחֻקֵּי הַחֶבְרָה וּכְלָלֶיהָ. רָאוּי אָמְנָם לְהַדְגִּישׁ כִּי אֵין אָנוּ שׁוֹגִים בְּאַשְׁלָיוֹת לְפִיהֶן הָאָמָן יוֹצֵר בְּתוֹךְ עוֹלָם שֶׁל חֵרוּת הַמְשֻׁחְרָר מִכָּל הַשְׁפָּעָה חִיצוֹנִית, וְכָךְ גַּם בָּרוּר שֶׁעַל הַיּוֹצֵר לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ חֻקִּים, כְּלָלִים וּמִגְבָּלוֹת. אוּלָם אֶת אֵלֶּה הוּא מִשְׁתַּדֵּל לְקַבֵּעַ לְעַצְמוֹ, תּוֹךְ שִׁחְרוּר מֵעֹל הַמִּגְבָּלוֹת הַנִּכְפּוֹת עַל יְדֵי הַמִּמְסָד הַחִנּוּכִי וּמִתַּכְתִּיבֶיהָ הַלּוֹחֲצִים שֶׁל הַחֶבְרָה בָּהּ הוּא חַי וּפוֹעֵל. כָּל אָמָן יוֹצֵר בְּתוֹךְ אַקְלִים סְבִיבָתִי הָרָווּי הַשְׁפָּעוֹת תַּרְבּוּתִיּוֹת, אִידֵאוֹלוֹגִיּוֹת, חֶבְרָתִיּוֹת וַאֲחֵרוֹת, וּבְתוֹךְ כָּל אֵלֶּה הוּא חוֹתֵר לְעַצֵּב בְּעַצְמוֹ אֶת עוֹלָמוֹ הַיְצִירָתִי כְּאִינְדִּיווִידוּאָל, וְלֹא כִּשְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁקִּבֵּל שׁוּלְחָיו שׁוֹמֵר אֶת צָעָדָיו. אִי אֶפְשָׁר לְעוֹדֵד יְצִירָה, וּבָהּ בָּעֵת לְהַחֲזִיק אֶת הַיּוֹצֵר קָשׁוּר בְּחֶבֶל קָצָר. אִי אֶפְשָׁר לִדְרֹשׁ מִן הַיּוֹצֵר שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ הוֹלֵךְ עַל חֶבֶל. עִידּוּד הַיְצִירָה דּוֹרֵשׁ מַתָּן חֹפֶשׁ לַיּוֹצֵר, וְאִם יֵשׁ לְכָךְ מְחִיר, הֲרֵיהוּ בִּלְתִּי נִמְנָע. כְּשֵׁם שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשַׁל בָּהֶן, כָּךְ בְּאָמָנוּת תִּהְיֶינָה מְעִידוֹת שֶׁל יְצִירוֹת שֶׁיִּכָּשְׁלוּ בָּאַסְפֶּקְט הַדָּתִי שֶׁלָּהֶן. אוּלָם אֵין אָדָם לוֹמֵד לָלֶכֶת מִבְּלִי לִמְעֹד. אִם נִרְצֶה בְּכָךְ בְּכָל מְאֹד, וְאִם נֵדַע לְהִתְאַזֵּר בַּסַּבְלָנוּת הַדְּרוּשָׁה, יַעֲלֶה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר עֵרֶךְ הַיְצִירָה עַל כְּאֵב הַמְּעִידָה.

אָכֵן, הַמֶּתַח שֶׁבֵּין עֹל וְחֵרוּת, בֵּין מִמּוּשׁ עַצְמִי לְנֶאֱמָנוּת לְעוֹלָם עֲרָכִים אַפְרִיוֹרִי, מָצוּי גַּם בְּתוֹכְכֵי אִישִׁיּוּתוֹ שֶׁל הַיּוֹצֵר. הָאָמָן הַמַּאֲמִין נָתוּן בְּעַל כָּרְחוֹ בְּקוֹנְפְּלִיקְט פְּנִימִי לֹא קַל. כְּאָמָן הוּא טָעוּן תְּחוּשָׁה חֲזָקָה שֶׁל שְׁלִיטָה וְכֹחַ אִישִׁי הַפּוֹרְצִים מִמֶּנּוּ, וְאִלּוּ כְּמַאֲמִין הוּא כָּפוּף בְּכָל יֵשׁוּתוֹ לְכֹחוֹת מְרַסְּנִים הַשּׁוֹלְטִים בּוֹ. מֵאֶחָד גִּיסָא שָׂרוּי הוּא בְּתוֹדָעַת: "אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד", וּמֵאִידָךְ הוּא שָׁבוּי בְּהַכָּרַת "אֶפֶס זוּלָתוֹ". מֵחַד: "וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים", וּמֵאִידָךְ: "מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ". תֵּאוּר חַד וְנוֹקֵב שֶׁל חִבּוּטֵי נַפְשׁוֹ שֶׁל הָאָמָן הַמַּאֲמִין מָצוּי בְּתֵאוּר דְּמוּתוֹ שֶׁל שַׁ"י עַגְנוֹן בִּידֵי אֵלָה בִּינְג הַכּוֹתֶבֶת עַל הַמַּאֲבָק הַפְּנִימִי שֶׁבּוֹ נֶאֱבַק עַגְנוֹן לְאוֹרֶךְ כָּל חַיָּיו בֵּין כֹּחַ הַיְצִירָה וְכֹחַ קַבָּלַת הַתּוֹרָה: "לֵךְ וָצֵא

4 הרב רונן לוביץ, בתוך: **בשדה חמד**, גיליון 2-3 תש"ס. המקור להלן הוא חלק ממאמר מקיף.

190 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:38:47

191 .indd 20.חמת
21/06/2011 14:38:47

בחוף ועיבד שיטה זו אחרי שנים רבות של חקירה ובדיקה, שנים שבהן ניסה לגלות „מהי בדיוק השיטה שבה השתמשו הקדמונים כדי לבנות את הפירמידות. אנו יכולים לומר בוודאות שהם לא השתמשו בשום כלי מתכת, אלא רק בכלים שנמצאו בחפירות ארכיאולוגיות באזור הפירמידות, כמו אבנים קשות, אבני בזלת, אבני פלינט וכדומה. אחד הכלים שנמצאו בחפירות הוא אבן בזלת בצורת כדור, שבעזרתה אפשר לחצוב בקלות אבן גיר רכה יחסית. אבן הבזלת הקשה מאוד, ולכן היא יכולה

rrsm 20.indd 192 21/06/2011 14:36:47

פ ר ק ש י ש י

גאולה וימות המשיח

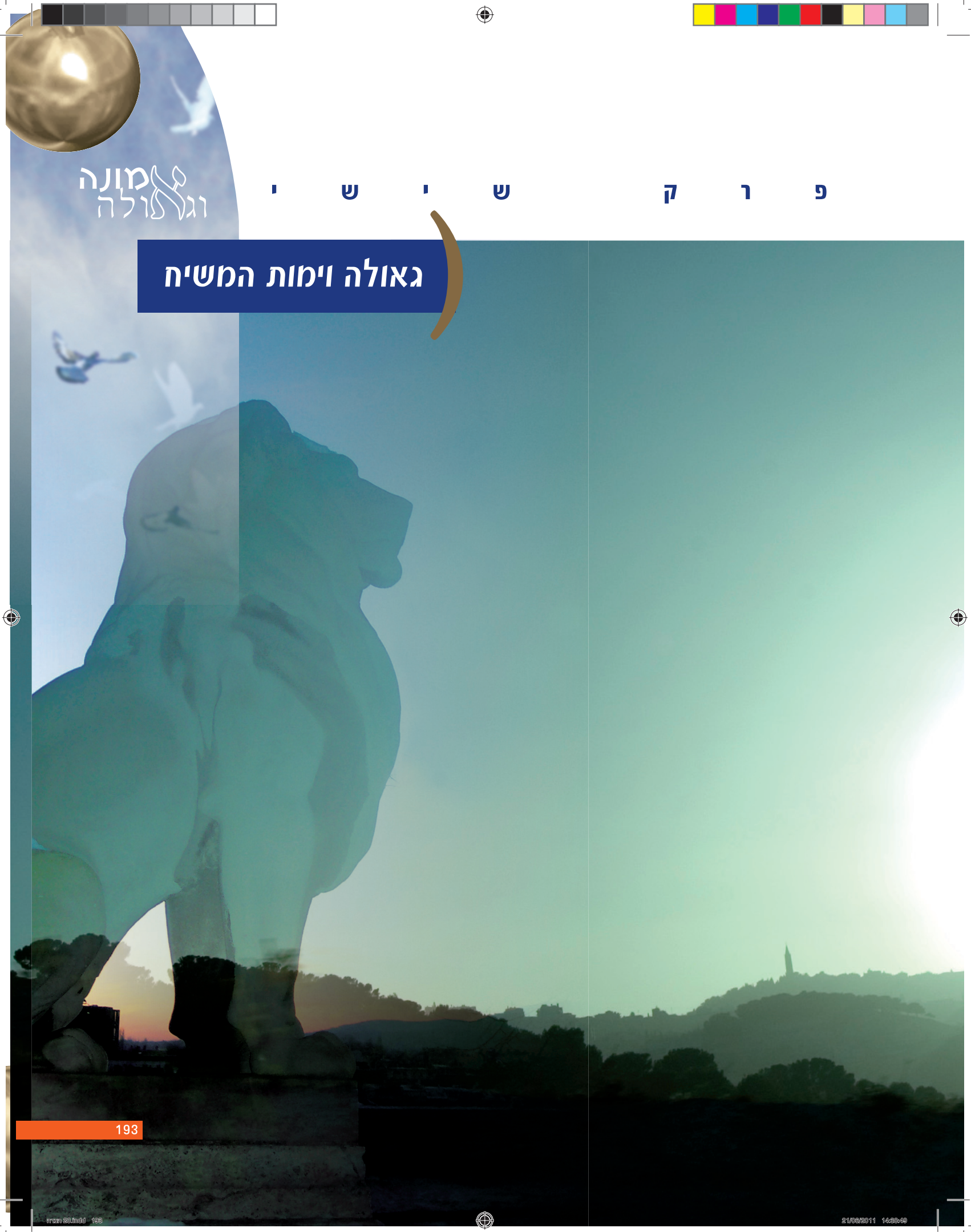

mmn 20.indd 193 21/06/2011 14:35:49

גאולה וימות המשיח

מבוא

הציפייה לגאולה ולימות המשיח מאפיינת את תפילותיו, תקוותיו ושאיפותיו של עם ישראל לדורותיו. יש שראו בגאולה - גאולה מייסורים, אחרים קיוו לגאולה ממלחמות ושאיפה לימים טובים יותר, ורבים זיהו את הגאולה עם ימות המשיח ובניין בית המקדש. ביטויים רבים לגאולה נמצאים בתורה ובנביאים. נדגים להלן חלק מהם:

א. "וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ: וֶהֱבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ".

דברים ל', ג'–ה'

ב. "וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' בְּפִתְחִי אֶת קִבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי: וְנָתַתִּי רוּחִי בָּכֶם וְחִיִּיתֶם וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל אַדְמַתְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם ה'".

יחזקאל ל"ז, י"ג–י"ד

ג. "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה: הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים: שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב".

תהילים קכ"ו, א'–ד'

ד. "וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא".

יחזקאל ל"ו, ח'

ה. "וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי ה' בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי ה' דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי".

יחזקאל ל"ו, ל"ו

הצרה 20.indd 194 21/06/2011 14:39:00

המשותף לכל הפסוקים הנ״ל הוא הקשר ההדדי המתמיד בין בורא עולם ועם ישראל, בעניין השיבה אל הארץ המובטחת – ארץ ישראל.

להלן נעסוק בכמה נושאים יסודיים הנגזרים מהשקפת העולם על הגאולה:

א. מדוע עלינו לצפות לגאולה ולימות המשיח?

ב. סימני הגאולה ומאפייניה.

ג. גאולה ותשובה.

ד. התייחסות למדינת ישראל כאל ראשית צמיחת הגאולה.

מהות ימות המשיח

אחת השאלות המרכזיות בעניין ימות המשיח היא: מה יהיה באותם ימים? האם לא יהיו עניים ותהיה רווחה כלכלית? האם לא תהיינה מלחמות? האם כל אחד יוכל להגשים את שאיפותיו ללא השקעת מאמץ? בהקדמתו לפרק ״חלק״ (המתחיל במילים: ״כל ישראל יש להם **חלק** לעולם הבא״), מתאר **הרמב״ם** את ימות המשיח וייחודם.

חכמת הלב:
״אילו היינו מאמינים באמונה שלימה בביאת המשיח, לא היה אדם מצניע את קינות תשעה באב משנה אחת לשניה...״.
(רבי מרדכי מלכוביץ)

רמב״ם[1]

פירוש המשנה הקדמה לפרק חלק, סנהדרין פ״י, מ״א
(מהדורת הרב יצחק שילת)

תועלת ימות המשיח בביטול המלחמות והקלת הפרנסה,
וכתוצאה מכך עבודת ה׳ בשלמות.

״וְאָמְנָם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ – הֲרֵי הוּא זְמַן שֶׁתָּשׁוּב בּוֹ הַמַּלְכוּת לְיִשְׂרָאֵל, וְיָשׁוּבוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ הָעוֹמֵד, תִּהְיֶה בֵּירַת מַלְכוּתוֹ צִיּוֹן, וְיִגְדַּל שְׁמוֹ וְיִתְפַּשֵּׁט עַד אַפְסֵי אֶרֶץ, בְּאֹפֶן יוֹתֵר גָּדוֹל וָרָב מִמַּלְכוּת שְׁלֹמֹה, וַיַּשְׁלִימוּ עִמּוֹ הָאֻמּוֹת וְיִשָּׁמְעוּ לוֹ הַמְּדִינוֹת לְגֹדֶל צִדְקוֹ, וְנִפְלָאוֹת יֵרָאוּ עַל יָדוֹ, וְכָל מִי שֶׁיָּקוּם עָלָיו – יַכְרִיתֵהוּ ה׳ וְיִתְּנֵהוּ בְּיָדוֹ. וְכָל פְּסוּקֵי הַמִּקְרָא מְעִידִים עַל הַצְּלָחָתוֹ וְהַצָּלָחָתֵנוּ עִמּוֹ. **וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה בְּמִצְיאוּת דָּבָר מִמַּה שֶּׁהוּא עַתָּה, זוֹלַת שֶׁתִּהְיֶה הַמַּלְכוּת לְיִשְׂרָאֵל. וּלְשׁוֹן הַחֲכָמִים: ״אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד״. וְיִהְיֶה בְּיָמָיו הֶחָזָק וְהַחַלָּשׁ בְּיַחַס לְזוּלָתוֹ, אֲבָל בְּאוֹתָם הַיָּמִים תֵּקֶל עַל בְּנֵי הָאָדָם פַּרְנָסָתָם מְאֹד, עַד שֶׁבְּעָמָל מְעַט בְּיוֹתֵר שֶׁיַּעֲמֹל הָאָדָם יַגִּיעַ לְתוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה.** וְזֶה הוּא עִנְיָן אָמְרָם: ״עַתִּידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא גְּלֻסְקָאוֹת וּכְלֵי מֵילַת״, לְפִי שֶׁבְּנֵי אָדָם אוֹמְרִים כַּאֲשֶׁר יִמְצָא מִישֶׁהוּ דְּבַר

1 לדמותו – ראו עמ׳ 19.

1. מדוע הענקת ״המלכות לישראל״ היא שינוי משמעותי וחשוב?

20.indd 195 הצרה
21/06/2011 14:39:09

מַה עַל נְקֵלָה, מוּכָן: ״מָצָא פְּלוֹנִי לֶחֶם אָפוּי וְתַבְשִׁיל מְבֻשָּׁל״. וּרְאָיָתְךָ עַל זֶה, מַאֲמָר הַכָּתוּב: ״וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכֹרְמֵיכֶם״, רְאָיָה שֶׁיִּהְיֶה שָׁם חָרִישׁ וְקָצִיר. וּלְפִיכָךְ כָּעֵס זֶה הֶחָכָם, הָאוֹמֵר זֶה הַדָּבָר, עַל תַּלְמִידוֹ, כַּאֲשֶׁר לֹא הֵבִין מִמֶּנּוּ זֹאת הַכַּוָּנָה, 5 וְחָשַׁב שֶׁהַדְּבָרִים כִּפְשָׁטָם, וֶהֱשִׁיבוֹ כְּשִׁעוּר הַשָּׂגָתוֹ, וְלֹא זוֹ הִיא הַתְּשׁוּבָה. וְהָרְאָיָה שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ הָאֱמֶת – הִסְמְכוֹ עַל ״אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ״. **וְהַתּוֹעֶלֶת הַגְּדוֹלָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן הִיא שֶׁנָּנוּחַ מִשִּׁעְבּוּד מַלְכוּת הָרְשָׁעָה, הַמְעַכֶּבְתֵּנוּ מִן הַמַּעֲלוֹת כֻּלָּן, וְתִרְבֶּה הַחָכְמָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה׳״, וְיִפָּסְקוּ הָרִיבוֹת וְהַמִּלְחָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״לֹא יִשְׂאוּ גּוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב״,** 10 **וְיַשִּׂיג מִי שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתָם הַיָּמִים שְׁלֵמוּת רַבָּה, יִזְכֶּה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.** וְהַמָּשִׁיחַ יָמוּת, וְיַעֲמֹד תַּחְתָּיו בְּנוֹ וּבֶן בְּנוֹ. וּכְבָר בֵּאֵר ה׳ מוֹתוֹ, אָמַר: ״לֹא יְכֻהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד יָשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט״ וכו׳. וְתַתְמִיד מַמְלַכְתּוֹ הַתְמָדָה גְּדוֹלָה מְאֹד, **וְיֶאֱרְכוּ חַיֵּי בְּנֵי הָאָדָם גַּם כֵּן, כִּי בְּהִסְתַּלֵּק הַיְּגוֹנוֹת וְהַתְּלָאוֹת יֶאֱרְכוּ הַחַיִּים. וְאֵין לְהַרְחִיק שֶׁתַּתְמִיד מַמְלַכְתּוֹ אַלְפֵי שָׁנִים, לְפִי שֶׁהַחָכָמִים כְּבָר אָמְרוּ, שֶׁהַקִּבּוּץ הַמְעֻלֶּה, כַּאֲשֶׁר יִתְקַבֵּץ – לֹא בְּמְהֵרָה יִפָּרֵד.**

15 **וְלֹא נֶחְשְׁקוּ יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, לֹא כְּדֵי שֶׁיִּרְבּוּ הַתְּבוּאָה וְהַמָּמוֹן, וְלֹא כְּדֵי שֶׁנִּרְכַּב עַל סוּסִים וְנִשְׁתֶּה בְּכֵלֵי זָהָב, כְּמוֹ שֶׁיַּחְשְׁבוּ מְבֻלְבְּלֵי הַשֵּׂכֶל. וְאָמְנָם הִתְאַוּוּ לָהֶם הַנְּבִיאִים, וְהִשְׁתּוֹקְקוּ לָהֶם הַצַּדִּיקִים, לְמַה שֶּׁיִּהְיֶה בָּהֶם מִן הַקִּבּוּץ הַמְעֻלֶּה, וְהַהַנְהָגָה הַטּוֹבָה, וְהַחָכְמָה, וְצֶדֶק הַמֶּלֶךְ, וְרֹב חָכְמָתוֹ, וְקִרְבָתוֹ אֶל בּוֹרְאוֹ.״**

חכמת הלב:
״וזהו כל עיקר עבודתנו לתקן ולגמור חלק המשיח השייך לכל אחד מאתנו״.
(רבי נחום מצ׳רנוביץ)

2. הרמב״ם קובע כי בימות המשיח תושג שלמות רוחנית. מהו ההבדל בין קביעה זו לאופי ימות המשיח עפ״י הרמב״ן המובאים להלן?

לדעת **הרמב״ם** ״אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד״, והמאפיין העיקרי של ימים אלה יהיה מנוחת עם ישראל משעבוד למלכויות אחרות.

הרמב״ן (רבי משה בן נחמן) לעומתו כתב בפירושו לתורה, **כי בימות המשיח יהיה שינוי מהותי בחיים הרוחניים של בני האדם**, במיוחד בעניין הבחירה החופשית.

דברי הרמב״ן בהמשך:

הצרה 20.indd 196 21/06/2011 14:39:10

בית הכנסת
על שם הרמב"ן
ברובע היהודי
בירושלים

רמב"ן[2]

פירוש לספר דברים, פרק ל', פסוק ו'

בימות המשיח הבחירה בטוב תהיה טבועה בטבע האדם ויצר הרע יתבטל.

וּמָל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ. זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: בָּא לִטָּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, מַבְטִיחֵהוּ שֶׁתָּשׁוּב אֵלָיו בְּכָל לְבָבְךָ וְהוּא יַעֲזֹר אוֹתְךָ, וְנִרְאֶה מִן הַכְּתוּבִים עִנְיָן זֶה, שֶׁאוֹמֵר כִּי מִזְמַן הַבְּרִיאָה הָיְתָה רְשׁוּת בְּיַד הָאָדָם לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנוֹ צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, וְכָל זְמַן הַתּוֹרָה כֵּן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם זְכוּת בִּבְחִירָתָם בַּטּוֹב וְעֹנֶשׁ בִּרְצוֹתָם בָּרַע, אֲבָל **לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ תִּהְיֶה הַבְּחִירָה בַּטּוֹב לָהֶם טֶבַע, לֹא יִתְאַוֶּה לָהֶם הַלֵּב לְמַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי וְלֹא יַחְפֹּץ בּוֹ כְּלָל, וְהִיא הַמִּלָּה הַנִּזְכֶּרֶת כָּאן, כִּי הַחֻמְדָּה וְהַתַּאֲוָה עָרְלָה לַלֵּב וּמוֹל הַלֵּב הוּא שֶׁלֹּא יַחְמֹד וְלֹא יִתְאַוֶּה, וְיָשׁוּב הָאָדָם בַּזְּמַן הַהוּא לַאֲשֶׁר הָיָה קֹדֶם חֶטְאוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה בְּטִבְעוֹ מַה שֶּׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת וְלֹא הָיָה לוֹ בִּרְצוֹנוֹ דָּבָר וַהֲפָכוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית,** וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב בְּיִרְמְיָה: הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה לֹא כַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתָם וגו', כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרֹת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם... נָתַתִּי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם וְעַל לִבָּם אֶכְתֲּבֶנָּה, **וְזֶהוּ בְּטוּל יֵצֶר הָרַע וַעֲשׂוֹת הַלֵּב בְּטִבְעוֹ מַעֲשֵׂהוּ הָרָאוּי, וּלְכָךְ אָמַר עוֹד: וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר דְּעוּ אֶת ה' כִּי כֻלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם,** בְּיָדוּעַ כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו וּצְרִיכִים לְלַמֵּד אוֹתָם וּבַזְּמַן הַהוּא אֵין צְרִיכִין לְלַמֵּד אוֹתָם אֶלָּא שֶׁיִּתְבַּטֵּל יִצְרָם בַּזְּמַן הַהוּא לְגַמְרֵי, וְכֵן נֶאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל: וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם... וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ. וְהַלֵּב הֶחָדָשׁ יִרְמֹז לְטִבְעוֹ, וְהָרוּחַ לַחֵפֶץ וְלָרָצוֹן. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָּהֶם חֵפֶץ, אֵלּוּ יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה. **כִּי בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ לֹא יִהְיֶה בָּאָדָם חֵפֶץ אֶבָל יַעֲשֶׂה בְּטִבְעוֹ הַמַּעֲשֶׂה הָרָאוּי, וּלְפִיכָךְ אֵין בָּהֶם לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה, כִּי הַזְּכוּת וְהַחוֹבָה, תְּלוּיִים בַּחֵפֶץ".**

3. האם, לדעתכם, ביטול הבחירה ברע ואפשרות הבחירה רק בטוב היא מעלה או חיסרון עבור האדם המאמין?

---

2 **רבי משה בן נחמן, רמב"ן** (ד'תתקנ"ה-ה'ל', 1195-1270): היה אחד מענקי הרוח הגדולים שהעמידה יהדות ספרד לדורותיה. הרמב"ן היה בעל השכלה רחבה בכל תחומי היהדות וגם בתחומי המדע והתרבות של תקופתו. הוא היה מנהיג ציבור ומורה הוראה לתלמידיו - ולציבור הרחב. פרשן התורה והתלמוד, איש קבלה, רופא ויועץ למלך. הרמב"ן יצא להגנת היהדות והיהודים בוויכוח עם הנוצרים - הוא "ויכוח ברצלונה". כאשר נאלץ לעזוב את ספרד (בעקבות ויכוח ברצלונה), עלה לארץ ישראל ופעל לחידוש היישוב היהודי בירושלים.

197 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:39:10

פנים בית כנסת המהר"ל מפראג

מהר"ל[3]

נצח ישראל פרק א'

הגלות איננה טבעית לעם ישראל ולכן עתידים ישראל לחזור לארצם.

חכמת הלב:

"ולקחתי אתכם מן הגויים... וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם... ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה".

(יחזקאל ל"ו)

וְכַאֲשֶׁר אָנוּ בָּאִים לְבָאֵר עִנְיָן הַגָּלוּת יְדִיעָה אֲמִתִּית, צָרִיךְ לְבָאֵר קֹדֶם הַסִּבָּה לַגָּלוּת וְהַדְּבָרִים הַשַּׁיָּכִים אֶל הַגָּלוּת. וְעוֹד שֶׁיֵּשׁ לְבָאֵר עִנְיָן הַגָּלוּת תְּחִלָּה, כִּי הַגָּלוּת בְּעַצְמוֹ הוּא רְאָיָה וְהוֹכָחָה בְּרוּרָה עַל הַגְּאֻלָּה, וְזֶה כִּי אֵין סָפֵק כִּי הַגָּלוּת הוּא שִׁנּוּי וְיצִיאָה מִן הַסֵּדֶר שֶׁה' יִתְבָּרַךְ סִדֵּר כָּל אֻמָּה בִּמְקוֹמָהּ הָרָאוּי לָהּ וְסִדֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם שֶׁהוּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַגָּלוּת מִן מְקוֹמָם הוּא שִׁנּוּי וְיצִיאָה לְגַמְרֵי. וְכָל הַדְּבָרִים כַּאֲשֶׁר הֵם יוֹצְאִים מִמָּקוֹם הַטִּבְעִי וְהֵם חוּץ לִמְקוֹמָם, אֵין לָהֶם עֲמִידָה בַּמָּקוֹם הַבִּלְתִּי טִבְעִי לָהֶם רַק הֵם חוֹזְרִים לַמָּקוֹם הַטִּבְעִי, כִּי אִם הָיוּ נִשְׁאָרִים בִּמְקוֹמָם הַבִּלְתִּי טִבְעִי לָהֶם, הָיָה הַבִּלְתִּי טִבְעִי נַעֲשֶׂה טִבְעִי, וְדָבָר זֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הַבִּלְתִּי טִבְעִי נַעֲשֶׂה טִבְעִי. מָשָׁל לָזֶה – אִם אַתָּה מַכְרִיחַ אֶת חֵלֶק הָאֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד בָּאָרֶץ, שֶׁמְּקוֹמוֹ הַטִּבְעִי שֶׁלּוֹ הוּא לְמַעְלָה, וְאַתָּה מַכְרִיחַ אוֹתוֹ חוּץ לַמָּקוֹם הַטִּבְעִי לִהְיוֹת עוֹמֵד לְמַטָּה, וְכֵן הָאָרֶץ מְקוֹמָהּ הַטִּבְעִי לְמַטָּה, וְאִם אַתָּה מַכְרִיחַ אֶת חֵלֶק מִמֶּנָּה לַעֲמֹד לְמַעְלָה, אִם הָיָה נִשְׁאַר עוֹמֵד שֶׁלֹּא בַּמָּקוֹם הַטִּבְעִי כְּבָר הָיָה הַבִּלְתִּי טִבְעִי נַעֲשֶׂה טִבְעִי. וְכֵן יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמָם אִם הָיוּ עוֹמְדִים בַּגָּלוּת לְעוֹלָם שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמָם הָרָאוּי לָהֶם, כִּי מְקוֹמָם הָרָאוּי לָהֶם לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוּת לִהְיוֹתָם בא"י בִּרְשׁוּת עַצְמָם וְלֹא בִּרְשׁוּת אַחֵר, כְּמוֹ כָּל דָּבָר וְדָבָר מִן הַנִּמְצָאִים הַטִּבְעִיִּים יֵשׁ לָהֶם לְכָל אֶחָד מָקוֹם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁגָּזְרוּ חז"ל (**אבות** פ"ד): אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם, וְכָל דָּבָר הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, וְאִם הָיוּ נִשְׁאָרִים בְּגָלוּתָם לְעוֹלָם הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁהוּא הַמְּמִידָה חוּץ לִמְקוֹמָם שֶׁהוּא בִּלְתִּי טִבְעִי נַעֲשֶׂה טִבְעִי. שֶׁאֵין עוֹמֵד בִּתְמִידוּת רַק הַדְּבָרִים הַטִּבְעִיִּים, כִּי הַטֶּבַע שָׁנָתַן ה' יִתְבָּרַךְ לְכָל דָּבָר וְדָבָר מְקַיֵּם אוֹתוֹ עַד שֶׁהוּא מְקַיָּם עוֹמֵד תָּמִיד, וְאִם הַדָּבָר הַבִּלְתִּי טִבְעִי קַיָּם תָּמִיד גַּם כֵּן אַף כִּי אֵינוֹ כְּסֵדֶר וּכְטֶבַע הַמְּצִיאוּת, הָיָה הַטֶּבַע הַהוּא דָּבָר מֻתָּר וּבָטֵל לְגַמְרֵי לְלֹא צֹרֶךְ, וְדָבָר זֶה לֹא יִתָּכֵן.

וּכְמוֹ כֵן הַפִּזּוּר אֵינוֹ דָּבָר טִבְעִי, וּכְמוֹ שֶׁחוֹזֵר כָּל דָּבָר וְדָבָר אֶל מְקוֹמוֹ כָּךְ חוֹזְרִים הַחֲלָקִים הַמְפֻזָּרִים וְהַנִּפְרָדִים לֶהֱיוֹתָם כְּלָל אֶחָד. וְדָבָר זֶה מְבֹאָר לְכָל אָדָם אֲשֶׁר הוּא בֶּן דַּעַת, כִּי כָּל הַחֲלָקִים עִנְיָן אֶחָד לָהֶם וְאִם כֵּן לָמָּה יִהְיֶה חִלּוּק בֵּינֵיהֶם וְלֹא יִתְאַחֲדוּ מֵאַחַר שֶׁהֵם דָּבָר אֶחָד, וּלְכָךְ כָּל פִּזּוּר עוֹמֵד לְהִתְכַּנֵּס יַחַד. וּלְפִיכָךְ פִּזּוּר יִשְׂרָאֵל בֵּין הָאֻמּוֹת הוּא דָּבָר יוֹצֵא מִן הַטֶּבַע, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהֵם אֻמָּה אַחַת רָאוּי שֶׁיִּהְיוּ עוֹמְדִים יַחַד לִהְיוֹת אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁתִּמְצָא כָּל הַדְּבָרִים הַטִּבְעִיִּים אֵינָם מְחֻלָּקִים לִשְׁנַיִם רַק הֵם מִתְקַבְּצִים בְּיַחַד, וְכֵן כָּל הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל הַיָּם לִהְיוֹת מִתְקַבְּצִים וְאֵין דָּבָר אֶחָד מִתְחַלֵּק, וּמֵאַשֶּׁר הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֻמָּה אַחַת בִּלְתִּי מְחֻלֶּקֶת וּמְפֻרֶדֶת יָתֵר מִכָּל הָאֻמּוֹת, רָאוּי שֶׁיִּהְיוּ מִקְבָּצִין יַחַד, וּמִזֶּה נִרְאֶה כִּי הַפִּזּוּר לָהֶם בִּפְרָט אֵינוֹ טִבְעִי כְּלָל. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁדָּבָר זֶה הוּא בִּשְׁבִיל חֵטְא

3 לדמותו – ראו עמ' 15.

הצרה 20.indd 198 21/06/2011 14:39:11

וְעָוֹן, סוֹף סוֹף דָּבָר זֶה הוּא בִּלְתִּי טִבְעִי דְּהַיְנוּ הַפִּזּוּר לְיִשְׂרָאֵל, וְיִהְיֶה הַבִּלְתִּי טִבְעִי נַעֲשֶׂה טִבְעִי אִם הָיָה זֶה לְעוֹלָם.

חכמת הלב:

"קדושה אני מבקש, קודש קודשים אני מבקש. תנו לי קדושת ארץ ישראל, תנו לי קדושת אהבת ישראל".

(הרב משה צבי נריה, לפני פטירתו)

מצב השעבוד אינו טבעי לישראל.

וְעוֹד כִּי לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוּת אֵין רָאוּי שֶׁתִּהְיֶה אֻמָּה מְשַׁעְבֶּדֶת בְּאַחֶרֶת לְהַכְבִּיד עֹל עָלֶיהָ, כִּי ה' יִתְבָּרַךְ בָּרָא כָּל אֻמָּה וְאֻמָּה לְעַצְמָהּ, רַק מַה שֶּׁרָאוּי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל עֶלְיוֹן עַל גּוֹיֵי הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר עוֹשִׂים רְצוֹן הַמָּקוֹם, דָּבָר זֶה עִנְיָן אַחֵר כִּי כָּךְ רָאוּי לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוּת בִּשְׁבִיל מַעֲלָתָן וּמַדְרֵגָתָן, אֲבָל שְׁאָר הָאֻמּוֹת לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוּת רָאוּי שֶׁכָּל אֻמָּה וְאֻמָּה מִצַּד שֶׁנִּבְרְאָה לְעַצְמָהּ שֶׁלֹּא תְּהֵא רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ, וְאִם הָיָה נִשְׁאַר דָּבָר זֶה תָּמִיד הוּא הַגָּלוּת וְיָד הָאֻמּוֹת מוֹשְׁלִים עַל יִשְׂרָאֵל, הָיָה דָּבָר זֶה שֶׁאֵינוֹ לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוּת וְהוּא שִׁנּוּי סֵדֶר הָעוֹלָם עוֹמֵד תְּמִידִי, וְדָבָר זֶה אִי אֶפְשָׁר, וּלְכָךְ מִן הַגָּלוּת נוּכַל לַעֲמֹד עַל הַגְּאֻלָּה. וְרָמְזוּ חֲכָמִים דָּבָר זֶה בְּחָכְמָתָם בב"ר בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ (פ' מ"ב): וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע, יָדֹעַ שֶׁאֲנִי מְפַזְּרָן תֵּדַע שֶׁאֲנִי מְקַבְּצָן, יָדֹעַ שֶׁאֲנִי מְמַשְׁכֵּנָם תֵּדַע שֶׁאֲנִי פּוֹרְקָן, יָדֹעַ שֶׁאֲנִי מְשַׁעְבְּדָם תֵּדַע שֶׁאֲנִי גּוֹאֲלָם, ע"כ (=עַד כָּאן). וְלֹא הֻצְרְכוּ בַּמִּדְרָשׁ לְבָאֵר כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁהֵם עִנְיָן אֶחָד, וְדַי הָיָה לוֹ לוֹמַר: יָדֹעַ שֶׁאֲנִי מְשַׁעְבְּדָם תֵּדַע שֶׁאֲנִי גּוֹאֲלָם, שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר שֶׁמַּזְכִּיר בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּגְאַל יִשְׂרָאֵל, וְלָמָּה לוֹ לְהַזְכִּיר הַפִּזּוּר וְהַפֵּרוּק. רַק שֶׁרָצוּ לְפָרֵשׁ כִּי בִּשְׁתֵּי אֵלּוּ מִלּוֹת, יָדֹעַ תֵּדַע, נִרְמָז הַגָּלוּת וְהַגְּאֻלָּה, הַגָּלוּת בְּלָשׁוֹן יָדֹעַ וְהַגְּאֻלָּה בְּלָשׁוֹן תֵּדַע שֶׁהוּא לָשׁוֹן עָתִיד, וְרָצָה לוֹמַר מִן הַגָּלוּת תֵּדַע הַגְּאֻלָּה לֶעָתִיד, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ יָדֹעַ שֶׁאֲנִי מְפַזְּרָן תֵּדַע שֶׁאֲנִי מְכַנְּסָן, כִּי הַפִּזּוּר אֵינוֹ לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוּת שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר אֶחָד כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עַם אֶחָד, מְפֻזָּר, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר כִּי הַדְּבָרִים שֶׁהֵם אֶחָד הֵם יַחַד גַּם כֵּן. וְכֵן יָדֹעַ שֶׁאֲנִי מְמַשְׁכֵּנָם וְנָתַתִּי אוֹתָם בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים – וְאֵין רָאוּי לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוּת שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים בִּרְשׁוּת אַחֵר, כִּי מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל הֵם בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת יָצְאוּ מֵרְשׁוּתָם וְעוֹמְדִים בִּרְשׁוּת אַחֵר כְּמוֹ הַמַּשְׁכוֹן שֶׁנִּכְנָס לִרְשׁוּת אַחֵר. וְכֵן יִשְׂרָאֵל אֵינָם רְאוּיִים לְפִי סֵדֶר הַמְּצִיאוּת שֶׁיִּהְיוּ תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת אֲחֵרִים וְיִהְיוּ אֲחֵרִים מְשַׁעְבְּדִים בָּהֶם, כִּי לֹא עַל דָּבָר זֶה הֵם נִבְרָאִים, לְכָךְ יָדֹעַ – שֶׁאֲנִי מְשַׁעְבְּדָם, תֵּדַע – שֶׁאֲנִי גּוֹאֲלָם, לְהוֹצִיא אוֹתָם מִן הַשִּׁעְבּוּד, כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ מְסַדֵּר הַמְּצִיאוּת."

המהר"ל הדגיש בדבריו כי הגלות ופיזור עם ישראל באומות, איננו מצבנו הטבעי. הגלות עתידה להסתיים ועם ישראל עתיד לחזור אל מקומו הטבעי בארץ ישראל. כל אומה צריכה לקיים מדינה עצמאית **ולא להיות משועבדת לאומה אחרת**, שהרי שלטון האומות על עם ישראל איננו מצב טבעי אלא מצב זמני.

הצרה 20.indd 199
21/06/2011 14:39:11

4. הסבירו בלשונכם מדוע גדול ערכה של הציפייה לישועה?

5. מהו ערך הציפייה לישועה לפי דברי הרב חרל״פ?

6. מה כוללת הציפייה לישועה?

מדוע עלינו לצפות לגאולה ולימות המשיח?

הרמב״ם בפירוש המשניות, בהקדמתו לפרק ״חלק״ במסכת סנהדרין, קבע **שלושה עשר עיקרי אמונה** שהם יסוד השקפת היהדות. העיקר השנים עשר הוא:

״**אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח,**

ואף על פי שיתמהמה,

עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא״.

עיקר זה מכיל שתי דרישות: **אמונה** בבואו של המשיח **והמתנה יום-יומית** לבואו, למרות הקשיים הרבים והסבל. חז״ל ציינו (**שבת** ל״א, ע״א) כי אחת השאלות העיקריות שעליהן יידרש כל אחד מאיתנו לענות לאחר מותו, תתייחס לעניין ציפייתו לישועה: ״אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה? קבעת עיתים לתורה? עסקת בפרייה ורבייה? **ציפית לישועה**?״.

במה מתבטאת הציפייה לגאולה ומדוע חשיבותה כה גדולה? **הרב יעקב משה חרל״פ**, תלמיד מובהק של הראי״ה קוק שחי בירושלים לפני כשמונים שנה, הסביר בספרו **ממעייני הישועה** את חשיבות ערכה של הציפייה לישועה:

הרב יעקב משה חרל״פ[4]

״ממעייני הישועה״, עמ׳ י״א–י״ב, קפ״ז

ערכה של הציפייה לישועה

הַצִּפִּיָּה לִישׁוּעָה אֵינָהּ רַק עַל הֶעָתִיד, אֶלָּא גַּם בַּהֹוֶה – לְצַפּוֹת לְכָל שָׁעָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתּוּפִיעַ בָּהּ הַגְּאֻלָּה, וּמִבְּלַעֲדֵי זֶה אֵין בְּכֹחַ הַשָּׁעָה הַהִיא שֶׁתְּהֵא מְקֹרֶבֶת אֶת הַגְּאֻלָּה. וּמִפְּנֵי זֶה הַקֵּץ הָאַחֲרוֹן נֶעֱלָם זְמַנּוֹ, לְמַעַן יְצַפּוּ וְיַחֲפוּ אֵלָיו בְּכָל שָׁעָה, וְזֶהוּ עִנְיָן ״חֶבְלֵי גְּאֻלָּה״ – ״חֶבְלֵי מָשִׁיחַ״, מִלְּשׁוֹן חֲבָלִים הַמּוֹשְׁכִים.

[5] וּמִכָּאן הָרָעָה שֶׁל מְחַשְּׁבֵי קִצִּים, שֶׁדּוֹחִים אֶת הַצִּפִּיָּה עַל הַזְּמַן הַהוּא שֶׁחוֹשְׁבִים עָלָיו, וְכָל אֵלּוּ שֶׁחִשְּׁבוּ אֶת הַקֵּץ, חִשְּׁבוּ עַל הַ״בְּעִתָּהּ״ וְלֹא עַל הָ״אֲחִישֶׁנָּה״, וְיֵשׁ שֶׁאִם הַזְּמַן הַהוּא מְסֻגָּל בֶּאֱמֶת לַגְּאֻלָּה, נִדְרָשׁ בְּיוֹתֵר לְהַגְבִּיר אֶת הַצִּפִּיָּה עָלָיו, שֶׁמִּבְּלַעֲדֵי צִפִּיָּה אִי־אֶפְשָׁר שֶׁהַגְּאֻלָּה תִּתְגַּלֶּה בּוֹ.

[10] לְזֹאת, גַּם זֶה בִּכְלָל הַצִּפִּיָּה לִישׁוּעָה, לְהַכִּיר וּלְהַאֲמִין כִּי רְאוּיִים הֵמָּה יִשְׂרָאֵל לְהִגָּאֵל בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה, שֶׁאַף אִם רַבִּים הֵם הַלִּקּוּיִים מִצַּד הַחוּץ, טְהוֹרִים וּנְקִיִּים הֵם מִצַּד הַפְּנִים...

ציפיית ישועה

[15] **אִי אֶפְשָׁר לְהִמָּלֵט מֵהַצָּרוֹת וְהַיְגוֹנוֹת שֶׁבְּעִקְבְתָא דִּמְשִׁיחָא זוּלַת עַל יְדֵי צִפִּיַּת יְשׁוּעָה.** וּכְדֵי שֶׁהַצִּפִּיָּה לִישׁוּעָה תִּהְיֶה נֶחְקֶקֶת בְּעֹמֶק הַנֶּפֶשׁ פְּנִימָה עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁתִּתְנַגֵּשׁ בַּחַיִּים וּבַמַּעֲשֶׂה, לִחְיוֹת עַל פִּי צִפִּיָּה זוֹ, יֵשׁ צֹרֶךְ לְהִתְעַמֵּק בַּלְּמוּד הַיָּשָׁר, בְּתָכְנָם שֶׁל הַגִּלּוּיִים

4 לדמותו – ראו עמ׳ 100.

200 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:39:11

הָעֲתִידִים לְהִתְגַּלּוֹת וְנֶעֱמֵי עֲלִיַּת הַהֲוָיָה וְהִתְרוֹמְמוּת כָּל הַנִּמְצָא בָּהּ, שֶׁכֵּן **עַל יְדֵי הָעִיּוּן הֶעָמֹק בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ וְהַהִתְרוֹמְמוּת הָרוּחָנִית שֶׁעַל יָדָם – כָּל הָאֲבָרִים וְהַגִּידִים מַתְחִילִים לְהִתְגַּעְגֵּעַ לַטּוֹב הַצָּפוּן שֶׁבְּנוֹרָאוֹת עֲלִיַּת הֶעָתִיד הַמַּזְהִיר וְהַמֵּאִיר,** שֶׁלְּרַגְלֵי הֶאָרָתוֹ בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּבְכָל הַמַּחְשַׁכִּים יַעֲלוּ גַּם הֵמָּה לִתְכוּנָה בְּהִירָה וּמַזְהִירָה, וּמִתּוֹךְ זֶה מִתְרוֹמְמִים
5 הֵם לְמַדְרֵגַת הֶעָתִיד וּתְכוּנַת הַחַיִּים בְּכָל הַפְּרָטִים וּבְכָל הַבְּחִינוֹת מִתְעַלָּה וּמִתְרוֹמֶמֶת לְחַיִּים עֲלִיזִים, חַיִּים רוּחָנִיִּים, חַיֵּי עָתִיד נִצְחִי, בְּאֹפֶן שֶׁמֵּרוֹם מְרוֹמִים וְעַד הַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נְמוּכָה נָטוּי קַו אֶחָד מֵהָאַרַת הֶעָתִיד הַנִּפְלָא וְהַמַּזְהִיר, הַחוֹבֵק בְּזִרוֹעוֹ יְשׁוּעַת כָּל הָעוֹלָמִים כֻּלָּם.

10 צַפִּיַּת יְשׁוּעָה כָּזוֹ, כַּאֲשֶׁר חַיָּה וְעֵרָה בִּלְבָבוֹת נֶאֱמָנִים, מִלְּבַד מַה שֶּׁעַל פִּי הַטֶּבַע הִיא מְפִיחָה רוּחַ עֹז וְעָצְמָה לְקַבֵּל בְּאַהֲבָה אֶת הַיִּסּוּרִים וְהַיְּגוֹנוֹת – מֵאַחַר שֶׁיּוֹדְעִים וּמַאֲמִינִים כִּי לֹא לְעוֹלָם יַעַמְדוּ הַיִּסּוּרִים וְעוֹד מְעַט יִפָּטְרוּ וְהֶעָתִיד הַמַּזְהִיר יִזְרַח כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתָהּ, וּכְלָא חֲשִׁיבֵי הַיִּסּוּרִים הַזְּמַנִּיִּים לְעֻמַּת הַנִּצְחִיּוּת הָעֲתִידָה לָבוֹא – לְבַד כָּל זֶה, הֲרֵי צַפִּיַּת יְשׁוּעָה זוֹ, הִיא סְגֻלָּה רוּחָנִית וְנִפְלָאָה לְהָקֵל בְּכֹבֶד הַיִּסּוּרִים וְגַם לִמְנֹעַ אוֹתָם
15 מִלָּבוֹא, וּכְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם מִתְאַמֵּץ בְּצַפִּיַּת יְשׁוּעָה בְּיוֹתֵר, כֵּן מִתְבַּטְּלִים מִמֶּנּוּ כָּל מִינֵי צַעַר וְיָגוֹן, וְהַצַּפִּיָּה תַּלְבִּישֵׁהוּ בַּעֲדִי שֶׁל יֹפִי וּגְבוּרָה וְעֹז וְהָדָר יְקַדְּמוּ אֶת פָּנָיו בְּשִׂמְחָה וְאוֹרָה..."

הציפייה לישועה העתידית מקרינה ומעניקה כוחות גם להתמודדות הנדרשת בהווה. לפיכך, קבע הרב חרל"פ, שהציפייה לישועה היא "סגולה רוחנית נפלאה להקל בכובד הייסורים ולמנוע אותם מלבוא". האם עלינו להסתפק בציפייה לישועה, ללא עשיית מעשה להגשמתה, או שמא, באותם מצבים שבהם עשוי המעשה לקדם את הגשמת הגאולה חייבת הציפייה להיות מלווה בעשייה?

נעיין בדברי **רבי יהודה הלוי** בספרו **הכוזרי**. ריה"ל התייחס לאנשים המתפללים להחזרת השכינה לציון (ארץ ישראל) **אולם בפועל הם עצמם אינם עולים ארצה.**

חכמת הלב:

"באשר אני הולך
בלי אֵין ובלי אָן,
על לִבִּי, כמו קמע,
יש לי כל הזמן שיר קטן...
חֲבלי משיח הנה זה בא היום".

(נעמי שמר, מתוך השיר ***חבלי משיח****)*

הצרה 20.indd 201
21/06/2011 14:39:12

רבי יהודה הלוי (ריה"ל)[5]

הכוזרי, מאמר שני, סעיפים כ"ג-כ"ד

תפילת "רחם על ציון" ללא עלייה לארץ היא צביעות.

אמר הכוזרי:

(כג) אִם כֵּן הֲלֹא עוֹבֵר אַתָּה עַל מִצְוָה הַמְחֻיֶּבֶת לְפִי תּוֹרָתְךָ אִם אֵינְךָ עוֹלֶה אֶל הַמָּקוֹם הַהוּא וְאֵינְךָ עוֹשֶׂהוּ בֵּית חַיֶּיךָ וּמוֹתֶךָ, – אִם כִּי אַתָּה אוֹמֵר: "רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ" וּמַאֲמִין כִּי הַ'שְׁכִינָה' תָּשׁוּב לְשָׁכֵן

חכמת הלב:
"מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעלתך נאם ה' ושבו מארץ אויב. ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם"
(ירמיהו ל"א, ט"ו)

שָׁם. וְלוּלֵא הָיָה לָאָרֶץ הַזֹּאת בִּלְתִּי אִם יִתְרוֹן זֶה, שֶׁהִתְמִידָה בָּהּ הַ'שְׁכִינָה' בְּמֶשֶׁךְ תת"ק שָׁנָה, מִן הָרָאוּי הָיָה כִּי תִּקָּסַפְנָה הַנְּפָשׁוֹת לַעֲלוֹת אֵלֶיהָ לְמַעַן תִּזְדַּכְּכְנָה בָּהּ – כַּאֲשֶׁר יִקְרֶה אוֹתָנוּ בְּיַחֵסֵנוּ אָנוּ אֶל מְקוֹמוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַנְּבִיאִים – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בֶּהֱיוֹתָהּ 'שַׁעַר הַשָּׁמַיִם', דָּבָר אֲשֶׁר הִסְכִּימוּ עָלָיו כָּל הָאֻמּוֹת: כָּךְ מַאֲמִינִים הַנּוֹצְרִים כִּי אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת תִּקָּבַצְנָה כָּל הַנְּשָׁמוֹת וּמִמֶּנָּה תַּעֲלֶינָה הַשָּׁמַיְמָה; וְאַף אַנְשֵׁי הָאִיסְלָם מַאֲמִינִים כִּי הָאָרֶץ הַזֹּאת הִיא "מְקוֹם הַהֶעָלוּת", רְצוֹנִי לוֹמַר, הַמָּקוֹם אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ הָעֲלוּ הַנְּבִיאִים הַשָּׁמַיְמָה, וְהִיא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֵלָיו יִקְבְּצוּ כָּל בְּנֵי אָדָם לַעֲמֹד בּוֹ לַמִּשְׁפָּט הֶחָרוּץ; וְכָל בְּנֵי הָאָדָם מְכַוְּנִים בַּתְּפִלָּה אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, וּלְכֻלָּם הוּא מָקוֹם עֶלְיוֹן לָרֶגֶל. אִם כֵּן, אֵין כְּרִיעָתְךָ וְהִשְׁתַּחֲוָיָתְךָ נִכְחָה כִּי אִם מַעֲשֶׂה צְבִיעוּת אוֹ עֲבוֹדָה שֶׁאֵין עִמָּהּ כַּוָּנָה. וְהִנֵּה אֲבוֹתֵיכֶם הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ בּוֹחֲרִים לָדוּר בָּהּ יוֹתֵר מִבְּכָל מִשְׁכְּנוֹתָם וְהֶעְדִּיפוּ הֱיוֹת גָּרִים בָּהּ מֵהֱיוֹת אֶזְרָחִים בִּמְקוֹמוֹתָם, – אִם כִּי אוֹתָהּ שָׁעָה לֹא הָיְתָה הַשְּׁכִינָה שׁוֹכֶנֶת בָּהּ וְלֹא נִגְלֵית שָׁם, כִּי הָיְתָה אָז הָאָרֶץ מְלֵאָה זִמָּה וְזֵהֲמָה וַעֲבוֹדָה זָרָה, בְּכָל זֹאת לֹא הִתְאַוּוּ כִּי אִם לְהִדָּבֵק בָּהּ, וְלֹא הָיוּ יוֹצְאִים מִמֶּנָּה בִּשְׁנוֹת רָעָב כִּי אִם בִּרְשׁוּת מֵאֵת הָאֱלוֹהַּ, וְאָז הָיוּ מְבַקְּשִׁים כִּי תָּעֳלֶינָה עַצְמוֹתֵיהֶם אֵלֶיהָ.

העניין האלוקי והשראת השכינה תלויים במעשי האדם.

עלינו להיענות לקריאת ה' אלינו.

אמר החבר:

(כד) אָכֵן, מָצָאתָ מְקוֹם חֶרְפָּתִי, מֶלֶךְ כּוּזָר! כִּי אָמְנָם חֵטְא זֶה הוּא אֲשֶׁר בִּגְלָלוֹ לֹא נִתְקַיֵּם הַיְעוּד אֲשֶׁר יֵעֵד הָאֱלוֹהַּ לְבֵית הַשֵּׁנִי: "רָנִּי וְשִׂמְחִי, בַּת צִיּוֹן! כִּי הִנְנִי בָּא וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכֵךְ – נְאֻם ה'". כִּי הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי עָמַד לָחוּל עֲלֵיהֶם כְּבָרִאשׁוֹנָה, אִלּוּ נַעֲנוּ כֻּלָּם לַקְּרִיאָה וְשָׁבוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה, אֲבָל רַק מִקְצָתָם נַעֲנוּ – וְרֻבָּם, וְהַחֲשׁוּבִים שֶׁבָּהֶם, נִשְׁאֲרוּ בְּבָבֶל, מַסְכִּימִים לַגָּלוּת וְלַשִּׁעְבּוּד, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִפָּרְדוּ מִמִּשְׁכְּנוֹתָם וּמֵעֶסְקֵיהֶם. וְיִתָּכֵן כִּי עַל זֶה רָמַז שְׁלֹמֹה בְּאָמְרוֹ: "אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר" – כִּנָּה אֶת הַ'גָּלוּת' בַּשֵּׁם "שֵׁנָה" וְאֶת הַתְּמָדַת הַנִּבּוּאָה בְּקִרְבָּם בַּשֵּׁם "**לֵב עֵר**"; וּבְאָמְרוֹ: "קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק" כִּוֵּן לַקְּרִיאָה אֲשֶׁר יִקְרָאֵם הָאֱלוֹהַּ לָשׁוּב לָאָרֶץ; הַמִּלִּים "שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל" הֵן כִּנּוּי לַ'שְׁכִינָה' הַיּוֹצֵאת מִצֵּל

5 לדמותו – ראו עמ' 34.

7. איזו בעיה הציב ריה"ל בפני האדם המתפלל?

8. האם תוכלו להחיל על דוגמאות מחיי יום-יום את דברי ריה"ל: "מעשה צביעות או עבודה שאין עמה כוונה"?

9. האם לפי דברי ריה"ל תלויה הגאולה במעשי בני אדם?

202 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:39:12

קוֹרַת הַ׳מִּקְדָּשׁ׳; ״פָּשַׁטְתִּי אֶת כֻּתָּנְתִּי״ – מוֹרֶה עַל הִתְעַצְּלָם לְהִשָּׁמַע לַקְּרִיאָה וְלָשׁוּב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; ״דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן הַחוֹר״ – רָמַז לְעֶזְרָא, הַפּוֹצֵר בָּהֶם, וְלִנְחֶמְיָה וְלַנְּבִיאִים הָאַחֲרוֹנִים. סוֹף דָּבָר, רַק חֵלֶק מִן הָעָם נַעֲנָה, וְלֹא בְּלֵב שָׁלֵם, וְלָכֵן גְּמָלָם הָאֱלוֹהַּ כְּמַחְשֶׁבֶת לִבָּם, וְנִתְקַיְּמוּ בָּהֶם הַהַבְטָחוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת רַק בְּמִדָּה מְצֻמְצֶמֶת, כְּפִי מִעוּט הִתְעוֹרְרוּתָם.

5 כִּי הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי אֵינוֹ חָל עַל אָדָם כִּי אִם לְפִי הֲכָנַת הָאָדָם – אִם מְעַט מְעַט וְאִם הַרְבֵּה הַרְבֵּה. אַף אָנוּ אִלּוּ הָיִינוּ מוּכָנִים לְהִתְקָרֵב אֶל אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּלֵבָב שָׁלֵם, כִּי אָז הָיָה הוּא יִת׳ מוֹשִׁיעֵנוּ כַּאֲשֶׁר הוֹשִׁיעַ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, – עַכְשָׁו שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֵין הַדְּבָרִים שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בִּתְפִלּוֹתֵינוּ: ״הִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ״, וְ״הִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו״, וְ״הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן״, וְכַדּוֹמֶה, כִּי אִם כְּדִבּוּר הַתֻּכִּי וּכְצִפְצוּף הַזַּרְזִיר, כִּי בְּלֹא כַּוָּנַת הַלֵּב אָנוּ 10 אוֹמְרִים דְּבָרִים אֵלֶּה אוֹ דּוֹמֵיהֶם – כַּאֲשֶׁר הַעִירוֹתָ בְּצֶדֶק, שַׂר הַפּוּזָרִים.״

10. מהי כוונת ריה״ל בדבריו: ״העניין האלוקי אינו חל על האדם כי אם לפי הכנת האדם״?

11. מדוע ערך הציפייה לישועה כ״כ גדול ולא מספיקה רק האמונה בביאת המשיח ללא ציפייה מתמדת להגשמתה?

לסיכום נושא זה נעיין בדברי **האדמו״ר מסלונים, הרב ברזובסקי.** בדבריו בספרו **ההרוגה עליך**, הסביר האדמו״ר מדוע לא די רק באמונה בבואו של המשיח וכי יש צורך לצפות 15 בהתמדה לישועה.

הרב שלום נח ברזובסקי זצ״ל, האדמו״ר מסלונים[6]

20 **ההרוגה עליך, עמ׳ 40-42**

צפייה לישועה

הסבר לערכם של ימות המשיח כתיקון העולם והשראת השכינה

״וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בּוֹ, אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַכֶּה לְבִיאָתוֹ – לֹא בִּשְׁאָר נְבִיאִים 25 בִּלְבַד הוּא כּוֹפֵר, אֶלָּא בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ״ (**רמב״ם**, פי״א מהלכות מלכים) – וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק בִּדְבָרָיו בִּשְׁלָמָא מִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בּוֹ הוּא כּוֹפֵר, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הֵעִידָה עָלָיו, אֲבָל ׳מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַכֶּה לְבִיאָתוֹ׳ דְּמַשְׁמָע אַף שֶׁמַּאֲמִין בְּעֶצֶם בִּיאַת–הַמָּשִׁיחַ וְרַק אֵינוֹ מְצַפֶּה לִישׁוּעָה, וְהַיְנוּ שֶׁטּוֹב בְּעֵינָיו הַמַּצָּב הַקַּיָּם, מַדּוּעַ נִקְרָא הוּא כּוֹפֵר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה, שֶׁהֲרֵי הוּא מַאֲמִין בְּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה?

30 **וְנִרְאֶה בְּבֵאוּר הָעִנְיָן, שֶׁבִּיאַת–הַמָּשִׁיחַ זֶהוּ הַתִּקּוּן הַגָּמוּר שֶׁל הַבְּרִיאָה בְּמַלְכוּת שַׁ–דַּי, שֶׁאָז יִקָּיְמוּ הַיְעוּדִים ״כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה׳״** (ישעיה י״א, ט׳) **״וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ״** (זכריה י״ג, ב׳), **״וְנִשְׂגַּב ה׳ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא״** (ישעיה ב׳, י״ז) **– זוֹ הַתַּכְלִית שֶׁל כָּל הַבְּרִיאָה, וְכָל הַמְצִיאוּת הַנּוֹכְחִית, מְצִיאוּת שֶׁל עוֹלָם מָלֵא צָרוֹת וּתְלָאוֹת, זֶה רַק** 35 **פְּרוֹזְדּוֹר לְהַגִּיעַ דַּרְכּוֹ אֶל הַתַּכְלִית הָרְצוּיָה שֶׁהִיא תִּקּוּן הָעוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁ–דַּי...**

לְאוֹר זֶה בָּרוּר, שֶׁהָאֱמוּנָה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וְהַצִּפִּיָּה לִישׁוּעָה, הִיא מַסְקָנָא מֻכְרַחַת

---

6 **הרב שלום נח ברזובסקי, האדמו״ר מסלונים** (ה׳תרע״א–ה׳תש״ס, 1911–2000): ראש ישיבה בחסידות סלונים. עלה ארצה בשנת 1935 ונמנה עם משקמי החסידות לאחר חורבן הקהילה בשואה, ומשנת 1981 עד פטירתו, כיהן כאדמו״ר סלונים.

203 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:39:13

מֵהָאֱמוּנָה הַשְּׁלֵמָה. שֶׁיְּהוּדִי הַמַּאֲמִין כִּי הקב״ה הוּא הַבּוֹרֵא, וְיֵשׁ לוֹ הַהֶבְנָה הַנְּכוֹנָה כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁבָּרָא אֶת הַבְּרִיאָה שֶׁתִּהְיֶה כְּמוֹ שֶׁהִיא, עוֹלָם מָלֵא טֻמְאָה וְנָתוּן לְשִׁלְטוֹן הָרַע, אֶלָּא שֶׁכָּל זֶה הוּא אֵינוֹ אֶלָּא שָׁלָב בַּדֶּרֶךְ אֶל הַתַּכְלִית, כִּי כֵּן יִסַּד הַמֶּלֶךְ – מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם – שֶׁסֵּדֶר הַבְּרִיאָה יִהְיֶה עַל דֶּרֶךְ "חֻשׁוֹכָא – וַהֲדַר נְהוֹרָא" (**שבת** ע״ז, ע״ב), אַךְ תַּכְלִית הַבְּרִיאָה הִיא, שֶׁתַּגִּיעַ לְבַסּוֹף לַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל "וּמְלֹאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה׳" – שֶׁבְּקֵץ הַגָּלוּת יוֹפִיעַ אוֹר גָּדוֹל שֶׁל תְּשׁוּבָה עַד שֶׁכֻּלָּם יִתְאַוּוּ אַךְ לַטּוֹב, וְתִתְבַּטֵּל כָּל מְצִיאוּת הָרַע כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ".

נִמְצָא שֶׁזֶּה שֶׁאֱמוּנָתוֹ שְׁלֵמָה וּבְהִירָה, וְחָדוּר הוּא בְּהַכָּרַת הַדַּעַת בְּמַהוּת תַּכְלִית הַבְּרִיאָה, אֶצְלוֹ כָּל הַמְּצִיאוּת הַנּוֹכְחִית שֶׁל הַבְּרִיאָה הִיא כְּדָבָר אֲרָעִי, וְהָאֱמוּנָה בְּבִיאַת–הַמָּשִׁיחַ הִיא אֶצְלוֹ דָּבָר–הַמּוּבָן–מֵאֲלָיו, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת אַחֶרֶת, וְעַל כֵּן מְחַכֶּה הוּא וּמְצַפֶּה בְּכָל עֵת לְבִיאָתוֹ.

וּלְפִי זֶה מוּבָן שֶׁ׳מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַכֶּה לְבִיאָתוֹ׳, אוֹת הוּא שֶׁעֵצֶם הָאֱמוּנָה פְּגוּמָה אֶצְלוֹ, שֶׁחָסֵר אֶצְלוֹ הַמַּבָּט הַנָּכוֹן עַל הַבְּרִיאָה וְתַכְלִית רְצוֹן ה׳ בִּבְרִיאָתָהּ.

וְלָכֵן מָצִינוּ (**שבת** ל״א ע״א) שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִים אָדָם לַדִּין, שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ: "צִפִּיתָ לִישׁוּעָה?" הַשְּׁאֵלָה אֵיננָּה אִם הֶאֱמִין בְּבִיאַת–הַמָּשִׁיחַ, אֶלָּא הַאִם **צִפִּיתָ** וְחִכִּיתָ שֶׁתִּתְקַיֵּם תַּכְלִית רְצוֹן ה׳ בַּבְּרִיאָה, בְּתִקּוּן הָעוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁ–דַּי? כִּי כְּשֵׁם שֶׁלִּפְנֵי זֶה שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ: "קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה?" שֶׁזֶּה עִקַּר–הָעִקָּרִים, כָּךְ שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ: "צִפִּיתָ לִישׁוּעָה"? – הוֹאִיל וְצִפִּיָּה זוֹ לְצַפּוֹת וּלְחַכּוֹת לְבִיאַת–הַמָּשִׁיחַ הִיא אַחַד הָעִקָּרִים הַיְּסוֹדִיִּים שֶׁצְּרִיכִים לִהְיוֹת מֻשְׁרָשִׁים בַּלֵּב הַיְּהוּדִי."

הצרה 20.indd 204 21/06/2011 14:39:13

סימני הגאולה ומאפייניה

אחת התקופות הקשות בתולדות עם ישראל הייתה תקופת הגלות. תקופה זו נתפסה במקורות ובאמונה היהודית כתקופה המבטאת עונש על חטאי עם ישראל. פסוקים רבים אנו מוצאים בתנ"ך בהקשר לשממונה של ארץ ישראל בעקבות יציאת עם ישראל לגלות, לדוגמא פרשת "בחוקותי" המתארת את עונש הגלות:

"וְנָתַתִּי אֶת עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם. וַהֲשִׁמֹתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ. וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה... וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם. וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ."

(**ויקרא** כ"ו, ל"א–ל"ט)

בניגוד לפסוקים אלו נמצא פסוקים אחרים, לדוגמא בספר יחזקאל פרק ל"ו, המתארים את גאולת ישראל ושיבתו לארץ ישראל. פסוקים אלו מהווים יסודות חשובים באמונה היהודית ומבטיחים את סיום הגלות ושיבת עם ישראל לארצו:

"וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל אַדְמַתְכֶם. וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם. וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר... וְיִשַּׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹקִים."

(**יחזקאל** ל"ו, כ"ד–כ"ח)

לאורך כל הדורות חי עם ישראל בתקווה לסיום "שעבוד מלכויות" ולהגשמת חזון הגאולה. היבטים שונים יוחסו לגאולה: שיבה לארץ ישראל והחזרת העצמאות המדינית, הפיכת העולם (מלחמת גוג ומגוג) ובניין ירושלים, השמדת הרשעים ותחיית המתים. אחד המקורות העיקריים המבטאים את תחיית עם ישראל בארצו היא הנבואה בספר יחזקאל (פרק ל"ו) המצוטטת בתלמוד הבבלי, **סנהדרין** צ"ח, ע"א:

"אָמַר רַבִּי אַבָּא: אֵין לְךָ קֵץ מְגֻלֶּה מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפֶרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא'".

חכמת הלב:

"דע לך שכל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד משלו. דע לך שכל עשב ועשב יש לו שירה מיוחדת משלו...
ומשירת העשבים מתמלא הלב ומשתוקק".

(נעמי שמר, "שירת העשבים", על יסוד תורת רבי נחמן מברסלב)

12. האם ניתן לדעתכם לראות בפסוקים מדברי יחזקאל הנביא שלבים בהתפתחות הגאולה?

205 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:39:13

הרב יהודה אלקלעי, **הרב צבי הירש קאלישר** והוגי דעות נוספים, הידועים בשם "**מבשרי הציונות**", הגו רעיונות ופעלו **באופן מעשי** למען ראשית גאולת עם ישראל בשנות השמונים של המאה ה-19. להלן קטעים מתוך הגותו של **הרב צבי הירש קאלישר** המזהה את הגאולה עם התעוררות לאומית יהודית שתכליתה לעלות לארץ ישראל ולעבוד את אדמתה.

השאלה העיקרית הייתה: כיצד תתבצע, הלכה למעשה, הגאולה המדוברת והעלייה לארץ ישראל? האם עלינו לחכות **עד בואו של משיח צדקנו** וקיבוץ הגלויות על פי צו בורא עולם, או שמוטל עלינו **לפעול באופן מעשי** ולהגשים בכוחותינו את חזון הגאולה? להלן מובאות דעות מנוגדות של שני גדולי ישראל בנושא זה:

1. האדמו"ר הרב שלום בער מליובאוויטש.
2. הרב צבי הירש קאלישר.

האדמו"ר הרב שלום בער מליובאוויטש[7]

"קונטרס ומעין מבית ה'"

"אַחֵינוּ הַחֲרֵדִים יוֹדְעִים אֲשֶׁר הֵמָּה תַּחַת עֹל הַגָּלוּת וּצְרִיכִים לִהְיוֹת מֻכְנָעִים גַּם בְּכָל מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁהוּא, כִּי גַּם בָּעֵת שֶׁהָיוּ אֶצְלֵנוּ כָּאֵלֶּה שֶׁהָיָה לָהֶם מְהַלְּכִים בֵּין גְּדוֹלֵי הָעַמִּים וְלִפְנֵי מְלָכִים הִתְיַצְּבוּ הָיְתָה בָּהֶם הַהַכְנָעָה בְּיָדָעָם שֶׁהֵמָּה בַּגָּלוּת תַּחַת עַם אַחֵר וַעֲלֵיהֶם לִנְשֹׂא אֶת עֹל הַגָּלוּת אַחֲרֵי שֶׁזֶּהוּ רְצוֹן ה' בִּכְדֵי לְכַפֵּר עַל עֲוֹונוֹתֵינוּ, עַד אֲשֶׁר יְרַחֵם ה' יִתְבָּרַךְ וְיִגְאָלֵנוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ...[5]

לְקַבֵּל צוּרָה כָּזוֹ לָצֵאת מִן הַגָּלוּת בְּחָזְקָה וְלִגְאֹל אֶת עַצְמָם בְּכֹחַ עַצְמָם, זֹאת לֹא יוּכַל הַמַּחֲזִיק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות לִפְעֹל בְּעַצְמוֹ בְּשׁוּם אֹפֶן, כִּי זֶה נֶגֶד תֹּקֶף אֱמוּנָתָם וְתִקְוָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מְקַוִּים וּמְצַפִּים לִישׁוּעָה בְּבִיאַת מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ וְיִגְאָלוּ גְּאֻלַּת הַגּוּף וּגְאֻלַּת הַנֶּפֶשׁ...[10] וּבָזֶה דָּוְקָא הֵמָּה חַיִּים בְּחַיֵּי הַגָּלוּת הַמָּרָה וּמִתְחַזְּקִים בְּקִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹות, וְלֹא כְּהַבְטָחַת הֶרְצֶל שֶׁיַּבְטִיחוּם לִהְיוֹת מֻמְשָׁלָה בִּפְנֵי עַצְמָם וְלִחְיוֹת חַיִּים גַּשְׁמִיִּים... וְהַכֹּל הוֹלֵךְ לְכַוָּנָה אַחַת לְהָסִיר לֵב הָעָם מֵהָאֱמוּנוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת וּמִדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות."

---

7 לדמותו – ראו עמ' 50.

הצרה 20.indd 206 21/06/2011 14:39:36

הרב צבי הירש קלישר[8]

"דרישת ציון", מאמר ראשון, א', פתיחה

ההתיישבות בארץ ישראל וגאולתה הטבעית של הקרקע הם שיצמיחו את הגאולה באופן איטי וטבעי.

13. מהו החידוש בדברי הרב צבי הירש קאלישר?

14. הסבר בלשונך את דברי הרב קאלישר: "כאשר נשית גאולה לארץ בארציות".

"גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אָנוּ חוֹכִים (=מְחַכִּים) לָהּ: אַל יַחְשֹׁב הַחוֹשֵׁב כִּי פִּתְאֹם יֵרֵד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִשָּׁמַיִם אָרְצָה, לֵאמֹר לְעַמּוֹ צְאוּ, אוֹ יִשְׁלַח מְשִׁיחוֹ כְּרֶגַע מִן שָׁמַיִם לִתְקֹעַ בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל עַל נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וִיקַבְּצֵם יְרוּשָׁלַיְמָה, וְיַעֲשֶׂה לָהּ חוֹמַת אֵשׁ וּמִקְדַּשׁ אֵל מְמֹרָמִים תֵּרֵד, כַּאֲשֶׁר הִבְטִיחַ ע"י עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים; לֹא כֵן קוֹרֵא הַמַּשְׁכִּיל. וַדַּאי כָּל יְעוּדֵי הַנְּבִיאִים יִתְקַיְּמוּ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, וְלֹא יִפּוֹל חַס וְחָלִילָה דָּבָר אַרְצָה, וְלֹא בְּמִנּוּסָה נֵלֵךְ וְלֹא בְּחִפָּזוֹן יוֹם אֶחָד, כִּי אִם מְעַט מְעַט תָּבֹא גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל, לְאַט לְאַט תַּצְמִיחַ צֶמַח יְשׁוּעָה...

יְדִידִי הַקּוֹרֵא, הָסֵר מֵעָטֶה הַהֶרְגֵּל מֵעָלֶיךָ, אֲשֶׁר הָמוֹן עַם יַחֲשֹׁבוּן, כִּי כְּרֶגַע יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ וְיִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְהַרְעִישׁ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל. לֹא כֵן, כִּי רֵאשִׁית הַגְּאֻלָּה ע"י הִתְעוֹרְרוּת רוּחַ נְדִיבִים וע"י רְצוֹן הַמַּלְכֻיּוֹת לְקַבֵּץ מְעַט מִנִּי פְזוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְאַדְמַת קָדֶשׁ...

מִן חֶבְרַת יְשׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תַּצְמִיחַ לְהָקִים שָׂמָּה נַחֲלַת שָׂדֶה וְכֶרֶם, וּמִזֶּה תּוֹפִיעַ קֶרֶן יְשׁוּעָה לַהֲדָרִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה בְּחֹסֶר כֹּל וּבְרַעֲבוֹן עָצוּם, וְאֵין הַקֹּמֶץ הַמִּתְקַבֵּץ מִכָּל הָאַרְצוֹת מַשְׂבִּיעַ אֶת הַמְחַכִּים לַטָּרָף, וְהֵמָּה עֲטוּפִים בָּרָעָב, וְכַמָּה צַדִּיקֵי עוֹלָם יִתְעַלְּפוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם תַּחַת וַאֲשֶׁר מֵעוֹלָם שָׁם מָקוֹר שֶׁפַע הַבְּרָכָה.

לֹא כֵן אִם עֲבוֹדַת אַרְצֵנוּ כּוֹנְנָה יָדֵנוּ, אָז בְּלִי סָפֵק יְצַוֶּה ה' אֶת הַבְּרָכָה, וְלֹא יִצְטָרְכוּ עוֹד לְהַמְתִּין עַל בּוֹא תְּבוּאוֹת הָאָרֶץ מִמִּצְרַיִם וּמִסְּבִיבוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רַק שָׁם נִזְרַע וְנִמְצָא מֵאָה שְׂעָרִים. וְכַאֲשֶׁר נִשְׂבַּע מִיבוּלָהּ אָז יַסְפִּיק לָמוֹ קִבּוּץ הַכֶּסֶף מִחוּץ לָאָרֶץ, אֲשֶׁר בְּשִׂמְחָה יָקוּמוּ לְעֶזְרַת ה' לַגִּבּוֹרִים בַּתּוֹרָה כִּי בַּאֲגוֹרַת כֶּסֶף אַחַת יַשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שׂוֹקֶקָה בִּהְיוֹת פִּסַּת בַּר בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יְחַלּוּ עוֹד לְמַלֹּאת שֶׁבֶר בָּתֵּיהֶם מִמִּצְרַיִם, רַק בְּקֶרֶב הָאָרֶץ יָשִׁית לָנוּ בְּרָכָה.

וְעוֹד תּוֹעֶלֶת רַבָּה, כִּי נִזְכֶּה לְקַיֵּם מִצְוֹוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, כִּי כָּל אֲשֶׁר יְסַיַּע לַעֲבוֹדַת קַרְקַע, יִהְיֶה כְּאִלּוּ הוּא קִיֵּם מִצְוֹוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, אֲשֶׁר הָעוֹבְדִים שָׂמָּה תַּחַת מַשְׂגִּיחַ יְקִימוּם.

מִלְבַד כָּל אֵלֶּה יִהְיֶה זֶה סִבָּה לְרֵאשִׁית גְּאֻלָּה לָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה, אֲשֶׁר לְאַט לְאַט תַּצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה. וְכַאֲשֶׁר נָשִׁית גְּאֻלָּה לָאָרֶץ בְּאַרְצִיּוּת כֵּן יִצְמַח קֶרֶן יְשׁוּעָה מִשָּׁמַיִם מִמַּעַל."

8 **הרב צבי הירש קלישר** (ה'תקנ"ו–ה'תרל"ד, 1796-1874): ממבשרי התחייה הלאומית של עם ישראל. כתב את הספר **דרישת ציון** ופרסם מאמרים רבים בענייני הלכה ובייחוד בעניין ההתיישבות בארץ ישראל.

207 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:39:37

גאולה ותשובה

האם קיים סיכוי כי בתקופתנו יבוא המשיח? לכאורה, התבוננות במצבו הרוחני של עם ישראל מלמדת כי הדרך עד להגשמת החזון עדיין רחוקה. חלק ניכר מעם ישראל אינו שומר מצוות, אחוזי התבוללות גבוהים בקרב יהדות העולם, מוסדות השלטון בארץ אינם פועלים על פי יסודות התורה והמצווה. האם בתקופה כזו יבוא המשיח ויתגשם חזון הגאולה?

הרב ישראל מאיר הכהן, הידוע בכינויו "החפץ חיים", מבאר בספרו "צפית לישועה" את החיוב לצפות לגאולה וביאת המשיח למרות המצב הרוחני הירוד.

הרב ישראל מאיר הכהן ("החפץ חיים")[9]

"צפית לישועה", פרק א'

בשעתו האמונה הייתה חזקה וכיום, לצערנו, התרופפה.

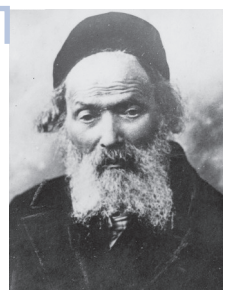

הִנֵּה בַּעֲוֹונוֹתֵינוּ הָרַבִּים אָנוּ רוֹאִים בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁנִּתְמוֹטֵט קִיּוּם הַדָּת מְאֹד מְאֹד, וּמְנַתְּקִים הַבָּנִים מֵיַּלְדוּתָם מִתּוֹרַת ה', מַה שֶּׁלֹּא הָיָה כֵּן בְּאֵיזֶה שָׁנִים שֶׁלְּפָנֵינוּ. וְכַאֲשֶׁר נַחְקֹר הֵיטֵב עַל סִבַּת הָעִנְיָן נִמְצָא שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה סִבּוֹת, וְהַסִּבָּה הָעִקָּרִית הִיא רִפְיוֹן הָאֱמוּנָה. **כִּי הָאֱמוּנָה בְּעוֹלָם הַנֶּצַח, בְּשָׂכָר וְעֹנֶשׁ, בִּבְיאַת הַמָּשִׁיחַ, וּבְכָל יְעוּדֵי הַתּוֹרָה, הִיא שֶׁנָּתְנָה אֹמֶץ לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל דּוֹר לָשֵׂאת אֶת כָּל הַמְּצוּקוֹת וְהַתְּלָאוֹת, וְלַעֲמֹד עֲבוּר דָּתָם בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, הֵן בְּעַצְמָם הֵן אֶת בְּנֵיהֶם,** שֶׁיָּפָה הָיָה לוֹ לְאָב לִרְאוֹת אֶת בְּנוֹ שָׁחוּט לְעֵינָיו עַל קִדֻּשַׁת הַשֵּׁם לְהָשִׁיב נִשְׁמָתוֹ טְהוֹרָה לֶאֱלוֹקֵי הַשָּׁמַיִם מִלִּרְאוֹתוֹ בְּגֶרֶם הָ"אֲשֶׁר" אִם חָלִילָה יְסַלֵּף דַּרְכּוֹ מִדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה.

אָכֵן בַּעֲוֹונוֹתֵינוּ הָרַבִּים כְּהַיּוֹם הִצְלִיחַ מַעֲשֵׂה שָׂטָן עַל–יְדֵי שְׁלוּחָיו הָרַבִּים לְרַפּוֹת שָׁרְשֵׁי הָאֱמוּנָה מִקֶּרֶב יִשְׂרָאֵל, הֵן בְּשָׂכָר וְעֹנֶשׁ וְהֵן בְּיִעוּדֵי הַנְּבִיאִים. **וְכַאֲשֶׁר רוֹאִים אֶת גֹּדֶל הַמְּצוּקוֹת וְהַתְּלָאוֹת שֶׁעוֹבְרִים עָלֵינוּ בְּכָל יוֹם, מְדַמִּים בְּנַפְשָׁם שֶׁהקב"ה הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי, וּמִתְיָאֲשִׁים מִן הַגְּאֻלָּה וְאֵינָם מְחַכִּים לְמַלְכוּת שָׁמַיִם כְּלָל,** וְכָל אֶחָד פּוֹנֶה לְעַצְמוֹ, וּמְבַקֵּשׁ עֵצוֹת הֵן בְּהֶתֵּר וְהֵן בְּאִסּוּר אֵיךְ לְפַרְנֵס עַצְמוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ...

פסוקי התורה מתארים את הגאולה כתהליך תשובה, ואילו אצל חז"ל מתוארת הגאולה כתקופה שלילית.

עַל–כֵּן מָצָאתִי חוֹבָה לְנַפְשִׁי, לְהַעֲרִיךְ לִפְנֵי הַכֹּל אֶת אֱמִתַּת הָעִנְיָן, שֶׁאַדְרַבָּא בִּזְמַנֵּנוּ יוֹתֵר קָרוֹב לְצַפּוֹת לִישׁוּעָה. וְהוּא, דְּלִכְאוֹרָה כַּאֲשֶׁר יִסְתַּכֵּל הָאָדָם בִּתְנָאֵי הַגְּאֻלָּה הָאֲחֲרוֹנָה הַכְּתוּבָה בְּפָרָשַׁת נִצָּבִים, שֶׁתִּהְיֶה כַּאֲשֶׁר נָשׁוּב אֶל ה' לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ כְּכָל הַמְּצָוָה אֲשֶׁר צִוָּנוּ

9 **הרב ישראל מאיר הכהן מראדין**, "**החפץ חיים**" (ה'תקצ"ח-ה'תרצ"ג, 1838–1933): מחשובי הרבנים בדור שלפני השואה. שימש כראש ישיבה וכתב ספרי הלכה רבים, הידועים מביניהם הם: **חפץ חיים**, על הלכות לשון הרע **ומשנה ברורה** – פירוש הלכתי מקיף לחלק "אורח חיים" ב**שלחן ערוך**.

הצרה 20.indd 208 21/06/2011 14:39:37

בְּכָל לְבָבֵנוּ וּבְכָל נַפְשֵׁנוּ אֲנַחְנוּ וּבָנֵינוּ, וְאָז יָשִׁיב ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת שְׁבוּתֵנוּ וגו׳ כַּמְבֹאָר שָׁם. וּכְפִי מָה שֶׁאָנוּ רוֹאִים כָּעֵת לֹא אַכְשִׁיר דָּרָא כְּלָל, וְדָבָר זֶה נוֹתֵן מָקוֹם לְהִתְיָאֵשׁ וּכְפִי מַה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעֲלָה. אֲבָל הַתְּשׁוּבָה עַל–זֶה הוּא כְּפִי מַה שֶׁנִּבָּאֵר, דְּהִנֵּה לִכְאוֹרָה קָשֶׁה לָנוּ זֹאת עַל חז״ל עַצְמָם, שֶׁמָּסְרוּ לָנוּ חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא בְּסִימָנֵי הַגְּאֻלָּה סִימָנִים שֶׁאֵינָם לְשֶׁבַח כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה סוֹף סוֹטָה וּבְסַנְהֶדְרִין (צ״ז): ״בְּעִקְבָא דִּמְשִׁיחָא חוּצְפָּא יִסְגֵּי וכו׳ וְאֵין תּוֹכָחָה, נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יַלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעַמְדוּ בִּפְנֵי קְטַנִּים, בֵּן מְנַבֵּל אָב, בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ וְכַלָּה בַּחֲמוֹתָהּ, אוֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ״ וכו׳, עוֹד שָׁם: ״חָכְמַת הַסּוֹפְרִים תִּסְרַח, וְיִרְאֵי חֵטְא יִמְאָסוּ, וְהָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת״, וּבְסַנְהֶדְרִין אִיתָא דְּהַיְנוּ שֶׁנַּעֲשִׂית עֲדָרִים עֲדָרִים וְהוֹלֶכֶת לָהּ, פֵּרוּשׁ שֶׁתֶּחְסַר הָאֱמֶת מִן הָעוֹלָם יוֹם יוֹם בְּשֶׁטֶף גָּדוֹל מְאֹד. עוֹד שָׁם: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא וכו׳, עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמַּלְשִׁינוּת, וּכַיּוֹצֵא בָּזֶה דְּבָרִים רַבִּים, וְכַמָּה מֵהֶם סָמְכוּ גַּם עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה וְהַנְּבִיאִים. וְאָנוּ רוֹאִים בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים שֶׁנִּתְקַיְּמוּ כֻּלָּם בַּדּוֹר הַזֶּה (וְגַם כָּל שְׁאָר הַדְּבָרִים מֵעִנְיַן הַמְּצוּקוֹת גַּם כֵּן כֻּלָּם), וְלִכְאוֹרָה יִפָּלֵא דַּהֲלֹא מִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה נִרְאֶה לְהֵפֶךְ, שֶׁהַגְּאֻלָּה תִּהְיֶה כַּאֲשֶׁר נָשׁוּב אֶל ה׳, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ וגו׳ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה... וְשַׁבְתָּ עַד ה׳ אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ וגו׳ וְאָז יָשִׁיב ה׳ אֶת שְׁבוּתְךָ וגו׳, וְהִיא הַבְטָחָה מֵה׳ שֶׁכֵּן יִהְיֶה בְּוַדַּאי וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ן.

שני סוגי בני האדם (הצדיקים והכופרים) עוזרים לזרז את הגאולה.

וְהִנֵּה יֵשׁ כַּמָּה תְּשׁוּבוֹת לְבָאֵר הָעִנְיָן, עיי״ש (=עַיֵּין שָׁם) בְּסַנְהֶדְרִין צ״ז ע״ב וְדַף צ״ח. אֲבָל בֵּאוּר הָעִנְיָן הַקָּרוֹב לִפְשׁוּטוֹ הוּא כָּךְ, דִּשְׁנֵיהֶם אֱמֶת, **דִּבְאַחֲרִית זְמַן הַגְּאֻלָּה יִמָּצְאוּ שְׁנֵי סוּגֵי אֲנָשִׁים וּשְׁנֵיהֶם יַעַזְרוּ בְּקֵרוּב הַגְּאֻלָּה כַּאֲשֶׁר נִבָּאֵר. שֶׁיִּמָּצְאוּ חֵלֶק אֲנָשִׁים בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יְחַזְּקוּ עַצְמָם לַעֲבֹד אֶת ה׳ בְּכָל לִבָּם וּבְכָל נַפְשָׁם הֵם וּבְנֵיהֶם, וְהֵם הֵם שְׁלוֹמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹבְדֵי ה׳ שֶׁבַּדּוֹר הַזֶּה,** שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּתְרַבּוּ הַמִּתְפָּרְצִים הָעוֹמְדִים לִפְרֹץ וְלַהֲרֹס דָּת קָדְשֵׁנוּ עַל–יְדֵי רִבּוּי סִפְרֵי הַפּוֹקְרִים אֲשֶׁר יָפִיצוּ בְּקֶרֶב הָעָם, אוֹ שְׁאָר עֲצוֹת שֶׁל חֻקֵּי הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא לְהִתְרַפּוֹת מִמֶּנָּה, וְגַם אֶת בְּנֵיהֶם יְלַמְּדוּן לְהַחֲזִיק בְּתוֹרַת ה׳ וְשֶׁלֹּא לָסוּר מִכָּל הַכָּתוּב בָּהּ יָמִין וּשְׂמֹאל, בְּנַדַּאי מַדְרֵגָתָם עוֹלָה לְמַעְלָה, כִּי יַגִּיעַ לָהֶם הַדָּבָר בְּקֹשִׁי גָּדוֹל וּבְחֵרוּף נֶפֶשׁ הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים, וְיָדוּעַ דְּאִיתָא בַּאֲבוֹת דְּרַבִּי נָתָן דְּפַעַם אַחַת בְּצַעַר – שָׁקוּל מִמֵּאָה פְּעָמִים שֶׁלֹּא בְּצַעַר, וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם–יִתְבָּרַךְ כְּעֵת הִיא טְהוֹרָה וּנְקִיָּה שֶׁאֵין בָּהּ מַטָּרָה לְכָבוֹד אוֹ שְׁאָר פְּנִיּוֹת, כִּי אִדְרַבָּא נִתְקַיֵּם בָּנוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים וְסָר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל עַל הַבְּרִיּוֹת וְיִרְאֵי ה׳ יִמָּאֲסוּ אֵצֶל כַּמָּה סוּגֵי אֲנָשִׁים. וְיֵשׁ אֲנָשִׁים אֲשֶׁר בִּשְׁבִיל לַעֲשׂוֹת אֶת בְּנֵיהֶם יְהוּדִים כְּשֵׁרִים כְּדָת הַתּוֹרָה, מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם לְחִיּוֹת חַיֵּי עֹנִי וְדַחַק כָּל יְמֵיהֶם, וּמִשְּׁאֵרִית עָמָּם יַפְרִישׁוּ שָׂכָר לְמַלְמְדִים וּמוֹרִים שֶׁיְּחַזְּקוּ בְּנֵיהֶם בְּתוֹרַת ה׳. וְאֵינָם מְהַגְּרִים מִמְּקוֹמָם לַמְּרוֹת עָנְיָם וְדָחְקָם לִמְקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים שֶׁהַפַּרְנָסָה מְצוּיָה יוֹתֵר בִּשְׁבִיל חִנּוּךְ בְּנֵיהֶם לַתּוֹרָה וְיִרְאָה, בְּוַדַּאי נוֹכַל לוֹמַר דְּנֶחְשָׁב זֶה תְּשׁוּבָה לַה׳ בְּכָל לֵב וְנֶפֶשׁ...

אָמְנָם גַּם זֹאת הִגִּידוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל מֵרֹאשׁ, כִּי לֹא הַכֹּל יַעַמְדוּ בַּמַּדְרֵגָה הַזֹּאת, וְיָקוּם דּוֹר חָדָשׁ שֶׁהֵם יִהְיוּ לְהֵפֶךְ מֵהָרִאשׁוֹנִים, שֶׁיַּעַמְדוּ בְּמַדְרֵגָה שְׁפָלָה בְּמַצָּב הַדַּת מְאֹד, וְיִתְנַהֲגוּ כָּל אֶחָד כְּפִי הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו (וְלֹא יְקַבְּלוּ תּוֹכָחָה כַּמְבֹאָר בַּמִּשְׁנָה). וְאַף עַל פִּי

15. מה הם הגורמים שהביאו לפקפוק בהגשמת הגאולה בתקופת ה״חפץ חיים״?

16. נסו להדגים את דברי ה״חפץ חיים״ בדוגמאות מחיינו.

17. מי הם שני סוגי האנשים שיימצאו בתקופת הגאולה?

הצרה 20.indd 209
21/06/2011 14:39:38

כֵּן אַל יִפֹּל לִבֵּנוּ מִזֶּה, כִּי זֶה גּוּפָא מִסִּימָנֵי הַגְּאֻלָּה, כִּי אֵלֶּה הָרִאשׁוֹנִים יִקְרְבוּ הַגְּאֻלָּה בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים וְאֵלֶּה נַמִּי יִקְרְבוּ הַגְּאֻלָּה, וְהַיְנוּ שֶׁבַּדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים כְּשֶׁהִתְנַהֲלוּ הַדּוֹרוֹת כְּתִקּוּנָם, וְכָל כְּלָל יִשְׂרָאֵל עָמְדוּ בְּמַעֲמָדָם, הָאָבוֹת מָסְרוּ לִבְנֵיהֶם אֶת יְסוֹדֵי הָאֱמוּנָה וְהַדָּת וְהַבָּנִים קִבְּלוּ בְּאַהֲבָה וְחִבָּה כָּל מַה שֶּׁנִּמְסַר לָהֶם מֵאֲבוֹתֵיהֶם... וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים כּוֹ׳ עַל אֲבוֹתֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וכו׳. וְכָל יִשְׂרָאֵל וְחִפְצָם, הֵן שֶׁל הָאָבוֹת וְהֵן שֶׁל הַבָּנִים, הָיְתָה רַק זֹאת לִזְכוּת בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים– טוֹבִים וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן אֲבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וְאָז לֹא הָיְתָה הַנְּחִיצוּת כָּל–כָּךְ בְּקִרּוּב הַגְּאֻלָּה, שֶׁמַּצַּב הַדָּת עָמַד עַל תִּלּוֹ, וּבַאֲרִיכוּת הַגָּלוּת גָּדְלָה וְרָבְתָה זְכוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִדּוֹר דּוֹר, הֵן מֵהַזְּכוּיוֹת בְּעַצְמָן שֶׁנִּתּוֹסְפוּ מִכָּל דּוֹר, וְהֵן מִשְּׂכַר הַמְתָּנָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְחַכִּים וּמְצַפִּים לְבִיאָתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ זֶה זְמַן אָרֹךְ, וְעוֹמְדִים בֶּאֱמוּנָתָם וּבְצִפִּיָּתָם לִישׁוּעָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חז״ל בְּסַנְהֶדְרִין (דף צ״ז) שֶׁכְּשֶׁם שֶׁאָנוּ מְחַכִּים כֵּן הקב״ה מְחַכֶּה לְגָאֳלֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לָכֵן יְחַכֶּה ה׳ לַחֲנַנְכֶם וגו׳, וּמֵאַחַר שֶׁהוּא מְחַכֶּה וְאָנוּ מְחַכִּים לָמָּה לֹא בָּא, לְהַגְדִּיל שְׂכָר, וְלָכֵן לֹא מִהֵר הקב״ה אֶת הַקֵּץ.

אֲבָל כָּל זֶה כְּשֶׁהַקְּבָלָה שֶׁל יְסוֹדֵי הַדָּת וְשָׁרְשֵׁי הָאֱמוּנָה הָיְתָה חֲזָקָה, וְלֹא בָּא שׁוּם רִפְיוֹן בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה מִצַּד הָאֱמוּנָה, אֲבָל בָּעֵת הַזֹּאת שֶׁבַּעֲוֹונוֹתֵינוּ הָרַבִּים קָמוּ הַפְּרִיצִים וְיִחַלְּלוּ דָּת קֹדֶשׁ עַל יְדֵי רִבּוּי סִפְרֵי עָמָל וְדֵעוֹת חָפְשִׁיּוֹת אֲשֶׁר יָפִיצוּ בְּקֶרֶב הָעָם, כִּבּוּ כִּמְעַט אֶת שַׁלְהֶבֶת הָאֱמוּנָה הַטְּהוֹרָה מִלֵּב צְעִירֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַרְבֵּה הִתְחִילוּ לְמָאֵן בְּקַבָּלַת אֲבוֹתֵיהֶם וְהֵם חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם נֶגֶד כָּל דּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים וּמִכָּל הַחֲכָמִים וְהַנְּבוֹנִים וּקְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן שֶׁבְּכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁהָיוּ לְפָנֵינוּ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל כָּל חֹק מֵחֻקֵּי הַתּוֹרָה, נִקְלָה כְּבוֹדָם בְּעֵינֵיהֶם. וְאַף נֶגֶד רַבּוֹתֵינוּ בַּעֲלֵי הַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא שֶׁהָיוּ כְּמַלְאֲכֵי מָרוֹם, מָצְאוּ אֵיזֶה מֵהֶם בְּעֵינֵיהֶם. וְאַף נֶגֶד רַבּוֹתֵינוּ בַּעֲלֵי הַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא שֶׁהָיוּ כְּמַלְאֲכֵי מָרוֹם, מָצְאוּ אֵיזֶה מֵהֶם עֲזוּת בְּנַפְשָׁם לְדַבֵּר נֶגְדָּם. אוֹי לָנוּ שֶׁכָּךְ עָלְתָה בְּיָמֵינוּ, וְהוּא כִּנְבוּאַת חז״ל שֶׁחוּצְפָּא יִסְגֵּי, שֶׁגָּדְלָה עַד מְאֹד בַּעֲוֹונוֹתֵינוּ הָרַבִּים, וּמִמֵּילָא אֵין בִּיכֹלֶת הָאָבוֹת לִמְסֹר לַבָּנִים אֶת קַבָּלָתָם הַנֶּאֱמָנָה בִּיסוֹדֵי הַדָּת וַחֲבִיבוּת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מֵאַחַר שֶׁיִּמָּאֲנוּ לְקַבֵּל, וְאִם כֵּן אֵין שׁוּם תּוֹעֶלֶת נִרְצֵית מֵאֲרִיכוּת הַגָּלוּת, כֵּיוָן שֶׁהַקַּבָּלָה, הוֹלֶכֶת וְנִפְסֶקֶת ח״ו (וְעוֹד בַּעֲוֹונוֹתֵינוּ הָרַבִּים אָנוּ רוֹאִים לְפָעָמִים לְהֵפֶךְ שֶׁהַבָּנִים יִפְעֲלוּ גַּם עַל הָאָבוֹת לָרָעָה), **וְעַל כֵּן יָחִישׁ וִימַהֵר הקב״ה הַגְּאֻלָּה לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לִרְאוֹת אֶת אוֹר הָאֱמֶת, כִּי חָלִילָה לֹא יַעֲזֹב הקב״ה אֶת בָּנָיו שֶׁיִּדְּחוּ, וּכְדִכְתִיב בַּל יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח, כִּי הֵם בָּנָיו בְּנֵי בַּחוּרָיו אֲשֶׁר נִטָּלָם וּנְשָׂאָם מִימוֹת עוֹלָם...**

הצדיקים מזרזים את הגאולה במעשיהם הטובים ובייסוריהם, והכופרים מזרזים את הגאולה מכיוון שהקב״ה לא רוצה לתת לכפירה ולסבל להשתלט.

נִמְצָא שֶׁשְּׁנֵי סוּגֵי הָאֲנָשִׁים שֶׁיִּמָּצְאוּ בָּעֵת הָאַחֲרוֹנָה, שְׁנֵיהֶם יְקָרְבוּ אֶת הַגְּאֻלָּה, אֵלֶּה בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים וְגֹדֶל הַמְּצוּקוֹת שֶׁהֵם סוֹבְלִים, וְאֵלֶּה בְּמַעֲשֵׂיהֶם אֲשֶׁר לֹא טוֹבִים. וּמוּבָן הַדָּבָר, כִּי טוֹב יוֹתֵר לְאָדָם לִהְיוֹת מֵהַטּוֹבִים וְלֹא מֵהָרָעִים. וְכָל זֶה שֶׁכָּתַבְנוּ מְרֻמָּז בַּתּוֹרָה בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ, דְּקַאי נַמִּי בְּעִנְיָן אַחֲרִית הַגְּאֻלָּה (כמו שפרשו חז״ל ב**סנהדרין** צ״ז) וּכְדִכְתִיב כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב, וְהַיְנוּ

חכמת הלב:
״דגל, מה זה? מקל ומטלית אריג?
– לא אדוני! דגל הוא למעלה מזה.
בדגל מוליכים בני אדם לאשר רוצים,
ואפילו לארץ היעודה, למען דגל הם
חיים ומתים... אם מחנכים אותם לכך.״
(בנימין זאב הרצל)

18. כיצד מסביר ה״חפץ חיים״ את הגשמת הגאולה למרות הימצאות אנשים רבים שאינם שומרים מצוות?

הצרה 20.indd 210 21/06/2011 14:39:38

כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ, יִתְנַחֵם לְעֲבָדָיו כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד, סָגוּר וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב. וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בּוֹ, חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נִסְכָּם יָקוּמוּ וְיַעְזְרוּכֶם וְיִהְיוּ עֲלֵיכֶם סָתְרָה. רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל. כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעוֹלָם. אִם שַׁנּוֹתִי בָּרָק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בַּמִּשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלְמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם. אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב. הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ. (כפרש״י) מִשּׁוּם שֶׁגַּם עֲבָדָיו נִתּוּנִים בַּצָּרָה. וְיֵרָאֶה כִּי אָזְלַת יָד, פֵּרוּשׁ שֶׁאָזַל כֹּחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת עוֹד בַּגּוֹלָה. כִּי אֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב, הַיְנוּ שֶׁאָפַס בְּהֶחְלֵט כֹּחַ הַמַּחֲזִיק דָּת קֹדֶשׁ שֶׁאֵין בְּכֹחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עוֹד לְהַחֲזִיק.״

האם מדינת ישראל היא ראשית צמיחת גאולתנו?

תבליט מנורת המקדש בבית שערים

ביום **ה׳ באייר תש״ח** קמה מדינת ישראל. שיבת עם ישראל לארצו, לאחר אלפי שנות גלות, והקמת המדינה מעניקים לתקופתנו ולמדינת ישראל עצמה את הכותרת: ״ראשית צמיחת גאולתנו״. יש לציין כי לא קיימת תמימות דעים בין גדולי ישראל בענין ראיית מדינת ישראל כשלב בגאולה. יש הרואים בהקמת המדינה ״מעשה שטן״ ומתנגדים לכל מהלך אקטיבי שתכליתו קירוב הגאולה באמצעות פעולות אנושיות. אחד המקורות העיקריים להתנגדות זו הם דברי חז״ל במסכת כתובות העוסקים בעניין ״שלוש השבועות״:

חכמת הלב:
״שתי גלויות הן: אחת - להוציא את ישראל מהגלות, ושניה - להוציא את הגלות מישראל. והאחרונה קשה מן הראשונה״.
(רבי מרדכי מגור)

שלוש השבועות שהשביע הקב״ה את ישראל בעניין העלייה לארץ.

״ג׳ שְׁבוּעוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אַחַת שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יִשְׂרָאֵל בַּחוֹמָה, וְאַחַת שֶׁהִשְׁבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִמְרְדוּ בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְאַחַת שֶׁהִשְׁבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא יִשְׁתַּעְבְּדוּ בָּהֶן בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִדַּאי.״

(תלמוד בבלי, **כתובות** קי״א ע״א)

הציונות הדתית מתייחסת לשאלת ״שלוש השבועות״ בדרכים שונות[10] המתבססות על תשובותיהם של גדולי ישראל. נציג להלן כמה דרכי התמודדות:

1. **רשיון אומות העולם להקמת המדינה כגון הצהרת בלפור** (״ממשלת בריטניה מביטה בעין יפה על ייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל״) ביטאה התעוררות מהשמיים והסכמה לעלייה לארץ ישראל והקמת בית לאומי.
2. לשון השבועה היא: ״הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ״ (**שיר השירים** ב׳, ז׳). משמעות הדברים היא כי הגאולה תתרחש כאשר הקב״ה יפקוד את עמו ויתן סימן כי הגאולה באה.

התעוררות האומה לשוב אל ארץ ישראל היא סימן כי ה׳ חפץ בעלייה זו. יש להדגיש

19. שלוש השבועות מהוות את אחד היסודות המרכזיים בהגותם של ״נטורי קרתא״ (פלג חרדי קיצוני המתנגד לקיום המדינה).

נסו להתמודד עם טענות אלו ולהצדיק פעילות אקטיבית להגשמת הגאולה.

10 תשובות מפורטות **ונוספות** ניתן למצוא בהרחבה אצל הרב שלמה אבינר בתוך כתב העת התורני **נועם**, כרך כ׳, ירושלים תש״מ. כמו כן בתדפיס מאת הנ״ל (**בירורים בעניין ׳שלא יעלו בחומה׳**).

211 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:39:38

כי אין מדובר בהתעוררות של יחידים אלא בהתעוררות האומה (למרות שהתעוררות זו באה בשלבים: עלייה ראשונה, עלייה שנייה וכו').

3. פריחתה החומרית של ארץ ישראל וקיבוץ הגלויות הם הוכחה לגאולת ישראל כדברי התלמוד במסכת **סנהדרין** דף צ"ח: "אמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה שנאמר: וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפֶרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא". פריחה זו היא סימן לפקידת ה' את עמו (=רצון ה') **ולרצונו** לגאול את העם מגלותו.

4. סוגיית התלמוד בעניין "שלוש השבועות" **איננה הלכה אלא דברי אגדה** ואין לפסוק הלכה על סמך דברי אגדה.

להלן נציג שלוש השקפות עיקריות בעניין תהליך הגאולה בכלל והקמת מדינת ישראל בפרט:

1. השקפת נטורי קרתא וחסידות סאטמר.
2. השקפת הציבור החרדי (אגודת ישראל וחב"ד).
3. השקפת הציונות הדתית לאור משנתם של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הרב צבי יהודה קוק והרב יוסף דב סולוביצ'יק.

השקפת נטורי קרתא וחסידות סאטמר

ההשקפה הראשונה, השקפת נטורי קרתא וחסידות סאטמר, **שוללת את הקמת מדינת ישראל ופוסלת את עצם קיומה של המדינה**. לפי גישה זו עם ישראל צריך להמתין לגאולה ניסית ולביאת המשיח, ולא לעשות פעולה מעשית כלשהי כדי לקרב את הגאולה או כדי להקים מדינה יהודית בארץ ישראל.

הצרה 20.indd 212 21/06/2011 14:39:40

הרב יואל טייטלבויים[11]

ויואל משה, עמ' פ"ד ו-ק"ג

"וְהִנֵּה הַמְהָרְסִים לָקְחוּ גְּאֻלָּה מֵעַצְמָם עַל יְדֵי הִשְׁתַּדְּלוּת מְגֻנֶּה אֵצֶל הָאֻמּוֹת לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם. תּוֹלִין עַצְמָן בְּאִילָן גָּדוֹל, הרמב"ן ז"ל בְּשִׁיר הַשִּׁירִים, שֶׁכָּתַב שֶׁבִּרְשִׁיוֹן מַלְכֵי הָאֻמּוֹת וּבְעֶזְרָתָם יֵלְכוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל... מִבֹּאָר שָׁם תֵּכֶף בְּדִבְרֵי הרמב"ן שֶׁכָּתַב: "הַטַּעַם שֶׁיִּהְיֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָנִי וְרוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, רֶמֶז כִּי לֹא בְקַשְׁתָּם וּבְחַרְבָּם יִרְשׁוּ אֶרֶץ, וְלֹא בְסוּס וָרָכֶב, כִּי אִם בִּרְצוֹן הַבּוֹרֵא שֶׁיַּפִּיל וַיַּשְׁפִּיל כָּל הָאֻמּוֹת לִפְנֵיהֶם..." וּמִבֹּאָר בָּזֶה בְּפֵרוּשׁ, שֶׁדַּעְתּוֹ ז"ל שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַגְּאֻלָּה עַל יְדֵי שׂוּם הִשְׁתַּדְּלוּת טִבְעִי וְאַף לֹא יִצְטָרְכוּ לִכְלֵי נֶשֶׁק אֶלָּא כְּמַאֲמַר ה'... וּמֵעַתָּה כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֹחַ בְּקָדְקָדוֹ יוּכַל לְהָבִין אֶת הָאָסוֹן הַנּוֹרָא אֲשֶׁר קָרָה לָנוּ בַּעֲוֹונוֹתֵינוּ הָרַבִּים, אֲשֶׁר כְּנֶגְדָּיו שֶׁל מִינִים וְאֶפִּיקוֹרְסִים, רַחֲמָנָא לִיצְלַן לָקְחוּ גְּאֻלָּה וּמֶמְשָׁלָה טֶרֶם הַזְּמַן, אֲשֶׁר כָּל הַגְּדוֹלִים וְהַצַּדִּיקִים שֶׁבַּדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים מֵאָז שֶׁהִתְחִיל הָרַעְיוֹן הַטָּמֵא שֶׁל הַצִּיּוֹנוּת לְהִתְנוֹצֵץ, כֻּלָּם פָּחֲדוּ וְרָעֲדוּ שֶׁלֹּא יָבֹאוּ זְמָנָם... שֶׁאַף אִלּוּ הָיוּ חַבְרֵי הַכְּנֶסֶת צַדִּיקִים וּקְדוֹשִׁים הוּא עָוֹון פְּלִילִי, אָיֹם וְנוֹרָא, לִיקַח גְּאֻלָּה וּמֶמְשָׁלָה טֶרֶם שֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן, כַּאֲשֶׁר כְּבָר נִתְבָּאֵר שֶׁאִסּוּר הַשְׁבוּעָה וְהָעֲבָרָה עַל הַקֵּץ חָל עַל כָּל יִשְׂרָאֵל... וְאִם כֵּן, כָּל הַמִּשְׁתַּתְּפִים בְּמֶמְשָׁלָה זוֹ, הֵמָּה שֻׁתָּפִים לַעֲבוֹדָה זָרָה וְעוֹבְרִים בָּזֶה עַל אִסּוּר דְּ"יֶהֱרֹג וְאַל יַעֲבֹר"...

אוֹתָהּ הַמְּדִינָה הַצִּיּוֹנִית שֶׁהִיא לְגַמְרֵי נֶגֶד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּמְיֻסֶּדֶת עַל כְּפִירָה נוֹרָאָה, שֶׁאֵין סָפֵק שֶׁהוּא לְגַמְרֵי נֶגֶד הָאֱמוּנָה בה' יִתְבָּרַךְ, וּבְתוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה, וְאִי–אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ שְׁתֵּי הָאֱמוּנוֹת – אֱמוּנָה בִּמְדִינָה זוֹ וֶאֱמוּנָה בְּתוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה – בְּאָדָם אֶחָד, כִּי הֵמָּה שְׁנֵי הֲפָכִים לְגַמְרֵי וְאִי–אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד."

(מתוך ההקדמה לספר)

20. מהו החטא העיקרי של הציונות, לפי הרב יואל טייטלבויים, ומהי הדרך הנכונה ללכת בה בעניין הגאולה?

השקפת "אגודת ישראל" (חרדים)

ההשקפה השנייה היא השקפת ציבור חרדי לא-ציוני, המתרכז בעיקר סביב תנועת "אגודת ישראל", שאיננה פוסלת את מדינת ישראל מעצם הווייתה המדינית, **אלא מתנגדת לדמותה ולהווייתה החילונית**.

להלן נתמקד בדבריהם של שני הוגי דעות בולטים בציבור זה: הרב אלעזר מנחם שך, והרב מנחם מנדל שניאורסון מליובאוויטש.

11 הרב **יואל טייטלבויים** נולד בהונגריה בשנת תרמ"ט (1888) ונפטר בשנת תשל"ט (1979). ייסד את חסידות סאטמר ושימש כאדמו"ר של חסידות זו. תלמיד חכם גדול שהתנגד לציונות הדתית.

הצרה 20.indd 213 21/06/2011 14:39:40

הרב אלעזר מנחם שך

מכתבים ומאמרים, עמ' ל', ל"ד-ל"ה

שֶׁמָּא תֹּאמַר: "אֲנַחְנוּ לְאֹם, יֵשׁ לָנוּ אֶרֶץ מֹשֶׁלָנוּ, יֵשׁ לָנוּ מְדִינָה, יֵשׁ לָנוּ חַיָּלִים, יֵשׁ לָנוּ צה"ל, אֲנַחְנוּ חֲזָקִים!" אֲשִׁיבָה לִשְׁאֹל אוֹתְךָ: "כַּמָּה זְמַן יֵשׁ לָכֶם כָּל זֹאת, הַאִם לִפְנֵי כֵּן לֹא הָיָה קַיָּם בַּמְּצִיאוּת עַם יְהוּדִי? הַאִם רַק בַּקְּנָיָנִים הַלָּלוּ נַעֲשֵׂינוּ עַם יְהוּדִי?..."

מַה שֶּׁמְּיַחֵד אוֹתָנוּ זוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ לִפְנֵי שִׁלֹּשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה וְיוֹתֵר...מַצָּבֵנוּ כַּיּוֹם מַצָּב רְצִינִי בְּיוֹתֵר. מִצַּד אֶחָד רוֹאִים סְמָנֵי הִתְעוֹרְרוּת רַבָּתִי, הַרְבֵּה רְחוֹקִים מִתְקָרְבִים וְשָׁבִים אֵלֵינוּ, אֵיֶּנִּי יוֹדֵעַ אִם כְּבָר הָיְתָה אֵי-פַּעַם תְּקוּפָה כָּזוֹ... מִצַּד שֵׁנִי, רוֹאִים אָנוּ מַחֲזֶה מַחֲרִיד וְאָיֹם. **מֶרֶד קִבּוּצֵי בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם...** יֵשׁ הֶבְדֵּל עָצוּם בֵּין יָחִיד הַחוֹטֵא בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, לְבֵין צִבּוּר הַמּוֹנִים שֶׁהִתְאַרְגְּנוּ לִחְיוֹת בְּאֹרַח שִׁטְתִי חַיִּים שֶׁל חֵטְא וְעָוֹן.

וּבְיוֹתֵר קָשֶׁה הַדָּבָר כְּשֶׁיֵּשׁ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שִׁלְטוֹן עִבְרִי. יָחִיד שֶׁמְּחַלֵּל שַׁבָּת חָס וְשָׁלוֹם, נִדְמֶה לוֹ שֶׁיֵּשׁ אִתּוֹ תֵּרוּצִים, פַּרְנָסָה וכדּ', הוּא מְסֻגָּל לְרַמּוֹת אֶת עַצְמוֹ, אַךְ לְאֵלּוּ שֶׁעוֹמְדִים לִרְשׁוּתָם כָּל הָאֶמְצָעִים הַמַּמְלַכְתִּיִּים מַה יֵּשׁ לְתָרְצָם?... הֲלֹא מְדֻבָּר בִּיהוּדִים בְּנֵי חוֹרִין, **בִּמְדִינָה מִשֶּׁלָּנוּ, מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, עִם נָשִׂיא מִשֶּׁלָּנוּ**, עִם שִׁלְטוֹן וְצָבָא, הַכֹּל מִתּוֹצֶרֶת עַצְמִית, וּמִי מְעַכֵּב בַּעֲדָם שֶׁתִּשָּׁמֵר פֹּה שַׁבַּת קָדְשֵׁנוּ?... הַלֵּב בּוֹכֶה, הַלֵּב כּוֹאֵב."

דעת תורה בענייני המצב בארץ הקודש

מיוסד על שיחות האדמו"ר מנחם מנדל שניאורסון מליובאוויטש

לְאַחַר שֶׁרָאָה הקב"ה בָּעֲנִי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּשְׁחָטִין וְנֶהֱרָגִין בִּגְזֵרוֹת אֲיֻמּוֹת וְנוֹרָאוֹת, נָתַן לָהֶם הָאֶפְשָׁרוּת **בְּאֶמְצַע זְמַן הַגָּלוּת** לְהִתְנַהֵג בְּכָל הָעִנְיָנִים כִּרְצוֹנָם... וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְּנָה לְעַם יִשְׂרָאֵל הָאֶפְשָׁרוּת הַמְלֵאָה שֶׁבִּבְחִירָתָם הַחָפְשִׁית וּבִרְצוֹנָם הַטּוֹב יוּכְלוּ לְהִתְנַהֵג כְּפִי שֶׁ"גּוֹי קָדוֹשׁ" צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג , עַל פִּי הוֹרָאַת "תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה" שֶׁנִּתְּנָה מִמְּקוֹר הַקְּדֻשָּׁה... וְאָכֵן אִלּוּ הָיָה עַם יִשְׂרָאֵל מְנַצֵּל אֶת הָ"עֵת רָצוֹן" וּמִתְנַהֵג כָּרָאוּי הָיְתָה זוֹ הִזְדַּמְּנוּת נִפְלָאָה עֲבוּרוֹ לְהוֹכִיחַ שֶׁכְּבָר רָאוּי הוּא לִגְאֻלָּה, אַךְ תְּמוּרַת זֶה הִתְעַכְּבוּ הַמַּנְהִיגִים אִם לְהַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם בַּמְּגִלָּה הַיְדוּעָה (מְגִלַּת הָעַצְמָאוּת) אִם לָאו... וְכָךְ לְמַרְבֶּה הַצַּעַר שׁוּב לֹא הִצְלִיחַ עַם יִשְׂרָאֵל לְהִתְעַלּוֹת, לְנַצֵּל אֶת הַהִזְדַּמְּנוּת וּלְהוֹכִיחַ כִּי אָכֵן הַגְּאֻלָּה יְכוֹלָה לְהִתְגַּלּוֹת.

21. מדוע "מרד קיבוצי" במלכות שמים חמור יותר מאדם יחיד החוטא?

22. כיצד העובדה שמדובר "במדינה משלנו מדינת ישראל עם נשיא משלנו" מחריפה את בעיית הקמת המדינה?

הצרה 20.indd 214 23/06/2011 17:03:26

לְאוֹר כָּל הנ״ל הֲרֵי שֶׁבְּבוֹאֵנוּ לְהַגְדִּיר אֶת מַה שֶּׁהִתְחַדֵּשׁ בְּמַצָּבוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי שִׁלּשִׁים שָׁנָה, נֹאמַר: הַצָּלַת נְפָשׁוֹת – כֵּן! אֶפְשָׁרוּת לִמּוּד תּוֹרָה וְקִיּוּם מִצְוֹות מִתּוֹךְ מְנוּחָה – כֵּן! אֲבָל הַאִם ״זֶה מַשֶּׁהוּ״ בְּכִוּוּן הַגְּאֻלָּה אוֹ הַתְחָלָתָהּ, עַל יְדֵי הֲקָמַת הַשִּׁלְטוֹן הָעַצְמִי שֶׁל הַיְהוּדִים בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ? – לֹא וָלֹא! כִּי בָּרוּר הַדָּבָר **שֶׁאֵין לָזֶה שׁוּם**
5 **שַׁיָּכוּת לַגְּאֻלָּה אוֹ לְאַתְחָלְתָא דִּגְאֻלָּה,** שֶׁהֲרֵי ״מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ״, וְכָל זְמָן שֶׁלֹּא בָּטְלָה הַסִּבָּה – מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ, לֹא בָּטֵל גַּם הַמְּסוֹבָּב – הַגָּלוּת, וְרַק כְּשֶׁתִּתְבַּטֵּל הַסִּבָּה שֶׁהֵבִיאָה לַגָּלוּת, וְעַם יִשְׂרָאֵל יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, רַק אָז יִהְיֶה מָקוֹם לְהִתְגַּלוּת הַגְּאֻלָּה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

10 וְכִפְסַק דִּינוֹ הַבָּרוּר שֶׁל הרמב״ם, שֶׁהַיְצִיאָה מִן הַגָּלוּת תִּהְיֶה בְּדֶרֶךְ זוֹ: ״יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד, הוֹגֶה בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּמִצְוֹות כְּדָוִד אָבִיו... וְיִכֹּף כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ... וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה׳ וְיַצְלִיחַ, וְינָצַח כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁסְּבִיבָיו, הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא מָשִׁיחַ. אִם עָשָׂה וְהִצְלִיחַ... הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ בְּוַדַּאי, וִיתַקֵּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לַעֲבוֹד אֶת ה׳ בְּיַחַד״ (**רמב״ם,** הלכות מלכים, סוף פרק י״א).

15 ...הֲרֵי לָנוּ פְּסַק דִּין בָּרוּר, שֶׁהַגָּלוּת נִמְשֶׁכֶת עַד אֲשֶׁר ״יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד״... וְרַק כְּשֶׁיִּבָּנֶה מִקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ וְאַחֲרֵי בִּנְיַן הַמִּקְדָּשׁ יִקָּבֵץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, רַק אָז יֵדְעוּ שֶׁהוּא מָשִׁיחַ וַדַּאי... וּלְפִי כָּל זֶה מוּבָן שֶׁהַתְּקוּפָה, בָּהּ אָנוּ נִמְצָאִים, אֵינָהּ אַתְחָלְתָּא דִּגְאֻלָּה, וַעֲלֵיהֶם
20 שֶׁל רִבְבוֹת יְהוּדִים לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ אֵינָהּ קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת, אֶלָּא אֶפְשָׁרוּת שֶׁל הַצָּלַת יְהוּדִים רַבִּים **בִּזְמַן הַגָּלוּת...**

אָמְנָם כֵּן, לְאַחַר שֶׁיֵּשְׁנוֹ קִבּוּץ כֹּה גָּדוֹל שֶׁל יְהוּדִים, צָרִיךְ לִהְיוֹת אֶצְלָם עִנְיָן שֶׁל הַנְהָגָה – (לֹא מְלוּכָה חָס וְשָׁלוֹם, כִּי מְלוּכָה תִּהְיֶה רַק בִּבְיאַת הַמָּשִׁיחַ) – וְהַנְהָגָה הוּא דָּבָר הֶכְרֵחִי בְּקִבּוּץ שֶׁל יְהוּדִים... וּכְמוֹ כֵן בְּעִנְיְנֵי בִּטָּחוֹן בָּרָכָב וּבְסוּסִים, כְּפִי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עַל פִּי
25 דֶּרֶךְ הַטֶּבַע, אַף צָרִיךְ לִזְכֹּר שֶׁכָּל זֶה אֵין לוֹ שׁוּם שַׁיָּכוּת לְעִנְיָן שֶׁל גְּאֻלָּה... וְעַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ נִגָּאֵל״.

23. **האם לפי הר׳ מחב״ד מדינת ישראל היא ״ראשית צמיחת גאולתנו״? – נמקו את תשובתכם.**

השקפת הציונות הדתית

ההשקפה השלישית היא השקפת הציונות הדתית. נעמיק בהשקפה זו לאור משנתם של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הרב צבי יהודה קוק והרב יוסף דב סולוביצ׳יק. על פי השקפה זו, מדינת ישראל מהווה חלק מתהליך הגאולה והיא מבטאת את התחלת ההתממשות של חזון הגאולה.

הצרה 20.indd 215 23/06/2011 17:03:27

הראי״ה קוק[12]

חזון הגאולה, עמ׳ קצ״ט, ר״א-ר״ג

פריחתה החומרית של ארץ ישראל מבשרת את ראשית הגאולה.

...כֵּן, אַתְחַלְתָּא-דִּגְאֻלָּה וַדַּאי הוֹלֶכֶת וּמוֹפִיעָה לְפָנֵינוּ, אָמְנָם לֹא מֵהַיּוֹם הַתְּחִילָה הוֹפָעָה זוֹ, אַף מֵאָז הִתְחִיל "הַקֵּץ הַמְגֻלֶּה" לְהִגָּלוֹת, מֵעֵת אֲשֶׁר הֵרֵי יִשְׂרָאֵל הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת עֲנָפִים וְלָשֵׂאת פְּרִי לְעַם יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר קָרְבוּ לָבֹא, הִתְחִילָה אַתְחַלְתָּא זוֹ. וְעֵינֵי כָּל חוֹדֵר בְּרוּחַ דַּעַת הָיוּ תָּמִיד נְשׂוּאוֹת, כִּי יַד ה׳ הַנּוֹהֶגֶת כָּל מָסְבּוֹת-דּוֹרִים תַּפְלִיא פְּלָאוֹתֶיהָ לְהָבִיא אֶת הַהַתְחָלָה הַזֹּאת לְמַעֲלָה יוֹתֵר רוֹמָמָה, וְהַפֶּלֶא הַזֶּה קָם וַיֵּרָא בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ, לֹא ע״י מַעֲשֶׂה אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו כִּי אִם ע״י מִפְלָאוֹת תְּמִים-דֵּעִים "בַּעַל מִלְחָמוֹת וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת". וַדַּאי קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק וְאוֹר ה׳ אֶחָד, הַמְנַהֵל בְּחָכְמָתוֹ, חַסְדּוֹ וּגְבוּרָתוֹ אֶת גַּלְגַּל הַתּוֹלָדָה, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְנַהֵל אֶת הֲלִיכוֹת כָּל צְבָאוֹת-עוֹלָמִים וְכָל סִדְרֵי הַקִּיּוּם כֻּלּוֹ, הוּא ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ הִנְנוּ עֲדָיו עֲדֵי-עַד, מוֹפִיעַ בְּרֹב זֹהַר מִתּוֹךְ כָּל הַמַּאֲפֵלִים לְפַלֵּס נְתִיבוֹת חֶקּוֹ עַל עַמִּים רַבִּים וְהָמוֹן לְאֻמִּים. אָמְנָם זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינוּהוּ הוֹלֵךְ הוּא לָבֹא. לְעֵת-עַתָּה הוֹלְכִים וּמִתְגַּלִּים צְדָדָיו הַיּוֹתֵר חִיצוֹנִים ע״י פּוֹעֲלִים הַמְכֻשָּׁרִים לְכוֹנֵן אֶת הַמַּעֲשִׂים הַלָּלוּ, כְּעֵרְכָּם שֶׁל הַצְּדָדִים הַיּוֹדְעִים לִכְרֹת אֶת הָעֵצִים מִן הַלְּבָנוֹן לִבְנוֹת בֵּית-ה׳, יוֹתֵר מִבְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עֵינָם וְלִבָּם וְכָל רִגְשֵׁי נִשְׁמָתָם נְתוּנִים אֶל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ, אֲשֶׁר נִקְרָא שָׁם שֵׁם ה׳ יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים, אֲשֶׁר יָדְעוּ אֶת שְׁמוֹ לְדָבְקָה בִּדְבָרָיו וּבִדְרָכָיו בְּכָל לִבָּם וּבְכָל נַפְשָׁם.

התחייה הלאומית כוללת צד קודש וצד חול, צד רוחני וצד מעשי.

אוֹתָם הַחֲרֵדִים תְּמִימֵי הַלֵּב, אֲשֶׁר מֵעֹמֶק טָהֳרַת-רוּחָם הִתְנַגְּדוּ אֶל הַצִּיּוֹנִיּוּת, הֵם הֵם אֲשֶׁר צֵרְפוּהָ וְהֵסִירוּ חֵלֶק גָּדוֹל מִסְּיָגֶיהָ, עַד אֲשֶׁר הֶבִיאוּהָ בְּפֻעָלָתָם הַשְׁלִילִית אֶל הַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת, שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת מַעֲשִׂית וְלֹא תִּזָּרֶה כְּלָהּ מֵרוּחַ בֵּית-יִשְׂרָאֵל. הַצַּד הַחִיצוֹנִי שֶׁבִּבְנְיָן הָאֻמָּה, כְּמוֹ הַצַּד הַחִיצוֹנִי שֶׁבִּבְנְיָן יְצִירַת הָאָדָם וְכָל הַחַי, בָּא בְּהִתְגַּלּוּת כֹּחוֹת כָּאֵלֶּה שֶׁלֹּא הֵם הִנָּם, בְּצוּרָתָם הַזְּעִירָה, הַמְבִיאִים אֶת הַתֹּכֶן הַמַּעֲלֶה שֶׁל הַחַיִּים לְעֶרְכּוֹ הַמְשֻׁגָּב, אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם יִתְיַצֵּב כְּשֶׁתּוֹפִיעַ כָּל סְגֻלָּתוֹ...

אֶת הַלְּבֵנִים אֶל הַבְּנְיָן יְכוֹלִים לָשֵׂאת גַּם אוֹתָם שֶׁאֵינָם חוֹדְרִים אֶל עֹמֶק סוֹד הַיְשָׁרִים אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בּוֹ, וְלֹא רַק לָשֵׂאת הַלְּבֵנִים כִּי אִם רַשָּׁאִים הֵם לִהְיוֹת גַּם הַמְנַצְּחִים עַל הַמְּלָאכָה, אֲבָל בְּבֹא תּוֹר סוֹד הַיְשָׁרִים לְהִגָּלוֹת אָז יִבֹּרַר דָּבָר "וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ"; וּמִכָּל-מָקוֹם אֵין שָׂכַר כָּל בְּרִיָּה מִתְקַפֵּחַ וְעַל-פִּי פָּעֳלָם יִמְצְאוּ כָּל הָעוֹבְדִים אֶת עָרְכָּם גַּם בְּזִכְרוֹן הָאֻמָּה לְדוֹרוֹת יָבֹאוּ, וְסוֹף-כָּל-סוֹף יִצְדַּק קֹדֶשׁ...

...כָּל חַיֵּי הַנְּשָׁמָה הַיִּשְׂרְאֵלִית בְּמִלֹּא הַזֹּהַר שֶׁלָּהּ מֻכְרָחִים לִהְיוֹת מְאִירִים בְּתִחְיָתֵנוּ

חכמת הלב:
"לקום מחר בבוקר עם שיר חדש בלב. לשיר אותו בכוח - לשיר אותו בכאב, לשמוע חלילים ברוח החופשית ולהתחיל מבראשית".
(נעמי שמר, "החגיגה נגמרת")

12 לדמותו – ראו עמ׳ 27.

24. מהו תפקיד המשל "את הלבנים אל הבנין יכולים לשאת..." בהקשר לחלוצים?

הצרה 20.indd 216 21/06/2011 14:39:41

הַלְאֻמִּית. אֶת הַהַכָּרָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת עָלֵינוּ לְהַכְנִיס ע״י כָּל הָאֶמְצָעִים הַמַּשְׁפִּיעִים עַל הַהֹוֶה וְהֵנָּנוּ רוֹאִים שֶׁמּוּכָנָה הִיא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ–יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל לְתוֹכָהּ אֶת הָרְשָׁמִים הַיּוֹתֵר אֲצִילִים, שֶׁהֵם מַתְאִימִים לְהַכָּרָה זוֹ וְהַיּוֹתֵר נֶאְדָּרִים בַּקֹּדֶשׁ.

5 אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהַשְׁגִּיר (=לְהַרְגִּיל) בְּקֶרֶב שִׁדְרוֹתֵינוּ כֵּן אֶת הָרַעְיוֹן שֶׁהַתְּחִיָּה הַלְאֻמִּית שֶׁלָּנוּ כּוֹלֶלֶת הִיא שְׁנֵי צְדָדִים וְרַק בַּהַשְׁלָמָה שֶׁל שְׁנֵי הַצְּדָדִים יַחַד, תִּהְיֶה אָז רְאוּיָה לִשְׁמָהּ. וְהַצְּדָדִים אֵינָם אֲחֵרִים, כִּי אִם צַד הַחֹל, וְצַד הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ. שְׁנֵי הַצְּדָדִים שֶׁל תְּחִיָּתֵנוּ מֻכְרָחִים לִהְיוֹת אֵיתָנִים, רְחָבִים וּמַקִּיפִים אֶת כָּל צְדָדֵי הַחַיִּים, כָּל אֶחָד בִּגְבוּלוֹ בַּמּוּבָן הַיּוֹתֵר מָלֵא. וְע״י הַגְּבוּרָה שֶׁל הַחַיִּים שֶׁל שְׁנֵי הַכֹּחוֹת בְּיַחַד, כֹּחַ הַחֹל וְכֹחַ הַקֹּדֶשׁ, יִתְגַּלֶּה 10 הָעֹז וְהֶהָדָר אֲשֶׁר לִתְחִיָּתֵנוּ הַלְאֻמִּית; וְעַל יְדֵי זֶה נִנָּצֵל מֵאוֹתָהּ הַמִּגְרַעַת שֶׁל הַשְּׁכָלַת הַטְּמִיעָה, הַמַּכְשִׁילָה אֶת הַכֹּחַ, וּמְטַשְׁטֶשֶׁת אֶת הַלֵּב״.

דמותה של מדינת ישראל כיום מעוררת, לכאורה, ספק בעניין ודאות הגדרת המדינה 15 כשלב בגאולה. האם ציבור גדול שאינו שומר תורה ומצוות, מצב בטחוני מעורער, ומוסר לא ראוי הם סימנים של תקופת גאולה?

נעיין להלן בשני מקורות. באחד, פרי עטו של **הראי״ה קוק**, מתוארת **מדינת ישראל האידיאלית,** ובשני, פרי עטו של בנו יחידו, **הרב צבי יהודה קוק,** מתוארת התמודדות עם 20 הפער בין החזון האידיאלי לבין מציאות ימינו.

הראי״ה קוק

אורות הקודש, חלק ג׳, עמ׳ קצ״א

25 **אושר המדינה האידיאלית**

קלו

30 **אֵין הַמְּדִינָה הָאוֹשֶׁר הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן שֶׁל הָאָדָם. זֶה נִתַּן לְהֵאָמֵר בְּמִדְינָה רְגִילָה, שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה לְעֵרֶךְ יוֹתֵר גָּדוֹל מֵחֶבְרַת אַחֲרָיוּת גְּדוֹלָה, שֶׁנִּשְׂאֲרוּ הָמוֹן הָאִידֵאוֹת, שֶׁהֵם עֶטֶרֶת הַחַיִּים שֶׁל הָאֱנוֹשִׁיוּת, מְרַחֲפִים מִמַּעַל לָהּ, וְאֵינָם נוֹגְעִים בָּהּ.**

מַה שֶּׁאֵין כֵּן מְדִינָה שֶׁהִיא בִּיסּוֹדָהּ אִידֵאָלִית, שֶׁחָקוּק בַּהֲוָיָתָהּ הַתֹּכֶן הָאִידֵאָלִי הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן, שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת הָאוֹשֶׁר הַיּוֹתֵר גָּדוֹל שֶׁל הַיָּחִיד. מְדִינָה זוֹ הִיא בֶּאֱמֶת הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה 35 **בְּסֶלֶם הָאוֹשֶׁר. וּמְדִינָה זוֹ הִיא מְדִינָתֵנוּ, מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, יְסוֹד כִּסֵּא ה׳ בָּעוֹלָם, שֶׁכָּל חֶפְצָהּ הוּא שֶׁיִּהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד**, שֶׁזֶּהוּ בֶּאֱמֶת הָאוֹשֶׁר הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן.

אֱמֶת שֶׁאוֹשֶׁר נִשְׂגָּב זֶה צָרִיךְ הוּא לְבֵאוּר אָרֹךְ, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אוֹרוֹ בִּימֵי חֹשֶׁךְ, אֲבָל לֹא מִפְּנֵי זֶה יֵחָדַל מִלִּהְיוֹת הָאוֹשֶׁר הַיּוֹתֵר גָּדוֹל״.

עיון בדברי **הראי״ה קוק** בעניין דמותה של מדינת ישראל מגלה פער בין ״מדינת ישראל יסוד כיסא ה׳ בעולם שכל חפצה שיהיה ה׳ אחד ושמו אחד״, לבין **תדמיתה** של מדינת ישראל כמדינה חילונית שאיננה מממשת בפועל את חזון העתיד. כיצד ניתן לגשר על פער

25. **מהי לדעתכם חשיבות שני הצדדים ״צד החול וצד הקודש״ בתחייה הלאומית?**

הצרה 20.indd 217
23/06/2011 17:09:48

זה? כיצד נוכל להסביר, מחד-גיסא, את האמונה שאנו נמצאים **בתהליך גאולה**, ומאידך-גיסא את **הווייתה החילונית** של מדינת ישראל בימינו?

נעיין בדברי הרב **צבי יהודה קוק**, המתמודד עם שאלה זו ומתווה דרך אפשרית לגשר על הפער בין החזון לבין המעשה.

הרב צבי יהודה קוק[13]

"המדינה כהתקיימות חזון הגאולה"

לנתיבות ישראל, חלק א', עמ' קצ"ח-קצ"ט

הנסיגות והמשברים הם חלק מתהליך הגאולה ואנו נדרשים להתמודד עמם ולשנותם.

"אוֹתָהּ הַדְּרָכַת הַהַדְרָגָה קְמְעָא-קְמְעָא, שֶׁהִיא קוֹבַעַת אֶת מַהֲלַךְ גְּאֻלָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְכָל צְדָדֶיהָ הַמַּעֲשִׂיִּים וְהָרוּחָנִיִּים, הֲלֹא הִיא כּוֹלֶלֶת בְּתוֹכָהּ גַּם אֶת כָּל הַהֶפְסֵקִים וְהָעִכּוּבִים, גַּם אֶת כָּל הַנִּסְיגוֹת וְהַכִּשְׁלוֹנוֹת, גַּם אֶת כָּל הָעִכּוּבִים וְהַסִּבּוּכִים, אֲשֶׁר לְכָל פָּרָשַׁת הַמַּהֲלָךְ הַזֶּה, אֲשֶׁר לְכָל שַׁלְשֶׁלֶת חֻלְקֵי הַהַדְרָגָה הַזֹּאת.

חכמת הלב:
"עיקר הגלות נובעת מחוסר האמונה".
(רבי נחמן מברסלב)

תּוֹפָעַת דּוֹרוֹת מֻפְלָאָה זוֹ, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא כָּל אוֹרָהּ וְלֹא נִתְבַּגֵּר כָּל כֹּחָהּ, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא בָּאָה לִידֵי הַשְׁלָמַת כָּל צוּרָתָהּ וְלֹא הִגִּיעָה לִידֵי גְּמַר שִׁכְלוּלָהּ, הִנֵּה בְּמִדָּה זוֹ שֶׁל הֶעְדֵּר הַהַשְׁלָמָה וְהַשִּׁכְלוּל, שֶׁל חֶסְרוֹן הַכֹּחַ וְהָאוֹר, מוֹצְאִים מָקוֹם לָחוּל וּלְהִתְבַּלֵּט מִינֵי פְּגָמִים וְרִפְיוֹנוֹת, מַחְשַׁכִּים וְקִלְקוּלִים – וְהֵם מַזְקִיקִים לְתִגְבֹּרֶת שֶׁל תִּקּוּן וְחִזּוּק, לְתוֹסֶפֶת שֶׁל עֲלִיָּה וְשִׁפּוּר, לְיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז שֶׁל שְׁלֵמוּת רוֹמְמוּת. בֵּינְתַיִם בְּסִתְרֵי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁל הַמַּהֲלָךְ הַזֶּה, עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה כָּל מִדָּתָהּ שֶׁל הַחֵרוּת יֵשׁ עֲדַיִן מָקוֹם לְמַשֹּׁהוּ שֶׁל עַבְדוּת, עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּלְתָה הַתְּשׁוּבָה הַשְׁלֵמָה יֵשׁ עֲדַיִן מָקוֹם לְסִרְכוֹת חֲטָאִים, עַד שֶׁלֹּא נִתְבָּרְרָה כָּל פְּעֻלַּת הַטֹּהַר הָעֶלְיוֹן וְהַחֲדֶרֶת הַהִתְחַדְּשׁוּת הַפְּנִימִית יֵשׁ עֲדַיִן מָקוֹם לְצִחְצוּחֵי טֻמְאַת הַגָּלוּת וּלְאַבְקוֹת חֻלְדָּתָהּ, עַד לְהוֹפָעַת כָּל הָאוֹרָה יֵשׁ עֲדַיִן מָקוֹם לְעִרְבּוּבֵי צְלָלִים וְעַרְפִלִּים, – וְכָל אֵלֶּה כְּאִלּוּ מְסַבְּכִים וּמְבַלְבְּלִים אֶת כָּל עִקָּרוֹ שֶׁל הַמַּהֲלָךְ הַגָּדוֹל הַזֶּה, וַהֲרֵי הֵם מְחַיְּבִים וּמְזָרְזִים, בְּכָל תֹּקֶף וְאֹמֶץ, אֶת הִתְאַזְּרוּת הַתַּעֲצוּמוֹת שֶׁל שׁוּתְפוּתֵנוּ לְמַעֲשֵׂה אֱלֹהֵינוּ בְּמִפְעָל רֵאשִׁית אַחֲרִיתֵנוּ הַמְבֹרָכָה וְהַשַּׁגִּיאָה מְאֹד. בֵּינְתַיִם, בְּמִפְלָאוֹת הַפְּסִיעוֹת הַנִּשְׂגָּבוֹת וְהַמְסֻבָּכוֹת שֶׁל מַהֲלָךְ הַגְּאוּלִים מִתְגַּלְגְּלוֹת וְנִטְפָּלוֹת גַּם עַפְרוּרִיּוּת גּוּשִׁים וְאַפְלוּלִיּוּת אֲוִירִים, שֶׁל אַרְצוֹת הָעַמִּים, עִם רַבָּבִים חִיצוֹנִיִּים וּפְנִימִיִּים שֶׁבַּמַּעֲשֶׂה וְשֶׁבָּרוּחַ, לְתוֹךְ תְּחוּמָהּ שֶׁל אֶרֶץ חַיֵּינוּ וּמוֹרֶשֶׁת תִּקְוָתֵנוּ, וְהִנְנוּ נִדְרָשִׁים וְנִקְרָאִים אֶל מִלּוֹא הַחֹסֶן וּמֶרְחָב הָאֱמֶת שֶׁל כָּל קוֹמְמִיּוּתֵנוּ הָאֱלֹהִית כֻּלָּהּ, שֶׁל כָּל אֱמוּנַת הַבְּרָאָתֵנוּ וּתְחוּשַׁת מוֹלַדְתֵּנוּ כֻּלָּהּ, "כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן".

---

13 **הרב צבי יהודה קוק** (ה'תרנ"א-ה'תשמ"ב, 1891–1982): בנו יחידו של הראי"ה קוק. למד בישיבת "תורת חיים". עסק רבות בעריכת כתבי אביו ובהנחלת משנתו לציבור הרחב. ראש ישיבת "מרכז הרב" ואחד מן המנהיגים הבולטים של הציונות הדתית. בהשראתו קמה תנועת "גוש אמונים", שהקימה את ההתיישבות היהודית ביש"ע.

הצרה 20.indd 218 21/06/2011 14:39:42

הרב צבי יהודה קוק הדגיש במאמרו עיקרון חשוב בעניין מהלך הגאולה. לפי דבריו הנסיגות, לכאורה, בתהליך הגאולה והמצב העכשווי של רוב חילוני במדינה, שאינו מזהה את שורשיו בקיום תורה ומצוות, מהווים **חלק צפוי** בתהליך הגאולה (הגאולה "כוללת בתוכה גם את כל העיכובים והסיבוכים").

הרב יוסף דב סולוביצ'יק במאמרו: "קול דודי דופק" מתאר שש הזדמנויות ("שש דפיקות") באמצעותן קורא הקב"ה לעם ישראל:

הרב יוסף דב סולוביצ'יק[14]

"קול דודי דופק", איש האמונה, עמ' 77-82

שש דפיקות

שש קריאות של הקב"ה לעם ישראל. הקמת מדינת ישראל מוכיחה את רצון ה' ויחסו המיוחד אל עם ישראל.

"לִפְנֵי שְׁמוֹנֶה שָׁנִים, בְּעֶצֶם לֵיל בַּלָּהוֹת מָלֵא זַוְעוֹת מַיְדָנֶק, טְרַבְּלִינְקָה וּבּוּכֶנְוַולְד, בְּלֵיל שֶׁל תָּאֵי גָּז וְכִבְשָׁנִים; בְּלֵיל שֶׁל הֶסְתֵּר פָּנִים מֻחְלָט, בְּלֵיל שִׁלְטוֹן שָׂטָן הַסְפֵּקוֹת וְהַשְׁמָד, אֲשֶׁר רָצָה לִסְחֹב אֶת הָרַעְיָה מִבֵּיתָהּ לַכְּנֵסִיָּה הַנּוֹצְרִית; בְּלֵיל חִפּוּשִׂים בְּלִי הֶרֶף וּבַקָּשַׁת הַדּוֹד, – בְּלֵיל זֶה גּוּפוֹ צָף וְעָלָה הַדּוֹד. הָאֵל הַמִּסְתַּתֵּר בְּשַׂפְרִיר חֶבְיוֹן הוֹפִיעַ פִּתְאֹם וְהִתְחִיל לִדְפֹּק בְּפֶתַח אָהֳלָהּ שֶׁל הָרַעְיָה הַסְּחוּפָה וְהַדְּווּיָה, שֶׁהִתְהַפְּכָה עַל מִשְׁכָּבָהּ מִתּוֹךְ פִּרְפּוּרִים וְיִסּוּרֵי גֵּיהִנּוֹם. **עֶקֶב הַהַפָּאוֹת וְהַדְּפִיקוֹת בְּפֶתַח הָרַעְיָה, עֲטוּפַת אֵבֶל, נוֹלְדָה מְדִינַת יִשְׂרָאֵל!**

כמה פעמים דפק הדוד בפתח אוהל רעייתו? דומני, שלכל הפחות יכולים אנו למנות שש דפיקות.

רֵאשִׁית, דְּפִיקַת הַדּוֹד נִשְׁמְעָה בַּמַּעֲרָכָה הַפּוֹלִיטִית. מִבְּחִינַת הַיְחָסִים הַבֵּין־לְאֻמִּיִּים לֹא יַכְחִישׁ אַף אִישׁ, **שֶׁתְּקוּמַת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, בְּמוּבָן פּוֹלִיטִי, הָיְתָה הִתְרַחֲשׁוּת כִּמְעַט עַל טִבְעִית.** רוּסְיָה וְאַרְצוֹת הַמַּעֲרָב תָּמְכוּ יַחַד בְּרַעְיוֹן יְסוֹדָהּ שֶׁל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיְתָה אוּלַי הַהַצָּעָה הַיְחִידָה שֶׁבְּנוֹגֵעַ לָהּ הִתְאַחֲדוּ הַמִּזְרָח וְהַמַּעֲרָב. נוֹטֶה אֲנִי לְהַאֲמִין שֶׁאִרְגּוּן הָאֻמּוֹת הַמְּאֻחָדוֹת נוֹצַר בְּמְיֻחָד לְתַכְלִית זוֹ – לְשֵׁם מִלּוּי הַשְׁלִיחוּת שֶׁהִטִּילָה עָלָיו הַהַשְׁגָּחָה. נִדְמֶה לִי, שֶׁאֵין לְהַצְבִּיעַ עַל שׁוּם הֶשֵּׂג מַמָּשִׁי אַחֵר עַל יְדֵי הָאו"ם (=הָאוּמּוֹת הַמְּאוּחָדוֹת). חז"ל הִבִּיעוּ כְּבָר אֶת הַדֵּעָה, כִּי לִפְעָמִים "מָטָר" יוֹרֵד "בִּשְׁבִיל יָחִיד" וּבִשְׁבִיל עֶשֶׂב אֶחָד. אֵינֶנִּי יוֹדֵעַ אֶת מִי רָאוּ נְצִיגֵי הָעִתּוֹנוּת בְּעֵינֵי בָּשָׂר בְּכִסֵּא הַנְּשִׂיאוּת בְּאוֹתָהּ אֲסֵפָה גּוֹרָלִית, אֲשֶׁר בָּהּ הֻחְלַט עַל יְסוֹד מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, אֲבָל מִי שֶׁהִסְתַּכֵּל אָז הֵיטֵב בְּעֵינוֹ הָרוּחָנִית הִרְגִּישׁ בַּיּוֹשֵׁב רֹאשׁ הָאֲמִתִּי שֶׁנִּצַּח עַל הַדִּיּוּנִים, וְהוּא – הַדּוֹד. הוּא דָּפַק בְּפַטִּישׁוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן. הַאֵין אָנוּ מְפָרְשִׁים אֶת הַכָּתוּב: "בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" – 'שְׁנַת מַלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם'? אִם אַחַשְׁוֵרוֹשׁ לְבַדּוֹ נָדוּד שֵׁנָה הָיָה, לֹא הָיָה הַדָּבָר חָשׁוּב כָּל וְלֹא צָמְחָה יְשׁוּעָה בְּאוֹתוֹ לַיְלָה. אֲבָל אִם מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּבָיְכוֹל, לֹא נָם – נוֹלְדָה הַגְּאֻלָּה. אִם פִּלּוֹנִי אַלְמוֹנִי פָּתַח אֶת הַיְשִׁיבָה שֶׁל הָאֻמּוֹת הַמְּאֻחָדוֹת לֹא הָיְתָה נוֹלֶדֶת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, אֲבָל

14 לדמותו – ראו עמ' 67.

20.indd 219 הצרה
21/06/2011 14:39:43

אִם הַדּוֹד דָּפַק בְּשֶׁלְחָן הַנְּשִׁיאוּת – הִתְרַחֵשׁ הַפֶּלָא. קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק!

שֵׁנִית, דְּפִיקַת הַדּוֹד נִשְׁמְעָה בִּשְׁדֵה הַקְּרָב. חֵיל הַהֲגָנָה הַקָּטָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל נִצַּח אֶת צִבְאוֹתֵיהֶן הָעֲצוּמִים שֶׁל אַרְצוֹת עָרָב. נֵס "רַבִּים בְּיָד מְעַטִּים" נַעֲשָׂה לְעֵינֵינוּ. וּפֶלֶא עוֹד יוֹתֵר גָּדוֹל הִתְרַחֵשׁ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה! הקב"ה הִכְבִּיד אֶת לֵב יִשְׁמָעֵאל וְצִוָּה עָלָיו לָצֵאת לִקְרַב נֶגֶד מְדִינַת יִשְׂרָאֵל. אִלּוּלֵא הִכְרִיזוּ הָעֲרָבִים מִלְחָמָה עַל יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מַסְפִּימִים לְתָכְנִית הַחֲלָקָה, הָיְתָה מְדִינַת יִשְׂרָאֵל נִשְׁאֶרֶת בִּלְי יְרוּשָׁלַיִם, בִּלְי חֵלֶק גָּדוֹל שֶׁל הַגָּלִיל וְכַמָּה מִשְׁטְחֵי הַנֶּגֶב. אִלּוּ הָיָה פַּרְעֹה, לִפְנֵי אַלְפֵי שָׁנָה, נוֹתֵן לְיִשְׂרָאֵל לָצֵאת מִמִּצְרַיִם מִיָּד כְּפִי בַּקָּשָׁתוֹ הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל מֹשֶׁה, הָיָה מֹשֶׁה צָרִיךְ לַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ וְהָיָה חוֹזֵר אַחֲרֵי שְׁלֹשָׁה יָמִים. אֲבָל פַּרְעֹה הִכְבִּיד אֶת לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֶל מֹשֶׁה. הקב"ה הוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. מִמִּילָא פָּקַע כֹּחָהּ שֶׁל הַהַבְטָחָה, כִּי יָשׁוּבוּ מִצְרַיְמָה. כָּל חוֹזֶה הַמְבֻסָּס עַל הֶסְכֵּם שְׁנֵי הַצְּדָדִים אֵינוֹ מְחַיֵּב אֶת הַצַּד הָאֶחָד, אִם הַצַּד הַשֵּׁנִי מְסָרֵב לְמַלֵּא אֶת אֲשֶׁר הֻטַּל עָלָיו לַעֲשׂוֹת. קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק!

שְׁלִישִׁית, הַדּוֹד הִתְחִיל לִדְפֹּק גַּם בְּפֶתַח הָאוֹהֶל הַתֵּאוֹלוֹגִי, וְיִתָּכֵן, כִּי זוֹהִי הַדְּפִיקָה הַחֲזָקָה בְּיוֹתֵר. **הִדְגַּשְׁתִּי כַּמָּה פְּעָמִים בְּדִבְרֵי עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל טְעָנוֹת הַתֵּאוֹלוֹגִים הַנּוֹצְרִים, שֶׁהקב"ה נָטַל מִכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אֶת זְכוּיוֹתֶיהָ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשֶׁכָּל הַהַבְטָחוֹת בְּנוֹגֵעַ לְצִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם מִתְיַחֲסוֹת בְּמוּבָן אֱלֶגוֹרִי אֶל הַנַּצְרוּת וְהַכְּנֵסִיָּה הַנּוֹצְרִית, נִתְבַּדּוּ בְּפַרְהֶסְיָא עַל יְדֵי יְסוּד מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, כִּטְעָנוֹת שֶׁקֶר, שֶׁאֵין לָהֶם שׁוּם עִקָּר וְשֹׁרֶשׁ...** אֵינֶנִּי פְּסִיכוֹלוֹג וּבְוַדַּאי לֹא פְּסִיכוֹאָנָלִיטִיקָן, אֲבָל דַּף גְּמָרָא אֲנִי יוֹדֵעַ, וַאֲנִי זוֹכֵר הֵיטֵב מַה שֶּׁאָמְרוּ חז"ל עַל בִּלְעָם: "מִבִּרְכָתוֹ... אַתָּה לָמֵד מֶה הָיָה בִּלְבּוֹ". כְּשֶׁאָדָם מַאֲרִיךְ בְּדִבּוּרוֹ נִפְלָט מִפִּיו לִפְעָמִים דָּבָר אֱמֶת. כְּשֶׁאֶחָד הַסַּנְטוֹרִים שָׂאַל אֶת שַׂר הַחוּץ: "מַדּוּעַ הָעֲרָבִים שׂוֹנְאִים אֶת הַיְּהוּדִים?" רָצָה בֶּאֱמֶת לְהָשִׁיב: "גַּם אֲנִי כְּשֶׁלְעַצְמִי, בְּתוֹר נוֹצְרִי, אֵין לִי חִבָּה יְתֵרָה אֲלֵיהֶם. מִפְּנֵי שֶׁהָרְגוּ אֶת מְשִׁיחֵנוּ, וּמֵחֲמַת זֹאת הִפְסִידוּ אֶת חֶלְקָם בִּירֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם". יָשַׁב מַלְאָךְ, אוֹ חָפָה נִתְנָה, בִּגְרוֹנוֹ שֶׁל הַשַּׂר (כִּדְרָשַׁת חז"ל עַל הַכָּתוּב: "וַיָּשֶׂם ה' דָּבָר בְּפִי בִּלְעָם"), וּבִמְקוֹם לַהֲגוֹת אֶת הַמִּלִּים "מְשִׁיחֵנוּ", "אֲנִי כְּשֶׁלְעַצְמִי", פָּלְטוּ שְׂפָתָיו דְּבָרִים אֲחֵרִים וְאָמַר: "הָעֲרָבִים", "מֻחְמָד". מִתַּחַת לְסַף הַכָּרָתוֹ מְפַחֵד הוּא אֶת הָעֲבָדָה "הַנּוֹרָאָה" שֶׁכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שׁוֹלֶטֶת בְּצִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם. קוֹרַת רוּחַ אֲנִי מוֹצֵא בְּקִרְאֵי בְּעִתּוֹנִים קָתוֹלִיִּים וְעִתּוֹנִים פְּרוֹטֶסְטַנְטִיִּים עַל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל. בְּעַל כֹּרְחָם עֲלֵיהֶם לְהַזְכִּיר אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁהֵם מוֹסְרִים חֲדָשׁוֹת עַל צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם הַנִּמְצָאוֹת בְּיָדֵינוּ. יֵשׁ לִי תָּמִיד רֶגֶשׁ מְיֻחָד שֶׁל סִפּוּק נֶפֶשׁ בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי קוֹרֵא בָּעִתּוֹן, שֶׁתִּגּוּבַת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ יְדוּעָה כָּעֵת. כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם וְהַמִּשְׁרָדִים סְגוּרִים, אוֹ כְּשֶׁאֲנִי קוֹרֵא בְּעֶרֶב פֶּסַח יְדִיעָה מִ"יוּנַיְיטֶד פְּרֶס" שֶׁ"הַיְּהוּדִים יֵשְׁבוּ הַלַּיְלָה לְשֻׁלְחָן הַסֵּדֶר בְּתִקְוָה, שֶׁנִּסֵּי מִצְרַיִם יַחְזְרוּ וְיִתְרַחֲשׁוּ הַיּוֹם". קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק!

רְבִיעִית, הַדּוֹד דּוֹפֵק בְּלִבּוֹת הַנֹּעַר הַמִּתְבּוֹלֵל וְהַנָּבוֹךְ. תְּקוּפַת הַסְּתֶרֶת הַפָּנִים בְּרֵאשִׁית שְׁנוֹת הָאַרְבָּעִים הֵבִיאָה בִּלְבּוּל הַמֹּחוֹת בֵּין הֶמוֹנֵי הָעָם הַיְּהוּדִי וְהַנֹּעַר הַיְּהוּדִי בִּפְרָט. הַהִתְבּוֹלְלוּת הָלְכָה וְגָבְרָה. וְהַדְּחִיפָה לִבְרֹחַ מֵהַיַּהֲדוּת וּמֵעַם יִשְׂרָאֵל הִגִּיעָה לִשְׂיאָהּ. פַּחַד, יֵאוּשׁ, וְעַם-הָאָרָצוּת גָּרְמוּ לְרַבִּים לִנְטֹשׁ אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, וְלַעֲלוֹת עַל הָאֳנִיָּה "לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי ה'". נַחְשׁוֹל, שֶׁנִּדְמָה הָיָה, שֶׁאֵין מָצוֹר לוֹ, עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. **פִּתְאֹם הִתְחִיל הַדּוֹד לִדְפֹּק בְּדַלְתוֹת הַלִּבָּבוֹת הַנְּבוֹכִים וּדְפִיקָתוֹ – תְּקוּמַת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל – הֵאֵטָה, לְפָחוֹת, אֶת תַּהֲלִיךְ הַבְּרִיחָה. רַבִּים מֵהַמִּתְנַכְּרִים לְשֶׁעָבַר קְשׁוּרִים עַתָּה לַמְּדִינָה**

220 הצרה 20.indd 21/06/2011 14:39:43

הָעִבְרִית בִּקְשָׁרֵי רֶגֶשׁ נָאוֹת עַל הֶשֵּׂגֶיהָ הַבַּבִּירִים. הַרְבֵּה יְהוּדִים אֲמֶרִיקָאִיִּים שֶׁנִּטְמְעוּ לְמֶחֱצָה, לִשְׁלִישׁ וּלְרֶבַע שְׁרוּיִים בְּפַחַד טָמִיר וּדְאָגָה בְּשֶׁל מַשְׁבֵּר הָעוֹבֵר עַל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, וְהֵם מִתְפַּלְּלִים לִשְׁלוֹמָהּ וְטוֹבָתָהּ, אעפ״י שֶׁרְחוֹקִים הֵמָּה מֵהִתְמַכְּרוּת גְּמוּרָה אֵלֶיהָ. אֲפִלּוּ אֵלֶּה הָעוֹנִים אֶת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל – וְיֶשְׁנָם יְהוּדִים כָּאֵלֶּה – מֻכְרָחִים לְהִתְגּוֹנֵן בִּלִי הֶרֶף כְּנֶגֶד הַחֲשָׁד הַמְשֻׁנֶּה שֶׁל נֶאֱמָנוּת כְּפוּלָה. וְהֵם מַצְהִירִים וּמַכְרִיזִים מִדֵּי יוֹם–בְּיוֹמוֹ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. סִימָן טוֹב הוּא לִיהוּדִי כְּשֶׁאֵינוֹ יָכֹל לְהִתְעַלֵּם מִיַּהֲדוּתוֹ, וְהוּא נֶאֱלָץ לַעֲנוֹת תָּמִיד עַל שְׁאֵלַת: ״מִי אַתָּה וּמַה מְּלַאכְתֶּךָ״ אֲפִלּוּ כְּשֶׁאַחְדָנוּת יְתֵרָה נִזְרְקָה בּוֹ וְאֵין לוֹ הָעֹז וְהָאֹמֶץ לַעֲנוֹת בְּגַאֲוָה אֲמִתִּית: ״עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת ה׳ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא״. הַשְּׁאֵלָה הַמַּתְמִידָה ״מִי אַתָּה״ מְקֻשֶּׁרֶת אוֹתוֹ לְעַם יִשְׂרָאֵל. בְּעֶצֶם, הָעֲבָדָה, כִּי שָׁם יִשְׂרָאֵל נָשָׂא עַל שְׁפָתַיִם, יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם הַזְכָּרָה לִיהוּדִי הַבּוֹרֵחַ כִּי אִי–אֶפְשָׁר לוֹ לָנוּס מִן כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּהּ הִסְתַּבְּדָה מִלֵּדָתוֹ. לְכָל עֵבֶר שֶׁאָנוּ פּוֹנִים אָנוּ קוֹלְטִים אֶת הַמִּלָּה ״יִשְׂרָאֵל״; כְּשֶׁמַּאֲזִינִים אָנוּ לְתַחֲנוֹת רַדְיוֹ, כְּשֶׁפּוֹתְחִים אָנוּ אֶת הָעִתּוֹן, כְּשֶׁמִּשְׁתַּתְּפִים אָנוּ בְּכִנּוּס שֶׁל מִתְנַכְּחִים בְּעִנְיָנָא דְיוֹמָא, אָנוּ נִתְקָלִים בִּשְׁאֵלַת יִשְׂרָאֵל הַנִּדּוֹנָה בְּפֶמְבִּי.

דָּבָר זֶה חֲשִׁיבוּתוֹ מְרֻבָּה לִיהוּדִים הַנִּגּוּעִים בִּשְׂנְאָה עַצְמִית וְהָרוֹצִים לְהִתְחַמֵּק מִן הַיַּהֲדוּת וּלְהִמָּלֵט עַל נַפְשָׁם. מִתְחַבְּאִים הֵמָּה, כְּיוֹנָה בְּשִׁעְתּוֹ, בְּיַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וּמְבַקְּשִׁים לְהֵרָדֵם, אֲבָל רַב הַחוֹבֵל אֵינוֹ מְנִיחָם לְהַסִּיחַ דַּעְתָּם מִגּוֹרָלָם. צָלָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם בְּלִי הֶרֶף. מַחְשָׁבוֹת מְסֻיָּמוֹת וְהִרְהוּרִים פָּרָדוֹכְּסָלִיִּים בּוֹקְעִים וְעוֹלִים מִנִּבְכֵי הַנֶּפֶשׁ אֲפִלּוּ אֵצֶל הַמִּתְבּוֹלְלִים הַמֻּשְׁבָּעִים. וּכְשֶׁיְּהוּדִי מַתְחִיל לַחְשֹׁב, לְהִתְבּוֹנֵן, כְּשֶׁשְּׁנָתוֹ נוֹדֶדֶת – אִי אֶפְשָׁר לָדַעַת לְאָן תּוֹלֶכְנָה אוֹתוֹ מַחְשָׁבוֹתָיו, וְאֵיךְ יִתְבַּטְּאוּ פִּקְפּוּקָיו וּסְפֵקוֹתָיו. קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק!

הַדְּפִיקָה הַחֲמִישִׁית שֶׁל הַדּוֹד הִיא אוּלַי הַחֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר. בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה בְּתוֹלְדוֹת גָּלוּתֵנוּ הִפְתִּיעָה הַהַשְׂגָּחָה אֶת שׁוֹנְאֵינוּ בַּתַּגְלִית הַמַּרְעִישָׁה, שֶׁדָּם יְהוּדִי אֵינוֹ הֶפְקֵר!...

...אַל נִשְׁכַּח, כִּי הָרַעַל שֶׁל הָאַנְטִישֶׁמִיּוּת הַהִיטְלֶרְאִית שָׁעְשְׁתָה אֶת הַיְהוּדִי כִּדְגִי–הַיָּם הַמֻּפְקָרִים לַכֹּל, עֲדַיִן מְחַלְחֵל בִּבְנֵי דּוֹר זֶה שֶׁהִסְתַּכְּלוּ בְּשִׁוְיוֹן–נֶפֶשׁ בְּמַחֲזֶה–בַּלָּהוֹת שֶׁל חֲנִיקַת מִלְיוֹנִים בְּתָאֵי–הַגָּז כִּבְתוֹלָעָה רְגִילָה שֶׁאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ כְּלָל. הָאַנְטִידוֹט לְסַם–מָוֶת כָּזֶה, שֶׁהִרְעִיל אֶת הַמּוֹחוֹת וְטִמְטֵם אֶת הַלְּבָבוֹת, הוּא נְכוֹנוּת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל לְהָגֵן עַל דְּמֵי בָּנֶיהָ–בּוֹנֶיהָ. קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק!

הַדְּפִיקָה הַשִּׁשִּׁית, שֶׁגַּם מִמֶּנָּה אַל נַסִּיחַ אֶת דַּעְתֵּנוּ, נִשְׁמְעָה בִּשְׁעַת פִּתְיחַת שַׁעֲרֵי–הָאָרֶץ. יְהוּדִי הַנָּס מֵאֶרֶץ–אוֹיֵב יוֹדֵעַ עַכְשָׁו כִּי יָכֹל הוּא לִמְצֹא מִקְלָט בָּטוּחַ בְּאֶרֶץ–אָבוֹת. זוֹהִי תּוֹפָעָה חֲדָשָׁה בְּדִבְרֵי–יָמֵינוּ. עַד הֵנָּה אוּכְלוּסֵי–יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהָיוּ נֶעֱקָרִים מִמְּקוֹמָם, נָדְדוּ בְּמִדְבָּר–הָעַמִּים מִבְּלִי לִמְצֹא מַחֲסֶה וּמָעוֹן בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת. בְּעֶטְיָהּ שֶׁל סְגִירַת–שְׁעָרִים בְּפְנֵי גּוֹלִים וְנוֹדְדִים בָּאָה כְּלָיָה עַל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. עַתָּה נִשְׁתַּנָּה הַמַּצָּב. כְּשֶׁאֻמָּה פְּלוֹנִית מַפְלִיטָה אֶת הַמְעוּט הַיְהוּדִי מִתּוֹכָהּ, הַמְגֹרָשִׁים מְכַוְּנִים אֶת צַעֲדֵיהֶם צִיּוֹנָה, וְהִיא קוֹלֶטֶת אֶת בָּנֶיהָ כְּאֵם רַחֲמָנִיָּה. עֲדִים הָיִינוּ כֻּלָּנוּ לְהִתְנַחֲלוּת יְהוּדֵי הַמִּזְרָח בָּאָרֶץ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת. וּמִי יוֹדֵעַ לְמַה הָיוּ צְפוּיִים אַחֵינוּ אֵלֶּה בַּאֲרָצוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם לוּלֵא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵבִיאָה אוֹתָם בָּאֲנִיּוֹת וּבְמְטוֹסִים אֵלֶיהָ? לוּ קָמָה מְדִינַת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַשּׁוֹאָה הַהִיטְלֶרְאִית, מֵאוֹת אַלְפֵי יְהוּדִים הָיוּ נְצוֹלִים מִתָּאֵי–הַגָּז וְהַכִּבְשָׁנִים. פֶּלֶא הַמְּדִינָה בּוֹשֵׁשׁ קְצָת לָבֹא, וּבְעֶטְיוֹ שֶׁל אִחוּר פְּעָמָיו הוּצְאוּ לַהֲרִיגָה אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. בְּרַם עַכְשָׁו, כְּשֶׁתְּמָה שְׁעַת הֶסְתֵּר פָּנִים, נִתְּנָה הָאֶפְשָׁרוּת לִיהוּדִים הַנִּתְלָשִׁים מִמְּקוֹמוֹתֵיהֶם לְהִשְׁתָּרֵשׁ בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. אַל יְהִי הַדָּבָר הַזֶּה קַל בְּעֵינֵינוּ! קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק!״

הצרה 20.indd 221
21/06/2011 14:39:43

nrwn20.indd 222 21/06/2011 14:38:48

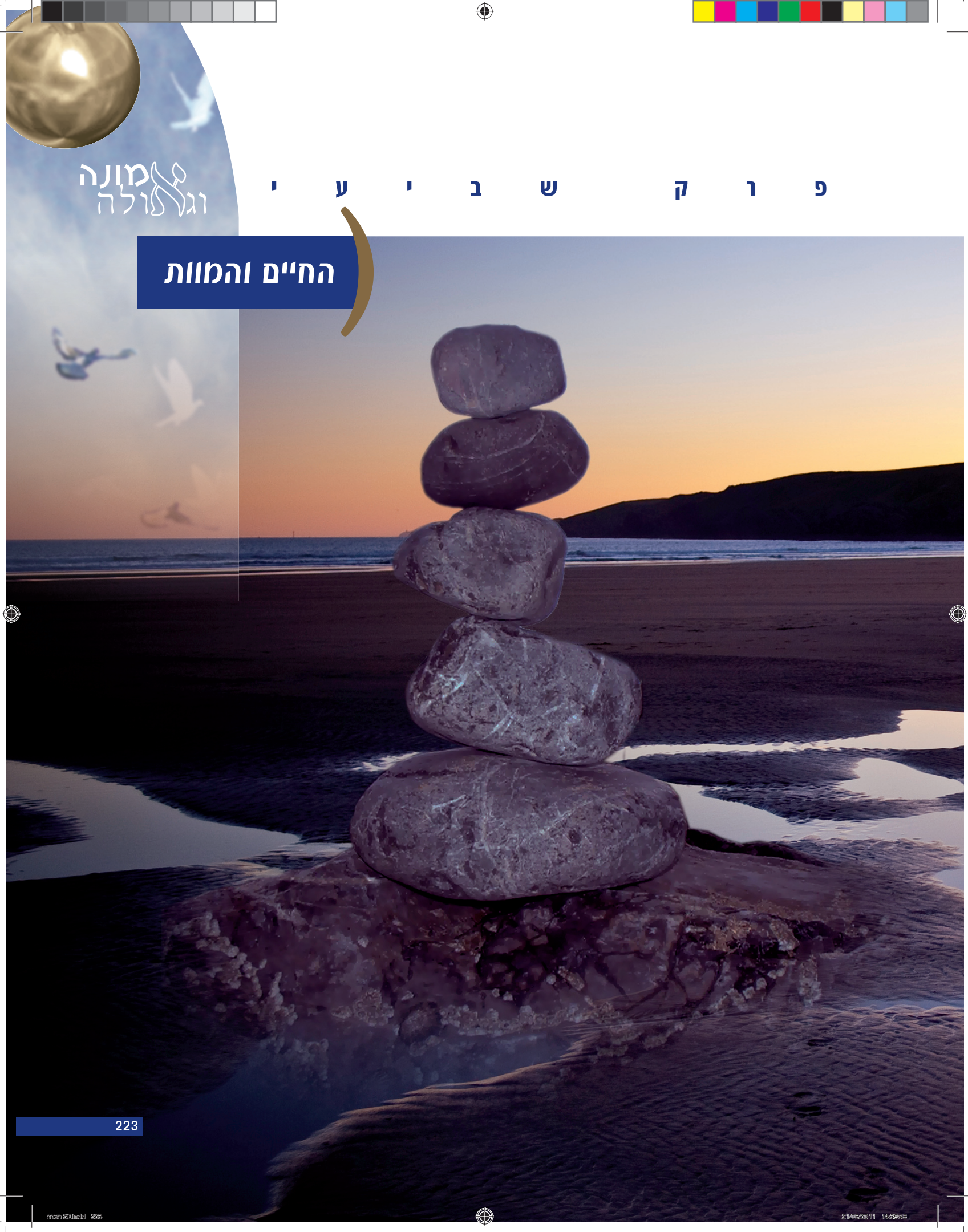

פ ר ק ש ב י ע י

החיים והמוות

עולם הבא

א מרו חז"ל: "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין" (מסכת אבות פרק ד' משנה ט"ז). העולם הזה הוא עולם זמני וחולף, לעומתו העולם הבא הוא עולם הנצח שאין לו הפסק. העולם הזה, בו אנו חיים, הוא עולם **העבודה** והעמל, והעולם הבא הוא מקום **העונג והשכר**.

חכמת הלב:

"יש כוכבים שאורם מגיע ארצה רק כאשר הם עצמם אבדו ואינם. יש אנשים שזיו זכרם מאיר - כאשר הם עצמם - אינם יותר בתוכנו. אורות אלה המבהיקים בחשכת הליל - הם הם שמראים לאדם את הדרך!".

(חנה סנש)

העיסוק בעולם הבא ובתחיית המתים הוא עיסוק לא פשוט. "דע, כשם שלא ישיג הסומא את הצבעים, ולא ישיג החרש את הקולות... כך לא ישיגו הגופות את התענוגות הנפשיים... כך לא יוודע בעולם הזה הגשמי תענוג העולם הרוחני" (רמב"ם, הקדמה למשנה). כוונת דברי הרמב"ם לומר כי העובדה שהעולם הרוחני שונה במהותו מעולמנו הגשמי, עולמו של בשר ודם, יוצרת קושי להבין באופן שלם את מהותו של העולם הבא.

אף על פי כן מוצאים אנו בהשקפה היהודית התייחסות לעולם הבא ולתחיית המתים. העובדה שאין אנו רואים את עולם הבא אינה מעידה על העדרו, אלא נובעת מקוצר ראייתנו והעדר כלים מתאימים שיאפשרו לנו לראות את עולם הבא. להלן נעסוק במספר היבטים המתייחסים לנושאים אלו:

1. חשיבותו ומקומו של עולם הבא בהשקפת היהדות – **רבי יהודה הלוי (ריה"ל)** בספרו **הכוזרי**.
2. מהו עולם הבא? – **רמח"ל, בדרך ה', רמב"ם**, ב**הלכות תשובה**.
3. השחרור מיראת המוות – **הראי"ה קוק, באורות הקודש**.

איומים רבים מרתיעים את האדם: עוני, מחלות, בדידות וקשיים נוספים. בראש כולם ניצב איום המוות. מושג המוות מקבל משמעות של חידלון, אובדן, חוסר תקווה, סוף. סוף החיים.

מאז ומעולם ניסה האדם למצוא דרכים להחלץ מהגזירה המיועדת לכלל האנושות. האדם ניסה לגלות את סם החיים, את שיקוי האלמוות, להאריך ולו במעט את חייו. כל כך אוהב האדם לחיות, ליצור, לאהוב, להתקדם, לפרוח. חרף מאמציו מופיע המוות ושם קץ לתקוות האדם ושאיפותיו.

האם המוות מבטא כליון סופי לאדם? האם כל תמצית חיי האדם מסתכמת ביום מותו, או שמא יש לומר **יש חיים אחרי המוות** ולא ייתכן כי מותו הפיזי של האדם מהווה גם את "מותה" של נשמתו. שאלות אלו, ומקומו של עולם הבא בהשקפה האמונית שלנו, נתונים

הצרה 20.indd 224 21/06/2011 14:39:54

במחלוקת בין הדתות השונות. יש הסוברים כי תכלית חיי האדם היא לזכות לחיי עולם הבא, ולחייו בעולם הזה אין משמעות, ויש הסוברים כי עולם הבא יש לו ערך רוחני רב אולם גם לעולם הזה יש משמעות רבה **כמקום הכנה** וקיום מצוות לקראת עולם הבא. נעיין בדברי **רבי יהודה הלוי** בספר **הכוזרי** ובגישות השונות שהוא מציג בעניין יעודי ומטרות הדתות האחרות מול הדת היהודית.

רבי יהודה הלוי

"הכוזרי", מאמר ראשון, סעיפים ק"ד-קי"א, קט"ו

השוואה בין ייעודי האדם, לפי היהדות, לבין ייעודי האדם, לפי הדתות האחרות, בעודו בחיים ולאחר מותו.

אמר **הכוזרי:**

(קד) וַהֲלֹא יְעוּדֵי הַדָּתוֹת הָאֲחֵרוֹת עֲשִׂירִים יוֹתֵר **וּמְשֻׁפָּעִים מִיעוּדֵיכֶם.**

אמר **החבר:**

(קה) אַךְ כָּל אֵלֶּה יְעוּדִים לְאַחַר הַמָּוֶת, וּבַחַיִּים אֵין דָּבָר מֵהֶם, וְאֵין גַּם דָּבָר אֲשֶׁר יוֹרֶה עֲלֵיהֶם.

אמר **הכוזרי:**

(קו) נָכוֹן הַדָּבָר! עֲדַיִן לֹא רָאִיתִי אִישׁ מִן הַמַּאֲמִינִים בַּיְעוּדִים הָהֵם מִתְאַוֶּה לְהַחֲשָׁתָם, – וּלְהֵפֶךְ! אִלּוּ יָכֹל לִדְחוֹתָם וּלְאַחֵר בּוֹאָם לְאֶלֶף שָׁנִים וּלְהִשָּׁאֵר עַד אָז בְּכֶלֶא הַחַיִּים, עִם כָּל יְסוּרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְעִם הָעִצָּבוֹן אֲשֶׁר בּוֹ, הָיָה בּוֹחֵר בְּכָךְ.

אמר **החבר:**

(קז) אַךְ מָה, לְדַעְתְּךָ, יֹאמַר הָאִישׁ שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו אֶת הַמַּעֲמָדִים הַגְּדוֹלִים בָּהֶם נִגְלָה כְּבוֹד מַלְכוּת הַשָּׁמַיִם?

אמר **הכוזרי:**

(קח) זֶה בִּלֹא סָפֵק, יִתְאַוֶּה כִּי תִּהְיֶה נַפְשׁוֹ תָּמִיד נִפְרֶדֶת מֵחוּשָׁיו וְתִשָּׁאֵר תָּמִיד נֶהֱנֵית מִן הַזִּיו הַהוּא: אִישׁ כָּזֶה וַדַּאי מִתְאַוֶּה לָמוּת.

אמר **החבר:**

(קט) לֹא כֵן! יְעוּדֵינוּ הֵם – כִּי נִדְבַּק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי עַל יְדֵי הַנְּבוּאָה וְכָל הַקָּרוֹב לָהּ וְכִי יִתְחַבֵּר הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בָּנוּ בְּאוֹתוֹת גְּדֹלָה, בְּמַרְאוֹת כָּבוֹד וּבְנִפְלָאוֹת, וְלָכֵן לֹא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "אִם תַּעֲשׂוּ כְּכָל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲבִיאֲכֶם אַחֲרֵי מוֹתְכֶם אֶל גַּנּוֹת וְאֶל מָקוֹם תַּעֲנוּגוֹת", כִּי אִם: "וְהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה", וַאֲנִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַנְהִיגְכֶם, וַאֲנָשִׁים מִכֶּם יִהְיוּ עוֹמְדִים לְפָנַי וְעוֹלִים הַשָּׁמַיְמָה כְּאוֹתָם שֶׁהָיוּ מִתְהַלְּכִים בְּחַיֵּיהֶם בֵּין הַמַּלְאָכִים, וְהַמַּלְאָכִים יִקְרְאוּ לְכָל אֶחָד מֵאֵלֶּה: "בֶּן אָדָם" – לְהַבְדִּיל בֵּינוֹ לְבֵינָם; וְאַף מַלְאָכַי יִהְיוּ מִתְהַלְּכִים בְּקִרְבָּם בָּאָרֶץ, וְתִרְאוּ אוֹתָם, בְּבוֹאָם, בּוֹדְדִים אוֹ בְּמַחֲנוֹת, לִשְׁמֹר עֲלֵיכֶם וּלְהִלָּחֵם לָכֶם; וְתַאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאָרֶץ שֶׁבְּסִיּוּעָהּ הִגַּעְתֶּם לַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת, הִיא אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ; וְיִהְיוּ הַשֹּׁבַע בָּאָרֶץ הַזֹּאת

225 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:40:03

חכמת הלב:
"העולם כולו גשר צר מאוד והעיקר לא לפחד כלל".
(רבי נחמן מברסלב)

וּרְעָבָה, טוֹבָתָהּ וְרָעָתָהּ תְּלוּיִים בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי לְפִי מַעֲשֵׂיכֶם, וְיִהְיֶה מִנְהַג הַטֶּבַע נוֹהֵג בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אַךְ לֹא בָּכֶם – כִּי כָּל עוֹד שְׁכִינָתִי שׁוֹרָה בְּקִרְבְּכֶם, תִּרְאוּ שֹׂבַע בְּאַרְצְכֶם, וְגִשְׁמֵיכֶם יָבֹאוּ כְּסִדְרָם, לֹא יֵכָּשְׁווּ זְמַנֵּיהֶם, וְתִגְבְּרוּ בִּמְתֵי מִסְפָּר עַל אוֹיְבֵיכֶם, – וּבָזֶה תֵּדְעוּ כִּי עִנְיָנְכֶם נוֹהֵג לֹא לְפִי חֻקֵּי הַטֶּבַע, כִּי אִם לְפִי רְצוֹנִי, אַךְ בְּעָבְרֵכֶם עַל דְּבָרַי תִּרְאוּ רָעָב וּבַצֹּרֶת וְנֶגֶף וְחַיָּה רָעָה, גַּם בְּיָמִים אֲשֶׁר כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שָׂרוּי בְּשַׂלְוָה, – אָז תֵּדְעוּ כִּי עִנְיָנֵיכֶם מֻנְהָגִים עַל יְדֵי דָּבָר הָעוֹמֵד לְמַעְלָה מִן הַחֹק הַטִּבְעִי. וְכָל זֶה נִתְקַיֵּם: כָּל הַיְעוּדִים הַכְּלוּלִים בְּתוֹרָתֵנוּ בָּאוּ, – אֵין לָחוּשׁ אֲפוֹא פֶּן לֹא יוֹסִיפוּ לְהִתְקַיֵּם. לְעֻמַּת זֶה, כָּל יְעוּדֵי הַדָּתוֹת הָאֲחֵרוֹת יִכְלֵם שֹׂרֶשׁ אֶחָד, וְהוּא – הַתִּקָּוָה לִהְיוֹת קָרוֹב לָאֱלוֹהַּ וּלְמַלְאָכָיו, וּמִי שֶׁהִגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ לֹא יָרָא מָוֶת. לֹא כֵן תּוֹרָתֵנוּ! הִיא מוֹכִיחָה אֶת יְעוּדָהּ בְּמַרְאֵה עֵינַיִם.

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לַחֲבֵרִים שֶׁחָנְתָה שַׁיָּרָתָם בַּמִּדְבָּר, וְנִפְרַד אֶחָד מֵהֶם וְהָלַךְ לְהֹדּוּ; וּמֶלֶךְ הֹדּוּ קִבֵּלוֹ בְּכָבוֹד רַב, מִשֶּׁנּוֹדַע לוֹ כִּי הוּא אַחַד הַחֲבֵרִים הָהֵם, כִּי הַמֶּלֶךְ הִכִּיר אֶת אֲבוֹתֵיהֶם, שֶׁהָיוּ אוֹהֲבָיו, – וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ בְּיָדוֹ מַתָּנוֹת יְקָרוֹת, לְמַעַן יִשָּׂאֵן אֶל חֲבֵרָיו, וַיַּלְבִּישׁוֹ בִּגְדֵי חֲמוּדוֹת, וַיִּשְׁלַח עִמּוֹ מִכְּבֶדָתוֹ אֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא הָיָה עוֹלֶה עַל הַדַּעַת כִּי יֵצְאוּ מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְיֵלְכוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַהוּא, אַף צִוָּהוּ עַל מַעֲשִׂים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וְכָרַת עִמּוֹ בְּרִית, עַל פִּיהָ קִבֵּל עָלָיו הָאִישׁ לַעֲבֹד אֶת הַמֶּלֶךְ; וְהִנֵּה זֶה שָׁב הָאִישׁ אֶל חֲבֵרָיו בְּלוּיַת צִירֵי מֶלֶךְ הֹדּוּ, וְהַחֲבֵרִים שָׂמְחוּ בַּצִּירִים וְחָלְקוּ לָהֶם כָּבוֹד וִיקָר, וּבָנוּ לָהֶם אַרְמוֹן לָשֶׁבֶת בּוֹ; בִּרְבוֹת הַיָּמִים הִתְחִילוּ הַחֲבֵרִים הָהֵם שׁוֹלְחִים מֵאִתָּם שְׁלִיחִים לְהֹדּוּ לְמַעַן יִרְאוּ שָׁם אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ; דָּבָר זֶה עָלָה בְּיָד הַשְּׁלִיחִים עַל נְקֵלָה, כִּי דָּאֲגוּ לָהֶם צִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכוּם בַּדֶּרֶךְ הַקְּרוֹבָה וְהַיְשָׁרָה; וּבְשׁוּבָם יָדְעוּ כָּל הַחֲבֵרִים כֻּלָּם כִּי כָּל הָרוֹצֶה לְהַגִּיעַ לְהֹדּוּ קַל הַדָּבָר מְאֹד עָלָיו, אִם רַק יִדְבַּק בַּעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ וִיכַבֵּד אֶת צִירָיו הַמּוֹלִיכִים אוֹתוֹ אֶל הַמֶּלֶךְ; מֵעַתָּה לֹא שָׁאַל אִישׁ: מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָנוּ? הַסִּבָּה הָיְתָה בְּרוּרָה לְעֵין כֹּל: לְהִדָּבֵק בַּמֶּלֶךְ! – כִּי הַדְּבֵקוּת בּוֹ הִיא הָאֹשֶׁר.

וְהַנִּמְשָׁל הוּא: הַחֲבֵרִים הֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַתַּיָּר הָרִאשׁוֹן הוּא מֹשֶׁה, וְהַתַּיָּרִים הָאֲחֵרִים הֵם שְׁאָר הַנְּבִיאִים, וְצִירֵי מֶלֶךְ הֹדּוּ הֵם הַשְּׁכִינָה וְהַמַּלְאָכִים, וּבִגְדֵי הַחֲמוּדוֹת הֵם: הָאוֹר הַמְּשֻׁכָּל אֲשֶׁר הֵאִיר אֶת נִשְׁמַת מֹשֶׁה בִּנְבוּאָה וְהָאוֹר הַנִּגְלֶה אֲשֶׁר קָרַן עַל פָּנָיו, וְהַמַּתָּנוֹת הַיְקָרוֹת שֶׁנִּשְׁלְחוּ אֶל הַחֲבֵרִים הֵן שְׁנֵי הַלּוּחוֹת וַעֲלֵיהֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. לֹא כֵן בַּעֲלֵי הַדָּתוֹת הָאֲחֵרוֹת: הֵם לֹא רָאוּ דָּבָר מִכָּל זֶה, וּכְאִלּוּ נֶאֱמַר לָהֶם: "קַבְּלוּ עֲלֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת מֶלֶךְ הֹדּוּ כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַחֲבֵרִים הָהֵם, וְאָז תִּקְרְבוּ אֶל הַמֶּלֶךְ אֲחֵרֵי מוֹתְכֶם; וְאִם לֹא תַּעַבְדוּהוּ – וְהִרְחִיקָכֶם הַמֶּלֶךְ וַעֲנָשְׁכֶם אַחַר הַמָּוֶת". וְהִנֵּה אֲחָדִים מֵהֶם אָמְרוּ: "מֵעוֹלָם לֹא בָּא אָדָם אֵלֵינוּ לְסַפֵּר לָנוּ כִּי מִיּוֹם מוֹתוֹ הוּא נִמְצָא בְּגַן עֵדֶן אוֹ בְּגֵיהִנּוֹם"; אוּלָם רַבִּים הֶעְדִּיפוּ, לְשֵׁם הַשְׁמִירָה עַל הַמְּקֻבָּל וְעַל הַסְּפָמַת הַצִּבּוּר לְדַעָה אֶחָת, לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם אֶת הָעֲבוֹדָה הַהִיא, אַךְ תִּקְוָתָם לְשָׂכָר זֶה חַלָּשָׁה הָיְתָה בְּנַפְשָׁם וְרַק כְּלַפֵּי חוּץ הוֹפִיעָה כַּחֲזָקָה וּמְקֻיֶּמֶת, כִּי בָּאֱמוּנָה הַהִיא הָיוּ מִתְכַּבְּדִים וּמִתְפָּאֲרִים עַל פְּנֵי הֲמוֹן הָעָם. הַאֻמְנָם יוּכְלוּ אֵלֶּה לְהִתְפָּאֵר בַּשָּׂכָר, אֲשֶׁר לְפִי טַעֲנָתָם יַעֲלֶה בְּיָדָם אַחַר הַמָּוֶת, עַל פְּנֵי הָאֲנָשִׁים הַמַּגִּיעִים לְשָׂכָר זֶה בְּחַיֵּיהֶם? הַאֵין טֶבַע הַנְּבִיאִים וְהַחֲסִידִים קָרוֹב יוֹתֵר לַקִּיּוּם הַנִּצְחִי מִטֶּבַע מִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ?

הצרה 20.indd 226 21/06/2011 14:40:04

אמר **הכוזרי:**

(קי) אָכֵן, מָה רָחוֹק הַדָּבָר מִן הַהִגָּיוֹן כִּי יִהְיֶה הָאָדָם כָּלֶה בְּטִבְעוֹ וְכִי יֹאבְדוּ גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ כְּמוֹת הַבְּהֵמוֹת, וְכִי יִקְרֶה דָּבָר זֶה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם, חוּץ מִן הַפִּילוֹסוֹפִים, לְפִי דַּעְתָּם! וְכַמָּה רָחוֹק מַה שֶּׁאוֹמְרִים אֲנָשֵׁי דָּתוֹת יְדוּעוֹת כִּי הָאָדָם מַגִּיעַ לְחַיֵּי נְעִימוּת בָּעוֹלָם הַבָּא עַל פִּי מִלָּה אַחַת שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּפִיו, אַף אִם לֹא יָדַע כָּל יְמֵי חַיָּיו מִלָּה אַחֶרֶת מִלְּבַד זֹאת, גַּם אִם לֹא יָבִין אֶת מַשְׁמָעוּתָהּ! – כַּמָּה גְּדוֹלָה מַעֲלָתָהּ שֶׁל הַמִּלָּה הַהִיא אֲשֶׁר בִּיכֹלְתָהּ לְהַעֲבִיר אֶת הָאָדָם מִמַּדְרֵגַת הַבְּהֵמוֹת אֶל מַדְרֵגַת הַמַּלְאָכִים הַנִּשְׂגָּבָה! כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר אוֹתָהּ מִלָּה יוֹרֵד, לְדַעְתָּם, אֶל מַדְרֵגַת הַבְּהֵמָה, אֲפִלּוּ הוּא פִּילוֹסוֹף מְלֻמָּד, וְאַף אִם כָּל יָמָיו יַעֲבֹד אֶת הָאֱלוֹהַּ מִתּוֹךְ הִשְׁתּוֹקְקוּת אֵלָיו.

אמר **החבר:**

(קיא) לְדַעְתֵּנוּ אֵין אָדָם בָּעוֹלָם, בֶּן אֵיזוֹ אֻמָּה שֶׁיִּהְיֶה, אֲשֶׁר לֹא יִגְמְלֵהוּ הָאֱלוֹהַּ שָׂכָר טוֹב עַל מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים; אוּלָם מַאֲמִינִים אָנוּ כִּי הַטּוֹבָה הַשְּׁלֵמָה שְׁמוּרָה לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר כְּבָר בְּחַיֵּיהֶם הָיוּ מְקֹרָבִים לָאֱלוֹהַּ: עַל מַדְרֵגָתָם לְאַחַר מוֹתָם אָנוּ דָּנִים לְפִי מַדְרֵגָתָם בְּחַיֵּיהֶם...

חכמת הלב:

"כל תאוות העולם הזה דומות לקרן אור. אדם רוצה לתפוס אותה בידיו – ואין בכף היד ולא כלום".

(רבי נחמן מברסלב)

הוכחות מהתנ"ך ומחז"ל למציאות עולם הבא.

אמר **החבר:**

(קטו) ...אֲשֶׁר לְיִעוּדֵי הַדָּתוֹת הָאַחֵרוֹת שֶׁהִתְפַּעַלְתָּ מֵהֶם, רַבּוֹתֵינוּ הֵם שֶׁקָּדְמוּ לְדָתוֹת אֵלּוּ בָּזֶה: הֵם הֵם שֶׁתֵּארוּ גַּן עֵדֶן וְגֵיהִנּוֹם, וְרָשְׁמוּ מִדּוֹתֵיהֶם בְּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב, וְסִפְּרוּ עַל הַנְּעִימוֹת בָּזֶה וְעַל הָעִנּוּיִים בְּזוֹ בְּיֶתֶר פֵּרוּט מִשֶּׁסִּפְּרוּ זֹאת אַנְשֵׁי הַדָּתוֹת אֲשֶׁר בָּאוּ אַחֲרֵיהֶם. אוּלָם אֲנִי לֹא דִּבַּרְתִּי עִמְּךָ עַד עַתָּה כִּי אִם עַל מַה שֶּׁבָּא מְפֹרָשׁ בְּסִפְרֵי הַנְּבוּאָה, וְאֵלֶּה לֹא הִרְבּוּ לְהַזְכִּיר בְּפֵרוּשׁ אֶת יְעוּדֵי הָעוֹלָם הַבָּא כְּפִי שֶׁבָּא דָּבָר זֶה בְּשֶׁפַע בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. אוּלָם הָאֱמֶת הִיא כִּי גַּם בְּדִבְרֵי הַנְּבוּאָה נֶאֱמַר כִּי בְּשׂוּב הֶעָפָר – זֹאת אוֹמֶרֶת: גּוּף הָאָדָם – אֶל הֶעָפָר תָּשׂוּב הָרוּחַ אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ. וְכֵן הֶזֵּכַר בְּדִבְרֵי הַנְּבִיאִים דְּבַר תְּחִיַּת הַמֵּתִים לְעָתִיד לָבוֹא וְנֶאֱמַר כִּי יִשְׁלַח לָנוּ הָאֱלוֹהַּ אָז נָבִיא, וְאֵלְיָהוּ שְׁמוֹ, הוּא אֵלְיָהוּ, אֲשֶׁר כְּבָר לִפְנֵי זְמַן רַב נִשְׁלַח אֵלֵינוּ, וְהָאֱלוֹהַּ הֶעֱלָהוּ הַשָּׁמַיְמָה (כְּמוֹ שֶׁהֶעֱלָה שָׁמָּה אִישׁ אַחֵר לְפָנָיו), וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עָלָיו כִּי לֹא טָעַם טַעַם מִיתָה. וְכֵן הוּבְאָה בַּתּוֹרָה תְּפִלַּת אִישׁ נָכְרִי, מִתְנַבֵּא בְּרִצּוֹן אֱלֹהִים, אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ כִּי תָּמוּת נַפְשׁוֹ מוֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתוֹ כְּאַחֲרִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאַחַד הַמַּלְכִים, וְהוּא שָׁאוּל, שָׁאַל בְּנָבִיא שֶׁכְּבָר לֹא הָיָה בַּחַיִּים, בִּשְׁמוּאֵל, וְזֶה נִבָּא לוֹ עַל כָּל אֲשֶׁר יְבוֹאֲהוּ, כַּאֲשֶׁר הָיָה מִתְנַבֵּא לוֹ בְּחַיָּיו; וְאִם אָמְנָם מַעֲשֵׂהוּ זֶה שֶׁל הַמֶּלֶךְ – רְצוֹנִי לוֹמַר: הַדְרִישָׁה אֶל הַמֵּתִים – אָסוּר לְפִי תּוֹרָתֵנוּ, לְמֵדִים אָנוּ מִמֶּנּוּ כִּי בִּימֵי הַנְּבִיאִים הָיָה הָעָם מַאֲמִין בְּהַשְׁאָרַת הַנֶּפֶשׁ אַחַר כִּלּוֹת הַגּוּף, אֲשֶׁר עַל כֵּן הָיוּ דּוֹרְשִׁים אֶל הַמֵּתִים. וּפִתְאֹם תִּפְלָתֵנוּ, הַשְּׁגוּרָה בְּפִי כֻּלָּנוּ, לֹא רַק בְּפִי הַחֲכָמִים, כִּי גַּם הַנָּשִׁים יוֹדְעוֹת אוֹתָהּ עַל פֶּה, הִיא: "אֱלֹהַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא, אַתָּה בְרָאתָהּ וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ, וְאַתָּה עָתִיד לִטְלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבוֹא! כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ וּמְשַׁבֵּחַךְ, אָדוֹן הָעוֹלָמִים: בָּרוּךְ אַתָּה הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים". וְגַן עֵדֶן עַצְמוֹ, שֶׁבְּנֵי הָאָדָם מַרְבִּים כָּל כָּךְ לְהַזְכִּירוֹ, לֹא נִמְצָא לוֹ מָקוֹר כִּי אִם בַּתּוֹרָה, וְהוּא – הַמַּדְרֵגָה אֲשֶׁר הוּכְנָה מֵרֹאשׁ לָאָדָם הָרִאשׁוֹן, וְלוּלֵא חֶטְאוֹ הָיָה נִשְׁאָר בָּהּ לְעוֹלָם. וְכֵן גֵּיהִנּוֹם הוּא מָקוֹם מְפֻרְסָם, בְּקִרְבַת יְרוּשָׁלַיִם, גַּיְא שֶׁאֵין הָאֵשׁ כָּבָה בּוֹ, וּבוֹ הָיוּ שׂוֹרְפִים עֲצָמוֹת טְמֵאוֹת וּנְבֵלוֹת וּשְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. אַף הַשֵּׁם "גֵּיהִנּוֹם" הוּא שֵׁם עִבְרִי הַמֻּרְכָּב מִשְּׁתֵּי מִלִּים."

הצרה 20.indd 227
21/06/2011 14:40:04

מצבת הרמח״ל בטבריה

מהו העולם הבא?

רבי משה חיים לוצאטו (רמח״ל)

דרך ה׳, חלק א׳, פרק ג׳

1. מה היה תפקיד הנשמה בגוף לפני חטא אדם הראשון?
2. מה מצב האדם לאחר חטא אדם הראשון?
3. מה תפקיד עולם הבא לקראת תחיית המתים?

הִנֵּה אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּעֵת יְצִירָתוֹ הָיָה מַמָּשׁ בְּאוֹתוֹ הַמַּצָּב שֶׁזָּכַרְנוּ עַד הֵנָּה, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא הָיָה מֻרְכָּב מִן שְׁנֵי הַחֲלָקִים הַהֲפוּכִים שֶׁאָמַרְנוּ – שֶׁהֵם הַנְּשָׁמָה וְהַגּוּף, וּבַמְּצִיאוּת הָיוּ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים – הַטּוֹב וְהָרַע, וְהוּא עוֹמֵד בְּשִׁקּוּל בֵּינֵיהֶם, לְהִדָּבֵק בְּמַה שֶּׁיִּרְצֶה מֵהֶם; וְהִנֵּה הָיָה רָאוּי לוֹ שֶׁיִּבְחַר בַּטּוֹב, וַיַּגְבִּיר נִשְׁמָתוֹ עַל גּוּפוֹ, וְשִׂכְלוֹ עַל חֻמְרוֹ, וְאָז הָיָה מִשְׁתַּלֵּם מִיָּד, וְנָח בִּשְׁלֵמוּת לָנֶצַח.

וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ מַרְגִּישִׁים לַנְּשָׁמָה בַּגּוּף פְּעֻלָּה אַחֶרֶת – זוּלַת הַחִיּוּת וְהַהַשְׂכָּלָה, הִנֵּה, בֶּאֱמֶת יֵשׁ בְּחֶקֶּהּ שֶׁתְּזַכֵּךְ עֶצֶם הַגּוּף וְחָמְרוֹ וְתַעֲלֵהוּ עִלּוּי אַחַר עִלּוּי, עַד שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְהִתְלַוּוֹת עִמָּהּ בַּהֲנָאָה בַּשְּׁלֵמוּת. וְאָמְנָם לְדָבָר זֶה הָיָה אָדָם הָרִאשׁוֹן מַגִּיעַ אִלּוּ לֹא חָטָא, שֶׁהָיְתָה נִשְׁמָתוֹ מְזַכֶּכֶת אֶת גּוּפוֹ זְכוּךְ אַחַר זְכוּךְ, עַד שֶׁהָיָה מִזְדַּכֵּךְ הַשָּׁעוּר הַמַּצְטָרֵךְ וְנִקְבָּע בַּתַּעֲנוּג הַנִּצְחִי.

וְכֵיוָן שֶׁחָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן נִשְׁתַּנּוּ הַדְּבָרִים שִׁנּוּי גָּדוֹל. וְהוּא, כִּי הִנֵּה, בַּתְּחִלָּה הָיוּ בַּבְּרִיאָה הַחֳסְרוֹנוֹת שֶׁהָיוּ, בְּשִׁעוּר מַה שֶּׁהָיָה מִצְטָרֵךְ לְשֶׁיִּהְיֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּמַצָּב הַשִּׁקּוּל שֶׁזָּכַרְנוּ, וְיִהְיֶה לוֹ מָקוֹם לְהַרְוִיחַ אֶת הַשְּׁלֵמוּת בִּיגִיעַ כַּפָּיו. אָמְנָם עַל יְדֵי חֶטְאוֹ נוֹסְפוּ וְנִתְרַבּוּ חֳסְרוֹנוֹת בְּעַצְמוֹ שֶׁל אָדָם וּבַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְעוֹד נִתְקַשָּׁה הַתִּקּוּן מִמַּה שֶּׁהָיָה קֹדֶם; פֵּרוּשׁ – כִּי, הִנֵּה, בַּתְּחִלָּה הָיָה נָקֵל לוֹ לָצֵאת מִן הַחִסָּרוֹן הַמֻּטְבָּע בּוֹ וְלִקְנוֹת הַשְּׁלֵמוּת; שֶׁכָּךְ סִדְּרָה הַחָכְמָה הָעֶלְיוֹנָה אֶת הַדְּבָרִים – עַל פִּי מִדַּת הַטּוֹב וְהַיֹּשֶׁר, כִּי יַעַן לֹא הָיָה סִבָּה לָרַע וְלַחִסָּרוֹן שֶׁבּוֹ, אֶלָּא שֶׁכָּךְ הֶטְבַּע בִּיצִירָתוֹ, הִנֵּה, בְּמַה שֶּׁיָּסִיר עַצְמוֹ מִן הָרַע וְיִפְנֶה אֶל הַטּוֹב, יַשִּׂיג מִיָּד צֵאתוֹ מִן הַחִסָּרוֹן וּקְנוֹתוֹ הַשְּׁלֵמוּת; **אָמְנָם בְּחֶטְאוֹ, כֵּיוָן שֶׁעַל יָדוֹ נִסְתְּרָה הַשְּׁלֵמוּת יֶתֶר מִשֶּׁהָיְתָה, וְנִתְרַבּוּ הַחֳסְרוֹנוֹת, וְהָיָה הוּא הַגּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, הִנֵּה, לֹא יִהְיֶה עוֹד כָּל כָּךְ קַל לוֹ לָשׁוּב לָצֵאת מִן הַחִסָּרוֹן וְלִקְנוֹת הַשְּׁלֵמוּת,** כְּמוֹ שֶׁהָיָה בָּעֵת שֶׁלֹּא הָיָה הוּא גְּרָמַת חֶסְרוֹנוֹ אֶלָּא שֶׁכָּךְ נוֹצַר מֵעִקָּרוֹ, וּכְמוֹ שֶׁזָּכַרְתִּי, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁבְּהֶכְרֵחַ – הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ הַמִּצְטָרֵךְ עַתָּה לְהַגִּיעַ לַשְּׁלֵמוּת הִנֵּה הוּא כָּפוּל, כִּי יִצְטָרֵךְ תְּחִלָּה שֶׁיָּשׁוּבוּ הָאָדָם וְהָעוֹלָם אֶל הַמַּצָּב שֶׁהָיָה בְּרִאשׁוֹנָה קֹדֶם הַחֵטְא, וְאַחַר כָּךְ שֶׁיִּתְעַלּוּ מִן הַמַּצָּב הַהוּא אֶל מַצָּב הַשְּׁלֵמוּת שֶׁהָיָה רָאוּי לָאָדָם שֶׁיַּעֲלֶה.

וְאוּלָם מִלְּבַד כָּל זֶה, גְּזֵרָה מִדַּת דִּינוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לֹא הָאָדָם וְלֹא הָעוֹלָם מַעֲתָּה הַגִּיעַ אֶל הַשְּׁלֵמוּת – עוֹדָם בַּצּוּרָה שֶׁנִּתְקַלְקְלָה, דְּהַיְנוּ הַצּוּרָה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עַכְשָׁו, שֶׁבָּהּ נִתְרַבָּה הָרַע, אֶלָּא יִצְטָרֵךְ לָהֶם בְּהֶכְרֵחַ עָבוֹר מַעֲבָר הַהֶפְסֵד, דְּהַיְנוּ הַמָּוֶת לָאָדָם, וְהַהֶפְסֵד לְכָל שְׁאָר הַהֲוָיִם שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ עִמּוֹ; וְלֹא תּוּכַל הַנְּשָׁמָה לְזַכֵּךְ הַגּוּף, אֶלָּא אַחַר שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה וְיָמוּת הַגּוּף וְיִפָּסֵד, וְאָז יַחֲזֹר וְיִבָּנֶה בִּנְיָן חָדָשׁ, וְתִכָּנֵס בּוֹ הַנְּשָׁמָה וּתְזַכְּכֵהוּ; וְכֵן הָעוֹלָם כֻּלּוֹ יִתְחָרֵב מִצּוּרָתוֹ שֶׁל עַתָּה, וְיָשׁוּב וְיִכָּנֵס בְּצוּרָה אַחֶרֶת רְאוּיָה לַשְּׁלֵמוּת. וְעַל כֵּן נִגְזַר עַל הָאָדָם שֶׁיָּמוּת וְיַחֲזֹר וְיִחְיֶה, וְהוּא עִנְיַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים; וְעַל הָעוֹלָם שֶׁיֵּחָרֵב וְיַחֲזֹר וְיִחַדֵּשׁ, וְהוּא עִנְיָן מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: ״שִׁתָּא אַלְפֵי שָׁנֵי הֲוֵי עָלְמָא וְחַד חַרוּב וּלְסוֹף אֶלֶף שָׁנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חוֹזֵר וּמְחַדֵּשׁ אֶת עוֹלָמוֹ״ (**סנהדרין** צ״ז).

הצרה 20.indd 228 21/06/2011 14:40:04

וְהִנֵּה, לְפִי שֹׁרֶשׁ זֶה, זְמַן הַגְּמוּל הָאֱמִתִּי – דְּהַיְנוּ זְמַן קִבּוּל הַשָּׂכָר שֶׁזְּכַרְנוּ לְמַעְלָה – וּמְקוֹמוֹ, הוּא אַחַר הַתְּחִיָּה, בָּעוֹלָם שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ, וְהָאָדָם יִהְיֶה בּוֹ בְּגוּפוֹ וּבִנְשָׁמָתוֹ, בֶּהֱיוֹת גּוּפוֹ מְזֻכָּךְ עַל יְדֵי נִשְׁמָתוֹ וּמוּכָן עַל יָדָהּ לִהְיוֹת נֶהֱנֶה בַּטּוֹב הַהוּא.

5 וְאוּלָם יִבָּחֲנוּ שָׁם הָאֲנָשִׁים, וְיִתְחַלֵּף מַדְרֵגָתָם וּמַעֲלָתָם, כְּפִי הַשִּׁעוּר מַה שֶּׁטָּרְחוּ בְּעוֹלָם הָעֲבוֹדָה וּכְפִי מַה שֶּׁהִשְׁתַּדְּלוּ לְהַשִּׂיג מִן הַשְּׁלֵמוּת, כִּי כְּפִי שִׁעוּר זֶה תִּזְדַּהֵר הַנְּשָׁמָה בְּעַצְמָהּ – וְתָאִיר בַּגּוּף וּתְזַכְּכֵהוּ, וְיִקְנוּ שְׁנֵיהֶם יְקָר וּמַעֲלָה, וְיִהְיוּ רְאוּיִים לְהִתְקָרֵב אֶל הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא וְלֵאוֹר בְּאוֹר פָּנָיו וְלֶהֱנוֹת בְּטוּבוֹ הָאֱמִתִּי.

10 וְאָמְנָם, בֶּהֱיוֹת שְׁנִּגְזָרָה הַמִּיתָה עַל הָאָדָם, וּכְמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ, וְנִמְצָא שֶׁהַמֶּרְכָּב הַזֶּה צָרִיךְ שֶׁיִּפָּרֵד לִזְמַן מָה, וְאַחַר כָּךְ יָשׁוּב לְהִתְחַבֵּר, הִנֵּה, גַּם בִּזְמַן הַפֵּרוּד הַזֶּה – רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה מָקוֹם לִשְׁנֵי הַחֲלָקִים הַמִּתְפָּרְדִים, נָאוֹת לְמַה שֶּׁנִּרְצֶה לַפֵּרוּד הַהוּא. וְהִנֵּה הַגּוּף צָרִיךְ שֶׁיַּחֲזֹר לִיסוֹדוֹ וְתִתְפָּרֵד הַרְכָּבָתוֹ וְתִפָּסֵד צוּרָתוֹ, וְהוֹאִיל וְהָיָה מִן הֶעָפָר – אֵלָיו יָשׁוּב, וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לָאָדָם: "כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב". **אַךְ הַנְּשָׁמָה הַזּוֹכָה בְּמַעֲשֶׂיהָ,**

15 **הִנֵּה אֵין לָהּ אֶלָּא לְצִפּוֹת עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה בַּגּוּף מַה שֶּׁצָּרִיךְ לֵעָשׂוֹת, דְּהַיְנוּ הַהַתָּכָה וְהַהֶפְסֵד בָּרִאשׁוֹנָה, וְהַהֶשְׁאֵר בָּעָפָר כָּל הַזְּמַן שֶׁצָּרִיךְ, וְהַהִבָּנוּת מֵחָדָשׁ אַחַר כָּךְ, לִכְשֶׁתָּשׁוּב לִכָּנֵס בּוֹ. וְאָמְנָם צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לָהּ מָקוֹם בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, וְאוּלָם לְצֹרֶךְ זֶה הוּכַן עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת, שֶׁבּוֹ תִּתְכַּנֵּסְנָה הַנְּשָׁמוֹת הַזַּכּוֹת אַחֲרֵי צֵאתָן מִן הַגּוּף וְתִשְׁכֹּנְנָה שָׁם בִּמְקוֹם מְנוּחָה, כָּל זְמַן**

20 **הִתְגַּלְגֵּל עַל הַגּוּף הַדִּינִים הָרְאוּיִים לְהִתְגַּלְגֵּל עָלָיו.**

וְהִנֵּה, כָּל הַזְּמַן הַהוּא תִּשְׁכֹּנְנָה הַנְּשָׁמוֹת הָהֵן בְּמַעֲלָה וּבְתַעֲנוּג, מֵעֵין מַה שֶּׁנִּתַּן לָהֶן אַחַר כָּךְ בִּזְמַן הַגְּמוּל הָאֱמִתִּי שֶׁזָּכַרְנוּ לְמַעְלָה. כִּי גַּם מַעֲלָתוֹ בְּעוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת וַדַּאי שֶׁתִּמָּדֵד לְפִי הַמַּעֲשִׂים שֶׁעָשָׂה, שֶׁלְּפִיהֶם יִמָּדֵד גַּם הַגְּמוּל אַחַר כָּךְ בִּזְמַנּוֹ. אַךְ הַשְּׁלֵמוּת הָאֱמִתִּי הַמְעֻתָּד לַזּוֹכִים לוֹ, לֹא יַשִּׂיגוּהוּ לֹא הַגּוּף וְלֹא הַנְּשָׁמָה, אֶלָּא בְּהִתְחַבְּרָם שֵׁנִית אַחַר הַתְּחִיָּה.

25 **וְאוּלָם מִלְּבַד הֱיוֹת עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת מָקוֹם לַנְּשָׁמוֹת, לָשֶׁבֶת בּוֹ כָּל זְמַן הֱיוֹתָן מְצֻפּוֹת לַגּוּף, הִנֵּה, עוֹד תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה נִמְצֵאת בּוֹ לַנְּשָׁמוֹת עַצְמָן וְאַחֲרֵיהֶן לַגּוּף, לְמַה שֶּׁיִּטְּרֵדוּ אַחַר כָּךְ בִּזְמַן הַתְּחִיָּה.** וְזֶה, כִּי אַחַר שֶׁהָיְתָה הַגְּזֵרָה עַל הָאָדָם שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לִשְׁלֵמוּתוֹ אֶלָּא אַחַר הַמָּוֶת, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נִרְאָה לוֹ מִצַּד מַעֲשָׂיו עוֹדֶנּוּ חַי – כִּי זוּלַת זֶה לֹא הָיָה מַגִּיעַ לוֹ

30 מֵעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין זְמַן קְנִיַּת הַשְּׁלֵמוּת אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה טֶרֶם הַמָּוֶת וּכְמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ – עוֹד נִמְשָׁךְ מִן הַגְּזֵרָה הַזֹּאת, שֶׁהַנְּשָׁמָה כָּל זְמַן הֱיוֹתָהּ בַּגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהָרַע דָּבוּק בּוֹ, שֶׁאִי–אֶפְשָׁר שֶׁיִּפָּרֵד מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי, תִּהְיֶה גַּם הִיא חֲשׁוּכָה וַעֲמוּמָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה קוֹנָה הִיא בְּעַצְמָהּ שְׁלֵמוּת וְיִקָּר, לֹא יוּכַל הַדָּבָר לְהִגָּלוֹת, וְלֹא תּוּכַל לְהִזְדַּהֵר בַּזֹּהַר שֶׁהָיָה רָאוּי לָהּ לְהִזְדַּהֵר, כְּפִי הַיִּקָּר הַהוּא שֶׁהִיא מַשֶּׂגֶת בֶּאֱמֶת, אֶלָּא

35 הַכֹּל נִשְׁאָר כָּבוּשׁ בְּעַצְמוּתָהּ עַד הַזְּמַן שֶׁיִּנָּתֵן לְהִגָּלוֹת. וְאוּלָם אֵין הָעַכָּבָה מִצִּדָּהּ כְּלָל, כִּי אִם מִצַּד הַגּוּף, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ, וְהוּא עַצְמוֹ מַפְסִיד בָּזֶה, שֶׁלֹּא יְקַבֵּל כָּל אוֹתוֹ הַזְּמַן הַזְּכוּךְ שֶׁהָיָה רָאוּי שֶׁיְּקַבֵּל, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ. אָמְנָם גַּם הִיא מַפְסֶדֶת, שֶׁהִיא כְּבוּשָׁה בְּעַצְמָהּ וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְפַשֵּׁט זְהָרֶיהָ, וְעוֹד, שֶׁאֵינָהּ פּוֹעֶלֶת הַפְעָלָה הָרְאוּיָה לָהּ שֶׁהִיא זְכוּךְ הַגּוּף; וְאִלּוּ הָיְתָה פּוֹעֶלֶת אוֹתָהּ, הָיְתָה מִשְׁתַּלֶּמֶת בָּזֶה שְׁלֵמוּת גָּדוֹל מִצַּד מַהוּת הַפְּעֻלָּה עַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי

40 פְּעֻלַּת הַשְּׁלֵמוּת הִיא הֱיוֹת מֵיטִיב וּמַשְׁלִים זוּלָתוֹ, וְעוֹד, שֶׁזֹּאת הִיא הַפְּעֻלָּה הַנְּאוֹתָה לָהּ לְפִי טִבְעָהּ וְחֶקֶהּ, שֶׁלְּכָךְ נוֹצְרָה, וְכָל נִבְרָא מִשְׁתַּלֵּם כְּשֶׁפּוֹעֵל מַה שֶּׁחָקַק לוֹ הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁיִּפְעַל – וְחָסֵר מִשְּׁלֵמוּת כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יִפְעָלֵהוּ.

הצרה 20.indd 229
21/06/2011 14:40:05

וְאָמְנָם בְּצֵאת הַנְּשָׁמָה מֵהַגּוּף וְלֶכְתָּהּ אֶל עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת, הִנֵּה שָׁם מִתְפַּשֶּׁטֶת וּמִזְדַּהֶרֶת בִּזְהָרֶיהָ, כְּפִי מַה שֶּׁרָאוּי לָהּ עַל פִּי מַעֲשֶׂיהָ, וּבְמַה שֶּׁהִיא מַשֶּׂגֶת שָׁם כָּל זְמַן הֱיוֹתָהּ שָׁם, מִתְחַזֶּקֶת מִמַּה שֶּׁנִּתְחַלְּשָׁה בַּגּוּף, וּמִזְדַּמֶּנֶת יוֹתֵר לְמַה שֶּׁרָאוּי שֶׁתַּעֲשֶׂה בִּזְמַן הַתְּחִיָּה, עַד שֶׁכְּשֶׁתָּשׁוּב בַּגּוּף בַּזְּמַן הָרָאוּי תּוּכַל לִפְעֹל בּוֹ הַפְּעֻלָּה הַנְּאוֹתָה לָהּ, הַיְנוּ – הַזְּכוּת שֶׁזָּכָרְנוּ.

5 וְאוּלָם צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, כִּי גַּם עַתָּה, בְּהִכָּנֵס הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף הָעוֹבֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנְתָה עֲדַיִן שְׁלֵמוּת בְּמַעֲשֶׂיהָ, הִנֵּה מִצַּד יְקָרָהּ וְזָהֳרָהּ הָעַצְמִי הָיָה רָאוּי שֶׁתִּתֵּן זְכוּת גָּדוֹל לַחֹמֶר, עַד שֶׁיִּהְיֶה יוֹצֵא מִגֶּדֶר הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי; אָמְנָם גְּזֵרָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ כּוֹבֶשֶׁת אוֹתָהּ, וּמַעֲלֶמֶת כֹּחָהּ וּמַמְעֶטֶת זָהֳרָהּ בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יִמָּשֵׁךְ מִמֶּנָּה עִנְיָן זֶה; אֲבָל תֵּשֵׁב שָׁמָּה לוּטָה בְּעַצְמָהּ, 10 בְּאוֹתוֹ הַשִּׁעוּר הַמְצֻטָּרֵךְ לְפִי הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה, וּפוֹעֶלֶת בַּגּוּף בְּאוֹתוֹ הַסֵּדֶר וְהַשִּׁעוּר הַנִּרְצֶה מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְהִנֵּה, כְּפִי מַעֲשֶׂיהָ הַטּוֹבִים שֶׁעוֹשָׂה וְהוֹלֶכֶת, הָיָה לָהּ לְהִתְפַּשֵּׁט וּלְהִזְדַּהֵר כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ, וְאָז הָיָה מַגִּיעַ מִמֶּנָּה הַזְּכוּת לַגּוּף. וְאָמְנָם לְפִי הַגְּזֵרָה שֶׁבֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה, לֹא יִתָּכֵן לָהּ זֶה אֶלָּא בֶּהֱיוֹתָהּ בְּעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת.

15 **אָכֵן בְּשׁוּבָהּ בַּגּוּף אַחַר הַתְּחִיָּה לֹא תִּתְמַעֵט וְלֹא תִּתְעַלֵּם, אֶלָּא תִּכָּנֵס בְּכָל זָהֳרֶיהָ וּבְכָל כֹּחָהּ, וְאָז מִיָּד תִּזְכֶּה אֶת הַגּוּף הַהוּא זְכוּת גָּדוֹל, וְלֹא יִצְטָרֵךְ לוֹ הַגִּדּוּל מְעַט מְעַט, שֶׁצָּרִיךְ עַתָּה לִילָדִים, אֶלָּא מִיָּד בִּשְׁעָתוֹ תָּאִיר בּוֹ, וּמִיָּד תִּזַּכֶּכְהוּ זְכוּת גָּדוֹל.** וְאָמְנָם לֹא יִמָּנַע זֶה שֶׁיִּהְיוּ לַגּוּף וְלַנְּשָׁמָה יַחַד עִלּוּיִים אֲחֵר עִלּוּיִים, אֲבָל הָעִנְיָן הוּא, שֶׁמִּיָּד בְּבוֹא הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, יִהְיֶה הָאָדָם הַהוּא יָקָר וְנַעֲלֶה, וְגוּפוֹ יְקַבֵּל מִיָּד זְכוּת רִאשׁוֹן, יִתְעַלֶּה בּוֹ מִכָּל מַה 20 שֶּׁהָיָה כָּל יְמֵי חַיָּיו הָרִאשׁוֹנִים – וְיִהְיֶה הַזְּכוּת הַהוּא כְּפִי כָּל הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שֶׁעָשָׂה כְּבָר – וְיָשֵׂם אוֹתוֹ בַּמַּדְרֵגָה שֶׁרָאוּי לוֹ לִהְיוֹת בֵּין הַזּוֹכִים לֶהָנוֹת בַּשְּׁלֵמוּת, וְאַחַר כָּךְ יִתְעַלּוּ שְׁנֵיהֶם עִלּוּיִים כְּפִי מַה שֶּׁרָאוּי לְמִי שֶׁהוּא בַּמַּדְרֵגָה הַהִיא".

4. מה נועד לנשמות בעולם הבא?

5. מהו תפקיד הנשמה בגוף אחרי תחיית המתים?

הצרה 20.indd 230 21/06/2011 14:40:05

רמב"ם

הלכות תשובה, פרק ח'

הלכה א'

הַטּוֹבָה הַצְּפוּנָה לַצַּדִּיקִים הִיא: חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהֵם הַחַיִּים שֶׁאֵין מָוֶת עִמָּהֶן, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים" (**דברים** כ"ב, ז') מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ – לָעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים – לָעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוֹךְ", וְזֶה הוּא הָעוֹלָם הַבָּא.

שְׂכַר הַצַּדִּיקִים הוּא שֶׁיִּזְכּוּ לְנֹעַם זֶה וְיִהְיוּ בְּטוֹבָה זוֹ, וּפִרְעוֹן הָרְשָׁעִים הוּא שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְחַיִּים אֵלּוּ אֶלָּא יִכָּרְתוּ וְיָמוּתוּ. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְחַיִּים אֵלּוּ הוּא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ חַי לְעוֹלָם, אֶלָּא נִכְרָת בְּרִשְׁעוֹ וְאָבֵד כַּבְּהֵמָה. וְזֶהוּ כָּרֵת הַכָּתוּבָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא" (**במדבר** ט"ו, ל"א). מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "הִכָּרֵת" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "תִּכָּרֵת" – לָעוֹלָם הַבָּא. כְּלוֹמַר: שֶׁאוֹתָהּ הַנֶּפֶשׁ שֶׁפָּרְשָׁה מִן הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֵינָהּ זוֹכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא גַּם מִן הָעוֹלָם הַבָּא נִכְרֶתֶת.

הלכה ב'

הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ גּוּף וּגְוִיָּה אֶלָּא נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים בִּלְבַד, בְּלֹא גּוּף, כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. הוֹאִיל וְאֵין בּוֹ גְּוִיּוֹת, אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה, וְלֹא דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁגּוּפוֹת בְּנֵי אָדָם צְרִיכִין לָהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא יֵאָרַע דָּבָר בּוֹ מִן הַדְּבָרִים שֶׁמְּאָרְעִים לַגּוּפוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן יְשִׁיבָה וַעֲמִידָה וְשֵׁנָה וּמִיתָה וְעֶצֶב וּשְׂחוֹק וּכְיוֹצֵא בָּהֶן. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ שֶׁאֵין שָׁם גּוּף לְפִי שֶׁאֵין שָׁם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: "צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין" דֶּרֶךְ חִידָה אָמְרוּ, כְּלוֹמַר, הַצַּדִּיקִים מְצוּיִין שָׁם בְּלֹא עָמָל וּבְלֹא יְגִיעָה, וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ: "עַטְרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן" כְּלוֹמַר "דַּעַת" שֶׁיָּדְעוּ, שֶׁבִּגְלָלָהּ זָכוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, מְצוּיָה עִמָּהֶן, וְהִיא הָעֲטָרָה שֶׁלָּהֶן כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "עֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ" (**שיר השירים** ג', י"א), וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם" (**ישעיה** נ"א, י"א), וְאֵין הַשִּׂמְחָה גּוּף כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ עַל הָרֹאשׁ, כָּךְ "עֲטָרָה" שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים כָּאן הִיא הַיְדִיעָה. וּמַהוּ זֶה שֶׁאָמְרוּ: "נֶהֱנִין מִזִּיו שְׁכִינָה", שֶׁיּוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִין מֵאֲמִתַּת הקב"ה מַה שֶּׁאֵינָם יוֹדְעִים וְהֵם בַּגּוּף הָאָפֵל הַשָּׁפֵל.

הלכה ג'

כָּל "נֶפֶשׁ" הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן זֶה אֵינָהּ הַנְּשָׁמָה הַצְּרִיכָה לְגוּף, אֶלָּא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִשִּׂיגָה מֵהַבּוֹרֵא כְּפִי כֹּחָהּ, וְהִשִּׂיגָה הַדֵּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת, וּשְׁאָר הַמַּעֲשִׂים, וְהִיא הַצּוּרָה שֶׁבְּאַרְנוּ עִנְיָנָהּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, הִיא הַנִּקְרֵאת נֶפֶשׁ בְּעִנְיָן זֶה.

חַיִּים אֵלּוּ, לְפִי שֶׁאֵין עִמָּהֶן מָוֶת, שֶׁאֵין הַמָּוֶת אֶלָּא מִמְּאֹרָעוֹת הַגּוּף, וְאֵין שָׁם גּוּף, נִקְרְאוּ צְרוֹר הַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים". וְזֶהוּ הַשָּׂכָר שֶׁאֵין שָׂכָר לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה, וְהִיא שֶׁהִתְאַוּוּ לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים.

חכמת הלב:

"אנא ה' זכני ברחמיך הרבים וחסדיך העצומים שלא אאבד את עולמי חס ושלום... ואזכה לתקן בחיי את כל אשר שחתתי בשוגג ובמזיד, באונס וברצון".

(רבי נחמן מברסלב)

231 הצרה 20.indd
21/06/2011 14:40:09

הלכה ו׳

שֶׁמָּא תֵּקַל בְּעֵינֶיךָ טוֹבָה זוֹ, וּתְדַמֶּה, שֶׁאֵין שְׂכַר הַמִּצְוֹת, וְהִיוֹת הָאָדָם שָׁלֵם בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת, אֶלָּא לִהְיוֹתוֹ אוֹכֵל וְשׂוֹתֶה מַאֲכָלוֹת טוֹבוֹת, וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְרִקְמָה, וְשׂוֹכֵן בְּאָהֳלֵי שֵׁן, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי כֶסֶף וְזָהָב, וּדְבָרִים הַדּוֹמִים לָאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּין אֵלּוּ הָעֲרָבִים הַטִּפְּשִׁים הָאֱוִילִים, אֲבָל הַחֲכָמִים וּבַעֲלֵי הַדֵּעָה יֵדְעוּ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ דִּבְרֵי הֲבַאי וְהֶבֶל הֵם,
5 וְאֵין בָּהֶם תּוֹעֶלֶת, וְאֵינָהּ טוֹבָה אֲצָלֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ בַּעֲלֵי גּוּף וּגְוִיָּה, וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ צָרְכֵי הַגּוּף הֵם, וְאֵין הַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה לָהֶם וּמְחַמַּדְתָּן אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַגּוּף, כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא חֶפְצוֹ וְיַעֲמֹד עַל בּוּרְיוֹ, וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם גּוּף נִמְצְאוּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּטֵלִים.

הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתִּהְיֶה בָּהּ הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא אֵין שׁוּם דֶּרֶךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה לְהַשִּׂיגָהּ וְלֵידַע
10 אוֹתָהּ. שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא טוֹבַת הַגּוּף, וְלָהּ אָנוּ מִתְאַוִּין, אֲבָל אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֲבָל בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת שֶׁנַּעֲרֹךְ טוֹבַת הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא, בְּטוֹבוֹת הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, אֵינֶנּוּ כֵּן. אֶלָּא אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד אֵין חֵקֶר, וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן. הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: ״מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ״.

15 הלכה ז׳

וְכַמָּה כָּמַהּ דָּוִד הִתְאַוָּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב ה׳ בְּאֶרֶץ חַיִּים״. כְּבָר הוֹדִיעוּנוּ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁטּוֹבַת הָעוֹלָם הַבָּא אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיגָהּ עַל בּוּרְיָהּ, וְאֵין יוֹדֵעַ גָּדְלָהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ, אֶלָּא הקב״ה לְבַדּוֹ. וְשֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִים
20 בָּהֶם הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל, אֵינָן אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁבַּגּוּף, שֶׁנֶּהֱנִין בָּהֶן יִשְׂרָאֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, בִּזְמַן שֶׁתָּשׁוּב הַמְּמְשָׁלָה לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל טוֹבַת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן, וְלֹא דִּמּוּהָ הַנְּבִיאִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ אוֹתָהּ בַּדִּמְיוֹן. הוּא שֶׁיְּשַׁעְיָהוּ אָמַר: ״עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ״, כְּלוֹמַר הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאֲתָה אוֹתָהּ עַיִן נָבִיא וְלֹא רָאָה
25 אוֹתָהּ אֶלָּא אֱלֹקִים, עָשָׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹקִים לָאָדָם שֶׁמְּחַכֶּה לוֹ.

אָמְרוּ חֲכָמִים: ״כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן לֹא נִבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא – ׳עַיִן לֹא רָאָתָה, אֱלֹקִים, זוּלָתְךָ׳״.

הצרה 20.indd 232 21/06/2011 14:40:09

השחרור מיראת המוות ומשמעות החיים

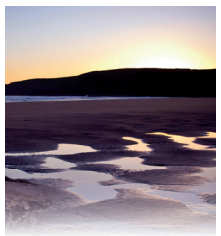

חרף הכרת חשיבות עולם הבא והעונג הצפוי לזוכים להיות בו, מהווה המוות איום על רוב בני האדם. תחושת החידלון הצפוי ואי-הידיעה נוסכים באדם חרדה ופחד מפני רגע המוות. נעיין להלן בדברי הראי״ה קוק המדגיש כי **השחרור** מיראת המוות טמון בהבנת מהות החיים והדגשת ערכם הרוחני-תורני. הצבת מטרה לחיים, אריכות ימים שמקורה **בתיקון מוסרי** של החיים, והתחברות אל ״הרוח הלאומי״ ועם ישראל, עשויים להוות אמצעי חשוב בהתמודדות עם יראת המוות.

הראי״ה קוק

״אורות הקודש״, חלק ב׳, עמ׳ שפ״א-שפ״ג

השחרור מיראת המות

מא

יראת המוות כמחלה והתשובה כתרופתה

״ יִרְאַת הַמָּוֶת **הִיא מַחֲלַת הָאָדָם הַכְּלָלִית,** הַבָּאָה בְּעֵקֶב הַחֵטְא. הַחֵטְא יָצַר אֶת הַמָּוֶת, **וְהַתְּשׁוּבָה הִיא הַתְּרוּפָה הָאַחַת** לְהַכְחִיד אוֹתוֹ מִן הָעוֹלָם.

ייראת המוות גוברת כתוצאה מההשתקעות בתאוות החיים ובריגושים זמניים.

כָּל עֲמַל הָאָדָם סוֹבֵב וְהוֹלֵךְ הוּא לְהִנָּצֵל מִן הַמָּוֶת, וְלֹא יָבֹא לְמַטָּרָתוֹ כִּי אִם בְּהַגְדִּילוֹ אֶת נִשְׁמָתוֹ, מִמְּקוֹרָהּ הַפְּנִימִי. הַשְׁקִיעַ בְּעָפָר הַחָמְרִיּוּת, וְהַהִתְלַהֲבוּת הַנַּפְשִׁית בְּכָל עֲרָכֶיהָ, הוּא רַק מַגְדִּיל אֶת הַמָּוֶת, וּמְמֵילָא הוּא מוֹסִיף יִרְאָה עַל יִרְאָתוֹ, וְכָל מַה שֶּׁיִּתְאַמֵּץ הָאָדָם שֶׁלֹּא לְהִתְיָרֵא מִפָּנָיו לֹא יוֹעִיל לוֹ כְּלוּם, מֵאַחַר שֶׁהוּא מַשְׁקִיעַ אֶת כָּל הֲוָיָתוֹ בְּתוֹכָנִים כָּאֵלֶּה, שֶׁמָּוֶת שׁוֹלֵט בָּהֶם, וְהוּא מְהָרְסָם וּמְכַלֶּה אוֹתָם. אֵיךְ לֹא יִתְפַּלֵּץ הַלֵּב עַל יְפִי הַנֶּהְפָּךְ לִכְעוּר וְעַל חֶמְדָּה שֶׁמִּתְהַפֶּכֶת לִבְחִילָה. בְּאֵין לַחַיִּים מַטָּרָה, **הַמָּוֶת מֻכְרָח לִהְיוֹת מְאֻיָּם,** הַמִּלְחָמָה נֶגְדּוֹ לַשָּׁוְא הִיא, הָעַזּוּת מְאוּמָה לֹא תוֹעִיל...

אֲרִיכוּת הַיָּמִים בָּאָה עַל יְדֵי תִּקּוּן הַחַיִּים, בְּכָל מוּבָנָם, וּבִיחוּד בְּהַמּוּבָן הַמּוּסָרִי הַהוֹלֵךְ וּמִתְרַחֵב, הוֹלֵךְ וּמִתְעַמֵּק בְּכָל הַשְּׁבִילִים, שֶׁהֵם מִתְפַּצְלִים מִמֶּנּוּ. רוּחַ הַמּוּסָר הָעֶלְיוֹן, הַמְמַדֵּד אֶת הַחַיִּים בְּעֶרְכָּם, חַי הוּא וְשׁוֹכֵן בַּנֶּפֶשׁ, עַל פִּי אוֹתָהּ הַמִּדָּה שֶׁהַחַיִּים מֻשְׁקָפִים מִמֶּנּוּ בְּאוֹרָם, וְלֹא יוּכְלוּ הַחַיִּים לְהִשָּׁקֵף בְּאוֹרָם הַמָּלֵא, כִּי אִם בְּדַעַת אֵל חַי, מְקוֹר חָכְמָה, חֶסֶד וּגְבוּרָה, הַמְאֻחָדִים.

תחושת ההשתייכות אל האומה לדורותיה מפחיתה את יראת המוות.

מוֹעִיל הוּא גַּם כֵּן פִּתּוּחוֹ שֶׁל רוּחַ הַלְּאֻמִּי, בְּמַה שֶּׁהָאָדָם מַרְגִּישׁ אֶת אֹשֶׁר הַקִּבּוּץ הַכְּלָלִי בְּהַרְגָּשָׁה חַיָּה פְּנִימִית, וְשָׂמֵחַ בְּשִׂמְחַת הָאֻמָּה, בְּתוֹר אֵבֶר מֵאֵבָרֶיהָ, שֶׁבָּזֶה פַּחַד הַמָּוֶת מִצַּד מַרְאֶה הַכִּלְיוֹן הַחָמְרִי שֶׁלּוֹ מִתְקַלֵּשׁ, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאֶרֶת הִיא הָאֻמָּה בְּדוֹרוֹתֶיהָ, שֶׁבָּהּ כָּל

6. מדוע וכיצד הענקת מטרה לחיים תשחרר מיראת המוות? פרט את דבריך.

הצרה 20.indd 233 23/06/2011 17:13:17

מַעְיָנָיו. אֲבָל אֵין זֹאת עַצְמוּתָהּ שֶׁל הַהַצָּלָה מִיִּרְאַת הַמָּוֶת, שֶׁהֲרֵי סוֹף כָּל סוֹף הָעַצְמִיּוּת הַפְּרָטִית מִתְבַּהֶלֶת מִשִּׁדּוּד מַהוּתָהּ.

עֻצַּם הַהַדְרָכָה לַהֲסָרַת יִרְאַת הַמָּוֶת צְרִיכָה לָבוֹא עַל יְדֵי הַהִתְרַגְּלוּת שֶׁל אַהֲבַת הַחַיִּים בְּעֶרְכָּם הָאֱמִתִּי... עַל יְדֵי קְדֻשַּׁת הַחַיִּים בְּתָכְנָם הָעֶלְיוֹן, אֶפְשָׁר לָבוֹא לְאַהֲבַת הַחַיִּים הָעַצְמוּתִית."

הצרה 20.indd 234 21/06/2011 14:40:13

שלמי תודה

תודתנו נתונה לכל המוסדות, הארגונים והאישים שנתנו את אישורם לפרסום החומרים שברשותם.

© כל הזכויות על יצירות האמנות והתצלומים שמורות לאמנים, לצלמים, למוזיאונים ולאחראים על מאגרי התמונות.

© כל הזכויות על יצירות הספרות שמורות למחברים, לאקו״ם, להוצאות הספרים ולבעלי הזכויות.

הערה: נעשה מאמץ רב לאיתור המקורות של החומרים הכלולים בספר זה.

אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות שחלו ברשימותינו ואם יובאו לידיעתנו נתקן במהדורה הבאה.

תודתנו למוסדות, למשפחות ולאישים על הרשות לפרסם בספר זה את התצלומים שלהלן:

הוצאת ״דביר״: 12, 34, 66, 69, 147, 155.

וינגורט – 187.

מוזאון ״היכל שלמה״: 21, 33, 46, 55, 62, 79, 155, 186.

נתניהו – 9.

״פרסומי ישראל״ (תמונת הראי״ה קוק): 45, 46, 63, 64, 80, 99, 102, 112, 117, 181, 184, 233.

שילה מרים – 10.

תודתנו למוסדות, למשפחות ולאישים על הרשות לפרסם מתוך הספרים האלה:

אבינר א׳ **ולנדאו** ד׳ (מלקטים) — **מאמרי הראיה** (לקט מאמרי הראי״ה קוק), ירושלים תש״מ. (תודה לרב אלישע אבינר)

אוריין מ׳ — **במעגלות החסידות**, הוצאת ראובן מס, ירושלים תשל״ח.

אלבו הרב י׳ — **ספר העיקרים**, הוצאת ״מישור״, ארץ ישראל ניו יורק, ירושלים תשנ״ח.

אלתרמן נ׳ — **הטור השביעי**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1962.

רבנו בחיי — **חובות הלבבות**, הוצאת אשכול, ירושלים תשל״ח.

״בית הרב״ — **מעגל הזמנים – השמחה.** (תודה ל״בית הרב״, ירושלים)

ברלין הרב נצ״י (הנצי״ב) — **העמק דבר**, הוצאת ועד הישיבות בארץ ישראל, תשל״ה.

ברקוביץ׳ הרב א׳ — **מאמרים על יסודות היהדות**, הוצאת שלם, ירושלים תשס״ד.

ברזובסקי הרב ש״נ — **ההרוגה עליך**, מכון אמונה ודעת, ירושלים תשמ״ח.

בר שאול הרב א׳ — **מן הבאר**, הוצאת א׳ ציוני, תל אביב תש״ך.

בר שאול הרב א׳ — **מצווה ולב**, הוצאת א׳ ציוני, תל אביב. (תודה למשפחת שילה)

הצרה 20.indd 235 21/06/2011 14:40:24

דסלר הרב א״א — **מכתב מאליהו**, הוצאת הוועד להפצת כתבי הרב דסלר, ישיבת פוניבז׳, בני ברק, תשל״ט. (תודה לרב אריה כרמל)

הורוביץ הרב י׳ — **מדרגת האדם**, הוצאת הרבנית ש׳ יפה.

הכהן י״מ (החפץ חיים) — **צפית לישועה**, ירושלים תשל״ח.

הלוי ר׳ יהודה (ריה״ל) — **הכוזרי**, (יהודה אבן שמואל – מתרגם), הוצאת דביר, תל אביב תשל״ג.

הירש הרב ש״ר — **פירוש לספר בראשית**, הוצאת ועד יצחק ברויאר, ירושלים תשמ״א. (תודה לרב שלמה ברויאר)

וינברג הרב י׳ — **שרידי אש**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים.

זוין הרב ש״י — **לתורה ולמועדים**, הוצאת א׳ ציוני, תל אביב תשכ״א. (תודה לרב דני כהן)

חרל״פ הרב י״מ — **מי מרום** (על ״שמונה פרקים״ לרמב״ם) הוצאת ישיבת ״בית זבול״. (תודה לרב י״מ זק״ש)

חרל״פ הרב י״מ — **ממעייני הישועה**, הוצאת ישיבת ״בית זבול״, ירושלים תש״מ.

טייטלבוים הרב י׳ — **ויואל משה**, הוצאת מ׳ וואגשהאל, ירושלים.

ישראלי הרב ש׳ — **פרקים במחשבת ישראל**, הוצאת מכון התורה והמדינה ליד ״ארץ חמדה״, ירושלים תשנ״ו. (תודה לרב י׳ שריר)

לב ש׳ — **ושיודע לשאול**, הוצאת עם עובד (חרגול), תשנ״ח 1998.

לוביץ הרב ר׳ — ״אמנות ואמונה – התלכנה שתיהן יחדיו?״ בתוך: **בשדה חמד**, גיליון 2–3, תש״ס.

לוצאטו רמ״ח (רמח״ל) — **מסילת ישרים**.

ליוואי ר״י (מהר״ל) — **תפארת ישראל**, לונדון תשט״ו.

ליוואי ר״י (מהר״ל) — ״נתיב האמונה״ בתוך: **נתיבות עולם**.

מיה מ׳ — **עולם בנוי וחרב ובנוי – הרב יהודה עמיטל נוכח זכרון השואה** הוצאת תבונות, מכללת הרצוג ליד ישיבת ״הר עציון״, תשס״ב.

רבנו **משה בן מימון** (רמב״ם) — ״הקדמה לפרק חלק״, פירוש המשניות (הרב יצחק שילת (מהדיר), הוצאת מעליות, תשנ״ב (תודה לרב י׳ שילת)

רבנו **משה בן מימון** (רמב״ם) — ״הקדמה לפרק חלק״, ״הקדמה למסכת אבות – שמונה פרקים״ בתוך: **הקדמות לפירוש המשנה**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״א.

רבנו **משה בן מימון** (רמב״ם) — **איגרת תימן**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשמ״ז.

רבי **נחמן מברסלב** — **ליקוטי מוהר״ן**.

רבנו **ניסים גירונדי** — **דרשות הר״ן** הוצאת מכון שלם, ירושלים תשל״ז.

נתניהו י׳ — **מכתבי יוני**, הוצ׳ ספריית מעריב, 1978. (תודה למר ע׳ נתניהו)

סולוביצ׳יק הרב י״ד — **איש האמונה**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשל״ו.

הצרה 20.indd 236 21/06/2011 14:40:24

סולוביצ׳יק הרב י״ד — **בסוד היחיד והיחד**, הוצאת אורות, 1989. (תודה למר ד׳ פלאי)

סולוביצ׳יק הרב י״ד — **על התשובה**, הוצאת ההסתדרות הציונית, ירושלים תשל״ט.

ס׳ יזהר — ״העוז להיות חילוני״ בתוך: **הישראלי כיהודי** (יהדות וציונות בחינוך), הוצאת עם עובד 1977. (תודה לגב׳ נ׳ סמילנסקי)

רב **סעדיה גאון** (רס״ג), — **הנבחר באמונות ודעות**, המכון למחקר ולהוצאת ספרים ״סורא״, ירושלם ישיבה אוניברסיטה ניו יורק. (תודה לד׳ קאפח)

עוזיאל הרב ב״צ — **הגיוני עוזיאל**, יוצא לאור ע״י הוועד להוצאת כתבי הרב זצ״ל, ירושלים תשנ״ג. (תודה למר ברנע)

פינקל הרב נ״צ — **אור הצפון**, הוצאת אלחנן הופמן וצבי ויינרעד, ירושלים תשל״ח. (תודה לרב י׳ כ״ץ)

פישרמן ש׳ — נוער הכיפות הזרוקות, הוצאת מכללת ״אורות ישראל״, אלקנה), תודה לפרופסור פישרמן)

פרום א׳ — **אומנות האהבה**, הוצאת דביר 2001.

פרנקל ו׳ — **האדם מחפש משמעות** (חיים איזק – מתרגם), הוצאת דביר (כנרת זמורה ביתן) 1981.

צייטלין הרב ה׳ — **על גבול שני עולמות**, הוצאת יבנה, תל אביב תשכ״ה.

קלישר הרב צ״ה — **דרישת ציון**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשס״ב.

קוק, הרב א״י — **אדר היקר**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ז.

קוק, הרב א״י — **אורות**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשנ״ג.

קוק, הרב א״י — **אורות הקודש**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ג.

קוק, הרב א״י — **אורות התורה**, הוצאת ח.ש.ן שעל יד ישיבת ״מרכז הרב״.

קוק, הרב א״י — **חזון הגאולה**, הוצאת ח.ש.ן שעל יד ישיבת ״מרכז הרב״.

קוק, הרב א״י — **מוסר אביך**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשנ״ד.

קוק, הרב א״י — **עולת ראיה**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשל״ה.

קוק, הרב א״י — **עין איה**, ישיבת ״מרכז הרב״, ירושלים.

קוק, הרב א״י — ״מאמר הדור״ בתוך: **עקבי הצאן**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ״ג.

קוק, הרב צ״י (עורך) — **אגרות הראי״ה**, ירושלים תשמ״ה.

קוק, הרב צ״י (עורך) — **לנתיבות ישראל**, הוצאת ח.ש.ן, ירושלים תשל״ט.

קל אסתר — **לאט**, הוצאת מודן, תל אביב.

קציר אהרן — **בכור המהפיכה המדעית** (שאלתיאל א׳ עורך) הוצאת עם עובד, תשנ״ו (1996) (סדרת אפקים).

הצרה 20.indd 237 21/06/2011 14:40:24

קרליץ הרב א״י (החזון איש)

רלב״ג הרב י׳

שך הרב א״מ

שניאורסון הרב ש״ב מליובאוויטש

שניאורסון הרב מ״מ מליובאוויטש

שניאורסון הרב מ״מ מליובאוויטש

רבי **שניאור זלמן** מלאדי

שפירא הרב קלונימוס ק׳

שקופ הרב שמעון

שריד רן

אמונה ובטחון, תל אביב תשל״ט.

עשות חסד הוצאת ״גמ״ח חוג עולי ארצות המערב״ ליד המזרחי-הפועל המזרחי, ירושלים תש״מ.

מכתבים ומאמרים, בני ברק תש״מ.

קונטרס ומעיין מבית ה׳. **ספר המאמרים**.

דעת תורה בענייני המצב בארץ הקודש, קרית גת תשמ״ב.

שיחות. (תודה לרב ש״ד וולפא)

ספר התניא, יוצא לאור ע״י מערכת אוצר החסידים.

חובת התלמידים, יוצא לאור ע״י ועד חסידי פיאסצנה, הוצאת פלדהיים ירושלים.

שערי יושר הוועד להוצאת כתבי הגאון רבי שמעון, ניו יורק.

חדריו (לקט מכתבי הראי״ה קוק), מבשרת ציון תשנ״ח.

הצרה 20.indd 238 21/06/2011 14:40:25

הצרה 20.indd 239 21/06/2011 14:40:25

הצרה 20.indd 240 21/06/2011 14:40:25